RELAŢIILE ROMÂNO-MAGHIARE
şi modelul de reconciliere franco-german

A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOK
és a francia–német megbékélési model

ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS
and the French-German Reconciliation

SERIA
DIVERSITATE
ETNOCULTURALĂ
ÎN ROMÂNIA

RELAŢIILE ROMÂNO-MAGHIARE
şi modelul de reconciliere franco-german

A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOK
és a francia–német megbékélési model

ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS
and the French-German Reconciliation

Editori/Szerkesztette/Edited by
Levente SALAT
Smaranda ENACHE

Liga PRO EUROPA Liga

CENTRUL DE RESURSE PENTRU DIVERSITATE ETNOCULTURALĂ

ETHNOCULTURAL DIVERSITY RESOURCE CENTER

CLUJ, 2004

RELAŢIILE ROMÂNO-MAGHIARE
şi modelul de reconciliere franco-german
A ROMÁN-MAGYAR KAPCSOLATOK
és a francia–német megbékélési model
ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS
and the French-German Reconciliation,
Editori/Szerkesztette/Edited by
Levente SALAT, Smaranda ENACHE,
Cluj-Napoca, Fundaţia CRDE, 2004
640 p.; 16x23,5 cm
ISBN 973-86239-5-2

I. ENACHE, Smaranda (ed.)
II. SALAT, Levente (ed.)

323. I(498)(063)

© CENTRUL DE RESURSE PENTRU
DIVERSITATE ETNOCULTURALĂ
© LIGA PRO EUROPA
Cluj-Napoca, 2004

Seria: „Sinteze”
Coordonatori: Gábor ÁDÁM şi Levente SALAT

Volumul 9:
Relaţiile româno-maghiare şi modelul de reconciliere franco-german
A román-magyar kapcsolatok és a francia-német megbékélési modell
Romanian-Hungarian Relations and the French-German Reconciliation

Lector: Lucian NASTASĂ
Traduceri: Cristina DUMITRU, Mária KOVÁCS (engleză),
Zsuzsa HADHÁZY, Elek SZOKOLY (maghiară),
Florica PERIAN, Enikő VENCZEL (română)
Tehnoredactare: András TÁNCZOS, Lineart
Coperta şi grafica seriei: Elemér KÖNCZEY

CUPRINS

Relaţiile româno-maghiare şi modelul de reconciliere franco-german. Argument *(Levente SALAT, Smaranda ENACHE)* 11
Biroul de Tineret Franco-German. Un caz de succes al educaţiei pentru pace şi al cooperării interculturale în Europa *(Bernard VIALE)* 17
Invitaţia de participare 29

Gabriel ANDREESCU, Necesitatea reconcilierii interne 37
Nándor BÁRDI, Relaţiile româno-maghiare, trecut şi viitor 45
Dan BERINDEI, Dezechilibrul relaţiilor româno-maghiare 99
Vasile DÂNCU, Modelul româno-maghiar de reconciliere 107
Péter DEMÉNY, Divergenţe în relaţiile româno-maghiare 121
László DÉNES, Dileme ale relaţiilor româno-maghiare 129
György ENYEDI, Bariere ale colaborării româno-maghiare 137
Kinga GÁL, Dimensiunea europeană a colaborării româno-maghiare . . 145
Mircea GEOANĂ, Importanţa modelului franco-german pentru reconcilierea româno-maghiară 159
István HALLER, Despre o reconciliere politică româno-maghiară 173
István HORVÁTH, Istoria relaţiilor româno-maghiare în perioada post-comunistă 187
Sándor JANKÓ SZÉP, Integrarea europeană ca stimulent al reconcilierii 213
Lajos KÁNTOR, Despre colaborarea româno-maghiară 227
Attila KELEMEN, Argumente şi soluţii în problema româno-maghiară 235
Péter KENDE, O naţiune maghiară, o comunitate naţională? 243
László KÜRTI, Marea schimbare şi consecinţele acesteia 257
Ferenc LENDVAI L., Elveţia Orientului 265
Árpád MÁRTON, Similarităţi şi diferenţe între cele două modele 279
Zsolt NÉMETH, Provocările securităţii globale 287
Victor NEUMANN, Relaţiile româno-maghiare într-un moment de răscruce 301
Anton NICULESCU, Pentru o consolidare a relaţiilor româno-maghiare 321
Ioan-Aurel POP, Despre prietenia româno-maghiară 329
István RAIS WALLNER, Politicul ca obstacol al reconcilierii 337
József SOMAI, Despre necesitatea autocunoaşterii naţionale 345
György SZABAD, Neîncrederea ca obstacol al reconcilierii 363

Tibor SZABÓ, Nevoia unui model original al reconcilierii 371
Vilmos SZABÓ, Români şi maghiari în tranziţie 385
József SZÁJER, Despre necesitatea colaborării româno-maghiare 393
László TÓTH GY., Paşi pe drumul reconcilierii 401
István VÁNYOLÓS A., Mentalitate şi prejudecată în relaţiile româno-maghiare 415
Daniel VIGHI, Naţionalism şi cultură în Transilvania 423

În loc de concluzii
Perspectivele evoluţiei relaţiilor româno-maghiare şi modelul reconcilierii franco-germane *(Levente SALAT)* 437
Reconcilerea franco-germană şi rolul programului intercultural pentru tineretul francez şi german *(Monica ROBOTIN, Petra SZÁVICS)* 491

Documente
Tratatul de cooperare franco-german 565
Tratat de înţelegere, cooperare şi bună vecinătate între România şi Republica Ungară 583

Despre autori 615

TARTALOM

A román-magyar kapcsolatok és a francia-német megbékélési modell. Előszó *(SALAT Levente, ENACHE Smaranda)* 13
A Francia–Német Ifjúsági Iroda. Az európai békenevelés és interkulturális együttműködés sikeres példája *(VIALE Bernard)* . . . 21
A felkérés szövege 31

ANDREESCU Gabriel, A belső megbékélés szükségessége 39
BÁRDI Nándor, A román–magyar kapcsolatok, múlt és jelen 63
BERINDEI Dan, Egyensúlyhiány a román–magyar kapcsolatokban 101
DÂNCU Vasile, A megbékélés román–magyar modellje 111
DEMÉNY Péter, Ellentmondások, amelyek a román–magyar viszonyt terhelik 123
DÉNES László, A román–magyar kapcsolatok dilemmái 131
ENYEDI György, Akadályok a román–magyar együttműködés útjában . 139
GÁL Kinga, A román–magyar együttműködés európai dimenziója 149
GEOANĂ Mircea, A francia–német modell jelentősége a román–magyar megbékélés szempontjából 163
HALLER István, A román–magyar megbékélés politikai feltételeiről . . . 177
HORVÁTH István, A román–magyar kapcsolatok posztkommunista története 195
JANKÓ SZÉP Sándor, Az európai integráció mint a megbékélés eszköze 217
KÁNTOR Lajos, A román–magyar együttműködésről 229
KELEMEN Attila, Érvek és megoldások a román–magyar kérdés viszonylatában 237
KENDE Péter, Egyetlen magyar nemzet, egységes nemzeti közösség? . . . 247
KÜRTI László, A változás és annak következményei 259
LENDVAI L. Ferenc, Kelet Svájca 269
MÁRTON Árpád, A két modell hasonlósága és különbözősége 281
NÉMETH Zsolt, A globális biztonság kihívásai 291
NEUMANN Victor, Válaszút előtt a román–magyar kapcsolatok 307
NICULESCU Anton, A cél a román–magyar kapcsolatok konszolidálása 323
POP Ioan-Aurel, A román–magyar barátságról 331
RAIS WALLNER István, A politikum mint a megbékélés akadálya 339
SOMAI József, A nemzeti önismeret szükségességéről 351
SZABAD György, A bizalmatlanság mint a megbékélés akadálya 365

SZABÓ Tibor, A megbékéléshez eredeti modell szükségeltetik 375
SZABÓ Vilmos, Románok és magyarok az átmenet idején 387
SZÁJER József, A román–magyar együttműködés szükségességéről 395
TÓTH GY. László, Lépések a megbékéléshez vezető úton 405
VÁNYOLÓS A. István, Mentalitás és előítélet a román–magyar kapcsolatokban 417
VIGHI Daniel, Nacionalizmus és kultúra Erdélyben 427

Következtetések helyett
A román–magyar kapcsolatok alakulásának kilátásai és a francia–német megbékélési modell *(SALAT Levente)* 455
A francia–német megbékélés és az interkulturális program szerepe a francia és német ifjúság nevelésében *(ROBOTIN Monica, SZÁVICS Petra)* 515

Dokumentumok
A francia–német együttműködési szerződés 595
Szerződés a Magyar Köztársaság és Románia között a megértésről, az együttműködésről és a jószomszédságról 590

A szerzőkről 623

CONTENT

Romanian-Hungarian Relations and the French-German Reconciliation. Foreword *(Levente SALAT, Smaranda ENACHE)* 15
The Franco-German Youth Office. A Successful Example of Peace Education and Intercultural Cooperation in Europe *(Bernard VIALE)* 25
The Text of the Invitation 33

Gabriel ANDREESCU, The Need for Domestic Reconciliation 41
Nándor BÁRDI, Romanian-Hungarian Relations between Past and Future 79
Dan BERINDEI, Disequilibrium in Romanian-Hungarian Relations 103
Vasile DÂNCU, The Romanian-Hungarian Model of Reconciliation 115
Péter DEMÉNY, Divergence in Romanian-Hungarian Relations 125
László DÉNES, Dilemmas of the Romanian-Hungarian Relations 133
György ENYEDI, Barriers to Romanian-Hungarian Cooperation 141
Kinga GÁL, The European Dimension of Romanian-Hungarian Cooperation 153
Mircea GEOANĂ, The Importance of the French-German Model for the Romanian-Hungarian Reconciliation 167
István HALLER, About a Political Reconciliation between Romanians and Hungarians 181
István HORVÁTH, The Post-Communist History of Romanian-Hungarian Relations 203
Sándor JANKÓ SZÉP, European Integration as a Vehicle for Reconcilation 221
Lajos KÁNTOR, About Romanian-Hungarian Cooperation 231
Attila KELEMEN, Arguments and Solutions in the Romanian-Hungarian Problem 239
Péter KENDE, One Hungarian Nation, One National Community? 251
László KÜRTI, The Great Change and its Consequences 261
Ferenc LENDVAI L., The Switzerland of the East 273
Árpád MÁRTON, Similarities and Dissimilarities between the Two Models 283
Zsolt NÉMETH, The Challenges to Global Security 295
Victor NEUMANN, Romanian-Hungarian Relations at a Turning Point 313

Anton NICULESCU, For a Consolidation of Romanian-Hungarian Relations 325
Ioan-Aurel POP, About the Romanian-Hungarian Friendship 333
István RAIS WALLNER, Politics as a Barrier to Reconciliation 341
József SOMAI, About the Need for National Self-Awareness 355
György SZABAD, Mistrust as an Obstacle to Reconciliation 367
Tibor SZABÓ, The Need for an Original Model of Reconciliation 379
Vilmos SZABÓ, Romanians and Hungarians in Transition 389
József SZÁJER, About the Need for Romanian-Hungarian Cooperation 397
László TÓTH GY., Steps on the Way to Reconciliation 409
István VÁNYOLÓS A., Mentality and Prejudice in Romanian-Hungarian Relations 419
Daniel VIGHI, Nationalism and Culture in Transylvania 431

Instead of conclusions
Perspectives on the Evolution of the Romanian-Hungarian Relations and the French-German Reconciliation Model *(Levente SALAT)* 473
The Franco-German Reconciliation and the Role of the Intercultural Programme for the French and German Youth *(Monica ROBOTIN, Petra SZÁVICS)* 539

Documents
The French-German Cooperation Treaty 577
Treaty between the Republic of Hungary and Romania on Understanding, Cooperation and Good Neighborhood 605

About the Authors 631

RELAŢIILE ROMÂNO-MAGHIARE şi modelul de reconciliere franco-german

Argument

În primăvara anului 2002, Liga Pro Europa din Târgu Mureş şi Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală din Cluj, în cadrul unei iniţiative comune, au încercat să configureze un tablou al relaţiilor româno-maghiare şi perspectiva acestora în viitor, la peste zece ani după prăbuşirea comunismului. Preşedinţii celor două organizaţii civile au remis o invitaţie demnitarilor cu funcţii înalte, liderilor politici şi personalităţilor modelatoare ale opiniei publice din România şi Ungaria, despre care pe drept cuvânt se poate presupune că au ceva de spus în legătură cu evoluţia probabilă a relaţiilor româno-maghiare, de a răspunde la câteva întrebări privind viitorul acestor relaţii. Iniţiatorii au expediat 370 de chestionare, destinatarii fiind: 150 români, 120 maghiari şi 100 personalităţi publice maghiare din România. În linii mari, cele trei subeşantioane au avut structuri asemănătoare: au conţinut în proporţie identică politicieni cu funcţii de răspundere, specialişti şi cercetători care se ocupă profesional cu problema în cauză, personalităţi mass-media influente şi intelectuali care se bucură de o largă recunoaştere, dar nu desfăşoară o activitate în strânsă legătură cu problema analizată.

La invitaţia lansată au sosit 36 de răspunsuri. Din acestea, prezentul volum publică 31 luări de poziţie, ale căror autori – cunoscând contextul publicării – şi-au dat ulterior consimţământul de a fi aduse la cunoştinţa publicului interesat. Titlurile utilizate în volum pentru fiecare intervenţie aparţin editorilor.

În baza tabloului de ansamblu care se conturează din răspunsuri, relaţiile româno-maghiare se caracterizează printr-o ambivalenţă particulară. Pe de o parte, se poate conta pe un progres spectaculos la nivelul relaţiilor interstatale şi interguvernamentale, care pot fi explicate îndeosebi prin încadrarea geopolitică a spaţiului şi interesele de integrare euro-atlantică din interiorul acestuia. Dincolo, însă, de relaţiile interstatale care evoluează promiţător, relaţiile dintre *naţiuni* sunt împovărate în continuare de mai multe prejudecăţi neprelucrate şi de o suspiciune reciprocă, ceea ce ar putea face ca stabilitatea relaţiilor interstatale să devină îndoielnică, dacă în vreuna din cele două ţări evoluţia politicii interne ar putea oferi pretexte pentru exploatarea politică a acestor prejudecăţi.

Una dintre ipotezele iniţiativei a fost că reconcilierea franco-germană şi instituţiile aflate în spatele ei, îndeosebi Office Franco-Allemand pour la Jeunesse/Deutsch-Französisches Jugendwerk (OFAJ/DFJW), ar putea servi ca

model pentru iniţiativele care doresc să contribuie la fundamentarea stabilităţii relaţiilor interstatale româno-maghiare pe termen lung, prin lichidarea treptată a problemelor şi prejudecăţilor controversate dintre cele două naţiuni. De aceea, volumul cuprinde mai întâi un text semnat de Bernard Viale, coordonator al OFAJ/DFJW, iar în cea de a doua parte a sa se va regăsi un studiu amplu realizat de Monica Robotin şi Petra Szávics, ce prezintă istoria instituţiei care a avut un rol major în crearea şi reproducerea din generaţie în generaţie a bazelor sociale ale reconcilierii franco-germane. Totodată, volumul se încheie cu un studiu care sintetizează concluziile redactorilor.

Din punctul de vedere al formei şi al structurii lingvistice, prezenta ediţie este o întreprindere de excepţie. Trilingvismul ei se justifică în primul rând prin faptul că iniţiatorii doresc să atragă concomitent atenţia factorilor de decizie – şi nu numai – din România, Ungaria şi Uniunea Europeană că în interesul stabilităţii spaţiului central şi est-european, şi în consecinţă al Uniunii Europene, evoluţia relaţiilor româno-maghiare merită să fie urmărită. Iar în contextul atenţiei acordate acestei probleme este recomandabil să se aibă în vedere şi faptul că pentru lichidarea prejudecăţilor care împietează relaţiile româno-maghiare nu este suficientă – după cum ne avertizează istoria reconcilierii franco-germane – simpla referire la existenţa acordurilor interstatale. Printre altele, tocmai cele prevăzute în aceste acorduri susţin oportunitatea înfiinţării unor instituţii precum Office Franco-Allemand pour la Jeunesse/Deutsch-Französisches Jugendwerk şi a altor programe intergu-vernamentale.

Levente SALAT Smaranda ENACHE

A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOK és a francia–német megbékélési modell

A szerkesztők előszava

2002 tavaszán a marosvásárhelyi Pro Europa Liga és a kolozsvári székhelyű Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja egy közös kezdeményezés keretében tett kísérletet arra, hogy képet alkosson a román-magyar kapcsolatok állapotáról és jövőbeli kilátásairól, bő tíz esztendővel a kommunizmus összeomlását követően. A két civil szervezet elnökei felkérést juttattak el Románia és Magyarország magas beosztású tisztségviselőihez, vezető politikusaihoz és közvélemény-formáló egyéniségeihez, akikről korábbi megnyilatkozásaik alapján joggal lehetett feltételezni, hogy van mondanivalójuk a román-magyar kapcsolatok várható alakulásának kérdésében. A kezdeményezők 370 felkérést küldtek szét, ebből 150-nek román, 120-nak magyar, 100-nak pedig romániai magyar közéleti személyiség volt a címzettje. Mindhárom rész-minta nagyjából hasonló szerkezetű volt: azonos arányban tartalmazott felelős beosztású vezető politikusokat, a kérdéssel hivatásszerűen foglalkozó szakértőket és kutatókat, befolyásos média-személyiségeket és közmegbecsülésnek örvendő, ám a vizsgált kérdéssel szorosan nem összefüggő tevékenységet folytató értelmiségieket.

A felkérésekre összesen 36 válasz érkezett. Jelen kötet ezekből a válaszokból adja közre azt a 31 állásfoglalást, amelynek szerzője utólagosan, a közreadás kontextusának ismeretében adta belegyezését a közléshez. A hozzászólások címeit minden esetben a szerkesztők fogalmazták meg.

A válaszokból kibontakozó összkép alapján a román-magyar kapcsolatokat sajátos kettősség jellemzi. Egyfelől látványos előrelépésekkel lehet számolni az állam- és kormányközi kapcsolatok szintjén, amelyeket többnyire a térség geopolitikai behatároltságának és azokon belül az euro-atlanti integrációs érdekeknek lehet betudni. Az ígéretesen alakuló államközi kapcsolatokon túl azonban a *nemzetek* közötti viszonyt továbbra is több feldolgozatlan előítélet, kölcsönös gyanakvás terheli, ami kétségessé teheti az államközi viszonyok stabilitását, amennyiben valamelyik országban a belpolitikai viszonyok alakulása ürügyeket szolgáltathat ezeknek az előítéleteknek a politikai kamatoztatására.

A kezdeményezés egyik hipotézise az volt, hogy a francia-német megbékélés és a mögötte álló intézmények, jelesül az Office Franco-Allemand pour la Jeunesse/Deutsch-Französisches Jugendwerk (OFAJ/DFJW), modellként szolgálhat azon kezdeményezések számára, amelyek a román-magyar államközi kapcsolatok stabilitásának hosszú távú meglapozásához kívánnak hoz-

zájárulni, a két nemzet közötti vitás kérdések és előítéletek fokozatos felszámolása révén. Ennek tudható be, hogy a kötet Bernard Viale, az OFAJ/DFJW munkatársának bevezetőjével indít, és hogy a második részben terjedelmes, Monica Robotin és Szávics Petra által jegyzett tanulmány ismerteti a francia-német megbékélési modell intézményi hátterének a történetét. A kötetet a szerkesztők konklúzióit összegező tanulmány zárja.

Jelen kiadvány, formáját, nyelvi szerkezetét tekintve, rendhagyó vállalkozás. Háromnyelvűségét mindenekelőtt az indokolja, hogy a kezdeményezők egyszerre kívánják felhívni Románia, Magyarország és az Európai Unió felelős döntéshozóinak a figyelmét arra, hogy a közép-kelet-európai térség és az Unió stabilitásának az érdekében érdemes figyelmet szentelni a román-magyar kapcsolatok alakulásának. A kérdésnek szentelt figyelem kontextusában pedig azt is tanácsos szem előtt tartani, hogy a román-magyar viszonyt terhelő előítéletek felszámolásához – amint erre a francia-német megbékélés története figyelmeztet – nem elegendő az államközi egyezmények puszta létére hagyatkozni, hanem szükség lehet, többek között éppen az azokban foglaltak megvalósítása érdekében, egy Office Franco-Allemand pour la Jeunesse/Deutsch-Französisches Jugendwerk-hez hasonló intézményre, illetve más kormányközi programokra is.

SALAT Levente Smaranda ENACHE

ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS and the French-German Reconciliation

Foreword

In the spring of 2002, the Pro Europe League (Târgu Mureş/Marosvásárhely) and the Ethnocultural Diversity Resource Center (Cluj/Kolozsvár) launched a common initiative aiming to assess the current situation of the Romanian-Hungarian relations and its perspectives, over ten years after the collapse of communism. The presidents of the two non-governmental organizations addressed a letter to important public personalities in Romania and Hungary, leading politicians and opinion-leaders, who were justifiably thought, based on their previous activity and public statements, to have something to say concerning the evolution of the Romanian-Hungarian relations. The initiators sent out 370 letters, out of which 150 were addressed to Romanians public personalities, 120 to Hungarian ones, and 100 to Hungarians living in Romania. Each of the three samples was of a similar structure: they included identical percentages of leading politicians in high governmental positions, experts and researchers dealing with the issue as a matter of their profession, influential media personalities, and highly respected intellectuals whose core activity is not necessarily connected to the issue of concern.

A total of 36 replies were received to the letter. The present volume includes 31 of the received answers, those ones whose authors subsequently agreed to their statements being made public, aware of the nature and the context of this publication. The titles for each text were chosen by the editors.

The image that emerges from the answers renders the Romanian-Hungarian relations as characterized by a specific duality. On the one hand, at the level of state and governmental relations, there has been significant progress, which is mostly due to the geopolitical factors and the related interests in Euro-Atlantic integration. However, beyond the much promising advancement in inter-state relations, the relations between the two *nations* are still characterized by several unprocessed prejudices and mutual suspicions, which make the stability of the inter-state relations rather doubtful, as long as in the context of domestic affairs within either of the countries the issue may still be exploited by different actors in order to gain political advantage.

One of the hypotheses of the present initiative was that the French-German reconciliation and the involved institutions, especially the Office Franco-Allemand pour la Jeunesse/Deutsch-Französisches Jugendwerk (OFAJ/DFJW), can serve as a model for those initiatives that wish to con-

tribute to the foundation of the long-term stability of the Romanian-Hungarian inter-state relations, by gradually erasing the controversial issues and the mutual prejudices between the two nations. This is why the volume starts with the foreword signed by Bernard Viale, coordinator of OFAJ/DFJW, and in the second part an extensive study, signed by Monica Robotin and Petra Szávics, elaborates on the history of the institutional background of the French-German reconciliation model. The volume ends with the conclusions drawn by the editors.

The present publication is an uncommon enterprise, both as far as its scope and linguistic structure is concerned. The fact that it is tri-lingual is explained, first of all, by the editors' intention to draw the attention of decision-makers and the public opinion in Romania, Hungary and the European Union upon the importance of the role the evolution of the Romanian-Hungarian relations plays for the stability of Central-East Europe, in particular, and for the success of the east-ward enlargement of the European Union, in general. According to the editors' hope, the book will convey the message to the interested readers that for erasing the prejudices that still burden the Romanian-Hungarian relations it is not enough – as the example provided by the history of the French-German reconciliation demonstrates – to rely on the mere existence of inter-state agreements. Among many other circumstances, it is exactly the content of those ageements that call for the establishment of institutions like the Office Franco-Allemand pour la Jeunesse/Deutsch-Französisches Jugendwerk, or similar intergovernmental programs.

Levente SALAT Smaranda ENACHE

BIROUL DE TINERET FRANCO-GERMAN
Un caz de succes al educaţiei pentru pace şi al cooperării interculturale în Europa

Biroul de Tineret Franco-German (Franco-German Youth Office – FGYO) este singura instituţie a cărei înfiinţare a fost prevăzută în Tratatul de Cooperare Franco-German din 1963. Preşedintele Charles de Gaulle şi Cancelarul Federal Dr. Konrad Adenauer au dorit să asigure o semnificaţie specială Tratatului adresând o chemare tinerilor de a se angaja în realizarea prieteniei franco-germane. FGYO i-a revenit sarcina de a încuraja şi promova întâlnirile şi cooperarea la scară largă între tinerii celor două ţări.

Începând cu 1963, peste 7 milioane de tineri din Germania şi Franţa au luat parte la peste 200.000 de evenimente organizate de FGYO în cele două ţări. În fiecare an 200.000 de tineri din Franţa şi Germania au participat la peste 7.000 de programe de schimb. FGYO are la dispoziţie fonduri de peste 20 milioane euro, care provin din contribuţiile egale ale ambelor guverne, precum şi din fonduri asigurate de instituţii europene special pentru aceste proiecte.

Anumite programe sunt accesibilie şi tinerilor din ţări terţe. Astfel de programe trilaterale întotdeauna implică Franţa, Germania, precum şi o a treia ţară. Se acordă prioritate ţărilor din Europa Centrală şi de Est, Europa de Sud-Est şi ţărilor din regiunea mediteraneană. Aceste programe constau de obicei din mai multe „cicluri", cu numeroase întâlniri consecutive organizate pe rând în fiecare din ţările participante. În fiecare an, 3.000 lideri ai tinerilor şi alte persoane din ţări terţe primesc sprijin financiar de la FGYO pentru a derula 250 de „programe din terţe ţări".

Organizaţia

FGYO este o organizaţie internaţională independentă. Este condusă de un Consiliu de Administraţie care include 15 reprezentanţi germani şi tot atâţia francezi din diferite ministere, precum şi personalităţi de seamă din organizaţii de tineri voluntari. Preşedinţii comuni ai Consiliului de Administraţie sunt Miniştrii Tineretului din Republica Federală Germană şi Republica Franceză.

Structura executivă a Consiliului de administraţie include Secretarul General şi Secretarul General Adjunct al Biroului de Tineret Franco-German. Secretarul General actual este Babette Nieder, de naţionalitate germană. Ea este ajutată de Secretarul General Adjunct Michel Cullin, care este francez.

Administraţia integrată bi-naţională a Biroului de Tineret îşi are sediul la Paris şi un birou la Berlin.

Activităţile

Scopul FGYO este „cunoaşterea şi înţelegerea reciprocă, solidaritatea şi cooperarea". Liniile directoare ale organizaţiei subliniază faptul că programele de schimb trebuie privite ca parte a unui proces care începe cu descoperirea realităţilor din viaţa franceză şi germană, obţinerea cunoştinţelor necesare în cadrul cooperării bi- şi multi-naţionale pentru a asigura posibilitatea de a dezvolta noi modalităţi de a trăi împreună.

Activităţile FGYO includ nu doar domenii conexe muncii tinerilor, dar se extind şi asupra ariilor ce implică tineri din toate categoriile sociale, din şcoli, universităţi, diverse categorii de pregătire profesională, oraşe înfrăţite sau cluburi de tineret şi sportive. Un alt domeniu semnificativ al activităţilor FGYO îl reprezintă promovarea studiului limbilor în cadrul unor activităţi extracurriculare, extraşcolare, formarea liderilor de tineret şi cercetarea în domeniul educaţiei interculturale. De asemenea, există un serviciu ce oferă informaţii despre schimburile între tineri şi realităţile din viaţa ambelor ţări.

Pe lângă asigurarea sprijinului financiar pentru programe franco-germane pentru toate organizaţiile implicate în educaţia generală şi vocaţională din cele două ţări, FGYO oferă servicii de consultanţă şi promovare.

Actualmente, priorităţile FGYO includ:

– sprijin pentru tineri pentru a deveni membri activi ai societăţii şi cetăţeni europeni activi;

– asigurarea unor oportunităţi de educaţie interculturală;

– nu în ultimul rând, transferul de experienţe pozitive în ceea ce priveşte reconcilierea franco-germană prin intermediul unor schimburi între tineri din alte ţări.

Experienţa acumulată

La 40 de ani de la înfiinţare, FGYO a devenit un factor esenţial de educaţie interculturală pentru tineri din Franţa şi Germania; a adâncit înţelegerea reciprocă dintre cele două ţări şi a contribuit la o solidaritate crescută între Franţa şi Germania. Activităţile sale au condus la înfrăţirea a peste 1.800 de oraşe, 4.000 de şcoli şi 1.000 de universităţi, precum şi la instituţionalizarea relaţiilor dintre un număr semnificativ de organizaţii active în domeniul tineretului din Franţa şi Germania. Aceste reţele reprezintă un factor de stabilizare a relaţiilor dintre cele două ţări. Mii de persoane sunt implicate în această relaţie de cooperare în fiecare an, atrăgând la rândul lor alte mii de persoane. Acest fapt constituie un succes uimitor, de o intensitate şi un dinamism care se explică nu doar prin cifre, dar şi prin calitatea programelor desfăşurate.

Iată câteva dintre principiile de bază:

– Schimburile interculturale eficiente, care corespund scopurilor FGYO, presupun un proces îndelungat de acumulare de cunoştinţe şi de înţelegere a

celeilalte culturi şi a celuilalt popor. În acelaşi timp, trebuie să se realizeze o cunoaştere şi o înţelegere mai profundă a identităţii şi culturii celuilalt.

– Programele de schimb pot fi realizate la diferite niveluri. Cu toate acestea, trebuie să recunoaştem că o simplă întâlnire între persoane provenind din diferite culturi nu conduce în mod automat la eliminarea prejudecăţilor sau la o înţelegere mai bună. Din contră, contactele de scurtă durată pot întări stereotipurile şi pot oferi noi ocazii de înţelegere greşită a celuilalt.

– Dacă schimburile dintre tineri trebuie să contribuie la transformarea unor relaţii internaţionale, este necesar să se încurajeze exprimarea diferenţelor dintre indivizi. Cheia unei educaţii interculturale de succes este să învăţăm să trăim acceptând diferenţele.

– Înţelegerea interculturală nu este un proces care se petrece automat. Ea se dezvoltă foarte încet şi depinde în mare măsură de condiţiile în care se realizează întâlnirea: o condiţie esenţială pentru o educaţie interculturală de calitate este să trăieşti împreună cu celălalt într-o situaţie de viaţă „reală", să te confrunţi împreună cu experienţe şi dificultăţi concrete.

Câteva elemente cheie ale succesului: subsidiaritate şi parteneriate libere, continuitate şi reciprocitate

La sfârşitul celui de-al II-lea război mondial, oamenii au început să se gândească la viitorul relaţiilor franco-germane şi la viitoarea construcţie a Europei. Lideri din domeniul educaţiei şi activităţilor de tineret au organizat primele întâlniri pentru tineri cu scopul de a iniţia construirea viitorului comun. Prof. Joseph Rovan, un intelectual francez responsabil cu educarea tinerilor din zona Germaniei ocupată de francezi şi fost prizonier în lagărul de concentrare de la Dachau, a folosit următoarele cuvinte pentru a exprima nevoia de a dezvolta relaţii bune cu Germania: „Vom avea parte de Germania pe care o meritǎm". Multe persoane, printre care numeroşi foşti membri ai luptei de rezistenţă şi foşti prizonieri, au acordat mult timp muncii de reconciliere. Când Tratatul de Cooperare a fost semnat, liderii politici erau deja conştienţi de rezultatele pozitive ale acestor prime iniţiative şi au decis să intensifice cooperarea franco-germană prin instituţionalizarea schimburilor de tineret, nu cu scopul de a încredinţa guvernelor organizarea acestor schimburi, ci pentru a lăsa această sarcină în grija tinerilor şi a organizaţiilor de tineret. Această formă de acţiune voluntară a însemnat responsabilizarea actorilor implicaţi şi totodată acordarea de sprijin pentru iniţiativele lor. Promovarea prieteniei franco-germane nu era doar grija guvernelor, ci a întregii societăţi civile.

FGYO nu a forţat niciodată organizaţiile franceze şi germane să colaboreze sau să îşi concentreze atenţia asupra unui subiect anume. Organizaţiile însele îşi alegeau organizaţiile partenere şi tema activităţilor comune. După cum se poate bănui, tinerii care au participat în programe au fost întotdeauna implicaţi în alegerea partenerilor şi a subiectelor de interes şi îşi asumau pregătirea schimburilor.

Multe organizaţii au colaborat astfel ani în şir organizând împreună programe în ambele ţări. Aceste relaţii continue au condus la apariţia unor reţele instituţionale puternice la toate nivelurile: local, regional, naţional şi internaţional. Fondurile (40 milioane mărci germane în 1963) alocate de ambele guverne au permis FGYO să implice toate clasele sociale în programele desfăşurate şi să ajungă la atragerea unui număr foarte mare de tineri.

Concluzii

„Specificitatea cooperării franco-germane constă în normalitatea sa", a declarat un fost cancelar al Republicii Federale Germane. Însă lucrurile nu au fost la fel întotdeauna.

Condiţiile înfiinţării FGYO, contextul în care acesta şi-a desfăşurat activităţile, evoluţia sa în cadrul european, toate aceste elemente sunt foarte specifice. Însă experienţele au arătat că schimburile internaţionale între tineri pot constitui un instrument util în educaţia pentru pace şi pentru realizarea unei cooperări internaţionale şi interculturale. Tinerii care participă la schimburi internaţionale învaţă să deschidă ochii şi mintea, să reflecteze asupra diferenţelor culturale; ei se simt mai siguri în situaţii nefamiliare; învaţă să îşi explice interesele şi să negocieze cu persoane aparţinând diferitelor culturi. Ei învaţă să fie toleranţi.

Prin relaţiile cu terţe ţări în cadrul programelor trilaterale, FGYO dezvoltă pe mai departe înţelegerea mutuală şi legăturile de prietenie şi solidaritate dintre tinerii din toate ţările implicate. Promovează dezvoltarea democraţiei în Europa şi permite participanţilor să exerseze toleranţa şi să experimenteze pacea prin respectul faţă de diferenţele culturale. Astfel, FGYO joacă un rol de nepreţuit în procesul de integrare europeană.

Bernard VIALE

Mai 2003

A FRANCIA–NÉMET IFJÚSÁGI IRODA
Az európai békenevelés és interkulturális együttműködés sikeres példája

A Francia–Német Ifjúsági Iroda (French-German Youth Office, FGYO) az egyetlen intézmény, amelynek létrehozásáról az 1963-ban aláírt francia–német együttműködési megállapodás rendelkezik. Az aláírók, Charles de Gaulle elnök és dr. Konrad Adenauer szövetségi kancellár célja az volt, hogy a megállapodás különleges jellegét növeljék a fiatalsághoz intézett felhívásukkal, mellyel a francia–német barátság melletti elkötelezettségre szólítanak fel. Az iroda feladatául szabták a két ország fiataljainak széles körű bevonásával tartandó találkozók és együttműködés bátorítását és előmozdítását.

1963 óta a két ország több mint hétmillió fiatalja vett részt az FGYO által támogatott rendezvényeken, melyek száma meghaladja a 200 000-et. A több mint 7000 csereprogramban évente 200 000 francia és német fiatal vett részt. A két állam egyenlő hozzájárulásaiból, valamint a speciális projektekért felelős európai intézményektől érkező támogatásokból a FGYO-nak 20 millió eurós alap áll rendelkezésére.

Bizonyos programokban harmadik országból származó fiatalok is részt vehetnek. Az ilyen háromoldalú programokba kötelező módon be kell vonni Franciaországot és Németországot, valamint az illető harmadik országot. Elsőbbséget élveznek a közép- és kelet-európai, a dél-európai és a mediterrán országok. Ezeket a programokat „ciklusokra" osztják fel, melyek során a részt vevő országok felváltva több találkozót szerveznek. A FGYO 250 „harmadik országokkal szervezett programjának" keretében évente 3000 harmadik országból származó fiatal és ifjúsági vezető részesül támogatásban.

A szervezet

Az FGYO független nemzetközi szervezet, melyet a különböző minisztériumok, illetve önkéntes ifjúsági szervezetek vezető személyiségei közül kijelölt 15-15 német és francia képviselőből álló igazgatótanács irányít. Az igazgatótanács társelnöki tisztségét a Német Szövetségi Köztársaság, illetve a Francia Köztársaság ifjúsági miniszterei látják el.

Az igazgatótanács ügyvezető testületét az FGYO főtitkára és főtitkárhelyettese alkotja. Jelenleg a német Babette Nieder látja el a főtitkári tisztséget, segítőtársa a francia Michel Cullin főtitkárhelyettes. Az FGYO kétoldalú integrált igazgatóságának székhelye Párizsban van, továbbá egy berlini irodával is rendelkezik.

Tevékenységeink

Az FGYO célja „egymás kölcsönös megismerése és megértése, a szolidaritás és együttműködés erősítése". A szervezet irányelvei kimondják, hogy a csereprogramokat a franciaországi és németországi realitások megismerése folyamatának részeként kell felfognunk; ez lehetővé teszi, hogy a résztvevők a kétoldalú és sokoldalú együttműködés terén olyan tapasztalatokat szerezzenek, melyek alapján új együttélési formákat alakítanak ki.

Az FGYO nemcsak az ifjúsági munkavállalás terén tevékenykedik, hanem minden olyan területre kiterjeszti szerepvállalását, ahol a legkülönbözőbb szociális háttérrel rendelkező fiatalok részvételére lehet számítani (iskolák, egyetemek, szakképzési intézmények, testvérvárosi kapcsolatok, valamint ifjúsági és sportklubok). Az FGYO más fontos területen is tevékenykedik, így például támogatja az iskolán kívüli nyelvoktatási programokat, a ifjúsági vezetőképzési programokat és az interkulturális pedagógiai kutatásokat. Ugyanakkor információs szolgáltatásokat is nyújt az ifjúsági csereprogramokkal és a két országgal kapcsolatosan.

A két ország szinte valamennyi tudományos és szakképzési intézményében létező francia–német programok támogatása mellett az FGYO tanácsadási és promóciós tevékenységet is folytat.

Az FGYO jelenleg a következő prioritásokat határozta meg:

– segíteni kell a fiataloknak, hogy az európai társadalom aktív tagjaivá és polgáraivá váljanak;

– interkulturális tanulási lehetőségeket kell biztosítani;

– és végül, de nem utolsósorban, ifjúsági csereprogramok útján más országoknak is át kell adni a sikeres francia–német megbékéléssel kapcsolatos tapasztalatokat.

Tapasztalataink

Az alapítástól eltelt 40 esztendő folyamán az FGYO jelentős szerepet vállalt a francia és német fiatalok interkulturális nevelésében; hozzájárult a két ország közötti kölcsönös megértés elmélyítéséhez, valamint a francia–német szolidaritás erősítéséhez. Munkájának köszönhetően több mint 1800 város, 4000 iskola és 1000 egyetem között jött létre testvérkapcsolat, valamint számos fiatalokat foglalkoztató francia és német szervezet között alakítottak ki intézményes kapcsolatokat. Ezek a hálózatok nagyon értékes stabilizációs tényezőt jelentenek a két ország közötti kapcsolatokban. Évente sok ezer ember vesz részt az együttműködési programokban, akik további ezrek között teremtenek kapcsolatot. E kapcsolatok kialakítása rendkívüli sikernek tekinthető, mélységük és dinamizmusuk magyarázata nem annyira a puszta adatokban, hanem inkább a programok minőségében rejlik.

A szervezet legfontosabb vezérelvei a következők:

– Az FGYO céljainak megfelelő, eredményes interkulturális csereprogramok működtetése más népek kultúrája megismerésének és megértésének hosszú folyamatát feltételezi, ugyanakkor a saját identitás és kultúra jobb megismerését, mélyebb megértését teszi szükségessé.

– A csereprogramokat különböző szinteken lehet elképzelni. Szükséges azonban megérteni, hogy a különböző szociális háttérrel rendelkező emberek egyszerű találkozása nem hozza magával természetszerűen az előítéletek kiküszöbölését vagy a másik ember jobb megértését. Éppen ellenkezőleg, a rövid ideig tartó érintkezés megerősítheti a sztereotípiákat, és újabb félreértések forrása lehet.

– Annak érdekében, hogy a csereprogramok valóban hozzájáruljanak a nemzetközi kapcsolatok átalakításához, bátorítani kell a különbségek kifejezését. Az interkulturális tanulás azt jelenti, hogy elfogadjuk a különbségeket, és megtanulunk együtt élni azokkal, akik különböznek tőlünk.

– Az interkulturális megértés nem automatikus folyamat. Lassan alakul ki, és minősége nagymértékben a találkozás körülményeitől függ: az interkulturális tanulás sikerességének feltétele, hogy a résztvevők a „valós" környezetben éljenek, együtt oldják meg a konkrét helyzeteket és nehézségeket.

A siker titka: szubszidiaritás és szabad partnerkapcsolatok, folyamatosság és kölcsönösség

A II. világháború befejezése után többeket foglalkoztatni kezdett a francia–német kapcsolatok jövője, és elkezdődtek az új Európa építésével kapcsolatos tervezgetések. Az ifjúságnevelés és -munka vezető képviselői e jövő építése céljából rendezték meg az első ifjúsági találkozókat. Joseph Rovan francia professzor, a dachaui koncentrációs tábor túlélője, aki a Németország francia megszállás alatt lévő területein folyó ifjúságnevelésért felelt, a következőképpen fogalmazta meg a jó francia–német kapcsolatok kialakítása iránti igényt: „Olyan Németországban lesz részünk, amilyent megérdemlünk." A megbékélési erőfeszítések mellett sokan elkötelezték magukat, köztük olyan francia és német állampolgárok, akik korábban az ellenállási mozgalom aktív tagjai vagy foglyok voltak. A politikai vezetők már az Együttműködési Megállapodás aláírásakor tisztában voltak az említett kezdeményezések pozitív hatásaival, eredményeivel, ezért az ifjúsági csereprogramok intézményesítése útján tervezték felgyorsítani a francia–német együttműködést, a programok szervezését azonban nem az államra, hanem magukra a fiatalokra, illetve az ifjúsági szervezetekre kívánták bízni. Az önkéntes szolgálat ilyen formában való támogatása révén segítették a felelősségvállalás és a támogatás tudatosítását a résztvevőkben. A francia–német barátság előmozdításának ügye nemcsak az érintett országok kormányait, hanem az egész civil társadalmat foglalkoztatta.

Az FGYO sohasem kényszerítette a francia és német szervezeteket arra, hogy együttműködjenek, vagy hogy programjaikban bizonyos problémákkal

foglalkozzanak. Mindig maguk a szervezetek választják ki a partnerszervezeteket és a programtémákat. Magától értetődik, hogy a fiatalok szintén mindig részt vesznek az őket érdeklő témák kiválasztásában, illetve a csereprogramok előkészítésében.

Az eltelt években számos szervezet között jött létre együttműködés a programok közös szervezése érdekében: ezek a folyamatos és kölcsönös érdekeltségű kapcsolatok szilárd intézményi hálózatot alakítottak ki minden szinten – helyi, regionális, országos és nemzetközi szinten egyaránt. A két állam által rendelkezésre bocsátott támogatási alapoknak köszönhetően (amelyek 1963-ban 40 millió márkát tettek ki) az FGYO-nak sikerült valamennyi társadalmi osztályt bevonni a programokba és nagyszámú fiatal számára biztosítani az ezekhez való hozzáférést.

Befejezés

„A francia–német együttműködés különlegessége az, hogy teljesen normális", amint azt a Német Szövetségi Köztársaság egy korábbi kancellárja megfogalmazta. Nem volt ez mindig így.

Az FGYO létrehozásának körülményei, tevékenységének kerete, szerepléseaz európai színtéren – mindez nagyon sajátos jelleget kölcsönöz a szervezetnek. De a tapasztalat azt mutatja, hogy az ifjúsági csereprogramok nagyon hasznosnak bizonyulhatnak a békenevelés és az interkulturális együttműködés tekintetében. A nemzetközi csereprogramokban részt vevő fiatalok figyelmesebbekké és nyitottabbakká válnak, megismerik a kultúrák közötti különbségeket, nagyobb biztonságban érzik magukat ismeretlen helyzetekben, megtanulják, hogyan érvényesíthetik érdekeiket, és hogyan tárgyaljanak más kultúrából származó személyekkel. Egyszóval: megtanulnak toleránsabbak lenni.

A háromoldalú programok révén, melyekbe más országokat is bevonnak, az FGYO továbblép a részt vevő országok fiataljai közötti kölcsönös megértés elmélyítése, a baráti kapcsolatok és szolidaritás kiépítése terén. Ösztönzi a demokrácia fejlesztését, és lehetővé teszi, hogy a résztvevők a kulturális különbségeket tiszteletben tartva toleráns és békés életet éljenek. Ezáltal a szervezet nagyon értékes szerepet játszik az európai integrációs folyamatban.

VIALE Bernard

2003. május

THE FRANCO-GERMAN YOUTH OFFICE
A successful example of peace education and intercultural cooperation in Europe

The French-German Youth Office (FGYO) is the only institution provided for in the Treaty on Franco-German Cooperation of 1963. President Charles de Gaulle and Federal Chancellor Dr. Konrad Adenauer aimed to give the Treaty particular significance by calling on young people to commit themselves to Franco-German friendship. The FGYO was given the task of encouraging and promoting meetings and cooperation on a large scale between the young people of both countries.

Since 1963, over 7 million young people from Germany and France have taken part in more than 200,000 events promoted by the FGYO in both countries. Each year 200,000 young people from France and Germany take part in more than 7,000 exchange programmes. The FGYO disposes of an overall fund of 20 million Euros, consisting of equal contributions from both governments as well as of funding from European institutions for special projects.

Certain programmes are also accessible for young people from a third country. Such trilateral programmes must always involve France, Germany and the respective third country. Priority is given to countries of Central and Eastern Europe, Southeastern Europe as well as to the countries of the Mediterranean region. These programmes they are usually constituted in "cycles", with several consecutive encounters held alternately in each of the participating countries. Each year, 3,000 young people and youth leaders from third countries receive financial support of the FGYO for 250 "third country programmes".

The organization

The FGYO is an independent international organisation. It is headed by an Administrative Council consisting of 15 German and 15 French representatives from various Ministries as well as of leading figures from voluntary youth organisations. The joint Presidents of the Administrative Council are the Ministers for Youth of the Federal Republic of Germany and of the French Republic.

The executive body of the Administrative Council consists of the Secretary and Deputy Secretary General of the Franco-German Youth Office. The current Secretary General is Babette Nieder, of German nationality. She is assisted by the Deputy Secretary General Michel Cullin, a Frenchman.

The integrated bi-national administration of the Youth Office has its headquarters in Paris and an office in Berlin.

The activities

The aims of the FGYO are "mutual knowledge, understanding, solidarity and cooperation". Its guidelines state that exchange programmes are to be seen as part of a process starting with the discovery of the realities of French and German life, attaining a working knowledge in bi- and multi-national cooperation in order to then be capable of developing of new ways of life together.

The activities of the FGYO include not only the domain of youth work but extend to all areas involving young people from all social backgrounds, such as schools, universities, professional education, town twinnings or youth and sports clubs. Other important fields of activities of the FGYO are the promotion of language studies outside the classroom, youth leader- training and research on the pedagogy of intercultural meetings. Also, an information service on youth exchanges and the realities of both countries is offered.

In addition to providing financial support for the Franco-German programmes of virtually all the organisations involved in academic and vocational education in both countries, the FGYO also carries out consultancy and promotional work.

Currently, the priorities of the FGYO are as following:

– to help young people become active members of society and active European citizens;

– to offer opportunities for intercultural learning;

– and last but not least to transfer the successful experience of Franco-German reconciliation through youth exchanges to other countries.

The experience

40 years after its founding, the FGYO has become an essential factor in the inter-cultural education of young people in France and Germany; it has deepened mutual understanding between both countries and has contributed to greater Franco-German solidarity. Its work has led to creating over 1,800 town-twinnings, 4,000 school-twinnings and 1,000 university-twinnings and to an institutionalised relationship between a very large number of organisations working with young people in France and in Germany. These networks form an invaluable stabilising factor for the relations between the two countries. Thousands of people are engaged in this cooperation every year, in turn bringing many more thousands of other people together. This constitutes an amazing success, an intensity and dynamism, which is not only to be explained by the mere number, but also by the quality of the programmes.

Here are some principles:

– Efficient intercultural exchange work, which corresponds to the aims of the FGYO, requires the long-term process of acquiring knowledge and understanding of the other culture and people. At the same time, a better knowledge and better understanding of one's own identity and culture must be attained.

– Exchange programmes can be conceived on different levels. It must be seen, however, that a mere encounter between people of different cultural backgrounds does not automatically result in the elimination of preconceived opinions or in a better understanding. On the contrary, short time contacts can also reinforce stereotypes and provide new opportunities to misunderstand one another.

– If youth exchange programmes are really to contribute to transforming international relations, the expression of differences must be encouraged. The key to intercultural learning is to learn to live with and to accept differences.

– Intercultural understanding is not an automatic process. It evolves very slowly and also depends largely on the conditions of the encounter: an important condition for successful intercultural learning is to live together in a "real" environment, to manage concrete experiences and difficulties together.

Some keys for success: Subsidiarity and free partnership, continuity and reciprocity

At the end of World War II, people began to think about the future of Franco-German relationships and about the future construction of Europe. Leaders of youth education and youth work organised the first youth meetings in order to build this future together. Prof. Joseph Rovan, a French intellectual, responsible for youth education in the French occupied zone in Germany and a former prisoner of the concentration camp in Dachau, used the following words to express the need of a good relationship to Germany: "We will get the Germany we deserve". Many people, amongst them many French and Germans who had been active in underground resistance and former prisoners devoted themselves to reconciliation work. When the Treaty of Cooperation was finally signed, the political leaders were already aware of the positive results of these first initiatives and decided to accelerate Franco-German cooperation by institutionalising youth exchange: Not to have it organised by the governments, however, but to entrust this task to the young people and youth organisations themselves. This form of aid to voluntary action gave the actors a great sense of responsibility and support. Promoting Franco-German friendship was not just a matter for governments, but for civil society as a whole.

The FGYO never compelled French and German organisations to work together and to deal with any specific topics. The organisations themselves always chose partner organisations and subject matters. Needless to say, the

young people participating in the programmes are also always involved in choosing subjects of interest to them, as well as in preparing the exchange.

Many organisations have worked together year after year and have organised programmes in both countries together: such continuous and reciprocal relationships have created solid institutional networks at all levels: local, regional, national, international. The funds (40 million DM in 1963) allocated by both governments enabled the FGYO to involve all social classes in its programmes as well as to reach a very large number of young people.

Conclusion

"The particularity of the Franco-German cooperation it's its normality", as a former Chancellor of the Federal Republic of Germany said. It has not always been that way.

The circumstances of the creation of the FGYO, the context of its work, its evolution in the European frame, all these elements are very specific. But experience has shown that international youth exchange can be a useful instrument in peace education and towards international and intercultural cooperation. Young people taking part in international exchanges learn to open their eyes and their minds, to think about cultural differences; they feel more secure in non-familiar situations; they learn to explain their interests and to negotiate with people from a different culture. They learn tolerance.

By reaching out to other countries via trilateral programmes, the FGYO further develops mutual understanding and links of friendship and solidarity between young people in all the countries concerned. It promotes the development of democracy in Europe and allows the participants to experience tolerance and peace through the respect of cultural differences. It thus plays an invaluable role in the process of European integration.

Bernard VIALE

May 2003

INVITAŢIA DE PARTICIPARE

Cluj-Napoca, 15 februarie 2002

Stimată Doamnă!
Stimate Domnule!

Ne adresăm Dumneavoastră cu invitaţia de a participa la o anchetă intelectuală, cunoscând interesul şi consecvenţa cu care aţi urmărit şi susţinut iniţiativele din ultimul deceniu în direcţia apropierii dintre români şi maghiari.

După căderea comunismului, relaţiile dintre România şi Ungaria au evoluat cu precădere sub influenţa unor considerente de ordin geopolitic, în funcţie de convergenţa unor interese comune. Totuşi, aceste considerente au fost percepute în decursul ultimilor ani în mod diferit de o parte sau de alta, în consecinţă şi convergenţa de interese fiind adesea interpretată din diverse perspective.

Fără a ignora importanţa unor etape încheiate cu succes în cei doisprezece ani, se pune întrebarea dacă drumul parcurs nu este cumva insuficient, dacă apropierea dintre cele două ţări şi cele două naţiuni nu este încă un capitol deschis, cu multe posibilităţi, resurse, cerinţe neexplorate.

Acestea din urmă, factori obiectivi ai construirii unor relaţii cu caracter pragmatic, de lungă perspectivă, pot fi identificate şi puse în valoare în condiţiile actuale de diverse categorii de persoane din ambele ţări: politicieni şi oameni de afaceri, intelectuali şi artişti, instituţii ale statului şi organizaţii ale societăţii civile. În acest fel, probabil se pot estompa şi depăşi treptat şi acele prejudecăţi, traume sau alte elemente ale mentalităţii colective care mai frânează evoluţia dinamică a acestor raporturi.

Ancheta noastră vizează identificarea acestor repere ale colaborării şi apropierii dintre cele două naţiuni. Dorim să aflăm opiniile şi sugestiile unor personalităţi importante din cele două ţări, cu pondere reală în modelarea acestor relaţii în propriul lor domeniu de activitate, având convingerea că ideile exprimate vor contribui la conturarea unei viziuni mai clare şi la elaborarea unor acţiuni concrete şi utile.

Dacă iniţiativa noastră vi se pare demnă de interesul Dumneavoastră, vă rugăm să răspundeţi – ţinând cont de motivaţia de mai sus – la următoarele întrebări:

1. Din motive lesne de înţeles, românii şi ungurii, România şi Ungaria au pornit la drum după 1989 cu aşteptări diferite în privinţa apropierii dintre cele două naţiuni. În ce măsură credeţi că aceste aşteptări s-au realizat?

2. Evoluţia relaţiilor româno-ungare a fost uneori comparată cu reconcilierea istorică franco-germană. Care este, în opinia Dumneavoastră, conţinutul efectiv al acestei expresii şi în ce măsură se aplică ea raporturilor dintre România şi Ungaria, dintre români şi unguri?

3. Prin ce argumente – de ordin politic, economic, cultural etc – credeţi că se poate motiva nevoia unei dinamici mai puternice a relaţiilor româno-ungare acum, la mai bine de zece ani de la căderea comunismului şi în contextul unui proces de transformări istorice pe plan geopolitic?

4. Care sunt în opinia Dumneavoastră principalele impedimente în calea unei dezvoltări mai dinamice, a unei apropieri mai consistente în relaţiile româno-ungare? Ce iniţiative credeţi că ar putea accelera acest proces?

În afara răspunsurilor solicitate la întrebările precizate, aşteptăm cu interes comentariile şi opiniile Dumneavoastră legate de acest subiect.

Mulţumindu-vă pentru colaborare, vă rugăm să ne trimiteţi contribuţiile Dumneavoastră până la data de 20 martie 2002 pe adresa CRDE, str. Ţebei nr. 21, 3400 Cluj-Napoca.

Cu deosebită consideraţie,

Smaranda Enache
Preşedinte
Liga Pro Europa

Levente Salat
Preşedinte Executiv
Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală

A FELKÉRÉS SZÖVEGE

Kolozsvár, 2002. február 15.

Tisztelt Hölgyem!
Tisztelt Uram!

Az elmúlt tizenkét év során a román–magyar közeledés ügye mellett elkötelezett, az azt szolgáló kezdeményezések iránt érdeklődő személyiségek egyikeként keressük meg Önt, egy széles körű ankétban való részvételre vonatkozó felkéréssel.

A kommunizmus bukását követően Magyarország és Románia kapcsolatai túlnyomórészt a térségben uralkodó geopolitikai megfontolások hatására, a közös érdekek összecsengésének függvényében alakultak. Minthogy azonban ezek a megfontolások más-más színben tűntek fel az egyik vagy a másik oldalon, ennélfogva az érdekek összecsengése is gyakorta eltérő jelentést nyert a felek értelmezésében.

Anélkül hogy megfeledkeznénk az elmúlt tizenkét év során sikeresen lezárult szakaszok fontosságáról, kérdés, hogy az eddigiekben megtett út nem kevés-e, a magyarok és a románok közötti közeledés nem nyitott fejezet-e továbbra is, megannyi lehetőség, forrás és követelmény nem tekinthető-e még mindig kiaknázatlannak.

Ez utóbbiak olyan objektív tényezői a pragmatikusan felfogott, hosszú távra szóló kapcsolatok építésének, amelyek felismerése és hasznosítása a jelen körülmények között mindkét országban többekre vár: politikusokra és üzletemberekre, értelmiségiekre és művészekre, állami intézményekre és a civil társadalom szervezeteire.

Biztosra vehető, hogy a kiaknázatlan lehetőségek számbavétele és az azokból leszűrhető tanulságok hasznosítása révén tompíthatók, illetve fokozatosan fölszámolhatók azok az előítéletek, traumák, a kollektív mentalitásban még meglévő tudatelemek is, amelyek egyelőre még fékezik e kapcsolatok dinamikusabb fejlődését.

Ankétunk a magyar–román együttműködés ezen lehetséges támpontjainak feltárását célozza. Azok véleményére és ötleteire vagyunk kíváncsiak, akiknek tényleges súlyuk van saját szakterületükön e kapcsolatok alakulása szempontjából. Meggyőződésünk, hogy a megfogalmazott nézetek és gondolatok segítenek majd abban, hogy az egész kérdéskört tisztábban lássuk, és a konkrét tennivalókról is árnyaltabb képet alkothassunk.

Amennyiben kezdeményezésünket figyelmére méltónak ítéli, kérjük, válaszoljon írásban az alábbi kérdésekre:

1. Könnyen érthető történelmi okoknál fogva a magyarok és a románok, Magyarország és Románia 1989 után más és más várakozással indult útnak a két nemzet közötti közeledést illetően. Ön szerint ezek a várakozások milyen mértékben teljesültek?

2. A magyar–román kapcsolatok alakulását olykor a francia–német történelmi megbékéléshez hasonlították-hasonlítják. Véleménye szerint mi ennek a kifejezésnek a tényleges tartalma, és mennyire alkalmazható Magyarország és Románia, a magyarok és a románok viszonyára?

3. Melyek Ön szerint azok a politikai, gazdasági, kulturális stb. természetű érvek, amelyek amellett szólnak, hogy a magyar–román viszonyt dinamikusabbá kell tenni most, bő tíz évvel a kommunizmus bukása után, történelmi mértékű geopolitikai átalakulások közepette?

4. Véleménye szerint milyen fő akadályai vannak a magyar–román kapcsolatok határozottabb és tartalmasabb fejlődésének? Milyen kezdeményezések segíthetnék e folyamat gyorsulását?

A fenti kérdésekre adott válaszon túl a kérdéskörrel kapcsolatos bármilyen meglátását, észrevételét örömmel vesszük.

Együttműködését köszönve, válaszát 2002. március 20-ig a következő címre várjuk: CRDE, str. Ţebei nr. 21, 3400 Cluj-Napoca, Románia.

Tisztelettel,

Smaranda Enache
Elnök
Pro Europa Liga

Salat Levente
Ügyvezető elnök
Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja

THE TEXT OF THE INVITATION

Cluj-Napoca,
February 15, 2002

Dear Madam!
Dear Sir!

Appretiating your interest in pursuing and supporting the initiatives in the field of improving Romanian-Hungarian relations in the past decade, we would like to invite you to take part in a survey.

Since the fall of communism, the relations between Romania and Hungary have evolved especially under the influence of geopolitical factors, depending on the convergence of some common interests. However, during these years, these aspects have been perceived differently by the two parts involved, and even the convergence of common interests has often been interpreted differently.

Without ignoring the importance of some stages completed successfully in the last twelve years, the question arises whether the road that has been covered so far may be insufficient, and whether the close relationship of the two countries and nations is still an open chapter, leaving numerous possibilities, resources and requirements unexplored.

The latter, which are objective factors in the construction of long-term relations of a highly pragmatic character, can be identified and built upon in the current conditions by diverse categories of people in both countries: politicians and businesspeople, intellectuals and artists, state institutions and organizations of the civil society. In this manner, it is likely that prejudices, traumas or other elements of collective mentality that stand in the way of the dynamic evolution of these relations can be reduced and gradually overcome.

Our survey aims to identify the pillars of collaboration and closer relations between the two nations. We would like to learn the opinions and suggestions of important personalities of the two countries, who have a genuine say in modeling these relations in their fields of activity, convinced that the ideas that are going to be expressed will contribute to the shaping of a clearer vision and to the development of concrete and useful actions.

If you should find our initiative worthy of your interest, we would kindly ask you to answer the following questions, keeping in mind the above-described rationale:

1. For reasons that are easy to understand, after 1989, Romanians and Hungarians, Romania and Hungary for that matter, set off with different

expectations as regards the development of closer relations between the two nations. To what extent do you believe these expectations have been fulfilled?

2. The evolution of Romanian-Hungarian relations has sometimes been compared to the historical French-German reconciliation. What is, in your opinion, the effective content of this expression and to what extent does it apply to the Romanian-Hungarian relations, and the relations between Romanians and Hungarians?

3. With what arguments – of political, economic, cultural etc. nature – do you think one can justify the need for more intense dynamics of the Romanian-Hungarian relations now, over ten years after the fall of communism, in the context of historic changes in geopolitics?

4. In your opinion, what are the major impediments to the development of a more dynamic and genuine, closer relations between Romanians and Hungarians? What initiatives do you think could accelerate this process?

In addition to the answers to the above questions, we look forward to receiving your comments and opinions in connection with the topic in discussion.

Please send your contribution to EDRC, 21 Tebei st., 3400, Cluj-Napoca, by 20 March 2002. Kind thanks for your collaboration.

Yours sincerely,

Smaranda Enache
President
Pro Europa League

Levente Salat
Executive President
Ethnocultural Diversity
Resource Center

Gabriel ANDREESCU

NECESITATEA RECONCILIERII INTERNE

A BELSŐ MEGBÉKÉLÉS SZÜKSÉGESSÉGE

THE NEED FOR DOMESTIC RECONCILIATION

NECESITATEA RECONCILIERII INTERNE

Dragi colegi,

Mă grăbesc să vă trimit răspunsul la incitantele voastre întrebări:

1. Aşteptările nici nu puteau să fi fost împlinite după intermezzo-ul atât de scandalos de la începutul anilor '90. În decembrie 1989 se putea spera, îmi închipui, la o „uitare", la o „depăşire" a încărcăturii negative din istoria româno-maghiară. Dar mizeria ultranaţionalismului de tip Vatra Românească, PUNR, PRM, ca şi politica incitatoare a FSN-PDSR, la care s-a adăugat naţionalismul (in)decent la foc scăzut au creat o situaţie de suspiciune şi amintiri dezgustătoare de care nu se va putea face abstracţie. Va domina probabil criteriul pragmatic. După opinia mea, astăzi a devenit evident că suntem – în raport cu relaţia româno-maghiară – o societate plurală, aflată, dacă lucrurile vor rămâne în starea asta, într-o fază preconsociaţionistă. Apropierea de pragul formal cerut de existenţa minorităţii maghiare şi funcţionarea alianţelor – executivă şi, respectiv, legislativă – reprezintă o mare evoluţie practică, dar nu şi în măsură să şteargă rănile produse acum 11–12 ani.

2. Există o analogie. Ca şi în cazul franco-german, istoria a creat o competiţie simbolică între români şi maghiari, şi unii şi alţii putând însuma un număr suficient de frustrări. Pe de altă parte, e greu să mai găseşti obiectiv interese divergente între România şi Ungaria, în actualul context european şi geopolitic – lăsând la o parte micile şi inerentele competiţii economice, între găinile vândute în Transilvania şi Matiz-urile căutate la Budapesta. Relaţia cu Vestul domină, în ambele cazuri, problematica relaţiei de vecinătate. În plus, spre deosebire de modelul ales, tema reconcilierii are o dimensiune preponderent internă, nu externă – relaţia mai largă între „români" şi „maghiari" jucându-se în raporturile comunităţilor română şi maghiară din România.

3. Circa două milioane de vorbitori de maghiară transilvăneni fac din teritoriul Transilvaniei un spaţiu relevant pentru economia Ungariei. Ştergerea frontierei dintre cele două ţări – care ar începe cu drumuri mai bune în teritoriul României – ar putea face din Transilvania un centru activ, dându-i o nouă vitalitate ca zonă în care se concentrează interesele şi schimburile de la Vest şi de la Est (Vestul şi Estul imediat). Apoi, e sigur că Ungaria va fi membră UE – probabil chiar din 2004. Lucrul acesta va întări şi mai mult semnificaţia Transilvaniei, ca teritoriu ocupat de aproape 2 milioane de maghiari. Miza provinciei – atât pentru Ungaria, cât şi pentru România – va face ca şi în viitor, în România, tema europeană să păstreze o concreteţe practică şi imediată.

4. Întrucât interesele celor două ţări coincid, marea problemă este cea a antreprenorilor etnici. Cooperarea la nivelul marilor proiecte regionale şi

globale stă mai puţin în puterea de control a acestora. Apoi, cred că dezvoltarea unui larg sistem de co-interese între maghiarii şi românii din regiune ar facilita marginalizarea aventurierilor care trăiesc din mobilizarea unora împotriva altora.

Cu salutări,
Gabriel

A BELSŐ MEGBÉKÉLÉS SZÜKSÉGESSÉGE

Kedves kollégák,

Sietek megválaszolni izgalmas kérdéseiteket:

1. Az elvárások nem is teljesülhettek a 90-es évek elején történt botrányos közjáték után. 1989 decemberében, gondolom, lehetett reménykedni abban, hogy „elfeledjük", „meghaladjuk" a román–magyar történelem negatív töltetét. De a Vatra Românească, a PUNR (Román Nemzeti Egységpárt), a PRM (Nagy-Románia Párt) típusú ultranacionalizmus szennye, valamint a FSN (Nemzeti Megmentési Front)-PDSR (Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja) uszító politikája, melyhez csatlakozott a takaréklángon égő (in)decens nacionalizmus is, a bizalmatlanságnak és a visszataszító emlékeknek olyan légkörét teremtette meg, amelytől nem lehet elvonatkoztatni. Valószínűleg a pragmatikus kritérium lesz majd az uralkodó. Véleményem szerint mára világossá vált, hogy a román–magyar kapcsolatok viszonylatában – ha a helyzet változatlan marad – egy plurális társadalom prekonszociális szakaszában élünk. A magyar kisebbség létezése és a – végrehajtó, valamint törvényhozó hatalmi – szövetségek működése által megkövetelt formális küszöbhöz való közeledés komoly gyakorlati fejlődést jelent, nem eleget azonban ahhoz, hogy képes legyen eltörölni a tizenegy-tizenkét év óta folyamatosan ejtett sebeket.

2. Van analógia. A történelem, akár a német–francia viszony esetében, szimbolikus versenyhelyzetet hozott létre a románok és a magyarok között, mindkét népnek sikerülvén éppen elég sérelmet felhalmoznia. Másrészt viszont a jelenlegi geopolitikai és európai összefüggések között, ha eltekintünk a kicsinyes és természetszerű gazdasági csatározásoktól, az Erdélyben forgalmazott baromfitól a Budapesten keresett Matizokig, elég nehéz objektív ellentétes érdekeket felfedezni Románia és Magyarország között. A Nyugattal való kapcsolatok mindkét esetben uralják a szomszédsági kapcsolatok problematikáját. Ráadásul, a választott modelltől eltérően, a megbékélés kérdésének van egy túlnyomóan belső, nem pedig külső vetülete – a „románok" és a „magyarok" közti szélesebb körű viszony meghatározó hatással van a romániai román és magyar közösségek közötti kapcsolatra.

3. A mintegy kétmillió magyarul beszélő erdélyi figyelemre méltó térséggé teszi Erdélyt a magyar gazdaság számára. A két ország közötti határ eltörlése – mely a romániai útviszonyok javításával kezdődhetne – aktív központtá alakíthatná Erdélyt, olyan életerős térséggé, amely összefoghatná a nyugati és a keleti (közvetlen-nyugati és közvetlen-keleti) érdekeket és cserét. Azonkívül kétségtelen, hogy Magyarország, valószínűleg még 2004-ben, EU-tag lesz. Ez a tény még inkább növelni fogja Erdély – mint majdnem kétmillió magyar által lakott térség – jelentőségét. A térség – mind Magyarország, mind pedig

Románia számára – adott tétje következtében Romániában az európai kérdés a jövőben is megőrzi majd gyakorlati és közvetlen jelentőségét.

4. Mivel a két ország érdekei azonosak, a legfőbb gond az etnikai vállalkozók kérdése. A nagy regionális és globális projektek szintjén történő együttműködés alig-alig múlik az ő ellenőrző erejükön. És úgy gondolom, hogy a térségben élő románok és magyarok közti széles körű érdekközösségre alapuló rendszer kialakítása hozzájárulhatna az egymás ellen uszító kalandorok kiszorításához.

Üdvözlettel,
Gabriel

THE NEED FOR DOMESTIC RECONCILIATION

Dear colleagues,

I hurry to send you my answers to your exciting questions.

1. The expectations could not possibly have been fulfilled after the scandalous intermezzo at the beginning of the '90s. In December 1989 one could hope, I imagine, to "forget", to "overcome" the negative charge in the Romanian-Hungarian history. However, the Vatra Romaneasca-type of ultra-nationalist dirt, PUNR, PRM and the stirring politics of FSN-PDSR, to which one could add the (in)decent back-burner nationalism, led to a situation of suspicions and disgusting memories that cannot be overlooked. It is likely that the pragmatic view will dominate. In my opinion, it is obvious by now that we are – insofar as the Romanian-Hungarian relations are concerned – a plural society, in a pre-consociational stage, provided things stay as they are now. Closeness in the formal sense required by the existence of the Hungarian minority and the functioning of alliances – at the executive and legislative levels – is a significant practical evolution, but not enough to heal the wounds inflicted until not long ago.

2. There is an analogy. Like in the French-German case, history has created a symbolic competition between the Romanians and the Hungarians, both nations bearing a sufficient number of frustrations. On the one hand, it is difficult to objectively find divergent interests between Romania and Hungary, in the current European and geopolitical context – apart from the small and inherent economic competition between the fowl sold in Transylvania and the Matizes on demand in Hungary. The relationships with the western world dominate, in both cases, the issue of neighborly relations. In addition, unlike in the chosen model, the topic of reconciliation has a preponderantly internal – not external – dimension, the wider relation between "Romanians" and "Hungarians" being determined by the relations between the Romanian and Hungarian communities in Romania.

3. Approximately 2 million Hungarian-speaking Transylvanians make the territory of Transylvania a relevant space for the economy of Hungary. The erasure of the border separating the two countries – which could start with better roads within the borders of Romania – could change Transylvania into an active center, giving it new vitality as a region in which the interests and exchanges of the (immediate) east and west are concentrated. In addition, it is certain that Hungary will be a member of the EU – probably as soon as 2004. This will enhance the significance of Transylvania as a territory inhabited by almost 2 million Hungarians. The stake of the province – for both Hungary and Romania – will ensure that in the future, too, the European issue will have a practical and immediate concreteness in Romania.

4. As the interests of the two countries coincide, the big issue is that of ethnic entrepreneurs. Cooperation at the level of large regional and global projects is rather out of these people's reach. Then, I believe the emergence of a system of common interests of the Hungarians and Romanians in the region would facilitate the marginalization of the adventurers that live on mobilizing one community against the other.

Greetings,
Gabriel

Nándor BÁRDI

**RELAŢIILE ROMÂNO-MAGHIARE,
TRECUT ŞI VIITOR**

**A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOK,
MÚLT ÉS JELEN**

**ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS
BETWEEN PAST AND FUTURE**

RELAŢIILE ROMÂNO-MAGHIARE, TRECUT ŞI VIITOR

A. Despre poziţia celui care răspunde

Autorul răspunsurilor este un specialist în istorie din Ungaria, care se ocupă de corelaţiile construirii societăţii, respectiv a naţiunii. Astăzi există patru concepţii fundamentale în ceea ce priveşte interpretarea istoriei minorităţilor maghiare: a) unii o consideră *o istorie a suferinţelor,* în timp ce continuă traumatizarea Trianonului; b) alţii consideră istoria celor optzeci de ani ca o *perioadă a conflictelor,* în care coexistă *toposurile* constituite din literatura gestionării conflictelor: „grupurile etnice nu se cunosc" şi „în viaţa de zi cu zi totul este în ordine, însă interesul elitelor etnice este resuscitarea conflictelor"; c) eu însumi mă declar de partea acelora care definesc istoria minorităţilor ca un *proces de construcţie şi reconstrucţie a comunităţilor;* d) şi sper că va veni timpul când o nouă generaţie de cercetători va avea condiţiile necesare pentru a studia această temă în cadrul *istoriei comparative a societăţii.*

În viziunea mea, cei care au formulat aceste întrebări, au făcut-o pornind dinspre tratarea conflictelor.

Ardeam de nerăbdare să aflu căror persoane din Transilvania li s-au pus aceleaşi întrebări. M-am interesat şi am aflat că la nivel local n-au fost întrebaţi tocmai aceia despre care am crezut că în cadrul unei asemenea acţiuni ar fi oportun să li se ceară părerea. Dar poate că eu sunt cel care merge pe o linie moartă. Am o sensibilitate deosebită faţă de acest aspect, de când am aflat că la conferinţa despre Secuime, desfăşurată la Tuşnad, au fost prezenţi zeci de invitaţi de la Pécs şi de la Budapesta, în timp ce cel mai important atelier de cercetare de la Miercurea Ciuc, respectiv sociologii de la Odorhei sau de la Sfântu Gheorghe, de fapt nici nu au ştiut despre această manifestare.

Din scrisoarea anexă nu a reieşit ce se va întâmpla cu răspunsurile noastre. Toate acestea îmi amintesc de funcţia „societăţii civile" în legătură cu această sferă tematică. Pisălogeala mea este fără sens, dat fiind că în România lipsesc instituţiile de cercetare „profesioniste" din sfera academică şi a fundaţiilor, menite să studieze această chestiune. Trebuie totuşi să formulez două îndoieli personale, care ar trebui avute în vedere şi pe termen lung:

a) Cu câteva săptămâni în urmă am condus prezentarea autorilor „Provinciei" la Budapesta, unde a fost pusă întrebarea: De ce nu se ocupă această revistă de problemele cotidiene din Transilvania? S-a revenit de mai multe ori la această întrebare în cursul discuţiei: probleme economice, călătoria cu trenul, planuri temporale transilvănene deplasate, dacă nu ai o maşină etc. Eu aş fi uitat acest aspect, dacă studenţii mei aflaţi în rândurile publicului nu mi-ar fi semnalat în mod independent unul de altul că, după părerea lor, cei de la „Provincia" sunt lipsiţi de înţelegere în faţa problemelor vieţii de toate zilele. Or, aceşti studenţi nici măcar nu se ocupă de societăţile mino-

ritare. Plutirea deasupra realităţii s-a oglindit şi în caracterul general al întrebărilor care îşi aşteaptă acum răspunsul.

b) Cred însă că este mai esenţial următorul fenomen: cercetările în ştiinţele sociale din Transilvania sunt preponderent interetnice, lipsind studiile asupra stratificărilor. Chiar dacă aceste investigaţii nu au precedente metodologice serioase în cercetarea societăţii din România, totuşi aceasta este direcţia principală a sociologiei din Ungaria, din anii 70 încoace, direcţie recunoscută şi la nivel internaţional. Prin urmare, din punctul de vedere al metodologiei, există surse care pot fi utilizate. Asta se leagă pe de o parte de problema eşantioanelor în studiile interetnice, iar pe de altă parte ele ar putea ajuta la explorarea unor fenomene, cum ar fi de exemplu: în ce mediu din Transilvania s-au născut rezultatele lui Vadim Tudor? Nu ştim însă aproape nimic despre structura sărăciei, a cartierelor, a mobilităţii tinerilor etc. Această problemă îşi revendică atât din perspectiva cercetărilor interetnice[1], cât şi din cea a cunoaşterii de sine a minorităţilor, o concepţie a „drumului mai lung, dar mai scurt". În plus, acest lucru este imposibil de realizat cu cercetători exclusiv maghiari sau din Ungaria. Iar studiul permanent al panelelor de strat care ar lua naştere, ar ajuta şi la deplasarea cercetării sociale din Transilvania de la „nivelul interviurilor".

Poate că din aceste analize dure am putea afla mai multe decât din disertaţiile despre politica identitară ale unor intelectuali ca mine. Iar de aici ne putem întoarce la întrebarea: la ce ar putea folosi, de fapt, eventualele răspunsuri...

B. Răspunsurile

1. În sens istoric, chestiunea româno-maghiară a fost, în secolele XIX şi XX, istoria a două construcţii naţionale paralele, care până acum s-au exclus reciproc sub aspectul a două problematici specifice („chestiunea Transilvaniei" şi „chestiunea maghiară"). *Din punct de vedere istoric* (presupunând două structuri/reţele şi spaţii de viaţă de sine stătătoare) putem vorbi despre o *trăire alăturată* şi caracter exclusiv (cuvintele „noi" şi „ei", linia de falie etnică au fost totdeauna determinante în ultimele două secole), în timp ce despre convieţuire în sens sociologic (despre un înveliş rezultat din caracterul comun al structurilor determinante – materiale, juridice, politice, precum şi pentru strategiile individuale) putem vorbi de un „cotidian comun" ca stare de fapt.

Punctele de ruptură ale acestui sistem de relaţii: a) 1791 – Supplex Libellus; b) 1848; c) cumpăna dintre secole, când chestiunea naţională s-a transformat în Ungaria dintr-o problemă internă într-una internaţională, iar în România chestiunea românilor de peste hotare a devenit problema-cheie a statului făuritor de naţiune; d) Trianonul; e) al doilea dictat de la Viena;

[1] Pe aceste panele sociale am putea baza viitoarele cercetări etnice, mai precis astfel am putea cu adevărat măsura asemenea fenomene.

f) 1989 – când atât din perspectiva Ungariei, cât şi din cea a României, problemele celei din urmă (şi nu numai cele ale minorităţilor) au fost legate de înlăturarea unei singure persoane; g) martie 1990 – în primul rând din perspectiva maghiarilor –, când a reapărut teza tradiţională: „cu românii nu avem ce face, toată conştiinţa lor naţională este construită pe anti-maghiarism".

În acest sistem de relaţii există însă şi *puncte de apropiere:* a) „Maghiarizarea lingvistică" de la Blaj din anii 1820–1830, care a fost împiedicată prin legea referitoare la învăţământul în limba maghiară din licee, adoptat de către Dieta din Transilvania după modelul din Ungaria. b) Măsurile de reformă ale saşilor şi românilor, luate cu ocazia Dietei de la Sibiu în anii 1863–1865, au fost din ce în ce mai mult acceptate de către opinia publică maghiară din Transilvania, dar începând cu 1868 supremaţia maghiară a fost reinstaurată prin compromisul austro-ungar, care a stabilizat poziţiile elitei maghiare în Transilvania. c) Dezvoltarea burgheziei române la cumpăna secolelor a declanşat o nouă integrare cetăţenească a românilor în viaţa socială a Ungariei. Politica mişcării naţionale româneşti, axată pe autonomie, iar mai târziu pe unire, nu a mai îngăduit însă ca această tendinţă să se instituţionalizeze. Integrarea, cu trecerea timpului, a fost însoţită tot mai mult de distanţarea faţă de comunitatea naţională românească. În acelaşi timp, încercările de acord ale lui István Tisza (1910–1913) au fost zădărnicite de opoziţia sa parlamentară. d) Lărgirea legăturilor româno-maghiare între disidenţi (la sfârşitul anilor '80) şi între intelectuali (după 1989) a fost de asemenea stopată de evenimentele din 1990 de la Târgu Mureş. e) Actualmente, cea mai importantă diferenţă între Ungaria şi ţările vecine, în planul desfăşurării vieţii de zi cu zi, rezidă după părerea mea în faptul că în Ungaria majoritatea oamenilor consideră că îşi determină ei înşişi performanţele, în timp ce în ţările vecine numai câte un strat subţire al populaţiei a început să gândească în termenii unor traiectorii de viaţă, ai construirii conştiente de strategii. În Ungaria acest lucru s-a generalizat în cadrul păturii mijlocii, care este incomparabil mai largă faţă de cea din România, Ucraina sau Iugoslavia. Acesta este faptul care influenţează şi funcţionarea tineretului ca grup social. Acest model, împreună cu modelele de consum (de exemplu utilizarea centrelor de cumpărături, preluarea unor obiceiuri de petrecere a vacanţelor estivale etc), a ridicat valoarea Ungariei şi a infrastructurilor din această ţară. La urma urmei ar putea fi vorba despre faptul că în această zonă a Europei, în societăţile din Ungaria şi Polonia, s-a manifestat cel mai puternic ruptura cu sentimentul politic general central-european: „supravieţuim la orice, numai să fim lăsaţi în pace în micul nostru univers". În aceste ţări a apărut – cu cea mai marcantă şi penetrantă forţă – voinţa indivizilor şi a micilor comunităţi de a-şi lua viaţa în propriile lor mâini, crezând cu adevărat că îşi pot influenţa soarta. Acest lucru a dat naştere unor noi modele, diferite de imaginea tradiţională a ungurului „îngâmfat". La asta s-au adăugat şi noile roluri ale reprezentanţilor societăţilor maghiare de peste hotare (popularitatea lui Béla Bugár sau a lui György Frunda).

S-ar putea însă ca acest lucru să fi fost influenţat şi de imaginea „ungurului orgolios" care s-a putut reconstrui în jurul disputei pe marginea legii facilităţilor (sau a statului maghiarilor dincolo de graniţe).

Din cele de mai sus reiese în mod evident că procesele de cooperare fireşti, practice, care demarează la nivelul cotidianului şi al localităţii, sunt oprite de valorizarea câte unui interes central de stat. Marea întrebare este dacă procesele locale şi cooperările economice consolidate după 1989 vor fi influenţate în aceeaşi măsură de marea politică? Sau se vor crea în cele două ţări structuri interne, care vor face imposibilă această influenţă.

Aşteptările de la începutul deceniului, în majoritatea lor, s-au născut într-o situaţie în care nimeni nu a intuit încă ce fel de diferenţe se vor manifesta între situaţia de dinainte şi de după 1989, respectiv între sistemele sociale ale ţărilor în cauză. Schimbările din 1989, în cazul nostru, sunt importante pe de o parte din cauza deschiderii frontierelor şi din cauza proceselor de integrare a modelelor de consum central-europene, iar pe de altă parte pentru că a crescut rolul iniţiativelor locale şi al raţionalităţii de piaţă. Acestea pot genera o mulţime de programe mici care trec peste liniile de falie etnice şi formulează interese locale sau economice comune.

Eu consider că, în aceste chestiuni, *poziţiile ocupate pe piaţa forţei de muncă* au un rol determinant la nivelul cotidianului, atât în ce priveşte aprecierea maghiarilor din România, cât şi a românilor din Ungaria. În ambele cazuri poate fi vorba şi de lupta concurenţială, la nivelul căreia pot fi oricând transpuse şi prejudecăţile. În mod paradoxal însă, tocmai aceste relaţii – care nu sunt pur ideologice, ci „privesc probleme de pâine", pot ajuta pentru ca, în interpretarea şi îmbunătăţirea lor, problemele să se reducă la nivelul tehnic şi să se poată decoji partea ideologică („naţionalizantă"). Un bun exemplu în acest sens ar fi poluarea Tisei, caz în care *s-a reuşit* – cu excepţia MIÉP – ca problema să fie ţinută la distanţă de antiromânismul tradiţional din Ungaria, datorită acţiunii autonome a presei. (În cazul părţii române s-a adoptat mai ales ofuscarea naţională şi recluziunea defensivă.)

De partea maghiară este un fenomen foarte important – ca o concluzie a sondajelor referitoare la migraţie (studiile lui Endre Sík) – faptul că la aceiaşi indivizi care îşi fac griji pentru soarta maghiarilor de peste hotare, în cazul în care maghiarul de peste hotare apare pe piaţa forţei de muncă din Ungaria, se declanşează sistemul de prejudecăţi privind forţa de muncă străină, imigranţii, indiferent de raporturile etnice.

În discursul public al intelectualităţii care modelează opinia publică, de ambele părţi au rămas valabile tezele fundamentale: a) maghiarul este orgolios, are o conştiinţă de superioritate culturală şi un mod de a gândi imperial; b) principiul conştiinţei naţionale a românilor este construit de la bun început pe exclusivism, tocmai de aceea maghiarii nu-şi pot găsi aliaţi credibili de partea cealaltă. Cu toate acestea, mentalităţile s-au schimbat într-o oarecare măsură. Să considerăm punctele nodale: a) Elita politică românească este şi ea tot mai dispusă să accepte că problema cheie a relaţiilor dintre cele două

ţări o reprezintă situaţia minorităţii maghiare din România[2]. b) Prin aceasta, intelectualitatea maghiară din România şi UDMR au ajuns în situaţia de a-şi asuma şi un rol de mediator. c) Din partea Ungariei se acceptă din ce în ce mai mult că există un strat îngust de intelectuali români, cu care te poţi, totuşi, înţelege, între anumite limite. Din acest punct de vedere, memorandumul „Provincia" este un fel de apă tare. d) În special, în viaţa artistică este tot mai frecventă căutarea legăturilor în care problema-cheie nu mai este minoritatea maghiară din România, ci problemele artistice mai generale, de exemplu revista „Balkon" sau expoziţia şcolii băimărene, sau programul de renovare a unui monument. În mass-media există de asemenea fenomene inedite[3]. e) Cu toate acestea, se generalizează tot mai mult ideea *de a trata separat universul propriu al minorităţii maghiare, de a recunoaşte separarea sa instituţională.* Acest lucru înseamnă însă şi excluderea sa – în anumite cazuri – din procesele de modernizare a României. Un exemplu ar fi rămânerea liceelor maghiare din Transilvania în afara sistemului şi examenelor de asigurare a calităţii, iniţiate de către Bucureşti. În afară de asta, organizaţiile pedagogilor maghiari şi şcolile maghiare din Transilvania refuză şi examenele de asigurare a calităţii de la Budapesta, conservând în acelaşi timp teama de competiţie. f) Acest sentiment de separare înseamnă şi că în multe cazuri se vorbeşte de probleme interetnice/multiculturale şi dacă este vorba de probleme simple, legate de dreptul la proprietate sau de statul de drept. Vezi cazul şcolilor maghiare separate, al facultăţilor maghiare din universităţi.

Bineînţeles, schimbările au creat de ambele părţi *mecanisme de reacţie.* În noua situaţie, conflictul între procesele de construcţie a naţiunilor creează şi în domeniul mentalităţilor mecanismele proprii de apărare şi de justificare, dar acestea înseamnă şi o evoluţie în acelaşi timp. Din partea românilor am putea evidenţia transformarea şi utilizarea noţiunii de *multiculturalism.* În această accepţiune, noţiunea nu înseamnă colaborarea între două culturi autonome şi instituţionalizate, ci un fel de amalgam, de amestec. Vezi disputa care se desfăşoară în cadrul Universităţii „Babeş-Bolyai" în legătură cu noţiunile de „linie" şi „secţie", sau opinia atât de des întâlnită în cercurile intelectuale româneşti, potrivit căreia „Frunda ar fi un preşedinte excelent, dacă n-ar fi ungur".

Din partea maghiarilor, în cursul procesului de construcţie a naţiunii din ultimii zece ani, s-a format o imagine despre maghiarimea din România potrivit căreia, din punctul de vedere al sistemului de valori şi al lumii sale habituale, aceasta ar exista în totală independenţă faţă de societatea românească, „calitatea de a fi din România" neavând aproape nici un efect asupra

[2] Este vorba aici despre opinia elitei intelectuale, pe care politica românească o consideră uneori ca fiind reprezentativă (vezi exemplul coaliţiei), iar alteori – e drept, din ce în ce mai rar – o pune la îndoială.

[3] Prezentarea volumului Andreea Andreescu, Lucian Nastasă, Andrea Varga (ed): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945–1955),* Cluj Napoca: CRDE, 2002 pe Pro TV, de exemplu.

societăţii maghiare din România. Chiar dacă asta nu s-a formulat explicit, problema nu a fost abordată în discursul public intern. Deoarece maghiarimea utilizează în general mass-media românească, structurile habituale româneşti exercită şi asupra ei un anumit efect socializator, şi – bilingvă fiind – trebuie să-şi elaboreze în această structură strategiile cotidiene şi cele referitoare la carieră[4].

În *perspectivă istorică*, relaţiile româno-maghiare – dincolo de construcţiile de naţiune în paralel (care, degajate de ideologie, devin construcţii ale societăţii şi nu mai pot fi interpretate doar în exclusivitatea lor)[5] – sunt determinate şi de „chestiunea Transilvaniei" şi de „chestiunea maghiară". Dincolo de lumea de „jos", consider că este important ce s-a întâmplat în această privinţă în chestiunile mai generale. *Prin „chestiunea transilvană" înţeleg sistemul de legături între apartenenţa Transilvaniei, aşezarea ei administrativă în cadrul unei ţări date, modul de gestionare a relaţiilor etnice din Transilvania.* Pentru ultimul aspect, s-au creat în ultimii două sute de ani *trei modalităţi de tratare:* a) Voinţa de supremaţie (expropierea puterii principale de către o naţiune) până în 1848 sub forma Stărilor, mai târziu prin conceptul de naţiune politică a statului naţional, iar după Trianon în cadrul statului naţional unitar omogen. După al doilea dictat de la Viena, acestea s-au schimbat doar în sensul că s-au făcut unele concesii în politica lingvistică. După 1944, toa-

[4] Complexitatea problemei poate fi sesizată prin următorul exemplu: părerea generală este că opinia publică maghiară din România este mai informată în ceea ce priveşte problemele politice din Ungaria decât despre politica naţională din România. Aceasta ar însemna oare că ea participă mai mult la viaţa politică a Ungariei? Dacă însă intrăm un pic mai în adâncime, reiese că până şi intelectualii se informează în primul rând de la radio şi televizor, în timp ce citesc rar sau nu citesc deloc cotidianele şi revistele săptămânale maghiare, fie ele din Ungaria sau din România. Aceasta este o diferenţă esenţială faţă de obiceiurile intelectuale ale clasei de mijloc din Ungaria, situaţia corespunzând obiceiurilor generale de informare din România.

[5] Vezi de exemplu problema dezvoltării Secuimii, care ar putea porni de la caracterul periferic şi de la capacitatea de întreţinere a populaţiei, şi nu de la teza „opresiunii româneşti". O chestiune asemănătoare este şi ameliorarea poziţiei maghiarilor pe piaţa forţei de muncă cu ajutorul Ungariei. În aceste chestiuni însă statul român ar trebui efectiv să intervină în totală neutralitate (ca un stat naţional liberal modern).
Cea mai larg dezbătută problemă de acest gen din Europa Centrală este cazul decretelor lui Beneš. Dacă statul ar fi abrogat aceste decrete şi în teritoriile în cauză retrocedarea bunurilor ar fi avut loc, atunci în Cehia sau Slovacia, aceste teritorii n-ar trebui să se confrunte cu un şomaj de 40%. În plus, în sudul Slovaciei, în special în regiunea Csallóköz, terenurile luate de la maghiari se află în mâinile vechii nomenclaturi cooperativiste slovace, astfel încât societăţile maghiare locale, cu ocazia alegerilor locale şi (în parte) la cele generale, îi votează pe patronii lor foşti comunişti, pe diriguitorii lor economici apropiaţi lui Mečiar. Aşadar (din cauza şomajului), nu numai economia slovacă este dezavantajată, dar şi elita politică slovacă, adeptă a integrării euroatlantice.

te acestea au continuat prin procesul de omogenizare socialistă. După 1989, cadrul statului naţional s-a deplasat din ce în ce mai mult de la accentuarea unităţii spre principiul statului neutru din punct de vedere lingvistic – în primul rând pe scena internaţională. b) Voinţa *de autonomie naţională,* în Transilvania, a fost întotdeauna o imagine a viitorului pentru cei din afara puterii. Până în 1905, ea a fost asociată de către români şi cu autonomia Transilvaniei, în timp ce maghiarii au încercat între 1918 şi 1928 să creeze transilvanismul politic (gândindu-se la autonomia Transilvaniei, în care s-ar putea înfăptui o egalitate de rang la nivel regional: Károly Kós, József Sándor şi Partidul Naţional Român). Pentru elita politică maghiară din România, alternativa politică realistă a perspectivei revizioniste care a existat – dar care nu a putut fi realizată până la sfârşitul anilor '30 – a devenit, în anii treizeci, autonomia Ţării Secuilor. După 1989, de partea maghiară a apărut autonomia naţională ca perspectivă de viitor şi ca obiectiv politic de atins, iar mai târziu (cam din anul 1996 încoace), ca urmare a imposibilităţii de a realiza acest deziderat, au intrat în prim plan federalizarea şi autonomia regională. c) Asumarea *ideologiilor universale care trec peste liniile de falie etnice* (marxism-leninismul, ideea comunităţii popoarelor – ca principiu director) sau a *identităţilor locale* (transilvanismul regional sau naţional, poporanismul secuiesc, identitatea harghiteană) ca soluţii de viitor pentru rezolvarea problemelor. Scopul a fost crearea opiniilor majoritare regionale, în speranţa de a alcătui din ele un model de dezvoltare interioară faţă de aspiraţiile statului naţional.

Astăzi putem observa, la o parte a intelectualităţii ardelene, o conexiune între regionalism şi aspiraţia spre un model consociativ, în urma unor iniţiative predominant maghiare. Acest regionalism însă, pentru maghiari, înseamnă deja federalism, în timp ce pentru simpatizanţii români este mai mult o manifestare a specificităţilor culturale. Bineînţeles, nu pot avea decât impresii cu privire la aceste chestiuni. Una dintre problemele cele mai interesante este, după mine, în ce măsură se vor crea reţele separate maghiare şi româneşti în domeniul muncii, sau piaţa economică trece deja peste liniile de falie etnice? Probabil că în unele domenii lucrurile avansează în ultima direcţie, iar în altele în cea dintâi. Dar care sunt aceste domenii?

O altă întrebare fundamentală a perspectivei istorice este evoluţia „chestiunii maghiare" în privinţa relaţiilor româno-maghiare. Prin „chestiune maghiară" putem înţelege, până la sfârşitul secolului al XIX-lea, construirea poziţiilor Ungariei în cadrul dualismului. În continuare, în primele decenii ale secolului XX, problema a devenit internaţionalizarea chestiunii minoritare, ca efect al politicii naţionale maghiare. După Trianon, „chestiunea" a fost, pe plan intern, diferenţa între naţiunea maghiară şi frontierele Ungariei, iar pe scena internaţională, împiedicarea intenţiilor revizioniste ale acestei ţări. După 1940, politica marilor puteri nu prea a ţinut cont de „chestiunea maghiară". În primii ani ai deceniului nouă, din perspectiva Occidentului, validarea intereselor minorităţilor maghiare din Bazinul Carpatic a periclitat stabilitatea regiunii. Ceea ce, spre sfârşitul deceniului, s-a schimbat ca o consecinţă a faptului că partidele minoritare maghiare din ţările respective s-au

dovedit a fi cei mai neclintiţi reprezentanţi ai economiei de piaţă, ai statului de drept şi ai integrării euroatlantice, devenind, datorită electoratului sigur (pe bază etnică), forţe politice stabile. Prin urmare, ele joacă astăzi un rol stabilizator în România, Slovacia şi Iugoslavia. Acesta este punctul de vedere internaţional.

Din perspectiva societăţilor minoritare, până în 1993-1995 s-a format ca imagine a viitorului autonomia naţională şi relaţia de co-naţiune. Realizarea acesteia necesită însă, în actualul cadru al statului naţional, elaborarea unor strategii aparte. S-au născut patru concepţii, care coexistă în paralel până astăzi:

a) Fostul Partid Civil Ungar, Csaba Tabajdi, Erika Törzsök, László Végel – în concepţiile lor – *au pornit de la introducerea proceselor de modernizare în societăţile minoritare* şi ar fi dorit să consolideze societăţile civile ale minorităţilor prin crearea unor insule ale modernizării. Universul minoritar, bazat pe performanţă şi pe organizaţiile civile, ar putea să ia parte la procesele de modernizare ale ţării date. Politica minoritară ar putea fi şi ea subordonată acestui proces. Din spatele concepţiei de politică maghiară a lui Tabajdi a lipsit însă voinţa politică (despre orientarea strategică a PSU vom vorbi mai târziu), precum şi posibilităţile politicii de sprijin.

b) Miklós Duray, Csaba Lőrincz şi János Vékás au pornit – independent unul de altul – de la premisa că dacă autonomia nu poate fi realizată (societăţile maghiare de peste hotare nu pot fi transformate în entităţi sesizabile din punct de vedere juridic), atunci acest lucru trebuie efectuat în ţările vecine din exterior, *prin dezvoltarea şi consolidarea sistemului instituţional cultural al naţiunii maghiare în legătură cu cel din Ungaria.* Astfel s-a ajuns la legea statutului maghiarilor din afara graniţelor Ungariei (numită şi „legea facilităţilor" oferite de statul maghiar etnicilor maghiari din ţările vecine) şi la strategia de reintegrare naţională.

c) În locul obiectivelor naţionale, accentul a fost pus pe *interesele regionale* de către Gusztáv Molnár şi de grupul „Provincia" condus de el. Ei văd garanţia dezvoltării societăţilor minoritare maghiare în descentralizarea structurilor unitare de stat naţional ale ţărilor vecine, în federalizare, în demararea proceselor devolutive.

d) În politica guvernamentală de la Bucureşti, Bratislava şi Belgrad – în interesul îmbunătăţirii imaginii externe şi al asigurării superiorităţii parlamentare – a avut loc şi o anumită turnură în politica referitoare la maghiari, prin asigurarea participării în coaliţie a partidelor maghiare. S-a început astfel *integrarea politică a elitelor minoritare.* Spre deosebire de politica faţă de maghiarime, purtătoare de elemente discriminative, toate acestea au însemnat şi demararea unei politici integrative, asigurând avantaje în domeniul folosirii limbii maghiare în aceste ţări. Ca antecedente istorice am putea evoca politica minoritară a Republicii Cehoslovace şi a Iugoslaviei lui Tito. În acelaşi proces se înscrie – cu precedente şi profunzime diferite – şi alianţa dintre Fidesz şi Lungo Drom. Căci politicianul rom, mult timp susţinut de

János Báthory şi Csaba Tabajdi (în 2001), s-a integrat în constelaţia puterii actuale atunci[6].

Pe lângă aceste căutări de drum, *concepţiile de politică maghiară din Ungaria* pot fi şi ele grupate în patru categorii: a) „Ideologia Edenului" se referă la o lume care nu a existat niciodată şi care se concentrează doar pe Transilvania, mai precis pe o Transilvanie maghiară din punct de vedere etnic, care nu a existat *poate niciodată,* dar din secolul al XVIII-lea nu mai există cu siguranţă. b) Politica reintegrării naţionale, care raţionează în termenii naţiunii maghiare unitare, de pe poziţia naţiunii-stat în interiorul Ungariei şi a naţiunii culturale în afara ei. c) Stânga din Ungaria se gândeşte în mod fundamental în termenii *relaţiilor interstatale:* dacă legăturile cu ţările vecine sunt bune, atunci şi maghiarii de peste hotare pot fi ajutaţi. d) Punctul de vedere regionalist porneşte în fond de la ideea că naţiunea maghiară poate avea mai multe centre, că elitele sale minoritare diferite pot construi diferite societăţi regionale, împreună cu instituţiile naţionale proprii. Această poziţie este aproape necunoscută în Ungaria, ea este o opinie periferică, în timp ce în rândurile elitelor de peste hotare, *poate* că cel mai larg consens există în această problemă.

După grupările care urmăresc descrierea structurilor, trebuie să atragem atenţia asupra a două chestiuni de actualitate din punctul de vedere al stadiului „chestiunii maghiare":

a) „Accentuarea caracterului naţional" minoritar este mai categorică în Voivodina şi în Ucraina Subcarpatică, în anii nouăzeci[7]. Prin acest proces de „naţionalizare" cu începutul în 2000, vizând legitimarea imaginii viitorului din Ungaria, precum şi din cauza posibilităţilor mai rele de existenţă din ţările vecine cu Ungaria (lipsa perspectivelor de mobilitate), *maghiarimea de peste hotare se orientează mai ales spre şi dinspre Budapesta.* În societăţile minoritare maghiare, centrele instituţionale tradiţionale înfiinţate de către elită au pierdut din forţa lor, iar „oamenii", în locul condiţiilor create de către aceste centre, îşi planifică strategiile gândindu-se tot mai mult în termenii condiţiilor din Ungaria. Societatea minoritară se stratifică şi se divizează şi din acest punct de vedere.

b) Elitele politice minoritare îşi asumă în paralel reprezentarea intereselor comunitare spre exterior (politica de partid) şi organizarea, conducerea internă (caracterul autoguvernării – distribuţia resurselor, manageriat). Cele două sfere de atribuţii s-au contopit, nu s-a creat un control social efectiv. Astăzi, alegerile parlamentare şi locale nu controlează partidele politice ale minorităţilor, deoarece în *societăţile maghiare minoritare există un sistem unipartidic*

[6] În acest caz este paradoxal faptul că dintre cele două concepţii de sprijinire a romilor din Ungaria (integrare individuală sau integrare colectivă), susţinătorii primei concepţii sunt reprezentanţii celeilalte în sfera politicii maghiare.

[7] De care a fost mai puţină nevoie în Slovacia şi România, dat fiind caracterul separat al maghiarimii, ca grup al societăţii, faţă de majoritate.

(etnic). Iar alături de acest partid unic nu s-a constituit sistemul controlului social (al administraţiei locale, al organelor mass-media, al specialiştilor).

Toate acestea sunt importante din punctul de vedere al relaţiilor româno-maghiare de astăzi, pentru că această reţea şi acest sistem de probleme produce răspunsurile în situaţii de conflict etnic.

„*Chestiunea românească*" este şi ea un element al perspectivei istorice. Relevarea acesteia ar însemna însă efectiv „curajul ignoranţei" din partea mea. Munca de critică ideologică începută în cercurile intelectualităţii româneşti (Lucian Boia, Sorin Antohi şi discipolii lor) poate avea însă rezultate – privind criticile interne ale altor construcţii de naţiune din Europa Centrală – numai dacă se ajunge până la cercetările comparative şi de istorie a societăţii, dacă „problemele destinului naţiunii" vor fi studiate în sistemul de relaţii al localităţii şi al condiţiilor de viaţă cotidiană. Deocamdată eu nu văd aceste schimbări. Tinerii intelectuali români cu orizont european, care sunt capabili de această sarcină, se află fie în poziţii periferice în România, fie îşi caută locul în afara patriei lor.

2. Comparaţia cu valoare de model a tratării relaţiilor româno-maghiare cu cele franco-germane are un trecut de câţiva ani. Ea a apărut la mijlocul anilor nouăzeci, începând cu primul plan Balladur şi cu declaraţia de reconciliere româno-maghiară a lui Iliescu. Aşadar a luat fiinţă în atelierul politicii externe româneşti, şi nu este vorba de un model acceptat de ambele părţi.

Ce fel de confuzii poate cauza în sens istoric? Cazul franco-german se referă la două puteri dominante ale Europei, care, între Statele Unite şi Uniunea Sovietică, au avut interesul comun de a crea împreună un centru de putere cu greutate. În cazul relaţiilor noastre este vorba despre două state mici din Europa Centrală. Războiul rece a luat sfârşit, ne aflăm într-o situaţie geopolitică complet nouă.

De partea maghiară se pune mereu problema dacă reconcilierea franco-germană *a implicat* şi dispariţia – transformarea identităţii – germanilor din Franţa. Din acest punct de vedere ar fi un exemplu mai potrivit convieţuirea multiseculară a germanilor şi francezilor din Elveţia.

Baza modelului de reconciliere franco-germană este că se reglementează mai întâi cooperarea în economie, după care pot urma problemele mai complicate istorice şi sociale. Asta se referă la o poziţie de negociere în stilul Micii Antante, când în schimbul îmbunătăţirii relaţiilor bilaterale ţara vecină i-a cerut întotdeauna Ungariei să lase deoparte chestiunea minoritară. Ceea ce însă nu a fost realizabil la Budapesta, din motive de politică internă (din cauza „patriotismului" partidelor care se supralicitau), nici între cele două războaie mondiale, nici în anii nouăzeci. Iar atunci când guvernul ungar a recunoscut că problema minorităţii maghiare din România este afacerea internă a României (aproximativ între 1948 şi 1980), relaţiile nu au putut fi ameliorate din cauza integrării CAER (1963-1968), care i-a fost defavorabilă României. În anii următori, datorită politicii de omogenizare a lui Ceauşescu, cele două ţări au evoluat pe căi diferite şi pe planul conducerii şi dezvoltării economiei.

Tocmai politica comercială oficială a României a fost cea care nu a avut nevoie de bunurile de consum şi de produsele alimentare din Ungaria.

Dacă considerăm relaţiile celor două ţări din punctul de vedere al istoriei economiei, vedem că, începând cu secolul al XIX-lea, integrarea economică a Bazinului Carpatic, sub îndrumarea statului ungar, s-a aflat în opoziţie cu modernizarea economiei românilor, care urmărea alinierea, modernizarea cu centrul la Bucureşti. În acest caz, încercările Bucureştiului de a diminua rolul de centru financiar regional al Budapestei joacă un rol decisiv (vezi transformarea sistemului de credite la Cluj şi în Valea Jiului între cele două războaie mondiale). Toate acestea au în istoria relaţiilor româno-maghiare o importanţă asemănătoare cu conflictul celor două construcţii naţionale paralele.

Un alt aspect care face ca poziţia română referitoare la reconcilierea franco-germană să nu pară veridică: dacă ne gândim la cel mai des evocat aspect al modelului: concertarea manualelor de istorie, cum s-ar realiza oare în practică după campania contra manualului coordonat de Sorin Mitu? (Faţă de aceasta, în România, tratarea problemei se realizează într-o cu totul altă manieră. De exemplu, studenţii maghiari la istorie, spre deosebire de colegii lor români, nu învaţă teoria continuităţii. Iar dacă maghiarii pun întrebări în acest sens, răspunsul este totdeauna acelaşi: de ce trebuie neapărat să creăm tensiuni? Un asemenea mecanism a putut duce şi la acceptarea tacită a manualului independent de cunoştinţe despre poporul maghiar – László/Vincze. Toate acestea însă nu sunt un rezultat al procesului critic al conştiinţei istorice, ci mai degrabă o consecinţă a faptului că minoritatea maghiară din România este tratată – nedeclarat, dar din ce în ce mai frecvent – ca un grup separat din punct de vedere social şi instituţional.)

Partea maghiară nu este receptivă la modelul franco-german în primul rând din cauza chestiunii minoritare. Această parte evidenţiază cu precădere modelul Tirolului de Sud ca model de autonomie. Mai nou au apărut în prim plan proiectele de reglementare nord-irlandeze, ca un model de dorit din cauza controlului comun al Regatului Unit şi al Irlandei de Nord, şi a dorinţei Ungariei de a obţine *statutul de putere apărătoare* (vezi János Kis).

Problema este însă mai adâncă şi nu poate fi tratată ca o simplă chestiune politică. *Relaţiile româno-maghiare pot fi concepute şi ca un catalog de probleme, care se lărgeşte la modul asemănător cu al tezaurului unei biblioteci, având ca punct de pornire trei probleme de bază.* Acestea sunt: problemele date de *vecinătate; chestiunea minoritară; complexele istorice.* Ar părea o pedanterie să începem să etalăm aici reţeaua problemelor, dar dacă, printr-o analiză de conţinut, cineva ar studia articolele de referinţă din HVG şi, poate, din „22” şi „Dilema”, ar putea să editeze acest catalog.

Complexul istoric este problema cea mai complicată. *Aici ar putea fi vorba de un sistem de relaţii al fricii.* Simplificând foarte mult: ofensele suferite de minoritatea maghiară pot fi trăite în Ungaria ca nişte ofense naţionale, iar dacă Ungaria îşi ridică glasul, de cealaltă parte acest lucru poate fi considerat, dacă se vrea, ca o lezare a suveranităţii... În acest caz nu este interesant cine are „dreptate”, ci prezenţa nesiguranţei ca rezultat al fricii. În acest sis-

tem de relaţii hipersensibil, la români funcţionează o anumită „sensibilitate maghiară", în timp ce opinia publică maghiară se apără de obicei prin ignorarea ţărilor vecine (cu aroganţa superiorităţii culturale). În această privinţă ar putea veni în ajutor, de ambele părţi, dezideologizarea problemelor proprii şi plasarea lor într-un cadru comparativ mai larg. (Un exemplu în acest sens este studiul istoric al rămânerii în urmă a Secuimii, care în scurt timp a ieşit din cercul magic „al responsabilităţii româneşti", iar prin „prevalarea" unei concepţii socio-istorice comparative, în prim plan au intrat noi strategii de dezvoltare locală la scară redusă, de tip incubator, vizavi de intervenţiile macroeconomice tradiţionale ale modernizării concentrate pe rolul statului.)

3. După părerea mea, relaţiile româno-maghiare nu pot fi scoase dintr-un sistem mai amplu de corelaţii central-europene. Important aici este ca acest sistem de relaţii să nu constituie o piedică în procesul mai larg de transformare a zonei. În plus, asistăm ca martori oculari la procesul de asimilare a comunităţii româneşti din Ungaria şi la căutările de drum ale unui grup social care îşi mută perspectivele şi afirmarea din ce în ce mai mult în ţara-mamă. Tinerele generaţii din Transilvania nu rămân în România din cauza patriotismului lor, ci doar dacă nu pot pleca sau dacă acolo îşi pot realiza cu succes propria lor carieră. Întrebarea-cheie este aici viitorul României. În ce măsură este capabilă (şi) această ţară să-şi adapteze sistemul de drept şi cultura muncii din Europa modernă? În acest cadru şi-ar putea găsi locul şi Transilvania şi maghiarimea din România, dacă dispune de poziţii corespunzătoare pe piaţa forţelor de muncă. Introducerea cunoştinţelor, pentru cei având ca limbă maternă maghiara, ar putea fi făcută în mod decisiv şi cu cea mai mare uşurinţă din Ungaria, ceea ce ar putea consolida în mare măsură şi structura de cunoştinţe a societăţii româneşti.

Toate acestea au realitate şi în cazul în care România ar rămâne în afara Uniunii pentru o perioadă îndelungată de timp, deoarece ea va avea nevoie de un strat de mediatori. Dar în acest scop calitatea şi funcţionarea sistemului instituţional al maghiarimii din România nu sunt adecvate în prezent.

Societatea de tranziţie a ultimilor zece ani este determinată de trei procese fundamentale: a) *procesele de integrare* (în UE, din punct de vedere politic, naţional şi al puterii de consum); b) *transformarea rolului statului:* din cel de dominaţie, în „putere infrastructurală"; din sistemul unitar, centralizat, într-unul pluricentral, spre descentralizare; c) *transformarea imaginilor despre sine:* a imaginilor formate despre situaţia noastră şi a altora. În cadrul unei structuri comparative mai ample, limbajul modernităţii devine dominant (cu exigenţa reflectării, a diferenţierii şi a obiectivităţii). Dacă privesc toate acestea din punctul de vedere al maghiarilor din România, problema-cheie este dezvoltarea în continuare a celor două state, a celor două societăţi.

Toate acestea sunt legate de faptul că în anii nouăzeci *în structurile politice din jurul sistemului de relaţii româno-maghiar a avut loc o schimbare fundamentală.* În vederea elaborării unei strategii eficiente de acţiune, este strict necesar să conştientizăm această schimbare.

a) Integrarea în UE nu este doar o chestiune de politică externă, performanţele economice şi politice interne ale ţărilor respective sunt de asemenea evaluate. *Pe când în Ungaria acest fapt a devenit motorul transformărilor interne, în România el este tratat în continuare ca o problemă a politicii externe.*

b) În relaţiile româno-maghiare, pentru a doua oară *în ultimii optzeci de ani, guvernul de la Budapesta se află într-o poziţie de iniţiativă şi pe plan internaţional.* Spre deosebire de 1940, partea maghiară nu mai este un instrument în mâna unei mari puteri care divizează, ci o participantă recunoscută a procesului integrării europene. Politica sa euronaţionalistă (integrare pentru validarea eficientă a intereselor naţionale) a surprins diplomaţia ţărilor vecine, care până acum s-au aflat totdeauna în poziţii de creare a situaţiilor. După semnarea tratatelor de bază şi aderarea Ungariei la NATO, politica externă slovacă şi română este nevoită să ia măsuri în replică faţă de măsurile de politică externă maghiare privind maghiarimea, fără a mai avea posibilitatea de a şantaja Budapesta folosindu-se de situaţia maghiarilor care trăiesc în ţara respectivă, deoarece partidele maghiare fac parte din coaliţia guvernamentală.

c) *Activitatea elitelor politice maghiare de peste hotare nu mai poate fi interpretată în cadrul statelor naţionale*. De exemplu, Conferinţa Permanentă a Maghiarilor este convocată de primul ministru al Ungariei, care o prezidează, în timp ce miniştrii maghiari şi şefii unor partide de coaliţie din alte state iau parte şi ei la consfătuire. A vorbi despre ingerinţa politicienilor maghiari de peste hotare în politica Ungariei este deja o chestiune depăşită. Ei sunt părtaşi şi ai acestei politici interne. Vezi de exemplu rolul lui Béla Markó în realizarea declaraţiei-acord româno-maghiare, sau rolurile de consilieri în comisiile de specialitate ale Conferinţei Permanente a Maghiarilor, chiar şi în problemele guvernării.

d) Până în anul 1944, comunităţile maghiare de peste hotare – cu excepţia Iugoslaviei – aveau o stratificare socială completă. În epoca următoare, a dispărut clasa moşierilor, a capitaliştilor, precum şi clasa mijlocie a burgheziei. Funcţiile acestor straturi au fost preluate pretutindeni de intelectuali, cu precădere de primă generaţie. O evoluţie importantă a ultimului deceniu a fost *apariţia unei noi elite economice maghiare mai restrânse,* care este fundamental legată ori de ţara-mamă, ori de statul majorităţii. În acelaşi timp, o structură economică maghiară separată nu se poate dezvolta decât pe teritoriile locuite de maghiari în bloc.

Toate aceste procese pot fi ideologizate, pot îmbrăca un caracter naţional dacă în relaţiile româno-maghiare nu există o suprafaţă de cooperare firească permanentă. Cu ocazia unei discuţii ştiinţifice, Pál Tamás a ilustrat claustrarea minorităţii maghiare după 1989 prin exemplul Uniunii Scriitorilor care, înainte, organiza cu frecvenţă anuală meciuri de fotbal oficiale româno-maghiare, care nu mai au loc acum. El nu a avut de unde să ştie că meciuri între oamenii de litere au loc frecvent, dar echipele nu se mai constituie pe baza apartenenţei româneşti sau maghiare, ci pe bază de grupuri redacţionale... Obligaţia modernităţii este motivul pentru care maghiarii nu

ar trebui să se gândească în termeni etnici, ci mai degrabă de performanţe. (Despre partea cealaltă nu pot să mă pronunţ).

4. Impedimentele le-am semnalat prin unele elemente ale sistemului de relaţii pe care l-am schiţat mai sus. Acum aş dori să evidenţiez doar o singură chestiune. Nu este vorba de un obstacol direct, pentru maghiari însă acesta este determinant în ce priveşte evoluţia proceselor sistemului de relaţii. Dintre cele trei domenii strategice ale politicii externe maghiare, procesul integrării se desfăşoară în condiţii normale. Acum intră în prim plan tratarea politicii de vecinătate şi politica privind comunitatea maghiară. În cele ce urmează, voi încerca să *grupez din punct de vedere sociologic persoanele cu rol determinant în politica Ungariei referitoare la comunitatea maghiară.* Care este acea rezervă de cunoştinţe, de care politica guvernamentală de la Budapesta se poate servi în acest domeniu? (În privinţa politicii de vecinătate nu aş putea să alcătuiesc grupuri separate, deoarece la aceasta participă în general aceleaşi persoane, dar oricum pentru politica faţă de maghiarime interesul este mult mai puternic – şi eu voi semnala cazurile contrare.)

a) *Patrioţii:* László Tőkés, Miklós Duray, Zsolt Németh. Ei nu activează conform regulilor politice sau ale politicii de partid. Ei sunt euronaţionalişti, care au în vedere îndeosebi „naţionalizarea" anilor nouăzeci, reintegrarea culturală şi politică a maghiarilor. Ei au în vedere latura politică şi juridică a ocrotirii minorităţilor şi nu aspectul de construcţie a societăţii, considerând autonomia naţională pe baza dreptului natural şi asigurarea acesteia ca pe o obligaţie imediată a statului în cauză.

b) *Politicienii de specialitate:* politicienii partidelor din Ungaria, care sunt experţi în problemele maghiarilor de peste hotare: Géza Entz, Miklós Csapody, Csaba Tabajdi, László Lábody, Erika Törzsök, Csaba Lőrincz. Este vorba de politicieni bine pregătiţi, angajaţi, care cunosc domeniul şi se orientează bine printre reţele. Nu există deosebiri insurmontabile între vederile lor. Capitalul lor în interiorul partidelor este redus, deoarece relaţiile de care dispun nu pot fi schimbate pe poziţii de putere economică. Despre fiecare dintre ei putem spune că văd politica ţărilor vecine în general prin prisma relaţiilor cu maghiarii de peste hotare. Aceste relaţii limitează în acelaşi timp spaţiul lor de mişcare, deoarece prin ei se desfăşoară validarea intereselor şi obţinerea resurselor din Ungaria de către elitele politice de peste hotare. Din acest motiv, precum şi din cauza politicii privind comunităţile maghiare ale anilor nouăzeci, care se ocupau mai mult de „stingerea incendiilor", punctul lor forte este cu precădere tratarea conflictelor – în ceea ce priveşte managementul programelor; ei se tem de conflictele maghiaro-maghiare. Nu au legături cotidiene directe, independente de politicienii maghiari minoritari, cu viaţa politică internă a ţărilor vecine. Fiecare din ei este capabil să definească măsurile de politică în probleme maghiare şi în condiţiile Uniunii Europene, dar nu reiese că ar face planuri şi în legătură cu politica socială central-europeană.

c) *Manifestanţii* sunt acei politicieni pentru care politica maghiarimii este un prilej de a-şi arăta valorile ideologice, fără consecinţe deosebite. De

exemplu, chiar dacă pentru mine Tamás Bauer este mai simpatic şi cu o ţinută incomparabil mai elevată decât István Csurka, amândoi folosesc ca pretext politica privind maghiarii de peste hotare şi politica de vecinătate.

d) *Indiferenţii:* simpli politicieni parlamentari ai PSU şi ai Fidesz, nu au în fond nici un interes în aceste treburi. Fidesz este însă singurul partid care consideră chestiunea maghiarilor de peste hotare ca o temă fundamentală, iar aparatul acestui partid conţine în număr mare colaboratori originari din ţările vecine.

e) *Specialiştii din Ungaria proveniţi de peste hotare:* în majoritatea lor trăiesc şi azi în sistemele de relaţii de acasă. De aici rezultă că ei cunosc mai puţin validarea pe cale administrativă a intereselor în Ungaria, respectiv faptul că se sprijină cu precădere pe reţeaua de relaţii de acasă. Ei nu reuşesc să ţină pasul cu schimbările sociale rapide din fosta lor societate, nefiind prea sensibili la acest aspect. Mulţi dintre ei trăiesc experienţa de funcţionar ca o reprezentare a celor de acasă. Din sistemul de relaţii minoritate/majoritate nu reuşesc să iasă nici în ceea ce priveşte analizele politicii de vecinătate.

f) *Tehnocraţii:* acei tineri care, în parte, sunt originari de peste hotare şi sunt capabili să gândească potrivit ambelor logici (cea a Budapestei şi cea a minorităţii). Deja o parte din ei consideră până şi relaţiile maghiaro-maghiare din perspectiva relaţiilor politice ale ţării în cauză. În loc de dispute ideologice, ei preferă aspectul tehnic, executiv. Încetul cu încetul se numără cu duzinele acei tineri specialişti care, datorită exportului de capital maghiar (MOL, OTP, Danubius, Tungsram), caută posibilităţile de cooperare nu prin politică, ci prin intermediul sarcinilor lor economice.

Consider că principalul obstacol este faptul că elita politică maghiară vede zona prin prisma chestiunii minoritare[8] şi astfel nu reuşeşte cu adevărat să situeze problema nu numai la nivelul Europei, dar nici la cel al zonei carpato-balcanice. *Din acest punct de vedere* este foarte edificatoare politica orientală a Poloniei. În această ţară, în Institutul Orientului şi la Academia Orientală s-a format o pătură a experţilor care consideră politica răsăriteană ca o chestiune regională/economică şi este capabilă să deosebească problemele trecutului Poloniei (kresy ca regiune istorică) de consolidarea politică, juridică şi economică a ţărilor în cauză. De aici rezultă caracterul clar al politicii lor: în zona intermediară dintre nemţi şi ruşi, crearea unui spaţiu mediator în alianţă cu ei. În ceea ce priveşte Ungaria, aici nu s-a creat o concepţie de program care să alimenteze un sistem de parteneriat strategic atât de eficace. Astfel, relaţiile *româno-maghiare* vor continua – în loc de mici construcţii de interes comun – mai degrabă cu acţiuni şi reacţii.

[8] Fără să considere minorităţile maghiare ale societăţilor din zonă, ceea ce nu înseamnă că nu aceasta ar fi problema cheie a politicii de vecinătate a Ungariei. Înseamnă doar că reflectăm asupra naţiunii în cadrul dezvoltării societăţii şi al sistemului de relaţii în legătură cu modernizarea.

Cu privire la ceea ce este de făcut, nu mă pot pronunţa decât asupra sarcinilor Ungariei. Şi în acest caz, atribuţiile posibile au mai multe nivele.

a) Munca de expertiză politică:

– Realizarea unui inventar al problemelor din sfera relaţiilor *româno-maghiare,* cu analiză de conţinut şi cu intervievarea funcţionarilor şi specialiştilor guvernamentali care se ocupă de această chestiune. Din acest repertoriu de teme ar putea fi alese acele priorităţi pentru tratarea cărora pot fi prezentate tehnici şi propuneri de soluţii în fiecare an. (Ar fi deosebit de interesant ca acestea să fie elaborate de maghiari şi de români deopotrivă, şi să fie comparate.)

– Inventarierea efectelor pe care materialul juridic legat de integrarea în UE îl are asupra relaţiilor româno-maghiare, mai precis asupra minorităţilor maghiare şi a vieţii zonelor de frontieră. Acest lucru înseamnă analiza materialului juridic concret referitor la economie şi la administraţia publică.

b) Modelarea cunoaşterii celuilalt:

– Este nevoie de un program bilateral de traduceri, în care nu informarea directă este esenţială, ci accesibilitatea informaţiilor conform necesităţilor. În acest caz nu ar trebui să se traducă numai cărţi, ci în primul rând studii scurte referitoare la condiţiile din Ungaria, care pot fi plasate în anumite reviste şi publicaţii de specialitate româneşti. 30-40 de materiale pe an ar fi deja în stare să modifice semnificativ structura de până acum a traducerilor (numărul traducerilor s-ar dubla), mai important este însă faptul că, dacă programul ar fi bine conceput din punct de vedere profesional, el ar putea satisface şi suscita interesul românilor într-un mod mai eficient. Ar fi foarte importantă publicarea regulată – sub forma unor culegeri de texte – a literaturii şi a istoriei ideilor maghiare. Un plan de program bun ar fi posibil de realizat fără dificultăţi deosebite, problema este mai mult de ordin material. Din partea Ungariei nu există resurse pentru aşa ceva, deoarece aşa-numita „imagine a ţării" este şi ea cu precădere anglofonă, iar România nu face parte din sistemul de relaţii culturale al ţărilor de la Visegrád.

– Un alt program ar putea fi invitarea reciprocă a unor specialişti şi politicieni români, respectiv maghiari, de 5-6 ori pe an, pentru a discuta cu ei în emisiunile politice TV ale celeilalte ţări asupra unor tematici (frontiere, integrare, învăţământ), altele decât cea a minorităţii.

– Un element fundamental pentru Ungaria, în vederea creării unei noi imagini a ţării, ar trebui să fie înfiinţarea *unor bănci de date pe internet,* în limba ţărilor vecine, care ar conţine o prezentare cât mai amplă a sistemului de relaţii în cauză. Acest lucru s-ar putea începe cu câte o pagină web, de exemplu în limba română, chiar şi cu participare transilvană.

c) Cooperarea ştiinţifică:

– S-ar putea iniţia în Transilvania o cercetare în comun a stratificărilor sociale.

– S-ar putea iniţia o cercetare comună a calităţii învăţământului, printr-un studiu comparativ al liceelor din Transilvania de limbă română şi maghiară.

– Interesul elementar al Ungariei este ca tânăra generaţie de cercetători din România să poată cunoaşte cât mai îndeaproape instituţiile şi rezultatele ştiinţifice de la noi. Aici ar fi o mare nevoie de posibilităţi de burse (de un an) pentru cercetătorii sub 35 de ani, în număr de cel puţin 15-20 persoane anual. Trebuie să se creeze în Ungaria infrastructurile profesionale pentru acei experţi străini care vor fi în legătură cu ea pe o perioadă mai îndelungată.

– Interesul elementar al institutelor de cercetare a minorităţilor, respectiv al instituţiilor în care se învaţă politica minoritară, este primirea sistematică a celor interesaţi din rândurile tinerilor universitari şi profesionişti din România, precum şi sprijinirea cercetărilor (să se iniţieze burse, programe de cercetare internaţionale).

d) Ungaria are cele mai mari datorii în domeniul contactului cotidian. Tot aici există şi cele mai mari posibilităţi, dat fiind că în acest domeniu se poate crea o imagine de ţară model, prin gesturile făcute în direcţia celuilalt.

– Ar fi nevoie de un concurs deschis pentru ca diferitele instituţii, autoguvernări să-şi poată publica în limba română prospectele, materialele lor referitoare la Ungaria.

– De mulţi ani lipseşte un manual de limbă maghiară pentru cei cu limba maternă română. (Manualul elaborat pentru ceangăi a dispărut până şi din anticariate.)

– Astăzi, la punctele de trecere a frontierei maghiare nu există materiale informative în limba română despre condiţiile din Ungaria. Lipsesc pur şi simplu toate informaţiile, de la returnarea TVA până la informaţiile privind circulaţia rutieră.

– Ar fi nevoie de un concurs deschis pentru administraţiile locale, în vederea tipăririi tablelor informative locale şi a imprimatelor în limbi străine. Ar avea valoarea unui gest, de exemplu, dacă în staţiile de metrou mai aglomerate ale Budapestei, ar exista material informativ şi în limbile ţărilor vecine, ca să nu mai vorbim de marile oraşe de lângă graniţă, de traficul feroviar etc.

Am încercat prin răspunsurile mele să raţionalizez acest ansamblu de probleme. Totuşi, în perspectivă istorică, trebuie să opun rezistenţă – la figurat – aşteptărilor care speră în schimbări mari. Despre această dezvoltare cred că ea funcţionează ca multe alte lucruri în lumea Balcanilor. Cândva, lângă Skopje, s-a cântat o melodie de nuntă pe un cimpoi balcanic, apoi a fost prelucrată în timpul dominaţiei turcilor, şi s-a cântat la fluierul turcesc. Rolul a fost preluat mai apoi de un acordeon, modificându-se din nou şi melodia şi dansul. Iar astăzi, răsună la saxofon, şi zilele trecute l-am auzit sub forma unei piese de world music.

Există însă un anumit punct, după care problema nu mai poate fi lăsată pe seama timpului. Or, nici nu ştim precis ce rezolvă el, fie şi într-un deceniu întreg. Este vorba despre problema-cheie, despre societatea maghiară din România. Dacă lipsa de perspectivă va persista în România, dacă nu se vor

efectua mişcări în direcţia structurii multinaţionale, iar în cazul maghiarilor societatea minoritară va fi în continuare o construcţie eminamente politică şi nu un grup instituţionalizat al societăţii, care funcţionează conform regulilor interne proprii, atunci stratul de mijloc al acestui grup se va subţia[9], îşi va pierde vigoarea şi în loc de o conducere internă, conflictele permanente interne şi interstatale îl vor atomiza, isteriza şi obliga să migreze în continuare.

[9] Un exemplu în acest sens este destinul comunităţilor slovace din Voivodina şi Ungaria: astăzi putem vorbi deja de grupuri etnice rurale, omogenizate. Acelaşi proces s-a manifestat din ce în ce mai evident în ultimii ani şi la maghiarii din Ucraina Subcarpatică şi din Voivodina.

A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOK, MÚLT ÉS JELEN

A. A válaszadó pozíciójáról

A válaszadó magyarországi szaktörténész, aki a társadalom- és nemzetépítés összefüggéseivel foglalkozik. Ma a magyar kisebbségek történetével kapcsolatban alapvetően négy értelmezési szemlélet létezik: a) vannak, akik *szenvedéstörténet*nek tekintik, és a Trianon-problematikát traumatizálják tovább, b) mások a nyolcvan év történetét *konfliktustörténet*nek tekintik, amelyben egyszerre vannak jelen a konfliktuskezelés irodalmából kialakított toposzok, a „nem ismerik egymást az etnikai csoportok" és „a mindennapi életben minden rendben van, de az etnikai elitek érdeke a konfliktusok újraélesztése", c) magam is azokhoz tartozom, akik a kisebbségtörténetet a *közösségek újra- és újbóli építkezésének folyamata*ként értelmezik, d) s remélhetően eljön az idő, amikor egy új kutatói generációnak adottak lesznek a feltételek ahhoz, hogy a témát az *összehasonlító társadalomtörténet* keretei között vizsgálja.

Úgy élem meg, hogy a kérdezők alapvetően a konfliktuskezelés oldaláról fogalmazták meg kérdéseiket.

Furdalt a kíváncsiság, hogy vajon Erdélyben kiket szólítottak meg ugyanezekkel a kérdésekkel. Utánaérdeklődtem, és kiderült, hogy helyi szinten éppen azokat nem keresték meg, akikről azt gondoltam, hogy egy ilyen akcióban célszerű lenne kikérni a véleményüket. Persze lehetséges, hogy én vagyok az, aki vakvágányon jár. Erre azóta vagyok különösen érzékeny, mióta kiderült, hogy a tusnádi Székelyföld-konferenciára Pécsről, Budapestről tucatszámra hívták meg az embereket, ám a legfajsúlyosabb csíkszeredai kutatóműhely, valamint az udvarhelyi, a sepsiszentgyörgyi társadalomkutatók döntően nem is tudtak a dologról.

A kísérőlevélből nem derült ki, hogy mit kezdenek a válaszokkal. Mindez számomra a „civil társadalmiság" funkcióját veti fel ebben a kérdéskörben. Okvetetlenkedésemmel ellentétben áll, hogy Romániában hiányoznak az e területtel foglalkozó akadémiai, alapítványi világ „profi" kutatóintézetei. Két hosszabb távon is megfontolandó kételyemnek azonban hangot kell adnom:

a) Néhány hete a *Provincia* szerzőinek budapesti bemutatkozását vezettem, ahol felvetődött, hogy a lap nem foglalkozik a mindennapi erdélyi problémákkal. Erre a beszélgetés során többször is visszatértünk: gazdasági kérdések, vasúti közlekedés, elmozduló erdélyi idősíkok, ha nincs autód stb. Magam el is felejtettem volna a dolgot, ha a közönség soraiban ülő diákjaim egymástól függetlenül nem azt jelezték volna vissza, hogy szerintük a provinciások értetlenül álltak a mindennapi életviszonyok problémái előtt. Pedig ezek a diákok nem is a kisebbségi társadalommal foglalkoznak. Ezt a fajta valóság feletti lebegést tükrözte a most megválaszolandó kérdések általános mivolta is.

b) Lényegesebbnek tartom azonban a következő jelenséget: az erdélyi társadalomtudományi kutatások döntően interetnikusak, és hiányoznak a rétegződésvizsgálatok. Ha ezeknek a vizsgálatoknak a román társadalomkutatásban nincs is komoly módszertani előzménye, a magyarországi szociológiának a hetvenes évek óta ez a nemzetközileg is számon tartott fő iránya. Tehát módszertanilag van hova nyúlni. Ez egyrészt az interetnikus kutatások mintavételi problémáihoz is kapcsolódik, másrészt egyes jelenségek feltárását segíthetné, pl. hogy milyen társadalmi közegben születtek meg Vadim Tudor eredményei Erdélyben. Szinte semmit nem tudunk a szegénység, a lakótelepek, az ifjúsági mobilitás stb. szerkezetéről. Ez az interetnikus kutatások felől[10] és a kisebbségi önismeret szempontjából is a „hosszabb, de rövidebb út" szemléletét követeli magának. Ráadásul ezt nem lehet kizárólag magyar vagy magyarországi kutatókkal véghezvinni. A kialakított rétegpanelek folyamatos vizsgálata az erdélyi társadalomkutatást is segíthetné abban, hogy elmozduljon az „interjúszintről".

Talán többet tudnánk meg ezekből a kemény vizsgálatokból, mint a magamféle értelmiségiek identitáspolitikai fejtegetéseiből. S itt lehetne visszakanyarodni ahhoz, hogy az esetleges válaszokkal mit is lehet kezdeni...

B. A válaszok:

1. A magyar–román kérdés történeti értelemben a XIX. és a XX. században két párhuzamos nemzetépítés története, amelyek két sajátos kérdéskörben (az „erdélyi kérdés" és a „magyar kérdés") eddig kizárták egymást. *Történeti értelemben* döntően (két önálló szerkezet/hálózat és életvilág feltételezésével) *egymás mellett élésről* és kizáró jellegről (a „mi" és „ők", az etnikai törésvonal az utóbbi két évszázadban mindig meghatározó volt), míg *szociológiai értelemben együttélésről* (az anyagi, jogi, politikai, valamint az egyéni stratégiákat meghatározó szerkezetek közös voltából adódó burokról), „közös mindennapiságról" beszélhetünk.

Ennek a viszonyrendszernek a *töréspontjai:* a) 1791 – Suplex Libelus; b) 1848; c) a századforduló: amikor a nemzetiségi kérdés Magyarországon belügyből nemzetközi kérdéssé, Romániában pedig a határon túli románság kérdése a nemzetépítő állam kulcskérdésévé lett; d) Trianon; e) a második bécsi döntés; f) 1989 – amikor magyarországi és romániai részről egyaránt döntően egy személy bukásához kötötték a romániai (nem pusztán nemzetiségi) problémákat; g) 1990 márciusa – elsősorban magyar részről –, amikor visszatért a hagyományos „a románokkal nem lehet mit kezdeni, mert egész nemzettudatuk a magyarellenességre épül" tétel.

Ebben a viszonyrendszerben azonban vannak *közeledési pontok* is: a) Az 1820-as–30-as évek balázsfalvi „nyelvi magyarosodása", amelyet a magyarországi minta után az erdélyi országgyűlés által elfogadott, a középiskolák ma-

[10] Hiszen ezekre a társadalmi panelekre lehetne alapozni a további etnikus vizsgálatokat, pontosabban így lehetne igazán mérni ezeket a jelenségeket.

gyar nyelvű oktatásáról szóló rendelet akasztott meg. b) Az 1863-–65-ös nagyszebeni országgyűlés szász és román reformintézkedéseit az erdélyi magyar közvélemény egyre inkább elfogadta, 1868-ban azonban a kiegyezés révén bekövetkezett unióval visszaállt az erdélyi magyar szupremácia, amely stabilizálta az erdélyi magyar elit pozícióit. c) A századforduló román polgárosodása újra elindított egy román polgári integrációt a magyarországi társadalmi életbe. Ezt azonban a román nemzeti mozgalom autonómia-, majd egyesüléspárti politikája nem engedte intézményesülni. Az integrálódás az idő haladtával egyre inkább a román nemzeti közösségtől való távolodással is járt. Ugyanakkor Tisza István megegyezési kísérleteit (1910–1913) parlamenti ellenzéke megakadályozta. d) A 80-as évek végének magyar–román disszidens, majd ’89 utáni értelmiségi kapcsolatainak bővülését is megrekesztették az 1990-es marosvásárhelyi események. e) Ma Magyarország és a környező országok között a legfontosabb különbséget a mindennapi életvezetés terén abban látom, hogy Magyarországon az emberek döntő módon úgy gondolják, hogy saját teljesítményeiket maguk határozzák meg. A környező országokban csak szűk rétegek kezdtek el életpályákban, tudatos stratégiaépítésben gondolkodni, ám Magyarországon a romániaitól, ukrajnaitól, jugoszláviaitól összehasonlíthatatlanul szélesebb középrétegekben ez az általános. Ez határozza meg az ifjúság mint társadalmi csoport működését is. Ez a minta a fogyasztási mintákkal együtt – pl. bevásárlóközpontok használata, nyaralási szokások átvétele stb. – felértékelte Magyarországot és az ottani infrastruktúrákat. Végső soron arról lehet szó, hogy a régióban a lengyel és a magyarországi társadalomban a legerősebb a szakítás a közép-európai „mindent túlélünk”, csak „hagyjanak békén a mi kis világunkban” általános politikai érzületével. Ezekben az országokban jelent meg a legmarkánsabban és áttörő erővel, hogy az egyes emberek és a kisebb közösségek maguk akarják kézbe venni az életüket, és igenis hisznek abban, hogy befolyásolni tudják sorsukat. Ez a hagyományos „dölyfös” magyar képével szemben új mintákat alakított ki. Ehhez járultak a határon túli magyar társadalmak reprezentánsainak új szerepei is (Bugár Béla vagy Frunda György népszerűsége).

Nem zárható ki a kedvezménytörvény körüli, újrakonstruálhatóvá tett „dölyfös magyar” kép befolyása sem.

Az előbbiekből nyilvánvaló, hogy a mindennapiság és a lokalitás szintjén meginduló természetes, praktikus kooperációs folyamatokat egy-egy központi, állami érdek érvényesülése állítja le. A nagy kérdés az, vajon a ’89 utáni megerősödő helyi folyamatokat, gazdasági kooperációkat is ennyire befolyásolja-e a nagypolitika, vagy olyan belső szerkezetek alakulnak ki a két országban, amelyek ezt már lehetetlenné teszik.

Az évtized eleji várakozások döntően egy olyan helyzetben születtek, amikor még senki nem érzékelte, hogy a ’89 előtti és utáni helyzet, illetve az adott országok társadalmi berendezkedése között milyen különbségek alakulnak ki. A ’89-es változások esetünkben egyrészt a határok megnyílása és a közép-európai fogyasztási mintákat integráló folyamat miatt, másrészt azért fontos, mert megnőtt a helyi kezdeményezések és a piaci racionalitás szerepe.

Ezek sok olyan apró programot indíthatnak el, amelyek átlépik az etnikai törésvonalakat, és közös lokális vagy gazdasági érdekeket fogalmaznak meg.

Ezekben a kérdésekben a mindennapok szintjén a *munkaerő-piaci pozíciókat* tartom meghatározónak mind a romániai magyarságot, mind a románság magyarországi megítélését illetően. Mindkét esetben konkurenciaharcról is szó lehet, amelyre az etnikai előítéleteket is bármikor rá lehet telepíteni. Paradox módon azonban ezek a nem tisztán ideologikus viszonyok, hanem „kenyérkérdések" segíthetnek abban, hogy a viszony értelmezésében és javításában minél több esetben a problémák technikai szintre redukálódjanak, és lehánthatóvá váljék az ideológiai (nemzetiesített) oldal. Erre jó példa a Tiszaszennyezés ügye, amikor – a MIÉP kivételével – a hagyományos magyarországi románellenességtől sikerült távol tartani az ügyet. Köszönhető ez a média önmozgásának. (A román oldal esetében sokkal inkább fennállt a nemzeti sértettség és a védekező összezárkózás jelensége.)

Magyar részről nagyon fontos jelenség a migrációs közvélemény-kutatások tanulságaként (Sík Endre vizsgálatai), hogy ugyanazoknál, akik aggódnak a határon túli magyarság sorsáért, ha a határon túli magyar a magyarországi munkaerőpiacon jelenik meg, beindul a vendégmunkás bevándorlókkal szembeni előítéletrendszer, az etnikai viszonyoktól függetlenül.

A közvélemény-formáló értelmiségi közbeszédben mindkét oldalról megmaradtak az alaptézisek: a) a magyar dölyfös, kultúrfölény tudattal, birodalmi gondolkodással, b) a román nemzettudat eleve kizárólagosságra épül, a magyaroknak éppen ezért nem lehetnek hiteles szövetségeseik a másik oldalon.

Ám ezek a nézetek részben átalakultak. Csomópontonként: a) A román politikai elit is egyre inkább elfogadja, hogy a két ország közti kapcsolatok kulcsa a romániai magyar kisebbség helyzete.[11] b) Ennek révén a romániai magyar értelmiség és az RMDSZ egyfajta mediátori szerepbe is szorult. c) Magyarországi részről egyre inkább elfogadják, hogy van egy szűk román értelmiségi réteg, amellyel mégis szót lehet érteni, bizonyos korlátokon belül. Ebből a szempontból a *Provincia*-memorandum egyfajta választóvíznek számít. d) Elsősorban a művészeti életben egyre gyakoribb az olyan kapcsolatkeresés, amikor már nem a romániai magyar kisebbség a kulcskérdés, hanem általánosabb művészeti problémák merülnek fel, pl. a *Balkon* című folyóirat megjelentetése vagy a nagybányai iskola kiállítása, a műemlék-felújítási program. A médiában is tapasztalhatók új jelenségek.[12] e) Ezzel együtt egyre általánosabb nézet, hogy *a magyar kisebbség életvilágát külön kezelik, elfogadják intézményi különállásukat.* Ám ez bizonyos esetekben a romániai modernizációs folyamatokból való kiesését is jelenti. Erre példa az erdélyi ma-

[11] Ez az értelmiségi elit véleménye, amelyet egyes esetekben reprezentatívnak tekint a román politika (pl. koalíciókötés), máskor – igaz, egyre ritkábban – megkérdőjelezi azt.

[12] Pl. a Pro Tv-n az Andreea Andreescu, Lucian Nastasă, Andrea Varga (ed): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945–1955),* Cluj Napoca: CRDE, 2002 kötet bemutatása.

gyar középiskolák kimaradása a Bukarestből kezdeményezett minőségbiztosítási rendszerből és vizsgálatokból. Ugyanakkor az erdélyi magyar pedagógusszervezetek és iskolák a budapesti minőségbiztosítási vizsgálatokat is elutasítják. Ezzel egy megméretéstől való félelmet konzerválnak. f) Ez az elkülönülésérzet azzal is jár, hogy sok esetben ott is interetnikus/multikulturális problémákról beszélnek, ahol valójában tulajdonjogi, a jogállamisággal kapcsolatos kérdésekről van szó. Lásd a külön magyar iskolák, magyar egyetemi karok ügyét.

A változások természetesen mindkét részről *válaszmechanizmusok*at indukáltak. Az új helyzetben a nemzetépítések konfliktusa a szemléletek, beállítódások terén is megteremti a maga védekező, igazoló mechanizmusait, ezek azonban már egyben elmozdulást is jelentenek. Román részről a *multikulturalizmus* fogalmának átalakítását és használatát lehetne kiemelni. Ebben a felfogásban ez a fogalom nem két önálló és intézményesített kultúra együttműködését jelenti, hanem egyfajta egyveleget, keveredést. Lásd a BBTE-n folyó „vonal" és „tagozat" fogalmi vitáját vagy a román értelmiségi körökben oly sokszor elhangzó véleményt, miszerint „Frunda kitűnő államelnök lehetne, ha nem volna magyar".

Magyar részről az utóbbi tíz év nemzetesítése során olyan kép alakult ki, miszerint a romániai magyarság értékrendjét, habituális világát tekintve teljesen külön létezik a román társadalomtól, a „romániaiságnak" a romániai magyar társadalomra szinte semmi hatása. Ha ezt így nem is mondták ki, a létező problémáról nem vettek tudomást a belső közbeszédben. Miközben a magyarság alapvetően a romániai médiát használja, szocializációs hatással vannak rá a romániai habituális szerkezetek, és döntően ebben a szerkezetben kell – kétnyelvűként – kidolgoznia a napi és az életpálya-stratégiáit.[13]

Történeti perspektívában a magyar–román viszonyt a párhuzamos nemzetépítéseken túl (amelyeket ha azt társadalomépítésként deideologizáljuk, akkor nemcsak kizárólagosságukban értelmezhetjük)[14] *az „erdélyi kérdés" és*

[13] A probléma összetettségét a következő példával jelezhetem. Általános vélemény, hogy a romániai magyar közvélemény politikai kérdésekben tájékozottabb Magyarország tekintetében, mint a romániai országos politikát illetően. Akkor inkább a magyar politikában él? Ha mélyebbre megyünk, kiderül, hogy az értelmiség is elsősorban a rádióból, a tv-ből informálódik, a napi- és hetilapokat – mind magyart, mind románt – nem vagy csak rendszertelenül olvassa. Ez lényegesen eltér a magyarországi középosztálybeli, értelmiségi szokásoktól, sokkal inkább a romániai általános tájékozódásoknak felel meg.

[14] Pl. a Székelyföld fejlesztésének a kérdése, ami a periferikusságból, az eltartóképességéből indulhat ki, nem pedig a „román elnyomás" tételéből. Ilyen kérdés a magyarság munkaerő-piaci pozícióinak magyarországi segítséggel való javítása is. De ezekben a kérdésekben a román államnak tényleg semlegesként kellene eljárnia (mint egy modern liberális nemzetállam).
Közép-Európa legfrekventáltabb ilyen jellegű kérdése a Beneš-dekrétumok ügye. Ha az állam ezeket semmissé teszi, és az érintett területeken megtörtént volna a vagyonvisszaadás, akár csak a csehországi vagy szlovákiai érintetteknek, biztosan

a „magyar kérdés" is meghatározza. A „lent" világán túl fontosnak tartom, hogy e tekintetben mi történt ezekben az általánosabb kérdésekben. *Az „erdélyi kérdés" alatt Erdély hovatartozásának, egy adott országon belüli közigazgatási elhelyezkedésének, az erdélyi nemzetiségi viszonyok kezelési módja kérdésének összekapcsolódó rendszerét értem.* Erre az utóbbi kétszáz évben három *kezelési mód* alakult ki: a) A *szupremácia* akarása (a főhatalom egy nemzet általi kisajátítása) 1848-ig a rendi formák között, majd a nemzetállam politikai nemzet fogalmán keresztül, Trianon után pedig az egységes homogén nemzetállam keretében. A második bécsi döntés után ez csak annyiban változott, hogy nyelvpolitikai engedményekre került sor. 1944 után mindez a szocialista homogenizációs folyamatban folytatódott. 1989 után a nemzetállami keret az egységesség hangsúlyozásától egyre inkább – elsősorban a nemzetközi színtéren – a nyelvileg semleges állam elve felé ment el. b) A *nemzeti autonómia* akarása mindig a hatalmon kívüliek jövőképe volt Erdélyben. Ez 1905-ig a román oldalon Erdély autonómiájával is párosult, majd 1918 után magyar részről 1928-ig próbálkoztak a politikai transzszilvanizmus megteremtésével (Erdély autonómiájában gondolkodva, amelyen belül ki lehetne alakítani a regionális egyenrangúságot; ezt képviselte Kós Károly, Sándor József és az RNP). A romániai magyar politikai elit számára a meglévő – de a harmincas évek végéig elérhetetlen – revíziós jövőkép reálpolitikai alternatívája a harmincas években a székelyföldi autonómia lett. 1989 után magyar részről előbb a nemzeti autonómia mint jövőkép és elérendő politikai cél jelent meg, majd (kb. 1996-tól) a megvalósíthatóság kilátástalansága nyomán a föderalizálás, a régió autonómiája került előtérbe. c) Az *etnikai törésvonalon túllépő egyetemes ideológiák* (marxizmus-leninizmus, népközösségi eszme – a vezér elvvel) *vagy lokális azonosságtudatok* (táj- és országtranszszilvanizmus, székely népiesség, hargitaiságtudat) felvállalása problémamegoldó jövőképekként. A cél a regionális többségi vélemények kialakítása, amelyekre támaszkodva a nemzetállami törekvésekkel szemben egy belső fejlődési modell megteremtését remélték.

Ma részben a regionalizmus és a konszociális modell akarásának összekapcsolódását tapasztaljuk, az erdélyi értelmiség egy részénél, döntően magyar kezdeményezésre. De ez a regionalizmus a magyarok számára már föderalizmus, míg az ezzel szimpatizáló románoknál inkább a kulturális sajátosságok manifesztálódása. Természetesen e kérdésekről inkább csak benyomásaim lehetnek. Az egyik legizgalmasabb problémának azt tartom, hogy a

nem kellene ezeken a területeken 40%-os munkanélküliséggel számolni. Ráadásul Dél-Szlovákiában, elsősorban a Csallóközben a magyaroktól elvett földek a régi szlovák szövetkezeti nómenklatúra kezében vannak, így a magyar helyi társadalmak a helyhatósági és (részben) az országos választásokon a munkaadó volt kommunistákra, Mečiarhoz közeli gazdasági irányítóikra szavaznak. Így tehát (a munkanélküliség miatt) nemcsak a szlovák gazdaság, hanem az euroatlanti integrációt vállaló szlovák politikai elit is hátrányt szenved.

munka világában vajon mennyiben alakulnak külön magyar és román hálózatok, avagy a gazdasági piac épp túllép az etnikai törésvonalakon? Valószínűleg bizonyos területeken az utóbbi, más területeken pedig az előbbi irányban haladnak a dolgok. No de melyek ezek a területek?

A történeti perspektíva másik alapkérdése a *„magyar kérdés"* alakulása a magyar–román viszony tekintetében. A „magyar kérdés" alatt a századfordulóig Magyarország dualizmuson belüli pozícióinak kiépítését érthetjük. Ezt követően a XX. század első évtizedeiben a probléma a nemzetiségi kérdés nemzetközivé válása, a magyar nemzeti politika hatása. Trianon után befelé a magyar nemzet és Magyarország határainak eltérő volta, míg a nemzetközi színtéren Magyarország revíziós szándékainak megakadályozása volt „a kérdés". 1940 után a nagyhatalmi politika nemigen számolt a „magyar kérdéssel". A kilencvenes évtized első éveiben nyugatról nézve a Kárpát-medencei magyar kisebbségek érdekeinek érvényesítése a régió stabilitását veszélyeztette. Ez az évtized végére megváltozott annak következtében, hogy a magyar kisebbségi pártok az adott országokban a piacgazdaság, a jogállamiság és az euroatlanti integráció legszilárdabb képviselőinek bizonyultak, és biztos (etnikai alapú) szavazataikkal stabil politikai erőkké váltak. Tehát ma már stabilizáló szerepet töltenek be Romániában, Szlovákiában és Jugoszláviában. Ez a nemzetközi nézőpont.

A kisebbségi társadalmak felől nézve 1993–95-ig kiépült a nemzeti autonómia és a társnemzeti viszony mint jövőkép. Ennek a megvalósítása azonban a jelenlegi nemzetállami keretek között külön stratégiák kidolgozását igényelte. Erre nézve négy koncepció alakult ki és van jelen egymással párhuzamosan napjainkban:

a) A volt MPP, Tabajdi Csaba, Törzsök Erika, Végel László elképzeléseiben a modernizációs folyamatoknak a *kisebbségi társadalmakba való beviteléből indultak ki,* és a modernizációs szigetek megteremtésével szerették volna a kisebbségi civil társadalmakat megerősíteni. Egy ilyen teljesítményen és civil szerveződéseken alapuló kisebbségi világ vehetne részt az adott ország modernizációs folyamataiban. A kisebbségpolitika is ennek rendelődhetne alá. Tabajdi magyarságpolitikai koncepciója mögül azonban hiányzott a politikai akarat (az MSZP stratégiai irányultságáról később lesz szó) és a támogatáspolitikai lehetőségek.

b) Duray Miklós, Lőrincz Csaba, Vékás János egymástól függetlenül alapvetően abból indultak ki, hogy ha az autonómiát nem lehet megvalósítani (jogilag megragadhatóvá tenni a határon túli magyar társadalmakat), akkor ezt kívülről kell a szomszédos országokban megtenni *a magyar nemzet kulturális intézményrendszerének a magyarországihoz kapcsolódó fejlesztésével és megerősítésével.* Ez vezetett a kedvezménytörvényhez és a nemzeti reintegrációs stratégiához.

c) A nemzeti célkitűzések helyett a *regionális érdekekre* helyezte a súlyt Molnár Gusztáv, majd az általa vezetett Provincia Csoport. A környező országok egységes nemzetállami berendezkedésének decentralizálásában, a föderalizálásban, a devolúciós folyamatok beindításában látják a kisebbségi magyar társadalmak fejlődésének biztosítékát.

d) A bukaresti, pozsonyi, belgrádi kormánypolitikában a nemzetközi kép javításának, illetve a parlamenti fölény biztosításának érdeke mellett egyfajta magyarságpolitikai fordulat is lejátszódott a magyar pártok koalíciós részvételének biztosításával. Ezzel megkezdődött *a kisebbségi elitek politikai integrációja.* Mindez a döntően diszkriminatív elemeket hordozó magyarságpolitikával szemben egy új nyelvpolitikai kedvezményeket biztosító integratív magyarságpolitika elindítását is jelentette ezekben az országokban. Ennek történeti előzményeként a polgári Csehszlovák Köztársaság, valamint a titói Jugoszlávia nemzetiségpolitikáját lehetne felidézni. Ugyanebbe a folyamatba tartozik – más előzményekkel és mélységgel – a Fidesz–Lungo Drom szövetség is, hisz a Báthory János, Tabajdi Csaba által hosszú ideig támogatott roma politikus (2001-ben) az épp aktuális hatalmi konstellációhoz integrálódott.[15]

Ezen útkeresések mellett *a magyarországi magyarságpolitikai elképzeléseket* is négy csoportba lehet sorolni: a) A „Tündérkert *ideológia"* egy olyan sosem volt világról szól, amely már csak Erdélyre koncentrál, mégpedig egy olyan etnikailag magyar Erdélyre, amely talán soha, de a 18. század óta biztosan nem létezik. b) A *nemzeti reintegráció politikája,* amely az egységes magyar nemzetben gondolkodik Magyarországon belül államnemzeti, azon kívül kultúrnemzeti alapállásból. c) A magyarországi baloldal alapvetően az *államközi viszonyok*ban gondolkodik: ha jók a szomszédos országokkal kialakított viszonyok, akkor lehet segíteni a határon túli magyarokon is. d) A *regionalista* szempont alapvetően abból indul ki, hogy a magyar nemzet többközpontú lehet, különböző kisebbségi elitjei különböző regionális társadalmakat építhetnek saját nemzeti intézményeikkel együtt. Ez az álláspont Magyarországon szinte ismeretlen, periferikus vélemény, míg a határon túli elitek körében talán ebben a kérdésben van a legszélesebb konszenzus.

A szerkezetek leírására irányuló csoportosítások után két ma aktuális kérdésre kell felhívni a figyelmet a „magyar kérdés" állása szempontjából:

a) A kilencvenes évek Vajdaságban és Kárpátalján legerősebb kisebbségi nemzetesítése[16]; a 2000-ben elindított, magyarországi jövőkép-legitimálást ellátó nemzetiesítő folyamat révén, valamint a Magyarországgal szomszédos országok rosszabb életlehetőségei (mobilitási perspektívátlansága) miatt *a határon túli magyarság döntően Budapest felé/felől/ről tájékozódik.* A magyar kisebbségi társadalmak hagyományos, az elitek által megteremtett intézményes központjai meggyengültek, az ezek alakította viszonyok helyett „az emberek" egyre inkább a magyarországi viszonyokban gondolkodva tervezik meg stratégiáikat. Ebből a szempontból is rétegződik, szétválik a kisebbségi társadalom.

b) A kisebbségi politikai elitek egyszerre vállalják a közösségi érdekek képviseletét kifelé (pártpolitika) és a belső szervezést, irányítást (önkormányzati

[15] Ebben az a paradox, hogy a két magyarországi romapolitikai elképzelés (egyéni vagy közösségi integráció) közül az előbbi támogatói a magyarságpolitika terén az utóbbi képviselői.

[16] Erre a magyarságnak mint társadalmi csoportnak a többségtől meglévő elkülönültsége miatt Szlovákiában és Romániában kevésbé volt szükség.

jelleg – forráselosztás, menedzselés). A két feladatkör összeolvadt, tényleges társadalmi kontroll nem alakult ki. Ma a kisebbségi politikai pártokat a parlamenti és a helyhatósági választások nem kontrollálják, hisz a *magyar kisebbségi társadalmakban (etnikai) egypártrendszer van.* Emellett pedig nem épült ki a társadalmi (önkormányzati, média-, szakértői) ellenőrzés rendszere.

Mindez azért fontos a mai magyar–román viszony szempontjából, mert ez a hálózat- és problémarendszer termeli ki a válaszokat egy-egy etnikai konfliktusban.

A történeti perspektíva eleme a „román *kérdés"* is. Ennek feltárása azonban már tényleg a „tudatlanság bátorsága" volna részemről. A román értelmiség körében megindult ideológiakritikai munka (Boia, Antohi és tanítványai) azonban, más közép-európai nemzetépítések belső kritikáit tekintve, csak akkor járhat eredménnyel, ha eljut a társadalomtörténeti és az összehasonlító vizsgálatokhoz. Ha a lokalitás és a mindennapi életviszonyok viszonyrendszerében vizsgálják a „nemzet sorskérdéseit". Ezeket a változásokat egyelőre nem látom. Az erre a feladatra képes európai látókörű fiatal román értelmiségiek vagy periferikus pozícióban vannak Romániában, vagy hazájukon kívül keresik a helyüket.

2. A magyar–román viszony kezelésének modellértékű összehasonlítása a francia–német viszonnyal néhány évre tekint vissza. Az első Balladur-tervtől kezdődően, Iliescu román–magyar megbékélési nyilatkozatával merült fel a kilencvenes évek közepén. Tehát a román külpolitika műhelyében jött létre, nem kölcsönösen elfogadott mintáról van szó.

Történeti értelemben milyen félreértésekre adhat okot? A francia–német eset Európa két meghatározó hatalmáról szól, amelyeknek az Egyesült Államok és a Szovjetunió között együttes érdeke volt a közös hatalmi súly megteremtése. A mi viszonyaink között két közép-európai kisállamról van szó. A hidegháborúnak vége, teljesen új geopolitikai helyzetről van szó.

Magyar részről mindig felmerül, hogy a francia–német megbékéléssel együtt járt a franciaországi németség eltűnése, identitásának átalakulása. Ebből a szempontból jobb példa lehetne a svájci németek és franciák több évszázados egymás mellett, illetve együttélése.

A francia–német megbékélési modell alapja az, hogy először a gazdasági együttműködést rendezik, majd jöhetnek a bonyolultabb történelmi, társadalmi kérdések. Ez egyfajta kisantant tárgyalási helyzetre vonatkozik, amikor a kétoldalú viszonyok javításáért cserébe mindenkor a kisebbségi kérdés mellőzését kérte a Magyarországgal tárgyaló szomszédos ország. Ezt azonban Budapesten belpolitikai okokból (az egymásra licitáló pártok „hazafisága" miatt) sem a két világháború között, sem a kilencvenes években nem lehetett keresztülvinni. Amikor pedig a magyar kormányzat elismerte, hogy a romániai magyar kisebbség problémája Románia belügye (kb. 1948–1980 között), akkor a KGST-integráció Romániát hátrányosan érintő volta miatt (1963–1968) nem sikerült a kapcsolatokat javítani. Majd a későbbi években a ceauşescui homogenizációs politika miatt a gazdaságirányítás és -fejlesztés terén is más

úton fejlődött a két ország. A magyar fogyasztási, élelmiszer-ipari cikkekre épp a hivatalos román kereskedelempolitikának nem volt szüksége.

Ha gazdaságtörténeti szempontból vizsgáljuk meg a két ország viszonyát, akkor látjuk, hogy a XIX. század óta a magyar állami irányítású Kárpát-medencei gazdasági integráció ellentétes a románság felzárkózásra törekvő, Bukarest központú gazdasági modernizációjával. Ebben döntő szerepet játszanak azok a bukaresti törekvések, amelyek a Budapest regionális pénzügyi központ szerepének csökkentésére irányulnak (lásd Kolozsvár és a Zsil völgye hitelviszonyainak átalakulását a két világháború között). Mindezeknek a két párhuzamos nemzetépítés konfliktusához hasonló jelentősége van a magyar–román viszony történetében.

A francia–német megbékélésre hivatkozó román álláspont azért sem hiteles, mert vajon miként menne végbe a gyakorlatban a legtöbbet emlegetett tankönyvegyeztetés a Mitu-féle tankönyvkampány után. (Ezzel szemben a problémakezelésnek teljesen más módja valósul meg Romániában. Pl. a magyar történész hallgatók román társaiktól eltérően nem tanulnak kontinuitáselméletet. S ha erre rákérdeztek magyar részről, akkor mindig az volt a válasz, hogy miért kell azonnal feszültséget gerjeszteni. Hasonló mechanizmus vezethette az önálló magyar népismereti tankönyv – László/Vincze – csendes tudomásulvételét is. Mindez azonban nem a történeti önismeret kritikai folyamatából következik, hanem sokkal inkább abból, hogy a romániai magyar kisebbséget nem deklaráltan, de egyre inkább külön társadalmi/intézményi csoportként kezelik.)

Magyar részről döntően a kisebbségi kérdés miatt nem fogékonyak a francia–német modell iránt. Erről az oldalról alapvetően a dél-tiroli modellt hangsúlyozzák autonómiamodellként. Újabban pedig az észak-írországi rendezési tervek kerültek előtérbe óhajtott mintaként az Egyesült Királyság és Észak-Írország közös felügyelete (az áhított *magyarországi védhatalmi státus elérése)* miatt (ld. Kis János).

A probléma azonban mélyebb, és nem is lehet ezt pusztán politikai kérdésként kezelni. *A magyar–román viszonyt egy olyan problémakatalógusként is fel lehet fogni, amely három alapkérdésből indul ki,* és a könyvtári tezaurusz rendszerhez hasonlóan bővül. Ez a három kérdés: *a szomszédságból adódó problémák; a kisebbségi kérdés; a történelmi komplexusok.* Itt most fontoskodásnak tűnne elkezdeni a problémák hálóját kiteregetni, de ha pl. tartalomelemzéssel megvizsgálnák a *HVG* és talán a *22* meg a *Dilemma* vonatkozó írásait, az kiadhatná ezt a katalógust.[17]

A történelmi komplexus a legbonyolultabb kérdés. *Itt egy félelmi viszonyrendszerről lehet szó.* Nagyon leegyszerűsítve: a magyar kisebbségi sérelmeket Magyarországon nemzeti sérelemként élhetik meg, ha ezek miatt Magyarország felszólal a másik oldalon, azt pedig a szuverenitás sérelmeként élhe-

[17] Mennyivel hasznosabb volna ennek elkészítése, mint a magamféle bölcsködések közreadása!

tik meg... ha akarják. Itt most nem az az érdekes, hogy kinek van „igaza", hanem a félelemből adódó bizonytalanság jelenléte. Ebben a túlérzékeny viszonyrendszerben a román oldalról egyfajta „magyar érzékenység" működik, míg a magyar közvélemény döntően a környező országokról való elfelejtkezéssel, (kultúrfölényes) nem tudással védekezik. Ebben a vonatkozásban mindkét oldalról a saját problémák dezideologizálása és egy nagyobb összehasonlító keretben való elhelyezése segíthet. (Erre példa a Székelyföld elmaradottságának történeti vizsgálata, amely rövid idő alatt kikerült a „román felelősség" bűvköréből, és egy összehasonlító társadalomtörténeti szemlélet „eluralkodása" nyomán, a hagyományos államközpontú modernizációs makrobeavatkozásokkal szemben, új, kisléptékű, inkubátor szemléletű, helyi fejlesztési stratégiák kerültek előtérbe.)

3. Véleményem szerint a magyar–román viszonyt nem lehet kiemelni egy nagyobb közép-európai összefüggésrendszerből. Ebben az a fontos, hogy a régió nagyobb átalakulási folyamatában ez a viszonyrendszer ne játsszon hátráltató szerepet. Ráadásul szemtanúi vagyunk a magyarországi románság asszimilációs folyamatának és egy, a perspektíváját, érvényesülését egyre erőteljesebben az anyaországába áthelyező társadalmi csoport útkeresésének. Az erdélyi fiatalabb nemzedékek nem hazaszeretetből maradnak Romániában, hanem akkor, ha nem tudnak eljönni, vagy saját életpályájukat helyben sikeresen tudják megvalósítani. Itt Románia jövője a kulcskérdés. Menynyire képes ez az ország (is) adaptálni a modern európai jogrendszert és munkakultúrát? Ebben találhatja meg helyét Erdély és a romániai magyarság, ha megfelelő munkaerő-piaci pozíciókkal rendelkezik. A tudásbevitel a magyar anyanyelvűek számára legkönnyebben és döntően Magyarországról történhet. Ez a román társadalom tudásszerkezetét is nagyban erősítheti.

Mindennek akkor is van realitása, ha Románia hosszabb ideig az Unión kívül marad, hisz szüksége lesz egy mediátori rétegre. Erre azonban a romániai magyarság intézményrendszerének minősége és működése miatt ma nem alkalmas.

Az utóbbi tíz év átmeneti társadalmát három alapvető folyamat határozza meg. a) Az *integrációs folyamatok* (EU, politikai, nemzeti, fogyasztói). b) *Az állam szerepének átalakulása:* az uralmi szerepből az „infrastrukturális hatalom" felé; az egységes, centralizált rendszerből a többközpontú, decentralizáció felé. c) *Az önképek átalakulása:* a saját magunk helyzetéről és a másokéról alkotott képek átalakulása. Egyre inkább egy nagyobb összehasonlító szerkezetben a modernitás nyelve válik uralkodóvá (a reflektáltsággal, a differenciáltsággal és az objektivitás igényével). Ha mindezt romániai magyar nézőpontból nézem, akkor ezek kulcskérdése a két állam és a két társadalom további fejlődése.

Mindez összefügg azzal, hogy a kilencvenes években *a magyar–román viszonyrendszert övező politikai szerkezetekben alapvető változás történt.* Ezek tudatos figyelembevétele a hatékony cselekvési stratégia kidolgozásához elengedhetetlen.

a) Az *EU-integráció* nem pusztán külpolitikai kérdés, hanem az egyes országok belső gazdasági és politikai teljesítményeit is értékelik. Míg *Magyarországon ez az ügy a belső változások mozgatójává vált, Romániában továbbra is külpolitikai kérdésként kezelik.*

b) A magyar–román viszonyban *nyolcvan éve másodszor van a budapesti kormányzat nemzetközileg is kezdeményező pozícióban.* 1940-től eltérően a magyar fél már nem egy megosztó nagyhatalom eszköze, hanem az európai integráció folyamatának elismert résztvevője. Euronacionalista politikája (integráció – a nemzeti érdekek hatékony érvényesítése érdekében) felkészületlenül érte a szomszédos országok eddig mindig helyzetteremtő szerepben lévő diplomáciáját. Az alapszerződések megkötése és Magyarország NATO-felvétele óta a szlovák és a román külpolitika kénytelen a magyar külpolitika magyarságpolitikai intézkedéseire válaszlépéseket tenni, miközben nem zsarolhatja Budapestet az országában élő magyarság helyzetével, hisz a magyar pártok a kormánykoalíció tagjai.

c) *A határon túli magyar politikai elitek tevékenysége már nem értelmezhető a nemzetállami keretek között.* Pl. a Máértet a magyar miniszterelnök hívja össze, és ő elnököl, miközben más államok magyar miniszterei, koalíciós pártvezetői a tanácskozás résztvevői. Túlhaladott kérdés a határon túli magyar politikusok beleszólásáról beszélni a magyarországi politikába. Ők ennek a belpolitikának is részesei. Lásd pl. Markó Béla szerepét a magyar–román egyetértési nyilatkozat létrehozásában vagy tanácsadó szerepeket – akár kormányzati kérdésekben is – a Máért-szakbizottságokban.

d) A határon túli magyar társadalmak 1944-ig, Jugoszláviát kivéve, teljes társadalmi rétegzettséggel bíró társadalmak voltak. Ezt követően eltűnt a magyar földbirtokos, tőkés, polgári középosztály. E rétegek funkcióit a mindenhol döntően elsőgenerációs értelmiség váltotta fel. Az utóbbi évtized fontos fejleménye, hogy *megjelent egy új, szűkebb magyar gazdasági elit, amely alapvetően vagy az anyaországhoz, vagy a többségi államhoz kapcsolódik.* Miközben külön magyar gazdasági szerkezet inkább csak a tömbterületen alakulhat ki.

Mindezek a folyamatok átideologizálódhatnak (átnemzetiesedhetnek), ha a magyar–román viszonyban nincs állandó, természetes kooperációsfelület-teremtés. Egy tudományos vitán Tamás Pál azzal illusztrálta a ’89 utáni magyar kisebbség bezárkózását, hogy az Írószövetség által azelőtt évente hivatalosan szervezett magyar–román focimeccs már megszűnt. Nem tudhatott róla, hogy labdarúgómeccsekre gyakran kerül sor az irodalmárok között, csakhogy már nem aszerint állnak fel a csapatok, hogy ki a román, és ki a magyar, hanem baráti alapon, alkalmi szerkesztői csoportok szerint. A modernizációs kényszer az, ami miatt magyar oldalról nem etnikai szempontokban, hanem inkább teljesítményekben kell gondolkodni. (A másik oldalról nem nyilatkozhatok.)

4. Az akadályokat az eddig vázolt viszonyrendszer egyes elemeiben jeleztem. Most egyetlenegy kérdést szeretnék ennek kapcsán kiemelni. Nem közvetlen akadályról van szó, de magyar oldalról alapvetően ez határozza meg a viszonyrendszer folyamatainak alakulását. Az önálló magyar külpolitika három stratégiai területe közül az integrációs folyamat rendezett körül-

mények között halad. Most a szomszédságpolitika és a magyarságpolitika kezelése kerül előtérbe. A következőkben arra teszek kísérletet, hogy *szociológiai szempontból csoportosítsam azokat, akik meghatározzák Magyarország magyarságpolitikáját.* Mi az a szemléleti, kapcsolati tudáskészlet, amiből e téren gazdálkodhat a budapesti kormányzati politika? (A szomszédságpolitika tekintetében nem tudnék külön csoportokat alkotni, hisz döntően ezekben is ugyanazok a személyek szerepelnek, de mindenképp a magyarságpolitika iránti érdeklődés az erősebb, ahol pedig nem, ott jelezni fogom.)

a) *Hazafiak:* Tőkés László, Duray Miklós, Németh Zsolt. Nem politikai, nem pártpolitikai szabályok szerint tevékenykednek. A kilencvenes évek nemzetesítésében, alapvetően a magyar kulturális és politikai reintegrációban gondolkodó euronacionalisták. A kisebbségvédelem politikai, jogi és nem társadalomépítő oldalában gondolkoznak. A nemzeti autonómiát természetjogi alapon fogják fel, annak biztosítását az adott állam azonnali kötelezettségének tekintik.

b) *Szakpolitikusok:* az egyes pártok határon túli szakértő politikusai, Entz Géza, Csapody Miklós, Tabajdi Csaba, Lábody László, Törzsök Erika, Lőrincz Csaba. Jól felkészült, a terepet ismerő, a hálózatokat átlátó elkötelezett politikusokról van szó. Nézeteik között nincs áthidalhatatlan különbség. A párton belüli tőkéjük csekély, hisz az itteni kapcsolatokat nem lehet gazdasági, hatalmi pozíciókra váltani. Valamennyiükről elmondható, hogy döntően a határon túli magyar kapcsolataik révén látják a környező országok politikáját. Ezek a kapcsolatok egyben behatárolják mozgásterüket, hiszen rajtuk keresztül folyik a határon túli politikai elitek magyarországi érdekérvényesítése és forrásszerzése. Ezért, illetve a kilencvenes évek döntően „tűzoltással" foglalkozó magyarságpolitikája miatt döntően a válságkezelés az erősségük, a programmenedzselésben tartanak a magyar–magyar konfliktusoktól. A szomszédos országok belpolitikai életével nincs napi – a kisebbségi magyar politikusoktól független – közvetlen kapcsolatuk. Valamennyien EU-s viszonyok között is képesek értelmezni a magyarságpolitikai lépéseket, de nem érzékelhető, hogy közép-európai társadalompolitikai összefüggésekben is terveznének.

c) *Manifesztálók:* azok a politikusok, akiknek a magyarságpolitika alkalom arra, hogy ideológiai értékeiket különösebb következmények nélkül manifesztálhassák. Pl. még ha Bauer Tamás szimpatikusabb és összehasonlíthatatlanul színvonalasabb is számomra, mint Csurka István, mindketten ürügyként használják fel a határon túli és a szomszédsági politikát.

d) *Közömbösek:* az MSZP és a Fidesz egyszerű parlamenti politikusai alapjában véve egyénileg érdektelenek ezekben az ügyekben. Ugyanakkor a Fidesz az egyedüli párt, amely a határon túli magyarok kérdését törzstémájának tekinti, és apparátusán belül nagy számban találhatók a szomszédos államokból származó munkatársak.

e) *Határon túlról származó magyarországi szakértők:* még mindig döntően az úgymond otthoni kapcsolatrendszerekben élnek. Ebből következik az a jelenség, hogy kevésbé ismerik a magyarországi közigazgatási érdekérvényesítést, valamint az, hogy döntően még otthoni kapcsolathálójukra támaszkodnak. A gyors társadalmi változásokat volt társadalmukban nem tud-

ják követni, erre nemigen érzékenyek. Sokuk az otthoniak képviseleteként éli meg tisztviselői munkáját. A kisebbségi/többségi viszonyrendszerből a szomszédságpolitikai elemzésekben sem igen tudnak kilépni.

f) *Technokraták:* azok a fiatalok, akiknek egy része a határon túlról származik, és mindkét logikában (budapesti, kisebbségi) képes gondolkodni. Egy részük már a magyar–magyar viszonyt is az adott ország politikai viszonyai felől vizsgálja. Ideológiai viták helyett technikai, végrehajtó beállítottságúak. Lassan több tucatra tehető azon fiatal szakértők száma, akik a magyar tőkekivitel révén (MOL, OTP, Danubius stb.) nem politikai, hanem gazdasági feladataikon keresztül keresik a kooperációs lehetőségeket.

A legfőbb akadálynak azt tartom, hogy a magyar politikai elitek a kisebbségi kérdésen keresztül látják a térséget[18], és így nem tudják igazán nemcsak európai, hanem Kárpát–Balkán régió szinten sem elhelyezni a problémát. Nagyon tanulságos ebből a szempontból a lengyel keleti politika. Ott a Keleti Intézetben és a Keleti Akadémián kialakult egy olyan szakértői réteg, amely a keleti politikát döntően regionális-gazdasági kérdésnek tekinti, és külön tudja választani a lengyel múlt (a kresy mint történelmi régió) problémáit az adott országok politikai, jogi, gazdasági megerősödésétől. Ebből adódik politikájuk világos volta: a német–orosz köztes térben egy köztes, velük szövetséges zóna létrehozása. Magyar vonatkozásban nem alakult ki ilyen hatékony stratégiai partnerségi rendszert működtető programkoncepció. Így most a magyar–román viszonyt a közös érdekű apró építkezések helyett inkább az akciók/válaszok követik.

A teendők vonatkozásában csak a magyar oldalról tudok nyilatkozni. Ebben az esetben is több szintje van a lehetséges feladatoknak.

a) Politikai szakértői munka:

– Problémakatalógus-készítés a magyar–román viszonyrendszerről tartalomelemzéssel és a kérdéssel foglalkozó kormányzati tisztviselők, szakértők interjúzásával. Az így kialakult témarendszerből előre ki lehetne jelölni azokat a prioritásokat, amelyek kezelésére évente technikákkal, megoldási javaslatokkal lehetne előállni. (Igen érdekes volna magyar és román oldalról egyaránt elkészíteni és összehasonlítani ezeket.)

– Az EU-integrációval kapcsolatos joganyag hatásának feltérképezése a magyar–román viszonyra, pontosabban a magyar kisebbségekre és a határ menti régiók életére. Ez a konkrét gazdasági és közigazgatási joganyag elemzését jelenti.

b) Az egymásról kialakított ismeretek formálása:

– Szükség van egy kétirányú fordítói programra, amelyben nem a közvetlen felvilágosítás a lényeg, hanem az, hogy ha szükséges, elérhetővé váljanak

[18] És nem a térség társadalmaiban a magyar kisebbségeket, ami nem azt jelenti, hogy nem ez a kérdés kulcsa a magyar szomszédságpolitikának. Csupán azt, hogy a nemzetről a társadalomfejlődés és a modernizációs viszonyrendszer keretei között gondolkodunk.

az információk. Ebben nem pusztán könyveket kellene fordítani, hanem elsősorban olyan rövid tanulmányokat, amelyek a magyarországi viszonyokkal foglalkoznak, és el lehet helyezni bizonyos román folyóiratokban, szaklapokban. Már évi 30-40 anyag jelentősen megváltoztatná az eddigi fordítási szerkezetet (duplájára nőne a fordítások száma), de ennél is fontosabb, hogy ez a program – ha szakmailag jól van összeállítva – a romániai érdeklődést is hatékonyabban kielégíthetné, felkelthetné. Nagyon fontos volna a magyar irodalom, eszmetörténet szöveggyűjtemény-szerű rendszeres publikálása. Egy jó programtervet különösebb nehézség nélkül el lehet készíteni, a dolog inkább anyagi kérdés. Erre magyar oldalról nincsenek források, hiszen az ún. országimázs is döntően angolul zajlik, a visegrádiak kulturális kapcsolatrendszerében pedig nincs ott Románia.

– Külön program lehetne egymás politikai tévéműsoraiba évi 5-6 alkalommal román, illetve magyar szakértőket, politikusokat meghívni, s velük nem kisebbségi tematikáról, hanem más (határ, integráció, oktatás) kérdésekről beszélgetni.

– Egy új Magyarország-kép formálásának alapeleme kellene, hogy legyen internetes adatbankok létrehozása a szomszédos országok nyelvén, az adott kapcsolatrendszer lehető legkiterjedtebb bemutatásával. Ezt egy-egy weboldallal lehetne elindítani pl. román nyelven, akár erdélyi közreműködéssel.

c) Tudományos együttműködés:

– Közös társadalmirétegződés-kutatást lehetne kezdeményezni Erdélyben.

– Közös oktatásminőség-kutatást lehetne kezdeményezni az erdélyi román és magyar középiskolák összehasonlító vizsgálataként.

– Magyarországnak elemi érdeke, hogy a fiatal román kutatói nemzedék minél közelebbről ismerhesse meg az itteni tudományos intézményeket és eredményeket. Ebben nagy szükség lenne 35 év alatti kutatók számára három hónapos – 1 éves ösztöndíj-lehetőségekre, évente legalább 15-20 főnek. Magyarországon meg kell teremteni azon nem magyar szakértők számára a szakmai infrastruktúrákat, akik hosszabb távon kapcsolatban lesznek vele.

– A magyarországi kisebbségi kutatóintézeteknek, illetve kisebbségpolitikát oktató intézményeknek elemi érdekük a fiatal román egyetemi, szakértői érdeklődők rendszeres fogadása, kutatásaik támogatása (ösztöndíjak, nemzetközi kutatási programok kezdeményezése).

d) Magyarországnak a legnagyobb adósságai a mindennapi érintkezésben vannak. Ugyanitt adottak a lehetőségei, hiszen lehetne a másik felé gesztusokkal egyfajta „minta-modell" országképet kialakítani.

– Nyílt pályázatra volna szükség ahhoz, hogy különböző intézmények, önkormányzatok megjelentethessék román nyelven ismertetőiket, Magyarországgal kapcsolatos anyagaikat.

– Évek óta hiányzik magyar nyelvkönyv román anyanyelvűek számára. (A csángóknak kidolgozott tankönyv teljesen eltűnt még az antikváriumokból is.)

– Ma a magyar határátkelőkön nincsenek román nyelvű tájékoztató anyagok a magyarországi viszonyokról. (Az áfa-visszatérítéstől egyáltalán a közlekedési információkig minden hiányzik.)

– Nyílt pályázatra volna szükség a önkormányzatok számára helyi idegen nyelvű tájékoztató táblák, nyomtatványok készítésének támogatására. Pl. gesztusértékkel bírna, ha Budapest forgalmasabb metrómegállóiban a szomszédos országok nyelvén is szerepelne tájékoztató anyag, nem beszélve a határ menti nagyvárosokról, a vasúti forgalomról stb.

Válaszaimmal a kérdéskör racionalizálására törekedtem. Történeti perspektívában mégis képletesen kell ellenállnom a nagy változásokban bizakodó elvárásoknak. Erről a fejlődésről azt gondolom, hogy úgy működik, mint oly sok minden a balkáni világban: valaha Szkopje mellett egy balkáni kecskedudán fújtak egy lakodalmi dallamot, amit a török világban finomítottak, és töröksípon játszottak, majd a szerepet a harmonika vette át, és megint alakult a dallam és a tánc is. Ma pedig szaxofonon szól, és a minap világzeneként hallottam viszont.

Azonban van egy pont, ahol nem hagyhatjuk a dolgot az időre. Vagy pontosan nem tudjuk, hogy mit is old meg, akár egy évtizeden belül. A probléma kulcsáról van szó, a romániai magyar társadalomról. Ha marad a romániai perspektívátlanság, ha nincs elmozdulás a multinacionális berendezkedés felé, és magyar oldalról a kisebbségi társadalom továbbra is döntően politikai konstrukció és nem egy belső szabályai szerint működő intézményesült társadalmi csoport lesz, akkor e csoport középrétege elvékonyodik[19], elerőtlenedik, és saját irányítása helyett az állandó belső és államközi konfliktusok fogják további migrációra kényszeríteni, atomizálni és hiszterizálni.

[19] Erre példa a vajdasági, magyarországi szlovák közösségek sorsa: ma már falusi, homogenizálódott nemzetiségi csoportokról beszélhetünk. Ugyanez a folyamat vált az utóbbi években egyre nyilvánvalóbbá a kárpátaljai és a vajdasági magyarság esetében is.

ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS BETWEEN PAST AND FUTURE

A. The position of the enquired

The present replies were given by a Hungarian historian specialized in the correlations of society and nation-building. Today there are basically four ways of interpretation with respect to the history of Hungarian minorities: a) there are the ones who regard it as a *history of suffering* and they insist on the trauma of Trianon; b) there are the others who regard the history of the last eighty years as a *history of conflicts,* in which there are simultaneously present the various topoi taken from the literature of conflict resolution, namely 'the ethnic groups do not know each other' and 'in the daily life everything is in order, however the interest of the ethnic elites is to revive conflicts'; c) I consider myself as belonging to the ones who regard the history of minorities as a *continuous community building and rebuilding process;* d) and hopefully there will be a time when a new generation of researchers are given the conditions for analysing this subject in the framework of *comparative social history.*

I consider that these questions were formulated from a conflict resolution approach.

I was very curious about who was asked the same questions in Transylvania. I started inquiring and it turned out that on the local level they left out exactly the ones whose opinion on this subject I would have considered valuable. But I may be pursuing a dead end. I am especially sensitive to this since it came to light that tens of people from Pécs and Budapest were invited to the conference on the future of the Szeklerland, organized in Tuşnad, while the most important research workshop from Csíkszereda (Miercurea Ciuc, Romania) and the sociologists from Udvarhely (Odorheiu Secuiesc, Romania) and Sepsiszentgyörgy (Sfântu Gheorghe, Romania) (one researcher from each place) actually did not know about this event.

It is not clear from the invitation letter what the present answers will be used for. This context raises the question of the role of 'civil society' in this issue. My objections are not grounded since in these matters Romania lacks the 'professional' research institutions in the world of academies and foundations. However, I have to give voice to my doubts that are worth considering in the long term:

a) A few weeks ago I was conducting the presentation of the authors of *Provincia* in Budapest, where the following question was raised: Why is this publication not involved in the daily problems in Transylvania? The same topic was raised over and over again: economic issues, railway transportation, displaced Transylvanian temporal planes, if you are not a car owner etc. I would have forgotten about this whole issue if my students in the audience

had not signalled independently of each other how much the authors of *Provincia* were at a loss with respect to the raised questions. And these were not even the students involved in minority society issues. The same type of 'floating above reality' was reflected in the questions at hand, formulated in a very general manner.

b) However, I find the following phenomenon even more important: the research conducted in the field of social science in Transylvania is mostly interethnic research and stratification analyses are missing. Even if these kinds of analyses do not have serious methodological precedents in the research of the Romanian society, in the field of Hungarian sociology this has been the internationally accepted main direction since the seventies. Consequently, this offers a methodological background. This is related on the one hand to the issue of sampling in the field of minority research, on the other hand it would be helpful in exploring various phenomena, such as what is the social environment in Transylvania that led to the results achieved by Vadim Tudor. However, we know close to nothing about the structure of poverty, housing, mobility of youth etc. This requires the 'longer, but shorter road' approach both from the perspective of interethnic research[20] and the self-knowledge of minorities. Moreover, this cannot be achieved solely with the help of Hungarian analysts or researchers from Hungary. The continuous analysis of the strata panels taking shape during this process would help in shifting social research in Transylvania from the 'interview level'.

Most probably we would find out more from these serious analyses than from the political identity discussions of intellectuals like myself. This leads us back to the role that should be given to these possible answers…

B. Answers

1. In the historical sense, the Hungarian-Romanian issue has been the history of two parallel nation building processes during the course of the 19th and 20th centuries, which so far have excluded each other in two particular matters (the 'Transylvanian issue' and the 'Hungarian issue'). In a *historical sense* we can talk about *living side by side* (presupposing the existence of two independent structures/networks and living spaces), with an exclusive character (the categories of 'we' and 'they', the ethnic fault line have always been decisive during the last two centuries), while in a sociological context we can talk about *co-existence* (a shell deriving from the common structures determining the financial, legal, political, and the individual strategies), a 'common everyday life'.

[20] These social panels would serve as a ground for further ethnic analyses, more precisely this is how these phenomena could be measured.

The *breaking points* of this relation: a) 1791 – Supplex Libellus; b) 1848; c) the turn of the century, when in Hungary the nationality problem changed from an internal issue to an international one, while in Romania the problem of Romanians abroad became the key issue of the nation building state; d) Trianon; e) the second Vienna decision; f) 1989 – when from the perspective of both Hungary and Romania, the latter's problems (not solely national minorities) were connected to the fall of one person; g) March 1990 – especially on the Hungarian side – when the traditional thesis according to which 'there is nothing to do with the Romanians, since their whole national conscience is built on anti-Hungarian considerations' was revived.

There are also points of *closeness* in this relation: a) the 'linguistic Magyarization' of Balázsfalva (Blaj, Romania) in the 1820s and 1830s, which was taken off the agenda by an ammendment referring to education in Hungarian language in high-schools adopted by the Transylvanian Diet, based on a pattern taken from Hungary; b) the reform measures of the Saxons and Romanians taken at the Diet of Sibiu in 1863-65 were more and more readily accepted by the Hungarian public opinion in Transylvania; however, together with the establishment of the union as a result of the conciliation in 1868 the Hungarian supremacy in Transylvania was restored, stabilizing the positions of the Hungarian élite in Transylvania; c) the emergence of the Romanian bourgeoisie at the turn of the century started a new wave of integration of the Romanians into the social life of Hungary. However, the autonomy and later on the unification policy of the Romanian national movement prevented this tendency from taking an institutional form. In time, integration went together more and more with drawing away from the Romanian national community. At the same time, the attempts to reach an agreement initiated by István Tisza (1910-1913) did not meet with success, due to parliamentary opposition. d) The events of 1990 in Marosvásárhely (Târgu-Mureş, Romania) prevented the positive evolution of the relations between Hungarian and Romanian dissidents (at the end of the 1980s) and intellectuals (after 1989); e) in my opinion, today the main difference between Hungary and the neighbouring countries in the field of everyday life is that in Hungary people generally think that they themselves determine their achievements. While in the neighbouring countries only a thin stratum began to think in terms of a life project, a conscious strategy building, in Hungary this is a typical way of thinking for a very wide middle stratum, which is incomparably wider than in Romania, Ukraine or Yugoslavia. This is the fact that also determines the functioning of youth as a social group. This pattern, together with the consumption patterns (for example the use of shopping centres, taking over summer vacation habits etc.) raised the value of Hungary and of the infrastructures in this country. Ultimately, this could mean that in this region it is the Polish and Hungarian societies in which the break with the general political feeling 'we can survive anything, we just want to be left alone in our small world' of Central Europe is the strongest. These are the countries in which the mentality according to which individ-

uals and small communities want to take charge of their own lives and strongly believe that they can influence their own fate appeared in a very powerful and clear-cut way. This led to new models opposed to the traditional 'arrogant Hungarian' image. This has also been reiterated by the new role of the representatives of the Hungarian communities abroad (the popularity of Béla Bugár or György Frunda).

However, this could have been greatly influenced by the 'arrogant Hungarian' image reconstructed around the status law regarding Hungarians living in neighbouring countries.

It is becoming obvious from these events that the cooperation processes started on an everyday and local level have been overridden by a central, state interest. The main issue is whether the local processes and economic cooperation that have become stronger since 1989 will be influenced in the same way by politics, or internal structures will be established in both countries that render this impossible.

The expectations at the beginning of the nineties rose mostly in a situation in which no one sensed the differences that would come into being between the period before and after 1989, and between the social arrangements of the given countries. From a Hungarian perspective, the changes of 1989 were important on the one hand due to the opening of the borders and the process of integration of Central European consumption patterns, and on the other hand due to the growing importance of the local initiatives and the rationality of the market. These could generate many small programs that step over ethnic-based fault lines and formulate common local or economic interests.

With regard to these matters on an everyday level I consider the *labour force market positions* as having a determining character both with respect to the perception of the Hungarians in Romania and of the Romanians in Hungary. In both cases the issue of competition could rise, serving as a ground for ethnic prejudice building. Rather paradoxically, however, these relations – which are not merely ideological, but pertain to 'breadwinning issues' – could help in reducing problems to a technical level, ripping off the ideological (nationalizing) stratum. A good example is given by the case of the contamination of the Tisza River, when with the exception of MIÉP (the Hungarian Truth and Life Party), the traditional anti-Romanian attitude could be kept at bay, due to the autonomous action of the mass media. (As far as the Romanian side is concerned, the phenomenon of national hurt feelings and defensive withdrawal manifested itself in a more powerful way.)

From the Hungarian perspective the lesson of the public opinion polls conducted with regard to migration (the analyses of Endre Sík) is of paramount importance, namely that the same persons who are worried about the fate of Hungarians abroad become prejudiced against migrant workers and immigrants as soon as a person belonging to the Hungarian minority appears on the Hungarian labour force market, irrespective of ethnic relations.

In the discourse of the intelligentsia who also shape public opinion the basic theses have remained valid: a) the Hungarian is arrogant, with a cultural superiority conscience and an imperial thinking; b) the theory of Romanian national conscience is built on exclusiveness, this is why the Hungarians cannot have true allies on the other side.

However, these opinions have partly changed. The issues are: a) the Romanian elite is increasingly willing to accept that the key in the relation between the two countries is the situation of the Hungarian minority in Romania[21]; b) due to this the Hungarian intelligentsia in Romania and the Democratic Alliance of Hungarians in Romania are now acting as mediators; c) Hungary increasingly accepts the existence of a thin stratum of Romanian intelligentsia with whom, within certain limits, agreement can be reached. From this perspective the memorandum of the *Provincia* can be regarded as a kind of hard line; d) in the world of art there is a kind of relation building in which the key role is not played by the Hungarian minority in Romania, but by general art issues, for example *Balkon*, the exhibition of the Nagybánya (Baia-Mare, Romania) school, or monument restoration programs. There are also notable phenomena in the mass media that have not been present before[22]; e) however, *the separate treatment of the world of the Hungarian minority and the acceptance of their institutional independence* is becoming an increasingly general viewpoint. However, in some cases this means being excluded from certain processes of modernization in Romania. This is the case for example of the exclusion of the Transylvanian Hungarian high schools from the quality assurance system and analyses initiated by Bucharest. In addition, the Hungarian educator organizations and schools reject the quality assurance analyses from Budapest as well. This leads to the preservation of the fear of competition; f) this feeling of separation also means that in many cases the issues of inter-ethnicity and multiculturalism are raised even when a simple problem of property right, or the rule of law is concerned. This is the case of the Hungarian schools, and of Hungarian university departments.

These changes were naturally followed by *answer mechanisms* on both sides. In a new situation the conflict between nation building processes establishes its own protection, justification mechanisms with regard to viewpoints and approaches, however, at the same time these mean evolution as well. On the Romanian side, the change and use of the notion of *multiculturalism* could be emphasized. According to this approach this notion does not mean the cooperation of two distinct and institutionalised

[21] The opinion of the intelligentsia, that in some cases Romanian politics considers as being representative (for example when forming coalitions), and it questions in other cases – admittedly more and more rarely.

[22] For example the presentation of the Andreea Andreescu, Lucian Nastasă, Andrea Varga (ed): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945–1955),* Cluj Napoca: CRDE, 2002 volume on Pro Tv.

cultures, but some kind of mixture. See the theoretical debate on 'line' and 'section' at the Babeş-Bolyai University or the frequently heard opinion of the Romanian intelligentsia that 'Frunda could be an excellent president if he was not Hungarian'.

As a result of the nation-building process of the last ten years an image was established on the Hungarian side according to which the Hungarian community living in Romania exists totally independently from the Romanian society as far as its value system, habits, way of life are concerned and the fact that they live in Romania has almost no effect on the Hungarian minority community. Even if this statement has not been articulated, this problem has been ignored in the internal public discourse. As the Hungarians in Romania use mostly the Romanian mass media, the Romanian habitual structures manifest their socializing effect on them, and they have to elaborate – as bilinguals – their daily and long-term strategies in the framework of these given structures.[23]

From a *historical perspective* the Hungarian-Romanian relations, beside the parallel nation building processes (which, if stripped of ideology, become society-building processes and can no longer be interpreted exclusively)[24], are also determined by the *'Transylvanian issue'* and the *'Hungarian issue'*. Besides the perspective of the 'below', I consider important what happened in

[23] The complexity of the problem could be illustrated by the following example: It is a general opinion that the Hungarian public opinion in Romania is much more informed about politics in Hungary than with respect to state politics in Romania. Does this mean that it participates more in the Hungarian politics? However, analysing this more thoroughly, it turns out that even the intelligentsia receives the information mostly from radio and television and it rarely reads – Hungarian or Romanian – daily or weekly newspapers. This is an important deviation from the middle class intelligentsia habits in Hungary and it follows the general pattern of information gathering in Romania.

[24] For example the development issue of Szeklar territories, that could start from the peripheral character, the capacity of sustainment, rather than from the thesis of 'Romanian oppression'. The same question rises with respect to the improvement of the labour force positions of the Hungarian minority with the help of Hungary. However, in these matters the Romanian state should manifest real neutrality (like a modern liberal nation state).

The most frequently raised question in this field in Central-Europe is the issue of the Benes decrees. If the state had abrogated these and the retrocession of property had taken place on the concerned territories, even if only to the ones in Czech Repulic or Slovakia, most probably the current problem of 40% unemployment would not exist. Moreover, in South-Slovakia, primarily in the Csallóköz region, the lands confiscated from Hungarians are still in the hands of the old Slovakian cooperative nomenclature, therefore during the local and (partly) national elections the local Hungarian communities vote for their ex-communist employers, their economic directors being close to Meciar. As a result (due to unemployment) it is not only the Slovakian economy, but also the Slovakian political elite in favour of European integration that is disadvantaged.

this field in more general matters. *In my opinion the 'Transylvanian issue' means the interrelated system of the question of the belonging of Transylvania, its administrative position within a given country, the way national relations in Transylvania are managed.* As far as the latter question is concerned, during the past two hundred years three *methods of treatment* have been established: a) the wish for *supremacy* (the main power being monopolized by one nation) until 1848 among the various classes, after that through the notion of the political nation of the nation state and subsequent to Trianon, within the framework of a united homogeneous nation state. Following the second Vienna decision this was changed only with respect to concessions in the field of language politics. After 1944 this continued within the framework of the socialist homogenisation process. Subsequent to 1989 the nation state framework gradually moved – primarily in the international arena – from emphasizing the notion of unity toward the theory of a linguistically neutral state; b) the wish for *national autonomy* in Transylvania has always been the image of the future for the ones outside the power structures. Until 1905 on the Romanian side this went hand in hand with the autonomy of Transylvania as well, from 1918 to 1928 the Hungarian side tried to establish the notion of political Transylvanism (the autonomy of Transylvania, in the framework of which regional equality could be developed: Károly Kós, József Sándor and the Romanian National Party). For the Hungarian political elite in Romania the realist political alternative for the existing – but until the end of the thirties non-attainable – revisionist image of the future became the autonomy of Szeklar territories during the thirties. Subsequent to 1989, for the Hungarian side national autonomy appeared as the image of the future and an attainable political goal, and later on (since 1996) as the realization of this endeavour became hopeless, federalization, and the autonomy of the region came into the limelight; c) the representation of the *universal ideologies beyond ethnic fault lines* (Marxism-Leninism, the idea of a community of peoples – as guiding principle) or *local identity consciousness* (regional and national Transylvanism, Szeklar popular character, the Harghita identity) as solutions for the future. This was an attempt toward the establishment of a regional majority opinion, leading to the creation of an internal development model as opposed to the nation state aspirations.

Primarily based on Hungarian initiative, from the perspective of one part of Transylvania, today we are witnessing the junction of the regional and consociational models. However, this regionalism means already federalization for the Hungarians, but for the Romanians in favour of this idea, it is rather the manifestation of their particular culture. Obviously, these are only impressions as far as these issues are concerned. I consider that one of the most interesting problems is the field of work, namely whether there are Hungarian and Romanian networks developing separately, or the economic market overrides ethnic fault lines. Most probably there are certain domains in which the latter, and other ones in which the prior considerations are getting emphasis. But which are these domains?

The other basic question of the historical perspective is the change of the 'Hungarian issue' with respect to the Hungarian-Romanian relation. Until the turn of the century the 'Hungarian issue' can be interpreted as the position building of Hungary within the dual state. Subsequent to that, during the first decades of the 20th century the main problem was the national issue becoming an international one, the effect of the Hungarian national politics. After Trianon 'the issues' were, internally, the discrepancy between the Hungarian nation and the borders of Hungary, and internationally, the prevention of the revisionist attempts of Hungary. Following 1940 the politics of great powers was ignorant toward the 'Hungarian issue'. Looking at the Carpathian basin from a Western perspective during the first years of the nineties the enforcement of the interests of the Hungarian minorities seemed to be a threat to the political stability of this region. Toward the end of the nineties this viewpoint changed, mainly as a result of the activity of the Hungarian minority political parties in the concerned countries that proved to be the strongest representatives of market economy, of the rule of law and European integration. Having a steady (ethnic) voting base, these ethnic parties became providers of political stability in Romania, Slovakia and Yugoslavia. This is the international viewpoint.

From the perspective of the minority societies, by 1993-95, national autonomy and the co-national relation were established as the image of the future. However, the realization of this vision required the elaboration of separate strategies within the framework of the present nation states. In this respect four conceptions were established and they still exist simultaneously:

a) The former MPP (Hungarian Civic Party, Slovakia), Csaba Tabajdi, Erika Törzsök, László Végel – in their conceptions elaborated independently of each other – set as a starting point the *infiltration of modernization processes into minority societies* and they wished to strengthen the minority civil societies with the establishment of these islands of modernization. This kind of minority network based on achievements and civil contracts could take part in the modernization processes of the given country. The minority politics could also be subordinated to this. However, Tabajdi's conception of Hungarian politics was lacking political will (the strategic orientation of the Hungarian Socialist Party will be analysed later on) and the possibilities for assistance politics.

b) Miklós Duray, Csaba Lőrincz, János Vékás, independently of each other started from the premise that if the idea of autonomy cannot be attained (giving legal status to the Hungarian communities abroad), this has to be realized from the outside, within the neighbouring countries, by *developing and strengthening the attachment of the cultural institutional system of the Hungarian nation to that of Hungary.* This led to the enactment of the status law regarding the Hungarians living in neighbouring countries and to the strategy of national reintegration.

c) Instead of the national goals, Gusztáv Molnár and later on the *Provincia* circle led by him, emphasized the *regional interests.* They see the guarantee

of the development of the Hungarian minority societies in decentralization, the start of the devolution processes of the unified nation state systems of the neighbouring countries.

d) Together with the participation of the Hungarian political parties in the governmental coalition, in the government politics of Bucharest, Bratislava and Belgrade, besides the improvement of the international image, respectively the insurance of their majority in the parliament, a kind of turn has taken place in Hungarian politics. This change meant the beginning of the *political integration of the minority elite*. As opposed to minority policy characterised by discriminatory elements, this process also meant the beginning of an integrative minority policy insuring new linguistic rights in these countries. As a historical precedent the minority policy of the Czechoslovak Republic and of Yugoslavia led by Tito could be recalled. The Fidesz–Lungo Drom alliance – with different precedents and depths – belongs to the same process, since the Roma politician supported for a long time by János Báthory and Csaba Tabajdi (in 2001) integrated into the current political constellation.[25]

Besides these path finding attempts, in Hungary the conceptions regarding the relationship between Hungary and the Hungarian minorities in neighboring countries could also be categorised in four groups: a) the *'Eden ideology'* is about an ethnically Hungarian Transylvania that, perhaps, never existed as such, or, at best, that stopped existing in the 18th century; b) the *politics of national reintegration* that reasons in terms of a unified Hungarian nation, within Hungary from a state-nation, outside Hungary from a culture-nation perspective; c) the left in Hungary basically thinks in terms of *inter-state relations*: if the relations established with the neighbouring countries are good, these can be helpful also for the Hungarians abroad; d) the *regional* perspective starts basically from the premise that the Hungarian nation could be multi-centered, its various minority elites could build up various regional societies, involving their own national institutions. This viewpoint is almost unknown – at least it is a peripheral one – in Hungary, while among the elites in neighbouring countries there is general consensus on this issue.

In addition to the categories aiming at the description of these structures I would like to draw attention to two current problems with respect to the present situation of the 'Hungarian issue':

a) The development of stronger attempts towards raising national feelings among the Hungarian minority in Voivodina and Sub-Carpathia in the nineties[26]; due to the nationalisation process started in 2000 with the aim of legitimising the image of the minority future by Hungary, and also due to the

[25] This is a paradox in the sense that the two different ideas (individual integration and community integration) referring to Roma politics in Hungary is supportive as far as the first and representative as far as the latter is concerned with respect to Hungarian politics.

[26] This was less needed in Slovakia and Romania due to the separation of the Hungarian community from the majority.

worse living conditions (lacking mobility perspectives) of the countries bordering Hungary, the Hungarians abroad basically are oriented toward/from/about Budapest. The traditional institutional centres of the Hungarian minority established by the elites weakened and instead of the relations formed by these, 'people' increasingly plan their strategies based on the situation in Hungary. The minority society is stratified and fragmented also from this perspective.

b) The minority political elites simultaneously assume the representation of the community interests (party policy) and the internal organization and guidance (public administration character – distribution of resources, management). These two tasks mixed and a real control of the society did not occur. Today the minority political parties are not controlled by local or national elections since there is a *one* (ethnic) *party system in the Hungarian minority societies.* Besides, the control system (public administration, mass media, consultants) of the society has not developed.

All these aspects are important from the perspective of the Hungarian-Romanian relation, since this network and system of issues produce the solutions in various ethnic conflict situations.

One of the elements of the historical perspective is also the *'Romanian issue'.* Exploring this issue however would be in my case the 'courage of ignorance'. The work of ideology critique started among the Romanian intelligentsia (Lucian Boia, Sorin Antohi and his students), compared with other inner critiques of nation building in Central Europe, could give results only if it reaches the level of social history and comparative analysis, and only if the 'vital questions of a nation' are analysed in the context of locality and daily relations. I cannot see these changes right now. The young Romanian intelligentsia with a European thinking, who would be capable of fulfilling this task, are either in a peripheral position in their country or looking for a place to live outside Romania.

2. The Hungarian-Romanian relations have been compared to the French-German relations for a few years now. They started in the mid '90s with the first Balladur plan, and continued with the Romanian-Hungarian reconciliation statement made by President Iliescu. Therefore it came into being in the workshop of Romanian foreign policy, and it cannot be interpreted as a mutually accepted pattern.

What kind of misunderstandings could occur from a historical perspective? The case of French-German relation is about two great powers in Europe that had a common interest: the establishment of a common power position between the United States of America and the Soviet Union. As far as our relation is concerned, it is the case of two minor Central European countries. The cold war is over; this is an entirely new geopolitical situation.

The Hungarian side always reminds us of the fact that the French-German reconciliation went hand in hand with the disappearance or a change of identity of the Germans living in France. From this perspective it

would be better to look at the example of the Germans and French living side by side in Switzerland for centuries.

The basis of the French-German reconciliation model is the establishment of economic cooperation and after that finding solutions for more complex historical and social issues. This refers to a kind of Small Antante negotiation situation, when for the sake of improving bilateral relations, the country negotiating with Hungary always asked for the omission of the minority issue. For internal reasons (political parties making a bid on patriotism), however, this request could be met in Budapest neither between the two world wars, nor during the nineties. When the Hungarian government acknowledged that the issue of the Hungarian minority in Romania is the internal matter of Romania (approx. between 1948-1980), the relation between the two countries could not be improved due to the COMECON (Council for Mutual Economic Assistance) integration (1963-1968) putting Romania in a disadvantaged position. During the subsequent years, due to the homogenisation politics of Ceauşescu, the two countries improved differently in the field of economics and development. The official trade policy of Romania did not need Hungarian consumer goods or products of the Hungarian food industry.

Analysing the relation of the two countries from an economic history perspective, it is visible that since the 19th century the economic integration of the Carpathian basin directed by Hungary contradicts the Bucharest-centred economic modernization project, aiming at the economic alignment of the Romanian population. The attempts of Bucharest – for example the change of the credit system of Kolozsvár (Cluj-Napoca) and the Zsil valley (Valea Jiului) between the two world wars – targeting the decrease of the function fulfilled by Budapest as a financial centre in this region play a decisive role in this respect. These events are as significant as the conflict in the parallel nation-building processes as far as the relations between the two countries are concerned.

The lack of authenticity of the official Romanian position referring to the French-German reconciliation is manifest, especially if the following question is raised: how could the most frequently mentioned course book harmonization process be implemented, taking into consideration the campaign around the Sorin Mitu course book? (As opposed to this, Romania follows an entirely different problem solving model. For example, the Hungarian students in the history department, as opposed to their Romanian colleagues, do not study the theory of Daco-Roman continuity. When the Hungarian side raises this question, the reply is always that there is no need for exciting tensions. The same mechanism is applied when silently acknowledging the use of the course book presenting the history of the Hungarian people edited by László/Vincze. However, this is not the outcome of the critical process of historical self-knowledge, but rather of the fact that the Hungarian minority in Romania is increasingly regarded, though silently, as a distinct social/institutional group.)

The Hungarian side is not responsive to the French-German model basically because of the minority issue. From this perspective they emphasise the autonomy model of South Tyrol as an alternative. Nowadays the settlement plans in Northern Ireland came to the fore as a desirable pattern due to the common control of United Kingdom and Northern Ireland wich is viewed as an example of Hungary's desired role as *protector* (see János Kis).

However, the problem is more complex and it cannot be regarded as a merely political one. *The Hungarian-Romanian relation can be interpreted as a problem catalogue based on three basic issues* and widens like the thesaurus system of a library. The three basic issues are: *the problems occurring from neighbour relations; the minority issue; the historical complex.* It could be interpreted as being officious to enumerate all the problems, but if one examined through a content analysis the relevant articles published by *HVG* (*Weekly World Economy*) in Budapest, and maybe *22* and *Dilema* in Bucharest, that would have as a result the above mentioned catalogue.

The historical complex is the most complicated matter. *It entails the existence of a fear relation.* In a very simplified approach: the harm suffered by the Hungarian minority could be interpreted as harm done to the nation in Hungary, if Hungary takes a stand in this respect, on the other side it could be interpreted as an affront to sovereignty… if they so desire. In this respect being 'right' is less important, it is more significant that there is uncertainty resulting from fear. In this oversensitive relation there is a kind of 'Hungarian sensitivity' functioning on the Romanian side, while the Hungarian public opinion protects itself by forgetting about the neighbouring countries, showing ignorance (justified by a sense of cultural superiority). In this respect it could be helpful for both sides to try to put aside the ideology of their own problems and to situate them in a larger comparative framework. (A relevant example is given by the historical analysis of the backwardness of the Szeklar territories that in a short period of time escaped the magic circle of the 'Romanian responsibility' and as a result of the 'spread' of a comparative social history perspective, instead of the traditional, state-centred macro modernization intervention, new, small scale local development strategies came to the surface.)

3. In my opinion Hungarian-Romanian relations cannot be extracted from a larger Central European relation system. In this respect it is important that in the larger changing process of the region this relation does not play a hindering role. Moreover, we are witnessing the assimilation process of the Romanians in Hungary and the path finding of a social group that is increasingly looking for its perspectives and successes in the mother country. The younger generations of Transylvania do not remain in Romania out of patriotism, but because they cannot leave or because they have a successful career there. The key issue is the future of Romania. How capable is this country of adopting the modern European legal system and work culture (as well). Transylvania and the Hungarians in Romania can find their place if they hold appropriate positions on the labour market. The input of knowl-

edge for the Hungarians is easiest and basically happens from Hungary. This could contribute to the strengthening of the knowledge structure of the Romanian society as well.

This remains relevant even if Romania is not integrated for a longer period of time into the European Union, since it would need a stratum of mediators. However, due to the quality of its institutional system, the Hungarian community in Romania is not capable of fulfilling this task.

The transitional society of the last ten years has been determined by three basic processes: a) the *integration processes* (EU, political, national, consumer); b) the *change of the role of the state:* from a domination role towards an 'infrastructure power' position, from a unified, centralised system towards a multi-centred decentralization; c) the *changes in the self-image:* the change in the image about our own situation and the change of the image formed about others. In a larger comparative structure the language of modernity is becoming increasingly dominant (making use of reflection, differentiation and objectivism). Considering this from the viewpoint of the Hungarians in Romania, this is the key issue of the development of the two states and two societies.

This is closely related to the fact that a basic change occurred in the *political structures surrounding the Hungarian-Romanian relation system* in the nineties. Taking this into consideration is indispensable in the development of an effective strategy.

a) *EU integration* is not exclusively an issue of foreign politics; the internal economic and political achievements of the concerned countries are also evaluated. While *in Hungary this matter has become the prime mover of the internal changes, in Romania it is still regarded as a matter of foreign politics.*

b) In the context of the Hungarian-Romanian relation the *present Hungarian government is for the second time in an initiator position in the last eighty years.* As opposed to 1940 the Hungarian side is not anymore the tool of a dividing great power, but an acknowledged participant of the European integration. The Euro-nationalist policy (integration – in the interest of the effective enforcement of national interests) of Hungary came as a surprise to the diplomacy of the neighbouring countries that have always been in a situation-creating position. Since the signing of the basic treaties and Hungary's accession to NATO, the Slovakian and Romanian foreign policy is compelled to take steps, while it cannot blackmail with the situation of the Hungarian minority living in the concerned countries since the Hungarian parties take part in the governmental coalition.

c) *The activity of the Hungarian political elites abroad cannot be interpreted in the framework of the national state.* For example the Máért (Hungarian Standing Conference) is convened and chaired by the Hungarian Prime Minister, while Hungarian ministers and coalition party leaders of other countries are participants in the conference. It is an outworn conception to talk about the intervention of Hungarian politicians abroad in the political life of Hungary. They are involved in internal politics as well. See

for example the role played by Béla Markó in elaborating the Hungarian-Romanian memorandum of understanding or their counselling role even concerning governmental issues in the various committees of the Hungarian Standing Conference.

d) The Hungarian societies abroad, with the exception of Yugoslavia, were entirely stratified societies until 1944. Subsequent to this the Hungarian landowner, capitalist, bourgeois middle-class disappeared. Generally, the first generation intelligentsia took over the functions of these strata. One of the significant developments of the last decade is the *appearance of a thin stratum of a new Hungarian economic elite that is attached either to the mother country or to the majority state.* At the same time, a distinct Hungarian economic structure can be established mainly on a territory where the minority is in a majority position.

All these processes can be ideologised (can take a national character) if in the Hungarian-Romanian relation there is no area of permanent, natural cooperation. In the framework of a scientific debate Pál Tamás illustrated the isolation of the Hungarian minority after 1989 with the following example: before 1989 the Writers' Association had an officially organized Hungarian-Romanian football cup every year and this ceased after that. He did not know that the literary men often organize football games, however, the teams are not organized based on ethnic, but editorial affiliation… On the Hungarian side the reason behind a thinking based on achievement, rather than on ethnic considerations is the pressure of modernization. (I cannot make a statement on behalf of the other side.)

4. I have pointed out the obstacles in each element throughout the relationships presented above. Now I would like to emphasise one issue in this context. This is not a direct obstacle, however, from the perspective of the Hungarian side, this is the issue that basically determines the development of the various processes in this relation. Out of the three strategic fields of the independent Hungarian foreign policy, the integration process follows its own natural course. Nowadays, policies relating to neighbouring countries and to Hungarians came to the fore. In the forthcoming analysis I will make an attempt at *categorising, using a sociological approach, those who determine the policy of Hungary on national issues.* Which are those assets of knowledge on attitude and relationships that the governmental power in Budapest relies on in this respect? (I could not create different categories in the field of neighbour policies, since these are basically made up of the same persons, anyway, the interest in Hungarian politics is stronger, if not, I will point that out.)

a) *Patriots:* László Tőkés, Miklós Duray, Zsolt Németh. They do not act according to rules guiding policy or party politics. They are Euro-nationalists, thinking in terms of the nationalisation process of the nineties, in the cultural and political reintegration of the Hungarians. They approach the issue of minority protection from its political and legal, rather than its society building side. They comprehend national autonomy as being a natural

right and consider that it is the immediate obligation of the concerned state to ensure it.

b) *Professional politicians:* minority policy experts of Hungarian parties, Entz, Csapody, Tabajdi, Lábody, Törzsök, Lőrincz. They are well prepared, committed politicians, with very good knowledge of the field and the various networks. There is no irreconcilable difference between their viewpoints. They have no strong positions in their parties, since their relations abroad cannot be traded for internal power or economic positions. Generally it is valid for all of them that they basically regard the minority policy of the neighbouring countries through their relations with the Hungarians abroad. These relations delimit their own sphere of movement, since they are the contact persons for the Hungarian political elites abroad in asserting their interests and obtaining financial resources. For this reason and because of the nineties that were basically characterised by 'firefighting' policies as far as Hungarian communities are concerned, their strong point is finding solutions for critical stages and managing the Hungarian-Hungarian conflicts. Apart from their relations with the Hungarian minority politicians, they do not have daily direct relations with the neighbouring countries. They are all capable of interpreting the steps taken in the field of Hungarian politics in a European context, but it cannot be inferred that they would plan in a Central European social political context.

c) *Manifesting politicians:* those politicians who use the issue of Hungarian national policy for manifesting their ideological values without any serious consequences. For example even if I find Tamás Bauer more likeable and at an incomparably higher level than István Csurka, they both use the Hungarian policy abroad and neighbouring policy as a pretext.

d) *Neutrals:* the average parliamentary politicians of MSZP and Fidesz are neutral in these matters. However, Fidesz is the only political party that regards the issue of Hungarians abroad as a key problem and there are several activists working within its apparatus coming from neighbouring countries.

e) *Hungarian experts coming from abroad:* They still live decisively in relation systems existing in their home countries. This leads to the following phenomenon: they are not very familiar with asserting their interests within the public administration system in Hungary; they still rely on their networks at home. They cannot follow the rapid social changes occurring in their former societies, they are not very sensitive to that. Many of them consider their work as a civil servant like a representation of their former societies. They cannot disregard the minority/majority relation system even in the field of neighbouring policy.

f) *Technocrats:* young people, some of them coming from abroad and capable of thinking in a double logic (Budapest, minority). Some of them analyse even the Hungarian-Hungarian relation from the perspective of the given country. Instead of showing an ideological approach, they have a technical, practical attitude. There are dozens of young experts who, due to the Hungarian export of capital, are looking for cooperation possibilities not

through political, but through economic tasks (MOL, OTP, Danubius, Tungsram).

I consider it a main obstacle that the Hungarian political elite regards this region through the minority issue[27], therefore it cannot situate this problem in a European or at least in a Carpathian-Balkan context. From this viewpoint the Polish Eastern policy is very instructive. In the framework of the Eastern Institution and Eastern Academy a group of experts was formed who regard Eastern policy basically as a regional-economic issue and are capable of separating the problems of the Polish part (kresy) from the political, legal and economic strengthening of the concerned countries. This determines very clearly their polices: the establishment of an allied zone in the middle of the German-Russian common zone. In a Hungarian context no similar program conception, guiding an effective strategic partner relation, has been developed. Therefore the Hungarian-Romanian relation will be followed by actions/reactions instead of small developments of common interest.

As far as activities are concerned, I am aware only of the Hungarian side. The possible tasks have more levels in this context as well.

a) Political expert work:

– The elaboration of a problem catalogue with regard to the Hungarian-Romanian relation system involving a content analysis and interviews with governmental civil servants and experts. Out of the themes resulting from this analysis, priorities could be established and every year suggestions could be made for their solution. (It would be interesting to elaborate these both on the Hungarian and the Romanian side and then to compare them.)

– The analysis of the effect of the legal texts relating to EU integration in the context of the Hungarian-Romanian relation, more precisely with respect to Hungarian minorities and the regions situated near the border. This means the practical analysis of the legal texts in matters of economy and public administration.

b) Shaping the knowledge formed about each other:

– There is a need for a two-way translation program, the essence of which is not necessarily direct information, but making data available when requested. This program should involve not exclusively the translation of books, but primarily the translation of short studies concerning relations in Hungary that can be published in certain Romanian periodicals, specialized journals. 30–40 materials published yearly would considerably change the present structure of translations (it would double the number of translated materials); more significantly, a professionally organized program could more effectively satisfy the Romanian interest. I consider it very important

[27] They do not regard the Hungarian minorities in the societies of the region; however, this does not mean that this is not the key issue of the neighbouring policy. It only means that they think about the nation in the context of the development of society.

to have systematic publication of Hungarian literature and history of ideas in a collection of texts. A good program plan could be elaborated, which is rather a financial matter. The Hungarian side has no resources since the so-called 'state image' is built mostly in English, and Romania is not present in the cultural relationship laid down by Visegrád.

– A separate yearly program could be elaborated: Romanian and Hungarian experts, politicians could be invited on 5 or 6 occasions to each others' political broadcast programs to discuss about topics other than minority issues, like borders, integration, education.

– In forming the new image of Hungary, this country should consider as a basic element the establishment of Internet databases in the language of neighbouring countries presenting the relations built up with the concerned countries. This could be started with a web page for example in Romanian, with the cooperation of Transylvanian experts.

c) Scientific cooperation:

– Initiation of common stratification research in Transylvania.

– Initiation of common education-quality research as a comparison of Romanian and Hungarian high schools in Transylvania.

– It is the basic interest of Hungary that the Romanian young generations of researchers become familiar with the scientific institutions and results of Hungary. In this respect there is a particular need for three-month and one-year scholarship opportunities granted to researchers under 35, at least to 15–20 persons yearly. Professional infrastructures have to be established for non-Hungarian experts who would have longer-term relations with Hungary.

– It is the basic interest of the minority research institutions and that of the institutions involved in the teaching of minority politics to systematically educate the young Romanian experts and to support their research. (Initiation of scholarships, international research programs.)

d) Hungary has its greatest debts at the level of daily communication. This level offers at the same time the possibility of certain gestures made toward the other side that would lead to the formation of a model state image.

– An open system of application is needed for the various institutions to be able to publish their information materials relating to Hungary in Romanian.

– For years there has been a need for a Hungarian language course book for Romanian native speakers. The course book elaborated for Csángó people entirely disappeared even from second-hand bookshops.

– Today there are no information materials in Romanian at the Hungarian border relating to the situation in Hungary. Everything is missing, from data concerning VAT to traffic information.

– An open system of application is needed for public administrations supporting the elaboration of information boards, the publication of information papers. For example it would be a nice gesture if in the busy underground stations in Budapest there were information materials placed in the language of neighbouring countries as well.

My replies made an attempt at the rationalization of these issues. However, in a historical perspective I have to resist those who hope for relevant changes. I think about this development as working the same way as many other things in the Balkan world: a long time ago somewhere near Skopje they were playing a wedding song on a goat pipe. This was improved in the Turkish world and they were singing it on Turkish whistle. This was taken over by the harmonica and the melody and dance changed again as well. Today we can hear it on the saxophone played as a world song.

There is one point, however, that cannot be left to time. More precisely we cannot know what time would solve, even during a decade. This is the key of the whole problem, the Hungarian society in Romania. If the lack of perspectives does not change, if there is no move towards the multinational system and if the minority community remains a basically political construction instead of being a social group functioning according to its own internal rules, then the middle stratum of this group growing thinner[28] the community will be determined, by permanent internal and inter-state conflicts, to migrate further, to become atomized and occasionaly hysterical.

[28] An example is given by the fate of the Slovakian community in Voivodina and Hungary: today we can talk about rural, homogeneous national groups. During the last few years the same process has become obvious in the case of the Hungarian community in the Carpathian basin and Voivodina.

Dan BERINDEI

DEZECHILIBRUL RELAŢIILOR ROMÂNO-MAGHIARE

EGYENSÚLYHIÁNY A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOKBAN

DISEQUILIBRIUM IN ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS

DEZECHILIBRUL RELAŢIILOR ROMÂNO-MAGHIARE

Stimată Doamnă Preşedinte şi stimate Domnule Preşedinte,

Răspund cu întârziere la ancheta Dvs, lipsind peste trei săptămâni din ţară, în cursul acestei luni.

Personal sunt partizanul unei înţelegeri sincere, echilibrate şi constructive între naţiunile română şi ungară, întrucât sunt vecine şi mai ales pentru că şi una şi alta sunt naţiuni-insule. Încă de prin 1969 am lucrat timp de decenii în cadrul comisiei mixte de istorie, organism care a înregistrat rezultate notabile chiar şi în acea perioadă; am fost secretarul şi apoi vicepreşedintele acestei comisii a academiilor noastre, participând la reuniuni şi după reluarea activităţii ei în anii '90 şi când mi-a revenit, în calitate de preşedinte al Secţiei de Ştiinţe Istorice a Academiei, privegherea şi susţinerea lucrărilor ei.

Răspunsul la întrebări:

1. Au fost realizaţi nişte paşi spectaculoşi, în comparaţie mai ales cu perioadele anterioare.

2. Comparaţia cu reconcilierea istorică franco-germană poate fi făcută, dar procesul este încă în desfăşurare. Realizarea tratatului din 1996 şi respectarea sa cinstită, de ambele părţi, reprezintă o solidă temelie.

3. Neîndoielnic, o dinamică mai puternică a relaţiilor româno-ungare, pe toate planurile, ar fi bine venită şi chiar ar fi necesară, în condiţiile proceselor generale de integrare euroatlantică. Aş vrea să mai evidenţiez un aspect, de care ar trebui să ţină seama mai ales partea ungară. Astăzi Ungaria se află într-o poziţie cu mult mai bună, dar eu am trăit şi situaţia inversă, spre sfârşitul anilor 60, când situaţia României era mult mai bună, pe toate planurile. În luarea în considerare a relaţiilor dintre cele două ţări şi naţiuni trebuie avute în vedere perspectivele istorice şi, înainte de toate, să se ţină seama de ce ar oferi o strânsă şi constructivă colaborare, în aceeaşi perspectivă şi nu judecând strâmt, în limitele unei situaţii actuale, neîndoielnic nefavorabilă încă României.

4. Un impediment este cel „tradiţional", acumulările seculare de iritare, în ceea ce îi priveşte pe români şi cele de după 1918, în privinţa ungurilor, dar şi a românilor.

Un altul este „dezechilibrul" actual în relaţiile reciproce, pe care nu numai România, dar şi Ungaria ar avea interesul de a-l vedea înlăturat şi de a se ajunge pe toate planurile la strânse colaborări, dar între părţi realmente egale.

Un altul este legat de limbă. După opinia mea, în această privinţă trebuie dată deplină satisfacţie ungurilor din România, în sensul utilizării limbii, culturii şi obiceiurilor lor, dar, totodată, nu pot considera firesc ca ungurii cetăţeni români, reprezentând ceva peste 7% din populaţia acestei ţări, să nu cunoască limba majorităţii, limba ţării şi a statului. Oare minorităţile din

Germania sau din Franţa nu cunosc limbile germană, respectiv franceză? Şi nu este oare acest lucru în chiar interesul lor?

Mai există un impediment: insuficientele străduinţe pentru conlucrare activă, pentru colaborare efectivă, pentru cunoaştere reciprocă, pe toate planurile. Există chiar dăunătoare tendinţe de separatism etnic, de respingere a colaborării, în fond de neacceptare a conlocuirii.

Cu aleasă stimă,
Acad. Dan Berindei
31 martie 2002

EGYENSÚLYHIÁNY A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOKBAN

Tisztelt Elnök Asszony és tisztelt Elnök Úr,

Megkésve válaszolok körkérdésükre, mivel ebben a hónapban több mint három hétig nem tartózkodtam az országban.

Személy szerint a román és magyar nemzet közötti őszinte, kiegyensúlyozott és építő jellegű egyetértés híve vagyok, hiszen szomszédosak egymással, főképp pedig azért, mert egyik is, másik is sziget-nemzet. Évtizedeken keresztül, kb. 1969-től, tevékenykedtem a történelmi vegyes bizottságban, amely még azokban az időkben is jelentős eredményeket ért el; előbb titkára, majd alelnöke voltam ennek az akadémiai bizottságnak, és a 90-es években újraindított megbeszélésein is részt vettem, amikor is az Akadémia Történettudományi Részlegének elnöki minőségében rám tartozott munkálatainak felügyelése és támogatása.

Válaszaim a kérdéseikre:

1. Látványos előrehaladás történt, főként az előző korszakokhoz képest.

2. Össze lehet hasonlítani a francia–német történelmi megbékéléssel, de a folyamat még tart. Az 1996-os egyezmény létrejötte és mindkét részről történő tisztességes betartása szilárd alapot jelent.

3. Kétségtelen, hogy a román–magyar kapcsolatok minden szinten történő dinamizálása hasznos, mi több, szükséges lenne az általános euroatlanti integrációs folyamatokban. Szeretnék hangsúlyozni még egy szempontot, amelyet különösen a magyar félnek kellene szem előtt tartania. Ma Magyarország sokkal jobb helyzetben van, mint Románia, de én a fordítottját is megéltem a 60-as évek vége felé, amikor Románia helyzete volt minden téren sokkal jobb. A két ország és nemzet közti viszony megítélésében figyelembe kell venni a történelmi távlatokat és mindenekelőtt azt, hogy mit nyújthatna egy szoros és építő jellegű közreműködés ugyanezekben a távlatokban és nem szigorúan ítélve, a jelenlegi – Románia számára kétségtelenül még hátrányos – helyzet korlátai közt.

4. A román–magyar kapcsolatok fejlődésének egyik akadálya „hagyományos": az évszázados sérelmek felgyülemlése a románoknál és az 1918 utániak a magyaroknál, de a románoknál is. Egy másikat az az „egyensúlyhiány" jelenti a kölcsönös kapcsolatokban, amelynek kiküszöbölése nemcsak Romániának, hanem Magyarországnak is érdekében kellene, hogy álljon, hogy minden téren szoros együttműködés születhessen, de valóban egyenlő felek között.

Egy másik a nyelvhez kapcsolódik. Véleményem szerint ebben a kérdésben teljes elégtételt kell nyújtani a romániai magyaroknak a nyelvhasználat, a kultúra és a szokások terén, de ugyanakkor nem tartom természetesnek, hogy a román állampolgárságú magyarok, akik a lakosság alig valamivel több mint 7%-át teszik ki, ne ismerjék a többség, az ország és az állam nyelvét. Va-

jon Németország vagy Franciaország kisebbségei nem ismerik a német, illetve a francia nyelvet? És vajon nem áll ez éppen az ő érdekükben?

Még létezik egy akadály: a nem kielégítő erőfeszítések az aktív, a tényleges közreműködés irányába a minden téren történő kölcsönös megismerés érdekében. Sőt előfordulnak ártalmas etnikai szeparatista törekvések az együttműködés, lényegében az együttélés elutasítására.

Kiváló tisztelettel
Dan Berindei akadémikus
2002. március 31.

DISEQUILIBRIUM IN ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS

Dear Ms. President, Dear Mr. President,

I am answering your questions with some delay, as I have been away from the country for the last three weeks.

Personally, I am the partisan of sincere, balanced and constructive understanding between the Romanian and Hungarian nations, because they are neighbors and especially because both are insular nations. Beginning with 1969, I worked for decades in the mixed history commission, a body that recorded notable results back then; I was the secretary and later the vice-president of this commission of our Academies, participating in its reunions and also after it restarted its activities in the '90s, when in the position of vice-president of the Historical Sciences Section of the Academy, it was my responsibility to supervise and support its work.

Here are my answers:

1. Some spectacular steps have been taken, especially as compared to the previous periods.

2. One can make a comparison with the historical Franco-German reconciliation, but the process is in full evolution. The achievement of the 1996 treaty and its honest observance by both parties can be a solid foundation.

3. Undoubtedly, a more dynamic evolution of the Romanian-Hungarian relations on all planes would be welcome, even necessary, in the conditions defined by the Euro-Atlantic integration. I would like to highlight another aspect, which should be taken into account especially by the Hungarian side. Today, Hungary is much better situated than Romania, but I experienced the reversed situation toward the end of the '60s, when Romania was much better situated on all planes. When considering the relations between the two countries and nations, one must take into account the historical perspective, and principally what a close and constructive collaboration would offer, in the same perspective, and not judging narrowly, within the limits of the current situation, which undoubtedly is still unfavorable to Romania.

4. One of the impediments is the 'traditional' one, the secular accumulations of irritation as regards the Romanians, and those after 1918 as regards the Hungarians, but also the Romanians.

Another one is the current 'disequilibrium' in the mutual relations, which not only Romania, but also Hungary would be interested to remove and reach a close collaboration on all planes, but between genuinely equal sides.

Another one is connected to language. In my opinion, in this respect, full satisfaction must be given to the Hungarians in Romania, as regards the use of their language, culture and customs, but at the same time I do not find it

natural for the Hungarian citizens of Romania, representing somewhat over 7% of the population of this country not to know the language of the majority, the language of the country and of the state. Do the minorities in Germany and France not know German, and French respectively? And is this not in their very interest?

There is another impediment: the insufficient strive for active collaboration, for effective collaboration, for mutual knowledge, on all planes. There are damaging tendencies of ethnic separatism, of rejection of collaboration, in fact, of non-acceptance of co-existence.

Respectfully,
Dan Berindei, Academician
March 31, 2002

Vasile DÂNCU

MODELUL ROMÂNO-MAGHIAR DE RECONCILIERE

A MEGBÉKÉLÉS ROMÁN–MAGYAR MODELLJE

THE ROMANIAN-HUNGARIAN MODEL OF RECONCILIATION

MODELUL ROMÂNO-MAGHIAR DE RECONCILIERE

Răspuns la întrebările Ligii Pro Europa şi ale Centrului pentru Diversitate Etnoculturală privind instituţionalizarea dialogului româno-maghiar:

1. Nu aş putea spune că aşteptările românilor şi ungurilor privind apropierea dintre cele două naţiuni au fost chiar atât de diferite. Cred, mai degrabă, că diferenţele de opinie au fost şi încă sunt perceptibile în interiorul fiecăreia dintre cele două comunităţi şi mai puţin prin raportarea uneia la cealaltă. Şi atunci, ca şi acum, sunt convins că aşteptările românilor şi ungurilor în acest sens sunt relativ identice şi vizează consolidarea relaţiilor dintre cele două ţări şi un viitor mai bun şi mai prosper pentru ambele naţiuni. În fond, 1989 a fost anul în care s-a produs colapsul regimului comunist, iar această schimbare evident că a fixat un orizont de aşteptare pentru toţi cetăţenii statelor foste comuniste, în care toleranţa, pluripartitismul, libertatea de exprimare şi de asociere, alegerile libere şi economia de piaţă au redefinit universul cotidian al individului, al comunităţilor şi în general al naţiunilor. Din acel spaţiu concentraţionar în care am supravieţuit, în care diferenţa era inacceptabilă, trebuia să trecem într-un spaţiu al toleranţei şi al acceptării diferenţei şi este clar că nu a fost uşor, iar acest lucru a implicat un efort de resocializare care s-a produs şi în ceea ce priveşte relaţiile interetnice şi relaţiile dintre state. Aş spune că România şi Ungaria au trecut cu bine acest test spre deosebire de alte ţări din spaţiul ex-comunist, în care nu a existat o disponibilitate politică şi socială de a rezolva paşnic această problemă în toate domeniile. Desigur, există radicali români şi radicali unguri, care încă mai cred că singura raportare posibilă la celălalt este agresivitatea, ostilitatea, revendicarea. Aici sunt adevăratele diferenţe, în sensul că aceste opinii se deosebesc clar de cele ale majorităţii. Important este, însă, că aceste voci sunt tot mai izolate şi că atât românii cât şi maghiarii şi-au dorit, în ansamblu, o reconciliere istorică bazată pe minimalizarea diferenţelor şi apropierea dintre cele două ţări prin stabilirea unor obiective comune, şi mă refer aici la integrarea în NATO şi în Uniunea Europeană. Cât despre împlinirea acestor aşteptări, este destul de greu de spus dacă situaţia de acum reflectă cu fidelitate tot ceea ce s-a crezut şi s-a sperat atunci. Să nu uităm că vorbim despre momentul 1989, era atunci o euforie generală produsă de colapsul regimurilor comuniste din Europa Centrală şi de Est. Toată lumea visa frumos la o Europă Centrală unită (momentul Visegrád), la o integrare facilă şi neproblematică în structurile europene, la o instaurare subită a unui capitalism dezvoltat. Istoria ulterioară ne-a demonstrat însă că nimic nu este uşor. Revenind la aşteptările privind reconcilierea istorică româno-ungară, pot spune că anumite impasuri inevitabile au apărut în momentul în care ne-am conştientizat problemele şi diferenţele de abordare, ascunse până atunci sub cortina imbecilizantă a regimurilor totalitare. După aceea, însă, o apropiere

incontestabilă s-a produs gradual, atât la nivelul mentalităţilor din societatea civilă cât şi la nivelul politic. Astfel că am ajuns acum poate nu la o apropiere perfectă şi completă, dar cu siguranţă la un dezgheţ multilateral, bazat pe argumente pragmatice şi pe identificarea intereselor comune concrete. Aş spune că cel mai important câştig este faptul că atât românii cât şi ungurii au înţeles că în relaţia români-maghiari nu vorbim de un joc cu sumă nulă, în care ce câştigă unul pierde celălalt, ci de beneficii mutuale care nu pot rezulta decât din comunicare şi negociere în spaţiul politic şi nu altfel.

2. Sigur, reconcilierea franco-germană sau cea italiano-austriacă sunt nişte modele demne de luat în seamă, dar nu trebuie pierdute din vedere nici diferenţele. Să nu uităm că relaţiile româno-ungare se desfăşoară într-o regiune a continentului mult mai problematică. Sunt alte mentalităţi şi un alt tip de cultură civică, poate şi pasiunile sunt ceva mai aprinse. Ne este utilă cunoaşterea a ceea ce se poate importa din aceste modele de rezolvare a unor crize istorice, dar cred că trebuie să fim mai preocupaţi în găsirea propriului nostru drum. Budapesta şi Bucureştiul au făcut deja paşi foarte importanţi pe calea reconcilierii şi cred că vom putea fi noi înşine un model importat în această regiune, unde există foarte multe nuclee de conflict interetnic. Românii şi maghiarii au construit de fapt propriul lor model. UDMR – ca organizaţie reprezentativă a maghiarilor din România – a reuşit, prin prezenţa parlamentară sau în guvern, să pună pe agenda publică şi politică probleme majore ale comunităţii maghiare. Şi ce este mult mai important este că prin această linie moderată practic au obţinut mult mai mult decât în situaţia forţării unei schimbări radicale. În acest fel aş spune că extremiştii din ambele părţi se văd excluşi de pe scena politică şi trebuie să îşi redefinească discursul public.

3. Cred că primul argument care impulsionează această dinamică de apropiere este *conştientizarea interesului* comun pe care România şi Ungaria îl au în toate domeniile pe care le-aţi menţionat. Acesta este, de altfel, fundamentul pragmatic al eforturilor de apropiere la toate nivelurile. Atât românii cât şi ungurii îşi doresc un climat politic stabil, în interiorul căruia se poate construi o cultură civică a toleranţei şi respectului reciproc. Indiferent de culoarea lor politică, guvernele ungare din anii ’90 au avut o politică foarte corectă faţă de românii care trăiesc în Ungaria, după cum şi Cabinetele de la Bucureşti au dialogat şi cooperat în permanenţă cu UDMR. Am ajuns să vedem această situaţie ca pe ceva firesc, ceea ce este foarte bine. Numai că trebuie să ţinem cont, în acelaşi timp, că acest model de dialog politic interetnic este de neimaginat în oricare alt stat din regiunea balcanică.

În ceea ce priveşte dimensiunea economică, nu este greu de observat că partea ungară s-a mişcat mai bine decât noi, dovedindu-se mai serioasă în aplicarea unor reforme şi mai abilă în atragerea investitorilor străini. Şi totuşi, aici nu este vorba despre o competiţie şi o concurenţă directă; numai oamenii cu orgolii exagerate şi lipsiţi de pragmatism pot gândi astfel. Dimpotrivă, interesul Ungariei nu este acela de a avea un vecin instabil din punct de vedere economic, cu care nu se pot face afaceri şi care exportă

mână de lucru pentru economia subterană. Potenţialul economic al României trebuie să fie fructificat.

În sfârşit, dar la fel de important, identitatea culturală este un domeniu care poate fi exploatat în scopul apropierii dintre cele două state. Este adevărat că cele două naţiuni, cea română şi cea maghiară, au un specific cultural distinct şi cred că fiecare dintre ele sunt datoare să respecte identitatea celeilalte, indiferent de cum se prezintă raportul majoritate-minoritate în diferite regiuni. Dincolo de această distincţie culturală, însă, trebuie să avem în vedere că acolo unde a existat o convieţuire de secole, s-a format şi un anumit tip de cultură comună. Avem identităţi separate, suntem români şi maghiari, însă avem o istorie comună şi sunt şi foarte multe lucruri care ne unesc. Şi aş mai spune că din perspectiva integrării europene sigur că suntem români sau maghiari, dar va veni o zi în care vom fi cetăţeni europeni pur şi simplu iar similarităţile vor fi mult mai importante decât diferenţele.

4. Fără îndoială că cel mai periculos dintre aceste impedimente ţine de sfera politică şi se traduce printr-un anumit tip de raportare la trecut. Este o raportare afectivă, iraţională, revanşardă şi foarte îngustă. Ea nu este atributul exclusiv al românilor sau al ungurilor: în ambele societăţi există încă această tendinţă, deşi impresia generală este că acest tip de pasiuni a pălit mult faţă de începutul anilor ’90. Probabil că acest tip de opinie ar deveni aproape insesizabil dacă nu ar exista anumite forţe politice extremiste care să îl întreţină, pentru a câştiga capital electoral. Nu este momentul să le mai numesc, se ştie bine care sunt acestea, atât în România, cât şi în Ungaria. Ceea ce poate face clasa politică moderată din ambele ţări este să izoleze politic aceste grupări periculoase deopotrivă pentru stabilitatea democratică internă şi pentru relaţiile cu vecinii. Guvernele nu pot desfiinţa aceste mişcări, pentru că democraţia le oferă dreptul de a exista, dar pot încerca să canalizeze opiniile radicale spre o sferă moderată, spre un naţionalism pozitiv care nu implică raportarea ostilă la concetăţenii de altă etnie. Şi societatea civilă este datoare să se implice în acest efort, prin răspândirea unei educaţii civice sănătoase.

Cred că o cale foarte bună de apropiere între România şi Ungaria şi implicit de discreditare a forţelor extremiste este strategia scopurilor şi a proiectelor comune. Există deja poveşti de succes din domeniul colaborării politico-militare universitare şi economice, în special în zona de graniţă, şi eu cred că proiectele de acest gen trebuie să continue. Astfel vom consolida relaţiile româno-maghiare şi vom reuşi să ne ţinem sub control extremiştii, fie ei români sau unguri.

Vasile Dâncu
Ministrul Informaţiilor Publice
15 martie 2002, Bucureşti

A MEGBÉKÉLÉS ROMÁN–MAGYAR MODELLJE

Válasz a Pro Europa Liga és az Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontjának a román–magyar párbeszéd intézményesítésére vonatkozó kérdéseire:

1. Nem mondhatom, hogy a románok és a magyarok elvárásai a két nemzet közeledését illetően annyira különbözők lettek volna. Inkább azt hiszem, hogy a véleménykülönbségek nem annyira a szóban forgó közösségek egymáshoz való viszonyában, mint inkább a két közösségen belül voltak érzékelhetők és érzékelhetők ma is. Akkor is meg voltam győződve és most is meg vagyok győződve arról, hogy a románok és a magyarok elvárásai ebben az értelemben viszonylag azonosak, és a két ország közti kapcsolatok megszilárdítását, valamint a két nemzet jobb és szebb jövőjét célozzák. A kommunista rendszer voltaképpen 1989-ben roppant össze, és a bekövetkezett változás nyilvánvalóan az elvárások új távlatait nyitotta meg a volt kommunista országok állampolgárai előtt; távlatokat, amelyekben a tolerancia, a többpártrendszer, a szólás- és gyülekezési szabadság, a szabad választások és a piacgazdaság újrafogalmazta az egyén, a közösségek és általában a nemzetek mindennapjainak univerzumát. Abból a feszültséggel teli térből, amelyben túléltünk, amelyben a különbözőség elfogadhatatlan volt, át kellett lépnünk a türelem és a különbözőség elfogadásának térfelére, és egyértelmű, hogy ez nem volt könnyű, feltételezte az interetnikai és az államok közötti kapcsolatokban is a reszocializáció érdekében tett erőfeszítést. Azt mondhatnám, hogy Románia és Magyarország sikerrel tette le ezt a vizsgát, ellentétben a volt kommunista térség más országaival, amelyekben nem létezett politikai és társadalmi lehetőség a kérdés minden szinten való békés megoldására. Természetesen vannak még radikális románok és radikális magyarok, akik azt hiszik, hogy a Másikhoz való egyedül lehetséges viszonyulási mód az agresszivitás, az ellenségeskedés, a revendikatív hangnem. Itt valóban vannak különbségek, abban az értelemben, hogy ezek a vélemények világosan különböznek a többség véleményétől. A lényeges viszont az, hogy ezek a hangok mind elszigeteltebbek, és hogy egészében véve mind a románok, mind pedig a magyarok a különbségek minimalizálásán és a közös célok – gondolok itt a két országnak a NATO-ba és az Európai Unióba való integrálódására – megfogalmazásán alapuló közeledésére épülő történelmi megbékélést kívánták.

Ami ezeknek az elvárásoknak a teljesítését illeti, elég nehéz megmondani, hogy a jelenlegi helyzet tükrözi-e akkori hitünket és reményünket. Ne felejtsük el, hogy 1989-ről van szó, amikor Közép- és Kelet-Európa kommunista rendszereinek összeomlása általános eufóriát keltett. Mindenki az egységes Közép-Európáról szőtte szép álmait (pl. a Visegrádi Négyek), az európai struktúrákba való könnyű és gondtalan integrálódásról, a fejlett kapitalizmus azonnali bevezetéséről. Az utólag történtek azonban bebizonyították, hogy semmi sem megy könnyen. Visszatérve a román–magyar történelmi megbé-

kéléssel kapcsolatos várakozásokra elmondható, hogy bizonyos kikerülhetetlen zsákutcák akkor jelentek meg, amikor tudatosítottuk a problémákat és a megközelítési módok különbözőségét, melyeket addig elrejtettek a totalitarizmusok hülyítő leplei. Később azonban vitathatatlanul végbement egy fokozatos közeledés mind a civil társadalom mentalitása, mind a politika szintjén. Ilyenformán mára eljutottunk, ha nem is a tökéletes és teljes közeledés megvalósításához, de kétségtelenül egy pragmatikus érveken és közös érdekek konkrét behatárolásán alapuló sokoldalú olvadási folyamathoz A legnagyobb nyereségnek azt látom, hogy mind a románok, mind a magyarok megértették: a román–magyar relációban nem lehet zéró összegű játszmáról beszélni, amelyben az, amit az egyik fél megnyer, a másiknak el kell veszítenie, hanem kölcsönös előnyökben kell gondolkodnunk, amelyek a komunikáció és az érdekegyeztetés politikai folyamatának eredményei.

2. Kétségtelen, hogy a francia–német vagy az osztrák–olasz megbékélés figyelemre méltó modellt jelenthet számunkra, de nem hunyhatunk szemet a különbségek fölött sem. Ne felejtsük el, hogy a román–magyar kapcsolatok helyszíne a földrész egy sokkal problematikusabb régiója. Itt mások a mentalitások, más típusú a polgári kultúra, talán a szenvedélyek is forróbbak. Nem fölösleges megismerni mindazt, ami ezekből a történelmi válságokat megoldani képes modellekből átvehető, de azt hiszem, többet kell foglalkoznunk saját utunk megtalálásával. Budapest és Bukarest nagyon fontos lépéseket tett már a megbékélés irányába, és azt hiszem, mi magunk lehetünk majd importálható modellek ebben a számtalan interetnikai konfliktusgóccal rendelkező régióban. A románok és a magyarok voltaképpen megalkották saját modelljüket. Az RMDSZ-nek – mint a romániai magyarok képviseleti szervének – parlamenti, illetve kormányzati jelenlétével sikerült a közvélemény és a politika figyelmét felhívnia a magyar közösség legfontosabb problémáira. És ami még fontosabb, ezt a mérsékelt vonalat követve sokkal többet értek el, mint ha radikális változást erőszakoltak volna. Ilyenformán azt mondanám, hogy mindkét fél szélsőségesei lekerültek a politika színpadáról, és kénytelenek újrafogalmazni politikai diskurzusukat.

3. Úgy hiszem, hogy a legelső érv, amely serkentőleg hathat e közeledés dinamizálására, az Románia és Magyarország közös *érdekeinek tudatosítása* valamennyi említett területen. Ez jelenti tulajdonképpen a minden szinten történő közeledési erőfeszítések pragmatikus alapját. Mind a románok, mind a magyarok biztonságos politikai légkört kívánnak, amelyen belül felépíthetik a türelmen és a kölcsönös tiszteleten alapuló polgári kultúrát. A 90-es évek magyar kormányai, politikai színezetüktől függetlenül, nagyon tisztességes politikát folytattak a Magyarországon élő románokkal szemben, mint ahogy a bukaresti kabinetek is állandó párbeszédet folytattak és együttműködtek az RMDSZ-szel. Ma már ezt az állapotot természetesnek tekintjük, ami nagyon jól van így. De figyelembe kell vennünk, hogy ez az interetnikai politikai párbeszéd-modell ugyanakkor elképzelhetetlen a balkáni térség bármely másik államában.

Ami a gazdasági vetületet illeti, nem nehéz megállapítani, hogy a magyar fél jobban mozog, mint mi, komolyabbnak bizonyulván egyes reformok végrehajtásában, és ügyesebbnek a külföldi befektetők odavonzásában. És itt mégsem közvetlen versenyről és vetélkedésről van szó; csak a túlzott önhittségben és a pragmatizmus teljes hiányában szenvedők gondolkodhatnak ekképpen. Ellenkezőleg, Magyarországnak nem érdeke, hogy olyan, gazdaságilag bizonytalan helyzetű szomszédja legyen, amellyel nem tud üzleteket kötni, és amely munkaerőt exportál a feketepiac számára. Románia gazdasági potenciálját gyümölcsöztetni kell.

Végül, de nem utolsósorban, a kulturális identitás olyan terület, amelyet ki lehet aknázni a két állam közeledésének céljából. Tény, hogy a két nemzet, a román és a magyar, különböző kulturális jelleggel bír, és hiszem, hogy mindenik köteles tiszteletben tartani a másik önazonosságát, függetlenül attól, hogy a többségi-kisebbségi arány hogyan jelentkezik a különböző régiókban. Azonban ezeken a kulturális különbségeken túl figyelembe kell vennünk, hogy ott, ahol az együttélés több évszázados, kialakult egy bizonyos típusú közös kultúra is. Identitásunk különböző, románok és magyarok vagyunk, de közös a történelmünk, és nagyon sok minden van, ami egyesít bennünket. És azt is elmondanám, hogy bár az európai integrálódás szempontjából persze hogy románok, illetve magyarok vagyunk, eljön a nap, amikor egész egyszerűen európai állampolgárok leszünk, és a hasonlóságok többet nyomnak majd a latban, mint a különbözőségek.

4. Kétségtelen, hogy a legveszélyesebb akadályok a politika szférájához tartoznak, és a múlthoz való viszonyítás bizonyos formájával fejeződnek ki. Érzelmi, ésszerűtlen, revansista és nagyon szűk látókörű viszonyulásról van szó. Ez nem csupán a románok vagy nem csupán a magyarok kizárólagos tulajdonsága: mindkét társadalomban jelen van még, bár az általános benyomás az, hogy a 90-es évek elejéhez viszonyítva ezek a szenvedélyek erősen elhalványodtak. Lehet, hogy ez a típusú vélemény elvesztené minden jelentőségét, ha nem léteznének szélsőséges politikai erők, amelyeknek érdekükben áll, hogy fenntartásával választási tőkét kovácsoljanak. Nem szükséges, hogy megnevezzem őket, jól ismertek ezek mind Romániában, mind pedig Magyarországon. A két ország mérsékelt politikai osztálya azonban megteheti, hogy politikailag elszigetelje ezeket a belső demokratikus stabilitásra és a szomszédokkal való kapcsolatokra egyaránt veszélyes csoportokat. A kormányok nem oszlathatják fel ezeket a mozgalmakat, mert a demokrácia biztosítja létjogosultságukat, de megkísérelhetik a radikális vélemények mérsékelt, azaz a pozitív nacionalizmus irányába való kanalizálásukat, ami nem vonja szükségszerűen maga után a más etnikumokkal szembeni ellenséges viszonyulást. A polgári társadalom is köteles osztozni ebben az erőfeszítésben egy egészséges civil társadalmi nevelés kialakításával.

Azt hiszem, hogy a Románia és Magyarország közti közeledés és közvetve a szélsőséges erők lehetetlenné tevésének egyik útja a közös célok és ter-

vezetek kidolgozásának stratégiája. Politikai-katonai, egyetemi és gazdasági téren, különösen a határvidékeken, már vannak sikertörténetek, és szerintem folytatni kell ezeket a projekteket. Így megerősítjük a román–magyar kapcsolatokat, ellenőrzésünk alá tudjuk majd vonni szélsőségeseinket, legyenek azok románok vagy magyarok.

Vasile Dâncu
tájékoztatásügyi miniszter
Bukarest, 2002. március 15.

THE ROMANIAN-HUNGARIAN MODEL OF RECONCILIATION

Answer to the questions of the Pro Europe League and the Ethnocultural Diversity Resource Center, regarding the institutionalization of the Romanian-Hungarian dialogue:

1. I would not say that the expectations of Romanians and Hungarians concerning the development of closer relations between the two nations were so different. Rather, I believe that the differences in opinion have been and still are perceptible within each of the two communities and less so in their relations with one another. Then, like now, I am sure that the expectations of the Romanians and Hungarians in this sense were relatively the same and they regarded the consolidation of relations between the two countries and a better and more prosperous future for both nations. In fact, 1989 was the year when communism collapsed, and this change obviously set expectations for all the citizens of the ex-communist states, in which tolerance, the multiparty system, freedom of expression and of association, free elections and the market economy redefined the daily universe of individuals, communities and nations in general. From the concentrationist space in which we survived, in which differences were unacceptable, we had to move to the space of tolerance and acceptance of differences, and this was clearly not an easy thing; this involved efforts of resocialization, which had to be made as concerns interethnic relations and relations between the states. I would say that Romania and Hungary passed this test successfully, unlike other countries in the ex-communist space, where there was no political and social readiness to peacefully solve this problem in all domains. Of course, there are radical Romanians or radical Hungarians, who still believe that the only relation with the other is through aggression, hostility and claims. In this respect, there are differences, in the sense that these opinions are clearly different from those of the majority. It is important, however, that these voices are more and more isolated and that both Romanians and Hungarians wished, in general, for historical reconciliation based on minimizing differences and bringing closer the two countries through setting common objectives – in this respect I am thinking of the integration in NATO and the European Union.

As for how these expectations were met, it is hard to say whether the current situation reflects truly all that was believed and hoped for then. Let us not forget that we are discussing the year 1989, when there was general euphoria produced by the collapse of the communist regimes in Central and Eastern Europe. Everyone dreamt of beautiful things in a united Central Europe (the Visegrád moment), of easy and smooth integration in the European structures, of a sudden rise of a developed capitalism. Subsequently, history showed us that nothing is easy. Returning to the expectations concerning the historical

Romanian-Hungarian reconciliation, I would say that some inevitable moments of difficulty appeared when we became aware of our problems and differences in approach, hidden so far under the imbecile-breeding curtain of totalitarian regimes. Afterwards, however, an unquestionable closeness emerged gradually, both at the level of mentalities in the civil society, and at the political level. Thus, at present, we have developed maybe not perfect and complete closeness, but certainly a multilateral détente, based on pragmatic arguments, and on the identification of concrete common interests. In my opinion, the biggest gain is that both Romanians and Hungarians have understood that in the Romanian-Hungarian relations we are not discussing a game that has winners and losers, i.e. what one gains the other loses, but mutual benefits that can only result from communication and negotiation in the political sphere, and not elsewhere.

2. Naturally, the Franco-German reconciliation or the Italian-Austrian one are models worth taking into account, but we must not forget the differences that exist. Let us remember that Romanian-Hungarian relations have evolved in a region of the continent where there are many more problems. There are other mentalities and another type of civic culture, maybe passions are also somewhat more fiery. It is useful for us to know what we can import from these models of resolving historical crises, but I believe that we should be more concerned to find our own way. Budapest and Bucharest have already taken important steps for reconciliation, and I think we will be able to develop a model that can be imported in the region, where there are many nuclei of interethnic conflict. The Romanians and Hungarians have, in fact, built their own model. UDMR, as the organization that represents the Hungarians in Romania, has managed through its presence in the Parliament and in the government, to include in the public and political agenda major issues of the Hungarian community. Moreover, through this moderate line of action, it has gained much more than if it had pressed for radical changes. In this way, I would say the extremists on both sides see themselves excluded from the political scene and must redefine their public discourse.

3. I think the first argument that feeds the dynamics of developing closer relations is raising awareness of the common interest that Romania and Hungary have in all the domains that you have mentioned. This is, in fact, the pragmatic fundament of getting closer at all levels. Both Romanians and Hungarians wish for a stable political climate, within which a civic culture of tolerance and mutual respect can be built. Regardless of political color, the governments of Hungary in the '90s had a very correct political approach toward the Romanians that live in Hungary, just as the cabinets in Bucharest maintained permanent dialog and cooperation with UDMR. We look upon this situation now as something natural, which is very good. Only we have to keep in mind, at the same time, that this model of interethnic political dialog is hard to imagine in any other country of the Balkans.

As concerns the economic dimension, it is easy to notice that the Hungarian side moved better than we did, proving to be more determined to apply the reform, and more skilled at attracting foreign investors. And yet,

this is not a direct competition; only people with exaggerated vanity and lacking pragmatism can think that way. On the contrary, the interest of Hungary is not to have an economically unstable neighbor with whom no business can be done and which exports workforce for the black market. The economic potential of Romania must be made to bear fruit.

Finally, but not least importantly, cultural identity is a field which can be exploited for the benefit of closer relations between the two states. It is true that the two nations, the Romanians and the Hungarians, have distinct cultural particularities, and I believe that each of them must respect the other's identity, regardless of what the relations between the majority and the minority are in different regions. Beyond this cultural distinction, however, we must keep in mind that where there has been century-long co-existence, there is a type of common culture. We have separate identities, we are Romanians and Hungarians, but we have a common history and there are many things that unite us. And I would add that from the perspective of European integration of course we are Romanians and Hungarians, but there will come a day when we will be simply European citizens, and the similarities between us will be much more important than the differences.

4. Undoubtedly, the most dangerous of these impediments is related to the political sphere and is translated into a type of relating to the past. This is an affective, irrational, vengeful and very narrow relation. It is not the exclusive attribute of the Romanians or Hungarians: in both societies, there is this tendency, although the general impression is that these types of passions have faded a lot since the beginning of the '90s. It is likely that this type of opinion would be hard to notice were it not for certain extremist political forces that keep it alive, in order to gain electoral capital. This is not the place to name them, they are well-known, both in Romania and in Hungary. What the moderate political class can do in both countries is to politically isolate these dangerous groups, both for the sake of internal democratic stability and for the sake of relations with our neighbors. The governments cannot forbid these movements, because democracy offers them the right to exist, but they can try to channel radical opinions toward a more moderate sphere, toward a positive nationalism that does not involve hostile attitudes toward citizens of other ethnicity. Civil society must help in this effort, through disseminating a sound civic education.

I believe that a good way of bringing Romania and Hungary closer to each other and implicitly to discredit the extremist forces is the strategy of common goals and projects. There are already success stories in the field of political-military, academic and economic collaboration, especially in the border regions, and I believe that these types of projects must be carried on. Thus we will be able to consolidate Romanian-Hungarian relations and we will manage to better cope with our extremists, whether Romanians or Hungarians.

Vasile Dâncu
Minister of Public Information
March 15, 2002, Bucharest

Péter DEMÉNY

DIVERGENŢE ÎN RELAŢIILE ROMÂNO-MAGHIARE

ELLENTMONDÁSOK,
AMELYEK A ROMÁN–MAGYAR VISZONYT TERHELIK

DIVERGENCE IN ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS

DIVERGENŢE ÎN RELAŢIILE ROMÂNO-MAGHIARE

După cum ştiţi, pregătirea nu-mi îngăduie să reflectez asupra lucrurilor asemenea unui politolog sau unui specialist în filosofia politică – şi vă rog să ţineţi cont de această deficienţă. Nu am răspuns pe puncte, dar cred că scrisoarea de faţă dă răspuns doar la prima şi la ultima întrebare (în cazul cel mai fericit).

Din păcate, mi se pare că ambele popoare lasă prea multe lucruri pe seama diferitelor simboluri, având prea multă încredere în ele şi în *modul în care le interpretează* – ceea ce, în situaţia dată, înseamnă totodată că dispreţuiesc simbolurile şi interpretările celuilalt. Despre acest lucru au vorbit deja mai mulţi, politicieni şi publicişti deopotrivă. Ca să dau un singur exemplu: pentru naţiunea română, respectiv cea maghiară, Trianonul înseamnă lucruri total diferite, şi nici una dintre ele nu este dispusă să accepte ceea ce spune partea cealaltă. Problema se agravează din cauză că în discursul public, *nici una dintre părţi nu prezintă argumente obiective şi raţionale*. Fiecare repetă obsesiv adevărurile sale numite „istorice", se închide în aceste adevăruri şi devine furios când aude cuvântul „raţional". Poate că o anumită parte a ştiinţei şi a discursului public maghiar sunt cât de cât înclinate spre luciditate, însă în ultima vreme (cam de multă vreme, din păcate), acesta din urmă a devenit destul de dur. În rândurile românilor însă (aşa cum scrisoarea deschisă a lui Gáspár Miklós Tamás, în pofida cinismului său, a arătat foarte bine) nici măcar la nivelul intelectualilor nu există disponibilitate vizibilă pentru aşa ceva.

Fiindcă tot ce am spus până acum nu prea s-a schimbat în ultimii doisprezece ani, cred că aşteptările s-au realizat într-o măsură foarte mică. În primul rând, evident, pentru că aşteptăm prea multe de la noi înşine şi de la ceilalţi; în al doilea rând pentru că, din diverse motive, forurile în cadrul cărora aceste probleme complexe şi sensibilităţi ar putea fi discutate continuă să fie destul de puţine; în al treilea rând, pentru că o asemenea abordare nu interesează decât un cerc restrâns de oameni şi nu cred că în viitorul apropiat ar există şanse ca acest cerc să se lărgească, deşi „reconcilierea" ar trebui să intereseze, totuşi, mulţimile; în al patrulea rând, pentru că până şi iniţiativele excepţionale pot pierde din forţa lor când, dintr-o dată, devine clar că sunt dirijate din planul secund de intenţii politice.

Am avea nevoie, deci, de iniţiative care implică un număr mare de oameni în proiecte foarte bine gândite, iar la aceste proiecte ar trebui să ia parte nu numai intelectualii, ba mai mult: ar trebui să fie proiecte care şi la nivelul calomniei ar fi greu de pus în legătură cu Puterea. Nu sunt naiv, ştiu că nu e uşor să inventezi aşa ceva; dar e totdeauna suspect cineva care vrea reconciliere şi apropiere, dorindu-şi fotoliu de catifea.

ELLENTMONDÁSOK, AMELYEK A ROMÁN–MAGYAR VISZONYT TERHELIK

Első szavam legyen a köszöneté: köszönöm megtisztelő felkérésüket, vennék részt a Pro Europa Liga és az Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja szervezte ankétban. Mint azt nyilván tudják, képzettségem nem engedi meg, hogy politológusként vagy a politikai filozófiában jártas emberként gondolkodjam a dolgokról – kérem, tartsák szem előtt eme hiányosságomat. Nem bontottam föl a válaszomat, azt hiszem azonban, csak az első és az utolsó kérdésre érvényes, már ha egyáltalán.

Sajnos, úgy látom, mindkét nép túl sokat bízik és túlságosan megbízik a különféle jelképekben *és abban a módban, ahogy ezeket értelmezi* – ami ebben az esetben azt is jelenti, hogy lenézi a másik jelképeit és értelmezését. Többen szóvá tették ezt már, politikusok és újságírók egyaránt. Hogy csak egyetlen példát mondjak, a román, illetve a magyar nemzet tagjai számára nagyon mást jelent Trianon, és egyik sem hajlandó elfogadni azt, amit a másik mond. A dolog attól válik súlyossá, hogy a közbeszédben *egyik fél sem hangoztat olyan érveket, amelyek tárgyilagosak és ésszerűek lennének.* Mindenki rögeszmésen mondja a maga „történelmi"-nek nevezett igazságait; bezárkózik ezekbe az igazságokba, és az „ésszerű" szótól dührohamot kap. A magyar tudományban és a közbeszéd egy részében talán van némi hajlam a józanságra, de mostanában (sajnos, elég régóta) ez utóbbi nagyon is eldurvult. A románság körében viszont (mint Tamás Gáspár Miklós nyílt levele minden cinizmusa ellenére nagyon jól megmutatta) még az értelmiség szintjén sincs számottevő hajlandóság az ilyesmire.

Mivel mindaz, amit elmondtam, tizenkét év alatt nagyon kevéssé változott, úgy gondolom, a várakozások nagyon kis mértékben teljesültek. Egyfelől nyilván azért, mert túl sokat vártunk el magunktól és egymástól; másfelől azért, mert ilyen-olyan okok miatt még mindig elég kevés az olyan fórum, ahol ezeket a problémákat, komplexusokat, érzékenységeket ki/meg lehetne beszélni; harmadrészt, mert az ilyenfajta beszélgetés csak egy nagyon szűk kört érint, és nem látom, hogy a közeljövőben esélye volna tágabb körre is kiterjedni, márpedig a „megbékélésnek" mégiscsak tömegeket kellene érintenie; negyedrészt, mivel a kiváló kezdeményezések is veszíthetnek erejükből, ha hirtelen kiderül, hogy a háttérből politikai szándék irányítja őket.

Olyan kezdeményezésekre volna szükség tehát, amelyek nagyszámú embert vonnak be egy nagyon jól kitalált projektbe, s ezekben a projektekben nemcsak értelmiségieknek kellene részt venniük, sőt; és olyanokra, amelyeket még rágalmazás szintjén is nagyon nehéz kapcsolatba hozni a hatalommal. Nem vagyok naiv, tudom, hogy iszonyú nehéz ilyesmit kitalálni; de mindig gyanús az a megbékélő és közeledő, aki bársonyszékbe vágyik.

DIVERGENCE IN ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS

As you may know, my qualification doesn't allow me to reflect on the subject like a political scientist or a political philosopher would – please take this into consideration. I didn't answer the questions one by one, yet I think the letter answers only the first and the last questions (at most).

It seems to me that unfortunately both nations give too much importance to different symbols, they trust them and *the way they are explained* too much – according to the present circumstances that also means that they despise the other's symbols and interpretations. Many people have already talked about this, both politicians and journalists. For example the pact of Trianon has totally different meanings for the Romanian nation and for the Hungarian one, and neither is ready to accept what the other says. The problem is even more difficult because neither of the parties *has objective and rational arguments*. Both of them repeat obsessively their "historical" truths, stick to them and become angry when hearing the word "rational". Maybe a part of the Hungarian science and public discourse is a little bit more open to lucidity, but lately (for a rather long time, unfortunately) the latter has become quite coarse. Among Romanians there is no significant readiness, not even among intellectuals, (as the open letter of Miklós Gáspár Tamás, in spite of its cynicism, made it very clear) for such lucidity.

As all I've said until now hasn't changed much in the last twelve years, I think the expectations were met only to a small extent. This is, first of all, due to too high expectations from ourselves and others; secondly, because there aren't enough forums where these complex and delicate problems could be debated; the third reason for it is that only a small circle is interested in starting such a dialogue, and I don't think that in the near future this circle will widen, though "reconciliation" should concern people; finally, even outstanding initiatives can lose drive, when it suddenly becomes clear that there are obscure political interests in the background.

Thus, we need initiatives that involve many people in very well thought out projects; and not only intellectuals should participate in them, on the contrary: we need projects that could not be associated with power, even on the level of calumny. I'm not naive, I know very well that it is extremely hard to have such an initiative – but those people who fight for reconciliation and closer relations, while in fact they wish for positions for themselves always raise suspicions.

László DÉNES

DILEME ALE RELAŢIILOR ROMÂNO-MAGHIARE

A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOK DILEMMÁI

DILEMMAS OF THE ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS

DILEME ALE RELAŢIILOR ROMÂNO-MAGHIARE

Răspunzând la invitaţia Dvs. care mă onorează, mă străduiesc să dau curs cât mai repede la întrebările care mi-au fost puse, cerându-vă totodată scuze dacă formulările mele nu vor fi nici amănunţite, nici cuprinzătoare, şi nici nu se vor ridica pe culmi politologice, deoarece în prezent – iar această situaţie se menţine deja de cinci ani – munca redacţională şi responsabilităţile ce-mi revin din conducerea unei redacţii absorb tot timpul şi energia mea în aşa măsură încât, pentru mine, din ce în ce mai mult, sensul şi rostul istovirii de zi cu zi asumate din nevoie a devenit, în mod exclusiv, resuscitarea „experimentului" şi „instituţiei mediatice" denumite *Erdélyi Napló.* În ultimul timp nu prea am avut ocazia de a sparge această monotonie a cotidianului nici pentru literatură, nici pentru asumarea unui rol public, iar numele şi persoana mea sunt încă prezente – atât cât se poate – în conştiinţa publică doar din cauza manifestărilor mele publicistice răsfirate aiurea. Tocmai de aceea, faptul că m-aţi căutat ar putea fi considerat de mine chiar măgulitor – pe motivul celor expuse mai sus –, în acelaşi timp mă ispiteşte gândul ca la întrebările ce mi-au fost puse să vă dau răspunsuri lapidare, de o singură propoziţie: opiniile mele despre cele expuse aici se găsesc în cele mai mult de o sută de articole pe care le-am publicat de la schimbarea regimului din 1989 în presa maghiară din România, cu predilecţie în *Erdélyi Napló* şi *Bihari Napló,* dar (pe alocuri) şi în cea românească. Însă, pentru ca reacţia mea să nu pară un refuz nepoliticos la ancheta Dvs., iată că voi încerca să formulez o cvasisinteză a opiniilor mele pe baza întrebărilor puse:

1. În prealabil sunt nevoit să calific ca unilaterală sau, mai degrabă, lipsită de consistenţă premisa că eu aş fi fost „un susţinător al cauzei apropierii româno-maghiare în ultimi doisprezece ani", deoarece pentru mine distanţa dintre popoare şi naţiuni nu este mai mult decât un simplu fapt geografic. Relaţia dintre două state constituie, după părerea mea, o problemă a politicii de actualitate, iar cea dintre doi cetăţeni de naţionalitate diferită poate fi doar o dilemă a socializării, a culturii, a religiei, una sentimentală sau sexuală eventual (pentru un mizantrop... nici atât). În ce priveşte aşteptările Ungariei faţă de România după 1989: cea dintâi, adică naţiunea maghiară (în totalitatea ei şi partea care în 1918 a trecut sub autoritatea României), a avut faţă de cea din urmă aşteptări reparatorii justificate istoric, care au fost îndeplinite doar într-o foarte mică măsură. În acelaşi timp, România şi naţiunea română au avut două feluri de aşteptări faţă de toate ţările (şi nu numai faţă de Ungaria): să ne ajute, sau să ne lase în pace. Prima s-a realizat de regulă în relaţie (şi) cu Ungaria, a doua însă nu, dat fiind că „ungurii" n-au fost dispuşi să uite trecutul.

2. Modelul franco-german este un model al măturării sub covor a trecutului împovărat, a ofenselor, a problemelor, un exemplu al îngheţării acesto-

ra, un model de tip *nu privi în urmă, ce a fost a fost,* şi numai de aceea funcţionează (aşa cum funcţionează, fără a putea fi generalizat pentru întreaga lume), pentru că într-o situaţie istorică dată, în ambele talere ale balanţei, aporturile trecutului au avut o greutate aproximativ egală şi am putea spune că succesele şi eşecurile naţionale s-au compensat. Acest model nu poate fi adaptat relaţiilor româno-maghiare tocmai pentru că una dintre părţi (în cazul nostru partea română) încearcă de pe poziţia „marii naţiuni victorioase, eficace şi descurcăreţe" să impună principiul „ce a fost, a fost, uitaţi trecutul, resemnaţi-vă" celeilalte părţi, care este considerată culpabilă şi ostilă (ergo predestinată osândirii şi ispăşirii).

3-4. La aceste două întrebări ar merita să căutăm răspunsuri doar în cazul în care se va produce reparaţia istorică: dacă România va recunoaşte că situaţia ei geopolitică conjuncturală avantajată decurge din complotul imperialist din 1920 şi va renunţa la aspiraţiile sale de stat-naţiune pe care maghiarii le resimt ca fiind agresive (asimilarea celorlalte etnii, stat naţional centralizat, ortodoxia în expansiune, politica balcanică bazată pe ideea de hegemonie, discursul naţionalist, falsificarea istoriei, diplomaţie manipulativă etc). La nivel de iniţiativă rămâne o sarcină actuală elaborarea şi predarea unei istorii „credibile" a celor două popoare, naţiuni şi ţări (care să fie cât mai aproape de adevăr şi în acelaşi timp – mai mult sau mai puţin – acceptată de către ambele părţi), precum şi începerea dialogului politic româno-maghiar la nivelul majorităţii şi minorităţii (adică între naţiunea română şi partea naţiunii maghiare care trăieşte pe pământul Transilvaniei), fără condiţii prealabile, dar pe baza egalităţii şi parităţii (vezi propunerea lui László Tőkés), extinderea dialogului pe toate domeniile vieţii, fără a evita necesitatea modificării Constituţiei (în nenumăratele articole, pornind de la suveranitate până la garantarea proprietăţii private, de la autonomie până la drepturile colective ale etniilor).

A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOK DILEMMÁI

Megtisztelő kérésüknek eleget téve igyekszem mielőbb megválaszolni a hozzám intézett kérdéseket, egyben elnézésüket kérem, amiért a válaszaim nem lesznek sem kimerítőek, sem szerteágazóak, sem politológiai magasságokba emelkedőek, jelenleg ugyanis – és ez a helyzet immár öt éve tart – minden időmet és energiámat leköti a lapszerkesztői és szerkesztőségvezetői munka, olyannyira, hogy a hovatovább kínos kényszerűségből vállalt mindennapi gürcölés értelmévé és céljává kizárólag az *Erdélyi Napló* nevű „kísérlet" és „médiaintézmény" továbbéltetése vált számomra. E mókuskerékből kilépni az utóbbi időben sem az irodalom, sem a közéleti szerepvállalás kedvéért nemigen állt módomban, jószerével csak a szórványos publicisztikai megnyilvánulásaim révén van még a nevem és a személyem – annyira, amennyire – a köztudatban. Éppen ezért akár hízelgőnek is mondhatnám az Önök megkeresését, ugyanakkor – a fentebb leírtak okán – megkísértett annak a gondolata, hogy a kérdéseikre egymondatos, lapidáris választ adjak: nézeteim a felvetettekről megtalálhatók abban a több száz cikkben, amit az 1989-es gengszterváltás óta a romániai magyar és (elvétve) román nyelvű sajtóban, főként az *Erdélyi Napló*ban és a *Bihari Napló*ban, de számos más lapban is publikáltam. Ám hogy ne tűnjék udvariatlanul elutasítónak egy ilyen reagálás az Önök megkeresésére, íme, megkísérlek egy kvázi nézet-összefoglalót megfogalmazni a felvetett kérdések kapcsán:

1. Elöljáróban kénytelen vagyok egyoldalúnak vagy még inkább súlytalannak minősíteni ama premisszát, hogy én „az elmúlt tizenkét évben a román–magyar közeledés ügye mellett elkötelezett" lettem volna, ugyanis számomra a népek, nemzetek közötti távolság nem több puszta geográfiai ténynél. Két állam viszonya a megítélésem szerint mindig aktuálpolitikai kérdés, két különböző nemzetiségű polgáré pedig szocializációs, kulturális, vallási, érzelmi, szexuális stb. dilemma, ha egyáltalán az (egy mizantróp számára még csak az sem). Ami Magyarország és Románia egymással szembeni elvárásait illeti 1989 után: az előbbinek, a magyar nemzetnek (egészének és 1918 után román fennhatóság alá került részének) jogos történelmi reparációs elvárásai voltak az utóbbival szemben, s ezek csupán nagyon kis részben teljesültek. Romániának és a román nemzetnek pedig kétfajta elvárása volt mindenkivel (és nem csupán Magyarországgal) szemben: segítsenek, vagy hagyjanak békén minket. Az előbbi többnyire teljesült magyar relációban (is), az utóbbi viszont nem, ugyanis „a magyarok" nem voltak hajlandók fátylat borítani a múltra.

2. A francia–német modell a terhes múlt, a sérelmek, a gondok stb. szőnyeg alá seprésének, ezek jegelésének, a *ne nézz visszá*-nak, a *volt, ami volt*-nak a modellje, és csupán azért működik (jól, rosszul, de nem az egész világra általánosíthatóan), mert egy adott történelmi helyzetben a mérleg mindkét serpenyőjébe hozzávetőlegesen azonos súlyban került a múlt hozadéka, mondhatni kiegyenlítődtek a nemzeti sikerek és kudarcok. A román–magyar viszonyra éppen

azért nem alkalmazható e modell, mert az egyik fél (esetünkben a román) a „győztes, sikeres, életrevaló, nagy nemzet" pozíciójából próbálja a „volt, ami volt, felejtsétek el, törődjetek bele" elvét rákényszeríteni a bűnösnek, ellenségesnek tartott (ergo megbüntetésre és bűnhődésre predesztinált) másikra.

3-4. E két kérdésre csak akkor érdemes egyáltalán válaszokat keresni, ha megtörténik a történelmi igazságtétel: ha Románia elismeri előnyös konjunkturális geopolitikai helyzetének egy 1920-as imperialista összeesküvésből fakadó mivoltát, és lemond a magyarság által agresszívnak érzett nemzetállami törekvéseiről (más etnikumok asszimilációja, központosított nemzetállam, terjeszkedő ortodoxia, hegemonisztikus Balkán-politika, nacionalista diskurzus, történelemhamisítás, manipulatív diplomácia stb.). A kezdeményezések rendjén máig aktuális a két nép, nemzet, ország „hiteles" (az igazsághoz legközelebb álló, de mindkét fél által többé-kevésbé elfogadott) történelmének megírása és tanítása, illetve a román–magyar politikai párbeszéd megkezdése többség-kisebbség (azaz: román nemzet – erdélyi magyar nemzetrész) szintjén, feltételek nélkül, de egyenlőségi, paritásos alapon (lásd a Tőkés László-féle javaslatot), az élet minden területére kiterjesztve, meg nem kerülve az alkotmánymódosítás szükségességét sem (a szuverenitástól a magántulajdon-szavatolásig, az autonómiától a kollektív etnikai jogokig terjedő számtalan cikkelyben).

DILEMMAS OF THE ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS

I am honored to act upon your request, and therefore hurry to answer your questions, begging for your forgiveness for not being able to provide more comprehensive or complex replies, or replies that bear the mark of a political scientist, as currently – and this situation has been lasting for five years – all my energy and time are being taken up by my editorial work and my position as chief editor to such an extent that the only and exclusive meaning and aim of my everyday toil has become to help survive the "experiment" and "media institution" called *Erdélyi Napló*. I have not been able to leave this rat race lately, either for reasons pertaining to literature, or for public roles, and – mainly – my sporadic essays keep my name and person alive, as much as that is possible, in the public sphere. Therefore, I could even consider your request flattering, and yet – based on the above – I have been tempted by the thought of providing brief, one-sentence answers: my opinions on the issue in discussion can be found in the several hundred articles that I have published in the Hungarian language – and occasionally in the Romanian language – press, especially in the *Erdélyi Napló* and the *Bihari Napló*, but also in other journals, since the change of regime in 1989. However, in order to avoid having an apparently impolite reaction to your request, I shall try to quasi-synthesize my opinions about the issues raised:

1. First of all, I would like to emphasize that premise that I have been "a supporter of the approach between Romanians and Hungarians in the last twelve years" is a one-sided, or in fact unconvincing statement, because I think the distance between people and nations is only a geographical fact. Developing relations between two states is a matter of current politics, the relations between two citizens of different nationalities can be the dilemma of socialization, culture, religion, sentiments or sex (at best – and for a misanthrope, not even that). Regarding Hungary's expectations of Romania after 1989: the former, more precisely the Hungarian nation (the nation as a whole and that part which in 1918 was transferred under Romania's authority) expected from the latter corrections justified by history, which were accomplished to some degree. In the meantime, Romania and the Romanian nation have shown two types of expectations toward all countries (not only toward Hungary): to get help or to be left alone. The first expectation was met in its relation to Hungary (too), the second one wasn't, because the Hungarians didn't seem willing to forget the past.

2. The Franco-German model is an example of concealing the burdened past, the offences, the problems, an example of an attempt to freeze them, a model for *not looking back at all* at what happened. This attitude works (as it can, without allowing us to generalize), because at a certain moment in history on both sides the sum of facts of history had the same weight, one

can say that the successes and failures of the two nations were balanced. This model can't be applied to the Romanian-Hungarian relationship, because one side (in this case the Romanians) tries, from the great "victorious, powerful and ingenious" nation's position, to make the other part, considered guilty and hostile (and therefore destined to punishment and repentance), accept the principle "what was done was done, accept the fact that it belongs to the past".

3-4. Answering these two questions could be appropriate only when historical correction is done: when Romania recognizes that its advantageous geopolitical situation emerges from the imperial plot in 1920, and when it gives up its tendencies to become a nation-state (the assimilation of other ethnic groups, the centralized nation-state, the expanding orthodoxy, the Balkan-type politics based on the idea of hegemony, the nationalist discourse, the falsification of history, manipulative diplomacy etc.), tendencies that Hungarians find aggressive. At the level of initiatives it remains a current task to elaborate and to teach a "credible" history of the two peoples, nations and countries (a history as close to the truth as possible and also accepted – more or less – by both sides), to start a political dialog between the Romanian majority and the Hungarian minority living in Transylvania, an unconditional dialog based on equality and parity (see the proposal of László Tőkés) to be extended to all fields of life, without avoiding the necessity of modifying the constitution (its several clauses concerning sovereignty, the right to private property, the autonomy and the common rights of ethnic groups).

György ENYEDI

BARIERE ALE COLABORĂRII ROMÂNO-MAGHIARE

AKADÁLYOK
A ROMÁN–MAGYAR EGYÜTTMŰKÖDÉS ÚTJÁBAN

BARRIERS TO ROMANIAN-HUNGARIAN COOPERATION

BARIERE ALE COLABORĂRII ROMÂNO-MAGHIARE

Menţionez în prealabil că cercetarea relaţiilor internaţionale nu aparţine domeniului meu de activitate, răspunsurile de mai jos fiind ideile unui intelectual care ar dori să trăiască în pace şi în respect reciproc cu vecinii săi. În afară de aceasta, cunosc foarte puţin România şi românii; în viaţa ştiinţifică internaţională am întâlnit cercetători români şi în problemele de specialitate am găsit foarte uşor o limbă comună cu ei.

1. Aşteptările de după 1989 s-au hrănit din speranţe exagerate şi dintr-o oarecare ignoranţă. În Ungaria exista ideea greşită că naţionalismul românesc a fost un accesoriu al regimului Ceauşescu, iar cu prăbuşirea acestuia va slăbi – prin urmare am primit cu o ofensă dezamăgitoare izbucnirea vehementă în 1990 a „antimaghiarismului". În acelaşi timp, s-a revigorat şi naţionalismul maghiar, care până atunci s-a manifestat îndeosebi faţă de Uniunea Sovietică. În epoca socialismului de stat, mai multe ţări din Europa de Est s-au folosit de naţionalism în vederea legitimării sistemului (pe lângă România şi Iugoslavia, dar şi Uniunea Sovietică), ceea ce însă nu a fost posibil în mod oficial în RDG şi în Ungaria – din motive istorice şi din cauza situaţiei lor geostrategice. Criza economică ce a urmat schimbării de sistem a contribuit şi ea la crearea unei atmosfere publice nervoase şi dezamăgite.

2. Comparaţia franco-germană nu este adecvată. Pactul franco-german a fost interesul primordial al întregii lumi occidentale, deoarece fără aceasta ar fi avut puţine şanse confruntarea unită faţă de Uniunea Sovietică şi, prin aceasta, funcţionarea fiabilă a NATO sau integrarea economică de mai târziu a Europei. În acest sens s-a manifestat şi o puternică influenţă din partea SUA, iar celor două părţi li s-au promis multe: Germaniei recăpătarea rapidă a unui statut decent după pierderea războiului (să ne amintim cum s-a desfăşurat acest proces după primul război mondial), iar Franţei un rol politic mult mai mare decât importanţa efectivă a ţării. Colaborarea româno-maghiară este de interes european doar în măsura în care nu se doreşte apariţia unor noi conflicte în Europa de Sud-Est. În rest, ea este numai interesul celor două ţări. Influenţa democraţiilor occidentale este indirectă: nici una dintre ţări nu ar dori să primească un calificativ negativ şi să rămână în afara lărgirii UE, ceea ce le îndeamnă să-şi păstreze autocontrolul. Relaţiile interguvernamentale româno-maghiare pot fi considerate satisfăcătoare în prezent.

3. La această întrebare am putea enumera multe clişee – în loc de acestea subliniez doar un singur considerent: punctul de vedere al interesului economic. Cele două ţări sunt şi astăzi parteneri comerciali importanţi unul pentru altul, s-au „mişcat" şi investiţiile de capital. Consolidarea pe o bază solidă a relaţiilor româno-maghiare poate fi asigurată numai pe linia unor interese clare, bine formulate. Argumentele politice sau morale nu pot decât să îndemne la pace, pentru colaborarea efectivă sunt necesare şi interese economice. Din-

tre acestea, pe lângă comerţul exterior, ar putea fi important sistemul relaţiilor economice regionale, trasnsfrontaliere. O legătură economică durabilă nu poate fi lipsită de încrederea între parteneri, de relaţiile interpersonale. Capacitatea competiţională a întreprinzătorilor din cele două ţări pe piaţa mondială este încă slabă; prin colaborare şi învăţare interactivă s-ar putea întări reciproc.

4. Principalul impediment îl constituie lipsa cunoaşterii celuilalt, ideile preconcepute care s-au fixat în profunzime, opiniile negative reciproce. În acest domeniu, rezultatele se pot obţine doar încet, cu recidivări, la scara generaţiilor. Ele necesită multă răbdare şi aptitudinea de a se bucura de paşii mici. Cred că două lucruri sunt de importanţă primordială: rolul societăţii locale (inclusiv sfera civilă), autoguvernări, colaborarea între asociaţii locale şi menţinerea legăturilor între membrii tinerei generaţii. Colaborarea interguvernamentală este mai probabilă, dacă este stimulată nu numai de interesul UE, ci şi de interesul electoratului. Cunoaştem o mulţime de forme ale colaborării, însă ambele ţări ar dori să se prezinte mai degrabă la Paris, decât în ţara celuilalt. Unei administraţii locale a unui oraş mic sau mijlociu (care nu poate ajunge la Paris) îi poate conveni însă şi partenerul vecin, mai ales dacă intră în joc şi interesele economice, turistice etc.

Clişeele stereotipe ale maghiarilor despre români şi viceversa sunt nu numai lacunare, dar şi defavorabile. Maghiarii din România ar putea juca un rol important în procesul de apropiere, din cauza bilingvismului lor ei s-ar putea bucura de o mai mare încredere. Judecând după experienţele mele, întâlnirile bilaterale între specialişti (mai ales în domeniul ştiinţelor naturii şi al ştiinţelor tehnice) sunt şi ele avantajoase, consensurile parţiale se nasc cu uşurinţă la întrevederile de acest gen.

AKADÁLYOK A ROMÁN–MAGYAR EGYÜTTMŰKÖDÉS ÚTJÁBAN

Köszönöm szíves felkérésüket, hogy válaszoljak néhány, a magyar–román viszonyra vonatkozó kérdésükre. Előrebocsátom, hogy a nemzetközi kapcsolatok vizsgálata nem szakterületem, válaszaim egy olyan értelmiségi gondolatai, aki szeretne szomszédaival békességben s kölcsönös megbecsülésben élni. Ezenkívül nagyon kevéssé ismerem Romániát s a románokat; a nemzetközi tudományos életben találkoztam román kutatókkal, s a szakkérdésekben könnyen megtaláltuk a közös nyelvet.

1. Az 1989 utáni várakozások túlzott reményekből s részbeni tudatlanságból táplálkoztak. Magyarországon élt olyan tévhit, hogy a román nacionalizmus a Ceauşescu-rendszer tartozéka volt, s annak bukásával meggyengül, ezért sértődött csalódással fogadtuk a magyarellenesség 1990 eleji heves fellobbanását. Megerősödött a magyar nacionalizmus is, mely korábban főleg a Szovjetunióval szemben fogalmazódott meg. Az államszocialista időszakban több kelet-európai ország használta fel a nacionalizmust rendszere legitimálására (Románián kívül Jugoszlávia vagy éppen a Szovjetunió is), ám ez hivatalos formában az NDK-ban s Magyarországon nem volt lehetséges – történelmi okokból is, geostratégiai helyzetük miatt is. A rendszerváltást közvetlenül követő gazdasági válság is idegessé, csalódottá tette a közhangulatot.

2. Nem jó a francia–német hasonlat. A francia–német kiegyezés elsőrendű érdeke volt az egész nyugati világnak, enélkül ugyanis kevés esélye volt a Szovjetunióval való egységes szembefordulásnak – tehát a NATO megbízható működésének vagy Európa későbbi gazdasági integrálódásának. Ezért igen erős USA-befolyás is érvényesült, és sokat ígértek a két érdekelt félnek is: Németországnak a vereség utáni gyors szalonképessé válást (emlékezzünk, hogyan zajlott ez le az I. világháború után), Franciaországnak a tényleges jelentőségénél jóval nagyobb politikai szerepet. A magyar–román együttműködés csak olyan fokig európai érdek, hogy ne legyenek új délkelet-európai konfliktusok. Amúgy ez csak a két ország érdeke. A nyugati demokráciák befolyása közvetett: egyik ország sem szeretne rossz bizonyítványt kapni, az EU-bővítésből kimaradni, s ez önmérsékletre int. A magyar–román kormányközi kapcsolatok jelenleg megfelelőnek mondhatók.

3. E kérdésnél sok közhely sorolható fel, helyette egyetlen szempontot emelek ki: a gazdasági érdekeltség szempontját. A két ország ma is jelentős kereskedelmi partner, s „megmoccant" a tőkebefektetés is. A román–magyar viszony megalapozott erősödése csak jól megfogalmazott, világos érdekek mentén biztosítható. Politikai vagy morális érvek csak a békességre inthetnek – a tényleges együttműködéshez gazdasági érdekek is szükségesek. Ebben a külkereskedelem mellett fontos lehet a határon átnyúló regionális gazdasági kapcsolatok rendszere. A tartós gazdasági kapcsolat nem nélkülözheti a part-

nerek közötti bizalmat, személyes kapcsolatot. A két ország vállalkozóinak a világpiacon még gyenge a versenyképességük; együttműködésük, az interaktív tanulás egymást erősítheti.

4. A fő akadály egymás ismeretének hiánya, a mélyen rögzült előítéletek, a kölcsönösen elítélő vélemények. E téren eredmény csak lassan, visszaesésekkel, generációs léptékben érhető el. Sok türelmet s a kis lépések feletti öröm képességét kívánja. Két dolgot tartok elsődlegesnek: a helyi társadalom (s benne a civil szféra) szerepét = önkormányzatok, helyi egyesületek együttműködését és a fiatal generáció kapcsolattartását. A kormányzati együttműködés valószínűbb, ha nemcsak EU-érdeklődés, hanem a választópolgárok érdeklődése ösztönzi. Az együttműködési formák sokasága ismeretes, ám mindkét ország inkább Párizsban szeretne bemutatkozni, s nem egymás országában. Egy kis- vagy középvárosi önkormányzatnak azonban (Párizsba nem jutván el) a szomszéd partner is megfelelhet, főleg ha gazdasági, turisztikai érdekekhez is kapcsolódik. A magyaroknak a románokról s fordítva nemcsak hiányosak, hanem kedvezőtlenek is a sztereotípiái. A romániai magyarság a közeledésben jelentős szerepet játszhat, kétnyelvű lévén talán nagyobb bizalmat élvezhet. A magam tapasztalataiból ítélve a kétoldalú szakmai találkozók is előnyösek, főleg a természettudományi vagy műszaki jellegűek, melyekben könnyen kialakulnak részbeni konszenzusok.

BARRIERS TO ROMANIAN-HUNGARIAN COOPERATION

I would like to mention first that international relations don't belong to my research area; my answers here are the ideas of an intellectual willing to live in peace and mutual respect with his neighbors. Besides this, I don't really know Romania and the Romanian people; along my scientific activity I have met Romanian researchers, and in the issues of our field we found a common language very easily.

1. Exaggerated hopes and a kind of ignorance supported expectations after 1989. In Hungary the false idea persisted that Romanian nationalism was an accessory to the Ceauşescu regime, and its fall would diminish the nationalism as well – therefore we were disappointed, even offended by the vehement re-appearance in 1990 of the "anti-Hungarian" stereotype. In the meantime Hungarian nationalism awakened too; until then it was manifested mainly against the Soviet Union. In the socialist era a lot of Eastern-European countries (besides Romania and Yugoslavia, and even the Soviet Union) used nationalism in order to legitimize the system, which wasn't officially possible in the Democratic Republic of Germany or in Hungary because of historical reasons and their geo-strategic situation. The economic crisis following the change of regime also contributed to the establishment of an angry and disappointed public atmosphere.

2. I don't find the Franco-German comparison adequate. The Franco-German alliance was the basic interest of the western world, because without this alliance there would have been little chance for the united stand against the Soviet Union and through this the reliable functioning of NATO or later the economic integration of Europe. Thus the USA exerted a great influence on the two states, promising them a lot of things: to Germany the fast recovery of a decent status after losing the war (let us remember how this process was carried out after the first world war), and to France a much higher political role than the effective importance of the country would have made possible. Europe has an interest in the Romanian-Hungarian cooperation insofar as a new conflict in Southeastern Europe is undesirable. Otherwise it is only in the interest of the two countries. The influence of western democracies is indirect: neither of the two countries wants to get a negative qualification and thus to stay out of the enlargement of the EU, which induces them to keep self-control. Romanian-Hungarian intergovernmental relations can be considered satisfactory at present.

3. One can enumerate several clichés to this question – instead of that I would like to underline one consideration: the standpoint of the economic interest. The two countries are even today very important commercial partners; they have begun to invest as well. The consolidation of a well-based Romanian-Hungarian relation can be assured only through clear, well-

defined interests. The political or moral arguments should encourage peace, as efficient cooperation requires economic interests as well. Besides the export trade, the regional economic relations across frontiers could be very important. A long-lasting economic partnership requires trust and interpersonal relations between the partners. The competitiveness of entrepreneurs in the two countries is quite weak in relation to the world market economy, but cooperation and interactive learning can strengthen both sides.

4. The main impediment is the lack of knowledge of the other, the preconceptions that are profoundly fixed, and the mutual negative opinions. In this sense results can be reached very slowly, with backward steps, throughout generations. They require much patience and the ability to enjoy small successes. I think two things are of basic importance: the role of the local society (including the civil sphere), self-governemnt, cooperation between autonomous administrations and local associations, and the maintenance of relations between young people. Intergovernmental cooperation has more chances if not only encouraged by the interest of joining the EU, but by the interest of the electorate too. There are a lot of ways for cooperation, but both parties would rather appear in Paris than in each other's country. It could be more convenient for the local administration of a small or middle-sized town (that can't go to Paris) to partner up with the neighbor, mainly if there are economic interests or interests related to tourism etc.

The clichés of Hungarians about Romanians and vice versa are not only inaccurate, but also disadvantageous. The Hungarians living in Romania could have an important role in the process of developing closer relations; due to their bilingualism they should enjoy greater trust. My experience shows that the meetings of specialists (mainly in the field of natural and technical sciences) are useful; agreements are reached easily in this kind of meetings.

Kinga GÁL

DIMENSIUNEA EUROPEANĂ A COLABORĂRII ROMÂNO-MAGHIARE

A ROMÁN–MAGYAR EGYÜTTMŰKÖDÉS EURÓPAI DIMENZIÓJA

THE EUROPEAN DIMENSION OF ROMANIAN-HUNGARIAN COOPERATION

DIMENSIUNEA EUROPEANĂ A COLABORĂRII ROMÂNO-MAGHIARE

Mă onorează faptul că mă consideraţi unul dintre cei care s-au angajat pentru apropierea româno-maghiară. Rugămintea Dvs. este cu atât mai onorantă cu cât ştiu cât de multe aţi făcut şi faceţi pentru consolidarea relaţiei de prietenie dintre comunităţile noastre.

Voi răspunde aşadar cu bucurie cererii Dvs. şi sper cu tărie că ancheta iniţiată va contribui la clarificarea acestei problematici.

1. Cred că noţiunile „maghiari" şi „români" sunt prea generale, deoarece atât printre maghiari, cât şi printre români se află adepţi ai apropierii între cele două popoare, pe când alţii, călăuziţi de un oarecare interes particular, sunt împotriva ei. Situaţia este identică în cazul politicienilor care, într-o perioadă anume, reprezintă Ungaria sau România, în postură guvernamentală sau de opoziţie.

Majoritatea maghiarilor şi a românilor ar dori – şi ambele ţări fac eforturi – ca atât Ungaria, cât şi România să se integreze cât mai repede în structurile euroatlantice, numai că unii – care, sper, sunt puţini – cred că acest lucru este posibil şi fără acceptarea sistemului de valori european. Aceştia din urmă au avut şi continuă să aibă o atitudine ostilă faţă de apropierea româno-maghiară.

În momentul înlăturării regimului Ceauşescu şi în primele săptămâni care i-au urmat, majoritatea zdrobitoare a poporului maghiar, ca şi a poporului român, a crezut sincer că au fost îndepărtate toate obstacolele din calea apropierii celor două popoare. În decembrie 1989, maghiarii din România şi-au riscat viaţa şi şi-au plâns morţii împreună cu românii la Timişoara, Cluj şi Târgu Mureş, iar maghiarii din Ungaria s-au solidarizat cu ei, sprijinindu-i după posibilităţile lor. La sfârşitul lui decembrie 1989, nici un maghiar sau român bine intenţionat nu şi-ar fi imaginat că în martie 1990 ar putea să urmeze „zile negre".

Atât maghiarii din România, cât şi cei din Ungaria s-au aşteptat ca noul sistem democratic din România să fie capabil de a satisface nevoile justificate ale maghiarilor din România. O mare parte a românilor au fost însă stupefiaţi de pretenţiile maghiarilor din România, deoarece sistemul „socialist multilateral dezvoltat" i-a convins că problema naţionalităţilor a fost „rezolvată" definitiv. De această stupoare s-au folosit aceia care nu s-au gândit niciodată în mod serios să accepte sistemul de valori european şi, abuzând de naţionalismul moştenit din trecut, au deteriorat relaţiile dintre populaţia majoritară şi minoritatea maghiară. Ceea ce, bineînţeles, a exercitat un efect şi asupra evoluţiei relaţiilor dintre Ungaria şi România.

Au trecut aproape 12 ani de atunci. Majoritatea maghiarilor şi românilor a înţeles că acceptarea sau respingerea sistemului de valori european este cel puţin la fel de importantă ca legăturile naţionale. În România, relaţiile între populaţia majoritară şi minoritatea maghiară s-au schimbat. Problemele şi

expresiile tabu au ajuns la nivelul discuţiilor zilnice, cel puţin în unele cercuri ale intelighenţiei, dar şi în coloanele presei ajung tot mai frecvent pe tapet expresii care mai înainte se foloseau doar în şoaptă, ca de exemplu autoguvernare, regionalism sau autonomie.

După părerea mea, aşteptările celor două comunităţi, ale populaţiei majoritare şi ale minorităţii maghiare, s-ar putea apropia pe măsură ce tabuurile şi idolii se banalizează treptat. Această apropiere – mai curând sau mai târziu – se va oglindi şi în relaţiile interstatale româno-maghiare. În cazul în care comunitatea maghiară se poate simţi cu adevărat acasă în România, şi relaţiile interstatale româno-maghiare ar putea deveni senine. Este dat deja un sistem instituţional care, din considerente politice, până acum nu a fost pe deplin folosit: comisiile mixte interguvernamentale. Încărcate cu conţinut real, aceste organisme au posibilitatea de a îndeplini împreună şi reciproc rolul de protectoare ale minorităţilor lor, pentru a se ajunge la soluţii şi realizări de ordin practic.

2. Deşi sună bine, a compara evoluţia relaţiilor româno-maghiare cu reconcilierea istorică franco-germană este puţin cam exagerat. Opoziţia franco-germană a fost de altă natură decât cea româno-maghiară, procesul reconcilierii istorice franco-germane s-a desfăşurat şi el în condiţii diferite, au existat alte motive şi alt mediu internaţional. Diferenţa esenţială este că procesul de reconciliere româno-maghiară trebuie să aibă loc în primul rând în interiorul României. Principalii protagonişti ai acestui proces nu sunt, prin urmare, cele două state, ci, pe de o parte, statul şi poporul român, iar pe de altă parte, comunitatea maghiară din România. Acest proces a început deja atunci când, în 1996, organizaţia reprezentativă a comunităţii maghiare din România, UDMR, şi-a asumat un rol în cadrul guvernului; semne promiţătoare s-au mai ivit şi de atunci, mai exact semne ale unor posibilităţi care nu au fost pe deplin exploatate de către nici una dintre părţi, căci protocoalele semnate în 2001 şi 2002 între partidul de guvernământ şi UDMR ar fi fost doveditoare dacă în probleme esenţiale semnele se pot transforma în fenomene.

Un posibil conţinut al comparaţiei reconcilierii istorice franco-germane cu cea româno-maghiară ar fi faptul că ambele procese s-au construit şi sunt construite pe recunoaşterea intereselor comune. Modelul reconcilierii istorice româno-maghiare va trebui însă inventat şi realizat de către noi, maghiarii şi românii.

3. Potrivit speranţelor noastre, aderarea României la NATO se va realiza în viitorul apropiat şi poate nu va trebui să aşteptăm prea mult până la intrarea celor două ţări în UE. Această transformare geopolitică de proporţii istorice va contribui cu siguranţă la dinamizarea relaţiilor româno-maghiare atât la nivelul interstatal, cât şi în interiorul statelor, la nivel comunitar. De altfel, partenerii noştri euroatlantici ne-au dat de înţeles într-un mod foarte clar că politica ambelor ţări trebuie pusă în slujba consolidării stabilităţii spaţiului lor. Tocmai de aceea ei au salutat fiecare tratat şi înţelegere care a servit la apropierea între statul maghiar şi cel român, apreciind ca eveniment pozitiv orice convenţie de colaborare care s-a născut sau se va naşte între parti-

dul român de guvernământ şi organizaţia de apărare a intereselor comunităţii maghiare din România. Numai că toate acestea rămân fraze goale, lipsite de credit, dacă acordurile sunt destinate vitrinei, nu sunt încărcate de conţinut real, capabil să gestioneze problemele reale. Acesta este cel mai important argument politic pentru dinamizarea relaţiilor româno-maghiare. Argumentul rămâne însă lipsit de credit, dacă nu dinamizăm relaţiile economice, culturale şi de altă natură între ţările noastre. Cu atât mai mult cu cât avem nevoie unii de alţii în aproape orice privinţă, trebuie să ne completăm, pentru că ambele naţiuni s-au format şi vor continua să se dezvolte în acelaşi spaţiu geografic. În urma procesului globalizării, lumea se va transforma lent într-un spaţiu unic. Cum ar putea mica noastră zonă să se sustragă acestui proces mondial?

4. Obstacolul dezvoltării mai hotărâte şi mai consistente a relaţiilor româno-maghiare este faptul că cele două popoare, maghiarii şi românii, nu se cunosc îndeajuns, în ciuda convieţuirii lor multiseculare. Ambele popoare trăiesc cu convingerea falsă că îl cunosc pe celălalt, nutrind în acelaşi timp o seamă de prejudecăţi unii despre alţii. Aceste prejudecăţi s-au format în urma unor experienţe istorice reale sau presupuse, a unor ofense istorice de fapt mutuale, dar ţinute în seamă selectiv, totdeauna numai în evidenţa uneia dintre părţi – şi în legătură cu care, din păcate, istoricii ambelor popoare pot aduce nenumărate exemple.

Nu putem şterge trecutul din memoria noastră, dar nici nu este nevoie. Trebuie să ne străduim cu toţii să ne rezolvăm treburile comune: politicieni, istorici, profesori, toţi oamenii care s-au angajat de partea umanismului, a sistemului de valori european, guvernele şi organizaţiile civile. Sistemul de învăţământ, stabilirea programelor comportă o responsabilitate incredibilă – căci primele trepte şi cele mai temeinice ale cunoaşterii încep în şcoală şi pentru cei mai mulţi acolo se şi termină. Un pas uriaş ar însemna predarea limbii celeilalte părţi. Procesul de reconciliere istorică a început, iar în acest proces a jucat un rol important şi Liga Pro Europa, a cărei activitate o cunosc şi o preţuiesc.

A ROMÁN–MAGYAR EGYÜTTMŰKÖDÉS EURÓPAI DIMENZIÓJA

Megtisztelő számomra, hogy azok között tartanak számon, akik elkötelezték magukat a magyar–román közeledés mellett. Annál is inkább megtisztelő felkérésük, mivel tudom, hogy milyen sokat tettek és tesznek Önök a közösségeink közötti baráti viszony megszilárdulásáért.

Örömmel válaszolok tehát a felkérésükre, és nagyon remélem, hogy az Önök által kezdeményezett ankét hozzá fog járulni a kérdéskör tisztázásához.

1. Úgy vélem, hogy a „magyarok" és „románok" túlságosan általános fogalmak, hiszen mind a magyarok, mind a románok között vannak olyanok, akik a két nép közötti közeledés hívei, és vannak olyanok, akik valamilyen partikuláris érdektől vezérelve ellenzik ezt. Ugyanez a helyzet azoknak a politikusoknak az esetében is, akik egy adott időszakban Magyarországot vagy Romániát képviselik akár kormányzati, akár ellenzéki szerepben.

Mind a magyarok, mind a románok többsége azt szeretné, illetve mindkét állam arra törekszik, hogy Magyarország és Románia egyaránt csatlakozzék az euroatlanti struktúrákhoz, csakhogy egyesek – ha reményeim szerint mégoly kevesen is vannak – azt hiszik, hogy ez lehetséges az európai értékrend elfogadása nélkül is. Ez utóbbiak közömbösen vagy olykor ellenségesen viszonyultak és viszonyulnak a magyar–román közeledéshez.

A Ceauşescu-rendszer megdöntése idején és az azt követő első hetekben mind a magyar, mind a román nép döntő többsége őszintén hitte, hogy elhárult minden akadály a két nép egymáshoz való közeledése előtt. 1989 decemberében a romániai magyarok a románokkal együtt tették kockára az életüket, és együtt gyászolták halottaikat Temesváron, Kolozsváron és Marosvásárhelyen, a magyarországi magyarok pedig mintha saját forradalmukat élték volna újra – lelkesedtek és reménykedtek, lehetőségeik szerint támogatták őket. 1989 decemberének végén még egyetlen jóhiszemű magyar vagy román ember sem tudta volna elképzelni, hogy 1990 márciusában „fekete napok" jöhetnek.

Mind a romániai, mind a magyarországi magyarok azt várták, hogy az új romániai demokratikus rendszer rövidesen kielégítheti a romániai magyarok jogos igényeit. A románok nagy részét azonban megdöbbentette a romániai magyarok fellépése, hiszen a „sokoldalúan fejlett szocialista" rendszer elhitette velük: a nemzetiségi kérdés véglegesen „megoldódott". Ezt a megdöbbenést használták ki azok, akik sohasem gondoltak arra komolyan, hogy elfogadják az európai értékrendet, és a múltból örökölt nacionalizmust meglovagolva megrontották Romániában a többségi lakosság és a magyar kisebbség közötti viszonyt. Ez természetesen hatást gyakorolt a Magyarország és Románia közötti kapcsolatok alakulására is.

Közel 14 év telt el azóta. A magyarok és románok nagy része megértette, hogy az európai értékrend elfogadása vagy elutasítása legalább annyira fontos,

mint a nemzeti kötelék. Romániában megváltozott a többségi lakosság és a magyar kisebbség közötti viszony. A tabukérdések és kifejezések a napi vita szintjére ereszkedtek, legalábbis az értelmiség egyes köreiben, de a sajtó hasábjain is egyre többször kerülnek terítékre olyan kifejezések, amelyeket eddig suttogva mertek használni, mint önkormányzatiság, regionalizmus vagy autonómia.

Szerintem a két közösség, a romániai többségi lakosság és a magyar kisebbség várakozásai a tabuk és bálványok fokozatos hétköznapivá színezése folyamán közeledhetnek egymáshoz. Ez a közeledés pedig előbb-utóbb tükröződik a magyar–román államközi kapcsolatokban is. Ha a magyar közösség teljes mértékben otthon tudja magát érezni Romániában, a magyar–román államközi kapcsolatok is felhőtlenné válhatnak. Ehhez adott egy eddig politikai megfontolásokból teljességében ki nem használt intézményrendszer, a kormányközi vegyes bizottságok formájában. Ezek a testületek valós tartalommal megtöltve hordozzák annak lehetőségét, hogy egymás kisebbségeinek védnöki szerepét közösen ellátva valós megoldásokhoz és gyakorlati megvalósulásukhoz hozzájáruljanak

2. Bár jól hangzik, némiképp erőltetett, ha a magyar–román kapcsolatok alakulását a francia–német történelmi megbékéléshez hasonlítjuk. A francia–német szembenállás más természetű volt, mint a magyar–román szembenállás, a francia–német történelmi megbékélés folyamata is más körülmények között zajlott le, mások voltak az indítékok, és más a nemzetközi közeg. A lényeges különbség az, hogy a magyar–román megbékélési folyamatnak elsősorban Románián belül kell megtörténnie. E folyamat legfőbb szereplői tehát nem két állam, hanem egyrészről a román állam és nép, másrészről a romániai magyar közösség. Ez a folyamat már megkezdődött akkor, mikor a romániai magyar közösség reprezentatív képviseleti szervezete, az RMDSZ kormányzati szerepet vállalt 1996-ban, és akadtak biztató jelek azóta is, illetve mutatkoztak jelei a lehetőségnek, melyek nem leltek teljes kiaknázásra egyik oldalon sem, hiszen a román kormányzó párt és az RMDSZ által aláírt 2001. és 2002. évi protokollumok ezt a tényt bizonyíthatták volna, ha lényeges kérdésekben a jelek jelenségekké képesek alakulni.

A francia–német, illetve magyar–román történelmi megbékélés összehasonlításának tényleges tartalma talán az, hogy mindkét folyamat a közös érdekek felismerésére épült és épül. De a magyar–román történelmi megbékélés modelljét nekünk, magyaroknak és románoknak kell kitalálnunk, kialakítanunk.

3. Reményeink szerint már a közeljövőben sor kerül Románia NATO-csatlakozására, és a két ország EU-csatlakozására sem kell sokáig várni. E történelmi mértékű geopolitikai átalakulás bizonyára hozzájárul majd a magyar–román kapcsolatok dinamikusabbá válásához mind államközi, mind államon belüli, közösségi szinten. Euroatlanti partnereink elég világosan az értésünkre adták, hogy mindkét ország politikáját térségük stabilitása megszilárdításának szolgálatába állítják. Ezért üdvözöltek minden olyan szerződést és megállapodást, amely a magyar–román államközi közeledést szolgálta, ezért értékelnek pozitív eseményként minden olyan együttműködési megállapodást, amely a román kormányzó párt és a romániai magyar közösség érdekvédelmi

szervezete között jött vagy jön létre. Csakhogy mindez üres frázis, hiteltelen marad, ha a szerződések kirakat számára készülnek, nem töltik meg őket valós tartalommal, amely kezelni képes valós problémákat.

Ez a legfontosabb politikai érv a magyar–román viszony dinamikusabbá tétele mellett. De ez az érv üres frázis, hiteltelen marad, ha nem tesszük dinamikusabbá a két ország közötti gazdasági, kulturális és egyéb kapcsolatokat. Annál is inkább, mivel szinte mindenben egymásra vagyunk utalva, ki kell egészítenünk egymást, hiszen mindkét nemzet ugyanabban a földrajzi térségben alakult ki, és ugyanabban a földrajzi térségben fog tovább fejlődni. A globalizmus folyamatának következtében az egész világ egyetlen térséggé válik lassan, hogyan vonhatná ki magát e nagy folyamat alól a mi kis térségünk?

4. A magyar–román kapcsolatok határozottabb és tartalmasabb fejlődésének legfőbb akadálya az, hogy a sok évszázados egymás mellett élés ellenére a két nép, a magyar és a román nem ismeri egymást eléggé. Mindkét nép abban a tévhitben él, hogy ismeri a másikat, miközben mindkét nép rengeteg előítéletet táplál a másikról. Ezek az előítéletek azoknak a valós vagy vélt történelmi tapasztalatoknak, a valójában kölcsönös, de szelektív módon mindig csak az egyik oldalon számon tartott történelmi sérelmeknek a következtében alakultak ki, amelyekre – sajnos – számtalan példát sorolhatnak fel mindkét nép történészei.

A múltat nem törölhetjük ki emlékezetünkből, de nem is szükséges. Közös dolgaink rendezésére kell törekednünk: politikusoknak, történészeknek, tanároknak, minden olyan embernek, aki elkötelezte magát a humanizmus, az európai értékrend mellett, kormányoknak és civil szervezeteknek. Hihetetlen felelősséggel bír az oktatási rendszer, a tananyag meghatározása – hiszen a megismerés első és legalaposabb lépcsőfokai az iskolában kezdődnek, és legtöbbek számára ott is végződnek. Mérföldes lépést jelentene egymás nyelvének oktatása. A történelmi megbékélési folyamat már megindult, és ebben a folyamatban jelentős szerepet játszott a Pro Europa Liga is, melynek tevékenységét nagyra becsülöm.

THE EUROPEAN DIMENSION OF ROMANIAN-HUNGARIAN COOPERATION

I am honored that you consider me one of those who have committed themselves to the cause of developing closer Hungarian-Romanian relations. Even more so, since I know that you have done yourselves and still do a lot for the consolidation of the friendly relations between our communities.

Therefore, I will gladly answer your questions, and indeed hope that the survey you have initiated will contribute to the clarification of the issues raised.

1. I think the notions of "Hungarians" and "Romanians", as formulated in the questions, are much too general, because among Hungarians as well as among Romanians there are people committed to the approach between the two nations, while some others, led by a certain personal interest, are against it. The situation is the same concerning the politicians who represent Hungary or Romania, whether they are in a leading position, or in opposition.

The majority of Hungarians and Romanians wishes and makes efforts for the integration of both countries in the Euro-Atlantic structures, it's just that certain people – who are hopefully just a few – think that this could be reached without accepting the European values. These are the people who had and still have a hostile attitude toward the Romanian-Hungarian rapprochement.

When the Ceauşescu regime was overthrown and in the following weeks the great majority of Hungarians and of Romanians, too, sincerely believed that the approach of the two people wouldn't meet any difficulty any more. In December 1989 Hungarians living in Romania risked their lives and mourned their dead together with Romanians in Timişoara, Cluj and Târgu Mureş, and Hungarians living in Hungary stood by them, offering help according to their possibilities. At the end of December 1989 not one well-intentioned Romanian or Hungarian would have imagined that the "dark days" of March 1990 would come.

The Hungarians living in Romania as well as those in Hungary expected the new democratic system in Romania to be able to satisfy the justified needs of Hungarians in Romania. But a great part of Romanians were stupefied by the claims of the Hungarians living in Romania, as the "multilaterally developed" socialist regime had convinced them that the problem concerning the nationalities had been definitively "resolved". It was this astonishment that was used by those who never really wanted to accept the European system of values, and who deteriorated the relations between the majority population and the Hungarian minority by taking advantage of the nationalism inherited from the past. This had an effect, of course, on the evolution of the relations between Hungary and Romania, too.

Almost twelve years have passed since then. The majority of Hungarians and Romanians understood that the acceptance or the refusal of the European values is at least as important as national relationships are. In Romania the relations between the majority population and the Hungarian minority have changed. The problems and the taboo expressions have penetrated the level of everyday discourse, at least in some of the intellectual circles, but also in the press we have more and more often expressions that used to be whispered in the past, such as 'self-government', 'regionalism' or 'autonomy'.

In my opinion the expectations of the two communities, of the majority and of the Hungarian minority, could be closer to each other, as the taboos and idols are gradually becoming common. This closeness will sooner or later be reflected in the Romanian-Hungarian interstate relations too. If the Hungarian community can indeed feel at home in Romania, the Romanian-Hungarian interstate relations can also improve. There is already an institutional system which, out of political reasons, has not been used to the full so far: mixed intergovernmental commissions. Loaded with real content, these organisms have the means to carry out together and reciprocally the role of protectors of their minorities, so as to reach practical solutions.

2. Though it sounds good, comparing the evolution of Romanian-Hungarian relations to the French-German historical reconciliation is quite exaggerated. The French-German opposition was different from the Romanian-Hungarian one, and the process of French-German reconciliation took place in different circumstances, and there were different reasons and another international context. The main difference is that reconciliation must happen first of all inside Romania. Thus the protagonists of this process aren't the two states, but on the one hand the Romanian state and people, and on the other hand the Hungarian community in Romania. This process started already in 1996, when the organization representing the Hungarian community, UDMR, assumed a role inside the government; there have been promising signs since then, more precisely signs of some possibilities that were not entirely exploited by either part, because the protocols signed in 2001 and 2002 between the governing party and UDMR would have shown if in essential issues the signs can be turned into phenomena.

The comparison between the French-German and the Romanian-Hungarian reconciliation could be relevant by taking into consideration the fact that both processes were and are built up on the recognition of common interests. The model of the Romanian-Hungarian historical reconciliation must be conceived and realized by us, Hungarians and Romanians.

3. Hopefully Romania will be soon admitted into NATO, and perhaps we don't have to wait too long for the accession of the two countries in the EU. This geopolitical transformation with a historical impact will certainly contribute to more dynamic Romanian-Hungarian relations both at the state level, and within the states, at the level of communities. Our Euro-Atlantic partners let us understand very clearly that the politics of both countries must be placed at the service of consolidating stability in the region. That is exactly

why they welcome every convention and agreement contributing to the rapprochement of the Romanian and Hungarian states, and appreciate every cooperation agreement between the leading Romanian party and the organization representing the Hungarian minority in Romania. Only all these may be empty phrases lacking credit if the agreements are simply window dressing, and if they lack real content which can manage real problems.

I consider this the main political argument for the viability of the Romanian-Hungarian relations. The argument remains though a discredited slogan if we don't promote economic, cultural and other types of relations between our countries. Since we need each other in almost every respect, we should complement each other, because our nations developed in the same geographical area, and will continue to develop here. Together with the process of globalization the world will become little by little a unified space, how could then our small region stay out of this worldwide process?

4. The impediment in the firm and consistent development of Romanian-Hungarian relations is the fact that in spite of living close to each other for centuries the two nations, Romanians and Hungarians don't know each other enough. Both of them live with the false conviction that they know each other, but in fact they just maintain prejudices about one another. These prejudices were formed by real or supposed historical experiences, by mutual historical offences that are selected by one party's point of view, and unfortunately the historians of both nations are willing to enumerate series of examples for them.

We can't wipe the past from our memory, but there is no need for that. We have to make efforts to resolve our common problems together: politicians, historians, educators, all those people who are engaged in developing humanism, European values, the governments and the civil organizations. The education system, the curricula bear an incredible amount of responsibility – for the first steps and the most solid knowledge begins in school, and for most people it also ends there. A huge step would be represented by the teaching of the other's language. The process of reconciliation has started. The Pro Europe League, which I know and whose activities I appreciate has had an important role in this process.

Mircea GEOANĂ

IMPORTANŢA MODELULUI FRANCO-GERMAN PENTRU RECONCILIEREA ROMÂNO-MAGHIARĂ

A FRANCIA–NÉMET MODELL JELENTŐSÉGE A ROMÁN–MAGYAR MEGBÉKÉLÉS SZEMPONTJÁBÓL

THE IMPORTANCE OF THE FRENCH-GERMAN MODEL FOR THE ROMANIAN-HUNGARIAN RECONCILIATION

IMPORTANŢA MODELULUI FRANCO-GERMAN PENTRU RECONCILIEREA ROMÂNO-MAGHIARĂ

Stimată doamnă,
Stimate domn,

Vă mulţumesc pentru invitaţia de a participa la ancheta privind instituţionalizarea dialogului româno-maghiar.

Consider că iniţiativa comună a celor două organizaţii neguvernamentale pe care le conduceţi, de a identifica repere ale colaborării şi apropierii dintre România şi Republica Ungară, dintre cele două naţiuni, este demnă de interes şi sprijin, mai ales în perspectiva organizării unor acţiuni concrete şi utile, la care Ministerul Afacerilor Externe al României poate contribui cu expertiză şi propuneri.

1. Schimbările politice ireversibile petrecute în anul 1989 în Europa au deschis noi perspective şi în relaţiile bilaterale româno-ungare. În ceea ce ne priveşte, considerăm că principalele aşteptări privind apropierea dintre cele două naţiuni s-au concretizat. Tratatul de înţelegere, cooperare şi bună vecinătate între România şi Republica Ungară (Timişoara, 16 septembrie 1996), semnat la nivel de prim-miniştri, a proiectat raporturile dintre cele două ţări în spiritul european al toleranţei şi reconcilierii, al respectului faţă de valorile democraţiei şi umanismului. Bazele relaţiilor bilaterale sunt statuate prin normele de conduită în domenii relevante pentru apropierea între cele două naţiuni, prin exprimarea voinţei politice de sprijinire reciprocă în eforturile de integrare în structurile europene şi euroatlantice, prin prevederile referitoare la respectarea inviolabilităţii frontierei comune şi a integrităţii teritoriale (inclusiv renunţarea la astfel de pretenţii în viitor), prin abordarea modernă a problematicii drepturilor omului, a persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale, în strânsă legătură cu valorile fundamentale ale societăţilor civile ale celor două ţări, respectiv democraţia, umanismul şi statul de drept.

Gradul de concretizare a aşteptărilor minorităţii române din Ungaria şi a celor ale minorităţii maghiare din România este relevat de recentele documente semnate la nivel înalt: „Protocolul celei de-a IV-a reuniuni a comitetului de specialitate pentru colaborare în problemele minorităţilor naţionale din cadrul Comisiei Mixte Interguvernamentale de Colaborare şi Parteneriat Activ dintre România şi Republica Ungară" (19 octombrie 2001), „Memorandumul de Înţelegere între Guvernul României şi Guvernul Republicii Ungare privind Legea maghiarilor din statele vecine Ungariei şi chestiuni legate de cooperarea bilaterală" (Budapesta, 22 decembrie 2001), precum şi de „Protocolul privind colaborarea între Partidul Social Democrat şi Uniunea Democrată Maghiară din România" (29 ianuarie 2002).

Este important de menţionat că la analizarea înţelegerilor de colaborare pe 2001 şi 2002 între PSD şi UDMR (Seminarul „Participarea minorităţilor naţionale şi consolidarea democraţiei", Predeal, 22–23 februarie 2002), participanţii au constatat că dialogul şi colaborarea dezvoltate în perioada de după 1989 între UDMR şi partidele politice din România, precum şi asumarea de către UDMR a unui rol la guvernare, participarea activă la luarea deciziilor politice, au avut o influenţă semnificativă asupra relaţiilor interetnice, atât în România, cât şi în întreaga regiune.

2. Este cunoscut că reconcilierea istorică româno-ungară a avut la bază modelul franco-german.

Printr-un protocol suplimentar la Tratatul de la Élysée din 1963 – semnat de cancelarul Konrad Adenauer şi preşedintele Charles de Gaulle – au fost înfiinţate, în 1988, comisii mixte, pentru a facilita cooperarea în domeniile apărării şi securităţii, economic şi fiscal, mediu şi cultură.

În mod asemănător, Tratatul de bază româno-ungar – etapă importantă a procesului de reconciliere între România şi Ungaria şi de integrare a celor două ţări în structurile euro-atlantice – conţine prevederi referitoare la adâncirea şi diversificarea cooperării în diverse domenii de interes reciproc, inclusiv prin convenirea unor mecanisme de consultări periodice la diverse niveluri. Principalul mecanism de acest fel este Comisia Mixtă Interguvernamentală de Cooperare şi Parteneriat Activ între Guvernul României şi Guvernul Republicii Ungare, creată în 1997. În declaraţia finală adoptată cu ocazia celei de-a IV-a reuniuni în plen (Budapesta, 18 februarie 2002), părţile îşi manifestă satisfacţia pentru faptul că în această perioadă relaţiile româno-ungare prezintă un progres fără precedent şi declară că scopul parteneriatului activ dintre ele este crearea şi menţinerea unei atmosfere de cooperare şi a unei relaţii de încredere, destinată stimulării apropierii celor două state, celor două popoare, organizaţiilor neguvernamentale şi factorilor economici.

Ca şi în cazul Franţei şi Germaniei, relaţiile puternice între România şi Republica Ungară sunt văzute ca un motor al integrării europene, ca un nucleu de pace şi stabilitate în Europa Centrală.

3. Potrivit „Programului de guvernare pe perioada 2001–2004", politica externă îşi propune să orienteze eforturile României, în mod pragmatic şi eficient, spre realizarea intereselor naţionale şi consolidarea stabilităţii şi securităţii în spaţiul euroatlantic. Deşi orientările de politică externă se bucură de sprijinul majorităţii populaţiei şi al tuturor forţelor politice parlamentare, apreciem că este necesară o dinamică mai puternică a relaţiilor româno-ungare, cu prioritate în plan economic. Menţinerea stabilităţii politice din ţara noastră, necesitatea îndeplinirii criteriilor de aderare la NATO şi UE, urgentarea reformei politice şi instituţionale, continuarea procesului de descentralizare, accelerarea privatizării şi dezvoltarea infrastructurii în toate zonele ţării, soluţionarea problemelor proprietăţii, asigurarea stabilităţii sociale, îmbunătăţirea relaţiilor dintre majoritate şi minorităţile naţionale sunt, considerăm, argumente în favoarea unei dinamici mai puternice a relaţiilor româno-ungare în această eră a globalizării.

Argumentele menţionate mai sus sunt invocate şi în „Protocolul privind colaborarea între Partidul Social Democrat şi Uniunea Democrată Maghiară din România în anul 2002".

Considerăm că un plus de calitate şi eficienţă se poate obţine prin promovarea interesului economic al României în politica externă.

În ceea ce priveşte preocuparea pentru dezvoltarea şi menţinerea identităţii etnice, culturale, lingvistice şi religioase a persoanelor aparţinând minorităţii române din Ungaria, este necesară – ca de altfel în cazul tuturor comunităţilor româneşti din afara graniţelor – investirea acestui „capital" într-un viitor mai bun pentru naţiunea română în ansamblul ei. Pe această linie, Memorandumul de Înţelegere semnat la Budapesta, la 22 decembrie 2001, stabileşte condiţiile în care se va aplica Legea maghiarilor din statele vecine Ungariei în privinţa cetăţenilor români.

Este important de menţionat, în acest context, că la data de 1 februarie 2002 guvernul ungar a stabilit printr-o hotărâre termene concrete pentru punerea în aplicare a recomandărilor Comitetului de Colaborare pentru Minorităţi al Comisiei Mixte Interguvernamentale.

4. Principalele aspecte perfectibile şi iniţiative dobândesc sens în intensificarea schimburilor culturale (la nivel de ministere, centre culturale, colaborare între localităţi înfrăţite), în stimularea turismului (demers deja demarat prin organizarea biroului de turism al României la Budapesta).

Veţi fi de acord, desigur, că impedimentele în calea dezvoltării mai dinamice, mai consistente a relaţiilor româno-ungare pot fi evitate prin prevenirea şi combaterea manifestărilor bazate pe ideologii extremiste, a instigărilor de orice natură la adresa minorităţilor naţionale, etnice şi religioase.

Cu speranţa că răspunsurile de mai sus vor contribui la succesul anchetei dumneavoastră pe tema instituţionalizării dialogului româno-maghiar, vă rog să primiţi asigurarea înaltei mele consideraţii.

Mircea Geoană
Ministrul Afacerilor Externe
Bucureşti, 11 martie 2002

A FRANCIA–NÉMET MODELL JELENTŐSÉGE A ROMÁN–MAGYAR MEGBÉKÉLÉS SZEMPONTJÁBÓL

Tisztelt Asszonyom,
Tisztelt Uram,

Köszönöm felkérésüket, hogy részt vegyek a román–magyar párbeszéd intézményesítésére vonatkozó körkérdésük megválaszolásában.

Úgy vélem, hogy az Önök által vezetett két civil szervezet közös kezdeményezése az együttműködés és a közeledés támpontjainak megállapítására Románia és a Magyar Köztársaság, a két nemzet, a román és a magyar között, méltó az érdeklődésre és a támogatásra, különösképpen egyes konkrét és hasznos akciók megszervezése szempontjából, melyhez Románia Külügyminisztériuma szakértői véleményezéssel és javaslatokkal járulhat hozzá.

1. A visszafordíthatatlan 1989-es európai politikai változások új távlatokat nyitottak a kétoldalú román–magyar kapcsolatok terén is. Ami minket illet, úgy véljük, hogy a két nemzet közeledésére vonatkozó legfontosabb elvárások megvalósultak. A Románia és a Magyar Köztársaság között miniszterelnöki szinten aláírt egyetértési, együttműködési és jószomszédsági szerződés (Temesvár, 1996. szeptember 16.) az európai tolerancia és megbékélés, a demokrácia és a humanizmus értékei iránti tisztelet szellemében határozta meg a két ország kapcsolatát. A kétoldalú kapcsolatok alapjait magatartásnormák határozzák meg a két nemzet közeledése számára fontos területeken; ezenkívül meghatározza őket a politikai akarat kinyilvánítása az európai és euroatlanti struktúrákba való integrálódást szolgáló erőfeszítések kölcsönös támogatása kérdésében, a közös határok és a területi épség sérthetetlenségére vonatkozó előírások tiszteletben tartása (beleértve az ilyenfajta jövőbeli követelésekről való lemondást is), az emberi jogok, a nemzeti kisebbséghez tartozó egyének jogai kérdésének korszerű megközelítése szoros összefüggésben a két ország civil társadalmának alapvető értékeivel, azaz a demokráciával, a humanizmussal és a jogállamisággal.

A magyarországi román és a romániai magyar kisebbség elvárásainak megvalósítási fokát tükrözik a közelmúltban magas szinten aláírt dokumentumok: „A Románia és a Magyar Köztársaság közötti együttműködést és aktív partnerséget előirányzó kormányközi vegyes bizottság kisebbségi szakbizottsága IV. ülésének jegyzőkönyve” (2001. október 19.), „A Románia és a Magyar Köztársaság kormánya között a szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvényről és a kétoldalú együttműködés egyéb kérdéseiről szóló egyetértési nyilatkozat” (Budapest, 2001. december 22.), valamint „A Szociáldemokrata Párt és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség közötti együttműködésről szóló egyezmény” (2002. január 29.).

Meg kell említenünk, hogy a PSD és az RMDSZ közti 2001-es és 2002-es együttműködési egyezmény elemzése alkalmából, a 2002. február 22–23-án, Predealon megtartott „A nemzeti kisebbségek hozzájárulása a demokrácia megszilárdításához" című szemináriumon a résztvevők megállapították, hogy a '89 utáni időszakban az RMDSZ és a politikai pártok közötti párbeszéd és együttműködés, valamint az RMDSZ kormányzati szerepvállalása, a politikai döntéshozásban való tevékeny részvétele mind Romániában, mind az egész régióban jelentős hatással volt az interetnikai kapcsolatokra.

2. Ismert tény, hogy a román–magyar történelmi megbékélés alapjául a francia–német modell szolgált. Az 1963-ban Konrad Adenauer kancellár és Charles de Gaulle elnök által az Élysée-palotában aláírt szerződés egyik kiegészítő pontja értelmében 1988-ban vegyes bizottságok jöttek létre az együttműködés megkönnyítése végett a védelem és a biztonság, a gazdaság és a pénzügy, a környezetvédelem és a művelődés terén. Hasonlóképpen a Románia és Magyarország közti megbékélés és a két ország euroatlanti integrációjának folyamatában fontos állomást jelentő Román–Magyar Alapszerződés is tartalmaz az együttműködés elmélyítését és kiszélesítését célzó előírásokat a különböző, kölcsönös érdeklődésre számot tartó területeken, beleértve a különböző szinteken megtartandó időszakos konzultációk mechanizmusára vonatkozó megegyezéseket is. A legjelentősebb ilyen jellegű mechanizmus az 1997-ben Románia kormánya és a Magyar Köztárság kormánya között létrehozott együttműködési és aktív partnerségi kormányközi vegyes bizottság. Ennek a Budapesten, 2002. február 18-án tartott IV. Plenáris Értekezletén megfogalmazott zárónyilatkozata szerint a felek megelégedésüket fejezik ki, hogy az elmúlt időszakban a román–magyar kapcsolatok precedens nélküli fejlődésen mentek át, és kijelentik, hogy az aktív partnerkapcsolat célja a két állam, a két nép, a civil szervezetek és a gazdasági tényezők közeledésének serkentését elősegítő együttműködési és bizalmi viszony létrehozása és fenntartása.

Franciaországhoz és Németországhoz hasonlóan a Románia és a Magyar Köztársaság közötti erős kapcsolatokat is úgy tekintik, mint az európai integráció egyik motorját, Közép-Európa béke- és stabilitási magját.

3. „A 2001–2004-es időszak kormányzási programjá"-nak értelmében a külpolitika célja, hogy Románia erőfeszítéseit pragmatikusan és hatékonyan a nemzeti érdekek megvalósítása és az euroatlanti térség stabilitásának és biztonságának konszolidálása felé irányítsa. Bár külpolitikánk irányvonalával a lakosság többsége és valamennyi parlamenti politikai erő egyetért, úgy véljük, hogy – különösen a gazdaság terén – szükség van a román–magyar kapcsolatok nagyobb fokú dinamizálására. A politikai stabilitás fenntartása országunkban, a NATO-hoz és az EU-hoz való csatlakozási kritériumok teljesítésének szükségessége, a politikai és intézményi reformok sürgőssége, a decentralizálási folyamat folytatása, a privatizálás felgyorsítása és az infrastruktúra fejlesztése az ország minden vidékén, a tulajdonkérdés megoldása, a társadalmi stabilitás biztosítása, a többség és a nemzeti kisebbségek közti kapcsolatok javítása a globalizálásnak ebben a korszakában mind megannyi érv a román–magyar viszony nagyobb dinamizálása mellett.

A felsorolt érvekre hivatkozik „A Szociáldemokrata Párt és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség 2002-es együttműködési protokolluma" is.

Úgy véljük, hogy a hatékonyság és a minőség szintjét növelni lehet Románia gazdasági érdekeinek a külpolitikában való érvényesítése útján.

Ami a magyarországi román kisebbséghez tartozó személyek etnikai, kulturális, nyelvi és vallási önazonosságának megóvása és fejlesztése érdekében történő gondoskodást illeti, ezt a „tőkét" – mint valamennyi határon túl élő román közösség esetében – a román nemzet egészének jobb jövőjébe kell befektetni. A 2001. december 22-én Budapesten aláírt „Egyetértési Memorandum" leszögezi azokat a feltételeket, amelyek között a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény a román állampolgárok esetében végrehajtható.

Itt meg kell jegyeznünk, hogy a magyar kormány 2002. február 1-én határozatban rögzítette azokat a határidőket, amelyekig a kormányközi vegyes bizottság kisebbségügyi szakbizottsága ajánlásait végre kell hajtani.

4. A tökéletesítés és a kezdeményezés főbb szempontjai a kulturális cserének a minisztériumok, kulturális központok, testvérvárosok együttműködése szintjén való növelésében, az idegenforgalom serkentésében (amely már megkezdődött Románia budapesti idegenforgalmi irodájának megnyitásával) valósulnak meg.

Kétségtelenül egyet fognak érteni velem abban, hogy a román–magyar kapcsolatok dinamikusabb, tartalmasabb fejlődése útjában álló akadályok legyőzhetők a szélsőséges ideológiákra épülő megnyilvánulások, a nemzeti, etnikai és vallási kisebbségek elleni mindenfajta uszítások megelőzésével és leküzdésével.

Annak reményében, hogy fenti válaszaim hozzá fognak járulni a román–magyar párbeszéd intézményesítését célzó körkérdésük sikeréhez, fogadják, kérem, őszinte elismerésemet.

Mircea Geoană
Külügyminiszter
Bukarest, 2002. március 11.

THE IMPORTANCE OF THE FRENCH-GERMAN MODEL FOR THE ROMANIAN-HUNGARIAN RECONCILIATION

Dear Madam,
Dear Sir,

Thank you for the invitation to participate in the survey regarding the institutionalization of the Romanian-Hungarian dialogue.

I believe that the common initiative of the two non-governmental organizations that you lead, namely to identify the points of reference in the collaboration and development of closer relationships between Romania and the Republic of Hungary, between the two nations, is worthy of interest and support, especially from the perspective of organizing concrete and useful actions to which the Romanian Ministry of Foreign Affairs can contribute with expertise and recommendations.

1. The irreversible political changes that occurred in Europe in 1989 opened new perspectives for the bilateral Romanian-Hungarian relations. In our opinion, the major expectations regarding the development of a closer relationship between the two nations have been met. The "Treaty of Understanding, Cooperation and Good Neighborhood" between Romania and the Republic of Hungary (Timişoara, September 16, 1996), signed by the Prime Ministers, outlined the relations between the two countries in the European spirit of tolerance and reconciliation, respect for the values of democracy and humanism. The bases of the bilateral relations are defined through the norms of conduct in domains that are relevant for the close relations between the two nations, through the expression of the political will of mutual support in the efforts of integration in the European and Euro-Atlantic structures, through the provisions concerning observance of the inviolability of the common border and territorial integrity (including renouncing any such claims in the future), through the modern approach to the issue of human rights of persons belonging to the national minorities, in close relation with the fundamental values of the civil societies in the two countries, democracy, humanism and the rule of law.

The extent to which the expectations of the Romanian minority in Hungary and of the Hungarian minority in Romania have been met is revealed in the documents signed at the recent summit: "Protocol of the 4th reunion of the special committee for collaboration in the issues of national minorities within the Mixed Inter-Governmental Commission for Collaboration and Active Partnership between Romania and the Republic of Hungary" (October 19, 2001), "Memorandum of Agreement between the Government of Romania and the Government of the Republic of Hungary regarding the Law of Hungarians living in Hungary's neighbor states and issues connected to bilat-

eral cooperation" (Budapest, December 22, 2001), as well as the "Protocol regarding the collaboration between the Social Democrat Party and the Democratic Alliance of Hungarians in Romania" (January 29, 2002).

It is important to mention that upon the analysis of the agreement of collaboration for 2001 and 2002 between PSD and UDMR (the seminar entitled "Participation of the national minorities and consolidation of democracy", Predeal, February 22–23, 2002), the participants found that the dialog and collaboration developed in the period after 1989 between UDMR and the Romanian political parties, as well as the fact that UDMR undertook to participate in the government, and to participate actively in political decision-making, have had a significant influence on interethnic relations, both in Romania and in the entire region.

2. It is known that the historical Romanian-Hungarian reconciliation was based on the Franco-German model.

Through a supplementary protocol to the Élysée Treaty of 1963 – signed by Chancellor Konrad Adenauer and President Charles de Gaulle – in 1988 a mixed commission was set up to facilitate cooperation in the field of defense and security, economy and taxation, environment and culture.

Similarly, the basic Romanian-Hungarian Treaty – an important step in the reconciliation process between Romania and Hungary and in the integration of the two countries in the Euro-Atlantic structures – contains provisions concerning the depth and diversification of cooperation in different domains of mutual interest, including the agreement to convene periodical consultative mechanisms at various levels. The main mechanism of this type is the Mixed Inter-Governmental Commission for Collaboration and Active Partnership between Romania and the Republic of Hungary, set up in 1997. In the final declaration adopted in a plenary session on the occasion of the 4th reunion (Budapest, February 18, 2002), the parties expressed their satisfaction with the fact that in this period the Romanian-Hungarian relations had made unprecedented progress and declared that the aim of the active partnership between them is to create and maintain an atmosphere of cooperation and relations of trust, meant to stimulate the development of closer relationships between the two states, the two peoples, non-governmental organizations and economic factors.

Like in the case of France and Germany, the strong relations between Romania and the Republic of Hungary are looked upon as the engine of European integration, like a nucleus of peace and stability in Central Europe.

3. According to the "Government's program for 2001-2004", foreign policy aims to orientate the efforts of Romania, pragmatically and efficiently, toward the achievement of national interests and the consolidation of stability and security in the Euro-Atlantic space. Although the orientations in foreign policy have the support of the majority of the population and of all the parliamentary political forces, we appreciate that a more powerful dynamics of the Romanian-Hungarian relations is needed, especially in the economic field. Maintenance of political stability in our country, the need to meet the

criteria set by NATO and the EU for accession, the more rapid evolution of the political and institutional reform, the continuation of the decentralization process, the acceleration of privatization and the development of infrastructure in all the regions of the country, the resolution of the issue of property, guaranteeing social stability, the improvement of the relations between the majority and national minorities are, in our opinion, arguments for increased dynamics in the Romanian-Hungarian relations in this era of globalization.

The arguments mentioned above are also invoked in the "Protocol of the collaboration between the Social Democrat Party and the Democratic Alliance of Hungarians in Romania for 2002".

Additional quality and efficiency could be obtained, in our opinion, from the promotion of Romania's economic interest in its foreign policy.

As concerns the preoccupation for the development and preservation of ethnic, cultural, linguistic and religious identity of the people belonging to the Romanian minority in Hungary, it is necessary – like in the case of all the Romanian communities abroad – to invest this 'capital' in a better future for the Romanian nation in its entirety. Along this line, the Memorandum of Agreement signed in Budapest on 22 December 2001 establishes the conditions in which the Law for Hungarians in Hungary's neighbor countries will be applied for Romanian citizens.

It is important to point out, in this context, that on February 1, 2002, the government of Hungary decided on concrete terms for the application of the recommendations of the Committee of Collaboration for Minorities of the Mixed Inter-Governmental Commission.

4. The main perfectible aspects and initiatives gain meaning in the intensification of cultural exchanges (at the ministerial levels, in cultural centers, in twin towns), in the stimulation of tourism (which has already been started through the setting up of Romania's tourism agency in Budapest).

You will certainly agree that the barriers to a more dynamic and more consistent development of the Romanian-Hungarian relations can be avoided by the prevention and combat of manifestations based on extremist ideologies, of instigations of any nature against national, ethnic and religious minorities.

In the hope that the above answers will contribute to the success of your survey on the topic of institutionalization of the Romanian-Hungarian dialog, please accept my highest consideration.

Mircea Geoană
Minister of Foreign Affairs
Bucharest, March 11, 2002

István HALLER

DESPRE O RECONCILIERE POLITICĂ ROMÂNO-MAGHIARĂ

A ROMÁN–MAGYAR MEGBÉKÉLÉS POLITIKAI FELTÉTELEIRŐL

ABOUT A POLITICAL RECONCILIATION BETWEEN ROMANIANS AND HUNGARIANS

DESPRE O RECONCILIERE POLITICĂ ROMÂNO-MAGHIARĂ

Să începem cu aşa-numitul exemplu istoric al reconcilierii istorice dintre Franţa şi Germania (întrebarea nr. 2). De ce era nevoie ca acest lucru să se întâmple?

1. Mentalitatea colectivă[1]

Expansiunea germană (economică, ştiinţifică, culturală, politică) din secolul al XIX-lea a generat frustrări la francezi. O frustrare asemănătoare s-a creat la germani ca urmare a pierderii celor două războaie şi a unei părţi din teritoriile lor.

2. Momentul istoric

După cel de-al doilea război mondial, Franţa e de partea învingătorilor, iar Germania de cea a învinşilor. Europa este în ruine.

3. Interesul comun

America a ieşit din război cu pierderi infime. Economia ţării este puternică, există deci pericolul ca Europa de Vest să se găsească într-o situaţie aservită. Crearea unui pol opus eficient este imposibilă fără unificarea intereselor economice ale Germaniei şi Franţei.

4. Primul pas

În situaţia dată, Franţa a făcut un gest de importanţă istorică: i-a propus Germaniei o înţelegere, care a fost capabilă să relanseze economia germană pe termen scurt, iar pe termen lung să garanteze că economia franceză nu va pierde competiţia.

5. Protagoniştii reconcilierii istorice

În ciuda faptului că o cunoaştere a acestei problematici poate avea o importanţă cheie, nu dispun de informaţii corespunzătoare despre ea. A fost sau nu important că Robert Schuman, ministrul de externe francez de origine germană, şi-a asumat un rol în această reconciliere? Cum l-au apreciat contemporanii lui germani şi francezi? Au văzut oare în el un francez de origine germană sau numai un reprezentant, un funcţionar al statului francez? Ar fi bine dacă am putea vedea mai clar fundalul acestor întrebări.

Care este situaţia în ceea ce priveşte relaţiile româno-maghiare?

1. Mentalitatea colectivă

În mentalitatea maghiară, afirmaţia „noi suntem cei mai buni în zonă”[2]

[1] Prin mentalitate colectivă definesc acele mentalităţi individuale care sunt caracteristice majorităţii.

[2] Este destul să ne referim la afirmaţiile în acest sens ale lui Viktor Orbán, cu privire la aderarea la Uniunea Europeană, în pofida faptului că o bună parte a analiştilor internaţionali văd Slovenia mult mai dezvoltată, lucru despre care însă nu se vorbeşte în presa maghiară. Sau să ne referim la faptul că Partidul Socialist a cerut socoteală actualului guvern, pentru că nu a obţinut o poziţie privilegiată pentru Ungaria faţă de celelalte ţări candidate.

este un mit secular. La care se adaugă o mentalitate de victimă, cu referire la războaiele pierdute.

Mentalitatea colectivă românească se caracterizează printr-un paralelism ciudat: pe de o parte subaprecierea de sine, pe de altă parte teama de diversitate (care rezultă din această subapreciere). Naţionalismul lor nu-şi are rădăcinile în „cât de formidabili suntem", ci în faptul că „suntem incapabili de a acţiona şi, prin urmare, suntem vulnerabili faţă de alţii".

2. Momentul istoric

A existat un moment istoric în decembrie 1989, când s-ar fi putut elimina numeroase obsesii înrădăcinate în trecut. Când românii au simţit o oarecare stimă faţă de maghiari, care au contribuit la izbucnirea revoluţiei, şi la fel au simţit şi maghiarii, dat fiind că românii au fost solidari cu un preot maghiar, iar prin jertfa lor a putut fi înlăturat, în sfârşit, comunismul.

Securitatea însă a avut grijă ca acest moment istoric favorabil să se transforme rapid într-unul defavorabil.

3. Interesul comun

După 1989, statele care au scăpat de sub dictatură nu au urmărit crearea în Europa de Est, prin solidaritate reciprocă, a unui puternic pol economic opus faţă de economia occidentală, care ar fi consolidat relaţiile dintre state; ele au urmărit mai degrabă să ajungă cât mai repede cu putinţă de cealaltă parte a Cortinei de Fier, indiferent dacă ţărilor vecine le reuşeşte sau nu acest lucru[3].

Care ar putea fi interesele încurajatoare pentru apropiere? (Întrebarea nr. 1). Aşteptarea Ungariei este îmbunătăţirea situaţiei maghiarilor din România[4], ceea ce România consideră ca o „intervenţie în treburile interne", în timp ce ea aşteaptă tocmai ca Ungaria să se abţină de la acest lucru. Nici Ungaria, nici România nu consideră ca o problemă importantă construirea unor relaţii economice strânse între cele două ţări. Ambele state încearcă să-şi întărească legăturile cu occidentul, în competiţie cu celălalt stat.

În ultima perioadă, România a acceptat satisfacerea parţială a solicitărilor Ungariei, ea aşteptând în schimb sprijinul Ungariei în procesul integrării europene[5]. Se pare că a fost găsit interesul comun. Ne temem că această situaţie se va menţine doar până când va ieşi la iveală că opinia Ungariei nu

[3] Au fost create unele organizaţii, cum ar fi Grupul celor patru de la Visegrád sau CEFTA, însă mai mult sub presiune exterioară decât din iniţiativă internă şi, mai cu seamă, din convingere.

[4] Ungaria poate considera că România satisface în mare parte aşteptările sale, situaţia îmbunătăţindu-se treptat.

[5] România nu poate considera deocamdată că aşteptările sale au fost împlinite, deoarece statutul ei de membră NATO nu a depăşit încă stadiul promisiunilor, iar în ceea ce priveşte Uniunea Europeană, apropierea de aceasta a fost posibilă doar datorită unui raport de ţară puţin mai pozitiv. Aşteptările sale, ca Ungaria să nu mai considere România ca parte din sfera ei de influenţă, nu s-au realizat nici ele. Ajunge să ne gândim doar la afirmaţia lui Viktor Orbán legată de extinderea „spaţiului vital maghiar" (sic!) dincolo de graniţă.

are o pondere prea mare în balanţă (mai ales dacă continuă deplasarea spre dreapta a guvernului ungar[6]) şi că rezolvarea chestiunii romilor devine mult mai importantă pentru Occident decât ameliorarea situaţiei maghiarilor.

Integrarea europeană este doar în aparenţă un interes comun. De fapt, ea este interesul propriu al fiecărui stat în parte. Cel care va intra mai repede în Uniunea Europeană va avea o poziţie mai avantajoasă în viitor. Va beneficia de mai mult sprijin, economia sa se va dezvolta mai repede. Astfel se va realiza exact contrariul celor ce au influenţat într-un mod atât de pozitiv relaţia franco-germană.

4. Protagoniştii reconcilierii istorice

Nu se poate imagina o reconciliere istorică între două state fără implicarea conducerii politice a statelor în cauză. Ea poate avea însă loc între două comunităţi. În acest caz societatea civilă poate fi capabilă să-şi asume[7] realizarea reconcilierii şi să o ducă la bun sfârşit. Cercul participanţilor trebuie să fie lărgit treptat, pentru ca reconcilierea să nu se realizeze doar în interiorul unui anumit grup, ci în cadrul întregii societăţi. În momentul actual există „ateliere" (ca de exemplu „Provincia"), cercuri restrânse de oameni care se cunosc. Există o „elită" care încearcă o promovare activă a reconcilierii şi există o masă pasivă foarte largă, care nu are nimic împotriva reconcilierii, însă, pe de o parte, nu are un contact informaţional cu elita, iar pe de altă parte, este imposibilă neutralizarea cu destulă eficacitate a grupurilor al căror interes este să dăuneze relaţiilor[8].

Răspunsuri scurte la întrebări

1. În ciuda faptului că acest lucru nu a fost conştientizat de către societate, cea mai mare parte a aşteptărilor părţii maghiare s-au împlinit, iar cele încă nerealizate pot să-şi găsească soluţiile în viitorul apropiat. Aşteptările părţii române s-au realizat într-o măsură mai mică şi nu se vor putea împlini decât într-o perspectivă mult mai îndepărtată.

[6] Între timp au intervenit alegeri parlamentare în Ungaria, în momentul de faţă la guvernare se află Partidul Socialist în alianţă cu partidul liberal Uniunea Democraţilor Liberi.

[7] Acest lucru s-a şi întâmplat, din 1990 încoace au luat fiinţă nenumărate iniţiative civile în acest domeniu. Sunt binecunoscute acţiunile promovate de Liga PRO EUROPA în sensul reconcilierii.

[8] Dacă activitatea elitei se rezumă la dispute cu grupuri duşmănoase (ceea ce se întâmplă zi de zi), atunci se petrece exact ceea ce aceste grupuri urmăresc: se confruntă ideologii ireconciliabile, receptive, incapabile de a se apropia şi consuma energii. Scopul ar trebui să fie activizarea maselor pasive, sau cel puţin capabile de recepţie. Probabil este mai uşor să convingi o mână de politicieni să voteze o lege, efectele pe termen lung însă nu se pot compara. Bineînţeles, populismul naţionalist se află într-o situaţie mai uşoară, deoarece poate oricând să furnizeze răspunsuri simple, pe înţelesul tuturor, la întrebări complexe.

2. Reconcilierea româno-maghiară trebuie construită pe altfel de baze, deoarece factorii care o influenţează sunt diferiţi de cei ai reconcilierii franco-germane.

3. Argumente politice: în lipsa reconcilierii, societatea ar putea să deraieze în direcţia extremelor. Argumente economice: a) fără o siguranţă politică, economia nu se poate dezvolta; b) investiţiile maghiare pot fi importante pentru România; c) piaţa românească poate fi importantă pentru Ungaria. Argumente culturale: o cultură este cu atât mai bogată cu cât se foloseşte de mai multe surse, cu cât e mai colorată. Toate acestea nu prea au nimic în comun cu transformările geopolitice de mărime istorică, argumentele rămânând valabile şi în lipsa acestor procese.

4. Mentalitatea colectivă. Nepriceperea politicienilor. Izolarea elitei, lipsa de cooperare cu societatea în sensul mai larg în cadrul acestui proces. Evaluarea nesatisfăcătoare a rezultatelor obţinute.

Câteva idei în legătură cu iniţiativele care ajută la accelerarea acestui proces:

A. Trebuie să ne uităm mai bine dacă nu există în jurul nostru un model de reconciliere, care ar fi mai uşor de adaptat relaţiilor româno-maghiare decât reconcilierea franco-germană. Din schimbarea modelului ar putea rezulta o schimbare de paradigmă. De exemplu: se ştie foarte puţin despre lipsa conflictelor între Suedia şi fosta ei „proprietate", Finlanda.

B. Reconcilierea trebuie să fie promovată în două sensuri: „de sus în jos" şi „de jos în sus", analizând care ar fi modalitatea de reconciliere mai apropiată de posibilităţi: reconcilierea între Ungaria şi România sau, eventual, reconcilierea celor două comunităţi din România (care, implicit, va conduce mai târziu la „marea reconciliere").

C. Domeniul intereselor nu a fost explorat îndeajuns. Cine ce vinde, cine ce cumpără? Aceasta este o întrebare cheie.

D. Sunt multe de făcut în domeniul schimbării mentalităţilor.

E. Competenţa şi poziţia politicienilor continuă să fie critică. Este imposibilă lansarea unor programe de învăţare, dat fiind că politicienii din România, în afară de câteva excepţii dar indiferent de culoare politică, „ştiu totul mai bine"[9]. Trebuie să găsim calea pentru a remedia această problemă.

F. Cercul participanţilor la reconcilierea istorică trebuie lărgit, societatea trebuie să ia parte la acest proces.

[9] Problema nu este faptul că îşi urmăresc propriile interese şi iau decizii corespunzătoare acestora, ci faptul că nu-şi cunosc interesele pe termen lung, nu prevăd consecinţele deciziilor pe care le iau.

A ROMÁN–MAGYAR MEGBÉKÉLÉS POLITIKAI FELTÉTELEIRŐL

Kezdjük a úgynevezett történelmi példával, a francia–német történelmi megbékéléssel (2. kérdés). Mi kellett ahhoz, hogy ez megtörténjen?

1. Kollektív mentalitás[10]

A XIX. századi német (gazdasági, tudományos, kulturális, politikai) térhódítás frusztrációt keltett a franciákban. Hasonló frusztrációt eredményezett a németekben a két világháború és területeik egy részének elvesztése.

2. Történelmi pillanat

A második világháború után. Franciaország a győztesek, Németország a vesztesek oldalán. Európa romokban.

3. Közös érdek

Amerika minimális veszteséggel vészelte át a világháborút. Gazdasága erős, fennállt a veszély, hogy Nyugat-Európa kiszolgáltatott helyzetbe kerül. Egy hatásos ellenpólus felállítása lehetetlen a német és a francia gazdasági érdekek egyesítése nélkül.

4. Az első lépés

Az adott helyzetben Franciaország történelmi jelentőségű gesztust tett: olyan egyezséget javasolt Németországnak, mely rövid távon fellendíthette a német gazdaságot, hosszú távon biztosíthatta, hogy a francia gazdaság nem marad alul a versenyben.

5. A történelmi megbékélés szereplői

Annak ellenére, hogy e kérdéskör ismerete kulcsfontosságú lehet, nincsenek erre vonatkozóan megfelelő információim. Számított-e az, hogy a megbékélésben Robert Schumann német származású francia külügyminiszter vállalt szerepet, vagy nem? Hogyan ítélték őt meg német és francia kortársai? Láttak-e benne német származású franciát, vagy csak a francia állam képviselőjét, funkcionáriusát? Jó lenne betekintést nyerni mindennek a hátterébe.

Mi a helyzet a román–magyar kapcsolatot illetően?

1. Kollektív mentalitás

A magyar mentalitásban évszázados mítosza van „a térségben mi vagyunk a legjobbak”[11] kijelentésnek. Ehhez egy áldozat-mentalitás társul, a vesztett világháborúkkal kapcsolatosan.

[10] Kollektív mentalitásként értelmezem az egyéni mentalitások közül azokat, melyek a többségre jellemzőek.

[11] Elegendő Orbán Viktor ilyen jellegű kijelentéseire utalni, amikor az európai uniós csatlakozásról van szó, annak ellenére, hogy nemzetközi elemzők jó része például Szlovéniát fejlettebbnek látja, de erről a magyar sajtóban egy szó sem esik. Vagy arra, hogy a Szocialista Párt azt kérte számon a jelenlegi kormánytól, miért nem ért el kedvezményezett pozíciót Magyarország számára a többi tagjelölt országgal szemben.

A román kollektív mentalitásra furcsa kettősség jellemző: egyrészt az önleértékelés, másrészt (az ebből fakadó) félelem a mássággal szemben. A nacionalizmus nem abban gyökerezik, hogy „milyen nagyszerűek vagyunk", hanem abban, hogy „cselekedetre képtelenek vagyunk, s emiatt védtelenek vagyunk másokkal szemben".

2. Történelmi pillanat

Létezett egy történelmi pillanat, 1989 decemberében. Amikor szakítani lehetett volna a múlt számos meggyökerezett rögeszméjével. Amikor a románok bizonyos tiszteletet éreztek a magyarokkal szemben, akik hozzájárultak a forradalom kirobbanásához, s ugyanezt érezték a magyarok is, hiszen a románok szolidárisak voltak egy magyar lelkészhez, s végül áldozataik révén sikerült megdönteni a kommunizmust.

A Securitate azonban gondoskodott arról, hogy ez a kedvező történelmi pillanat mihamarabb kedvezőtlenné váljék.

3. Közös érdek

1989 után a diktatúrák alól felszabadult államok nem arra törekedtek, hogy egymással szolidárisan a nyugati gazdasággal szemben egy erős kelet-európai gazdasági ellenpólust hozzanak létre, mely erősítette volna az államok közötti kapcsolatot, hanem arra, hogy mihamarabb a vasfüggöny túlsó oldalára kerüljenek, attól függetlenül, hogy a környező országoknak ez sikerül-e vagy nem.[12]

Melyek lehetnek a közeledésre ösztönző érdekek? (1. kérdés) Magyarország elvárása a romániai magyarság helyzetének javulása, javítása.[13] Ezt Románia „belügyekbe való beavatkozás"-nak értékeli, márpedig pontosan azt várja el Magyarországtól, hogy ettől tartózkodjék. Sem Magyarország nem tekinti fontos kérdésnek, hogy Romániával szoros gazdasági kapcsolatot építsen ki, sem Románia. Mindkét ország a nyugati szálakat próbálja erősíteni, egymással versengve.

Az utóbbi időben Románia elfogadta a magyar elvárások részleges teljesítését, cserébe Magyarország támogatását várják az integrációs folyamatban.[14] Úgy néz ki, hogy megkerült a közös érdek. Félő, hogy mindez csak addig marad fenn, ameddig ki nem derül: Magyarország véleménye nem sokat

[12] Létrejöttek bizonyos közös szervezkedések, mint a Visegrádi Négyek vagy a CEFTA, de inkább külföldi nyomásra, mint belső indíttatásból, és főleg meggyőződésből.

[13] Magyarország tekintheti úgy, hogy elvárásainak Románia nagyrészt eleget tesz, s a helyzet fokozatosan javul.

[14] Románia még nem érezheti, hogy elvárásai teljesültek, hiszen a NATO-tagság nem lépte túl az ígéretek mezejét, s az Európai Unióhoz is csak egy valamivel pozitívabb országjelentés révén került közelebb. Azok az elvárásai, hogy Magyarország ne tekintse Romániát befolyási övezetének, szintén nem teljesültek. Elegendő Orbán Viktornak a „magyar élettér" (sic!) határon túli kiterjesztésére vonatkozó kijelentésére gondolni.

nyom a latban (főleg ha folytatódik a magyar kormány jobbra tolódása[15]), valamint hogy a Nyugat számára sokkal fontosabbá válik a romák kérdésének kezelése, mint a magyarok helyzetének javítása.

Az európai integráció csak látszólagosan közös érdek. Valójában mindkét állam külön-külön érdeke. Aki hamarabb lép be az Unióba, előnyösebb helyzetbe kerülhet a későbbiekben. Több támogatásban részesül, gyorsabban fejleszti gazdaságát. Pontosabban az ellentéte érvényesül mindannak, ami olyan pozitívan hatott a német–francia viszonyra.

4. A történelmi megbékélés szereplői

Történelmi megbékélés két ország között nem képzelhető el az illető országok politikai vezetésének bevonása nélkül. Két közösség között viszont igen. Ez esetben a civil társadalom képes lehet felvállalni[16] és véghezvinni a megbékélést. A szereplők körét viszont fokozatosan szélesíteni kell, annak érdekében, hogy a megbékélés ne csak egy adott csoporton belül, hanem az egész társadalomban valóra váljék. Jelen pillanatban „műhelyek" léteznek (mint a *Provincia*), szűk ismeretségi körök. Létezik egy „elit", mely aktívan próbálja előmozdítani a megbékélést, és létezik egy igen széles, passzív tömeg, melynek semmilyen ellenvetése nincs a megbékéléssel szemben, de egyrészt a kettő között nincs információs kapcsolat, másrészt nem sikerül megfelelően hatástalanítani azokat a csoportokat, melyeknek a kapcsolatok megrontása az érdekük.[17]

Rövid válaszok a kérdésekre

1. Annak ellenére, hogy ez nem tudatosult a társadalomban, a magyar fél várakozásai jórészt teljesültek, s arra, ami nem teljesült, a közeljövőben megoldások találhatók. A román fél elvárásai kevésbé teljesültek, és csak nagyobb távlatokban teljesülhetnek.

2. A román–magyar megbékélést más alapokra kell építeni, hiszen más tényezők határozzák meg, mint a francia–német megbékélést.

3. Politikai érvek: megbékélés nélkül a társadalom a szélsőségek felé sodródhat. Gazdasági érvek: a) politikai biztonság nélkül a gazdaság nem fejlődhet;

[15] Időközben választások voltak Magyarországon, jelenleg a Magyar Szocialista Párt és a Szabad Demokraták Szövetsége kormányozza az országot.

[16] A felvállalás meg is történt, 1990 óta számtalan civil kezdeményezés született ez ügyben. Közismertek a Pro Európa Liga közeledést szolgáló kezdeményezései.

[17] Ha az elit tevékenysége abban merül ki, hogy az ellenséges csoportokkal vitázik (amint erre nap mint nap sor kerül), pontosan az történik, amit ezek a csoportok követnek célként: ideológiák állnak szemben egymással, kibékíthetetlenül, anélkül hogy ezek közeledésre lennének képesek, energiákat felemésztve. A cél az kellene legyen, hogy a passzív tömegek tevékennyé váljanak, vagy legalábbis befogadóképessé. Ennél valószínűleg könnyebb maroknyi politikust meggyőzni, hogy szavazzanak meg egy törvényt, hosszú távú hatásaiban viszont a kettő nem hasonlítható össze. Természetesen a nacionalista populizmus könnyebb helyzetben van, mivel bármikor képes komplex kérdésekre egyszerű és közérthető válaszokat adni.

b) Románia számára fontosak lehetnek a magyar befektetések; c) Magyarország számára fontos lehet a romániai piac. Kulturális érvek: egy kultúra annál gazdagabb, minél több forrásból meríthet, minél sokszínűbb. Mindehhez nincs túl nagy köze a történelmi méretű geopolitikai átalakulásokhoz, ezek az érvek akkor is érvényesek lennének, ha nem játszódnának le ezek a folyamatok.

4. Kollektív mentalitás. Politikusok hozzá nem értése. Az elit elszigeteltsége, a szélesebb társadalom be nem vonása a folyamatba. Az elért eredmények nem megfelelő értékelése.

A folyamat gyorsítását segítő kezdeményezésekkel kapcsolatos gondolatok:

A. Alaposabban meg kell nézni, nincs-e közelünkben olyan megbékélési modell, mely jobban illene a magyar–román viszonyra, mint a német–francia megbékélés. A modellváltás paradigmaváltást eredményezhetne. Például keveset tudunk arról, miért nincsenek konfliktusok Svédország és egykori „birtoka", Finnország között.

B. A megbékélést két irányban kell szorgalmazni, „fentről le" és „lentről fel", elemezve, milyen megbékélés áll közelebb a lehetőségekhez: Magyarország és Románia megbékélése vagy esetleg a két romániai közösség megbékélése (mely utóbb implicit elvezet a „nagy megbékéléshez").

C. Nincs minden feltáró munka elvégezve az érdekek területén. Ki mit ad, ki mit vesz? Kulcsfontosságú kérdés.

D. Sok a tennivaló a mentalitások módosítása területén.

E. Továbbra is kritikus a politikusok hozzáértése és hozzáállása. Oktatói programok beindítása lehetetlen, hiszen a romániai politikusok, néhány kivételtől eltekintve, de politikai színezettől függetlenül, mindent „jobban tudnak".[18] Meg kell találni annak az útját, ahogy segíteni lehet e gondon.

F. A történelmi megbékélés szereplői körének kiszélesítése, a társadalom bevonása a folyamatba.

[18] Nem az a gond, hogy saját érdekeiket követik, s ennek megfelelő döntéseket hoznak, hanem az, hogy nem tudják, mi a saját érdekük hosszabb távon, nem látják át döntéseik következményeit.

ABOUT A POLITICAL RECONCILIATION BETWEEN ROMANIANS AND HUNGARIANS

I would like to start with the so-called example of the historic reconciliation between France and Germany (question no. 2). Why was this necessary?

1. The collective mentality[19]

The German (economic, scientific, cultural, political) expansion in the 19th century gave rise to French frustrations. The Germans felt a similar frustration after losing two wars and a part of their territory.

2. The historical moment

After the Second World War France was on the winners' side, Germany on the defeated side. Europe is ruined.

3. The common interest

America didn't lose much in the war. Its economy was strong, thus there was a danger that Western Europe would become defenseless. The establishment of an opposite, efficient side wasn't possible without unifying the economic interests of Germany and France.

4. The first step

In all these circumstances, France made a gesture of historical importance: it offered Germany an agreement that made possible the recovery of the German economy in the short term, and guaranteed in the long term that the French economy wouldn't lose the competition.

5. The protagonists of the historical reconciliation

In spite of the fact that knowing this could be very important, I'm not really well informed about it. Was it or not important that Robert Schuman, the French foreign minister of German origin assumed a role in the process of reconciliation? How did his German and French contemporaries appreciate this? Did they see him as a French person with German origins, or just as an official representing the French government? It would be better if we could see clearly the background to these questions.

What is the situation concerning the Romanian-Hungarian relations?

1. The collective mentality

In the Hungarian mentality, the statement "we are the best in this area"[20]

[19] By collective mentality I mean those individual mentalities that are characteristic for the majority.

[20] Let me mention for example the statements of Viktor Orbán regarding Hungary joining the European Union. Many international analysts consider Slovenia as being much more developed, but the Hungarian press seems to ignore that. Or should we mention the fact the Socialist Party claims that the government didn't obtain a privileged position for Hungary against the other candidates.

is a centuries-old myth. This mentality is associated, due to the lost wars, with a mentality of a victim.

The Romanian collective mentality has a strange parallelism: on the one hand low self-esteem, on the other hand the fear of diversity resulting from it. Romanian nationalism isn't supported by a "how great we are" mentality, but by the fact that "we aren't capable to act, therefore we are vulnerable in relation to the others".

2. The historical moment

There was a historic moment in December 1989, when a lot of obsessions rooted in the past could have been left behind. The Romanians felt a kind of respect then for the Hungarians who contributed to the outbreak of the revolution, and the Hungarians for Romanians too, because they stood by a Hungarian priest, and thanks to their sacrifices the communist regime could finally be brought down.

However the Securitate made sure that this favorable historic moment changed into an unfavorable one.

3. The common interest

After 1989, the Eastern European post-communist countries didn't try to develop through mutual solidarity a strong economic pole against the western economy, which would have strengthened the relations between these countries. Instead they all tried to get as soon as possible on the other side of the Iron Curtain, without taking into account if the neighboring countries manage to do so or not.[21]

What kind of interests would encourage the approach (question no. 1)? Hungary's demand is the amelioration of the situation of Hungarians living in Romania.[22] Romania regards this as "an intervention in its internal affairs" and requires from Hungary not to do so. Neither Hungary nor Romania gives enough importance to creating close economic relations between them. Both governments try to improve their connections with the western world while competing with each other.

Lately Romania has accepted to satisfy a part of Hungary's demands, and expected in exchange Hungary's support in the process of European integration.[23] It seems that they finally found the common interest. It is to be feared

[21] There were some organizations created in fact, like the Visegrád Four or CEFTA, but mainly under foreign pressure and not starting from an inside initiative or from conviction.

[22] Hungary may consider that Romania satisfies most of its demands, therefore the situation is improving gradually.

[23] Romania cannot consider yet that its expectations have been fulfilled, because its status of being a NATO member is just a promise yet, and the approach to the European Union was possible only through a report about Romania just a little bit more positive than before. Its expectations concerning the way how Hungary thinks about its sphere of influence have not been fulfilled either. Let me just remind you of Viktor Orbán's statement concerning the extension of "the Hungarian Lebensräum" beyond the borders.

though that this situation will persist only until it becomes clear that Hungary's opinion doesn't weigh much (especially if its government continues to incline to the right[24]), and the solving of the Roma question would have a higher relevance for the Western world than the amelioration of the Hungarians' situation.

The European integration is only apparently a common interest. In fact the integration is everyone's private interest. The first to join the European Union will have a more advantageous position. He will benefit more support, his economy will develop faster. Therefore exactly the contrary will happen to what influenced in such a positive way the French-German relation.

4. The protagonists of the historical reconciliation

The historical reconciliation between two countries isn't possible without the involvement of the countries' governments. The reconciliation can happen though between two communities. In this case the civil society could assume[25] the carrying out of the reconciliation. The circle of the participants must be enlarged gradually, in order to extend the reconciliation process outside a certain group, to society as a whole. For the moment there are workshops (like the *Provincia*), small groups of people who know each other. We can talk about an "elite" who is trying to promote efficiently the reconciliation, and about a large passive mob who has nothing against reconciliation, but on the one hand this mob isn't in contact with the elite, on the other hand it is impossible to convince certain groups not to try to spoil the relations.[26]

Short answers

1. In spite of the fact that the society didn't become aware of this, the greatest part of the Hungarian expectations was fulfilled, and the unsolved ones can be solved in the immediate future. The expectations of the Romanian party were fulfilled to a lesser degree, and they can be satisfied in a more distant future.

[24] Meanwhile, there have been parliamentary elections in Hungary, and at present the country is governed by the Socialist Party together with the Alliance of Free Democrats.

[25] This is happening in fact, since 1990 several civil initiatives have been carried out in this sense. The initiatives for reconciliation promoted by the PRO EUROPA League are well-known.

[26] If the elite's activity is confined to debates with these hostile groups (which is happening every day), then exactly what these groups want happens: the confrontation of ideologies that doesn't have even a small chance to help reconciliation and consumes much energy. The aim should be to activate the passive masses, or to make them at least receptive. It might be easier to convince a politician to vote for a law, but on the long run it isn't as efficient. Of course it's easy for nationalist populism, because it can always offer simple, easy to understand answers to complex problems.

2. The Romanian-Hungarian reconciliation should have a different basis, because the factors that influence this process are others than those of the French-German reconciliation.

3. Political arguments: in the absence of reconciliation the society can incline toward extremities. Economic arguments: a) without political stability, the economy can't develop; b) the Hungarian investments can be important for Romania; c) the Romanian market can be important for Hungary. Cultural arguments: a culture is richer if it has several and diverse sources. These arguments have nothing to do with geopolitical changes of historical importance; they remain valid without these changes as well.

4. The collective mentality. The incompetence of politicians. The isolation of the elite, the lack of cooperation with the society in this process. The unsatisfactory evaluation of the results.

I would like to mention some ideas related to the initiatives that could help in accelerating this process.

A. We should find another model for reconciliation instead of the French-German one which could be better applied to Romanian-Hungarian relations. Changing the model could result in changing the paradigm too. For example we don't know much about why there aren't any conflicts between Sweden and its ex-"property", Finland.

B. The reconciliation should be promoted in two directions: "top-down" and "bottom-up" and by considering the possibilities of reconciliation, for example does the reconciliation between Hungary and Romania have more chances, or the reconciliation of the two communities in Romania is more possible (and would bring later the "great reconciliation")?

C. The domain of interests has not been investigated enough. Who sells what, who buys what? This is a basic question.

D. There is a lot to do concerning the change of mentalities.

E. The competence and the position of politicians are still critical. It is impossible to start training programs, because apart from a few exceptions, politicians in Romania regardless of their party affiliation think they "know everything better".[27] We have to find the way to change this.

F. The circle of participants in the historical reconciliation must be enlarged, the society must take part in this process.

[27] The problem isn't the fact that they act and make decisions in their own interest, but the fact that they lack foresight concerning even their own interests and the consequences of the decisions they make.

István HORVÁTH

ISTORIA RELAŢIILOR ROMÂNO-MAGHIARE ÎN PERIOADA POST-COMUNISTĂ

A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOK POSZTKOMMUNISTA TÖRTÉNETE

THE POST-COMMUNIST HISTORY OF ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS

ISTORIA RELAŢIILOR ROMÂNO-MAGHIARE ÎN PERIOADA POST-COMUNISTĂ

1. Aşteptări şi împlinirea lor

Recunosc că nu ştiu ce aşteptări a avut România când, după 1989, a pornit în direcţia normalizării relaţiilor dintre cele două state. Potrivit cunoştinţelor mele, statul ungar nu a nutrit iluzii exagerate înainte de 1990. Pregătindu-se pentru răsturnările politice care urmau să se petreacă, politica maghiară a prevăzut într-o oarecare măsură că atmosfera politică ce se va instaura în urma schimbării regimului nu va avea neapărat un efect favorabil asupra situaţiei minorităţii maghiare din România. Printre însemnările Colegiului şi Secretariatului pentru Minorităţi Naţionale şi Etnice de la Budapesta din data de 7 decembrie 1989 putem citi o formulare care prevedea cu destulă precizie viitorul apropiat: „ameninţarea maghiară, apărarea integrităţii teritoriale sunt stâlpii funcţionali ai politicii interne româneşti, pe care nici un alt mijloc nu-i poate înlocui”[1].

Se poate presupune că primele declaraţii politice referitoare la minorităţi ale Frontului Salvării Naţionale[2] ne-au dat unele speranţe, însă este puţin probabil ca aceste declaraţii să fi constituit baza unui proiect îndrăzneţ pe termen lung, deoarece restauraţia comunistă s-a folosit fără complexe de sentimentele naţionale ale românilor, ba mai mult, le-a înflăcărat până la paroxism (Câmpeanu, P., Radyai, R. 1991; Deletant, D. 1991; Verdery, K. 1993).

În acelaşi timp, politica minoritară a guvernului ungar s-a schimbat şi ea în mod radical, declaraţia lui József Antall (potrivit căreia, în sufletul lui, se simţea prim ministru a 15 milioane de maghiari), punerea consecventă în practică a doctrinei antalliene – potrivit căreia poziţia maghiarilor de peste hotare, în acele chestiuni de politică externă care influenţează soarta lor, se bucură de prioritate faţă de orice alt argument de politică externă (Bárdi, N. 1999) –, au însemnat susţinerea necondiţionată a aspiraţiilor politice ale minorităţii maghiare din România, chiar dacă acest sprijin a avut ca rezultat principal o confruntare din ce în ce mai accentuată, iar efectul său pervers a fost instituţionalizarea naţionalismului românesc.

Toate acestea ne permit concluzia că, imediat după 1989, partea maghiară s-a aşteptat ca statul român să-şi redefinească în mod radical relaţia cu minoritatea maghiară, să renunţe (cel puţin), în cadrul instituţionalizării

[1] În Győri Szabó, R. 1997: 352.

[2] „Declaraţia Frontului Salvării Naţionale cu privire la drepturile minorităţilor naţionale din România”, 6 ianuarie 1990, în *Pro Europa* (1997) pp. 28-30, precum şi „Declaraţia Guvernului României cu privire la minorităţile naţionale”, idem, pp. 30-32.

autonomiei la diferite nivele, la exercitarea directă a autorităţii sale asupra minorităţii maghiare din România, în demersurile politicii publice din domeniul educaţiei şi al culturii.

Această aşteptare – deşi, din punct de vedere moral sau istoric, a fost întru totul motivată – era lipsită de orice bază politică realistă: politica românească a refuzat pur şi simplu, în perioada de după 1990 (cu aproximaţie până în anul 1993[3]), ca problema minorităţii maghiare să facă parte din ordinea de zi a negocierii relaţiilor interstatale.

Din partea maghiarilor, soluţionarea problemei minoritare a fost *problema* însăşi, în timp ce pentru români problema a fost că aceasta este considerată de către statul maghiar ca o problemă proprie, o piatră de temelie a relaţiilor bilaterale (Zellner, W., Dunay, P. 1998).

Deblocarea situaţiei şi evoluţia relaţiilor româno-maghiare sunt rezultate ale unui proces îndelungat, în care un rol important au avut obiectivele de politică externă ale celor două ţări (admiterea României în Consiliul Europei, perspectivele şi procesul integrării în NATO şi UE), dinamica succeselor şi eşecurilor înregistrate în acest domeniu[4]. În cursul acestui proces s-a modificat în mod semnificativ sistemul de raporturi în care cele două state şi-au definit aşteptările şi obiectivele. Pornind de aici, putem spune despre aşteptările, punctele de vedere şi raporturile care s-au conturat la începutul anului 1990 că acestea au fost formulate pur şi simplu într-o altă paradigmă decât cea în care relaţia româno-maghiară funcţionează la ora actuală.

Voi aminti doar un singur exemplu. Receptarea în România a legii facilităţilor din Ungaria, deşi la nivelul retoricii politice conţinea elemente care semănau foarte mult cu vacarmul naţionalist din 1990, activitatea politică, relaţiile interstatale au evoluat conform unor parametri cu totul diferiţi. Premierul Năstase n-avea nici un interes să dea curs unui proces de politică internă, care să ducă la rezilierea pactului încheiat cu UDMR, la izolarea reprezentanţei intereselor maghiare, respectiv la revigorarea valului de declaraţii naţionaliste, deoarece toate acestea ar fi compromis şi mai mult şansele de aderare ale României la NATO. În asemenea condiţii, România a dus problema în faţa Comisiei de la Veneţia, astfel încât acest grup de specialişti, dispunând şi de autoritate politică, a fost cel care a deblocat relaţiile româno-ungare dintr-un fel de situaţie de criză.

Evoluţia evenimentelor în această direcţie semnalează pur şi simplu că rolul referinţelor care funcţionau la începutul anilor ’90 – şi erau determinante pentru relaţiile româno-maghiare – a pierdut din importanţă. Cauza

[3] În opinia autorilor specializaţi în analiza evoluţiei relaţiilor internaţionale, România a schimbat direcţia politicii externe la sfârşitul anului 1992, respectiv la începutul anului 1993 (Dunay, P. 1997, Despres, F. 1996).

[4] Să nu uităm că în 1997, după ce România nu a fost cooptată în NATO la Madrid, coaliţia guvernamentală – din care făcea parte şi UDMR – s-a situat pe o poziţie considerebil mai rezervată în ceea ce priveşte satisfacerea revendicărilor minorităţii maghiare (Kántor, Z., Bárdi, N. 2000: 161).

minorităţii maghiare, cu toate că ea rămâne o temă centrală şi generatoare de tensiuni, nu blochează complet evoluţia relaţiilor, dat fiind că, pentru ambele părţi, cauza minorităţilor constituie o problematică mult mai complexă şi o partidă cu mai mulţi actori (nu numai români şi maghiari), în care obiectivele şi aşteptările se dezvoltă în mod dinamic.

Prin urmare, în ultimul deceniu, terenul de joc al politicii în care aceste relaţii funcţionează s-a transformat din punct de vedere calitativ, ceea ce poate fi calificat ca un lucru pozitiv în sine, eu însă consider că dedramatizarea legăturilor româno-maghiare este o posibilitate în vederea formulării de către români şi maghiari a unui program comun minimal.

2. Modelul franco-german

Evocarea modelului franco-german în contextul dinamicii relaţiilor româno-maghiare este o staţie pe calea schimbării de paradigmă pe care am schiţat-o mai sus. Această evocare a fost formulată de preşedintele Iliescu în toamna anului 1995, când România şi-a început ofensiva în politica externă – sub semnul aderării la NATO[5] –, unul dintre obiectivele importante (şi una dintre aşteptările Occidentului) fiind semnarea tratatului bilateral care urma să fie încheiat cu Ungaria.

Mesajul propunerii lui Iliescu era că România, pe de o parte, doreşte să-şi reglementeze relaţiile cu celelalte state într-un spirit european deschis, potrivit unui model deja existent, iar pe de altă parte, nu vrea nici în viitor să consacre un spaţiu prea larg, în cadrul proceselor de negociere, în vederea reglementării politice a destinului minorităţii maghiare din România (Gallagher, T. 1997).

Trecând cu vederea peste contextul în care modelul de reconciliere franco-german a ajuns în centrul politicii şi al gândirii publice, putem spune că dedramatizarea relaţiilor româno-maghiare şi procesele care au făcut posibil acest lucru nu se aseamănă cu modelul franco-german. În cadrul tratatului bilateral, deşi acesta nu conţine soluţii politice radicale în privinţa rezolvării chestiunii minoritare, partea română a acceptat totuşi statul ungar ca pe un partener care îşi exprimă opinia (în limitele definite în tratat) în legătură cu politica minoritară a guvernului român. În acelaşi timp, partea română consideră legitime eforturile statului ungar de a sprijini readucerea în conştiinţă a identităţii culturale a maghiarilor din România. Mai mult, acest sprijin nu s-a limitat la nivelul unui simplu sprijin material. Căci statul român, pe lângă introducerea unor limitări specifice, a făcut posibilă aplicarea legii statutului maghiarilor din afara graniţelor Ungariei, recunoscând dreptul Ungariei de a considera şi a trata maghiarimea din România ca subiect al

[5] După vizita sa efectuată la Washington în septembrie 1995, Iliescu a devenit mai optimist în legătură cu şansele de aderare ale României la NATO (Bíró, G. 1999: 368).

propriei sale politici identitare. O asemenea evoluţie a relaţiilor româno-maghiare este, după mine, mai mult un compromis între două state, ale căror elite conducătoare acordă un rol important apartenenţei etnice în determinarea comunităţii politice. Ceea ce este mai puţin caracteristic pentru procesul de reconciliere între Germania şi Franţa.

Într-o altă ordine de idei, putem pune întrebarea: în ce măsură tehnicile aplicate de elitele germane şi franceze, şi sprijinite de către cele două state în procesul de reconciliere[6], se pot dovedi eficiente pentru a avea ca rezultat un grad mai ridicat de acceptare, toleranţă şi destindere istorică la nivelul societăţii.

3. Argumente pentru dinamizarea relaţiilor

Aş dori să amintesc doar unul dintr-o duzină de argumente care îmi vin în minte şi dintre care mai multe sunt deja prezente aproape ca uzuale în conştiinţa intelectualităţii.

Între Ungaria şi România se află în mişcare o masă de oameni de ordinul sutelor de mii – o parte dintre aceştia poate fi trecută din punct de vedere legal în categoria emigranţilor, o altă parte este în curs de a-şi legaliza reşedinţa în Ungaria, în timp ce o altă categorie poate fi considerată forţă de muncă ilegală (Horváth, I. 2002). Fapt este însă că acestea sunt doar categorii legale, identitatea persoanelor în cauză fiind o aşa-zisă identitate transnaţională bilaterală[7], din punctul lor de vedere calitatea graniţei, conţinutul semantic al cuvintelor *aici* şi *acolo* evoluează dinamic şi continuu. Fenomenul şi procesul pot fi reglementate din mai multe puncte de vedere, eu mă voi rezuma aici la unul dintre acestea.

Cele două spaţii, văzute ca pieţe ale forţei de muncă, se confundă parţial şi din anumite puncte de vedere, însă în domeniul juridic s-au întreprins foarte puţine lucruri (vezi paragrafele referitoare la legea statutului) în sensul reglementării statutului acestor persoane pe piaţa forţei de muncă. Marele câştigător al acestui proces este societatea ungară, deoarece o mare parte a acestor persoane în migraţie continuă se situează pe piaţa secundară a forţelor de muncă (zona considerată neagră sau gri din punct de vedere juridic), care se dezvoltă în economiile aflate în evoluţie dinamică, fiind considerată secundară pentru că regulile de remunerare sunt diferite de cele ale pieţei oficiale a forţei de muncă. Interesul societăţii nu este întotdeauna oficializarea acestei pieţe secundare, dat fiind că atâta timp cât angajările rămân ilegale sau semilegale, angajatul nu prea are posibilitatea de a-şi exercita drepturile prevăzute prin lege. În momentul actual se află în curs de dezvoltare

[6] Programele Oficiului Franco-German pentru Tineret, principiile comune, capitolele manualelor de istorie care au fost scrise în urma unor negocieri între specialişti etc.

[7] Pentru antecedentele teoretice ale acestei noţiuni vezi Appadurai, A. 1991, 1996.

noi relaţii sociale şi economice, care necesită o reglementare interstatală mai amplă, mult mai complexă, decât paragrafele referitoare la acest domeniu ale tratatului semnat de către cele două state în legătură cu legea facilităţilor.

4. Obstacole

Este nevoie de o discuţie amplă despre naţiunea cu trei participanţi: românii, maghiarii din România şi maghiarii din Ungaria. Faptul în sine că a fost semnat un tratat politic româno-maghiar, referitor la condiţiile aplicării legii statutului pe teritoriul României, nu înseamnă că elita românească cu gândire responsabilă ar fi avut posibilitatea de a-şi exprima opinia privind situaţia minorităţii maghiare din România în cadrul comunităţii politice româneşti. UDMR a ajuns şi ea într-o situaţie puţin cam ciudată, deoarece, dacă acceptă legea statutului, ce legitimitate va mai putea avea intervenţia ei în discuţiile despre modificarea Constituţiei, cu pretenţia că ideea naţiunii etnice a românilor este inacceptabilă pentru ea. În orice caz, pe marginea legii statutului apare din nou – întregită cu noi elemente şi într-un sistem de noţiuni mult mai complex – tensiunea între identitate şi loialitate[8], formulată de către opinia publică românească de mai multe ori în ultimul deceniu, la diferite nivele şi în diferite registre de limbaj. Nu mă gândesc aici la tărăboiurile ultranaţionalismului românesc, ci la atitudinea unor intelectuali români, pentru care nu este atât de evident locul politicii de afirmare a identităţii maghiarilor din România în cadrul comunităţii politice româneşti: Horia Roman Patapievici, Alexandru Paleologu, Octavian Paler, într-o oarecare măsură Alina Mungiu – ca să-i amintesc numai pe cei care intră în mod univoc în această categorie[9]. În ceea ce priveşte discuţiile la nivelul elitei intelectuale despre identitatea naţională românească[10], este în orice caz binevenită introducerea chestiunii maghiare, a problemei identităţii şi loialităţii, şi este mai puţin binevenit să operăm pur şi simplu cu fapte împlinite, aşa cum a fost în cazul legii statutului. Ar fi trebuit sau ar trebui să se creeze măcar posibilitatea ca *bolnavul să poată vorbi.* În cercurile intelectuale româneşti cu care am avut contacte, mai mulţi şi-au semnalat dorinţa de a lua în considerare această chestiune în cadrul unei dispute mai ample. O parte a acestor intelectuali (în majoritate tineri), la mijlocul anilor ’90, a refuzat premisa naţionalistă potrivit căreia numai simpla mărturisire a identităţii maghiare constituie un motiv satisfăcător pentru a pune la îndoială autenticitatea relaţiei dintre cetăţean şi statul român şi a văzut cauza tensiunilor etnice în concepţia despre naţiune a unei părţi a elitei politice româneşti. Acum, aceştia au dificultăţi în interpretarea situaţiei create.

[8] Vezi Turda, M. 2000.

[9] Categorizarea nu îmi aparţine; Gabriel Andreescu şi-a afirmat şi el reţinerile, polemizând în legătură cu poziţiile adoptate de aceste persoane (1996, 2001).

[10] Referitor la aceasta vezi Haddock, B., Caraiani, O. 1999.

În acelaşi timp, situaţia nu este univocă nici în relaţia maghiaro-maghiară – în legătură cu dezbaterea legii statutului am avut senzaţia că acest statut trebuie să fie iubit, ca fiind o dovadă a calităţii de maghiar. Afirmaţiile cum că modul în care statul ungar a pus legea în faţa statelor vecine a creat o situaţie neplăcută, au generat multe probleme noi, greu de rezolvat, între statele în cauză şi minorităţile maghiare care trăiesc în aceste state (sau poate şi în interiorul societăţii). Cu toate că o astfel de afirmaţie poate fi considerată şi drept constatarea unei stări de fapt, ea este calificată în cel mai bun caz ca dovadă a lipsei de orizont, dar, având în vedere atmosfera politică polarizată din Ungaria, cel care nu vorbeşte despre legea statutului pe tonul recunoştinţei entuziaste poate fi considerat ca unul care s-a pronunţat pentru o anumită atitudine politică sau, luând ca bază o anume tipologie a politicii identitare, este calificat drept *colaborator antinaţional*[11].

Aceasta este presiunea morală în atmosfera căreia până acum nu am avut posibilitatea să discutăm despre procesele care, în paralel cu consolidarea legăturilor naţionale maghiare, ar putea conduce la o redefinire calitativă a legăturilor cetăţeneşti ale indivizilor care aparţin minorităţii maghiare, respectiv despre modul în care Ungaria ar putea să ajute aceste procese.

Bibliografie

Andreescu, G. (1996): *Naţionalişti, antinaţionalişti... O polemică în publicistica românească*, Iaşi: Polirom.

Andreescu, G. (2001): *Ruleta. Românii şi maghiarii*, 1990–2000, Iaşi: Polirom.

Appadurai, A. (1996): „Sovereignty without Territoriality. Notes for a Postnational Geography" în Yaeger, Patricia (ed.): *The Geography of Identity,* pp. 40–58.

Appadurai, A. (1991): „Global Ethnoscapes: Notes and Queries for a Transnational Anthropology" în Fox, Richard (ed.): *Recapturing Anthropology*, pp. 191–210.

Bárdi, N. (1999): „Törésvonalak keresése és összehasonlítása a határon túli magyar politikában" în Bakk, M., Székely, I., Toró, T. T. (szerk.): *Útközben. Pillanatképek az erdélyi magyar politika reformjáról*, Csíkszereda: Pro Print, pp. 19–44.

Bíró, G., (1999): „Bilateral Treaties Between Hungary and its Neighbors after 1989" în Romsics. I., Király, K.B. (eds.): *Geopolitics in the Danube Region. Hungarian Reconciliation Efforts, 1848–1998*, Budapest: CEU Press, pp. 347–378.

Borbély, I., Borbély, Zs. A. (1999): „RMDSZ: érték, érdek és hatalom" în Bakk, M., Székely, I., Toró, T. T. (szerk.): *Útközben. Pillanatképek az erdélyi magyar politika reformjáról*, Csíkszereda: Pro-Print, pp. 181–214.

[11] Borbély, I., Borbély Zs. A. 1999.

Câmpeanu, P., Radyai, R. (1991): „National Fervor in Eastern Europe: The Case of Romania" în *Social Research Winter*, 1991, Vol. 58. Issue 4, pp. 805–829.

Deletant, D. (1991): „The Role of Vatra Românească in Transsylvania" în *Report on Eastern Europe,* Vol. 2, No. 5.

Despres, F. (1996): „La politique étrangere roumaine. A l'épreuve de ses contradictions" în Pélissier, N., Marré, A., Despres, F. (éd.): *La Roumanie contemporaine. Approches de la «transition»,* Paris: L'Harmattan, pp. 125–135.

Dunay, P. (1997): „Hungarian-Romanian Relations: A Changed Paradigm" în Wohlfeld, Monika et al. (eds.): *The Effects of Enlargement on Bilateral Relations Between Central and Eastern Europe*, Paris: Institute for Security Studies, Western European Union.

Gallagher, T. (1997): „Danube Detente: Romania's Reconciliation with Hungary after 1996" în *Balkanologie*, Vol. I, No. 2, December 1997.

Győri Szabó, R. (1997): *Kisebbségpolitikai rendszerváltás Magyarországon a Nemzeti és Etnikai Kollégium és Titkárság Története tükrében*, Budapest: Osiris.

Haddock, B., Caraiani, O. (1999): „Nationalism and Civil Society in Romania" în *Political Studies*, June 1999, Vol. 47, No. 2.

Horváth, I. (2002): „A romániai magyar kisebbség Magyarországra irányuló mozgása" în *Korunk,* 2002. február, pp. 31–47.

Kántor, Z., Bárdi, N. (2000): „Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996–2000" în *Regio,* 4/2000, pp. 150–186.

Pro Europa (1997): *România şi minorităţile. Colecţie de documente,* Târgu Mureş: Editura Pro Europa.

Turda, M. (2000): „Diskurzuskülönbségek Romániában" în *Pro Minoritate*, pp. 131–138.

Verdery, K. (1993): „Nationalism and National Sentiment in Post-socialist Romania" în *Slavic Review*, Vol. 52, No. 2, Summer/1993, pp. 179–203.

Zellner, W., Dunay, P. (1998): *Ungarns Außenpolitik 1990–1997. Zwischen Westintegration, Nachbarschafts- und Minderheitenpolitik*, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.

A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOK POSZTKOMMUNISTA TÖRTÉNETE

1. Elvárások és ezek teljesülése

Bevallom, nem tudom, hogy Románia milyen elvárásokkal indult neki 1989 után a két állam közötti viszonyok rendezésének. Ismereteim szerint a magyar államnak 1990-t megelőzően nem voltak túlzott illúziói. Felkészülve a bekövetkező politikai fordulatokra a magyar politika valamelyes mértékben előre látta: a rendszerváltás nyomán bekövetkező politikai hangulat nem kedvez majd egyértelműen a romániai magyar kisebbség helyzetének. A Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Kollégium és Titkárság 1989. december 7-i feljegyzéseiben a közeljövőt eléggé pontosan előrevetítő megfogalmazás olvasható: „a magyar fenyegetés, a területi integritás védelme olyan funkcionális pillére a román belpolitikának, amely semmiféle más eszközzel nem helyettesíthető".[12]

Feltehető, hogy reménykeltők voltak a Nemzeti Megmentési Front kisebbségekre vonatkozó első politikai nyilatkozatai[13], de nem valószínű, hogy merész hosszú távú tervezés alapját jelentették volna, ugyanis a kommunista restauráció gátlástalanul felhasználta, mi több, paroxizmusig hevítette a román nemzeti érzelmeket (Câmpeanu, P., Radyai, R., 1991; Deletant, D., 1991; Verdery, K., 1993).

Ugyanakkor a magyar állam kisebbségpolitikája is radikálisan változott, Antall József kijelentése, miszerint lélekben 15 millió magyar miniszterelnökének tekinti magát, az Antall-doktrína következetes alkalmazása, mely szerint: a határon túli magyarok álláspontja azon külpolitikai kérdésekben, amelyek a sorsukra befolyással bírnak, prioritást élvez más külpolitikai érvekkel szemben (Bárdi N. 1999), a romániai magyar kisebbség politikai törekvésének feltétlen támogatását jelentette, még akkor is, ha ennek a támogatásnak a legfőbb eredménye a hangsúlyozódó konfrontáció és a perverz hatása a román nacionalizmus intézményesülése volt.

Mindez arra enged következtetni, hogy közvetlenül 1989 után, magyar részről az elvárás az volt, hogy a román állam radikálisan újradefiniálja a viszonyát a magyar kisebbséggel, különböző szintű autonómiák intézményesítése keretében lemond (legalább) arról, hogy az oktatás- és a művelődési közpolitikák folyamatában közvetlen módon gyakorolja az autoritását a romániai magyar kisebbség irányában.

[12] Idézi Győri Szabó R., 1997:352

[13] Declaraţia Frontului Salvării Naţionale cu privire la drepturile minoritaţilor naţionale din România, 6 ianuarie 1990 In Pro Europa (1997) pp. 28-30, és Declaraţia Guvernului României cu privire la minorităţile naţionale, i.m. pp. 30-32

Ez az elvárás, habár erkölcsileg, történelmileg teljes mértékben motivált, nélkülözött minden reálpolitikai alapot, közvetlenül 1990 után (és hozzávetőleg 1993-ig tartóan[14]) a román politika egyszerűen visszautasította, hogy az államközti viszonyok tárgyalásának a napirendjére kerüljön a magyar kisebbség kérdése.

A kisebbségi probléma megoldása volt *a probléma* a magyar részről, román részről az volt a probléma, hogy ezt a magyar állam a saját problémájaként és a kétoldalú viszonyok sarokköveként definiálja (Zellner, W., Dunay P. 1998).

A patthelyzet feloldása és a román–magyar viszonyok alakulása hosszú folyamat eredménye, melyben jelentős szerepe volt a két ország külpolitikai célkitűzéseinek (Románia felvétele az Európa Tanácsba, a NATO-, EU-integráció perspektívái és folyamata), az ezen a téren elért sikereknek és sikertelenségeknek[15] a dinamikája. Ezen folyamat során jelentősen megváltozott a viszonyítási rendszer, amelyben a két állam definiálta az elvárásait és célkitűzéseit. Innen kiindulva az 1990 elején körvonalazódott elvárásokról, álláspontokról, viszonyulásokról elmondható, hogy egyszerűen más paradigmában fogalmazódtak meg, mint amilyenben jelenleg működik a román–magyar viszony.

Hogy csak egy példát említsek. A magyar kedvezménytörvény romániai fogadtatása, habár a politikai retorika szintjén sok olyan elemet tartalmazott, amely hasonlított az 1990-es nacionalista hőbörgésekre, a politikai cselekvés, az államközi viszonyok teljesen más paraméterek szerint alakultak. Năstase miniszterelnöknek nem volt érdeke teret adni egy olyan belpolitikai folyamatnak, amely az RMDSZ-szel kötött paktum felbontásához, a magyar érdekképviselet elszigetelődéséhez, illetve a nacionalista nyilatkozatáradat megerősítéséhez vezetne, ugyanis mindez még inkább halványítaná Románia NATO-csatlakozási esélyeit. Ilyen feltételek közepette a problémát a Velencei Bizottság elé vitte, így egy szakmai, de politikai autoritással is bíró testület mozdította ki egyfajta krízishelyzetből a román–magyar viszonyokat.

Az események ilyetén alakulása egyszerűen arról szól, hogy a kilencvenes évek elején működő, a román–magyar viszonyokat meghatározó referenciák szerepe elhalványult. A magyar kisebbség ügye, habár még mindig központi téma, és feszültségeket gerjeszt, nem merevíti le teljesen a viszonyok alakulását, ugyanis mindkét fél számára a kisebbségi ügy egy jóval komplexebb problémakör, és részeként definiált, többszereplős (nemcsak román–magyar) játék, amelyben a célok, az elvárások dinamikusan alakulnak.

Tehát az utóbbi évtizedben minőségileg megváltozott az a politikai játéktér, amelyben a viszonyok működnek, ami önmagában is pozitívnak értékel-

[14] A nemzetközi viszonyok alakulását elemző szakírók véleménye szerint Románia 1992 végén, 1993 elején váltott külpolitikai irányvonalat (Dunay P., 1997, Despres, F., 1996)

[15] Ne feledjük: 1997-ben Madrid után, amiután Romániát nem vették fel a NATO-ba, az RMDSZ-t is magában foglaló kormánykoalíciót jelentős mértékben „visszafogta", ami a magyar kisebbség kéréseinek a teljesítését illeti (Kántor Z., Bárdi N. 2000. 161.)

hető, de személyesen úgy látom, hogy a román–magyar viszonyok dedramatizálódása egy lehetőség arra, hogy a románok és magyarok valamilyen minimális közös programot fogalmazzanak meg.

2. Francia–német modell

A francia–német modell felemlegetése a román–magyar viszonyok dinamikájának a kontextusában egy stációja a fentebb körvonalazott paradigmaváltásnak. Iliescu elnök fogalmazta meg 1995 őszén, amikor Románia a NATO-csatlakozás jegyében[16] elkezdte külpolitikai offenzíváját, és az egyik fontos célkitűzés (nemzetközi elvárás) a Magyarországgal megkötendő kétoldalú szerződés aláírása volt.

Iliescu ajánlata egyrészt egy üzenet volt arra vonatkozóan, hogy Románia nyitott európai szellemben, bevált modell szerint szándékszik rendezni az államközi kapcsolatokat, másrészt arra vonatkozóan, hogy továbbra sem hajlandó jelentős teret szentelni a tárgyalási folyamatokban a romániai magyar kisebbség sorsának a politikai rendezésére (Gallagher, T. 1997).

Eltekintve attól, hogy milyen kontextusban került a politika és a közgondolkodás középpontjába a francia–német megbékélési modell, elmondható, hogy a román–magyar viszonyok dedramatizálódása és az ezt lehetővé tevő folyamatok nem hasonlítanak a francia–német modellhez. A kétoldalú szerződésben, ha nem is foglaltattak radikális politikai megoldások a kisebbségi kérdés megoldását illetően, a román fél elfogadta a magyar államot mint partnert, amely véleményezi (a szerződésben foglaltak kereteiben) a román kormány kisebbségpolitikáját, ugyanakkor a román fél legitimnek tekinti a magyar állam azon erőfeszítéseit, hogy támogassa a romániai magyarok kulturális identitásának az újratermelését. Mi több, ez a támogatás nem maradt meg egyszerű anyagi támogatás szintjén. Ugyanis amikor a román állam, a sajátos korlátozások bevezetésével, lehetővé tette a kedvezménytörvény alkalmazását, elismerte Magyarországnak azt a jogát, hogy a romániai magyarságot sajátos identitáspolitikájának az alanyaként tekintse és kezelje. A román–magyar viszony ilyetén alakulása szerintem sokkal inkább kiegyezés két olyan állam között, amelyek vezető elitjei az etnikai hovatartozásnak fontos szerepet szánnak a politikai közösség meghatározásában. Ez kevésbé jellemző a német–francia megbékélési folyamatra.

Az egy másik kérdés, hogy azok a technikák, amelyeket a megbékélés folyamatában alkalmazott a német és francia elit, és támogatott a két állam[17], milyen mértékben bizonyulhatnak hatékonynak arra, hogy a társadalom

[16] Amiután 1995 szeptemberében Washingtonba látogatott, Iliescu bizakodóbbá vált Románia NATO-csatlakozási esélyeit illetően (Bíró G. 1999. 368.)

[17] Az *Office Franco Allemagne pour la Jeunesse* programjai, a közös elvek, szakmai egyeztetés nyomán megírt történelemkönyv-fejezetek stb.

szintjén nagyobb mértékű elfogadottságot, toleranciát, *történelmigörcs-oldást* eredményezzenek.

3. Érvek a kapcsolatok dinamizálására

Csak egyetlenegyet említenék a tucatnyiból, ami eszembe jut, és amelynek egy része már szinte közhelyként van jelen az értelmiségi köztudatban.

Egy kb. 100 000-es nagyságrendű tömeg mozog Magyarország és Románia között, ezeknek egy része jogilag a kivándorlók kategóriájába sorolható, egy része legalizálja a tartózkodását, mások a feketemunkás kategóriájába sorolhatók (Horváth I. 2002), tény az, hogy ezek csak jogi besorolások, ezeknek a személyeknek az identitása egyfajta kétlaki transznacionális identitás[18], számukra a határ minősége az *itt* és az *ott* értelme, jelentéstartalma dinamikusan és folyamatosan alakul. A jelenség és a folyamat több szempontból is rendezendő, de itt csak egy vonzatára reflektálok.

A két térség mint munkaerőpiac részben és bizonyos vonzatait tekintve összefolyt, de jogilag édeskevés történt (lásd a kedvezménytörvény idevonatkozó paragrafusait) arra, hogy ezen személyek munkaerő-piaci státusát rendeznék, a nagy nyertese ennek a folyamatnak a magyar társadalom. Ugyanis ezeknek a folyamatos mozgásban levőknek egy része a második munkaerőpiacon helyezkedik el (a jogilag fekete, szürke zónában), ami egy dinamikusan fejlődő gazdaságban kialakul, és attól második, hogy a bérezés szabályai mások, mint a hivatalos munkaerőpiacon. A társadalomnak nem mindig érdeke hivatalosítani ezt a piacot, ugyanis ameddig törvénytelen-féltörvényes az alkalmazás, az alkalmazottnak nem nagyon van lehetősége érvényesíteni a munkavállalói érdekeit. Olyan új társadalmi-gazdasági viszonyok vannak kialakulóban, amely egy átfogóbb államközi rendezést igényel, sokkal komplexebbet, mint a kedvezménytörvény kapcsán aláírt államközi egyezmény erre vonatkozó paragrafusai.

4. Akadályok

Hiányzik egy háromszereplős: román, romániai magyar, magyar átfogó vita a nemzetről. Az, hogy politikai szinten aláírtak egy román–magyar megegyezést arra vonatkozóan, hogy milyen feltételekkel lehet a státustörvényt alkalmazni Románia területén, nem azt jelenti, hogy a felelősen gondolkodó román elitnek volt arra lehetősége, hogy elmondja, akkor most hogyan is látja a magyar kisebbség helyzetét a román politikai közösség keretein belül. Egy kicsit az RMDSZ is furcsa helyzetbe került, ugyanis amennyiben elfogadja a státustörvényt, milyen legitimitással léphet fel az alkotmánymódosító vitákon azzal az igénnyel, hogy a román etnikai nemzeteszme elfogadhatatlan számára? Mindenképpen a státustörvény kapcsán felmerül, újabb adalékokkal ki-

[18] Lásd a fogalom elméleti hátteréről: Appadurai, A. 1991, 1996

egészítve és egy jóval komplexebb fogalomrendszerben, az utóbbi évtizedben a román nyilvánosságban többször és különböző szinteken és nyelvezetben megfogalmazott feszültség az identitás és lojalitás közt.[19] Itt nem a román szélsőséges nacionalizmus hőbörgéseire gondolok, hanem olyan román értelmiségiek viszonyulásaira, akik számára nem olyan egyértelmű a romániai magyarok identitásérvényesítő politikájának a helye a román politikai közösségen belül: Horia Roman Patapievici, Alexandru Paleologu, Octavian Paler, részben Alina Mungiu, hogy csak azokról beszéljünk, akik egyértelműen ebbe a kategóriába soroltattak[20]. Az értelmiségi elit szintjén folyamatban levő román nemzetiidentitás-vitában[21] mindenképpen kívánatos felvetni a magyar kérdést, az identitás és lojalitás problémáját, és kevésbé kívánatos egyszerűen helyzeteket teremteni, mint ahogyan a státustörvénnyel történt. Legalább annak a lehetőségét kellett volna, kellene megteremteni, hogy a *beteg kibeszélje magát.* Azon román értelmiségi körökben, amelyekben megfordultam, többen is jelezték, hogy egy átfogóbb vita keretein belül szeretne rálátni a kérdésre. Ezen (többnyire fiatal) értelmiség egy része a kilencvenes évek közepén visszautasította azt a nacionalista feltevést, hogy a magyarság megvallása elégséges alap arra, hogy egy állampolgárnak a román állammal fenntartott viszonyának az autenticitását meg lehessen kérdőjelezni, és a román politikai elit egy részének a nemzetfelfogásában látta az etnikai feszültségek okait, most nehezen tudja értelmezni a kialakult helyzetet.

Ugyanakkor magyar–magyar viszonyban sem egyértelmű a helyzet, a státustörvény vitája kapcsán úgy érzékeltem, hogy a magyarság bizonyítványaként szeretni kell azt. Olyan dolgokat kimondani, hogy az a mód, ahogyan a magyar állam a szomszédos államoknak tálalta a törvényt, kellemetlen helyzetet teremtett, sok új, nehezen feloldható problémát generált az állam és az ott élő magyar kisebbség között (és talán a társadalomban is). Habár egy ilyen kijelentés akár ténymegállapításnak is tekinthető, legjobb esetben szűklátókörűségnek minősül, de, tekintettel a magyarországi polarizált politikai légkörre, mindenképpen politikai állásfoglalásnak, vagy ha bizonyos identitáspolitikai tipológiát veszünk alapul, akkor *nemzetietlen együttműködőnek* minősül[22] az, aki a státustörvény kapcsán nem a lelkendező elismerés hangnemében beszél.

Ez az az erkölcsi nyomás, amely közepette eleddig nem nyílt alkalom megbeszélni azt, hogy a magyar nemzeti kötelékek erősítésével párhuzamosan melyek volnának azok a folyamatok (illetve Magyarország minként tudná elősegíteni ezeket), amelyek a magyar kisebbséghez tartozó polgárok állampolgári kötődéseinek a minőségi átértelmezését eredményezhetnék.

[19] Lásd erről Turda, M. 2000

[20] Nem az én besorolásom, Gabriel Andreescu több művében fenntartásait fejezte ki, vitatkozott ezen személyek viszonyulásai kapcsán (1996, 2001).

[21] Lásd erről Haddock, B., Caraiani, O. (1999)

[22] Borbély I. & Borbély Zs. A. 1999

Szakirodalom

Andreescu, G. (1996) *Naţionalişti, antinaţionalişti... O polemică în publicistica românească,* Iaşi: Polirom.

Andreescu, G. (2001) *Ruleta. Românii şi maghiarii, 1990–2000,* Iaşi: Polirom.

Appadurai, Arjun (1996) „Sovereignty without Territoriality. Notes for a Postnational Geography" in Yaeger, Patricia (ed.) *The Geography of Identity,* pp. 40–58.

Appadurai, Arjun (1991) „Global Ethnoscapes" Notes and Queries for a Transnational Anthropology' in Fox, Richard (ed.) *Recapturing Anthropology,* pp. 191–210.

Bárdi N. (1999) „Törésvonalak keresése és összehasonlítása a határon túli magyar politikában" in Bakk M., Székely I., Toró T. T. (szerk.) *Útközben. Pillanatképek az erdélyi magyar politika reformjáról*, Csíkszereda: ProPrint, pp. 19–44.

Bíró G. (1999) „Bilateral Treaties Between Hungary and its Neighboors after 1989" in Romsics I. and Király K. B. (eds) *Geopoitics in the Danube Region. Hungarian Reconciliation Efforts, 1848–1998,* Budapest: CEU Press, pp. 347–378.

Borbély I. & Borbély Zs. A. (1999) „RMDSZ: érték, érdek és hatalom, 1989–1998" in Bakk M., Székely I., Toró T. T. (szerk.) *Útközben. Pillanatképek az erdélyi magyar politika reformjáról,* Csíkszereda: ProPrint, pp. 181–214.

Câmpeanu, P., Radyai, R. (1991) „National Fervor in Eastern Europe: The Case of Romania" in *Social Research* Winter/1991, Vol. 58. Issue 4., pp. 805–829.

Deletant, D. (1991) „The Role of Vatra Romaneasca in Transylvania" in *Report on Eastern Europe* Vol. 2. No. 5.

Despres, F. (1996) „La politique etrangere Roumaine. A l'epreuve de ses contradictions" in Pélissier, N., Marré, A. and Despres F. (szerk.) *La Roumaine contemporaine. Approches de la «transition»*, Paris: Edition L'Harmattan, pp. 125–135.

Dunay P. (1997) „Hungarian-Romanian relations: A Changed Paradigm", in Monika Wohlfeld et al. (eds) *The Effects of Enlargement on Bilateral Relations Between Central and Eastern Europe,* Paris: Institute for Security Studies, Western European Union.

Gallagher, T. (1997) „Danube Détente: Romania's Reconciliation with Hungary after 1996" in *Balkanologie* Volume I, No. 2, December 1997.

Győri Szabó R. (1997) *Kisebbségpolitikai rendszerváltás Magyarországon a Nemzeti és Etnikai Kollégium és Titkárság Története tükrében*, Budapest: Osiris.

Haddock B., Caraiani, O., (1999) „Nationalism and civil society in Romania" in *Political Studies* 1999 June, Vol 47, nr. 2.

Horváth I. (2002) „A romániai magyar kisebbség Magyarországra irányuló mozgása" in *Korunk* 2002/február, pp. 31–47.

Kántor, Z., Bárdi, N. (2000) „Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996–2000" in *Regio* 4/2000, pp. 150–186.

Pro Europa (1997) *România şi minorităţile. Colecţie de documente*, Târgu-Mureş: Editura Pro Europa.

Turda, M. (2000) *Diskurzuskülönbségek Romániában* in *Pro Minoritate* pp. 131–138.

Verdery, K. (1993) „Nationalism and National Sentiment in Post-socialist Romania" in *Slavic Review,* Volume 52, Number 2, Summer 1993, pp. 179–203.

Zellner, W., Dunay P. (1998) *Ungarus Außenpolitik 1990–1997. Zwischen Westintegration, Nachbarnschaft- und Minderheitenpolitik,* Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.

THE POST-COMMUNIST HISTORY OF ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS

1. Expectations and their fulfillment

I admit that I do not know what expectations Romania had when, after 1989, it set off on the road to normalizing the situation between the two states. According to what I know, the Hungarian state did not have exaggerated illusions before 1990. Preparing for the changes that were to come, Hungarian politics foresaw to a certain extent that the political atmosphere that was going to set in after the change of regime would not necessarily have a favorable influence on the situation of the Hungarian minority in Romania. Among the notes of the College and Secretariat for National and Ethnic Minorities, on 7 December 1989, we encounter a statement that predicted the near future quite correctly: "the Hungarian threat, and the defense of territorial integrity are the functional pillars of Romanian domestic policy, which cannot be replaced by any other means".[23]

One can presume that the first political declarations of the National Salvation Front[24] gave us some hope, but it is not very likely that these declarations were the basis of an ambitious long-term project, because the communist restoration had no scruples appealing to the Romanians' national feelings, moreover, it fuelled them to paroxysm (Câmpeanu, P., Radyai, R., 1991; Deletant, D., 1991; K. Verdery, 1993).

At the same time, the minority policy of the Hungarian state changed radically, and the statements of József Antall (according to which he felt, deep in his soul, he was the Prime Minister of 15 million Hungarians), the consistent application of Antall's doctrine – according to which the position of Hungarians outside of Hungary in political issues that influence their fate are a priority in relation with any other argument in foreign policy (Bárdi, N., 1999), meant unconditional support for the political aspirations of the Hungarian minority in Romania, even if this support led primarily to a gradually increasing confrontation, and its perverse impact was the institutionalization of Romanian nationalism.

[23] See R., Győri Szabó, 1997:352

[24] Declaraţia Frontului Salvării Naţionale cu privire la drepturile minorităţilor naţionale din România [Declaration of the National Salvation Front regarding the rights of national minorities in Romania], January 6, 1990, in Pro Europa 1997), pp.28-30, as well as Declaraţia Guvernului României cu privire la minorităţile naţionale [Declaration of the Romanian Government regarding the national minorities], Ibidem, pp. 30-32.

All these invite the conclusion that immediately after 1989 the Hungarian side expected the Romanian state to radically redefine its relation with the Hungarian minority, and within the institutionalization of autonomy at different levels, to give up (at least) the direct exercise of its authority over the Hungarian minority in Romania in what concerns the public policies in the field of education and culture.

Though entirely justified from the moral or historical perspective, this expectation lacked any realistic political basis: the Romanian politics simply refused, in the period after 1990 (an approximately until 1993[25]), to include the issue of the Hungarian minority on the agenda of negotiations regarding interstate relations.

As for the Hungarian side, the resolution of the minority issue was the *Problem* itself, while the Romanians the problem was that it was considered by the Hungarian state a problem of its own, and a foundation stone of bilateral relations (Zellner, W., Dunay, P., 1998).

The beginning of the process of resolution and the evolution of Romanian-Hungarian relations have been the results of long processes, in which the dynamics of the foreign policy objectives of the two countries had an important role (Romania's admission to the Council of Europe, Romania's perspectives and the process of integration in NATO and the EU), as well as the results of the successes and failures that have been recorded in this domain.[26] In this process, the system of relations in which the two countries defined their expectations and objectives was significantly changed. Hence, what can be stated about expectations, position statements and attitudes at the beginning of the year 1990 is that they were worded simply in a different paradigm from the one in which the Romanian-Hungarian relations are evolving at present.

I will mention only one example. The reception in Romania of the Hungarian Status Law contained, at the level of political rhetoric, numerous elements that were very similar to the nationalist atmosphere in 1990; the political activity and the interstate relations evolved according to absolutely different parameters. Prime Minister Nastase had no interest to start a process in the internal politics, which would lead to the suspension of the pact signed with UDMR, to the isolation of the representatives of the Hungarians' interests, or to the revival of the wave of nationalist declarations, because all these would compromise even more the chances of Romania's accession to NATO. Under these circumstances, Romania submitted the case to the Venice

[25] In the opinion of authors specialized in the analysis of the evolution of international relations, Romania changed its orientation in foreign policy at the end of 1992, or at the beginning of 1993 (Dunay, P. 1997, Depres, F. 1996).

[26] Let us remember that in 1997, after Romania was invited to the NATO in Madrid, the governmental – which included UDMR – was considerably 'resigned' as concerns the satisfaction of the claims formulated by the Hungarian minority (Kántor, Z., Bárdi, N., 2000:161).

Commission, and so this group of specialists which also has political authority rescued the Romanian-Hungarian relations in this situation of crisis.

The evolution of the events in this direction simply signals that the points of reference that were operational in the early '90s, and were defining for the Romanian-Hungarian relations, have lost in importance. The cause of the Hungarian minority, although a central issue that generates tensions, does not block completely the evolution of relations, because for both parts, the cause of the minorities is a much more complex issue that involves many more actors (not only Romanians and Hungarians), and in which the objectives and expectations are in dynamic evolution.

Consequently, in the last decade, the field of political games in which these relations are placed has changed qualitatively, which can be a good thing in itself; however, I think that the de-dramatization of the Romanian-Hungarian relations is an opportunity for the establishment of a common minimal program by the Romanians and the Hungarians.

2. The Franco-German model

The evocation of the Franco-German model in the context of the dynamics of the Romanian-Hungarian relations is a station along the road of paradigm change that I outlined above. This evocation was formulated by President Iliescu in the fall of 1995, when Romania started its offensive in foreign politics – under the sign of accession to NATO[27] – and one of the important objectives (as well as one of the expectations of the West) was the signing of the bilateral treaty with Hungary.

The message of President Iliescu's proposal was that Romania, on the one hand, wished to regulate its relations with other states in the European spirit of openness, similarly to an experienced model, and on the other hand, he did not want to allocate too much space within the negotiation processes to the political regulation of the destiny of the Hungarian minority in Romania (Gallagher, T., 1997).

Overlooking the context in which the Franco-German relations arrived in the center of politics and public thinking, we can state that the de-dramatization of the Romanian-Hungarian relations and the processes that made this possible do not look like the Franco-German model. Within the bilateral treaty, though it does not contain radical political solutions as concerns the resolution of the minority issue, the Romanian side accepted, however, the Hungarian state as a partner that expresses its opinion (within the limits defined in the treaty) about the minority policy of the Romanian government. At the same time, the Romanian side considers the efforts of the Hungarian state to support the reproduction of cultural identity of the Hungarians in

[27] After his visit to Washington in 1995, President Iliescu became more optimistic as concerns the chances of Romania's accession to NATO (Bíró, G., 1999:368).

Romania legitimate. Moreover, this was not confined to material support only. This because the Romanian state, though introducing some specific limits, made it possible for the Status Law to be applied, recognizing the right of Hungary to consider the Hungarians in Romania the subject matter of its own identity policy, and to treat them accordingly. Such an evolution of the Romanian-Hungarian relations is, I think, more like a compromise between the two states, whose political elite attribute an important role to ethnic belonging in the definition of the political community. This is less characteristic of the reconciliation process between Germany and France.

From another perspective, we can ask to what extent the techniques applied by the German and French elite, and supported by the two states in the reconciliation process[28], can prove efficient so as to result in a high degree of acceptance, tolerance and historical relaxation at the level of society.

3. Arguments for the enhanced dynamics of the relations

I would like to mention only one of the dozen arguments that come to mind and of which several are already present almost as commoplaces in the intellectual conscience.

There is a mass of hundreds of thousands of people moving between Hungary and Romania – some of them can legally be classified as emigrants, others are about to legalize their residence in Hungary, while yet another category can be considered illegal workforce (Horváth, I, 2002). The fact is, however, that these are merely legal categories, while their identity is a so-called transnational bilateral identity[29], and from their perspective borders, as well as the semantic content of the words *here* and *there*, evolve dynamically and permanently. The phenomenon and the process may be regulated from several points of view; I will only elaborate on one of them.

The two spaces, seen as labor markets, overlap to a certain extent and from certain perspectives, but in the legal field there have been very few measures (see the relevant paragraphs of the Status Law) to regulate the status of these people on the labor market. The big winner of the process is the Hungarian society, because a large percentage of these migrating people is on the secondary labor market (the area that is considered black or gray from the legal point of view), which develops in the economies in dynamic evolution, being considered secondary because the rules of remuneration are different from those on the official labor market. The interest of the society is not always to officialize this secondary market, given that as long as employment is illegal or semi-legal, the employees do not really have the

[28] The programs of the Franco-German Youth Office, the common principles, the chapters in the history textbooks that were written after a series of negotiations among specialists, etc.

[29] For the theoretical background of this notion, see Appadurai, A. 1991, 1996.

possibility to exercise their lawful rights. At present, new social and economic relations are emerging, which call for a more ample, more complex interstate regulation than in the paragraphs relating to this domain in the treaty signed by the two states as concerns the status law.

4. Obstacles

An ample discussion about the nation, involving three kinds of participants, is necessary: Romanians, Hungarians in Romania, and Hungarians in Hungary. The very fact that a Romanian-Hungarian political treaty was signed, referring to the conditions of applying the status law on the territory of Romania, does not mean that the Romanian elite with responsible thinking would have had the opportunity to express their opinion, to state how they see the situation of the Hungarian minority in Romania within the Romanian political community. UDMR is in a somewhat strange situation, because if it accepts the status law, what legitimacy would it have in its interventions in the discussions to modify the constitution, pretending that the idea of the Romanian ethnic nation is unacceptable to be enshrined in it. Anyway, on the margin of the status law there is again the tension between identity and loyalty – completed with new elements and in a much more complex system of notions – which has been formulated by the Romanian public opinion several times in the last decade, at different levels and in various registers[30]. I am not thinking here of the scandals raised by the ultranationalist Romanians, but about the attitude of Romanian intellectuals for whom the place of the identity assertion policy of the Hungarians in Romania within the Romanian political community is not so evident: Horia Roman Patapievici, Alexandru Paleologu, Octavian Paler, and Alina Mungiu to some extent – to mention only those that obviously belong to this category.[31] As concerns the dispute on Romanian national identity, a dispute that is carried out at the level of the intellectual elite[32], the introduction of the Hungarian issue, of the issue of identity and loyalty, is welcome, and it is less welcome to operate simply with past facts, as was the case of the status law. Conditions should have been or at least should be created *for the sick person to speak.* In the Romanian intellectual circles with which I have been in contact, several people have pointed out their wish to tackle this issue within an ampler dispute. In the mid-90s some of these intellectuals (mostly persons belonging to the younger generations), refused the nationalist premise according to which the mere admission of the Hungarian identity is already a satisfactory reason to question the authenticity of the relation between citizens and the Romanian state, while

[30] See Turda, M. 2000

[31] This classification is not mine; Gabriel Andreescu has also expressed his reserve, debating on the positions taken up by these persons (1996, 2001).

[32] For more on this, see Haddock, B., Caraiani, O. 1999.

part of the Romanian political elite identified the cause of tension in the concept of nation, and now only with difficulty can they explain the situation that emerged.

At the same time, the situation is not obvious in what concerns the Hungarian-Hungarian relations either – on the occasion of the debates on the status law, I had the impression that this status has to be loved and appreciated as a certification of one's being Hungarian. Statements according to which the fact that the Hungarian state issued the law without consulting the neighboring states created an unpleasant situation, generated several new problems which are difficult to solve between the concerned states and the Hungarian minorities living in those states (or maybe within the society as well). Although such a statement can be considered the description of the state of the case, it is considered at the best a proof of lack of perspectives, but given the polarized political atmosphere in Hungary, those who do not speak enthusiastically and gratefully about the status law can be found to display a certain political attitude, and starting from the basis of a certain typology of identity policy, they can be considered *anti-national collaborators.*[33]

This is the moral pressure under which we have not had the chance to talk about the processes that, parallel to the consolidation of the national Hungarian ties, could lead to a qualitative re-definition of citizenship relations of citizens that belong to the Hungarian minority, and the manner in which Hungary could help these processes.

Bibliography

Andreescu, G. (1996) *Naţionalişti, antinaţionalişti... O polemică în publicistica românească,* Iaşi: Polirom.

Andreescu, G. (2001) *Ruleta. Românii şi maghiarii, 1990–2000,* Iaşi: Polirom.

Appadurai, A. (1996) "Sovereignty without Territoriality. Notes for a Postnational Geography" in Yaeger, Patricia (ed) *The Geography of Identity*, pp. 40–58.

Appadurai, A., (1991) "'Global Ethnoscapes': Notes and Queries for a Transnational Anthropology" in Fox, Richard (ed) *Recapturing Anthropology,* pp. 191–210.

Bárdi, N. (1999) "Törésvonalak keresése és összehasonlítása a határon túli magyar politikában" in Bakk M., Székely I., Toró T. T. (eds.) *Útközben. Pillanatképek az erdélyi magyar politika reformjáról*, Csíkszereda: ProPrint, pp. 19–44.

Bíró G. (1999) "Bilateral Treaties Between Hungary and its Neighbors after 1989" in Romsics I and Király K.B. (eds) *Geopolitics in the Danube Region. Hungarian Reconciliation Efforts, 1848–1998*, Budapest: CEU Press, pp. 347–378.

[33] Borbély, I., Borbély, Zs. A. 1999

Borbély I. & Borbély Zs. A. (1999) "RMDSZ: érték, érdek és hatalom, 1989–1998" in Bakk M., Székely I., Toró T.T. (eds.) *Útközben. Pillanatképek az erdélyi magyar politika reformjáról*, Csíkszereda: ProPrint, pp. 181–214.

Câmpeanu, P., Radyai, R. (1991) "National Fervor in Eastern Europe: The Case of Romania" in *Social Research* Winter/1991, Vol. 58, Issue 4, pp. 805–829.

Deletant, D. (1991) "The Role of Vatra Romaneasca in Transylvania" in *Report on Eastern Europe,* Vol. 2, No. 5.

Despres, F. (1996) "La politique etrangere Roumaine. A l'epreuve de ses contradictions" in Pélissier, N., Marré, A. and Despres F. (eds.) *La Roumaine contemporaine. Approches de la «transition»,* Paris: Edition L'Harmattan, pp. 125–135.

Dunay P. (1997) "Hungarian-Romanian relations: A Changed Paradigm", in Monika Wohlfeld et al. (eds): *The Effects of Enlargement on Bilateral Relations Between Central and Eastern Europe,* Paris: Institute for Security Studies, Western European Union.

Gallagher, T. (1997) "Danube Détente: Romania's Reconciliation with Hungary after 1996" in *Balkanologie,* Volume I, No. 2, December 1997.

Győri Szabó R. (1997) *Kisebbségpolitikai rendszerváltás Magyarországon a Nemzeti és Etnikai Kollégium és Titkárság Története tükrében,* Budapest: Osiris.

Haddock B., Caraiani, O. (1999) "Nationalism and civil society in Romania" in *Political Studies,* 1999 June, Vol. 47, No. 2.

Horváth I. (2002) "A romániai magyar kisebbség Magyarországra irányuló mozgása" in *Korunk,* 2002/February, 31–47.

Kántor, Z., Bárdi, N. (2000) "Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996–2000" in *Regio,* 4/2000, pp. 150–186.

Pro Europa (1997) *România şi minorităţile. Colecţie de documente,* Târgu Mureş: Editura Pro Europa.

Turda, M. (2000) "Diskurzuskülönbségek Romániában" in *Pro Minoritate,* pp. 131–138.

Verdery, K. (1993) "Nationalism and National Sentiment in Post-socialist Romania" in *Slavic Review,* Volume 52, Number 2, Summer 1993, pp. 179–203.

Zellner, W., Dunay P. (1998) *Ungarus Außenpolitik 1990–1997. Zwischen Westintegration, Nachbarnschaft- und Minderheitenpolitik,* Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.

Sándor JANKÓ SZÉP

INTEGRAREA EUROPEANĂ CA STIMULENT AL RECONCILIERII

AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓ MINT A MEGBÉKÉLÉS ESZKÖZE

EUROPEAN INTEGRATION AS A VEHICLE FOR RECONCILATION

INTEGRAREA EUROPEANĂ CA STIMULENT AL RECONCILIERII

Mă onorează faptul că şi mie mi-au fost trimise întrebările legate de relaţiile româno-maghiare. Trebuie să vă spun că niciodată nu m-am ocupat de sociologie, psihologie socială, fiind atras de ştiinţele exacte. Am studiat şi predau fizica, dar am păreri despre problemele puse în discuţie şi m-am străduit să răspund conştiincios, mai precis să-mi exprim propria părere.

1. Nu ştiu exact cu ce aşteptări a pornit Ungaria şi România după 1989, dar am văzut cu toţii că în urma schimbărilor din România, Ungaria a încercat să ajute cu sinceritate şi că a început un proces care însă mai târziu s-a încetinit, pentru ca după evenimentele de la Târgu Mureş să stagneze complet.

În Ungaria, după venirea la putere a lui József Antall, părea că a sosit timpul pentru abordarea unor probleme care în timpul socialismului nu au fost puse pe tapet; cu alte cuvinte, asumarea cauzei minorităţii maghiare semnificative care trăieşte în Transilvania.

România a început să fie dominată de un sentiment al inferiorităţii – imposibil de înţeles pentru gândirea logică – din cauză că ar putea pierde Ardealul, o regiune care nu i-ar trebui Ungariei nici dacă i-ar fi oferită pe tavă. Acest sentiment a fost amplificat de faptul că România nu a reuşit să facă mai nimic pentru românii din Basarabia, aceştia revenind în sfera de influenţă a imperiului rus.

Elita politică românească a fost şocată de aderarea Ungariei la NATO şi de intervenţia NATO împotriva Iugoslaviei.

Actuala conducere a Ungariei crede că, în ceea ce o priveşte, datorită legii statutului a făcut un pas decisiv, în timp ce diplomaţia română crede că a reuşit să scoată dintele veninos al acestei legi şi totodată să o compromită în ochii unei părţi însemnate a opiniei publice maghiare.

De fapt, pentru conducerea României, apropierea nu este importantă, ea se preface doar că ar fi aşa, deoarece, pe de o parte, trebuie să demonstreze acest lucru în vederea integrării euroatlantice, iar pe de altă parte, din punct de vedere geografic, toate drumurile spre Europa trec prin Ungaria.

2. Reconcilierea franco-germană a luat fiinţă la iniţiativa unor politicieni de mare anvergură, în faţa cărora s-a aflat obiectivul Europei unite, toată lumea fiind convinsă că atingerea acestuia impune ca prejudecăţile să fie puse la o parte. După câte ştiu, generaţia mai în vârstă nu şi-a schimbat ideile preconcepute şi nu a anulat consecinţele traumelor istorice, dar pentru că politica de zi cu zi nu foloseşte în scopurile proprii rănile sufleteşti ascunse în adâncime, acestea îşi pierd treptat gravitatea în cazul generaţiilor tinere. Este o terapie reală şi pe termen lung ea poate duce la vindecarea completă a rănilor istorice.

Acest model ar putea fi aplicabil şi în cazul românilor şi maghiarilor, dacă ar exista politicieni carismatici care ar face din el filosofia lor de viaţă şi ar reuşi să obţină ca elita politică să accepte aceste vederi; din păcate însă, în momen-

tul de faţă nu există astfel de politicieni şi nici scopuri înălţătoare precum Europa unită. Astfel, modelul franco-german nu funcţionează în zona noastră.

În România, politicienii demagogi şi meschini reuşesc să-şi creeze un capital politic important din naţionalism, disimulându-şi în acelaşi timp şi interesele materiale proprii, de tip mafiot.

Dintre obiectivele strategice ale Ungariei, aderarea la NATO a fost deja realizată, iar intrarea în UE se află pe ordinea de zi. Dacă vor atinge şi acest al doilea obiectiv, presimt că relaţiile cu România nu vor avea o importanţă deosebită din punct de vedere politic. Chestiunea minorităţii maghiare şi problemele economice vor fi deja adaptate la linia comunităţii europene.

3. Nu pot să aduc argumente politice privind dinamizarea relaţiilor româno-maghiare. Cred că numai alinierea la structurile occidentale poate avea un efect real.

Că Ungaria, datorită bunelor relaţii politice, ar putea să-i ajute într-un mod mai eficient pe maghiarii din România, nu este un argument suficient de puternic, deoarece în această privinţă opinia publică din Ungaria este destul de divizată.

În România ar trebui să apară o echipă de politicieni care ar putea reprezenta în mod credibil, cu riscul de a-şi pierde din popularitate, îmbunătăţirea substanţială a relaţiilor româno-maghiare. Eu însă nu prevăd o asemenea posibilitate în acest moment. Până şi comentariile teoretice pe tema înfiinţării regiunilor în România s-au lovit de o imensă rezistenţă.

Din punct de vedere economic, capitalul maghiar ar putea întreprinde ceva datorită faptului că se poate extinde mult mai uşor cu ajutorul maghiarimii. Economia românească ar putea spera că, datorită medierii maghiarilor, ar putea ajunge cu mai multă uşurinţă pe piaţa occidentală, în anumite domenii. Totuşi, cred că aceste posibilităţi nu sunt cu adevărat însemnate pentru nici una dintre părţi.

Din punct de vedere cultural s-ar putea realiza legături importante, deoarece în lume este destul de rar ca cetăţenii unor ţări vecine să vorbească limba celuilalt într-un număr de ordinul milioanelor.

Eu nu cunosc altă relaţie de vecinătate în afară de cea dintre finlandezi şi suedezi, însă, preluând opinia fiicei mele, care predă finlandeza la Cluj şi în cursul studiilor sale a cunoscut mai îndeaproape realitatea din Finlanda, această vecinătate este şi ea unilaterală, deoarece relaţiile sunt întreţinute de către finlandezi şi de suedezii din Finlanda, mult mai puţin de către suedezii din Suedia.

Ar fi nevoie de personalităţi înzestrate cu o mare seriozitate şi putere de radiaţie, care şi-ar asuma apropierea celor două popoare ca un obiectiv al vieţii lor, care ar găsi acele domenii în care cunoaşterea reciprocă şi propagarea valorilor culturale sunt importante pentru ambele popoare. În acest caz, am putea găsi o posibilitate cu valoare de model şi pentru alţii, deoarece în lumea actuală care se unifică, în potopul de nezăgăzuit al globalizării, al culturii de masă ieftine, în stil american, ocrotirea culturilor „scumpe" ale popoarelor mici este o veritabilă provocare. Cu forţe unite poate că ne-ar fi

mai uşor să facem ceva. Nu ştiu în ce măsură se poate susţine la Praga de azi posibilitatea central-europeană kafkiană, ceho-germano-evreiască, dar cred că s-ar putea face ceva şi în Transilvania.

4. Problema principalelor obstacole în calea relaţiilor româno-maghiare ar merita cercetări de fond şi s-ar ajunge cu siguranţă, dincolo de faptele arhicunoscute, la câteva rezultate surprinzătoare. Voi enumera câteva dintre opiniile mele, bineînţeles, fără pretenţia profesionalismului.

a) Diferenţa dintre orânduirile sociale.

Din punctul de vedere al straturilor bogate şi sărace, societatea maghiară a fost puternic diferenţiată în cursul istoriei, de la marea nobilime, care exercita puterea, până la straturile cele mai sărace, care nici măcar nu au fost consideraţi oameni. S-a dezvoltat o scară foarte largă a responsabilităţilor, a privilegiilor şi a subordonărilor care, legate de diferitele straturi, au condus la apariţia unor aroganţe şi conştiinţe de superioritate. Societatea românească nu a cunoscut o divizare atât de largă. Din această cauză, unii români sunt de părere că maghiarii au o conştiinţă nejustificată a superiorităţii, în timp ce maghiarii îi consideră pe români ca o companie oportunistă, fără principii, care nu-şi respectă cuvântul dat.

b) Despre diferenţele religioase s-a vorbit mult, eu nici n-aş aborda această temă – este însă fapt că diferenţa evidentă dintre religiile occidentale şi ortodoxie ridică multe obstacole în calea înţelegerii reciproce. Experienţa mea îmi spune de asemenea că te poţi înţelege mult mai lesne cu românii greco-catolici sau neoprotestanţi, dar poate că acest lucru se datorează faptului că şi ei au trăit experienţa destinului minoritar în propria lor ţară.

c) Tratarea total diferită a trecutului istoric comun este de asemenea sursa multor dispute. Problema este, după mine, că abordarea istoriei românilor, din considerente ideologice, s-a schimbat de atâtea ori în ultimele decenii, încât ea a devenit neclară din multe puncte de vedere, chiar şi pentru români. Iar falsificările necesită în mod evident o abordare cucernică, făcând imposibilă şi cea mai mică dispută.

d) Sărăcia generală din România constituie şi ea un obstacol important în calea apropierii.

Ca o iniţiativă, aş putea evoca predarea unor cunoştinţe despre popoarele conlocuitoare copiilor români din zonele cu populaţie mixtă – limba, la un nivel de bază, câteva evenimente istorice importante, sărbătorile, datinile etc – pentru ca celălalt popor să nu li se pară străin, de neînţeles. Dar poate că aceasta este doar opinia unui profesor care îşi dă importanţă.

AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓ MINT A MEGBÉKÉLÉS ESZKÖZE

Megtisztelő számomra, hogy nekem is elküldték a román–magyar viszonnyal kapcsolatos kérdéseiket. El kell mondanom, hogy sohasem foglalkoztam szociológiával, társadalomlélektannal, magam a reáltudományok iránt érdeklődtem. Én fizikát tanultam és tanítok, de van véleményem a felvetett kérdésekről, és igyekeztem azokat lelkiismeretesen megválaszolni, pontosabban saját véleményemet kifejteni.

1. Azt, hogy 1989 után Magyarország és Románia milyen várakozásokkal indult el, nem tudom pontosan, de tapasztaltuk, hogy a romániai változásokat követően Magyarország őszintén segíteni próbált, és megindult egy folyamat, amely viszont előbb lassult, majd a marosvásárhelyi eseményeket követően megrekedt.

Magyarországon Antall József hatalomra jutása után elérkezettnek látták az időt olyan kérdések felvetésére, amelyeket a szocializmus idején nem vetettek fel. Vagyis a Romániában élő jelentős magyar kisebbség ügye melletti kiállás vállalását.

Romániában egy logikus gondolkodással nem érthető kisebbrendűségi érzés lett uralkodóvá, hogy elveszíthetnék azt az Erdélyt, amely Magyarországnak, ha tálcán kínálnák fel, sem kellene. Ezt az érzést erősítette az is, hogy a besszarábiai románokért lényegében Románia semmit sem tudott tenni, és azok szükségszerűen visszakerültek az orosz birodalom befolyási övezetébe.

A romániai politikai elitet sokkolta Magyarország NATO-taggá válása és a Jugoszlávia elleni NATO-fellépés.

Jelenleg a magyar vezetés úgy érzi, hogy a státustörvénnyel a maga részéről döntő lépést tett, a román diplomácia viszont úgy érzi, sikerült kihúznia annak méregfogát, és ugyanakkor a magyar közvélemény egy jelentős részének szemében kompromittálni is azt.

A román vezetés számára tulajdonképpen nem fontos a közeledés, csak úgy tesz, mintha fontos volna, mivel egyrészt az euroatlanti felzárkózás miatt kell felmutatnia azt, másfelől földrajzilag minden reális út Magyarországon át vezet Európa felé.

2. A francia–német megbékélés nagyformátumú politikusok kezdeményezésére jött létre, akik előtt célként az egyesült Európa lebegett, és ez meggyőzött mindenkit arról, hogy a megvalósításáért a sérelmeket félre kell tenni. Tudomásom szerint az idősebb generációban nem változtatta meg a kölcsönös előítéleteket, és nem szüntette meg a történelmi traumák következményeit, de mivel a napi politika nem használja saját céljaira ezeket a mélyben megbújó lelki sebeket, azok a fiatal generációkban fokozatosan halványulnak. Ez egy valódi terápia, és hosszú távon elvezethet a történelmi sebek teljes begyógyulásához.

A románok és magyarok esetében is alkalmazható volna ez a modell, ha volnának bölcs, karizmatikus politikusok, akik ezt életfilozófiájukká tennék, és sikerülne nézeteiket elfogadtatniuk a politikai elittel, de sajnos pillanatnyilag ilyenek nincsenek, és az egyesült Európa-szerű magasztos célok sem léteznek, így a francia–német modell nem működik a mi térségünkben.

Romániában a kisstílű demagóg politikusok jelentős politikai tőkét tudnak kovácsolni a nacionalizmusból, és ezzel leplezik maffiotikus anyagi érdekeiket is.

Magyarország stratégiai céljai közül a NATO-tagság már megvalósult, és az EU-ba lépés is napirenden van. Ha az utóbbi célt is elérik, úgy érzem, politikailag nem lesz különösebben fontos a Romániával való kapcsolat. A magyar kisebbség és a gazdasági kérdések már az európai közösség vonalvezetéséhez fognak illeszkedni.

3. A magyar–román viszony dinamikusabbá tétele érdekében politikai érveket én nem tudok felhozni. Úgy érzem, hogy csak a nyugati struktúrákhoz való felzárkózás az, ami igazából hat.

Az, hogy Magyarország a jó politikai viszony révén eredményesebben segíthet a romániai magyarokon, nem igazán erős érv, mert ebben a magyarországi közvélemény eléggé megosztott.

Romániában meg kellene jelennie egy olyan politikai csapatnak, amely hitelesen tudná képviselni, bizonyos népszerűtlenség ellenére, a magyar–román viszony lényeges javítását. De pillanatnyilag én nem látok ilyen lehetőséget. A romániai régiók létrehozására tett elméleti fejtegetések is óriási ellenállásba ütköztek.

*Gazdasági*lag a magyar tőke esetleg tud valamit kezdeni azzal, hogy a magyarság révén könnyebben tud terjeszkedni. A román gazdaság abban reménykedhet, hogy magyar közvetítéssel bizonyos területeken könnyebben jut a nyugati piacokra. De szerintem egyik fél esetében sem igazán jelentős a fentebbi lehetőség.

*Kulturális*an jelentős kapcsolatok alakulhatnának ki, mivel a világon kevés helyen fordul elő, hogy milliós nagyságrendben beszéljék egymás nyelvét szomszédos országok polgárai.

Én a finn–svéd szomszédságon kívül mást nem ismerek, de a lányom véleményét átvéve, aki finn nyelvet tanít Kolozsvárott, és tanulmányai során közelebbről megismerkedett a finn valósággal, az is féloldalú, mert a kapcsolatokat a finnek és a finnországi svédek éltetik elsősorban, és sokkal kevésbé a svédországi svédek.

Szükség volna komoly, nagy kisugárzású személyiségekre, akik vállalnák, életcéljukká tennék a két nép közötti közeledést, akik megtalálnák azokat a területeket, ahol a kulturális értékek kölcsönös ismerete, terjesztése mindkét nép szempontjából fontos. Itt fellelhető volna egy mások számára is modellértékű lehetőség, mert a globalizáció, az olcsó amerikai tömegkultúra feltartóztathatatlannak tűnő özönvizében a kis népek „drága” kultúrájának megőrzése ugyancsak nagy kihívás egységesülő világunkban. Összefogva talán könnyebben lehetne tenni valamit. A kafkai cseh–német–zsidó közép-eu-

rópai lehetőség, nem tudom, mennyire éltethető a mai Prágában, de Erdélyben is lehetne valamit kezdeni szerintem.

4. A román–magyar kapcsolatok fő akadályainak kérdése alapos kutatásokat érdemelne, és bizonyára az általánosan ismert tényeken kívül meglepőnek tűnő eredmények is akadnának. A magam vélekedései közül felsorolok néhányat, természetesen a szakszerűség igénye nélkül.

a) A társadalmi berendezkedések különbözősége.

A magyar társadalom a gazdag és szegény rétegek tekintetében történelmileg erősen differenciálódott, az uralkodást gyakorló főnemesektől az emberszámba sem vett legszegényebb rétegekig. A felelősségek, a kiváltságok és az alárendeltségek egész széles skálája alakult ki, s az egyes rétegekhez kapcsolódóan elvezetett bizonyos arroganciák, felsőbbrendűség-tudatok megjelenéséhez. A román társadalom nem ismert ilyen széles tagozódást. Ezért a románok úgy vélik, hogy a magyaroknak valamiféle indokolatlan felsőbbrendűségtudatuk van, míg a magyarok a románokat valamiféle elvtelen, megalkuvó, adott szavukat be nem tartó társaságnak tartják.

b) A vallási különbözőségekről sokan értekeztek, én nem térek ki rá, de tény, hogy a nyugati vallások és az ortodoxia nyilvánvaló különbözősége sok akadályt gördít a kölcsönös megértés útjába. Tapasztalatom szerint is a görög katolikus vagy neoprotestáns románokkal könnyebb szót érteni, de lehet, hogy ez abból fakad, hogy ők is megélték saját hazájukban a kisebbségi sorsot.

c) A közös történelmi múlt teljesen eltérő tárgyalása szintén sok vita forrása. Gond szerintem, hogy a románok történelmének tárgyalása, ideológiai meggondolásokból, annyiszor módosult az utóbbi évtizedekben, hogy a románok számára is sok vonatkozásban tisztázatlan. A hamisítások pedig kimondottan igénylik aztán azt az áhítatos viszonyulást, amely lehetetlenné teszi a legkisebb vitát is.

d) A romániai általános szegénység is jelentős akadályt képez a közeledés útjában.

Kezdeményezésként említhetném, hogy a vegyes lakosságú körzetekben a román gyermekeknek is tanítani kellene az együtt élő nép ismeretét – a nyelvet alapfokon, történelmének néhány fontos eseményét, ünnepeit, szokásait stb. –, hogy ne tűnjön számukra idegennek, érthetetlennek a másik nép. De ez lehet, hogy csak egy tanár fontoskodó véleménye.

EUROPEAN INTEGRATION AS A VEHICLE FOR RECONCILATION

It is an honor for me that you have sent me your questions concerning the Romanian-Hungarian relations. I must confess that I have never dealt with sociology, social psychology, as my interests lie with the sciences of nature. I studied and teach physics, but obviously I have an opinion about the issues raised, and will attempt to answer the questions conscientiously, or more precisely to express my own opinions.

1. I don't know exactly what the expectations were in Hungary and Romania after 1989, but we could all see that after the change in Romania Hungary's intention to help was sincere, that a process began, which slowed down later, and stopped completely after the events in Târgu Mureş in 1990.

In Hungary, when József Antall came to power it seemed that certain problems could be finally addressed that couldn't have been raised in the socialist era. It seemed that time had come to take an advantageous attitude toward the case of the significant Hungarian minority living in Transylvania.

Romania began to have a feeling of inferiority – hard to conceive by common sense – because it was afraid of losing Transylvania, a region that Hungary doesn't want at all, should it be offered for free. This feeling was amplified by the fact that Romania couldn't do anything for the Romanians living in Bessarabia, who fell, thus, again, under the influence of Russia.

The Romanian political elite was shocked by the integration of Hungary into NATO and by the intervention of NATO in Yugoslavia.

The present Hungarian government think that they took a decisive step with the status law; in the meantime the Romanian diplomacy thinks that they have taken the sting out of this law and also compromised it in the eyes of a great part of the Hungarian public opinion.

In fact the rapprochement isn't important for Romania's government, they just pretend to find it so, because on the one hand they have to prove this for the sake of Euro-Atlantic integration, on the other hand, from a geographical point of view, all roads to Europe go through Hungary.

2. The French-German reconciliation was initiated by very important politicians, who wanted a unified Europe. The whole world was convinced that for the sake of this objective past offences had to be forgotten. As far as I know, the older generation didn't give up their preconceptions and didn't leave behind the consequences of historical traumas. However, daily politics don't have to deal with the hidden injuries of the soul to reach their aims, therefore these injuries gradually lose their intensity for the young generations. This method can be a real therapy, and on the long term it can lead to the complete healing of historical injuries.

This model could be applied for Romanians and Hungarians too, if there were charismatic politicians, who would accept this method as their own philosophy, and would make the political elite accept these views – unfortunately there aren't such politicians at the moment, or such noble purposes like the unified Europe. Thus the French-German model can't be applied to our region.

In Romania, demagogue and shrewd politicians can make political capital out of nationalism, dissimulating in the meantime their mafia-type material interests.

From its goals Hungary has already reached that of joining NATO, and its integration into the EU is underway. I think that once inside the EU, its relations with Romania won't have great political importance for Hungary anymore. The question concerning the Hungarian minority and the economic problems will be adapted to a common European level.

3. I can't present political arguments concerning the stimulation of Romanian-Hungarian relations. I think that only joining the western structures could have a significant effect in this matter.

I don't think it would be a good argument to say that, due to its good political relations, Hungary could support more efficiently the Hungarians living in Romania, because the public opinion in Hungary is quite divided in this respect.

It is in Romania where there is a need for a group of politicians who would represent in a credible way, even by risking their popularity, the substantial improvement of the Romanian-Hungarian relations. I don't think though that this need can be met nowadays. Even theoretical comments on the subject of regionalization in Romania were received with intense resistance.

From an *economic* point of view, Hungarian investments could be useful, because they can be more easily extended by the mediation of the Hungarians living in Romania. In certain fields the Romanian economy could participate more easily with Hungarian mediation on the western market. I think though that these possibilities aren't important enough for either of the parties.

From a *cultural* point of view important relations could be established, taking into account that it is quite rare that millions of citizens of two neighboring countries speak each other's language.

I don't know such a vicinity relation except the one between Finns and Swedes. But I adopt my daughter's opinion, who teaches Finnish in Cluj, and who got familiar with the Finnish reality during her studies: this relationship is unilateral as well, because the relations are supported mostly by the Finns and Swedes living in Finland, and to a lesser degree by the Swedes from Sweden.

We need earnest and persuasive personalities who would assume the rapprochement of the two nations as their life-objective, and who would find those domains where knowing each other and the promotion of cultural values are important for both nations. This way we would have the possibility to offer a model for others too, because in this unifying world, in the unstoppable process of globalization, with cheap American-style popular culture

the protection of the "precious" culture of small nations represents a real challenge. By unifying our forces it may be easier for us to do something. I don't know how far the Kafkian Central European possibility, the Czech-German-Jewish one, is still sustainable in today's Prague, but we could do something in Transylvania, too.

4. The main impediments to the Romanian-Hungarian relations would deserve thorough research, and I am convinced that besides the well-known facts we would have surprising results. I would like to mention some of my views, of course without pretending professionalism.

a) The difference between social strata.

In the course of history Hungarian society was made up of very diverse, rich and poor strata, from the great nobility exerting power to the poorest strata who weren't even considered to be part of the people. A whole range of responsibilities, privileges, subordinations was developed, and this lead to the appearance of arrogance and the feeling of superiority in a certain stratum. Romanian society wasn't as divided. That is why some of the Romanians think that Hungarians have an unjustified sense of superiority, and Hungarians think that Romanians are an opportunist rabble without principles, who don't keep their word.

b) Many things have been said concerning the religious differences, therefore I wouldn't like to discuss this problem now – we have to admit though that the evident difference between western religions and orthodoxy makes mutual understanding more difficult. In my experience one can understand the Greek Catholic or neo-Protestant Romanians better, but this happens maybe because they experienced the status of belonging to a minority in their own country.

c) The totally different way of treating the common history is the source of many disputes. I think the problem is that because of ideological considerations the way Romanian history was discussed changed so many times in the last few decades, that it became totally unclear from many points of view, even for Romanians. Falsifications require a devout treatment, which makes any dispute impossible.

d) The general poverty in Romania is also an important impediment to the rapprochement.

I would suggest as an initiative the teaching of basic knowledge about the other communities to the Romanian children living in regions with mixed population – the language at a basic level, a few historic events, the holidays, the customs etc. – in order to make the other nation familiar and conceivable. But this may well be the opinion of a self-important professor.

Lajos KÁNTOR

DESPRE COLABORAREA ROMÂNO-MAGHIARĂ

A ROMÁN–MAGYAR EGYÜTTMŰKÖDÉSRŐL

ABOUT ROMANIAN-HUNGARIAN COOPERATION

DESPRE COLABORAREA ROMÂNO-MAGHIARĂ

Răspunsuri la întrebările unei anchete:

1. Speranţele şi aşteptările privitoare la apropierea între maghiari şi români, respectiv între cele două ţări, s-au împlinit în foarte mică măsură (după 1989). Nu prea mă pot pronunţa despre ceea ce România a aşteptat de la Ungaria şi ce aşteaptă de la ea astăzi (dincolo de sprijinirea la nivel internaţional a aspiraţiilor de integrare europeană). Eu aş putea să vorbesc pe larg în primul rând despre aşteptarea şi atitudinea – naivă? – a maghiarimii din Transilvania (România), până la experienţele cele mai personale (între decembrie 1989 şi martie 2002). O apropiere efectivă se poate observa – după părerea mea – doar la nivelul „marii politici" (în funcţie de cerinţele şi condiţiile externe importante ale procesului de integrare despre care am vorbit), în timp ce iniţiativele unor organizaţii civile au un oarecare ecou în cerc restrâns. Consider că este relevant modul în care problema a fost abordată în eseurile premiate la ediţia din anul 2002 a concursului pentru liceeni al Fundaţiei Gheorghe Ursu – mă refer în special la textul elevului constănţean care a obţinut premiul întâi. Desigur, dacă privim lucrurile fără părtinire, trecerea în revistă a opiniei publice maghiare din România – şi, poate, cu atât mai mult a celei din Ungaria – nu ar da nici ea un rezultat pozitiv cu privire la aprecierea românilor.

2. Compararea evoluţiei legăturilor româno-maghiare cu reconcilierea istorică între francezi şi germani exprimă o dorinţă şi în prezent ea nu prea are bază reală. Ne aflăm încă departe de acele timpuri în care relaţiile româno-maghiare (la nivelul conştiinţei naţionale) vor putea fi comparate cu cele maghiaro-austriece sau maghiaro-turce (cred că această comparaţie are mai mult sens). Asta pentru că astăzi nu prea mai există maghiari care să reproşeze austriecilor sau turcilor nedreptăţile istorice, mai mult: oamenii sunt cuprinşi de sentimentul comunităţii sau chiar al rudeniei – afirmativ de ambele părţi.

3. Poziţia geografică a maghiarilor şi românilor, întrepătrunderile care rezultă din ea (până la nivelul omului de rând, la cel al familiilor mixte) motivează în mod considerabil dinamizarea relaţiilor româno-maghiare. Dincolo de acest lucru, este de comun interes cunoaşterea modului de a gândi al celuilalt, valorizarea cunoaşterii celeilalte culturi în vederea îmbogăţirii culturii proprii. Transformările geopolitice nu mai pot să modifice fundamental acest punct de vedere, cu toate că moda politică (culturală) poate să eclipseze interesele comune.

4. Politicienii care acţionează conform intereselor de moment ale politicii, conform unor consideraţii egoiste, pot provoca şi provoacă mari pagube evoluţiei relaţiilor româno-maghiare (a se vedea introducerea temei la elevul român premiat cu ocazia concursului amintit mai sus). În sufletul maghiarilor ardeleni – din cauza respingerilor în număr mare, a deziluziilor şi amăgirilor care pot fi măsurate şi azi – continuă să se acumuleze „antidotul", continuă exodul, pe

când majoritatea ardelenilor care se află deja în străinătate se gândeşte la majoritatea românească a populaţiei din patria părăsită cu antipatie, dacă nu cu mânie sau ură. Societatea românească – influenţată de modul de predare a istoriei şi de politica cotidiană – îi priveşte pe maghiari cu suspiciune şi se teme de o nouă pierdere a Ardealului. Puţini sunt aceia – de partea românilor – care încearcă să recunoască ruşinea care se petrece de un deceniu încoace în Clujul lui Funar şi să acţioneze împotriva ei (deşi intelectualii tineri din jurul universităţii, ca de exemplu autorii revistei *Philosophy & Stuff,* s-au pronunţat în legătură cu aceasta). Atâta timp cât asemenea lucruri ilegale se pot întâmpla cu acordul tacit al guvernului român de orice culoare, este de-a dreptul ridicol şi numai să punem problema unei reconcilieri de nivelul celei dintre Franţa şi Germania. În orice caz, o mai mare luciditate a politicii oficiale ar putea avea un efect pozitiv asupra relaţiilor româno-maghiare. Rămân importante iniţiativele civile, cum ar fi cea a organizării (dacă nu mă înşel, în vara anului 1990) a unei excursii cu trenul, până la Budapesta, pentru familii de români cu mulţi copii. Este însă o mare întrebare, ce efect ar avea astăzi încercarea de a deplasa un număr mare de maghiari (din Ungaria) ca să vadă Bucureştiul…

Constat cu tristeţe că – în pofida declaraţiilor oficiale de ambele părţi – aproape totul este la fel de valabil la sfârşitul lui ianuarie 2004, cum a fost şi în martie 2002.

A ROMÁN–MAGYAR EGYÜTTMŰKÖDÉSRŐL

Feleletek egy kérdőívre:

1. A magyarok és a románok, illetve a két ország közti közeledésre irányuló remények, várakozások nagyon kis mértékben teljesültek (1989 után). Azt nem igazán tudom megítélni, hogy Románia mit várt (el) Magyarországtól, és mit vár ma tőle (túl az európai integrációs törekvések nemzetközi szintű támogatásán). Én elsősorban az erdélyi (romániai) magyarság – naiv? – várakozásáról és magatartásáról tudnék bőven értekezni, el egészen a legszemélyesebb élményekig (1989 decemberétől 2002 márciusáig). A közeledés véleményem szerint tulajdonképpen csak a „nagypolitika" szintjén tapasztalható (az említett integrációs folyamatban számító külső elvárások, feltételek függvényében), egész szűk körben pedig egyes civil szervezetek kezdeményei találnak némi visszhangra. Tanulságosnak vélem a Gheorghe Ursu Alapítvány középiskolásoknak kiírt pályázatán 2002-ben díjnyertes esszék problémafelvetését, különösen az első díjas konstancai diák szövegét (lásd a *22* hetilapban). Persze ha elfogulatlanul nézzük a dolgokat, a romániai magyar – és alighanem még inkább a magyarországi – közvélemény számbavétele sem mutatna pozitív képet a románság megítéléséről.

2. A magyar–román kapcsolatok alakulásának összehasonlítása a francia–német történelmi megbékéléssel: egy vágyat fejez ki, jelenleg nemigen van realitása. Még messze van az az idő, amikor a magyar–román viszonyt (a nemzettudatban) a magyar–osztrák vagy a magyar–török viszonyhoz lehet majd mérni (ezt én indokoltabb összehasonlításnak vélem). Ma ugyanis már jóformán egyetlen magyar sem hányja egy osztrák vagy egy török szemére a történelmi sérelmeket, mi több, az összetartozás vagy éppen a rokonság érzete tölti el az embereket, állítólag mindkét oldalról.

3. A magyarság és a románság földrajzi elhelyezkedése, az ebből következő összefonódások (a magánemberi szintekig, családok keveredéséig) messzemenően indokolja a magyar–román viszony dinamikusabbá tételét. Ezen túlmenően is közös érdek egy más gondolkodásmód megismerése, egy másik kultúra ismeretének hasznosítása, a saját kultúra gazdagítása érdekében. A geopolitikai alakulások ezen a szemponton alapvetően nem változtathatnak, noha a politikai (művelődési) divat eltakarhatja e közös érdekeket.

4. A politika, az önös szempontokat érvényesítő, pillanatnyi érdekek szerint cselekvő politikusok súlyos károkat okozhatnak és okoznak a magyar–román kapcsolatok alakulásában (lásd a már említett pályázat díjnyertes román diákjának a felvezetését). Az erdélyi magyarokban – a meglehetősen sok visszautasítás, napjainkban is lemérhető csalódások, átejtések következtében – tovább termelődik az „ellenanyag", folytatódik a kitelepedés, a már kinti erdélyiek többsége pedig az elhagyott szülőföld román többségére idegenkedve, ha nem éppen haraggal vagy gyűlölködéssel gondol vissza. A román társada-

lom – a történelemoktatás és a napi politika hatására – gyanakodva figyel a magyarokra, Erdély (újra)elvesztésétől fél. Azt a szégyent, ami immár tíz éve a funari Kolozsváron történik, kevesen próbálják – román részről – megvallani és tenni ellene (noha az egyetem körüli fiatal értelmiségiek, például a *Philosophy & Stuff* szerzői szóvá tették ezt). Amíg ilyen dolgok, törvénybe ütközőek, a mindenkori román kormányok hallgatólagos jóváhagyásával megtörténhetnek, szinte nevetséges francia–német szintű megbékélésre akár rákérdezni. A hivatalos politika nagyobb józansága mindenesetre pozitív hatást gyakorolhatna a magyar–román viszonyra. Továbbra is fontosak a civil kezdeményezések, az olyanok például, mint amikor (talán 1990 nyarán?) a nagycsaládos románok számára vonatos kirándulást szerveztek (szerveztünk) Budapestre. Nagy kérdés viszont, hogy milyen hatást váltana ki, ha ma valaki magyarokat (magyarországiakat) próbálna tömegesen Bukarestbe utaztatni...

Szomorúan látom, hogy – a mindkét oldali hivatalos kijelentések ellenére – szinte minden ugyanúgy érvényes 2004 januárjának végén, mint volt 2002 márciusában.

ABOUT ROMANIAN-HUNGARIAN COOPERATION

Answers to an inquiry:

1. The hopes and expectations concerning the approach between Hungarians and Romanians, between the two countries respectively, were fulfilled to a very small degree (after 1989). I cannot really appreciate what Romania expected from Hungary and what it expects today (besides receiving help in the process of integration into the EU). First of all I could talk a lot about the expectations and the – naive? – attitude of the Hungarians in Romania, or about very personal experiences (from between December 1989 and March 2002). An efficient approach can be observed – in my opinion – only at the level of "high politics" (tendencies that depend on the outside expectations and conditions of the European integration process), while the initiatives of some civil organizations produce reactions just in a small circle. I find relevant the way the problem was discussed by the prize-winning essays of the competition organized for students by the Gheorghe Ursu Foundation in 2002 – I am referring first of all to the essay written by the student from Constanţa that won the first prize. Of course if we are objective, we have to admit that the public opinion of Hungarians in Romania – and even more so the public opinion in Hungary – isn't a positive one concerning Romanians.

2. The comparison between the evolution of Romanian-Hungarian relations and the Franco-German historical reconciliation refers to a desire – at this moment the comparison doesn't have a real basis. We are far away from being able to compare the Romanian-Hungarian relations (at the level of national consciousness) to the Hungarian-Austrian or Hungarian-Turkish relations (maybe the second one has some kind of relevance). The reason for it is that today there aren't many Hungarians to denounce the historic injustices caused by Austrians or Turkish people, moreover, they have a feeling of community or even of kinship towards them – and it seems that this feeling is mutual.

3. The geographical position of Hungarians and Romanians, the interpenetrations resulting from this – on the level of everyday-life, of mixed families – offers a serious motivation for the stimulation of the Romanian-Hungarian relations. Beyond this it is a common interest to get to know each other's way of thinking, to make use of knowing the other's culture by diversifying one's own. The geopolitical changes can't really modify the relevance of this point of view even if the political (or cultural) trend is able to obscure the common interests.

4. The politicians who act according to the actual political interests and to selfish considerations can do a lot of harm to the evolution of Romanian-Hungarian relations (see the introduction to the above-mentioned essay of the prize-winning student from Constanţa). The great number of refusals, disillu-

sions and swindles that can be counted even today encourages the Hungarians living in Romania to appeal to the "antidote", the continuous exodus, while the majority of Transylvanians already living in foreign countries has negative feelings toward the majority of Romanians, feeling even anger or hate sometimes. The Romanian society – influenced by the way of teaching history and daily politics – regards Hungarians with suspicion, and fears losing Transylvania (again). There are just a few among Romanians who admit and try to react against the shame represented by the Cluj of Funar (though some young intellectuals from the university, like the authors of the journal *Philosophy & Stuff* took a resolute stand on this subject). As long as such illegal things can go on with the silent consent of the Romanian government regardless of party affiliation, it is even ridiculous just to mention the question of reconciliation on the Franco-German reconciliation's level. In any case more lucidity in official politics would have a positive effect on Romanian-Hungarian relations. Civil initiatives are always important, like the organization (in summer 1990, if I remember well) of a trip by train to Budapest for Romanian families with many children. It is hard to imagine though the effect of an attempt to bring a large number of Hungarians (from Hungary) to see Bucharest…

Sadly, I find that despite the official statements on both sides, everything is as valid at the end of January 2004 as it was in March 2002.

Attila KELEMEN

ARGUMENTE ŞI SOLUŢII ÎN PROBLEMA ROMÂNO-MAGHIARĂ

ÉRVEK ÉS MEGOLDÁSOK A ROMÁN–MAGYAR KÉRDÉS VISZONYLATÁBAN

ARGUMENTS AND SOLUTIONS IN THE ROMANIAN-HUNGARIAN PROBLEM

ARGUMENTE ŞI SOLUŢII ÎN PROBLEMA ROMÂNO-MAGHIARĂ

1. Nu sunt sigur că putem vorbi despre aşteptări clare şi bine conturate din partea maghiarilor sau a românilor, respectiv a guvernanţilor români sau maghiari. Ca unui neiniţiat, mi se pare că temele care apar în acest context dintr-un început nu sunt de natură să-şi găsească locul pe ordinea de zi a aşteptărilor.

O anumită scădere a tensiunii relaţiilor a fost probabil rezultatul unui calcul geopolitic mai larg, ca o implicaţie a marilor mişcări, şi nu datorită unui proiect născut dintr-o înţelegere bilaterală şi condus cu precizie la nivelul acţiunii.

O întrebare este, de exemplu, ce se va întâmpla dacă, pentru România, avântul actual al lărgirii NATO nu va aduce nici un rezultat. Sau dacă Fidesz va trebui să formeze un guvern împreună cu MIÉP.

2. Dacă sunt bine informat, succesul modelului franco-german a constat în demararea unor programe comune la nivel guvernamental. După câte ştiu, asemenea proiecte româno-maghiare (maghiaro-române) nu există.

3. Întrebarea dă şi răspunsul: ne aflăm în mijlocul unor transformări geopolitice – destinul acum împarte, iar mai târziu se va odihni, deci... să fim atenţi.

Argumente politice: transparenţă, stabilitate.

Argumentul economic: o oarecare apărare a know-how-ului pentru a preveni emigrarea.

Argumente culturale: oferirea perspectivelor, autodescoperirea culturală pe linia unor noţiuni pozitive, reconstrucţie, includerea principiului dinamic în autoreflecţia culturală faţă de cel static-arhaic-mitic, limitarea evoluţiilor globalizării, specifice ţărilor mici periferice.

4. Despre obstacole:

Chestiunea Transilvaniei continuă să fie prea prezentă în cotidian. Problema poate fi tratată prin gesturi politice sau chiar prin tehnologii de marketing susţinute.

Caracterul patriarhal al societăţii maghiare din România, care generează „reflexul Trianon". Poate că schimbarea de generaţie ar fi o soluţie – ceea ce pare problematic, deoarece până când o elită nouă s-ar constitui, membrii ei au şi emigrat.

Caracterul culturii politice româneşti. Soluţia ar fi probabil rezolvarea problemelor identitare ale culturii româneşti. Cum? Nu ştiu.

Pierderea creditului de către UDMR în ochii societăţii maghiare din România. De aici nu văd cale de ieşire.

Implicarea indirectă a Fidesz în jocurile maghiare din România. Rezolvarea problemei de mai sus poate că ar aduce cu ea şi punerea la punct a acesteia din urmă.

ÉRVEK ÉS MEGOLDÁSOK A ROMÁN–MAGYAR KÉRDÉS VISZONYLATÁBAN

1. Nem vagyok benne biztos, hogy beszélhetünk tiszta és körülhatárolt várakozásokról magyar, illetve román, román kormányzati, illetve magyar kormányzati részről. Avatatlanként úgy látom, a témák, amelyek ebben a kontextusban felmerülnek, eleve nem olyan jellegűek, hogy bekerülhessenek egy elvárás-ügyrendbe.

A viszony némi feszültségcsökkenése egy tágabb geopolitikai számításból következhetett, a nagy mozgások velejárójaként, nem valamiféle nagyon bölcs és hitelesen megjelenített, illetve a cselekvésszintre szabatosan levezetett, kétoldalú belátásból született akciótervnek köszönhetően.

Kérdés például, mi fog történni akkor, ha Románia számára nem hoz eredményt az aktuális NATO-bővítési lendület. Vagy ha a Fidesznek a MIÉP-pel kell majd kormányt alakítania.

2. Ha jól tudom, a német–francia modell sikere a kormányzati szinten való közös programok elindításában állt. Úgy tudom, ilyen román–magyar (magyar–román) projektek nincsenek.

3. A kérdésben benne van a válasz: geopolitikai átalakulások közepette vagyunk, sors most oszt, később pihenni fog, tehát jó figyelni.

Politikai érv: kiszámíthatóság, stabilitás.

Gazdasági érv: a know how bizonyos védelme az elszivárgástól.

Kulturális érv: perspektívanyújtás, pozitív fogalmak menti kulturális önfelfedezés, újraépítés, a dinamikus elv beépítése a kulturális önszemléletbe szemben a statikus-archaikus-mitikussal, a kis, periferiális országokra jellemző sajátos globalizációs fejlemények kordában tartása.

4. Az akadályok kapcsán:

Az Erdély-kérdés még mindig túlságosan jelen van a köznapokban. A dolgot politikai gesztusokkal, akár kitartott marketingtechnológiákkal kezelni lehet.

A romániai magyar társadalom tekintélyelvűsége, amely gerjeszti a Trianon-reflexet. Megoldás talán a nemzedékváltás lehetne. Problematikus, mert mielőtt az új elit létrejöhetne, már el is vándorolt.

A román politikai kultúra jellege. A megoldás talán a román kultúra identitásproblémáinak feloldása lehetne. Miként? Passz.

Az RMDSZ hitelvesztése a romániai magyar társadalom előtt. Ebből nem látok kiutat.

A Fidesz közvetett implikálódása a romániai magyar játszmákban. A fenti probléma megoldása talán magával hozná ez utóbbi rendezését is.

ARGUMENTS AND SOLUTIONS IN THE ROMANIAN-HUNGARIAN PROBLEM

1. I am not convinced that we can talk about clear, well-defined expectations of Romanians or Hungarians, of the Romanian or Hungarian government. As one of the uninitiated, it appears to me that the themes to be discussed in this context don't fit by their nature in the everyday expectations' context.

A certain decrease of the tension in the relations was probably the result of a larger geopolitical consideration, of greater changes, and it didn't happen thanks to a plan of actions founded by a bilateral, applicable agreement.

One important question would be what will happen if the élan of the enlargement of NATO does not have any consequence regarding Romania. Or what will happen if Fidesz has to form a government together with MIÉP.

2. If I am not wrong, the success of the French-German model consisted in the implementation of some projects at the governments' level. As far as I know, there aren't any such Romanian-Hungarian (Hungarian-Romanian) projects.

3. The question contains the answer: we are in the middle of geopolitical changes – the fate seems to be generous now, later will probably rest, so we should pay attention.

Political arguments: transparency, stability.

The economic argument: some protection of the know-how in order to prevent emigration.

Cultural arguments: the opening of perspectives, self-knowledge by means of positive notions, reconstruction, the inclusion of the dynamic principle in cultural self-reflection instead of the static-archaic-mythic one, the limitation of the effects of globalization which are typical for the small countries on the periphery.

4. Concerning impediments:

The Transylvanian question is much too present in everyday life. The problem could be handled by means of political gestures or sustained marketing technologies.

The patriarchal nature of the Hungarian society in Romania, which generates the "Trianon reflex". Maybe the rise of a new generation would be a solution – which is at least questionable, as until a new elite is formed, its members have already emigrated.

The character of Romanian political culture. The solution could be the handling of the identity problems of the Romanian culture. How? I don't know.

The loss of UDMR's credibility in the eyes of the Hungarian society in Romania. I don't see any way out of this situation.

The indirect involvement of Fidesz in the politics of Hungarians living in Romania. The solution to the above mentioned problem could solve this one, too.

Péter KENDE

O NAŢIUNE MAGHIARĂ,
O COMUNITATE NAŢIONALĂ?

EGYETLEN MAGYAR NEMZET,
EGYSÉGES NEMZETI KÖZÖSSÉG?

ONE HUNGARIAN NATION,
ONE NATIONAL COMMUNITY?

O NAŢIUNE MAGHIARĂ, O COMUNITATE NAŢIONALĂ?

1. Înainte de a da un răspuns, eu aş pune întrebarea dacă există *o singură* „naţiune maghiară" sau mai multe? Deoarece, după părerea mea, „naţiunea maghiară unitară", despre care naţionaliştii maghiari vorbesc cu o convingere atât de puternică şi în Ungaria şi în România, este o pură ficţiune politică. Oricum, în condiţiile moderne, existenţa naţiunilor în accepţiunea secolului al XIX-lea este foarte îndoielnică – şi nu numai în cele două ţări amintite. În câte state – în Europa, dar şi pe alte continente – trăiesc societăţi foarte divizate din punct de vedere politic, a căror solidaritate colectivă, direcţionarea lor comună („naţională") acoperind întreaga comunitate, au fost de mult timp subminate de către interesele deosebite categoriale (adică aparţinătoare diferitelor grupuri restrânse), precum şi de celelalte diferenţe care rezultă din multitudinea proiectelor de viaţă ale indivizilor. Astfel, dacă vrem să fim realişti, nu putem considera nici Ungaria, nici România ca blocuri unitare în ceea ce priveşte aşteptările de după 1989, ci doar ca pe nişte mulţimi în interiorul cărora au fost prezente „aşteptări" dintre cele mai diferite, simpatii şi antipatii, cunoaştere şi ignoranţă etc. Diferitele tendinţe politice, în momentul în care se formulează aşa numitele programe „naţionale", se bazează tocmai pe aceste împărţiri preexistente, respectiv ele încearcă – conform concepţiei lor proprii – influenţarea, modificarea, eventual accentuarea lor.

Revenind la „naţiunea maghiară", în cazul acesteia mai există însă şi o altă problemă auxiliară specifică, respectiv faptul că populaţia vorbitoare de limbă maghiară, care gândeşte utilizând concepte caracteristice maghiarilor, este despărţită din punctul de vedere al dreptului public. Bineînţeles, cele spuse mai sus sunt valabile şi pentru această populaţie. Dar, pentru moment, să punem toate acestea în paranteză şi să abordăm – rezumându-ne doar la Transilvania, ca una din părţile care au fost desprinse din trupul naţiunii în 1918 – problema auxiliară: putem oare considera comunitatea lingvistică şi culturală care trăieşte în această zonă, care se declară maghiară şi numără circa un milion şi jumătate de suflete, ca „parte a naţiunii maghiare" din punct de vedere sociologic şi politic? Bineînţeles nu a celei din Ungaria, ci a unei entităţi politice care trece peste frontiere. Existenţa legăturilor culturale este un fapt indiscutabil, dar să nu ne lăsăm orbiţi de această certitudine care într-adevăr există. Dacă, de exemplu, am pune întrebarea astfel: putem oare vorbi de o societate maghiară unitară de la Hegyeshalom până la Braşov? – răspunsul ar fi mult mai ezitant, deoarece determinantele existenţei sociale sunt diferite de o parte şi de alta a graniţei. Să ne gândim numai la problema pământului sau la sindicate (dar să nu intru în detalii în ce priveşte această evidenţă). Sau să vedem politica. Maghiarul de rând este atent la aceleaşi lucruri de ambele părţi ale frontierei? Partidele ce i se adresează sunt aceleaşi? Alege în acelaşi moment, dintre aceleaşi partide? Îşi leagă speranţele de aceleaşi sau se teme de

aceleaşi? Răspunsul este evident: nu. Dacă însă este aşa, oare nu rezultă de aici şi că maghiarimea din Transilvania (România) este o *comunitate naţională sui generis,* şi anume în sensul că, faţă de cea din Ungaria (în măsura în care o considerăm şi pe aceea comunitate naţională, ceea ce, aşa cum am văzut, este un lucru îndoielnic), are *obiective* proprii, *direcţionare* proprie şi *interese* proprii care se manifestă în mod direct şi pot fi măsurate cu precizie?

Îi las pe cei mai competenţi decât mine să răspundă la această întrebare. Cred însă că era deja timpul să punem întrebarea în această formă. Asta pentru că – şi aici se află esenţa problemei, pe care, de altfel, toată lumea o cunoaşte, dar nimănui nu-i place să o exprime! – despre o naţiune maghiară unitară, transfrontalieră, am putea vorbi numai în cazul în care modificarea graniţelor ar fi la ordinea zilei, şi orice alt obiectiv naţional maghiar ar fi precedat de aspiraţia politico-strategică de a reuni din nou, într-un fel sau altul, masele de maghiari aflate dincolo de graniţe, precum şi diaspora, sub autoritatea statului maghiar. Dacă acest obiectiv ar fi posibil, atunci, în acest sens, maghiarii din România, Slovacia etc ar face şi ei parte dintr-o aşa zisă naţiune maghiară potenţială (şi nu numai fictivă) – cu condiţia, desigur, că direcţionarea lor politică primordială ar fi într-adevăr revenirea în cadrul statului maghiar. Noi ştim însă că în ordinea europeană, care s-a format la sfârşitul mileniului trecut, acest obiectiv nu este posibil, nu este real, şi este mai degrabă contraproductiv decât fructuos (din punctul de vedere al maghiarilor interesaţi şi din cel al statului maghiar). Rezultate palpabile şi fructuoase pe termen lung pot fi aşteptate mai mult de la acele strategii comunitare care vizează o mai bună integrare – în cazul optim conform formulei „co-naţiunii" – a comunităţilor maghiare minoritare în statele nemaghiare care le-au fost sortite, precum şi, dincolo de aceasta, crearea unei structuri federative (europene) ale cărei frontiere interne sunt penetrabile din toate punctele de vedere.

Oricare ar fi însă răspunsul nostru la întrebarea dacă maghiarimea din Transilvania este sau nu o comunitate naţională sui generis, în schimb este puţin discutabil faptul că aşteptările maghiarilor de dincoace şi de dincolo de graniţe au fost diferite în 1989, îndeosebi „în privinţa apropierii dintre cele două naţiuni" (ca să revin la textul punctului 1 al chestionarului). În Ungaria, aşteptările ţineau în primul rând de domeniul dreptului public, adică se refereau la relaţiile dintre cele două state, incluzând posibilităţile de călătorie ale cetăţenilor acestor ţări. Aceste aşteptări s-au realizat în mare parte, chiar dacă nu într-un mod atât de paşnic, atât de lipsit de fricţiuni, cum mulţi se aşteptau în decembrie 1989 dincoace de graniţa Ungariei cu România. Eu personal ştiu foarte puţin despre aşteptările care existau în acest moment de cealaltă parte a graniţei, mai precis din partea majorităţii naţionale de limbă română, este însă evident că, până şi în momentele revoluţiei (dacă putem numi revoluţie actul schimbării de direcţie), au existat multiple aşteptări, multiple speranţe şi temeri, a căror majoritate zdrobitoare – după părerea mea – nu a avut nici o tangenţă cu Ungaria şi cu aşa-zisa chestiune maghiară. Această preocupare a fost caracteristică mai degrabă elitei decât publicului. Prin urmare, din acest punct de vedere nu cred că aşteptările maghiare din Ungaria şi cele

româneşti din România ar fi fost simetrice. În fine, în ceea ce îi priveşte pe maghiarii din România, acest grup al populaţiei a fost probabil cel care, în 1989, a avut aşteptările cele mai îndrăzneţe şi care, din această cauză, a trebuit să înfrunte mai multe deziluzii în următorii 12 ani decât maghiarii din Ungaria sau românii din România. Bilanţul celor 12 ani conţine desigur şi multe lucruri pozitive – în primul rând în legătură cu libertăţile publice –, dar nu în cantitatea la care o parte a maghiarilor din Transilvania, poate partea cea mai politică, s-ar fi aşteptat în perioada schimbării de regim din 1989.

2. A compara evoluţia relaţiilor româno-maghiare cu legăturile franco-germane este o confuzie a proporţiilor. Viitorul integrării europene este plin sau lipsit de speranţă în funcţie de calitatea relaţiilor franco-germane. În schimb, evoluţia relaţiilor româno-maghiare are o importanţă decisivă doar din punctul de vedere al celor două (sau trei?) naţiuni interesate. Dar poate că şi această afirmaţie este exagerată! O relaţie proastă liniştită cu România este dezagreabilă din punctul de vedere al viitorului Ungariei, dar nu fatală. Este însă foarte puţin probabil ca România să fie capabilă de integrare în Europa dacă în interior nu va putea găsi o soluţie în spirit european la chestiunea maghiară şi dacă în urma acesteia se va confrunta şi cu Ungaria. Dar să fim corecţi: câteva lucruri depind şi de politica guvernului de la Budapesta, în ceea ce priveşte dezvoltarea relaţiilor dintre cele două ţări. Dacă guvernul de la Budapesta este unul care manifestă un stil provocator (vezi şi subcapitolul „legii statutului"), atunci nu-i de mirare că Bucureştiul devine şi el nervos. Primele victime ce vor suferi de pe urma acestei nervozităţi vor fi totdeauna maghiarii din România. (Aş remarca aici, în paranteză, că evoluţia situaţiei germanofonilor din Alsacia în ultimii cincizeci de ani nu a fost dependentă nici în cea mai mică măsură de evoluţia relaţiilor franco-germane în „marea politică".)

3. Nu înţeleg cuvântul „dinamic", mai precis nu sunt convins că dacă o relaţie devine „mai dinamică", acest lucru este în mod implicit favorabil celor în cauză. O legătură senină, care curge lin („une relation sans histoire"), condimentată cu mici rectificări lente, ar fi poate cea mai fericită soluţie pe care ne-o putem dori.

4. Există două obstacole majore. Suspiciunea iredentismului pe care o parte importantă, deloc neglijabilă, a stratului influent politic şi spiritual românesc o nutreşte faţă de maghiari, şi pentru care naţionaliştii maghiari înşişi furnizează motive de la o vreme la alta. În al doilea rând: lipsa reglementării de perspectivă a situaţiei comunităţii maghiare din România, din punctul de vedere al dreptului public. Până când maghiarii din România nu se vor simţi invulnerabili şi imposibil de eliminat conform dreptului public – fiind recunoscuţi ca element component cu drepturi egale al statului, capabili să ia decizii cu adevărat autonome în afacerile culturale (autonomie extinsă şi asupra resurselor materiale) şi având, în sfârşit, drept de veto asupra oricărei decizii legislative sau administrative care atinge interesele lor fundamentale –, până atunci nu se poate aştepta de la ei să se simtă întru totul ca acasă în România, nici măcar să fie sută la sută loiali faţă de un stat care îi consideră – parţial – ca pe nişte „străini". Ar fi nevoie, deci, de iniţiative în spiritul modelului fino-suedez.

EGYETLEN MAGYAR NEMZET, EGYSÉGES NEMZETI KÖZÖSSÉG?

1. A választ megelőzően én először is azt a kérdést tenném föl, hogy *egy* „magyar nemzet" van-e, vagy több. Szerintem ugyanis az „egységes magyar nemzet", amelyről a magyar nacionalisták Magyarországon is meg Romániában is oly nagy meggyőződéssel szónokolnak, merő politikai fikció. Modern viszonyok között a 19. századi értelemben vett nemzetek léte máskülönben is – vagyis nemcsak a két nevezett országban – roppant kérdéses. Egy-egy államban – Európában is, de másutt is – politikailag erősen tagolt társadalmak élnek, amelyeknek kollektív összetartását, mindenkire kiterjedő közös („nemzeti") irányultságát régóta aláásták a kategoriális (azaz ilyen-olyan szűkebb csoportokhoz kapcsolódó) érdekkülönbségek, valamint az individuális élettervek sokféleségéből eredő további különbségek. Így aztán, ha realisták akarunk lenni, akkor az 1989 utáni várakozásokkal kapcsolatban sem Magyarország, sem Románia nem tekinthető egyetlen egységes blokknak, hanem csupán olyan sokaságnak, amelyen belül a legkülönfélébb „várakozások" voltak jelen, szimpátiák és ellenszenvek, tudások és tudatlanságok, és így tovább. A különféle politikai irányzatok, amikor ún. „nemzeti" programokat fogalmaznak meg, ezeket az eleve meglévő tagoltságokat lovagolják meg, illetve próbálják – felfogásuk szerint – befolyásolni, módosítani, esetleg élezni.

A „magyar nemzetre" visszatérve, az ő esetében azonban van még egy járulékos és sajátos probléma, nevezetesen a magyarul beszélő és magyar fogalmak szerint gondolkodó népesség államjogi szétszakítottsága. A föntebb mondottak természetesen erre a népességre is vonatkoznak. De tegyük ezt egy pillanatra zárójelbe, s vessük fel – az 1918-ban leszakított nemzetrészek közül pusztán Erdélyre szorítkozva – azt a járulékos kérdést, hogy lehet-e az ott élő, magát magyarnak valló, mintegy másfél milliós nyelvi-kulturális közösséget szociológiailag és politikailag „a magyar nemzet részének" tekinteni. Természetesen nem a magyarországinak, hanem egy határokon túlmutató-átívelő politikai egész részének. A kultúrkapcsolatok léte kétségtelen tény, de ne engedjük magunkat ettől a valóban önnálló adottságtól elkápráztatni. Ha pl. úgy tennénk föl e kérdést, hogy lehet-e egységes magyar társadalomról beszélni Hegyeshalomtól Brassóig, akkor a válasz már sokkal habozóbb volna: a társadalmi lét determinánsai nyilvánvalóan másak a határ innenső és túlsó oldalán. Gondoljunk csak a földkérdésre vagy a szakszervezetekre (de hadd ne részletezzem ezt az evidenciát). Vagy lássuk a politikát: ugyanarra figyel egy átlag magyar a határ két oldalán? Ugyanazok a pártok szólítják őt meg? Ugyanakkor és ugyanazok között választ? Ugyanazokban reménykedik, ugyanazoktól fél? A válasz nyilvánvalóan: nem. Ha viszont így van, nem következik-e ebből az is, hogy az erdélyi-romániai magyarság *sui generis nemzeti közösség,* nevezetesen abban az értelemben, hogy a magyar-

országihoz képest (amennyiben azt is nemzeti közösségnek tételezzük, ami mint láttuk, kétségbe vonható) saját *céljai,* saját *irányultsága,* saját – közvetlenül jelentkező és világosan felmérhető – *érdekei* vannak?

A választ átengedem nálam szakavatottabbaknak. Úgy gondolom azonban, hogy magát a kérdést már rég ideje volt ebben a formában föltenni. Tudniillik – és ez itt a dolog veleje (amit egyébként mindenki tud, csak kimondani nem szeret!) – határokon átívelő egységes magyar nemzetről csak akkor lehetne beszélni, ha napirenden volna a határok megváltoztatása, s minden egyéb magyar nemzeti célt megelőzne az a politikai-stratégiai törekvés, hogy a határokon túlra szorult tömbmagyarság és diaszpóra valahogyan megint magyar állami fönnhatóság alá kerüljön. Ha ez lehetséges cél volna, akkor ebben az értelemben a romániai, szlovákiai (stb.) magyarok is valamiféle potenciális (s nem pusztán fiktív) magyar nemzet részei volnának – feltéve persze, hogy csakugyan a magyar államba való visszajutás volna a fő politikai irányultságuk. Tudjuk azonban, hogy az ezredfordulóra kialakult európai rendben ez a célkitűzés nem lehetséges, nem reális, és inkább kontraproduktív, mint termékenyül gyümölcsöző (az érintett magyarok, valamint a magyar állam szempontjából). Megfogható és tartósan gyümölcsöző közösségi eredménnyel inkább azok a közösségi stratégiák kecsegtetnek, amelyek a kisebbségi magyar közösségeknek az osztályrészükül jutott nem magyar államokba való jobb integrálódását célozzák – optimálisan a „társnemzet" képlete szerint –, ezen túlmenően pedig egy olyan (európai) föderatív struktúra kialakulását, amelynek belső határai minden szempontból átjárhatók.

Akármilyen választ adjunk is azonban arra a kérdésre, hogy sui generis nemzeti közösség-e az erdélyi magyarság, vagy mégse, az aligha vitatható, hogy 1989-ben a magyar várakozások mások voltak a határon innen, és megint mások a határon túl. Különösen mások voltak „a két nemzet közötti közeledést illetően" (hogy visszatérjek a körkérdés 1. pontjának szövegéhez). Magyarországon a várakozások elsősorban államjogiak voltak, azaz a két ország közötti kapcsolatokra vonatkoztak, ideértve a két ország polgárainak utazási lehetőségeit is. Ezek a várakozások nagyrészt teljesültek, ha nem is olyan zavartalanul, olyan súrlódásmentesen, mint ahogy ezt 1989 decemberében, a magyar–román határ innenső oldalán oly sokan remélték. Hogy ugyanekkor a határ másik oldalán, pontosabban a román nyelvű nemzeti többség részéről miféle várakozások voltak, erről én nagyon keveset tudok, az azonban nyilvánvaló, hogy még a forradalmi pillanatokban is (ha forradalomnak nevezzük az átfordulás aktusát) sokféle várakozás volt, sokféle remény és félelem, amelyeknek túlnyomó része – szerintem – Magyarországot és az ún. magyar kérdést úgyszólván nem is érintette. Ez a vonatkozás inkább az elitet foglalkoztatta, mint a köznépet. Ebből a szempontból tehát nem hiszem, hogy a magyarországi magyar és a romániai román várakozások szimmetrikusak voltak. – Ami végül a romániai magyarokat illeti, ez az a népcsoport, amelynek a várakozásai 1989-ben valószínűleg a legmerészebbek voltak, s amely ennélfogva több csalódással kellett, hogy az ezt követő 12 évben szembenézzen, mint akár a magyarországi magyarok, akár a romániai romá-

nok. A 12 év mérlegében természetesen rengeteg pozitívum is van – elsősorban a közszabadságok vonatkozásában –, de nem annyira, mint amennyire az erdélyi magyarok egy része, talán éppen a legpolitikusabb része, az 1989-es átfordulás időszakában számított.

2. A magyar–román kapcsolatok alakulását a francia–német viszonyhoz hasonlítani: aránytévesztés. Az európai integráció jövője a német–francia kapcsolatok milyenségétől függően reményteljes vagy reménytelen. A magyar–román kapcsolatok alakulása ezzel szemben csupán az érintett két /vagy három?/ nemzet szempontjából sorsdöntő. Sőt még ez is túlzás. Egy Romániával való csendes rossz viszony Magyarország jövője szempontjából kellemetlen, de nem sorsdöntő. Ezzel szemben Románia aligha lesz képes integrálódni Európába, ha belsőleg képtelen az ott élő magyarok kérdésével európaias szellemben megbirkózni, s ha ennek folyományaképpen Magyarországgal is perlekedik. De legyünk igazságosak: a budapesti kormány politikáján is múlik egy és más a két ország közötti viszony alakulását illetően. Ha a budapesti kormány provokatívan nacionalista (lásd még „státustörvény" alcím alatt), akkor nem lehet csodálkozni azon, hogy Bukarest is ideges. Ennek első áldozatai mindig is a romániai magyarok lesznek. (Itt jegyezném meg zárójelben, hogy az elzászi német nyelvűek helyzetének alakulása az elmúlt ötven évben a legkisebb mértékben sem függött a német–francia viszony „nagypolitikai" fejleményeitől.)

3. Nem értem a „dinamikus" szót, pontosabban nem vagyok meggyőződve arról, hogy ha egy viszony „dinamikusabbá" válik, akkor az jó is az érdekelteknek. A csendesen folydogáló felhőtlen viszony (une relation „sans histoire"), lassú kicsi javításokkal megtűzdelve, valószínűleg a legjobb, amit kívánni lehet.

4. Két fő akadály van. Az irredentizmus gyanúja, amelyet a romániai politikai és szellemi hangadó rétegnek egy nem jelentéktelen, nem elhanyagolható része táplál a magyarokkal szemben, s amelynek a magyar nacionalisták (elsősorban Magyarországon) időről időre tápot is adnak. Másodszor pedig a romániai magyar népközösség államjogi helyzetének távlatos rendezetlensége. Amíg a romániai magyarok nem érzik úgy, hogy államjogilag sebezhetetlenek és kiiktathatatlanok – mert egyenjogú államalkotó elemként vannak elismerve, mert kulturális ügyekben csakugyan autonóm módon hozhatnak döntéseket, és ez az autonómia még a pénzforrásokra is kiterjed, s végül mert vétójoguk van minden olyan törvényhozási vagy közigazgatási döntés felett, amely alapvető érdekeiket érinti –, addig nem várható el tőlük, hogy teljesen otthon érezzék magukat Romániában, sőt még az sem, hogy száz százalékig lojálisak legyenek egy olyan állam irányában, amely őket – részben – „idegennek" tekinti. Tehát olyan kezdeményezések kellenének, amelyek a finn–svéd modell szellemét követik.

ONE HUNGARIAN NATION, ONE NATIONAL COMMUNITY?

1. Before answering, I would dare ask if there is a sole "Hungarian nation" or if there are several? In my opinion, the "united Hungarian nation" about which the Hungarian nationalists speak with such strong conviction both in Hungary and in Romania is pure political fiction. However, in the modern world, the existence of nations in the sense of the 19th century is very doubtful – and not only in the case of the two above-mentioned countries. In a state – in Europe, as well as on other continents – there live societies that are divided from the political point of view, whose collective solidarity, and common ("national") direction that includes the entire community, have been undermined by divergences of category interests (i.e. interests of small groups), as well as by other differences that result from the diversity of individual life plans. Thus, if we want to be realistic, we cannot consider Hungary or Romania unitary blocks as concerns their expectations after 1989, but only some masses within which there were varied "expectations", likes and dislikes, awareness and ignorance, etc. The different political tendencies when the so-called national programs are designed, are based exactly on these pre-existing divisions, and try – according to their own conception – to influence, modify or emphasize these programs.

Back to the "Hungarian nation", in this case there is another particular auxiliary problem, namely that the Hungarian speaking population which thinks of itself as Hungarian, is divided by state borders. Of course, the above ideas are valid for this population, too. But for the time being let us leave aside all these and concentrate on the auxiliary problem: Transylvania as one of the parts that were ripped from the body of the nation in 1918. Can we consider this linguistic and cultural community that inhabits this land, considers itself Hungarian and accounts for about 1.5 million souls, as "part of the Hungarian nation" from the sociological and political point of view? Of course not of geographical Hungary, but of a political entity that surpasses boundaries. The existence of cultural links is undoubted, but let us not be blinded by this certitude that is a given. If, for instance, we worded the question in this way: can we speak of a unitary Hungarian society from Hegyeshalom to Braşov (Brassó)? – The answer would be much less definite, because the determinants of social existence are different on either side of the border. Let us think of the issue of land or trade unions (let me not get into details in what concerns this evidence). Or let us examine politics. Do common Hungarians pay attention to the same items of information on both sides of the border? Are the parties that address them the same? Do they elect at the same time, and cast their vote for the same parties? Do they hope the same or fear the same? The answer is obvious: no. But if it is so, does it not follow from here that the Hungarians of

Transylvania (Romania) are a *national community sui generis,* more precisely in the sense that in relation to the nation of Hungary (to the extent we consider it a national community, which – as we have seen – is questionable), they have their own objectives, their own direction and interests that are clearly manifest and can be measured with precision?

I will let more competent people answer that question. However, I believe that it is time we asked the question in this way. Because – and here lies the essence of the problem which everyone knows but no one likes to express – we could only speak about a unitary Hungarian nation that surpasses borders if the issue of changing the borders were on the current agenda, any other national Hungarian objective being preceded by the political-strategic aspiration to reunite, in one way or another, the masses of Hungarians outside of the borders, as well as the Diaspora, under the authority of the Hungarian state. If this objective were possible, then in this sense the Hungarians of Romania, Slovakia, etc. would be part of the so-called potential (and not only fictitious) Hungarian nation if ever their primordial political ambition were indeed to come back within the framework of the Hungarian state. However, we know that in the European order which was outlined at the end of the last millennium this objective is not possible, nor real, but is indeed counter-productive rather than fruitful (from the perspective of the Hungarians concerned and from that of the Hungarian state). The concrete and beneficial results in the long term can be expected from the community strategies which aim at better integration – in the optimal case according to the formula of "associated nations" – of the minority Hungarian communities in the non-Hungarian states that were given to them to live in, as well as the creation of a federative (European) structure whose internal frontiers are penetrable from all points of view.

Whichever our answer to the question whether or not the Hungarians in Transylvania are a national community sui generis, it is little debatable that in 1989 the expectations of the Hungarians on this side of the border were different. Especially "as concerns the development of closer relations between the two nations" (to return to question no. 1 of the questionnaire). In Hungary, the expectations pertained especially to the relations between the two states, including the possibility for the citizens to travel to the other country. These expectations were mostly achieved, even if not as peacefully, as smoothly as many had expected in December 1989, on this side of the border between Hungary and Romania. I myself know little about the expectations that existed at that time on the other side of the border, especially as concerns the national majority of Romania, but it is obvious that even at the time of the revolution (if we can speak about revolution as the means of change) there were multiple expectations, hopes and fears, whose overwhelming majority – in my opinion – had nothing to do with Hungary or the so-called Hungarian issue. This preoccupation characterized the elite rather than the general public. Consequently, from this perspective, I do not believe that the expectations of the Hungarians in Hungary and the Romanians in Romania were symmetrical. In the end, as concerns the Hungarians in Romania, this segment of the popu-

lation was probably the one that in 1989 had the highest expectations and for this reason had to face the most disappointments in the next 12 years, rather than the Hungarians in Hungary, or the Romanians in Romania. The balance of the 12 years obviously includes positive achievements too – first of all, related to public freedoms – but not as many as some of the Hungarians in Transylvania, maybe the most political part, would have expected during the change of regime in 1989.

2. To compare the evolution of the Romanian-Hungarian relations with the French-German relations is mistaking proportions. The future of European integration is full or void of hope depending on the quality of French-German relations. On the other hand, the evolution of the Romanian-Hungarian relations only has a decisive significance from the perspective of the two (or three) interested nations. However, maybe even this statement is exaggerated. A silent bad relation with Romania is unfavorable for the future of Hungary, but not fatal. It is very little likely, though, that Romania would be able to integrate in Europe unless a solution in the European spirit is found for the Hungarian issue within the country, and if, as a result of this, it has to confront Hungary, too. Let us be fair: a few things depend also on the politics of the government in Budapest, as regards the development of relations between the two countries. If the government in Budapest adopts a provocative style (see the subchapter of the "Status Law"), then no wonder Bucharest also becomes angry. The first victims to suffer the outcome of this anger will always be the Hungarians in Romania. (I would like to point out here, within brackets, that the situation of the German-speakers in Alsace in the last fifty years has not depended at all on the evolution of the Franco-German relations in "high politics".)

3. I do not understand the word "dynamic", or more precisely I am not convinced that if a relationship becomes "more dynamic", this is good for the persons concerned. A clear relation that develops smoothly ("une relation sans histoire"), seasoned with small and slow corrections could be the happiest solution that we may wish for.

4. There are two major obstacles. The suspicion of irredentism which a significant part, not to be neglected, of the layer of politically and intellectually influential Romanians hold against the Hungarians, and for which the Hungarian nationalists themselves provide the reasons from time to time. Secondly: the lack of regulations in the long term for the situation of the Hungarian community in Romania, from the perspective of its legal status. Unless the Hungarians feel invulnerable and impossible to be discriminated against by the law, being recognized as elements of the state with equal rights, capable of making decisions that are genuinely autonomous in the cultural field (autonomy that is extended to material resources too), and having, eventually, the right to veto any legal or administrative decision that touches upon their fundamental interests – no one can expect them to feel totally at home in Romania, not even to be totally loyal to a state that considers them – at least in part – "foreigners". Initiatives like the Finnish-Swedish model would be needed.

László KÜRTI

MAREA SCHIMBARE ŞI CONSECINŢELE ACESTEIA

A VÁLTOZÁS ÉS ANNAK KÖVETKEZMÉNYEI

THE GREAT CHANGE AND ITS CONSEQUENCES

MAREA SCHIMBARE ŞI CONSECINŢELE ACESTEIA

1. După 1989

Fără îndoială, primăvara popoarelor a surprins ambele ţări, deşi nu a sosit pe neaşteptate. Euforia de la început însă a dispărut repede, nu numai pentru că toată lumea a crezut că toate se vor schimba de la o zi la alta, ci şi din cauză că şi-au dat seama: cele două ţări vor putea începe învăţarea democraţiei, rezultată din cucerirea libertăţii, pornind de la premise istorice şi politice diferite. Tot atât de indiscutabil este şi faptul că mulţi şi-au dat seama că un anumit grad al democraţiei a fost deja atins, dar, în acelaşi timp, că de fructele democraţiei nu se vor putea bucura ei, ci doar cei care îi vor urma. Ungaria şi-a revendicat rapid atributul central-european, în timp ce vedea România din ce în ce mai mult în mlaştina complicată a Balcanilor şi a Europei Orientale. Poate nici nu ne-am fi putut aştepta la altceva din partea unei generaţii care a crescut în minciună, de ambele părţi ale frontierei. Apropierea între maghiari şi români s-a pierdut, prin urmare, în şabloane, în clişeele obişnuite şi probate. A intervenit doar o mică derută – pentru mişcarea naţional-naţionalistă poate şi mai mare – din cauză că partea numită Transilvania a României, în interiorul ei cu maghiarii din Ardeal, a fost imaginată ca parte a Europei Centrale, la fel ca şi majoritatea maghiarilor din patria mamă. Însă, şi în acest caz, ne găsim deja în mijlocul conflictelor legate de căutarea identităţii naţionale, despre care am scris mai pe larg în cartea mea intitulată *The Remote Borderland: Transsylvania in the Hungarian Imagination* (2001, Albany: SUNY Press). Este un fapt că marea schimbare democratică, şi odată cu ea marea prietenie şi apropiere, nu a avut loc pentru majoritatea oamenilor. Iar după aceea a urmat dezinformarea...

2. Reconcilierea istorică franco-germană – cel puţin aşa cum o pot aprecia eu prin prietenii mei şi pe baza experienţelor acumulate cu ocazia şederilor mele în străinătate – este doar un mit. Însă un mit bine plănuit şi bine plăsmuit. Francezii continuă să nu fie prea încântaţi de unificarea Germaniei, în care parcă recunosc aspiraţiile unei mari puteri. Cu privire la relaţiile româno-maghiare, cred că modelul nu prea e de folos.

3. Dinamizarea relaţiilor româno-maghiare. Cel mai bun exemplu în acest sens îl constituie disputele şi certurile în jurul legii statutului. Dinamizarea nici nu se poate intensifica mai mult. Este însă un fapt că cele două state, fiind ţări vecine, trebuie să găsească acele fire de legătură, prin care relaţiile dintre ele pot deveni mai prietenoase şi mai echilibrate. Relaţiile în domeniul forţei de muncă pot fi un asemenea factor. Relaţiile culturale sunt aproape egale cu zero: i-am întrebat pe studenţii mei dacă pot numi un regizor de film român. Zero. I-am întrebat dacă cunosc compozitori români: răspunsul a fost dezamăgitor. O doamnă îl cunoştea pe Enescu, dar şi ea numai pentru că învaţă muzica clasică. Am pus întrebarea: cine a fost Károly Kós?

Răspunsul: tăcere unanimă, iar când le-am spus că a fost un arhitect, atunci câţiva au spus cu ochii larg deschişi: A, sigur că da! Cunoaşteţi vreuna dintre operele sale de arhitectură, am întrebat din nou, dar nici acum n-am primit răspuns de la nimeni. Păi aşa stăm cu cultura.

4. Impedimente. Din acestea există o mulţime, sunt în număr atât de mare, încât învingerea lor este aproape o muncă de Sisif. Se poate simţi din nou prezenţa în prim-plan a gândirii stereotipe etnice naţionale. Cauza este poate tocmai războiul mediatic pe tema legii statutului şi divergenţele între partide pe marginea acestui act. Acest mod de a gândi nu se poate respinge decât cu ajutorul unei educaţii foarte susţinute şi îndelungate, printr-o muncă pedagogică substanţială, fără ca el să poată fi vreodată învins sau redus la tăcere. Un alt aspect perceptibil este marea luptă în inegalitatea caracterului european şi în întrecerea pentru aderarea la UE. În aceasta, principalii vinovaţi sunt actorii scenei politice, dar intelectualitatea în general participă. Ungaria se află aproape de pragul uşii – cel puţin aşa simte ea –, pe când pentru România, acest prag se pare că se află la o distanţă de ani lumină. Acest fapt limitează întru totul gândirea intelectualilor, chiar şi a celor care de altfel sunt înzestraţi cu un scepticism sănătos. Dezvoltarea relaţiilor între cele două ţări este obstrucţionată de retrimiterea secolului XX în dictatura pseudo-feudalismului nebulos şi a stalinismului în falsă evoluţie. Nu există exemplu mai bun pentru acest lucru decât construcţiile gigantice şi monstruoasele colonii industriale din ambele ţări, sau cartierele de locuit sumbre, unele mai oribile decât altele. Nici nu merită să mai amintim CAP-urile nimicite, ţăranii dezamăgiţi sau micile proprietăţi distruse. În vederea repunerii pe picioare, ambele ţări au folosit şi continuă să folosească mijloace care pot părea binevenite în lumina necesităţilor de moment, dar care au un efect mai degrabă dăunător asupra relaţiilor dintre cele două ţări. O reluare eficientă a legăturilor este posibilă doar pe baze complet noi. La aceasta poate că îşi va aduce aportul o transfuzie intelectuală masivă, o nouă viziune asupra istoriei şi un discurs total independent de stat şi de politica de partid. Viitorul a început?

A VÁLTOZÁS ÉS ANNAK KÖVETKEZMÉNYEI

1. 1989 után.

Kétségtelen, hogy a népek tavasza mindkét országot meglepte, ámbár nem jött váratlanul. A kezdeti eufória azonban hamar lelohadt, nemcsak azért, mert mindenki azt hitte, hogy egyik napról a másikra minden meg fog változni, hanem azért is, mert rájött arra, hogy a két ország más és más történeti-politikai háttérrel kezdheti meg a szabadság kivívásából eredő demokrácia tanulását. Az is kétségtelen, hogy legtöbben arra is rájöttek, hogy bizonyosfokú demokrácia megvalósult, de ugyanakkor arra is, hogy a demokratikus berendezkedésnek a gyümölcsét nem igazán ők, hanem már csak az utánuk jövők fogják élvezni. Magyarország hamar egy Közép-Európa jelzőt követelt magának, míg Romániát mindinkább a Balkán és Kelet-Európa szövevényes politikai mocsarában látta. Talán nem is igazán lehetett mást várni egy olyan generációtól, amely hazugságban nőtt fel a határ mindkét oldalán. A magyar és a román közeledés ezért mindinkább a sablonokban, a megszokott és bevált formulákban veszett el. Talán egy kis zavart okozott csupán – a nemzeti-nacionalista mozgalomnak talán többet –, hogy Romániának Erdély részét, és benne az erdélyi magyarokat, ugyanúgy Közép-Európában képzelte el, mint az anyaországi magyarok nagy többségét. De itt máris a nemzetiidentitás-kereső konfliktusok kellős közepében találjuk magunkat, amiről bővebben írtam a *The Remote Borderland: Transylvania in the Hungarian Imagination* (2001, Albany: SUNY Press) című könyvemben. A tény az, hogy a nagy demokratikus változás, és ezzel együtt a nagy barátság és közeledés, a legtöbb ember számára elmaradt. A ködösítés majd csak ezután jött...

2. A francia–német történelmi megbékélés – már ahogyan azt én barátaimon keresztül és külföldi tartózkodásaimmal szerzett élményeim alapján meg tudom ítélni – csak egy mítosz. De szépen kitervelt és kitalált mítosz. A franciáknak továbbra sem igazán tetszik Németország egységesítése, és ebben inkább nagyhatalmi törekvéseket vélnek felfedezni. A román–magyar viszonyra nézve én nem látom sok hasznát.

3. A magyar–román viszony dinamikusabbá tétele. Erre talán legjobb példa a státustörvény körüli viták és veszekedések. A dinamikusabbá tételt nem lehet ennél jobban fokozni. Az tény azonban, hogy mint szomszédos országoknak meg kell találni a két államnak azokat az összekötő szálakat, amelyekkel a viszonyt barátságosabbá és kiegyensúlyozottabbá lehetne tenni. A munkaerő-kapcsolat lehet egy ilyen tényező. A kulturális kapcsolat majdnem egyenlő a nullával: megkérdeztem diákjaimat, hogy tudnak-e mondani egy román filmrendezőt. Nulla. Megkérdeztem, hogy ismernek-e román zeneszerzőt: a válasz kétségbeejtő. Egy hölgy ismerte Enescut, de ő is csak azért, mert klasszikus zenét tanul. Kérdeztem: ki volt Kós Károly. Válasz: egyértelmű hallgatás, és amikor megmondtam, hogy építész volt, akkor egy pá-

ran tágra nyílt szemekkel mondták, hogy: Ja, hát persze. Ismernek-e tőle építészeti alkotásokat, faggatóztam tovább, de ekkor sem tudott senki válaszolni. Hát így állunk a kultúrával.

4. Akadályok. Temérdek sok van belőlük, olyannyira, hogy leküzdésük szinte már sziszifuszi munka. Érezhető és megint előtérben van az etnikai-nemzeti sztereotip gondolkodás. Ennek oka talán épp a státustörvénnyel kapcsolatos médiaháború és az akörül kialakult pártviszályok. Ezt csak nagyon kitartó és hosszú neveléssel és tartalmas pedagógiai munkával lehet visszaszorítani, de leküzdeni vagy elnémítani talán soha. Érezhető még nagy harc az európaiság és az EU-csatlakozási küzdelem egyenlőtlenségében is. Ebben nagyrészt a politikai szereplők a hibásak, de az értelmiség úgy általában benne van az egészben. Magyarország már-már – legalábbis úgy érzi – ott toporog az ajtóban, míg ez Románia számára – úgy tűnik – fényévnyire van. Ez teljes mértékben behatárolja az értelmiség gondolkodását, még azokét is, akik egyébként egészséges szkeptikussággal vannak megáldva. A két ország kapcsolatának fejlődését gátolja a 20. század visszatoloncolása a diktatúrák ködös álfeudalizmusába és álfejlődő sztálinizmusába. Nincs erre jobb példa, mint gigászi építkezések és monstre ipartelepek mindkét országban vagy a szörnyűbbnél szörnyűbb lakótelepek komorsága és sivársága. A szétvert téeszekről, a csalódott gazdákról, a megnyomorított kisbirtokokról már nem is érdemes szólni. A lábra állásban mindkét ország olyan eszközökhöz nyúlt, és nyúl ma is, amelyek lehet, hogy jól jönnek a pillanatnyi szükségletek fényében, de inkább káros hatással vannak a két ország kapcsolatát tekintve. Sikeres kapcsolatfelvétel csak teljesen új alapokon lehetséges. Ehhez talán segítséget hozhat egy masszív értelmiségi vérfrissítés, egy újabb történelemszemlélet és egy teljesen államtól és pártpolitikától mentes diskurzus. A jövő elkezdődött?

THE GREAT CHANGE AND ITS CONSEQUENCES

1. After 1989

Undoubtedly, the spring of peoples surprised both countries, though it did not come unexpectedly. The euphoria of the beginning disappeared rapidly, not only because everyone thought that everything would change overnight, but also because they realized the two countries would be able to start learning democracy, resulting from the accomplishment of freedom, starting from the different historical and political premises. It is equally unquestionable that many realized that a certain degree of democracy had already been achieved, but at the same time the fruit of democracy would not be enjoyed by them, but only by the coming generations. Hungary soon claimed its Central-European status, while Romania was getting more and more into the marsh of the Balkans and Eastern Europe. Maybe we could not have expected anything else from a generation that was brought up in lies, on both sides of the frontier. The closeness between Hungarians and Romanians was lost, as a result, in everyday clichés and commonplaces. Some confusion appeared – which may have been even bigger for the national-nationalist movements – due to the fact that the Transylvanian part of Romania, including the Hungarians of Transylvania, was conceived of as part of Central Europe, like most of the Hungarians in the motherland. However, in this case, we are already in the midst of a conflict related to the search for national identity, about which I wrote at more length in the book entitled *The Remote Borderland: Transylvania in the Hungarian Imagination* (2001, Albany: SUNY Press). It is a fact that the big democratic change and along with it, the great friendship and closeness, was delayed in the case of most people. After that came disinformation…

2. The historical French-German reconciliation – at least as I can assess it through my friends and based on the experience accumulated during my stays abroad – is merely a myth. A well-planned and well-served one, though. The French are still not too delighted with the German unification, in which they recognize the aspirations of great powers. As concerns the Romanian-Hungarian relations, I believe the model is not very useful.

3. More dynamic Romanian-Hungarian relations. The best examples in this sense are the disputes and quarrels around the status law. Its dynamics cannot be enhanced. It is a fact, however, that the two states, which are neighbors, must find those links through which their relations can become friendlier and more balanced. The relations in the field of labor can be such a factor. Cultural relations are close to nil: I asked my students if they could name a Romanian film director. Nothing. I asked them if they knew Romanian composers: the answer was disappointing. A lady knew Enescu, but only because she was studying classical music. I asked: "Who was Károly

Kós?“ The answer was total silence, and when I said he was an architect, then some said, with wide-open eyes, “Yes, of course”. “Do you know any of his architectural works?“, I asked. No answer came. So that’s how we are doing in the field of culture.

4. Obstacles. There a lot of these, in large numbers, and overcoming them can be close to impossible. The presence of ethnic and national stereotypical thinking in the foreground is felt again. The cause may be the media war on the topic of the status law and the divergence between parties that was born around this act. This manner of thinking can only be rejected with the help of sustained and time-consuming education and through consistent pedagogical work, without being able to defeat or silence it for good. Another perceivable aspect is the big fight in the inequality of the European character and the race to join the EU. In this battle, the major culprits are the actors on the political scene, but also the intelligentsia at large, who take part in all this. Hungary is close to the threshold – or at least it feels so –, while for Romania this threshold seems to be at a considerable distance. This limits completely the thinking of intellectuals, even of those that are otherwise endowed with sound skepticism. The development of relations between the two countries is hindered by the re-placement of the 20th century in the darkness of dictatorships: pseudo-feudalism, and in the false developement of Stalinism. There is no better example for this than the gigantic constructions and the monstrous industrial colonies in both countries, or the despair and desolation of residential neighborhoods. Not to mention the destroyed cooperatives, the disappointed peasants and the destroyed small farms. In order to make them stand again, both countries used and continue to use the means that could seem welcome in the light of immediate needs, but which have a rather damaging influence on the relations between the two countries. An efficient reconstruction of relations is only possible on completely new bases. Maybe a massive intellectual transfusion will contribute to this, with a new view of history and a discourse that is totally independent from the state and party policy. Has the future started yet?

Ferenc LENDVAI L.

ELVEŢIA ORIENTULUI

KELET SVÁJCA

THE SWITZERLAND OF THE EAST

ELVEŢIA ORIENTULUI

Rugămintea Dvs. onorantă am primit-o târziu: Comisia de Filosofie a Academiei Ştiinţifice Maghiare nu este persoană juridică care ar putea avea o adresă poştală, astfel scrisoarea mi-a fost trimisă de către secretariatul Academiei la domiciliul meu din Miskolc. Acolo însă rămân doar două-trei zile pe săptămână, aşa încât – din nefericire – nu-mi pot vedea poşta decât peste o săptămână. Acum, pentru a grăbi lucrurile, voi trimite răspunsurile şi prin poştă, dar voi încerca şi prin e-mail. Din nefericire, situaţia mea de moment nu-mi permite un răspuns cu adevărat minuţios; pentru a compensa însă acest lucru vă trimit textul unui studiu de-al meu care se află în pragul publicării şi vă împuternicesc pe Dvs. de a-l prezenta liber, ori de a cita din el.

Iată răspunsurile mele la întrebările puse:

1. Mă tem că formulările „maghiari şi români", respectiv „Ungaria şi România" sunt aici prea abstracte. Din păcate, atât în Ungaria, cât şi în România majoritatea este alcătuită din naţionalişti – dacă nu totdeauna fanatici, dar periculoşi chiar şi numai prin naivitatea bunelor lor intenţii –, care cred că interesele celor două ţări nu sunt realizabile decât în detrimentul celeilalte. Ei nu vor să se apropie de ceilalţi, ci să-i învingă, nu vor să-i înţeleagă, ci numai să-i facă să accepte adevărurile lor (socotite ca atare) – zicând că după aceea poate urma apropierea şi înţelegerea. Minoritatea binevoitoare, inteligentă, trebuie deci să depună o muncă imensă în cele ce urmează, pentru a obţine ca opinia publică maghiară şi românească să recunoască: fără concesii şi gesturi reciproce (aici nu mă gândesc la lipsa principiilor, ci doar la acceptarea necondiţionată a adevărurilor care pot fi şi neplăcute) apropierea şi înţelegerea nu sunt posibile – şi că aceste două lucruri, la rândul lor, ţin de interesul elementar al ambelor state.

2. Cu toate că paralela dintre reconcilierea franco-germană, respectiv cea româno-maghiară este un pic forţată, ea are totuşi un conţinut cât de cât real. Nemţii şi francezii n-au fost nici ei duşmani de la început, au devenit inamici doar datorită unor condiţii specifice – şi numai pentru o perioadă de timp –, dat fiind că relaţiile normale din trecut au fost deteriorate de aspiraţiile de cucerire începând cu Ludovic al XIV-lea şi al XV-lea până la Napoleon I şi Napoleon al III-lea, respectiv de la Bismarck până la Hitler, care pe urmă au fost proiectate şi în trecutul cel mai îndepărtat (pentru naţionaliştii francezi toţi nemţii sunt „barbari din naştere" şi se pare că până şi în pădurile virgine ale Germaniei trăiau nazişti – în schimb, sabia monumentului lui Arminius nu arată în direcţia Romei, ci spre Paris). Cultura germană a secolelor XVIII-XIX a învăţat foarte multe de la cea franceză (Frederic cel Mare zicea că un om cultivat nu poate scrie decât în franceză), iar cea franceză de la cea germană în secolele XIX-XX (vezi de exemplu pe „francezii" Mozart sau Hegel). Între cele două state, mărul discordiei a fost într-adevăr Alsacia

– ţinut german din punct de vedere geografic, dar şi etnografic la început, însă în mod evident francez prin gândirea sa politică de la marea revoluţie încoace; situaţia acestei regiuni însă pare că se va reglementa în mod satisfăcător pentru ambele părţi în cadrul Uniunii Europene. Efectuând comparaţia, reiese că şi între maghiari şi români numai după 1848/1867 s-au înrăutăţit în mod fatal relaţiile până atunci normale (împestriţate din când în când cu ciocniri), când elita politică maghiară a forţat anexarea Transilvaniei şi astfel, în cadrul sistemului politic antidemocratic ungar, a realizat întradevăr opresiunea faţă de românii din Transilvania. În schimb, după 1918, graniţele au fost trasate de către români, printr-un dictat unilateral. Sper că ştiu bine că intelectualii români din trecut au învăţat multe din cultura maghiară („şcoala ardeleană"), iar în ciuda faptului că putem aduce mai puţine exemple pentru situaţia inversă, posibilităţile au fost fără îndoială mult mai numeroase. Din partea maghiarilor a fost un lucru stupid să se lege de graniţele de după 1918 (frontierele sunt aşa cum sunt în toată Europa), întrucât situaţia Ardealului, a românilor şi maghiarilor din Ardeal poate fi soluţionată şi ea, în mod liniştitor, doar prin deblocarea ermetismelor de stat şi, desigur, prin voinţa proprie a celor ce trăiesc în această regiune.

3. Sunt de acord cu acei geopoliticieni care susţin că bazinul Carpato-Danubian şi cel Balcano-Danubian (altfel spus Câmpia Ungariei şi Câmpia Română) formează de fapt o vale a Dunării unitară, integrându-se astfel în unitatea mai mare a Europei de Sud-Est. (Apartenenţa la Europa Centrală este doar un vis trufaş din partea ambelor popoare). În acest fel, colaborarea poate avea mari perspective geopolitice atât spre interior în cadrul integrării, cât şi spre exterior (spre Balcani), în cadrul diverselor medieri.

4. Cred că principalul obstacol în calea înţelegerii între cele două popoare este lipsa de analiză a istoriei şi a conflictelor istorice, ba chiar a prejudiciilor şi suferinţelor – obstacol care îşi exercită efectul până în ziua de azi. Este evident că în acest caz ambele părţi ar trebui să se confrunte cu fapte neplăcute şi ar trebui să recunoască mari greşeli istorice – iar în acelaşi timp ar trebui să se renunţe definitiv la crearea de argumente din evaluarea într-un fel sau altul a faptelor istorice, pentru confirmarea intereselor şi aspiraţiilor din prezent. Morţii căzuţi în luptele istorice n-ar trebui fie consemnaţi într-o contabilitate cu rubrici „debit-credit" şi cu facturi, ci ar trebui să fie plânşi reciproc, de ambele părţi. Nu ar trebui să i se impute de la bun început intenţii rele, pe de o parte, să zicem, lui Kossuth, iar de cealaltă parte, să zicem, lui Iancu – ci ar trebui să se observe că, deşi bunele lor intenţii nu s-au putut întâlni, acestea puteau fi totuşi intenţii bune. De partea română ar trebui să se accepte faptul că adevărul sau falsitatea continuităţii dacoromâne sunt cu totul indiferente în ceea ce priveşte apartenenţa Transilvaniei, iar de partea maghiară faptul că în Transilvania populaţia română – privată de drepturi politice – s-a aflat în majoritate mereu crescândă de mai multe secole încoace. Şi ca să tragem din toate acestea o concluzie pentru situaţia actuală: desigur, îi priveşte pe maghiarii din Transilvania decizia individuală, dar eu am convingerea fermă că ei nu ar trebui să-şi fluture legi-

timaţia cu Sfânta Coroană[1] (ca un surogat şi pierduţi în reveria trecutului), ci să se străduiască pentru o înţelegere cu vecinii lor români ardeleni, în privinţa viitorului comun; iar românii din Transilvania, pentru asigurarea unor drepturi şi posibilităţi corespunzătoare concetăţenilor maghiari, astfel ca aceştia – şi cu paşaport românesc – să se simtă acasă în patria comună care este Transilvania. Pentru că s-ar putea ca Ungaria de dinainte de 1918 să nu fi fost *Vaterland*[2] pentru populaţia românească, iar România de după 1918 pentru cea maghiară, dar cu toate acestea Transilvania mai poate fi *Heimat*[3] comun pentru amândouă. Potrivit sintagmei mult citate, Ardealul ar putea fi „Elveţia Orientului". Ei bine, cine cunoaşte istoria Elveţiei ştie că etniile, confesiunile religioase, cantoanele şi oraşele elveţiene au dus între ele lupte crâncene şi sângeroase de-a lungul istoriei. Totuşi, astăzi trăiesc în bună pace unii cu alţii şi pe lângă tradiţiile şi culturile locale cărora le poartă de grijă împreună, se află totodată în legătură strânsă şi liberă cu culturile franceză şi germană. Într-adevăr, avem ce învăţa de la ei.

[1] Legitimaţia obţinută prin prevederile legii statutului.
[2] Pământ natal
[3] Patrie

KELET SVÁJCA

Megtisztelő fölkérésüket késve kaptam meg: az MTA Filozófiai Bizottsága ugyanis nem jogi személy, melynek ilyenként postacíme lehetne, így az Akadémia titkársága a levelet utánamküldte miskolci lakáscímemre. Ott viszont hetenként csak 2-3 napot tartózkodom, így szerencsétlen esetben csak egy hét múlva látom a postámat. Most, hogy gyorsítsam a dolgokat, föladom ugyan a választ levélben is, de megkísérlem e-mailben is eljuttatni. Jelenlegi körülményeim sajnos nem tesznek lehetővé egy valóban alapos válaszadást: ennek pótlására elküldöm egy megjelenés előtt álló tanulmányom szövegét, s fölhatalmazom Önöket, hogy szabadon ismertessék vagy idézzenek belőle.

Válaszaim a föltett kérdésekre:

1. Attól tartok, hogy a „magyarok és románok", illetőleg a „Magyarország és Románia" kifejezések itt túl elvontak. Sajnos mind Magyarországon, mind Romániában többséget képeznek a – ha nem is mindig elvakult, de még naiv jó szándékaikban is veszélyes – nacionalisták, akik a két ország érdekeit csak egymás rovására tartják érvényesíthetőknek. Nem közeledni akarnak egymáshoz, hanem legyőzni egymást, nem megérteni akarják a másikat, hanem saját (vélt) igazságaikat elfogadtatni vele: majd akkor lehet úgymond közeledés és megértés. Az értelmesen jó szándékú kisebbségnek további kemény munkát kell tehát folytatnia azért, hogy a magyar, illetve román közvéleménnyel beláttassa: kölcsönös engedmények és gesztusok nélkül (ahol azonban nem elvtelenségekre gondolok, csak az esetleg kellemetlen igazságok föltétel nélküli elfogadására) közeledés és megértés nem lehetséges – és hogy ez viszont elemi érdeke mindkét államnak.

2. A német–francia, illetve magyar–román megbékélés párhuzama ugyan kissé erőltetett, de valami reális tartalma azért mégis van. A németek és a franciák sem voltak már eleve ősellenségek, csak sajátos körülmények között lettek – egy ideig – azzá. A korábban nagyjából normális viszonyt ugyanis megrontották a francia, illetve német hódító törekvések XIV. és XV. Lajostól I. és III. Napóleonig, illetőleg Bismarcktól Hitlerig, s ezt aztán visszavetítették a legősibb időkbe is (a francia nacionalistáknak minden német „született barbár", és már a germán őserdőkben is úgymond nácik éltek, viszont Arminius emlékművének kardja nem Róma, hanem Párizs felé mutat). A német kultúra a XVIII–XIX. században rengeteget tanult a franciától (Nagy Frigyes szerint művelt ember csak franciául írhat), a francia meg a XIX–XX. században a némettől (vö. pl. a „francia" Mozart vagy Hegel). A két ország között valóban Eris almája volt a földrajzilag és eredetileg néprajzilag is német, de politikai érzületében a nagy forradalom óta egyértelműen francia Elzász, ám ennek helyzete az Európai Unión belül mindkét oldal számára megnyugtatóan látszik rendeződni. Ha megvonjuk a párhuzamot: magyarok és románok között is valójában csak 1848/1867 után romlott meg végzetesen a korább-

bi normális (időnkénti összeütközésekkel tarkított) viszony, amikor is a magyar politikai elit keresztülerőszakolta Erdély beolvasztását, s ezzel, az antidemokratikus magyar politikai rendszer keretei között, valóban elnyomást valósított meg az erdélyi románokkal szemben – viszont 1918 után román részről húzták meg a határokat egyoldalú diktátummal. Remélem, jól tudom, hogy román értelmiségiek korábban sokat tanultak a magyar kultúrától („erdélyi iskola"), s ha talán a fordítottjára kevesebb példát lehet is hozni, lehetőség bizonyára több is lett volna, erre is. A határokat 1918 után nagy ostobaság volt magyar részről bolygatni (a határok egész Európában olyanok, amilyenek), Erdély és az erdélyi románok és magyarok helyzete ugyanis alapvetően szintén az állami elzárkózások föloldása nyomán és persze az itt élők saját akarata szerint rendeződhet csak megnyugtatóan.

3. Azokkal a geopolitikusokkal értek egyet, akik szerint a kettős, Kárpát–Duna- és Balkán–Duna-medence (másként a Magyar Alföld és a Román Alföld) lényegében egy egységes Duna-völgyet képez, s így tartozik Délkelet-Európa nagyobb egységébe. (Az ún. Közép-Európához való tartozás mindkét nép esetében csak egy fennhéjázó álom.) Így az együttműködésnek nagy geopolitikai perspektívái lehetnek, mind befelé az integrálódásban, mind kifelé (a Balkán felé) a különféle közvetítésekben.

4. Azt gondolom, hogy a történelem és a történelmi ellentétek, sőt sérelmek és szenvedések föl nem dolgozása a legfőbb akadálya a két nép közti megértésnek, éspedig mind a mai napig kihatóan. Itt nyilván mindkét oldalon szembe kellene nézni kellemetlen tényekkel, s el kellene ismerni nagy történelmi hibákat és tévedéseket – miközben végképp föl kellene hagyni egyszersmind azzal, hogy a történelmi tények ilyen vagy olyan értékeléséből érveket kovácsoljanak a jelen törekvések és érdekérvényesítések számára. Nem kellene „tartozik-követel" könyvelésben és számlákban el- és leszámolni a történelmi harcok halottait, hanem kölcsönösen és viszonosan meg kellene őket gyászolni. Nem kellene eleve rossz szándékokat tulajdonítani az egyik oldalon mondjuk Kossuthnak, a másik oldalon mondjuk Iancunak, hanem meglátni, hogy ha jó szándékaik nem is tudtak összetalálkozni, attól még lehettek jó szándékok. Román oldalról be kellene látni, hogy a dákoromán kontinuitás igazsága vagy nem-igazsága teljesen közömbös Erdély hovatartozását illetően, magyar oldalról meg azt, hogy Erdélyben már évszázadok óta a – politikai jogokkal nem rendelkezett – román lakosság volt egyre növekvő többségben. Mindebből levonva a következtetést a mai helyzetre nézve: természetesen az erdélyi magyarokra tartozik a személyenkénti saját döntésük, nekem azonban szilárd meggyőződésem, hogy nem a szent koronás igazolványt kellene (szurrogátumként és a múltba révedve) lobogtatniuk, hanem erdélyi román szomszédaikkal kellene patrióta megértésre törekedniük a közös jövőt illetően, az erdélyi románoknak meg arra, hogy magyar kisebbségi polgártársaiknak megfelelő jogokat és lehetőségeket biztosítva azok román útlevéllel is otthon érezzék magukat közös erdélyi hazájukban. Mert lehet, hogy az 1918 előtti Magyarország nem lehetett *Vaterland* a román, az 1918 utáni Románia meg a magyar lakosság számára, de ettől Erdély még le-

het közös *Heimat* mindkettejüknek. A sokat idézett mondás szerint Erdély lehetne úgymond a „keleti Svájc". Nos, aki ismeri Svájc történelmét, az tudja, hogy a svájci etnikumok és vallásfelekezetek, kantonok és városok a történelem során számos kegyetlen és véres harcot vívtak egymással. Ma mégis egészen jól megvannak, s közösen ápolt helyi kultúráik meg tradícióik mellett szoros, ugyanakkor szabad kapcsolatban vannak a francia és a német kultúrával is. Tényleg van mit tanulni tőlük.

THE SWITZERLAND OF THE EAST

Your honoring request reached me with delay, as the Philosophy Committee of the Hungarian Academy of Science has no legal personality, and therefore no address, so your letter had to be sent after me to my home address in Miskolc. However, I only spend two or three days a week there, and in unfortunate situations I only receive my correspondence with a week's delay. In order to act more swiftly, I will post my answers, and also attempt to send it by e-mail. Unfortunately, my present situation does not allow me to provide a thorough answer: to make up for this, however, I am sending you a study that I am preparing for publication, and give you the right to freely quote from it or disseminate it otherwise.

Here are my answers to the above questions:

1. I am afraid the formulations "Hungarians and Romanians", and "Hungary and Romania" are too abstract here. Unfortunately, in both Hungary and Romania the majority is still nationalist – if not always fanatic, but dangerous even through their naive good intentions – who believe that the interests of the two states are only achievable to the detriment of each other. They do not want to get closer to each other, but to defeat each other, they do not want to understand, but rather make each other accept their own truths (perceived as such) – saying that after that can come closeness and understanding. The intelligent well-intended minority must therefore make immense efforts in the future to have the Hungarian and Romanian public opinion admit that without concessions and reciprocal gestures (and here I do not mean giving up principles, but only accepting unconditionally truths that can also be unpleasant), closeness and understanding are not possible – and that these two things, in turn, pertain to the basic interests of both states.

2. Although the parallel between the French-German reconciliation and the Romanian-Hungarian one is somewhat forced, it has a grain of truth. The Germans and the French were not enemies from the beginning, but they became enemies due to specific conditions – and only for a while –, because the normal relations in the past were damaged by the conquering aspirations beginning with Louis XIV and Louis XV and down to Napoleon I and Napoleon III, and from Bismarck to Hitler respectively, which, afterwards, were projected to the more distant past (for the French nationalists all Germans are "barbarians by birth" and it seems that the virgin forests of Germany were inhabited by Nazis – on the other hand, the sword of the monument of Arminius does not point to Rome, but to Paris). The German culture of the 18th-19th centuries borrowed a lot from the French one (Frederick the Great used to say that a cultured man can only write in French), as did the French from the German in the 19th-20th centuries (see the examples of the "French" Mozart and Hegel). Between the two states, the

bone of contention was indeed Alsace – a German land geographically speaking, and also ethnographically at the beginning, but obviously French through its political thinking since the Great Revolution on –, but it seems that the situation of this region will be settled satisfactorily for both sides within the European Union. In comparison, it is clear that between the Hungarians and the Romanians also, relations were fatally damaged only after 1848/1867, when the Hungarian political elite imposed by force the unification of Transylvania with Hungary, and by this, within the anti-democratic Hungarian political system, it oppressed the Romanians of Transylvania. However, after 1918 the borders were drawn by the Romanians through a unilateral dictate. I hope I am correct in understanding that the Romanian intellectuals in the past learnt a lot from the Hungarian culture ("The Transylvanian School"), and despite the fact that we can show fewer examples for the reversed situation, the possibilities were undoubtedly much more numerous. On the part of the Hungarians, it was stupid to hang on to the borders after 1918 (borders are as they are in the entire Europe), given that the situation of Transylvania and of the Romanians and Hungarians in Transylvania can be solved satisfactorily only through the dilution of barriers from the state, and of course by the will of those that inhabit this region.

3. I agree with those geo-politicians that state that the Carpathian-Danube and Balkan-Danubian basin (in other words, the Hungarian Plains and the Romanian Plains) form, in fact, a valley of the unitary Danube, thus integrating in the larger unity of South-Eastern Europe. (Belonging to Central Europe is merely an arrogant dream of both peoples.) Thus, collaboration could have important geopolitical perspectives, both toward the interior in what concerns integration, and toward the exterior (toward the Balkans), as concerns various mediations.

4. I believe that the major obstacle to understanding between the two peoples is the lack of analysis of history and historical conflicts, moreover, of damage and suffering, an obstacle that has had a long-lasting influence. It is obvious that in this case both parties should be confronted with unpleasant facts and should admit to big mistakes, including historical ones – and at the same time they should definitively give up the development of arguments through the evaluation of historical facts, in one way or another, for the relevance of interests and in favor of aspirations in the present. The people that died in historical battles should not be counted in the debit-credit style, and billed, but rather be mourned reciprocally by both parties. Bad intentions should not be attributed from the very beginning to, say, Kossuth, and Iancu, respectively – it should be noticed that although their good intentions could not meet, they could have been good. The Romanian side should accept the fact that the truth or falsehood of the Dacian-Romanian continuity are completely irrelevant as concerns the belonging of Transylvania, and the Hungarian part should accept that the Romanian population of Transylvania – deprived of political rights – has been increas-

ingly superior in numbers for several centuries now. And to conclude from all these for the present situation: it is only natural that the Hungarians of Transylvania shall make their individual decision, although I am firmly convinced that they should not wave their certificates[4] with the Holy Crown (as a surrogate, with their eyes lost in the reverie of the past), but rather look for patriotic understanding with their Romanian neighbors in Transylvania as concerns their common future, and the Romanians of Transylvania, granting equal rights and possibilities for their minority Hungarian fellow-citizens, would need to make them feel at home even with their Romanian passport in their common Transylvanian land. Although it might be that Hungary before 1918 was not the *Vaterland* for the Romanian population, and Romania after 1918 was not one for the Hungarians, Transylvania can still be a common *Heimat* for both. According to the much cited phrase, Transylvania could be the "Switzerland of the East". Well, whoever knows the history of Switzerland, also knows that the Swiss ethnies, the religious congregations, the cantons and the towns fought bloody battles in history. However, today they live in peace with each other, and besides the local cultures and traditions that they cherish together, they are closely tied with both the French and the German cultures. Indeed, there is a lot we can learn from them.

[4] The "Hungarian identity" proving document issued by the Hungarian state, as a provision of the status law.

Árpád MÁRTON

SIMILARITĂŢI ŞI DIFERENŢE ÎNTRE CELE DOUĂ MODELE

A KÉT MODELL HASONLÓSÁGA ÉS KÜLÖNBÖZŐSÉGE

SIMILARITIES AND DISSIMILARITIES BETWEEN THE TWO MODELS

SIMILARITĂŢI ŞI DIFERENŢE ÎNTRE CELE DOUĂ MODELE

La scrisoarea dumneavoastră, iată răspunsul meu pe puncte:

1. După părerea mea, aşteptările s-au realizat într-o măsură relativ mică, deoarece, datorită propagandei diversioniste din anii precedenţi, populaţia românească a ţării nu a înţeles şi nu crede nici în ziua de azi că pretenţia populaţiei maghiare nu urmăreşte obţinerea unor privilegii ci revendicarea drepturilor sale pierdute.

2. Paralela istorică cu francezi şi germani nu este cea mai potrivită, deoarece există diferenţe esenţiale atât din punctul de vedere istoric, cât şi din cel al situaţiei create. Eu aş dori să subliniez acum doar factorii de importanţă în legătură cu maghiarii din România:

a) până la 1918, pe teritoriul Transilvaniei conducătorii au fost aleşi timp de secole din rândurile comunităţii maghiare, această comunitate dispunând şi de cel mai mare potenţial economic, care a făcut posibilă funcţionarea unui sistem instituţional de valoare aproape totală;

b) înainte de 1918, de-a lungul mai multor secole, comunitatea secuilor dispunea de autonomie, chiar dacă aceasta avea conţinut schimbător; în 1918, la marea adunare a românilor care revendica unirea, i s-a promis această autonomie; în anii ’50, deşi cu restricţii, avea de asemenea autonomie; în ianuarie 1990, promisiunea în acest sens a fost reînnoită;

c) până în ziua de astăzi, în România există o comunitate maghiară al cărei număr depăşeşte un milion şi jumătate – adică este mai mare decât populaţia câtorva ţări din Europa –, care vorbeşte limba proprie, dispune de cultură proprie (până la cel mai înalt nivel) şi este conştientă de propria ei identitate.

După cum se ştie, toate acestea nu au fost şi nu sunt caracteristice, în aceeaşi măsură, pentru comunitatea germană din Franţa. Prin urmare este un lucru natural ca pentru soluţionarea problemelor comunităţii maghiare din România să se dea un răspuns diferit de cel pe care îl oferă înţelegerea franco-germană.

3. În afară de situaţia de vecinătate a celor două ţări: sistemul de relaţii economice, care este destul de însemnat în prezent şi dispune de posibilităţi mult mai mari, imposibilitatea de a rezolva problemele inundaţiilor şi ale protecţiei mediului în mod separat, caracterul complementar al economiei sub mai multe aspecte, interesele comune privitoare la integrarea europeană şi la dezvoltarea infrastructurală.

4. Văd două obstacole majore:

a) lipsa înţelegerii din partea comunităţii românilor, despre care am vorbit la punctul 1;

b) provocarea tensiunilor artificiale în ambele ţări, în vederea acumulării capitalului politic.

Cred că dacă punctul a) ar putea fi soluţionat – ori prin cunoaşterea istoriei reale de către populaţia ţării, convingând-o pe aceasta de justeţea revendicărilor şi explicând că acest lucru nu înseamnă nici un fel de pericol, ori prin crearea, pe calea legislaţiei şi a măsurilor administrative corespunzătoare, a unui cadru în care problemele comunitar-naţionale majore ale comunităţii maghiare din România ar putea fi rezolvate –, atunci cele amintite în punctul b) ar avea şi ele mai puţin succes, deoarece populaţia ori va fi înţeles, ori va fi trăit experienţa că pericolele care sunt evocate la tot pasul nu există.

A KÉT MODELL HASONLÓSÁGA ÉS KÜLÖNBÖZŐSÉGE

Levelükre, pontonként, a következő a válaszom:

1. Érzésem szerint a várakozások viszonylag kis mértékben teljesültek, ugyanis az azelőtti esztendők félrevezető propagandájának köszönhetően az ország román lakossága nem értette meg, és mind a mai napig nem hiszi, hogy a magyar közösség igénye nem privilégium, hanem elvesztett jogainak visszakérése.

2. A francia–német történelmi párhuzam nem a legszerencsésebb, hiszen mind történelmileg, mind a kialakult helyzet szintjén lényeges eltérések vannak. Én most csak a romániai magyarság viszonylatában a legfontosabb tényezőket emelném ki:

a) 1918-ig Erdély területén több évszázadon keresztül a magyar közösség soraiból kerültek ki a vezetők, e közösségé volt a legnagyobb gazdasági potenciál is, mely lehetővé tette egy majdnem teljes értékű intézményrendszer működését;

b) 1918 előtt a székely közösség több évszázadon keresztül változó tartalommal ugyan, de rendelkezett autonómiával; 1918-ban az egyesülést igénylő román nagygyűlés ezt az autonómiát meg is ígérte nekik; az 50-es években szűkítetten ugyan, de szintén megvolt az autonómiája; 1990 januárjában ismét ígéretet kapott erre;

c) mind a mai napig Romániában egy másfél milliót meghaladó, azaz több európai ország lakosságánál nagyobb magyar közösség létezik, amely beszéli a nyelvét, saját kultúrája, beleértve a legmagasabb szintűt is, és identitástudata van.

Amint tudjuk, mindez ily mértékben nem érvényes és nem volt érvényes a franciaországi német közösségre. Természetes tehát, hogy a romániai magyar közösség kérdéseinek megoldására más választ kell adni, mint amit a német–francia egyezség tartalmaz.

3. A két ország szomszédos voltán kívül a jelenleg is eléggé nagy mértékű és lényegesen nagyobb lehetőségekkel rendelkező gazdasági kapcsolatrendszer, az árvíz- és környezetvédelmi kérdések külön-külön megoldásának lehetetlen volta, a gazdaság több vonatkozásában kiegészítő jellege, eurointegrációs és infrastrukturális fejlesztése közös érdekek.

4. Két fő akadályt látok:

a) az 1-es pontban már felsorolt értetlenséget a román közösség soraiban;

b) mindkét országban politikai tőke szerzése céljából történő mesterséges feszültséggerjesztés.

Úgy érzem, hogyha azt a pontot sikerül megoldani akár úgy, hogy megismertetik a lakossággal a valós történelmet, elhitetik ezáltal az igények jogosságát, és megmagyarázzák, hogy ez semmiféle veszélyt nem jelent, akár úgy, hogy megfelelő törvénykezés és adminisztratív intézkedések útján létrejön az

a keret, amely megoldaná a romániai magyar közösség főbb nemzeti közösségi problémáit, akkor a b. pontnak is kevesebb sikere lenne, hiszen a lakosság vagy megértette, vagy tapasztalta, hogy a minduntalan hangoztatott veszélyek nem léteznek.

SIMILARITIES AND DISSIMILARITIES BETWEEN THE TWO MODELS

Here are my answers to your letter, item by item:

1. In my opinion, the expectations were met to a relatively small extent, because due to the diversion propaganda of the last years, the Romanian population of the country did not understand and still does not believe that the claim of the Hungarian population is not a privilege, but the claim for the lost rights.

2. The historical parallel with the French and the Germans is not the most adequate, because there are essential differences both from the historical point of view, and from that of the resulting situation. I would like to underline a few important factors connected to the Hungarians in Romania:

a) up to 1918, on the territory of Transylvania the leaders were elected from the Hungarian community, as this community held the most important economic potential, which made it possible for an almost perfect institutional system to function;

b) before 1918, for many centuries, the community of the Szeklers was autonomous, even if this autonomy was defined in different times in different terms; in 1918, the great assembly of the Romanians that claimed unification promised autonomy to the Szeklers; in the '50s, though with some restrictions, they still enjoyed some autonomy; in January 1990, this promise was renewed;

c) to this day, in Romania there is a Hungarian community of over a million and a half – that is, it outnumbers the population of a few European countries –, who speak their own language, have their own culture (to the highest levels) and are aware of their identity.

As it is known, all these are not characteristic and were not characteristic to the same extent for the German community in France. As a consequence, it is natural that for the resolution of the problems of the Hungarian community in Romania there should be a different answer than that provided by the French-German settlement.

3. Except for the situation of vicinity between the two states: the system of economic relations, which is rather significant at present and has a lot of potential, the impossibility to solve the problems of floods and protection of the environment separately, the complementary character of the economy in several aspects, the common interests regarding European integration and the development of infrastructure.

4. I see two major obstacles:

a) a lack of understanding on the side of the Romanians, which I discussed under point 1;

b) causing artificial tension in both countries, in order to gain political capital.

I believe that if point a. was solved – either by the genuine knowledge of history by the population of the country, convincing them of the rightfulness of the claims and explaining that this does not mean any danger, or through the development, by means of legislation and adequate administrative measures, of a framework in which the major national-community issues of the Hungarians in Romania can be solved – then the tactics mentioned in point b. would be less successful, because the population will have either understood or experienced the fact that the dangers that are mentioned all the time do not exist, in fact.

Zsolt NÉMETH

PROVOCĂRILE SECURITĂŢII GLOBALE

A GLOBÁLIS BIZTONSÁG KIHÍVÁSAI

THE CHALLENGES TO GLOBAL SECURITY

PROVOCĂRILE SECURITĂŢII GLOBALE

1. Nu cred că aşteptările românilor şi ale maghiarilor ar fi fost diferite în zilele fierbinţi ale lui decembrie 1989, atât în ceea ce priveşte relaţiile reciproce, cât şi viitorul în general. De ambele părţi se aştepta ca cele două ţări să înceapă foarte repede alinierea la Europa de Vest atât în sensul vecinătăţii, cât şi al politicii şi al economiei. A fost clar că aceasta este o sarcină mult mai dificilă pentru România după epoca Ceauşescu, decât pentru Ungaria după era „comunismului de tip gulaş" al lui Kádár. Totuşi, ambele părţi – cel puţin oamenii străzii de ambele părţi – s-au aşteptat că vom fi forţe de tracţiune unii pentru alţii.

Anii '90 au fost ani ai deziluziilor, deoarece alinierea a demarat foarte încet. La început se vedeau mai mult semnele unui declin. Nici una dintre ţările Europei Centrale, prin urmare nici ţările noastre nu au făcut excepţie în această privinţă. Ungaria a părăsit fundul prăpastiei doar spre sfârşitul deceniului. Asta a însemnat o întârziere, chiar dacă nu foarte mare, faţă de celelalte ţări cu succes din zonă – întârzierea a fost însă recuperată până astăzi, mai mult, o seamă de analişti străini consideră Ungaria ca fiind ţara care a obţinut cele mai multe succese.

Fără a mitiza politica de vecinătate, trebuie remarcat faptul că la succesul Ungariei au contribuit într-o oarecare măsură relaţiile de bună vecinătate, printre altele legăturile româno-maghiare, care s-au dezvoltat fără îndoială într-o direcţie favorabilă de la 1998 încoace. Disputa pe marginea legii statutului n-a reuşit să umbrească această perioadă decât pentru câteva luni.

Dar, pentru ca aşteptările din 1989 să se îndeplinească, nu ajunge să avem o relaţie bună în sensul oficial, ci este tot atât de important ca bunele relaţii să acopere un conţinut concret. Din această cauză, politica externă maghiară urmăreşte două obiective. Pe de o parte îşi concentrează forţele pentru ca relaţiile bune să fie efectiv utile pentru minorităţi, pentru că numai acest lucru poate autentifica relaţiile interstatale. Pe de altă parte, primul ministru Viktor Orbán a înmânat omologului său român un pachet de proiecte de colaborare economică, prin realizarea cărora s-ar putea ajunge ca România să valorifice şi ea avantajele bunei vecinătăţi.

2. Sunt de acord cu afirmaţia că apropierea celor două naţiuni trebuie să urmeze exemple occidentale, deoarece sistemul de valori european este numitorul comun pe baza căruia putem să reglementăm treburile noastre comune.

Nu este însă indiferent care sunt modelele din Occident pe care le vom urma la modul concret. Altfel se prezintă modelul franco-german, decât cel germano-belgian, germano-danez, anglo-irlandez sau chiar italo-austriac. Acestea se deosebesc datorită faptului că încearcă să trateze probleme cu caracter diferit.

Îndrăznesc să cred că puţini sunt aceia care admiră cele petrecute în relaţia franco-germană, la fel de mult ca mine. Cu toate acestea însă, trebuie să vedem că problemele istorice ereditare ale relaţiilor româno-maghiare se deosebesc în mod semnificativ de problematica franco-germană. Legăturile franco-germane constituie doar în al doilea rând o chestiune a Alsaciei, ele ţin în primul rând de relaţiile între două mari puteri vecine. În cazul României şi Ungariei nu este vorba de aşa ceva. Pe de altă parte, Alsacia nu este Transilvania. Să reamintesc doar una dintre deosebirile esenţiale: diversitatea religioasă a Alsaciei este mult mai redusă decât cea a Transilvaniei. Mult mai important este însă faptul că în Transilvania şi în Alsacia trăiesc naţionalităţi cu structuri identitare complet diferite.

Bineînţeles, nu numai Alsacia se deosebeşte de Transilvania, însăşi Europa nu are nici o regiune similară, pentru că Transilvania este unică şi irepetabilă. Dacă ar fi să o comparăm cu una dintre celelalte regiuni, consider că Tirolul de Sud ar putea fi o zonă asemănătoare, deoarece şi acolo relaţiile interetnice constituie problema primordială, pe lângă legăturile dintre minoritate şi patria mamă. Prin urmare, eu aş căuta idei în vederea rezolvării pe scară largă a problemelor noastre mai degrabă în legăturile dintre Italia şi Austria, cu menţiunea că nimic nu poate fi preluat fără să fie adaptat situaţiei.

Obiectivul nu este copierea modelului franco-german sau a celui italo-austriac, ci ca să facem în aşa fel încât peste douăzeci de ani, dacă cineva vrea să arate un exemplu european de urmat cu privire la reconcilierea între două naţiuni, modelul româno-maghiar să fie în mod natural acela care-i va veni prima dată în minte.

3. Să-mi fie permis să mă concentrez în răspunsul meu asupra unei singure consideraţii: cea a politicii de securitate. (Bineînţeles, cu observaţia că şi din numeroase alte motive cooperarea româno-maghiară este foarte necesară.)

Ca o învăţătură a tragediei americane din 11 septembrie, au primit un accent special câteva chestiuni, la care nu ne-am gândit altfel nici în trecut, însă atunci nu a fost atât de evident pentru cele două părţi, că interesele noastre nu numai că nu sunt în contradicţie, ci sunt efectiv concordante.

Una din concluziile cele mai importante ale tragediei americane este importanţa unui stat suveran care garantează securitatea cetăţenilor săi. Oamenii se pot simţi în siguranţă doar într-un stat care, pe lângă faptul că este democratic, se află în deplina posesie a suveranităţii sale, adică poate să-şi îndeplinească fără deficienţe sarcinile pe care interesele cetăţenilor i le impun. Adică cetăţenii români şi maghiari – printre aceştia din urmă şi maghiarii din Transilvania – au interesul ca statul în care trăiesc să fie la înălţime din toate punctele de vedere.

Deoarece statul maghiar este obligat prin constituţie să-şi asume responsabilitatea faţă de maghiarii de peste hotare, din cauza celor aproape două milioane de maghiari care trăiesc în România, Ungaria este profund interesată ca România să fie o ţară eficientă, să-şi poată exercita suveranitatea statală cu cât mai mult succes spre binele cetăţenilor săi – printre aceştia şi spre

cel al maghiarilor din Transilvania. Interesul comun este deci colaborarea în toate domeniile, în care acest deziderat poate fi promovat.

Aici însă nu este vorba numai de un ajutor unilateral, ci de colaborare, deoarece nu numai Ungaria este interesată de succesul României, dar şi România de cel al Ungariei. Căci riscurile securităţii nu cunosc hotare. Astăzi este la modă să vorbim mai mult de provocările securităţii globale, dar asta nu ne poate face să uităm că cea mai mare parte a riscurilor are o rază de acţiune mai redusă, regională. Prin urmare, independent de problema minorităţilor, ţările vecine sunt interesate de succesul reciproc, de asigurarea suveranităţii celeilalte.

4. Sper că nu există nici un obstacol în acest sens. Întrebarea cheie este chestiunea minoritară. Dacă chestiunea minorităţilor nu ar avea dimensiunea pe care o are, atunci ar fi vorba de o relaţie de vecinătate obişnuită, care nu s-ar deosebi sub nici un aspect de legăturile dintre alte două state vecine din Europa. Importanţa chestiunii minoritare nu poate fi diminuată, deoarece graniţele au fost schiţate în 1920 în aşa fel încât problema maghiarilor din Transilvania a devenit pentru totdeauna în mod firesc problema-cheie a relaţiilor româno-maghiare.

Acest fapt nu înseamnă însă un obstacol. El ar putea fi o piedică în cazul în care ambele părţi au reţineri fundamentale faţă de cealaltă, ambele părţi ştiind că maghiarii din Transilvania se simt prost în situaţia dată. Dacă starea sufletească a minorităţii se ameliorează, ea îmbunătăţeşte automat relaţiile dintre state, ba mai mult, poate deveni forţa motrică a acestor relaţii.

Ceea ce este justificat, de exemplu, prin afirmaţia foarte potrivită, după mine, a lui Mircea Geoană, conform căreia relaţiile româno-maghiare au trecut cu brio examenul legii statutului, iar astăzi sunt mai puternice ca oricând. S-a reuşit reglementarea unei chestiuni controversate foarte importante, cu acordul considerabil al minorităţii maghiare, ceea ce este un succes în baza căruia am putea spune retroactiv despre întreaga dispută că a fost profitabilă.

Accelerarea procesului de apropiere poate fi ajutată de orice iniţiativă care consolidează, cu participarea şi cu acordul maghiarimii din Transilvania, relaţiile între cele două state, respectiv între cele două naţiuni. Într-un anumit sens – abstract din punctul de vedere al dreptului internaţional –, relaţiile bilaterale româno-maghiare sunt în realitate tripartite: ele înglobează şi relaţiile dintre maghiarimea din Transilvania şi statul român, respectiv cele dintre maghiarimea din Transilvania şi ţara mamă. Orice iniţiativă poate fi pozitivă, dacă ea consolidează armonia şi înţelegerea pe oricare dintre laturile acestui triunghi, astfel încât preţul să nu fie relaţiile bune dintre celelalte extremităţi.

A GLOBÁLIS BIZTONSÁG KIHÍVÁSAI

1. Nem hiszem, hogy 1989 decemberének forró napjaiban eltértek volna a románok és a magyarok várakozásai, sem az egymáshoz való viszonyt, sem általában a jövőt illetően. A várakozás mindkét részről az volt, hogy mind szomszédsági, mind politikai, mind gazdasági értelemben a két ország nagyon gyorsan megkezdi a felzárkózást Nyugat-Európához. Világos volt, hogy a Ceauşescu-korszak után ez Románia számára nehezebb feladat, mint a kádári „gulyáskommunizmus" után Magyarország számára. De mindkét oldal – legalábbis az utca embere mindkét oldalon – arra számított, hogy húzóerő leszünk egymás számára.

A kilencvenes évek illúziórombolóak voltak, hiszen a felzárkózás nagyon lassan indult el. Eleinte inkább a hanyatlás jelei mutatkoztak. Ez alól egyik közép-európai ország sem volt kivétel, így a mi országaink se. Magyarország csak az évtized végén hagyta el a mélypontot. Ez – ha nem is jelentős, de – késés volt a térség más sikeres országaihoz képest, amelyet azonban mára behozott, sőt sok külföldi elemző Magyarországot tartja a legsikeresebbnek.

Anélkül hogy mitizálnánk a szomszédságpolitikát, megjegyzendő, hogy Magyarország sikeréhez valamilyen mértékben hozzájárultak a jószomszédsági kapcsolatok, többek közt az 1998 óta egyértelműen jól alakuló román–magyar viszony. A státustörvény körüli vita ennek az időszaknak csak néhány hónapját árnyékolta be.

Ahhoz azonban, hogy az 1989-es várakozások teljesüljenek, nem elég hivatalos értelemben jóban lenni, hanem legalább ennyire fontos, hogy a jó viszony milyen konkrét tartalmat takar. A magyar külpolitika ezért két dologra törekszik. Egyrészt arra összpontosít, hogy a jó viszonynak a kisebbségek ténylegesen a haszonélvezői legyenek, mert csak ez hitelesítheti az államközi kapcsolatokat. Másrészt Orbán Viktor miniszterelnök átnyújtott román kollégájának egy gazdasági együttműködési csomagtervet, amelynek megvalósításával azt lehetne elérni, hogy Románia is „aprópénzre válthassa" a jó viszony előnyeit.

2. Egyetértek azzal, hogy a két nemzet közeledése nyugati mintákat kövessen, hiszen a nyugat-európai értékrend az a közös nevező, amely alapján képesek vagyunk „rendezni végre közös dolgainkat".

De nem mindegy, hogy konkrétan milyen nyugati mintákat követünk. Más a német–francia, és más a német–belga, német–dán, az ango–ír vagy éppen az olasz–osztrák modell. Azért más, mert különböző jellegű problémákat próbálnak kezelni.

Azt merem gondolni, hogy kevesen csodálják annyira azt, ami a francia–német viszonyban bekövetkezett, mint én. De ezzel együtt is látni kell, hogy a magyar–román viszony örökletes történelmi problémái jelentősen eltérnek a német–francia problematikától. A német–francia viszony csak má-

sodsorban Elzász kérdése, elsősorban két szomszédos nagyhatalom kapcsolata. Románia és Magyarország esetében erről szó sincs. Másrészt Elzász sem Erdély. Hogy csak egyet említsek a gyökeres különbségek közül: sokkal kisebb Elzász vallási színessége, mint Erdélyé. De ennél sokkal fontosabb az, hogy egészen más identitásszerkezetű nemzetiségek élnek Erdélyben és Elzászban.

Persze nemcsak Elzász más, mint Erdély, hanem nincs is olyan régiója Európának, amely ugyanolyan volna, mert Erdély egyszeri és megismételhetetlen. Ha valamelyiket mégis, akkor én inkább Dél-Tirolt látom hasonlónak, mert ott is az első számú probléma az interetnikus kapcsolat, illetve az anyaország és a kisebbség viszonya. Ezért én inkább az osztrák–olasz viszonyban keresnék ötleteket a mi problémáink széles körű megoldásához, fenntartva persze, hogy semmit sem lehet egy az egyben átvenni.

A cél nem az, hogy lemásoljuk akár a német–francia, akár az osztrák–olasz modellt, hanem az, hogy ha valaki 20 év múlva követendő európai példát akar felhozni két nemzet megbékélésére, annak magától értetődően első helyen a magyar–román modell jusson az eszébe.

3. Engedtessék meg nekem, hogy válaszomban egyetlen szempontra összpontosítsak: a biztonságpolitikaira. (Természetesen azzal az utalással, hogy számos más szempont is nagyon szükségessé teszi a magyar–román együttműködést.)

A szeptember 11-i amerikai tragédia tanulságaként különösen hangsúlyossá vált néhány olyan kérdés, amelyet korábban sem gondoltunk másképp, de kevésbé volt egyértelmű mindkét fél számára, hogy érdekeink nemhogy nem ellentétesek, hanem kifejezetten egybeesnek.

Az amerikai tragédia egyik legfontosabb tanulsága az állampolgárai biztonságát garantáló, szuverén állam fontossága. Az emberek csak egy olyan államban érezhetik magukat biztonságban, amely amellett hogy demokratikus, szuverenitása teljes birtokában van, azaz tökéletesen el tudja látni az állampolgárok érdekében teendő feladatait. Tehát a magyar állampolgárok és a román állampolgárok – az utóbbiak között az erdélyi magyarok is – abban érdekeltek, hogy az állam, amelyben élnek, minden szempontból a helyzet magaslatán álljon.

Mivel a magyar állam alkotmányos kötelessége a határon túli magyarokért való felelősségvállalás, a Romániában élő mintegy kétmillió magyar okán Magyarország mélyen érdekelt abban, hogy Románia sikeres ország legyen. Állampolgárai – köztük az erdélyi magyarok – javára minél sikeresebben tudja gyakorolni állami szuverenitását. Közös érdek tehát az együttműködés minden olyan területen, amellyel ezt elő tudjuk mozdítani.

De itt nem egyoldalú segítségről van szó, hanem együttműködésről, hiszen nemcsak Magyarország érdekelt Románia sikerében, hanem Románia is a Magyarországéban. A biztonsági kockázatok ugyanis nem ismernek határokat. Ma leginkább a globális biztonsági kihívásokról divat beszélni, de ez nem feledtetheti el, hogy a kockázatok legnagyobb része szűkebb, regionális hatáskörű. A szomszéd országok tehát a kisebbségi kérdéstől függetlenül is érdekeltek egymás sikerében, egymás szuverenitásának a biztosításában.

4. Remélem, hogy nincs akadálya. A kulcskérdés a kisebbségi kérdés. Ha a kisebbségi kérdés nem olyan méretű lenne, mint amilyen, akkor egy szokványos szomszédsági viszonyról lenne szó, amely semmiben nem különbözne más európai szomszéd országok viszonyától. Azon, hogy a kisebbségi kérdés olyan fontos, amilyen, nem lehet változtatni, hiszen 1920-ban úgy húzták meg a határokat, hogy az erdélyi magyarság problémája magától értetődően a mindenkori magyar–román viszony kulcskérdése marad.

De ez nem föltétlenül jelent akadályt. Akkor jelent akadályt, ha mindkét félnek alapvető fenntartásai vannak a másikkal szemben, mert mindkét fél tudja, hogy az erdélyi magyarok rosszul érzik magukat az adott helyzetben. Ha a kisebbség lélektani helyzete javul, az automatikusan javítja az államközi kapcsolatokat, sőt akár azok motorjává is válhat.

Ezt igazolja például Mircea Geoanának az a szerintem nagyon találó kijelentése, hogy a magyar–román kapcsolatok kiállták a státustörvény próbáját, és ma erősebbek, mint valaha. Egy nagyon fontos vitás kérdést sikerült a romániai magyar kisebbség messzemenő egyetértésével rendezni, és ez olyan siker, amely alapján szinte azt mondhatnánk visszamenőleg az egész vitára, hogy megérte.

A közeledési folyamat gyorsulását segíti minden olyan kezdeményezés, amely az erdélyi magyarság bevonásával és egyetértésével erősíti a két ország, illetve a két nemzet kapcsolatát. A nemzetközi jogilag absztrakt értelemben csak kétoldalú magyar–román viszony a valóságban háromoldalú: magában foglalja az erdélyi magyarság és a román állam, illetve az erdélyi magyarság és az anyaország kapcsolatát is. Minden olyan kezdeményezés előremutató, amely ennek a háromszögnek bármelyik oldalán úgy erősíti a harmóniát és megértést, hogy annak nem a másik végpontok közötti jó viszony az ára.

THE CHALLENGES TO GLOBAL SECURITY

1. I do not think that the expectations of the Romanians and the Hungarians were different in the fiery days of December 1989, as concerns both the mutual relations and the future in general. Both sides expected that the two countries would begin very quickly to align to Western Europe from the point of view of vicinity, politics and economy. It was clear that this was a more difficult task for Romania after the Ceauşescu regime than for Hungary after the "Gulash communism" of Kádár. However, both sides – or at least the common people in both countries – expected that they would be mutually helpful for each other.

The '90s were years of disappointment, because the alignment started very slowly. At the beginning, the signs of decay showed strongly. None of the countries of Central Europe, and therefore neither of our countries was an exception in this respect. Hungary left the bottom of the precipice only toward the end of the decade. This meant a delay, a very serious one, as compared to the other efficient countries in the region. However, the delay has by now been made up for, moreover, many of the foreign analysts consider that Hungary is the country that has had most success.

Without making a myth out of the vicinity policy, it must be pointed out that what has contributed to Hungary's success are the relations of good neighborhood, with Romania, among others, which have undoubtedly developed in a favorable direction since 1989. The dispute on the status law did not manage to cast a shadow on this period except for a few months.

However, for the expectations of 1989 to be fulfilled, it is not enough to have good relations in the official sense; it is equally important that the good relations cover a concrete content. For this reason, the Hungarian foreign policy has two objectives. On the one hand, it concentrates its force so that the good relations are effectively useful for the minorities, because only this can authenticate the interstate relations. On the other hand, Prime Minister Viktor Orbán handed over to his Romanian counterpart a set of projects for economic cooperation, whose successful realization would mean that Romania can also turn to fruit the advantages of good neighborly relations.

2. I agree with the statement that the close relations between the two states must follow the example set by western states, because the system of European values is the common denominator based on which we can regulate our common business.

It is not indifferent, however, what western models we will pursue concretely. The French-German model is different from the German-Belgian or the German-Danish, or the Anglo-Irish, or the Italian-Austrian ones. All these are different because they approach issues that are different in nature.

I dare say that there are few who admire what has been achieved in the French-German relations more than I do. However, we must see that the historical problems of the Romanian-Hungarian relations are significantly different from the French-German issues. The French-German connections are only secondly a matter of Alsace, they pertain firstly to the relations between the two big neighboring powers. In the case of Romania and Hungary this is not the case. In a different line of thought, Alsace is not Transylvania. Let me mention only one of the essential differences: the religious diversity of Alsace is much more reduced than that of Transylvania. However, it is much more important that in Transylvania and in Alsace there live nationalities with completely different identity structures.

Of course, it is not only Alsace that differs from Transylvania, Europe itself does not have any similar regions, and Transylvania is unique and inimitable. If we were to compare it to another region, I believe Southern Tirol could be similar, because there, too, interethnic relations are a major problem, in addition to the connections the minorities have with their motherland. Consequently, I would look for ideas to solve the problem thoroughly in the relations between Italy and Austria, with the observation that nothing can be taken over without adjustment to the situation.

The objective is not to copy the French-German model or the Italian-Austrian one, but to handle things so that in twenty years, if someone wanted to show a European model to be pursued in what concerns the reconciliation of two nations, the Romanian-Hungarian model would be naturally the one that came to their mind first.

3. Allow me to focus on one aspect only: that of security policy. (Of course, with the mention that the Romanian-Hungarian cooperation is very necessary for several other reasons, too.)

As a lesson learnt from the American tragedy of September 11, some issues gained special importance, issues which we may not even have thought about in the past, but then it was not so obvious for the two parties that our intentions are not only not contradictory, but they are indeed congruent.

One of the most important conclusions of the American tragedy is the importance of a sovereign state that guarantees the security of its citizens. People can only feel secure in that state which, besides being democratic, is in full possession of its sovereignty, that is, it can carry out without deficiencies the tasks that its citizens set for it. That is, it is in the interest of the Hungarian and Romanian citizens – among the latter the Hungarians of Transylvania, too – that the state in which they live be at the height of their expectations from all points of view.

Because the Hungarian state is obliged, by constitution, to assume responsibility for the Hungarians outside its borders too, because of the close to two million Hungarians that live in Romania, Hungary is profoundly interested that Romania be an efficient state, which can exercise its state sovereignty successfully for the benefit of its citizens – among them the

Hungarians of Transylvania, too. The common interest is therefore collaboration in all domains in which this objective can be pursued.

In this case, however, I do not mean unilateral support, but collaboration, because it is not only Hungary that is interested in Romania's success, Romania is also interested in the success of Hungary. For the risks of security are unlimited. It is fashionable today to speak more about the challenges to global security, but this cannot make us forget that the biggest part of the risks has a reduced regional field of action. As a consequence, neighboring states are interested in the success of each other, in the assurance of each other's sovereignty, regardless of the issue of minorities.

4. I hope there are no obstacles to this. The key question is the minority issue. If the minority issue did not have the scope it has, then we would have a normal neighborly relationship, which would not be in any way different from any relations between two neighbor European states. The importance of the minority issue cannot be underestimated, because the borders were drawn in such a way in 1920 that the issue of Hungarians in Transylvania became, naturally, the key issue of the Romanian-Hungarian relations.

However, this does not necessarily represent an obstacle. It could be an obstacle if both parties had fundamental reserves against each other, both knowing that the Hungarians of Transylvania feel bad in the existing situation. If the minority's state of mind improves, it will automatically improve the relations between the states, moreover, it could become the driving force behind the relations.

This is justified for instance, in my opinion, by the very well put words of Mircea Geoană, according to which the Romanian-Hungarian relations have passed with flying colors the exam of the status law, and are stronger today than ever before. The regulation of some very important issues was achieved, with the considerable agreement of the Hungarian minority, which is such a big success that now, in hindsight, we could say it was worth the entire dispute.

The acceleration of the process of developing closer relations can be helped by any initiative that consolidates, with the participation and with the agreement of the Hungarians of Transylvania, the relations between the two states and nations. In a certain sense, which is abstract from the perspective of international law, the Romanian-Hungarian bilateral relations are in fact trilateral: they also include the relations between the Hungarians in Transylvania and the Romanian state, as well as the relations between the Hungarians in Transylvania and the motherland. Any initiative can be positive if it consolidates the harmony and understanding on any of the sides of the triangle, so that their price is not the good relations between the other two sides.

Victor NEUMANN

RELAŢIILE ROMÂNO-MAGHIARE
ÎNTR-UN MOMENT DE RĂSCRUCE

VÁLASZÚT ELŐTT
A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOK

ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS
AT A TURNING POINT

RELAŢIILE ROMÂNO-MAGHIARE ÎNTR-UN MOMENT DE RĂSCRUCE

Răspunsuri la ancheta *Instituţionalizarea dialogului româno-maghiar*:

1. În istoria postcomunistă sunt vizibile anumite diferenţe între România şi Ungaria. Aşteptările au fost diferite pe fondul în care moştenirile istorice au generat diferenţe. Tradiţiile culturale au făcut posibil în cazul Ungariei un avans în sensul administraţiei publice, o mai bună dezvoltare economică şi o reală emancipare socială. Vechea experienţă imperială şi maturizarea gândirii politice a societăţii – vizibilă mai ales o dată cu structurarea opoziţiei faţă de totalitarismul comunist – au jucat un rol în apariţia diferenţelor între cele două ţări şi naţiuni. Ideologia marxistă şi mişcarea de stânga au fost posibile în Ungaria, nu însă şi în România. Revoluţia antistalinistă de la Budapesta din 1956 este strâns legată de acest mers al istoriei ideilor politice. Maturizarea stângii necomuniste în viaţa politică postbelică din Ungaria trebuie înţeleasă la adevărata sa dimensiune. Nu acelaşi lucru s-a întâmplat în România, unde stalinismul a fost însoţit încă din anii ’50 de un naţionalism din care critica marxistă a fost cea dintâi expulzată. România a preferat o independenţă naţională a comunismului în cadrul structurii create de URSS. Ungaria a acceptat o sumă de compromisuri impuse de sovietici după înfrângerea revoluţiei din 1956, beneficiind, în schimb, de şansa dezvoltării unei economii private mici şi mijlocii, de o mai bună informare ştiinţifică şi tehnică, de o circulaţie relativ liberalizată a elitelor în mediile academice şi culturale occidentale, de mai multe traduceri din literatura contemporană universală şi de relaţii instituţionalizate care conservau setul de valori moştenit de la generaţiile precedente. A fost un fond care a făcut posibilă coabitarea vechilor şi noilor elite.

Afirmarea social-politică şi dezvoltarea economică postcomunistă a celor două state nu poate fi obiectiv înţeleasă în absenţa demersului comparativ. Faptul că Ungaria va fi curând integrată în piaţa comunitară europeană, iar România are de aşteptat un alt „val” al integrării, indică un mers al lucrurilor în care amintitele distincţii istorice nu sunt neglijabile. De aici pornind, aşteptările societăţilor română şi maghiară au fost diferite în perioada postcomunistă. În consecinţă, proiectele nu au fost ori nu puteau fi întotdeauna compatibile.

Cât priveşte relaţia majoritate-minorităţi, fiecare grup cultural-lingvistic a fost preocupat de afirmarea valenţelor spirituale particulare, de drepturi juridice şi politice specifice. Adesea, dezacordurile între cele două părţi au avut ca temei teoria romantică a identităţii colective. La nivelul politicii statale interesul s-a îndreptat spre depăşirea formei de guvernare totalitară, spre consolidarea regimurilor pluralist-democratice şi spre integrarea în instituţiile supranaţionale europene şi euro-atlantice. Mijloacele au depins de bagajul de informaţii, de numărul participanţilor, de educaţie, mobilizare şi modul de înţelegere al procesului de emancipare de sub servituţile vechiului regim. La

fel şi rezultatele. Schimbările – atâtea câte au fost posibile – au depins de voinţa clasei politice şi de existenţa unui segment social capabil să înnoiască puterea statală şi să reorganizeze administraţia. Dacă privim lucrurile prin prisma ideii naţionale, o idee recentă pentru Europa Centrală, de Est şi de Sud-Est şi care este încă referinţa de vârf a memoriei colective română şi maghiară, vom observa că şi la acest capitol există deosebiri şi asemănări.

Tratatul româno-ungar din 1996 a fost un pas important pentru îmbunătăţirea relaţiilor bilaterale. El a demonstrat că există resurse pentru depăşirea limitelor, pentru instituirea unei comunicări şi a deschiderii spre universul de valori al celuilalt. Dezvoltarea schimburilor comerciale şi multiplicarea legăturilor culturale şi ştiinţifice dintre România şi Ungaria sunt la un bun început. Relaţiile majoritar-minoritar au cunoscut o evoluţie relativ bună, instituţionalizarea dialogului fiind vizibilă prin activitatea Uniunii Democrate a Maghiarilor din România în Parlament, prin participarea acestei formaţiuni politice la guvernare în anii 1996–2000, semnarea unui acord cu Partidul Social Democrat care să asigure avantaje reciproce şi să conserve o relaţie flexibilă între majoritatea românească şi minoritatea maghiară.

În pofida aspectelor pozitive menţionate, trebuie ştiut că pretenţiile sunt mult mai mari comparativ cu ceea ce s-a realizat. Procesul de tranziţie de la totalitarism la democraţie a fost însoţit de escaladarea naţionalismului, aspect vizibil în ambele ţări şi în cazul ambelor comunităţi. Atunci când discutăm situaţia unei minorităţi cu un număr impresionant – aşa cum este cazul aceleia maghiare din România numărând 1,6 milioane de locuitori –, se cuvine să nuanţăm lucrurile. Politica recunoaşterii culturale, lingvistice şi a reprezentativităţii social-politice a minorităţii maghiare din România nu a atins cotele pe care le viza minoritatea şi nici acelea proiectate de organismele europene internaţionale. Sunt exemple destule care concură la admiterea unui asemenea punct de vedere. De exemplu, problema retrocedării bunurilor de patrimoniu aparţinând cultelor catolic şi reformato-calvin, şcolilor şi instituţiilor culturale; situaţia nesatisfăcătoare a liniilor de învăţământ superior în limba maghiară în cadrul Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj; inexistenţa unor forme administrative bi- sau plurilingve în instituţiile diriguitoare din sistemul preuniversitar ori din acela universitar; manualele şcolare care neglijează tradiţiile cultural-istorice ale minorităţii, promovând o viziune etno-diferenţialistă şi etno-centrică asupra trecutului; marginalizarea ori ignorarea produselor culturale, a personalităţilor şi a instituţiilor aparţinând maghiarilor din România; promovarea personalului calificat în funcţie de mărimea comunităţii maghiare din regiune sau oraş şi nu în conexiune cu valoarea prestaţiilor individuale, cu necesităţile economice, administrative sau sociale.

2. Controversele franco-germane au pornit în secolul al XIX-lea de la modul diferit de definire a identităţii naţionale. În vreme ce cultura politică franceză a definit termenul de naţiune prin *jus solis,* cultura politică germană a preferat pe acela de *jus sangvinis.* Ambele au folosit limba ca vehicul în aspiraţiile lor politice. Doar că una a dezvoltat ideea de naţiune civică, iar cealaltă ideea de naţiune etnică. Prin urmare, preocuparea franceză pentru toţi

cetăţenii statului contravenea aceleia germane pentru etnografie şi pentru diferenţialism pe criterii culturale şi de origine istorică. Conflictele armate de la 1870 şi până în 1945 au ca substrat ideologic acest mod de a înţelege drepturile unuia sau altuia dintre cele două state-naţiuni. Reconcilierea franco-germană de după al doilea război a presupus diminuarea „sâmburelui tare" al ambelor formule identitare. Renunţarea la elementele rigide de identificare colectivă şi permisivitatea faţă de afirmarea Alsaciei şi Lorenei ca regiuni cu identitate multiplă, respectiv de convergenţă, a făcut posibil un alt fel de educaţie: e vorba de aceea plurilingvă şi multiculturală. Spaţiile regionale în discuţie au devenit ideale pentru promovarea dialogului transcultural şi transnaţional, ceea ce a fost benefic Franţei, Germaniei, Europei în ansamblul său.

Există câteva asemănări între raporturile franco-germane şi acelea româno-maghiare. Definirea identităţii probează un tip de aspecte relativ neglijate în studiile istorice şi de teorie politică. Românii au preluat un mod de identificare colectivă aflat sub influenţa germană, preferând conceptul de etnic. Atenţia acordată sensurilor etnografice ale ideii de naţiune, sublinierea diferenţialismului cultural în raport cu alteritătile de orice fel apropie în cazul românesc accepţiunea ideii de naţiune de modelul german. De altfel, semnificaţiile termenilor-cheie, *Popor* şi *Volk,* trimit către înrudiri semantice, ambii purtând conotaţiile lui *jus sangvinis*. Ungaria a practicat definirea identităţii propriei colectivităţi doar prin limbă şi, începând cu perioada dualistă, prin cetăţenie. Statul modern ungar recunoscuse dreptul la cetăţenie tuturor locuitorilor săi, indiferent de cultul religios şi de tradiţiile locale ale unui grup. Cunoaşterea limbii a fost unul dintre criteriile de bază în definirea sau autodefinirea identităţii naţionale. Tendinţa asimilistă aidoma aceleia franceze e de recunoscut în politicile pedagogice gândite de administraţia părţii ungare a fostei monarhii dualiste. Ideea de identitate etnică pusă în discuţie de guvernul Orbán de la Budapesta crează o confuzie, ea fiind susţinută de un mănunchi de intelectuali care îşi întorc privirea spre modelul Gyula Szekfű din perioada interbelică.

Formularea legii statutului de maghiar de dincolo de frontierele Ungariei nu coincide tradiţiilor culturii politice şi civice maghiare care au făcut posibilă revoluţia din 1956 şi au contribuit la afirmarea de astăzi a standardelor economico-politice europene. Ea este o invenţie artificială, în bună parte datorată intenţiei rezolvării chestiunii minorităţii maghiare din statele învecinate Ungariei prin mijlocirea unui concept familiar celorlalte identităţi colective din Europa Centrală şi Est-Centrală. Preocupările unor reprezentanţi ai diasporei maghiare pentru conceptul de etnic şi respingerea ideii de naţiune civică în înţelesul ei occidental (englez, francez, olandez) nu au drept scop înţelegerea modalităţilor ce concură la reconciliere. Spun aceasta cu atât mai apăsat cu cât exemplele istoriei recente (cazul iugoslav e între cele mai triste) demonstrează cât de periculoasă este aventura separatismului pe criterii etnice. România are la rândul ei nevoie să-şi redefinească identitatea în funcţie de aspiraţiile prezentului. Europa în genere, dar mai ales Europa Centrală şi de Sud-Est au avut enorm de pierdut în ultimii o sută de ani din radicalitatea auto-definirii lor în temeiul etno-culturalului. Pluralis-

mul politic, social şi regional a fost împiedicat să se afirme în firescul său, fapt datorat în primul rând ideologiei etno naţionale. O adevărată reconciliere – aidoma modelului franco-german – va fi de dorit să fie înţeleasă în mod egal de ambele entităţi naţionale, română şi maghiară.

3. Dinamica relaţiilor româno-maghiare presupune renunţarea la unele prerogative de tip naţional. Fără a le subestima importanţa în sensul comunicării, limbile nu trebuie privite ca un semn profund distinct şi nici ca un indiciu al organicismului comunitar propriu. Am în vedere totodată emanciparea de sub servituţi ideologice care au marcat istoria şi cultura secolului al XIX-lea, politica statului-naţiune şi a naţionalităţilor, precum şi sensul unilateral al termenului de cultură. O cuprindere teoretică – nu în ultimă instanţă mă gândesc la folosirea conceptelor în consonanţă cu datele concrete politice şi în funcţie de realităţile sociale şi economice – va fi extrem de utilă în evitarea neînţelegerilor, respectiv a limbajelor paralele în relaţiile bilaterale. Interesele comune ale României şi Ungariei sunt reale şi ele se referă la o nouă formă de coabitare în cadrul căreia încrederea va trebui să ia locul suspiciunii. Transnaţionalul nu este o expresie abstractă, aşa cum identitatea multiplă nu e o abstracţie. Prin urmare, politica recunoaşterii diferenţelor generând societatea multiculturală nu va merge până la separaţii de ordin tribal. Plurilingvismul nu e nici el lipsit de rosturi. Regiunile cu o configuraţie culturală plurală vor facilita cunoaşterea reciprocă, chiar interferenţele de tot felul. Regiunile Banat, Transilvania, Partium şi Sătmar au un patrimoniu multi- şi, uneori, transcultural. Tocmai regiunile de frontieră sunt acelea care trebuie încurajate în dezvoltarea alternativei de gândire. Un asemenea adevăr nu e cazul să-l ocolim atunci când discutăm problema reconcilierii României şi Ungariei. Actuala politică de integrare europeană este de neconceput în absenţa unei relaţii mature, flexibile şi responsabile între două state şi colectivităţi care nu numai că se învecinează, dar au interese majore ca în comun să-şi creeze un spaţiu al stabilităţii politice, economice şi strategice.

4. Impedimentele sunt generate de oameni politici, dar şi de întinse segmente sociale ale căror aspiraţii sunt limitate de o cunoaştere prea sumară a vecinului. Naţionalismul este un factor pe cât de simplu de propagat şi asimilat, pe atât de nociv în dinamica relaţiilor dintre două state şi două entităţi naţionale. Sunt destule cazuri în care inconvenienţele în raporturile româno-maghiare derivă din prejudecăţi, din ignorarea celuilalt, din insuficienţa ce face posibile complexele de superioritate sau acelea de inferioritate. Şcoala, presa, intelighenţia poartă o uriaşă răspundere pentru abandonarea imaginii întunecate despre alterităţi. Tocmai pentru că astăzi avem cu mult mai multe mijloace de a ne informa, va fi important să revizuim acele referinţe vetuste privindu-l pe celălalt. Dacă istoriei nu îi vom acorda mai mult decât statutul de disciplină ştiinţifică, iar dezbaterii momentelor tensionate ale trecutului nu îi vom conferi decât un sens raţional, vom câştiga un nou mod de înţelegere al lumii noastre. E vorba de contribuţia la dobândirea reflexelor mentale transculturale. Pe ce se bazează acest mod de înţelegere? Pe deschidere şi compromis. Mai mult, pe asumarea conştientă a valorilor celuilalt. Descope-

rirea reciprocă a calităţilor altuia în dauna sublinierii repetate a defectelor sale este dependentă de multiplicatorul cultural şi de tipul de instrucţie. Iniţiativele ar fi de dorit să aparţină atât politicului, cât şi societăţii civile. Refacerea ţesutului social urban rămâne un deziderat, cu deosebire în cazul României. Cooperarea între instituţiile statului şi asociaţiile culturale, confesionale, profesionale este esenţială, de ea depinzând în mare măsură regândirea şi reorganizarea sistemului de învăţământ. Alături de şcoală, presa scrisă şi audio-vizuală ar urma să joace rolul pe care nu şi l-a asumat nicicând, anume, de abandonare a discursului etno-centric în favoarea aceluia de cunoaştere reală. Rolul didactic, presărat cu idei iluministe nu trebuie nesocotit, mai cu seamă că raporturile româno-maghiare nu au beneficiat îndeajuns de pe urma principiilor raţionale fondate în Europa secolului al XVIII-lea.

Relaţiile româno-maghiare se află într-un moment de răscruce. Proiectele intelectuale şi politice privind mutaţiile în gândire şi acţiune trebuie să fie la îndemâna acelora care decid. Modelul coabitării şi cooperării franco-germane poate fi repetat în relaţia româno-maghiară. Ambele naţiuni şi Europa Central-Orientală în ansamblul său ar avea un câştig imens prin statuarea unui nou discurs, prin promovarea unor măsuri administrativ-politice acceptabile de-o parte şi de cealaltă, prin negocierea chestiunilor ce ajută la reprezentarea intereselor comune.

Timişoara, 21 martie 2002

VÁLASZÚT ELŐTT A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOK

Válaszok *A román–magyar párbeszéd intézményesítése* című körkérdésre:

1. A kommunizmus utáni időszak történetében bizonyos különbségek észlelhetők Románia és Magyarország között. Annak megfelelően, hogy a történelmi örökségek milyen különbségeket hoztak létre, különbözők voltak az elvárások is. Kulturális hagyományai lehetővé tették Magyarország számára, hogy előnyre tegyen szert a közigazgatás, a gazdasági fejlődés és egy valóságos társadalmi emancipáció terén. A régi birodalmi tapasztalatok és a társadalom politikai gondolkodásának érettsége – ami elsősorban a kommunista totalitarizmus ellenzékének kikristályosodásával vált nyilvánvalóvá – komoly szerepet játszott a két ország és a két nemzet közötti különbségek kialakulásában. A marxista ideológia és a baloldali mozgalmak lehetségesek voltak Magyarországon, Romániában azonban nem. Az 1956-os budapesti sztálinizmusellenes forradalom szorosan összefüggött a politikai gondolkodás történetének menetével. A háború utáni Magyarország nem kommunista baloldalának érettségét valódi dimenziójában kell értékelni. Nem ez történt Romániában, ahol a sztálinizmus már az 50-es évektől kezdve karöltve haladt egy olyan nacionalizmussal, amelyből mindenekelőtt a marxizmus bírálatát irtották ki. Románia a Szovjetunió által létrehozott szerkezeten belüli kommunizmus nemzeti függetlenségét választotta. Az 1956-os forradalom leverése után Magyarország egy sor, szovjetek által diktált kompromisszumot fogadott el, cserébe azonban megkapta a kis- és közép-magánvállalatok fejlődésének lehetőségét, a lehetőséget a jobb tudományos és technikai tájékozódásra, az elit viszonylag szabad mozgására a nyugati tudományos és kulturális körökben, a kortárs világirodalomból való több fordításra és a kapcsolatok intézményesítésére, ami az előző nemzedékektől örökölt értékcsomagot konzerválta. Olyan alap volt ez, amely lehetővé tette a régi és az új elitek együttélését.

A két állam posztkommunista társadalmi-politikai formáját és gazdasági fejlődését csupán összehasonlítás útján lehet tárgyilagosan megítélni. Az, hogy Magyarország nemsokára integrálódik az európai közös piacba, míg Romániának várnia kell az integráció egy másik „hullámára", olyan folyamatot jelent, amelyben az említett történelmi különbségek nem hagyhatók figyelmen kívül. Ezekkel magyarázható az is, hogy a román és a magyar társadalom elvárásai a posztkommunista időszakban különbözők voltak. Következésképpen a projektek nem voltak vagy nem lehettek mindig összeegyeztethetők.

Ami a többség-kisebbség viszonyát illeti, mindkét kulturális-nyelvi csoport sajátos szellemi értékeinek, sajátos jogrendi és politikai jogainak megfogalmazásával foglalkozott. A két fél egyet nem értésének alapját gyakran a közösségi önazonosság romantikus elmélete alkotta. Az állami politika szintjén az érdeklődés a totalitárius kormányzás felszámolása, a többpártrendszerű demokrácia kialakítása és az európai és euroatlanti nemzetek fölötti intéz-

ményekbe való integrálódás felé irányult. Az eszközök az ismereteik halmazától, a résztvevők számától, a neveléstől, a mozgósítástól és a régi rendszer szolgalmai alóli felszabadulási folyamat megértésétől függtek. Nem kevésbé az eredmények is. A lehetséges változások a politikai osztály akaratától, valamint egy olyan társadalmi szegmentum létezésétől függtek, amely képes legyen megújítani az államhatalmat és újjászervezni a közigazgatást. Ha a Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa számára viszonylag új, jelen pillanatban mind a román, mind a magyar kollektív emlékezet számára elsődleges viszonyítási alapot jelentő nemzeti gondolat szemszögéből vizsgáljuk a helyzetet, ebben a tekintetben is különbségeket és hasonlóságokat fogunk felfedezni.

Az 1996-os román–magyar alapszerződés fontos lépés a kétoldalú kapcsolatok javításában. Bebizonyította, hogy léteznek tartalékok a határhelyzetek meghaladására, a kommunikáció létrehozására és a másik értékei felé való nyitásra. Az árucsere fejlődése, valamint a kulturális és tudományos kapcsolatok bővülése Románia és Magyarország között pozitívnak számító kezdeti szakaszban van. A többségi-kisebbségi viszony aránylag jól fejlődött, a párbeszéd intézményesítése nyomon követhető az RMDSZ parlamenti tevékenységében, 1996–2000 közötti kormányzási szerepvállalásában, a Szociáldemokrata Párttal aláírt egyezményben, amely kölcsönös előnyöket biztosít a két alakulatnak, és biztosítja a rugalmas viszony fenntartását a többségi románság és a kisebbségi magyarság között.

E pozitív eredmények ellenére látnunk kell, hogy hozzájuk képest az elvárások sokkal nagyobbak. A totalitarizmusból a demokráciába való átmenet mindkét országban, mindkét közösség részéről a nacionalizmus felerősödésével járt. Amikor egy olyan nagyságrendű kisebbség helyzetéről beszélünk, mint amilyen az 1,6 milliós romániai magyar közösség, akkor illik árnyalni a dolgokat. A romániai magyar kisebbség kulturális, nyelvi és szociálpolitikai jelentőségének elismertsége nem érte el sem a kisebbség elvárásainak, sem az európai nemzetközi szervek előírásainak szintjét. Éppen elég példa bizonyítja ezt az állítást. Például a katolikus és református egyházak, iskolák és kulturális intézmények javai visszaszolgáltatásának kérdése; a magyar nyelvű felsőoktatási rendszer elégtelensége a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen; a közép- és felsőoktatási rendszerben működő két- vagy többnyelvű adminisztrációs intézmények teljes hiánya; olyan tankönyvek, amelyek mellőzik a kisebbségek történeti-kulturális hagyományait, és a múltat etnikailag megosztó, etnocentrista módon értelmezik; a romániai magyarok kulturális termékeinek, személyiségeinek és intézményeinek peremre szorítása vagy mellőzése; a szakembereknek nem az egyéni teljesítmény, a gazdasági, közigazgatási vagy társadalmi szükségszerűség arányában való kiválasztása, hanem a térség vagy a helység magyar lakosságának nagysága szerint.

2. A 19. században a francia–német ellentétek alapja a nemzeti identitás különböző megítélése volt. A francia politikai kultúra a nemzet fogalmát a *jus soliss*zal, a német pedig a *jus sanguinis*szal fejezte ki. Mindkettő a nyelvet használta fel politikai céljainak érvényesítéséhez. Csakhogy az egyik a *polgári nemzet* fogalmát fejlesztette ki, a másik az *etnikai nemzet* fogalmát.

Következésképpen, a franciák érdeklődése az állam valamennyi polgára iránt ellentmondott a németek érdeklődésének a népi, kulturális és történeti eredeten alapuló megkülönböztetésnek. Az 1870 és 1945 közötti katonai konfliktusok ideológiai hátterében a két nemzetállamban élő polgárok jogainak különböző értelmezési módja húzódik meg. A második világháború utáni francia–német megbékélés mindkét önazonossági képlet „kemény magjának" enyhülését feltételezte. A kollektív azonosság merev elemeiről való lemondás, valamint az Elzászhoz és Lotaringiához mint többidentitású, konvergens régióhoz való nyitottabb hozzáállás lehetővé tett egy másfajta, többnyelvűségen és multikulturalitáson alapuló nevelést. A két szóban forgó térség a transzkulturális és transznacionális párbeszéd ideális területévé alakult, amely mind Franciaországnak, mind Németországnak, mind pedig egészében véve Európának előnyére vált.

Létezik némi hasonlóság a francia–német és a román–magyar viszony között. Az identitás meghatározásának kérdése a történelmi és politikaelméleti kutatások viszonylag elhanyagolt szempontjaira mutat rá. A románok az etnikai fogalom választásával a német típusú kollektív azonossági formát vették át. A nemzet etnográfiai értelmezésére fordított figyelem, a kulturális különbözőség hangsúlyozása mindenfajta mássággal szemben a német mintájú nemzeti gondolathoz közelíti a román gondolkodást. Egyébként a *Popor* és a *Volk* kulcsfogalom szemantikai rokonságot sugall, mindkettő a *jus sanguinis* jelentéstartalmat hordozza. Magyarország saját közösségének azonosságát csupán a nyelvvel, a dualizmus korától kezdve pedig az állampolgársággal határozta meg. A modern magyar állam elismerte valamennyi lakosának állampolgársághoz való jogát, függetlenül annak vallási hovatartozásától és az adott csoport helyi hagyományaitól. A nyelv ismerete jelentette a nemzeti azonosság meghatározásának vagy önmeghatározásának egyik alapismérvét. A dualista monarchia magyar részének tanügyi politikájában felismerhetők a francia mintájú beolvasztó törekvések. A budapesti Orbán-kormány által vitára bocsátott etnikai identitás gondolata zavaró hatású, szorgalmazói olyan értelmiségiek egy csoportja, akik a két világháború közötti Szekfű-modellből ihletődnek.

A Magyarország határain túl élő magyarokra vonatkozó státustörvény megfogalmazása nem egyeztethető össze a magyar politikai és polgári kultúra ama hagyományaival, amelyek lehetővé tették az 1956-os forradalmat, és hozzájárultak a mai európai gazdasági-politikai szabványok elfogadásához. Olyan mesterséges találmány, amelynek elsődleges célja a Magyarországgal szomszédos államokban élő magyar kisebbségek helyzetének rendezése egy olyan fogalom segítségével, amely nem idegen Közép- és Kelet-Közép-Európa többi kollektív identitásától. A magyar diaszpóra egyes képviselőinek érdeklődése az etnikum fogalma iránt és a nyugati (angol, francia, holland) értelemben vett polgári nemzet eszméjének elvetése nem a megbékélés lehetőségeinek megértését tűzte ki célul. Ezt annál inkább merem hangsúlyozni, mert a közelmúlt történelmének példái (a jugoszláv eset egyike a legszomorúbbaknak) bebizonyították, hogy mennyire veszélyes az etnikai kritériumokra támaszkodó szeparatizmus kalandja. A maga részéről Romániának arra van

szüksége, hogy újradefiniálja önazonosságát a jelenkor elvárásainak függvényében. Európa általában, de különösképpen Közép- és Délkelet-Európa, rengeteget veszített az utóbbi száz évben etnokulturális önmeghatározásának radikalizmusa miatt. A politikai, társadalmi és regionális pluralizmus természetes kibontakozását meggátolta az etno-nemzeti ideológia. Egy igazi – a francia–német modellnek megfelelő – megbékélést egyenlő módon kellene megértenie mindkét nemzeti entitásnak, a románnak és a magyarnak.

3. A román–magyar kapcsolatok dinamikája az egyes nemzeti jellegű kiváltságokról való lemondást feltételezi. Anélkül hogy lebecsülnénk a nyelvek jelentőségét a kommunikációban, nem szabad sem alapvetően megkülönböztető jelként, sem saját közösségi szervességünk mutatójaként értelmeznünk őket. Ugyanakkor tekintetbe veszem az ideológiai kiszolgáltatottságok alól való felszabadulást, kiszolgáltatottságok, melyek meghatározták a 19. század történetét és kultúráját, a nemzetállam és a nemzetiségek politikáját, valamint a kultúra fogalom egyoldalú értelmezését. Egy átfogó elméleti elemzés – gondolok itt nem utolsósorban a fogalmaknak a konkrét politikai adatokkal összhangban és a társadalmi és gazdasági realitások függvényében való használatára – fölöttébb hasznos lenne a félreértések elkerülése, valamint a párhuzamos nyelvezetek kiiktatása céljából a kétoldalú kapcsolatok terén. Románia és Magyarország érdekei valóban közösek, és ezek az érdekek az együttélésnek olyan új formáját kell létrehozzák, amelyben a gyanakvás átadja helyét a bizalomnak. A *transzetnika* fogalma nem elvont fogalom, mint ahogy a *többszörös identitás* sem puszta absztrakció. Következésképpen a multikulturális társadalmat létrehozó különbségek elismerésén alapuló politika célja nem a törzsi szeparáció. A többnyelvűség sem értelmetlen. Azok a térségek, amelyekre kulturális többszínűség jellemző, elősegítik majd a kölcsönös megismerést, sőt az egymásra való kölcsönhatások különböző válfajainak kialakulását is. A Bánság, Erdély, Partium, Szatmár régiói multi- és néha transzkulturális örökséggel rendelkeznek. Éppen a határ menti térségek azok, amelyeket bátorítani kell az alternatív gondolkodás kialakításában. Ezt a tényt nem kerülhetjük meg, amikor a román–magyar megbékélésről beszélünk. A jelenlegi európai integrációs politika nem képzelhető el két olyan állam, illetve közösség közötti érett, rugalmas és felelősségteljes kapcsolat nélkül, amelyben két állam nemcsak szomszédos egymással, hanem kölcsönösen érdeke fűződik ahhoz, hogy a másikkal együtt hozzon létre egy politikailag, gazdaságilag és stratégiailag stabil térséget.

4. Az akadályokat a politikusok hozzák létre, de széles társadalmi rétegek is, amelyeknek törekvéseit behatárolják a szomszédok túlságosan felszínes ismerete. Amilyen mértékben könnyű terjeszteni és befogadni a nacionalizmust, éppen olyan mértékben ártalmas az két állam és két nemzeti közösség viszonyának fejlődése szempontjából. A román–magyar kapcsolatok elégtelen volta sok esetben az előítéletekből, a másikkal szembeni közömbösségből, olyan frusztrációkból táplálkozik, amelyek lehetővé teszik az alsóbbrendűségi-felsőbbrendűségi komplexusok kialakulását. Az iskolának, a sajtónak, az értelmiségnek hatalmas a felelőssége a mássággal szembeni sötét kép-

zetekkel való leszámolásban. Éppen mert ma sokkal nagyobbak a tájékozódási lehetőségeink, fontos újragondolnunk a mássággal kapcsolatos avítt értékítéleteinket. Ha majd a történelemnek nem tulajdonítunk nagyobb szerepet, mint ami egy tudományágnak kijár, és a múlt feszültséggel teli pillanatairól szóló vitáinkat csak a racionális értelem szempontjából ítéljük meg, akkor majd lehetőségünk lesz új módon közelíteni meg világunk jelenségeit. A transzkulturális gondolkodási reflexek elsajátításáról van szó. Mire épülhet ez a megértési mód? Nyitottságra és kompromisszumkészségre. Mi több, a másik értékvilágának tudatos elsajátítására. A másik értékeinek kölcsönös felfedezése hibáinak ismételt hangsúlyozása kárára a kulturális szorzón és a képzés típusán múlik. Kívánatos lenne, hogy a kezdeményezés mind a politikum, mind pedig a civil társadalom részéről jöjjön. Továbbra is fennáll az igény, különösen Románia esetében, a társadalom urbánus jellegű szerkezetének újjáépítésére. Az állami intézmények és a kulturális, felekezeti és szakmai egyesületek közti közreműködés lényeges, nagymértékben ezen múlik az oktatási rendszer újragondolása és újjászervezése. Az iskola mellett az írott és az elektronikus sajtóra hárul az a szerep, amelyet eddig még soha nem vállalt fel, éspedig az, hogy a reális megismerés javára felhagyjon az etnocentrikus diskurzussal. Nem szabad lebecsülnünk a felvilágosodás eszméivel megtűzdelt nevelői szerepvállalást sem, különösen nem, mert a román–magyar kapcsolatok alakulásában nem volt kielégítő szerepük a 18. századi Európában kialakult racionális eszmerendszer elveinek.

A román–magyar kapcsolatok válaszút előtt állnak. A gondolkodási és cselekvési változásokat előidéző intellektuális és politikai projekteknek a döntéshozók keze ügyében kell lenniük. A francia–német együttélési és együttműködési modell megismételhető a román–magyar kapcsolatok esetében. Egy új diskurzus kialakítása, a mindkét részről elfogadható közigazgatási-politikai lépések megtétele, a közös érdekekre vonatkozó kérdések tárgyalás útján való rendezése hatalmas nyereség volna mindkét nemzet és egész Kelet-Közép-Európa szempontjából.

Temesvár, 2002. március 21.

ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS AT A TURNING POINT

Answers to the questions in the "Institutionalization of the Romanian-Hungarian Dialog" survey:

1. In post-communist history, some differences have been visible between Romania and Hungary. Expectations have been different against the inherited historical background that generated differences. The cultural traditions made it possible for Hungary to have an advantage in public administration, better economic development and genuine social emancipation. The old imperial heritage and the maturity of political thinking of the society, visible especially in the structuring of the opposition against the communist totalitarianism, had an important role in the emergence of differences between the two countries and nations. The Marxist ideology and the leftist movement were possible in Hungary, but not in Romania. The 1956 anti-Stalinist revolution in Budapest is closely related to this direction in political thought. The growing-up of the non-communist left in the post-war political life of Hungary must be understood in its true dimension. Not the same happened in Romania, where Stalinism was accompanied, ever since the '50s, by a type of nationalism from which, first of all, Marxist criticism had been locked out. Romania preferred a national independence of communism within the structure created by the USSR, while Hungary accepted a series of compromises imposed by the Soviets after the defeat of the 1956 revolution, benefiting, in exchange, from the chance of developing a small and medium-size private economy, from better scientific and technical information, from a relatively liberalized circulation of the elite in the western academic and cultural environments, from more translations from contemporary world literature and from institutionalized relations that preserved the set of values inherited from the previous generations. This was a background that allowed for the co-existence of the old and new elite.

The post-communist social-political assertion and economic development of the two states cannot be objectively understood in the absence of a comparative approach. The fact that Hungary will soon be integrated in the European community, and Romania has to wait for another 'wave' of integration indicates a state of facts in which the above-mentioned historical distinctions cannot be neglected. Hence, the expectations of the Romanian and the Hungarian societies have been different in the post-communist period. Consequently, the projects have not always been or could not always be compatible.

As concerns the relationship between the majority and the minorities, each cultural-linguistic group has been preoccupied with the assertion of their particular spiritual values, of their specific legal and political rights. Often, the disagreements between the two parties have been based on the

romantic theory of collective identity. At the level of state policy, interest was directed toward overcoming the totalitarian form of government, toward the consolidation of pluralist democracy and the integration in pan-national European and Euro-Atlantic structures. The means depended on the amount of information, the number of participants, on education, mobilization and the manner of understanding the process of emancipation from the servitudes of the old regime. The results were the same. Changes – as many as were possible – depended on the will of the political class and on the existence of a social segment that was capable of renewing the power of the state and of reorganizing administration. If we look at things from the perspective of the national idea, a recent idea for Central, Eastern and South-eastern Europe, which is still of top reference for the collective Romanian and Hungarian memory, we will notice that in this respect too, there are differences and similarities.

The Treaty of 1996 was a significant step for the improvement of bilateral relations. It demonstrated that there are resources to overcome the barriers, to establish communication and an opening up toward each other's universe of values. The economic, cultural, and scientific relations between Romania and Hungary are at a good beginning stage of their development. The relations between majority and minority have evolved relatively well, and the institutionalization of dialog is visible in the activity of the Democratic Alliance of Hungarians in Romania, through the participation of this political group in government between 1996–2000, in signing a protocol of agreement with the Social Democrat Party that will grant mutually advantageous conditions and preserve a flexible relation between the Romanian majority and the Hungarian minority.

Despite the positive aspects that I have mentioned, one must remember that the expectations are much higher than what has been achieved. The transition process from totalitarianism to democracy has been accompanied by the escalation of nationalism, which is visible in both countries and in both communities. When we discuss the situation of a minority of an impressive number – as is the case of the Hungarians in Romania, which means 1.6 million inhabitants – then we need to nuance things. The policy of recognizing cultural and linguistic rights, and the right to social-political representation of the Hungarian minority in Romania has not reached the level that the minority had expected, or the level that the international European bodies had projected. There are sufficient examples that can lead to the admission of such a standpoint. For instance, the issue of retrocession of goods belonging to the Catholic and Reformed-Calvinist Churches, schools and cultural institutions; the unsatisfactory situation of the Hungarian study line within the Babeş-Bolyai University of Cluj; the lack of bi- or pluri-linguistic administrative forms in the institutions that manage the pre-university or university education systems; the school textbooks that neglect the cultural-historical traditions of the minorities, promoting an ethno-differentiating and ethno-centric vision of the past; the marginaliza-

tion or ignorance of the cultural products, the personalities and institutions of the Hungarians in Romania; the promotion of qualified personnel depending on the size of the Hungarian community in the region or town, and not in connection with the value of individual performance, and economic, administrative or social needs.

2. The French-German controversy started in the 19th century from the different manner in which national identity was defined. While the French political culture defined the term of nation by *jus solis,* the German political culture preferred *jus sangvinis.* Both used language to circulate their political aspirations. Only, one developed the idea of civic nation, while the other the concept of ethnic nation. As a result, the preoccupation of the French for all the citizens of the country was in contradiction with the German preoccupation for ethnography and differentiation based on cultural and historical criteria. The armed conflicts from 1870 to 1945 were based, ideologically speaking, on this way of understanding the rights of one or the other of the nation-states. The French-German reconciliation after WWII relied on the reduction of the 'hard core' of both identity formulae. Giving up the rigid elements of collective identification and the permissiveness for the assertion of Alsace and Loraine as regions with multiple identity, and of convergence, made it possible for a different kind of education to emerge: pluri-linguistic and multicultural. The regional spaces in discussion became ideal spots for the promotion of cross-cultural and transnational dialogue, which benefited France, Germany and Europe at the same time.

There are some similarities between the French-German and the Romanian-Hungarian relations. The definition of identity verifies some aspects that have been neglected in historical studies and in political theories. The Romanians took over the collective identification under the German influence, showing preference for the concept of ethnicity. The attention showed for the ethnographic senses of the idea of nation, the emphasis on cultural differences as related to almost any kind of otherness brings closer, in the case of Romania, the concept of nation to the German model. In fact, the meaning of the key terms, *popor* and *Volk* show semantic similarities, both having the connotation of *jus sangvinis.* Hungary used the definition of one's own collective identity only through language, and, beginning with the dualist period, through citizenship. The modern Hungarian state recognized the right to citizenship for all its inhabitants, regardless of their religion or the local traditions of a group. Knowledge of the language was one of the basic criteria in defining or self-defining national identity. The assimilationist tendency similar to the French can be recognized in the pedagogical policies developed by the administration of the Hungarian side in the old dualist monarchy. The idea of ethnic identity discussed by the Orbán government in Budapest leads to confusion; it gained the support of a few intellectuals who look back at the model of Gyula Szekfű in the period between the two world wars.

The formulation of the Hungarian Status Law for Hungarians living outside of Hungary does not coincide with the Hungarian traditions of political and civic culture which made it possible for the 1956 revolution to break out, and contributed to the assertion, today, of the European economic-political standards. It is an artificial invention, mostly due to the intention to resolve the issue of the Hungarian minority living in Hungary's neighbor states, through the mediation of a concept that is familiar to other collective identities in Central and East-Central Europe. The preoccupations of some representatives of the Hungarian Diaspora for the concept of ethnicity and the rejection of the idea of civic nation in its western (English, French, Dutch) sense do not aim to understand the means that lead to reconciliation. I will say this more emphatically because recent examples in history (the Yugoslav case is the saddest) demonstrate how dangerous the adventure of separatism by ethnic criteria is. Romania needs to redefine its identity in line with the aspirations of the present. Europe, in general, but especially Central and Southeastern Europe, have had a lot to lose in the last century from radical self-definition based on ethno-cultural terms. Political, social and regional pluralism was prevented from fully asserting itself, principally due to the ethno-national ideology. True reconciliation – like in the Franco-German case – will have to be understood equally by both the Romanian and the Hungarian national entities.

3. The dynamics of the Romanian-Hungarian relations means giving up some prerogatives of the national type. Without underestimating their importance in what concerns communication, languages must not be looked upon as a deeply distinctive sign or an indicator of one's own communitarian essence. I have in mind at the same time emancipation from the ideological servitudes that marked 19th-century history and culture, the politics of nation-states and of nationalities, as well as the unilateral sense of the term culture. A theoretical inclusion – and here I think of the use of concepts in consonance with concrete political data and depending on the social and economic reality – will be extremely useful to avoid misunderstanding and parallel languages in bilateral relations. The common interests of Romania and Hungary are real and they refer to a form of co-existence within which trust will replace suspicion. Trans-nationalism is not an abstract expression, just like multiple identity is not an abstraction. Consequently, the policy of admitting differences that generate the multicultural society will not go as far as tribal separation. Pluri-linguism is not lacking in meaning, either. The regions with a plural cultural configuration will facilitate reciprocal knowledge, even interferences of all types. The regions of Banat, Transylvania, Partium and Sătmar have a multicultural, and even trans-cultural patrimony. Especially the border regions are the ones that need to be encouraged to develop alternative thinking. Such a truth must not be avoided when we discuss the issue of reconciliation between Romania and Hungary. The current policy of European integration is unconceivable in the absence of a mature, flexible and responsible relation between two states and communities that

are not only neighbors, but also share major interests in developing a space of political, economic and strategic stability.

4. The impediments are generated by politicians, but also by large social segments whose aspirations are limited by too narrow knowledge of the neighbor. Nationalism is a factor that is easy to propagate and assimilate, and at the same time damaging to the dynamics of the relations between the two states and national entities. There have been numerous cases in which the inconveniences in the Romanian-Hungarian relations resulted from prejudices, from ignorance of one another, from insufficiency that allows the complex of superiority and that of inferiority to develop. The school, the press, and the intelligentsia bear a huge responsibility in erasing the dark image of otherness. Just because we have such diverse means of obtaining information today, it is important to revise these obsolete references about each other. If history is only granted the status of scientific discipline, and the debate of controversial moments of the past is done with reason, we will gain a new understanding of our world. I am talking about the contribution to gaining cross-cultural mental reflexes. What is this understanding based upon? Openness and compromise. Moreover, on conscientious assumption of the values of the other. The mutual discovery of each other's qualities to the detriment of the repeated emphasis of their flaws is tributary to the cultural replicator and the type of instruction. Initiatives should come from both the political and the civil society. Reconstructing the urban social tissue is an aspiration, especially in the case of Romania. Cooperation with state institutions and cultural, confessional and professional organizations is essential; this is the basis for rethinking and reorganizing the system of education. Besides school, the written and the audio-visual press would play the role they never took on, namely to abandon the ethnocentric discourse to the benefit of genuine knowledge. The role of education disseminating illuminist ideas must not be ignored, especially since the Romanian-Hungarian relations did not benefit enough from the rational principles founded in 18th-century Europe.

The Romanian-Hungarian relations are at a turning point. The intellectual and political projects regarding mutations in thinking and action must be made available to decision-makers. The model of French-German co-existence and cooperation can be applied to the Romanian-Hungarian relations. Both nations, as well as Central-eastern Europe in general would gain immensely from the emergence of a new discourse, from the promotion of administrative-political measures acceptable to both parties involved, from the negotiation of issues that help to represent the common interests.

Timişoara, March 21, 2002

Anton NICULESCU

**PENTRU O CONSOLIDARE
A RELAŢIILOR ROMÂNO-MAGHIARE**

**A CÉL A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOK
KONSZOLIDÁLÁSA**

**FOR A CONSOLIDATION
OF ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS**

PENTRU O CONSOLIDARE A RELAŢIILOR ROMÂNO-MAGHIARE

1. Ironia istoriei: pentru prima dată după multe decenii, Ungaria are un interes serios în a vâsli în aceeaşi luntre cu România. Altfel spus, Budapesta ar trebui să plătească un preţ economic şi politic foarte mare dacă România ar rămâne în afara NATO şi a UE. Menţionez că această afirmaţie ar fi valabilă şi în cazul în care nu am ţine cont de interesul comunităţii maghiare din Transilvania.

În ceea ce priveşte apropierea celor două popoare, în afară de cele câteva luni extrem de favorabile după schimbarea din '89, respectiv dincolo de declaraţiile protocolare şi de tratatele interstatale, s-au făcut prea puţini paşi serioşi în acest sens.

2. Pe malul Dâmboviţei, exemplul reconcilierii franco-germane este evocat mai mult ca un truc al politicii, decât ca o soluţie de urmat. Este adevărat că din punct de vedere istoric e dificil să facem o paralelă, deoarece atât situaţia politică, cât şi ponderea, influenţa internaţională a ţărilor în cauză aparţin unor categorii diferite.

Dacă însă pornim de la spiritul modelului franco-german, se poate imagina aplicarea lui în vederea calmării tensiunilor româno-maghiare. Pentru că în primul rând tinerii sunt cei care pot construi poduri durabile între cele două naţiuni. Este însă nevoie de voinţă politică şi de acţiune programatică.

3. După mine, relaţiile româno-maghiare nu ar trebui revitalizate acum, ci consolidate pentru a deveni un proces de colaborare permanent, consistent, automat şi ireversibil.

Pe de altă parte însă, privind cu ochiul unui bucureştean şi/sau clujean, revigorarea relaţiilor româno-maghiare – în primul rând a celor economice – are totuşi o importanţă aparte în aceşti ani. Pentru că acest tren UE este altfel decât va fi următorul! În plus, staţiile de destinaţie se schimbă şi ele fundamental şi în mare viteză.

4. Din păcate, la graniţa dintre România şi Ungaria se află o imensă prăpastie din punctul de vedere al economiei, al infrastructurii şi al mentalităţii. Pe de altă parte, cele două guverne încearcă să-şi creeze capital politic din retorica naţionalistă.

Dacă cele două ţări ar face parte din aceleaşi structuri internaţionale, dacă ar reprezenta valori europene identice, aceasta ar ajuta în mod esenţial dezvoltarea relaţiilor româno-maghiare. Prin urmare, orice iniţiativă de integrare euroatlantică serveşte la accelerarea acestui proces.

A CÉL A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOK KONSZOLIDÁLÁSA

1. A történelem fintora: Magyarországnak évtizedek óta először komoly érdeke fűződik ahhoz, hogy egy csónakban evezzen Romániával. Más szóval, Budapestnek nagyon nagy politikai és gazdasági árat kellene fizetnie, ha Románia a NATO-n és az Európai Unión kívül rekedne. Megjegyzem, ez akkor is érvényesülne, ha figyelmen kívül hagynánk az erdélyi magyar közösség érdekét.

Ami a két nép közeledését illeti, a '89-es fordulatot követő egy-két rendkívül kedvező hónapon kívül, illetve a protokollnyilatkozatokon és az államközi egyezményeken túl, igen kevés az ez irányú érdemi lépés.

2. A Dâmboviţa-parton a francia–német történelmi megbékélés példáját inkább politikai megfontolásból emlegetik, és aligha gondolják komolyan, mint követendő megoldást. Igaz, történelmileg nehéz párhuzamot vonni, mivel mind a politikai helyzet, mind az illető országok súlya, nemzetközi befolyása más-más kategóriához sorolandó.

Szellemiségében viszont nem elképzelhetetlen a francia–német modell alkalmazása a román–magyar feszültségek oldására. Hiszen elsősorban a fiatalok építhetnek tartós hidakat a két nemzet között. Ehhez viszont politikai akarat és programszerű cselekvés szükségeltetik.

3. Szerintem a magyar–román viszonyt nem most kellene felélesztení, hanem állandó, tartalmas, önműködő és visszafordíthatatlan együttműködési folyamattá kellene kovácsolni.

Viszont bukaresti és/vagy kolozsvári szemmel nézve, kiemelten fontos ezekben az években megerősíteni a román–magyar – mindenekelőtt gazdasági – kapcsolatokat. Hiszen ez az EU-vonat más, mint a következő lesz!; ráadásul a célállomások is alaposan és rohamosan megváltoznak.

4. Sajnos óriási gazdasági, infrastrukturális és mentalitásbeli szakadék tátong a román–magyar határon. Másrészt a két kormány politikai tőkét igyekszik kovácsolni a nacionalista retorikából.

Ha a két ország egyazon nemzetközi struktúrákhoz tartozna, európai értékeket képviselne, ez gyökeresen elősegítené a román–magyar kapcsolatok fejlődését. Következésképpen bármilyen euroatlanti integrációs kezdeményezés a folyamat gyorsulását szolgálja.

FOR A CONSOLIDATION OF ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS

1. The irony of history: for the first time in decades, Hungary has a sound interest to row the same boat as Romania. In other words, Budapest must pay a very high economic and political price if Romania stays out of NATO and the EU. I would note that this statement is valid also if we did not take into account the interest of the Hungarian community in Transylvania.

As concerns the closer relations between the two peoples, except for the few extremely favorable months after the change in '89, and except for the protocol statements and interstate treaties, very few serious steps have been taken in this direction.

2. On the banks of the Dâmboviţa, the example of the French-German reconciliation is evoked more as a political trick than a solution to be emulated. It is true that from the historical point of view, it is difficult to draw a parallel, because both the political situation and the weight of the international influence of the countries concerned belong to different categories.

But if we set off from the Franco-German spirit, its application can be imagined to calm the Romanian-Hungarian tensions. First of all, it is the youth that can build durable bridges between the two nations. For this, however, it is necessary to have political will and programmatic actions.

3. In my opinion, the current Romanian-Hungarian relations do not need reviving, but rather consolidating so that they become a permanent, consistent, automatic and irreversible process of collaboration.

On the other hand, though, looking at things through the eyes of a person living in Bucharest and/or Cluj, the revival of the Romanian-Hungarian relations – and first of all of the economic ones – has a special importance in these years. For the EU train of the present is different from that of the future. In addition, the destinations are changing fundamentally and rapidly.

4. Unfortunately, along the border between Romania and Hungary there is an immense precipice from the economic point of view, of the infrastructure and of mentalities. On the other hand, the two governments try to gain political capital from their nationalist rhetoric.

If the two countries were part of the same international structures, if they represented identical European values, this would help essentially the development of Romanian-Hungarian relations. As a consequence, any initiative of Euro-Atlantic integration serves the acceleration of this process.

Ioan-Aurel POP

DESPRE PRIETENIA ROMÂNO-MAGHIARĂ

A ROMÁN–MAGYAR BARÁTSÁGRÓL

ABOUT THE ROMANIAN-HUNGARIAN FRIENDSHIP

DESPRE PRIETENIA ROMÂNO-MAGHIARĂ

Răspunsuri la chestionar:

1. Fireşte că aşteptările celor două naţiuni în privinţa apropierii dintre ele, deşi văzute în chip diferit, s-au realizat în oarecare măsură. Libera circulaţie a oamenilor şi a ideilor, manifestările ştiinţifice, literare etc comune, colocviile, mesele rotunde, traducerile, schimburile de studenţi, funcţionarea centrelor culturale de la Budapesta şi Bucureşti şi multe altele sunt fapte. Chiar dezbaterea din „Dilema" în jurul scrisorii lui G. M. Tamás mi s-a părut simptomatică. Poate că cele de mai sus nu ating profunzimile conştiinţei publice din cele două ţări, dar reprezintă ceva pe calea cunoaşterii reciproce. În rest, clişeele naţionale se menţin în cazul ambelor părţi. În 1990, de exemplu, eram întrebat la Budapesta de către un coleg dacă românii erau gata să renunţe la teoriile romanizării şi continuităţii, preamărite de comunişti. Sentimentele identitare naţionale sunt puternice la ambele popoare, dar integrarea europeană a Ungariei şi României este de natură să favorizeze apropierea dintre cele două naţiuni.

2. Reconcilierea franco-germană a fost o experienţă istorică reuşită şi a fost dată adesea ca exemplu şi luată ca model. Această reconciliere a însemnat renunţarea, în plan politic în primul rând, la încărcătura emoţională a rivalităţii şi conflictelor istorice dintre cele două naţiuni, în favoarea unei atitudini pragmatice, constructive. Modelul rămâne de urmat ca principiu de români şi de unguri, la nivelul guvernelor lor în primul rând, dar trebuie ţinut seamă de particularităţile locale. Modelul este şi stimulativ: dacă Franţa şi Germania au reuşit în linii mari, de ce nu ar reuşi Ungaria şi România?

3. Dinamica mai pronunţată a relaţiilor româno-ungare se poate motiva prin numeroase argumente:

– vecinătatea directă a celor două ţări;
– aşezarea Ungariei spre Occident, în care tinde să se integreze şi România;
– existenţa pe teritoriul României a circa 1,5 milioane de maghiari, de care se îngrijeşte şi Ungaria;
– complementaritatea, până la un punct, a economiilor celor două ţări;
– convieţuirea românilor şi ungurilor pe un spaţiu larg;
– experienţele istorice comune (dictaturi de dreapta şi de stânga etc);
– strategii comune de integrare europeană etc.

4. Impedimentele ţin mai ales de moştenirea istorică, de activitatea unor partide şi grupări naţionalist-şovine în cele două ţări, de valorizarea excesivă a trecutului în politică, de cultivarea dezbinării în anumite cercuri din ambele ţări etc.

Procesul apropierii se poate accelera prin diminuarea şi eliminarea impedimentelor enumerate mai sus, prin eliminarea clişeelor naţionaliste, a

exceselor, a discriminării. Conştiinţa publică din Ungaria şi România trebuie educată treptat, prin mass media, fundaţii, asociaţii, ONG-uri etc, în spiritul apropierii, al integrării europene, al valorilor europene comune.

Prof. Univ. Dr. Ioan-Aurel Pop,
Membru corespondent al Academiei Române

A ROMÁN–MAGYAR BARÁTSÁGRÓL

Feleletek a kérdőívre:

1. A két nemzet elvárásai az egymáshoz való közeledést illetően, bár mindkettő másként képzeli azt el, bizonyos mértékig, természetesen, megvalósultak. Az emberek szabad közlekedése és a gondolatok szabad áramlása, a közös tudományos, irodalmi stb. rendezvények, a kollokviumok, kerekasztal-beszélgetések, a fordítások, a diákcserék, a budapesti és a bukaresti kulturális központok működése és sok egyéb, tények. Még a Tamás Gáspár Miklós levele kapcsán a *Dilemá*ban lezajlott vitát is szimptomatikusnak vélem. Lehet, hogy a felsoroltak nem érintik a két ország közvéleményének mélyvonulatát, de valamit képviselnek a kölcsönös megismerés útján. Ami a többit illeti, a nemzeti klisék tovább működnek mindkét fél esetében. 1990-ben például Budapesten azt kérdezte egy kolléga, hogy a románok készek-e feladni a romanizáció és a kontinuitás – a kommunisták által oly nagyra tartott – elméletét. A nemzeti önazonossági érzések mindkét népnél erősek, de Magyarország és Románia európai integrációja természetszerűleg hozzájárulhat a két nemzet egymáshoz való közeledéséhez.

2. A francia–német megbékélés sikeres történelmi kísérlet volt, gyakran említik példaként és tekintik modellnek. Ez a megbékélés a két nemzet közötti történelmi vetélkedések és összeütközések érzelmi töltetéről való – elsősorban politikai szintű – lemondást jelentette egy pragmatikus, építő jellegű hozzáállás javára. A modell elvileg követendő a románok és a magyarok számára, elsősorban kormányaik szintjén, de figyelembe kell venni a helyi sajátosságokat. A modell serkentő is: ha Franciaországnak és Németországnak nagy vonalakban sikerült, miért ne sikerülhetne Magyarországnak és Romániának is?

3. A román–magyar kapcsolatok fokozott dinamikáját számos érv támasztja alá:

– a két ország közvetlen szomszédsága;
– az, hogy Magyarország közelebb van Nyugathoz, amelybe Románia integrálódni igyekszik;
– a Románia területén élő mintegy másfél millió magyar, akivel Magyarország is törődik;
– a két ország gazdaságának bizonyos értelemben vett egymást kiegészítése;
– a románok és a magyarok nagy területeken való együttélése;
– a közös történelmi tapasztalatok (jobb- és baloldali diktatúrák stb.);
– a közös európai integrációs stratégiák stb.

4. Az akadályokat elsősorban a történelmi örökség, a két országban működő soviniszta-nacionalista pártok és csoportok tevékenysége, a múlt túlzott érvényesítése a politikában, a mindkét ország bizonyos köreiben érvényesülő széthúzás stb. jelentik. A közeledési folyamat gyorsítható a felsorolt

akadályok csökkentésével és elhárításával, a nacionalista klisék, a túlzások, a diszkrimináció kiiktatásával.

Magyarország és Románia közvéleményét fokozatosan a közeledés, az európai integráció, a közös európai értékek szellemében kell nevelni a média, az alapítványok, az egyesületek, az emberjogi szervezetek segítségével.

Dr. Ioan-Aurel Pop egyetemi tanár,
a Román Akadémia levelező tagja

ABOUT THE ROMANIAN-HUNGARIAN FRIENDSHIP

Answers to the questionnaire:

1. It is obvious that the expectations of the two nations concerning the development of closer relations, though seen differently, have been met to some extent. The free movement of people and ideas, the common scientific and literary events etc., colloquiums, round-table discussions, translations, student exchanges, the operation of cultural centers in Budapest and Bucharest and many others are facts. Even the debate in *Dilema* about the letter signed by G. M. Tamás seemed symptomatic to me. Maybe the above do not touch upon the depths of public awareness in the two countries, but they serve the purpose of mutual knowledge. Apart from this, the national clichés are preserved on both sides. In 1990, for instance, I was asked in Budapest by a colleague if the Romanians were ready to give up the theories of Romanization and continuity, which the communists thought so highly of. The feelings of national identity are strong in both peoples, but the European integration of Hungary and Romania are meant to favor the development of closer relations between the two nations.

2. The French-German reconciliation was a successful historical experience and it has often been used as an example and a model. This reconciliation meant making room, in the political field first of all, for pragmatic, constructive attitudes instead of emotionally-charged rivalry and historical conflicts. The model is to be followed as a principle by the Romanians and the Hungarians, at the level of governments in the first place, but the local particularities must also be taken into account. The model is stimulating: if France and Germany managed, broadly speaking, why wouldn't Hungary and Romania?

3. The more pronounced dynamics of Romanian-Hungarian relations can be argued for in several ways:

– The vicinity of the two countries;
– Hungary's position closer to the west, toward which Romania also tends to move;
– The existence on the territory of Romania of approximately 1.5 million Hungarians, whom Hungary is concerned about;
– The complementarity, up to a certain point, of the economies of the two countries;
– The co-existence of Romanians and Hungarians on a large territory;
– The common historical experiences (right- and left-wing dictatorships, etc.);
– Common strategies of European integration, etc.

4. The impediments are related more to the historical heritage, the activity of nationalist-chauvinistic parties or groups in both countries, the exces-

sive appeal to the past in politics, the cult of dissensions in certain circles in both countries, etc.

The process of development of closer relations can be accelerated by diminishing and eliminating the impediments mentioned above, by eliminating the nationalist clichés, the excesses, and discrimination. The public awareness in Hungary and Romania must be educated gradually, by the mass media, foundations, associations, NGOs, in the spirit of closeness, of European integration, and of common European values.

Professor Ion-Aurel Pop, Ph.D.
Corresponding member of the Romanian Academy

István RAIS WALLNER

POLITICUL CA OBSTACOL AL RECONCILIERII

A POLITIKUM MINT A MEGBÉKÉLÉS AKADÁLYA

POLITICS AS A BARRIER TO RECONCILIATION

POLITICUL CA OBSTACOL AL RECONCILIERII

Am primit scrisoarea dumneavoastră şi trimit alăturat răspunsurile la întrebările puse.

1. După părerea mea, până în momentul de faţă îndeosebi politicul împiedică realizarea aşteptărilor maghiarilor şi românilor, ale Ungariei şi României. S-ar putea ca aceste aşteptări să fi fost exagerate încă din momentul naşterii lor, dacă luăm în considerare că dedesubturile schimbărilor anului 1989 în România nu sunt cunoscute nici până în ziua de azi, prin urmare nu putem şti cât de solidă a fost baza speranţelor de atunci.

Cu toate acestea, speranţele Ungariei poate că s-au realizat într-o măsură mai mare, deoarece acolo însăşi schimbarea regimului a cunoscut mai puţine obstacole, fiind caracterizată de o linie politică mult mai clară şi mai univocă. Din această cauză, în ultimii 12 ani conducerea de la Budapesta a ştiut mult mai precis ce obstacole are, iar luptele interne din Ungaria au influenţat problemele de această natură mai mult la modul superficial. În schimb, în România nici până astăzi nu s-a clarificat, nici măcar la nivelul conducerii de la Bucureşti, dacă apropierea este o chestiune conjuncturală, dacă necesită o atitudine pragmatică, sau ar fi nevoie mai degrabă de o reglementare a situaţiei pe termen lung, într-o manieră aproape definitivă. Bătăliile politice de la noi influenţează în mare măsură şi atitudinea faţă de problema amintită. În momentul actual, măsurile luate în acest sens de către putere demonstrează că paşii făcuţi în direcţia apropierii sunt călăuziţi de un interes bine perceput, deşi şi aceşti paşi sunt vizibili mai mult la nivelul diplomaţiei.

2. Reconcilierea franco-germană este în opinia mea un model consistent deşi, în cursul ultimilor ani, ea a devenit supradimensionată. Asta s-a întâmplat datorită faptului că a fost folosită ca o analogie pentru conflictele care au apărut în alte zone (şi eventuala aplanare a acestora). Este evident că reconcilierea franco-germană are un suport istoric, şi chiar cauze care rezidă în mentalitatea oamenilor.

Cred că această analogie este prea puţin adaptabilă relaţiilor între Ungaria şi România, legăturilor între maghiari şi români. Cauza acestui fapt este contextul diferit al exemplului istoric, faţă de cel al sistemului de relaţii înfăţişat în cadrul întrebării dumneavoastră.

3. Este un fapt evident că dinamizarea relaţiilor constituie un interes vital pentru România în momentul actual, pe când pentru Ungaria este mai degrabă un obiectiv strategic. Şansele Bucureştiului pentru integrarea în Uniunea Europeană şi în NATO pot creşte în mod substanţial în cazul în care se apucă în sfârşit de reglementarea – sau chiar de cultivarea – relaţiilor, cu hotărâre şi cu o perspectivă pe termen lung. Cred că acest lucru este în primul rând un interes economic şi politic, care, dacă va avea succes, va putea genera efecte pozitive

şi la nivelului vieţii cotidiene, într-o măsură perceptibilă şi de către simplii cetăţeni.

4. Aşa cum am precizat şi mai sus, opinia mea este că obstacolul primordial în calea dezvoltării mai ferme şi mai consistente a relaţiilor româno-maghiare este lipsa de voinţă politică ce se manifestă la nivelul conducerii de la Bucureşti. Accelerarea procesului de reglementare ar putea fi ajutată dacă elita politică din România ar renunţa la politica jocului dublu, iar în locul retoricii naţionaliste, de care face uz din când în când, s-ar sprijini pe o linie politică de tip european. Bineînţeles, acest lucru presupune o strategie specială în situaţia actuală, este importantă reeducarea treptată a maselor populare, reaşezarea lor pe modul de gândire european înlocuind declaraţiile simple. Realizarea unei asemenea strategii implică, în mod evident, unele sacrificii din partea elitei politice, şi poate acesta este obstacolul în calea reglementării. Din partea maghiarilor ar fi important ca ocrotirea comunităţilor maghiare dispersate, evocată mai mult din motive electorale, să dobândească un conţinut real.

A POLITIKUM MINT A MEGBÉKÉLÉS AKADÁLYA

Megkaptam kedves levelüket, mellékelve küldöm a feltett kérdésekre adott válaszokat.

1. Véleményem szerint mind a mai napig főként a politikum akadályozza azt, hogy teljesüljenek a magyarok és a románok, Magyarország és Románia várakozásai. E várakozások akár túlzóak is lehettek már megszületésük pillanatában, ha figyelembe vesszük, hogy az 1989-es romániai változások háttere a mai napig nem ismert, nem tudható tehát, hogy szilárd talajon álltak-e az akkori remények.

Mindazonáltal Magyarország reményei talán nagyobb mértékben teljesültek, hiszen ott a rendszerváltás is zökkenőmentesebben zajlott, világosabb, egyértelműbb politikai vonalvezetés jellemezte. Ebből eredően az eltelt 12 év során a budapesti vezetés pontosabban tudta, milyen célokat követ, s az ottani belharcok is inkább csak felszínesen befolyásolták az ilyen jellegű ügyeket. Romániában ezzel szemben a mai napig nem tisztázott még a bukaresti vezetés szintjén sem, hogy konjunkturális kérdés-e a közeledés, pragmatikusan kell-e hozzáállni, vagy inkább hosszabb távú, már-már végleges rendezésre lenne-e szükség. A politikai csatározások itthon nagyban befolyásolják a szóban forgó kérdéshez való hozzáállást is. Jelenleg a hatalom intézkedései ilyen tekintetben azt mutatják, hogy jól felfogott érdek vezérli a közeledésre irányuló lépéseket, bár ezek is inkább a diplomácia terén érhetők csak tetten.

2. A francia–német megbékélés meglátásom szerint tartalommal bír ugyan, ám az utóbbi évek során túldimenzionálttá vált. Éppen azért történt ez így, mert más régiókban tetten érhető konfliktusok (és azok esetleges elsimítása) analógiájaként használták. Egyértelmű, hogy a francia–német megbékélésnek van történelmi háttere, sőt mentalitásbeli okai is felfedezhetők.

Úgy vélem, Magyarország és Románia viszonyára, a magyarok és románok kapcsolatára mindez csak kevéssé alkalmazható. Azért van ez így, mert a történelmi példa más kontextusú, mint az Önök kérdésében taglalt kapcsolatrendszer.

3. Egyértelmű, hogy jelen pillanatban Romániának létérdeke, Magyarországnak pedig inkább stratégiai célja a viszony dinamikusabbá tétele. Bukarest európai uniós és NATO-integrációs esélyei kifejezetten nőhetnek abban az esetben, ha végre határozottan és hosszú távra szólóan nekilát a kapcsolatok rendezésének, mi több, ápolásának. Úgy gondolom, elsősorban gazdasági és politikai érdek ez, ha sikerre vihető, akkor a mindennapok szintjén, az átlagpolgár számára is érzékelhető pozitív vonzatai lehetnek.

4. Mint fentebb is jeleztem, álláspontom szerint a magyar–román kapcsolatok határozottabb és tartalmasabb fejlődésének útjában főként a bukaresti irányítás terén tapasztalható politikai akarat hiánya áll. A rendezési folyamat gyorsulását az segíthetné, ha a romániai politikai elit felhagyna a Janus-arcú

politizálással, a nacionalizmus időnként kijátszott kártyája helyett éppen arra építené támogatottságát, hogy európéer vonalvezetést követne. Ehhez természetesen külön stratégiára van szükség jelen helyzetben, fontos a néptömegek lassú átnevelése, az egyszerűbb deklarációk helyett az európai gondolkodásra való átállítása. Egy ilyen stratégia megvalósítása nyilván áldozatokat követel a politikai elit részéről, s talán ez áll a rendezés útjában. Magyar részről fontos lenne, hogy a jórészt választási célokból hangoztatott szórványmagyarság-védelmet igazi tartalommal töltsék meg.

POLITICS AS A BARRIER TO RECONCILIATION

Here are my answers to the questions in your letter.

1. In my opinion, up to the present, the political aspect has been the major hindrance to the achievement of the expectations of Hungarians and Romanians, of Hungary and Romania. Maybe these expectations were exaggerated at the time of their birth, if we take into account that the underlying truth about the changes in Romania in 1989 is not known to this day, therefore we do not know how solid the basis of expectations was back then.

Nevertheless, the hopes of Hungary may have been fulfilled to a larger extent, because there the change of regime met fewer obstacles, being characterized by a much clearer and more articulate political line. For this reason, in the last 12 years the leaders in Budapest have known better the obstacles in front of them, and the internal fights in Hungary influenced these problems at a much more superficial level. However, in Romania, it has not been clarified to this day, not even for the leaders in Bucharest, whether the closeness is a matter of context, whether it needs a pragmatic attitude, or whether a long-term regulation of the situation would be needed, in an almost definitive manner. The political fights in our country influence to a great extent the attitude toward this issue. At present, the measures taken to this end by those in power demonstrate that the steps taken toward closeness are driven by a well-perceived interest, though they are more visible at the level of diplomacy.

2. The French-German reconciliation in my opinion is a consistent model, but in the last years it has become over-sized. This has happened due to the fact that it was used as an analogy for the conflicts in other regions (or for the resolution of these conflicts). It is obvious that the French-German reconciliation has a historical support, moreover, its causes can be observed to reside in the mentalities of the people.

I think this analogy is too little adaptable to the relations between Hungary and Romania, or to the relations between Hungarians and Romanians. The cause is the different context of the historical example, as compared to the system of relations described in the frame of your question.

3. It is obvious that the more dynamic relations are of vital interest for Romania at present, while for Hungary this is more of a strategic objective. The chances of Bucharest to integrate in the European union and NATO can increase substantially if they set down to regulating – or even maintaining – relations, with determination and with a mind set on the long term. I believe this is primarily of economic and political interest, and if successful, it will be able to generate positive outcomes at the level of everyday life, in a perceptible manner even for common citizens.

4. As I pointed out above, in my opinion the major obstacle to the more determined and more consistent development of Romanian-Hungarian rela-

tions is the lack of political will which is shown by the leaders in Bucharest. The acceleration of the process of regulation could be supported if the Romanian political elite gave up the double game, and instead of nationalist rhetoric, which they resort to from time to time, they relied on a European political line. Of course, this means a special strategy for the time being, the gradual re-education of the masses is also necessary, and the shift from simple declarations to the European way of thinking. The fulfillment of such a strategy obviously requires some sacrifices of the political elite, and maybe this is the obstacle to regulations. On the part of the Hungarians, it would be important to genuinely want to protect the Hungarian communities, which are more often mentioned for electoral reasons.

József SOMAI

DESPRE NECESITATEA AUTOCUNOAŞTERII NAŢIONALE

A NEMZETI ÖNISMERET SZÜKSÉGESSÉGÉRŐL

ABOUT THE NEED FOR NATIONAL SELF-AWARENESS

DESPRE NECESITATEA AUTOCUNOAŞTERII NAŢIONALE

Vă cer scuze pentru întârziere, dar abia acum am găsit timp să răspund la întrebările dumneavoastră, ceea ce fac cu plăcere pentru cauză şi în semn de respect pentru dumneavoastră.

Cele patru întrebări au multe elemente comune, dar încerc şi eu să răspund separat la chestiunile într-adevăr foarte importante.

1. În istorie există mari evenimente, dar există şi mişcări lente, care se consumă de-a lungul anilor. În ceea ce priveşte apropierea româno-maghiară, după trecerea a 12 ani, ambele fenomene sunt prezente, deci analiza este justificată. Cu doisprezece ani în urmă, pentru maghiarii din România, marea schimbare s-a petrecut într-adevăr, dat fiind că timp de 80 de ani au avut de suportat toată povara destinului minoritar (limitarea utilizării limbii, pierderea avuţiei, excluziune, acuzaţia de vinovăţie etc). În urma schimbării – în primul rând o dată cu asumarea democraţiei de tip occidental de către politica românească –, pe plan politic şi principial în totalitatea sa (practic doar în parte), factorul politic maghiar din România s-a ridicat la rang egal cu toţi ceilalţi factori politici din România, astfel încât astăzi maghiarimea (UDMR) poartă stindardul cauzei aderării României la NATO şi la UE. În acelaşi timp a putut începe reconstruirea societăţii civile maghiare complet demolate, a cărei evoluţie arată până în ziua de azi o dinamică favorabilă. Toate acestea trebuie să fie considerate ca o mare schimbare istorică. Perioada mişcărilor lente este într-adevăr prea lentă. Acest proces reţinut, frânat, nu are însă (numai) cauze interne, el este o moştenire a gândirii postcomuniste. Conştiinţa îmbibată de naţionalismul extremist a împiedicat voinţa politică pentru realizarea unor reforme rapide şi ferme, precum şi pentru validarea exigenţelor minoritare, lucru firesc într-o democraţie autentică. Orice încercare de a aplica drepturile minoritare a fost (şi este) calificată de o bună parte a societăţii româneşti, dar mai ales a scenei politice, drept o provocare duşmănoasă, şi este greu de recunoscut, pe de altă parte, că această mentalitate pusă şi în practică dă dovadă de o cultură a democraţiei foarte redusă. Autocunoaşterea naţională cuprinde multe aspecte, de care toate naţiunile trebuie să ţină cont, altfel conştiinţa naţională dirijată pe o cale greşită duce la o construire greşită a viitorului şi poate cauza ţării daune materiale şi spirituale foarte grave.

În privinţa aşteptărilor, partea română poate vorbi în orice caz de „rezultate" (?), căci în ce priveşte încetinirea îndeplinirii revendicărilor minoritare, la nivelul organelor abilitate există un cvasi consens politic. Ca un exemplu, în chestiunea universităţii maghiare de sine stătătoare, consensul părţii române stăvileşte dezvoltarea spirituală a comunităţii maghiare din România, limitând pregătirea intelectualilor – deja de doisprezece ani încoace – la circa 4% în loc de 7%, cu toate că o instruire proporţională nu ar face decât

să servească progresul României. (Pentru România, pierderea culturii şi mentalităţii săseşti este de asemenea o pagubă indiscutabilă, care nu poate fi urmată decât de o altă pierdere, iar aceasta ţine iarăşi de problematica autocunoaşterii eronate). Deocamdată, singurele acţiuni pozitive, singurele rezultate în chestiunea minoritară s-au născut în urma unor paşi făcuţi spre Europa doar datorită anumitor constrângeri, însă continuă să lipsească voinţa care ar dovedi toleranţa românească atât de des evocată.

Reconcilierea franco-germană ar putea avea un efect pozitiv asupra evoluţiei relaţiilor româno-maghiare, însă, în situaţia noastră geografică şi istorică diferită, problema se pune altfel. În Transilvania, toleranţa între cele două popoare are un trecut destul de îndelungat. Nu Transilvania este cea care cântă pe strunele intoleranţei, pentru că centrul ideologic al naţionalismului este Bucureştiul, iar primarul Clujului nu este decât un ghimpe care ar putea fi eradicat oricând dacă ar exista voinţă politică şi gândire europeană. Naţionalismul este mai degrabă un mijloc pentru a rămâne pe paleta politică – din păcate, cu ocazia alegerilor se mai înregistrează încă o infecţie naţionalistă extremistă de 15–20%. Cheia evoluţiei relaţiilor româno-maghiare poate fi în viitor rezolvarea problemelor fundamentale ale minorităţii maghiare, în primul rând cu privire la dezvoltarea învăţământului într-o direcţie care să facă posibilă atingerea standardelor cantitative şi calitative din România, iar mai târziu a celor europene. Pentru aceasta, este inevitabil să se creeze autonomia culturală şi personală garantată prin lege. Starea şi sentimentul de aservire degradează orice minoritate, deci şi pe cea maghiară, la statutul de cetăţeni de rangul doi, iar acest fapt atrage după sine frânarea şi conservarea la un nivel scăzut a dezvoltării economice şi culturale a zonei vestice a României. Acesta nu poate fi un interes al României, pentru că nu înseamnă decât un fals patriotism cu vederi înguste.

Eu aş elimina expresia *reconciliere* din terminologia acestei chestiuni, în privinţa României, deoarece aici nu este vorba de regândirea convieţuirii după război (ca în cazul francezilor şi nemţilor). Prin urmare nu avem de ce să aprofundăm ceva ce nu este prezent atât de adânc în colaborarea multiseculară între români, maghiari şi saşi.

2. În cadrul transformărilor geopolitice la care ne putem aştepta, primirea României în NATO se dovedeşte a fi un factor politic foarte important pentru ambele părţi. Pentru Ungaria este un interes naţional fundamental ca ţările vecine să devină membre ale NATO, în special România, având în vedere că aici trăiesc aproape jumătate din maghiarii rămaşi în afara hotarelor. Atitudinea fermă a conducerii politice din Ungaria în această chestiune are o importanţă decisivă în cadrul relaţiilor bune dezvoltate între cele două ţări în ultima vreme. Înţelegerea româno-maghiară în problema legii statutului (dar şi în alte probleme) la sfârşitul lui decembrie 2001 – din punctul de vedere al politicii de actualitate – îşi are sursele în aceste relaţii, cu toate că, înainte, legăturile celor două ţări au fost dominate de o tensiune destul de mare. Această înţelegere a demonstrat că provocarea tensiunii în legătură cu legea statutului reprezintă un comportament politic artificial în direcţia elec-

toratului, o dovadă în plus fiind faptul că acele condiţii puse de partea română nu s-au referit la conţinutul legii, ele au fost pur formale, ca de exemplu: legitimaţia să nu fie eliberată în România, cei îndreptăţiţi să le ridice în Ungaria, birourile să nu aibă decât un caracter informativ etc. Soarta României însă va fi puternic influenţată pe termen lung, în sens pozitiv sau negativ, de aderarea sau neaderarea la NATO. Tot aici poate fi raportată şi coaliţia parlamentară între PSD şi UDMR, care conţine condiţii relativ favorabile, cu toate că aceasta a fost de mult supradimensionată de faptul coalizării la nivel judeţean. Îndeplinirea condiţiilor coaliţiei poate determina pe termen lung colaborarea în sens pozitiv a celor două ţări şi popoare, din care ambele părţi, dar şi securitatea internaţională nu au decât de câştigat. Neîndeplinirea condiţiilor promite pericole imprevizibile. Rezilierea coaliţiei poate fi fatală pentru partea română în perspectiva aderării la NATO, pentru că deteriorarea relaţiilor româno-maghiare înseamnă amânarea admiterii. Guvernul va face totul pentru a menţine coaliţia cel puţin până la întâlnirea la vârf de la Praga. În privinţa acelor condiţii pe care nu le va putea îndeplini până atunci – chestiunile cele mai grave fiind înfiinţarea la Universitate a facultăţilor de sine stătătoare din toamnă, respectiv aprobarea legii retrocedării imobilelor, după negocierile cu bisericile –, guvernul le va amâna şi va face promisiuni, punând astfel UDMR într-o situaţie foarte dificilă în faţa propriului electorat şi a societăţii româneşti. Guvernul nu va rezilia coaliţia, pentru că aceasta ar fi o încercare sinucigaşă din punctul de vedere al politicii externe – iar UDMR nu va putea rezilia coaliţia, deoarece nu poate să-şi asume acuzaţia de a fi vinovată pentru respingerea admiterii, chiar dacă acest lucru poate să ducă la o pierdere a credibilităţii interne pentru conducerea actuală, aceasta însă poate avea încredere în structura internă puternică deja formată. Coaliţia va rămâne deci, numai chestiunile fundamentale ale maghiarimii vor rămâne în continuare la nivelul de plutire. Ne-am obişnuit deja cu oscilaţia relaţiilor româno-maghiare, aceste relaţii au însă o constantă: situaţia istorică şi geopolitică a maghiarilor din Transilvania, care dirijează ambele părţi în direcţia colaborării sub o formă oarecare.

3. În cazul impedimentelor privitoare la relaţiile româno-maghiare ar trebui să analizăm separat tipurile de relaţii, deoarece situaţia este diferită în domeniul legăturilor politice, economice sau culturale.

Relaţiile politice sunt conjuncturale în funcţie de evenimentele politice interne ale celor două ţări, respectiv de evenimentele internaţionale, deviind în direcţia bună sau rea în funcţie de percepţia lungimilor de undă ale acestora. Cele petrecute în aceşti doisprezece ani – ne gândim aici la evenimentele de la Târgu Mureş, la rezistenţa în cazul ambasadei, la disputa în jurul drapelului şi stemei, la naţionalismul extremist amplificat în perioade electorale, la vehemenţa de la început în ceea ce priveşte legea statutului etc – au făcut ca relaţiile să devină oscilante. Conjunctura favorabilă de astăzi este determinată de doi factori fundamentali: primul este aderarea Ungariei la NATO şi promisiunea fermă că partea ungară va oferi un sprijin necondiţionat în favoarea admiterii României, iar celălalt este chestiunea vitală a mino-

rităţii maghiare din România, pentru care guvernul actual al Ungariei şi-a asumat responsabilitatea prin constituţie. În primul caz ar trebui, poate, să vedem dacă nu s-a creat pur şi simplu o situaţie conjuncturală limitată în timp, dat fiind că statutul de membru NATO al ambelor ţări şi alinierea la UE care se poate deduce din acest statut, poate încheia o perioadă plină de tensiuni de aproape un secol. Pentru România, ratarea acestei situaţii favorabile ar fi o sinucidere, iar Ungaria ar avea de pierdut atât din punctul de vedere al minorităţii numeroase, cât şi din cel al securităţii în vecinătate. Pornind de la considerente politice, România va fi capabilă de o nouă mare „aventură" favorabilă numai dacă, în paralel cu realizarea reformelor, va reuşi să „defunarizeze" urgent ţara, deoarece atâta timp cât pe zidul hotelului Biasini acea enormitate defăimătoare (măcelărirea a 40 mii de români) poate propaga o acuzaţie falsă cu complicitatea instituţiilor publice ale puterii, România merită oare să fie admisă? Dezvoltarea autocunoaşterii românilor este în stadiu incipient, pentru că subiectivismul naţional a reuşit timp de decenii să infiltreze în conştiinţe vinovăţia altor popoare, iar educaţia publică suportă această situaţie cu neutralitate şi astăzi, fără să ajungă până la iertarea holocaustului, şi fără să putem zări măcar la orizont un răspuns la întrebarea de ce a rămas în urmă cu 10-20 (?) de ani nivelul de viaţă al românilor şi maghiarilor din Transilvania faţă de nivelul acelui popor de care au fost rupţi prin decizii politice, deşi, de-a lungul secolului XX, toate deciziile marilor puteri pentru dezvoltarea acestei zone au fost cât se poate de favorabile României.

În domeniul relaţiilor economice nu se poate observa acea oscilaţie care s-a manifestat în domeniul politicului, dat fiind că volumul circulaţiei de mărfuri creşte necontenit din 1990 încoace, ba mai mult, însăşi dinamica creşterii arată o ameliorare în ultima vreme. Ambele părţi sunt interesate de pătrunderea capitalului maghiar – în cadrul căruia ponderea majoritară o reprezintă întreprinderile mixte – pentru că tehnologiile de producţie avansate, serviciile de nivel mai ridicat contribuie la dezvoltarea economiei naţionale a României, în timp ce pentru partea maghiară se deschide o excelentă piaţă liberă a capitalului. Situaţia de vecinătate are un efect decisiv asupra relaţiilor economice, mai mult decât relaţiile politice, deoarece în afară de plasarea reciprocă a capitalului, cele două zone sunt legate organic din punctul de vedere al economiei mediului, al turismului şi al utilizării forţelor de muncă, la care se adaugă colaborarea în continuă expansiune în domeniul economiei regionale, care trece peste hotare şi este bine văzută de către UE. Totuşi, această colaborare este încă frânată de dezvoltarea labilă a economiei româneşti şi de temerile actorilor economici legate de siguranţa capitalului lor: cu toate acestea, orientarea României spre NATO şi UE face şi mai dinamic sistemul de relaţii economice în creştere, pentru care naţionalismul extremist militant poate fi dăunător, dar nu îl poate influenţa în mod decisiv.

În schimb, sistemul relaţiilor culturale este determinat aproape în exclusivitate de aspectele etnice. Cultura maghiară din Transilvania, mai cu seamă învăţământul, instruirea, dar şi cercetarea, arta, păstrarea tradiţiilor, ar fi într-o situaţie inimaginabil de grea fără ajutorul statului maghiar. În momen-

tul actual, în viziunea marilor procese internaţionale, este un anacronism de neînţeles faptul că societatea românească, deşi doreşte şi aspiră la democraţia occidentală, nu are suficientă voinţă politică pentru a înfiinţa o universitate autonomă pentru unul dintre marile grupuri etnice ale ţării, şi să acorde sprijinul cuvenit contribuabilului pentru dezvoltarea instituţiilor sale culturale din forţe proprii. Pentru că progresul depinde de mulţimea spiritelor cultivate.

4. Cred că răspunsurile de mai sus au relevat care sunt impedimentele, precum şi căile de urmat. Concluzia finală este în orice caz că dependenţa de celălalt a ambelor popoare ne obligă la o conlucrare pe termen lung.

A NEMZETI ÖNISMERET SZÜKSÉGESSÉGÉRŐL

Elnézésüket kérem a késésért, azonban csupán most fért az időmbe, hogy választ adjak a kérdéseikre, amit nagyon szívesen teszek az ügyért és az Önökkel szembeni tisztelet jeléül.

A négy kérdésben nagyon sok közös elem van, azonban én is megpróbálok külön-külön válaszolni a valóban igen fontos kérdésekre.

1. A történelemben vannak nagy fordulatok (események), de vannak éveket emésztő lassú elmozdulások is. A román–magyar közeledés kérdésében 12 év múltával mindkét jelenség jelen van, tehát joggal elemezhetjük. Tizenkét évvel ezelőtt a romániai magyarság számára valóban beállt a nagy változás, hiszen 80 évig a kisebbségi sors minden súlya a nyakába zúdult (nyelvhasználat korlátozása, vagyonvesztés, kirekesztés, bűnösségi vád stb.). A változás nyomán, elsősorban a romániai politikumnak a nyugati demokrácia vállalásával, politikai síkon, elvben egészében (gyakorlatban még sérülten), a romániai magyar politikum egyenlő rangra emelkedett minden más romániai politikai tényezővel, olyannyira, hogy ma a magyarság (az RMDSZ) Románia zászlóvivője a NATO- és EU-csatlakozásának ügyében. Ugyanakkor elkezdődhetett a teljesen leépített magyar civil társadalom újraépítése, amely napjainkig fejlődésében kedvező dinamikát mutat. Mindezt nagy történelmi változásnak kell tekintenünk. A lassú elmozdulások időszaka valóban túl lassú. Ennek a visszafogott, fékezett folyamatnak azonban nem/nemcsak belső tartalmi okai vannak, hanem posztkommunista gondolkodás öröksége. A szélsőséges nacionalizmussal átitatott tudat meggátolta a politikai akaratot a gyors, határozott reformok megvalósítására és a kisebbségi igényeknek egy polgári demokráciában természetes jogérvényesítésére. Bármilyen kisebbségi jogérvényesítési próbálkozás a román társadalom, de főleg a politikum jó részére ellenséges kihívásnak minősült/minősül, s nehéz beismerni, hogy ez a gyakorlatban is érvényesített felfogás viszont igen alacsony demokráciakultúrára vall. A nemzeti önismerethez sok minden tartozik, amivel minden nemzetnek számolnia kell, különben tévútra vezetett nemzeti önismeretet, tévutas jövőformálást eredményez, s igen súlyos anyagi és szellemi károsodást okozhat az országnak.

Az elvárások tekintetében a román fél mindenképpen beszélhet „eredményekről" (?), mivel a kisebbségi igények teljesítésének lassításában majdnem politikai konszenzus van az illetékességi szinteken. Például az önálló magyar egyetem kérdésében a román fél konszenzusa a romániai magyar közösség szellemi gyarapodásának vet gátat, és rögzíti az értelmiségi képzést, most már tizenkét éve, 4% körülire a 7% helyett, pedig az arányos értelmiségképzés csakis Románia előrehaladását szolgálná. (Románia számára tagadhatatlan veszteség a szász kultúra és magatartás elvesztése is, amelyhez hasonló csak újabb veszteséghez vezethet, s ez is a téves önismeret kérdésköréhez tartozik.) Egyelőre csak Európa felé tett kényszerlépések nyomán születtek eredmények

a kisebbségi kérdésben, s még mindig hiányzik az az akarat, mely a sokat hangoztatott román toleranciát igazolná.

A román–magyar kapcsolatok alakulására a francia–német megbékélés modellje lehet jótékony hatású, azonban más történelmi és földrajzi helyzetben másként vetődik fel nálunk a kérdés. Erdélyben a két nép közti toleranciának hosszú múltja van. Az intolerancia húrjait sem Erdély pengeti, mert a nacionalizmus ideológiai központja s táplálója Bukarest, s a kolozsvári bíró is csak egy tüske, amely bármikor kihúzható lenne európai gondolkodást magáévá tevő politikai akarat esetében. A nacionalizmus inkább eszköz a politikai palettán való fennmaradásra, sajnos a választások alkalmával még mindig 15–20%-os szélsőséges nacionalista fertőzés mutatkozik. A román–magyar kapcsolatok alakulásának kulcsa az elkövetkezőkben a magyar kisebbség alapkérdéseinek a megoldása lehet, és elsősorban számba jön az oktatás olyan irányú kibontakoztatására, mely lehetőséget teremt a romániai számszerű és minőségi, majd az európai trendek elérésére. Ehhez elkerülhetetlen a törvény által biztosított kulturális és személyi autonómia kialakítása. A kiszolgáltatottság állapota és tudata másodrendű polgárrá degradálja bármelyik kisebbséget, tehát a magyart is, ami Románia nyugati zónája gazdasági és kulturális fejlődésének fékezését és alacsony színvonalú konzerválását vonja maga után. Ez nem lehet romániai érdek, mert ez csupán szűk látókörű hamis hazafiság.

A *megbékélés* kifejezést kihagynám ennek a kérdésnek a fogalomtárából Románia vonatkozásában, mert itt nem az együttélés háború utáni újragondolásáról van szó (mint a francia–német esetben). Tehát nincs miért elmélyíteni azt, ami nem olyan mély az erdélyi román, magyar, szász évszázados együttműködésben.

2. A várható geopolitikai átalakulásokban mindkét fél számára igen fontos politikai tényezőnek minősül Románia felvétele a NATO-ba. Magyarország biztonsága számára a szomszédos országok NATO-tagsága, különösen a Romániáé, figyelembe véve, hogy itt él a határon túl szakadt magyarok több mint a fele, alapvető nemzeti érdek. A jelenlegi magyar politikai vezetés határozott álláspontja ebben a kérdésben döntő jelentőségű a két ország közötti, az utóbbi időben kialakult jó viszonyban. A 2001. december végi román–magyar megegyezés a státustörvény (de egyéb kérdéseket illetően is) ügyében aktuálpolitikai nézet szerint elsősorban ide vezethető vissza, annak ellenére, hogy előtte jókora feszültség uralkodott el a két ország viszonyában. A megegyezés igazolta, hogy a státustörvény ellen kialakított feszültségkeltés mesterséges politikai látszatviselkedés a választók felé, amit még inkább bizonyít az a tény, hogy a román fél szabott feltételei nem érintették tartalmában a törvényt, s csupán formaiak voltak, mint: ne Romániában állítsák ki az igazolványt; Magyarországon vegyék fel a jogosultak; az irodák csak információs jellegűek legyenek stb. Romániának viszont a NATO-felvétel vagy kimaradás hosszú távra pozitívan vagy negatívan erősen befolyásolja sorsát. Úgyszintén ide vezethető vissza az aránylag kedvező feltételeket magában foglaló SZDP–RMDSZ parlamenti koalíció is, amit ugyan már rég túldimenzionált a

megyei szintű koalizálás ténye. A koalíciós feltételek teljesítése hosszú távra meghatározhatja a két ország és két nép pozitív irányú együttműködését, s amelyből minden fél, de még a nemzetközi biztonság is csak nyerhet. A feltételek nem teljesítése beláthatatlan veszélyeket helyez kilátásba. A koalíció felbontása a NATO-felvételt illetően a román félnek végzetes lehet, mert a román–magyar viszony megrontása egyenlő a felvétele elodázásával. A kormány mindent el fog követni a koalíció fenntartására legalább a prágai csúcsig. Amit a feltételek közül addig nem teljesíthet, s itt a legnyomósabb kérdések az egyetemi önálló karok létrehozása ősztől, valamint az egyházakkal egyeztetett ingatlantörvény jóváhagyása, halasztani és ígérgetni fog, s így az RMDSZ-t hozza igen nehéz helyzetbe saját tagsága előtt és a román társadalom előtt. A kormány nem bontja fel a koalíciót, mert az külpolitikailag öngyilkos vállalkozás lenne, az RMDSZ nem bonthatja fel a koalíciót, mert a felvétel visszautasításának bűnösségi ódiumát nem veheti magára, még akkor sem, ha ez a belső kegyvesztés felé sodorhatja az aktuális vezetést, amely azonban bízhat a már kialakított erős belső struktúrában, tehát marad a koalíció, csupán a magyarság alapkérdései maradnak a további lebegtetési szinten. A román–magyar viszony hullámzásait már megszoktuk, azonban ennek a viszonynak van egy állandója: az erdélyi magyarság történelmi és geopolitikai helyzete, mely mindkét felet ilyen-olyan, akármilyen együttműködés útjára tereli.

3. A román–magyar kapcsolatok akadályai esetében külön-külön kellene elemezni a kapcsolattípusokat, mert más és más a helyzet például a politikai, a gazdasági és a kulturális kapcsolatok terén.

A politikai kapcsolatok konjunkturálisak a két ország belső politikai eseményeitől, valamint a nemzetközi eseményektől függően, s ezek hullámhosszát érzékelve tolódnak el jó vagy rossz irányba. A tizenkét év alatti történések, és itt gondolunk a marosvásárhelyi eseményekre, a követségért folyt ellenállásra, zászló- és címervitára, választások idején megnövekedett szélsőséges nacionalizmusra, a kezdeti vehemencia a státustörvény ügyében stb. tették a kapcsolatot hullámzóvá. A mai kedvező konjunktúrát két alapvető tényező határozza meg: egyik Magyarország NATO-tagsága s az a határozott ígéret, hogy feltétel nélküli támogatást nyújt a magyar fél Románia felvételét illetően, a másik pedig a nagyszámú romániai magyar kisebbség létkérdése, amelyért az aktuális magyar kormány alkotmányosan felelősséget vállalt. Az első esetben talán látni kell, hogy nem egyszerűen egy rövid időkerethez szabott konjunkturális helyzet alakult ki, mert a két ország NATO-tagsága és az ebből előrevetíthető EU-felzárkózás lezárhat majdnem egy évszázados feszültségekkel tele időszakot. Romániának ezt a kedvező helyzetet kihagyni öngyilkosság lenne, Magyarországnak meg nagy szüksége lenne, a nagyszámú magyar kisebbség miatt is, de szomszédsági biztonság miatt is. Politikai nézetből ítélve csak úgy lesz képes a nagy és kedvező „kalandra" Románia, ha a reformok teljesítésével párhuzamosan képes lesz funártalanítani sürgősen az országot, mert amíg a Biazzini falán akkora gyalázkodó hazugság (40 ezer román legyilkolása) hatalmi közintézményi cinkossággal hamisan vádol, vajon érdemes Románia a felvételre? A gyermekcipőben járó román önismeret kibonta-

kozása még hátravan, mert más népek bűnösségét sikerült hosszú évtizedekig nemzeti elfogultságában besulykolni a tudatba, s még ma is semlegesen viseli a köznevelés ezt az állapotot, ma sem jut el a holokauszt bocsánatáig, de annak beismerése sincs a láthatáron, hogy miért maradt el az erdélyi románság és magyarság életvitele 10-20 (?) évet annak a népnek az életvitelétől, amelytől politikai döntésekkel elszakították, pedig a XX. század minden nagyhatalmi döntése igen kedvező volt Romániának e térség fejlesztésére.

A gazdasági kapcsolatok terén nem tapasztalható az a hullámzás, ami a politikai kapcsolatok terén történt, mert az áruforgalom volumene 1990-től folyamatosan nő, sőt a növekedés dinamikája az utóbbi időben javulást mutat. Mindkét félnek érdeke a magyar tőkebeáramlás – amely keretében a nagyságrend a vegyesvállalatok javára dől el –, mert a magasabb gyártási technológiák, színvonalasabb szolgáltatások a román nemzetgazdaság fejlődéséhez járulnak hozzá, a magyar fél számára viszont kiváló szabad tőkepiac. A gazdasági kapcsolatokra döntő hatással van a szomszédsági állapot és kevésbé az etnikai vonzat, mivel a kölcsönös tőkeelhelyezésen kívül környezetgazdálkodás, turizmus és munkaerő-felhasználás tekintetében szervesen kapcsolódik össze a két szomszédos zóna, amelyre hatékonyan rálapátol a folyamatosan bővülő EU-szimpatikus határokon átnyúló regionális gazdasági együttműködés. Ezt az együttműködést még fékezi ugyan a román gazdaság labilis fejlődése és a gazdasági szereplők félelme a tőkéjük biztonságát illetően, azonban Románia NATO- és EU-orientáltsága a felfelé ívelő gazdasági kapcsolatrendszert még dinamikussá teszi, aminek a hadakozó szélsőséges nacionalizmus árthat, de döntően nem befolyásol.

A kulturális kapcsolatok rendszerét viszont majdnem egészében az etnikai vonzatok határozzák meg. Az erdélyi magyar kultúra, értem alatta elsősorban az oktatást, művelődést, de ide sorolnám a kutatást, művészetet, hagyományőrzést, a magyar állam támogatása nélkül elképzelhetetlenül rossz helyzetben lenne. Ami jelenleg, a nagy nemzetközi folyamatok víziójában, teljesen érthetetlen anakronizmus, hogy a nyugati demokráciát óhajtó és arra vágyakozó román társadalomnak nincs elég politikai akarata egy nagy népcsoportjának önálló egyetemet létrehozni és önépítkező kulturális intézményfejlesztéshez az adófizető számára kijáró támogatást nyújtani, mert a kiművelt emberfők nagyságától függ az előrehaladás.

4. Úgy hiszem, a fenti válaszokból kitűntek mind az akadályok, mind a kiút kérdése. A végkövetkeztetés mindenképpen az, hogy a két nép egymásrautaltsága hosszú távú együttműködésre kötelez.

ABOUT THE NEED FOR NATIONAL SELF-AWARENESS

I apologize for my belated answer, but I have been unable to set aside time earlier to reply to your questions, which I do with pleasure for the cause and as a sign of respect for you.

The four very important questions have several elements in common, but I will attempt to answer each one separately.

1. In history there are big events, but there are also slow movements which take several years to evolve. As concerns the Romanian-Hungarian relations, after 12 years, both phenomena have been noticed, so the analysis is justified. Twelve years ago, for the Hungarians in Romania there was a big change indeed, because for 80 years they had endured all the hardships of the minority destiny (limits to the use of mother tongue, loss of properties, exclusion, accusations of collective guilt, etc). After the change, first of all by means of Romanian political life taking on a western democracy), the Hungarian polity attained equal status with the other political factors in Romania, so that today, the Hungarians (UDMR) carry the flag of the cause of Romania's accession to NATO and the EU. At the same time there could begin the reconstruction of the Hungarian civil society, which had been completely destroyed, and whose evolution to this day shows a favorable tendency. All these must be considered as an important historical change. The period of slow movements is indeed too slow. This slow-down has had not (only) internal causes, but it is also the heritage of communist thinking. The conscience imbued by extremist nationalism has stopped political will from achieving a rapid and determined reform, as well as from providing for the needs of the minorities, which is a natural thing in a civil democracy. Any attempt to apply the rights of minorities has been qualified by a significant part of the Romanian society, but especially by the political arena, as an inimical challenge, and it is hard to admit, on the other hand, that this mentality which has been demonstrated in practice reveals a reduced culture of democracy. National self-awareness includes several aspects, which all nations should take into account, or else from a mistaken national conscience there results a misshapen future, and this may cause the country severe material and spiritual damage.

Nevertheless, as concerns expectations, the Romanian side can talk about 'results' (?), because the responsible factors are close to political consensus as concerns the slowdown in granting the claims of the minorities. For instance, on the issue of the independent Hungarian university, the consensus of the Romanian part hinders the spiritual development of the Hungarian community in Romania, restricting the preparation of intellectuals – for twelve years now – to approximately 4% instead of 7%, although a proportionate intellectual preparation would only serve the progress of Romania. (For Romania, the loss of Saxon culture and mentality is undoubtedly a severe loss, which can

only be followed by other losses, and this again pertains to a lack of self-awareness.) For the time being, the only positive actions, the only results in what concerns the minority issue, have been born from the steps taken toward Europe, only thanks to some constraints, but the will that would demonstrate the so-often invoked Romanian tolerance is still lacking.

The French-German reconciliation can have a positive effect on the evolution of the Romanian-Hungarian relations, but in our different geographical and historical conditions the problem is set in other terms. In Transylvania, tolerance between the two peoples has had a long history. It is not Transylvania that plays the tune of intolerance, because the ideological center of nationalism is in Bucharest, and the mayor of Cluj is only a thorn which could be removed any time, if there were political will combined with European thinking. Nationalism is rather a means of staying on the political arena – unfortunately, on the occasion of the elections there can still be seen a 15–20% infection by extremist nationalism. In the future the key to the evolution of the Romanian-Hungarian relations can be solving the fundamental issues of the Hungarian minority, first of all as concerns the development of education in a direction that would make it possible to reach the quantitative and qualitative standards in Romania, and later in Europe. For this, it is imperative that cultural and personal autonomy should be created and guaranteed by law. The state and feeling of submission degrades any minority, the Hungarian included, to the status of second-class citizens, and this brings along a slowdown in development and conservation at a low level of the economic and cultural development of the western part of Romania. This cannot be the interest of Romania because it would only mean false patriotism with narrow views.

I would eliminate the word "reconciliation" from the terminology of this issue as concerns Romania, because here we are not discussing the rethinking of co-existence after a war (like in the case of the French and the Germans). Therefore, we cannot deepen something that is not present in such depth in the multi-century collaboration between the Romanians, the Hungarians and the Saxons.

2. Within the geopolitical changes that we can expect, the accession of Romania to NATO proves to be a very important political factor for both parties. For Hungary it is of fundamental national interest that neighboring states become members of NATO, especially Romania, given that almost half of the Hungarians live outside of the borders of the country. The firm attitude of the Hungarian political leaders in this respect has a decisive role in the good relations between the two countries, which have developed lately. The Romanian-Hungarian agreement as concerns the status law (but also in other respects) at the end of December 2001 – from the perspective of current political events – has its sources in these relations, although before the connections between the two countries were dominated by rather severe tension. This treaty demonstrated that causing tension in connection with the status law represents an artificial political behavior, which was also proved

by the fact that the conditions set by the Romanian side did not refer to the content of the law, but were merely formal, such as: the certificate should not be issued in Romania, the entitled persons should collect them from Hungary, the offices should only have an informative role, etc. The destiny of Romania, however, will be strongly influenced in the long term in a positive or negative sense by the accession or non-accession to NATO. Here lies the essence of the parliamentary coalition between PSD and UDMR too, which contains relatively favorable terms. The observance of the terms of the coalition can determine in the long term a positive sense of the collaboration between the two countries and peoples, on both sides, but also international security will only stand to gain. Failure to meet the terms would bring along unforeseeable danger. The collapse of the coalition would be fatal for the Romanian side from the perspective of its accession to NATO, because the deterioration of the Romanian-Hungarian relations equals a delay in admission. The government will do everything in its power to maintain the coalition at least until the Prague summit. As for the conditions that it cannot fulfill – the most severe issues being the establishment of the independent university faculties beginning this fall, the approval of the law on property restitution, after the negotiations with the churches –, the government will delay them and will make promises, thus placing UDMR in an awkward position in front of both its own electorate and the Romanian society. The government will never break up the coalition because that would mean suicide from the point of view of foreign policy, and UDMR would not be able to break it up because it could not take the blame for the rejection of admission, even if this would cause the current leaders to lose internal credibility, but the latter can trust the strong internal structure that has developed. The coalition will therefore stay, only the fundamental issues of the Hungarians will keep hovering above the surface. We have already gotten used to the sinuous movement of Romanian-Hungarian relations; these relations seem to have a constant feature: the historical and geopolitical situation of the Hungarians in Transylvania, which directs both parties toward collaboration in one form or another.

3. As concerns the obstacles to Romanian-Hungarian relations, we should analyze separately the types of relations, because the situation is different in the political, economic or cultural fields.

Political relations are determined by the context, depending on the political events in the two countries, or international events, turning in the right or wrong direction depending on the perception of their wavelengths. The events twelve years ago – we are thinking of the events in Târgu Mureş, the resistance demonstrated in the case of the embassy, the dispute around the flag and the national, the amplified extremist nationalism in electoral periods, the vehemence at the beginning as concerned the status law, etc – made the relations become sinuous. The favorable conditions today are determined by two factors: the first is Hungary's accession to NATO and the firm promise that the Hungarian side would give unconditional support to Romania's

accession, and the other one is the vital issue of the Hungarian minority in Romania, for whom the current government of Hungary took on responsibility through the Constitution. In the first case, we might have to see whether there has been a contextual situation that is limited in time, given that the NATO membership of both and alignment to the EU can be deduced from this status and can close a century-long period of tension. For Romania, missing this favorable opportunity would be suicide, while Hungary would need it both from the perspective of the numerous minority, and from that of security in the area. Starting from political arguments, Romania would be capable of a new favorable great "adventure" only if, in parallel with fulfilling the reform, it could "de-Funarize" the country urgently, because as long as on the walls of the Biasini hotel that defamatory enormity (the butchering of 40,000 Romanians) can propagate a false accusation with the complicity of the public institutions of power, does Romania deserve to be admitted? The development of the Romanians' self-awareness, which is still in the initial stage, will take some time, because the idea of culpability of other peoples managed to be imposed to them – through side-taking nationalism, for several decades –, and public education supports this situation with neutrality to this day, without going as far as the pardoning of the Holocaust, and without showing, at least on the horizon, an answer to why the life standard of Romanians and Hungarians in Transylvania is about 10–20 years behind that of the people from which they were torn by political decisions, although in the 20th century all the decisions of the great powers regarding the development of this region were made to the advantage of Romania.

As for the economic relations, one cannot notice the same sinuosity which is visible in the political arena, given that the circulation of goods has been growing permanently since 1990, moreover, the very dynamics of the growth shows an improvement lately. Both parties are interested in the Hungarian capital coming in – most of which is represented by mixed companies – because the advanced technology, the high quality services contribute to the development of Romania's national economy, while for the Hungarian part they open up an excellent free market for capital. The fact that the two countries are neighbors has a decisive effect upon the economic relations, more than upon the political ones, because in addition to mutual placement of capital, the two regions are tightly connected from the point of view of environment economy, tourism and use of labor, to which we can add the permanently extending collaboration in the cross-border regional economy, which is well seen by the EU. However, this collaboration is still hindered by the hesitant development of the Romanian economy and the fears of the economic actors connected to the security of their capital – despite all these, Romania's orientation toward NATO and the EU makes the growing system of economic relations even more dynamic, and for this the militant extremist nationalism can be damaging, but it cannot influence it decisively.

On the other hand, though, the system of cultural relations is determined almost exclusively by ethnic aspects. The Hungarian culture in

Transylvania, and especially education, culture but also research, arts, and the preservation of traditions, would be in an unimaginable situation if it weren't supported by the Hungarian state. At present, in light of the large-scale international processes, it is anachronistic that the Romanian society, though aspiring to western democracy, does not have enough political will to set up an independent university for one of the large ethnic groups of the country, and to support the tax-payers adequately to develop their cultural institutions with their own forces – because progress depends on the number of cultivated spirits.

4. I believe the answers above have revealed the impediments, as well as the way to be followed. The final conclusion is, in any case, that the mutual dependence of our peoples forces us to collaborate in the long term.

György SZABAD

NEÎNCREDEREA CA OBSTACOL AL RECONCILIERII

A BIZALMATLANSÁG MINT A MEGBÉKÉLÉS AKADÁLYA

MISTRUST AS AN OBSTACLE TO RECONCILIATION

NEÎNCREDEREA CA OBSTACOL AL RECONCILIERII

Valoroasa circulară din data de 15 februarie a ajuns la mine cu un mare ocol şi însemnată întârziere. De aceea, vă rog să-mi acordaţi înţelegere şi îngăduinţă pentru întârziere. Iată răspunsul meu:

1. Nu cred că am putea reduce „aşteptările" privitoare la „apropiere" ale „românilor şi maghiarilor" sau ale „Ungariei şi României", aşteptări care au început să se contureze în 1989, la numai „două" poziţii. Pentru mine este evident că trebuie să vorbim despre multitudinea punctelor de vedere, ori mai degrabă, a opiniilor exprimate sau latente. În acelaşi timp putem afirma că din 1989 încoace – chiar dacă într-un ritm şi profunzime variabile, nu fără stagnări temporare sau chiar recidivări – „apropierea" este vizibilă şi a exercitat şi exercită continuu un efect pozitiv asupra dezvoltării celor două ţări şi a populaţiilor lor, de la economie la evoluţia relaţiilor de conştiinţă, cu toate că, deocamdată, nu se apropie de nivelul optim.

2. Asemănarea istorică este şi în acest caz valabilă, dar numai foarte aproximativ. La vremea respectivă, sistemul economic, social şi politic al Franţei şi Germaniei, concomitent cu conexiunea lor la interesele şi procesele integrării europene în curs, respectiv convergenţa lor la sistemul instituţional al lumii libere – au favorizat atenuarea neîncrederii mult mai repede decât în cazul Ungariei şi României, până în trecutul apropiat.

3. „Argumentul" principal este faptul vecinătăţii. Relaţiile transfrontaliere lingvistice, etnice, familiale şi de conştiinţă ale unei părţi foarte mari a populaţiei au o semnificaţie excepţională, dacă le cântărim cu măsura europeană. În acelaşi timp este importantă acea „caracteristică negativă" comună, anume că în relaţiile noastre de viaţă elementul slav, respectiv cel german, este important ca accesoriu, dar luat în sine nici unul nu mai este determinant, nu este monopolistic. Legăturile economice sunt întărite de situaţia geografică, meteorologică şi hidrografică, de factorii cu influenţă asupra transporturilor, apărării, sănătăţii şi protecţiei mediului, şi de tot ce reprezintă o posibilitate – în bună parte încă neexploatată – în diviziunea muncii, în schimbul de mărfuri, precum şi în domeniul circulaţiei capitalului şi al investiţiilor.

4. Cel mai mare obstacol în calea succesului deplin al apropierii rămâne în continuare lipsa încrederii. Diminuarea neîncrederii este sarcina noastră, care trebuie să fie asumată de fiecare în mod deschis. Acest lucru se referă la relaţiile între persoane, între organizaţii şi – în mare măsură – între organele administrative locale democratice. Iniţiativele politice şi culturale la nivel naţional şi local sunt indispensabile şi în primul rând prin realizarea interacţiunii acestora putem spera la o dezvoltare conştientă a proceselor spontane promiţătoare. Legea „facilităţilor", susţinerea diplomatică reciprocă a înaintării pe calea integrării europene, încheierea convenţiilor cultura-

le şi turistice şi punerea lor în aplicare sunt elemente importante, dar mai pot fi eficientizate. Merită o subliniere mai marcantă elementele pozitive ale convieţuirii istorice şi prezente, legate de colaborarea ştiinţifică, învăţământ, echivalarea manualelor şcolare, răspândirea cunoştiinţelor formatoare de conştiinţă. Ar fi binevenită o luare în seamă a „monumentelor istorice comune" pe teritoriul ambelor ţări, specificarea lor bilingvă şi grija comună în vederea conservării lor. Este absolut necesar – printre altele – să fie reamplasat în primul rând monumentul „Celor treisprezece de la Arad", victime ale împăratului şi ţarului. În acelaşi timp este justificată – iarăşi printre altele – aşezarea plăcilor comemorative referitoare la originea română a lui Iancu de Hunedoara/ Hunyadi János pe monumentele acestuia din Ungaria etc. Ar fi de dorit să se organizeze cât mai multe manifestări culturale şi sportive internaţionale în legătură cu trecutul şi prezentul comun al Bazinului Carpatic.

Budapesta, primăvara anului 2002

A BIZALMATLANSÁG MINT A MEGBÉKÉLÉS AKADÁLYA

Február 15-én kelt értékes körlevelük nagy kerülővel és tetemes késéssel jutott kezembe. Kérem szíves megértésüket és elnézésüket válaszom késedelméért. Feleletem:

1. Aligha redukálhatjuk „a magyarok és a románok" vagy „Magyarország és Románia" 1989-ben formálódó „várakozását" a „közeledést" illetően mindössze „két" álláspontra. Nyilvánvalónak látom, hogy az álláspontok, még inkább a nyílt és látens vélemények sokaságáról indokolt beszélni. Ugyanakkor megállapítható, hogy 1989 óta – ha változó ütemben, mélységben és átmeneti megtorpanásoktól, sőt visszaesésektől sem mentesen – a „közeledés" szembetűnő, és összességében pozitív hatást gyakorolt és fejt ki folyamatosan a két ország és lakosságuk fejlődésére, a gazdaságtól a tudatviszonyok alakulásáig, noha az optimális mértéket korántsem közelíti még meg.

2. A történelmi hasonlat ez esetben is csak nagyon hozzávetőlegesen érvényes. Annak idején Franciaország és Németország gazdasági-társadalmi és politikai rendszere, ugyanakkor kapcsolódásuk a formálódó európai integrációs érdekekhez és folyamatokhoz, valamint a szabad világ intézményrendszeréhez konvergálódásukat és ezzel a bizalmatlanság oldódását is sokkal gyorsabban mozdította elő, mint azt Magyarország és Románia esetében a közelmúltig elmondani lehetne.

3. A legfőbb „érv" a szomszédság ténye. A lakosság igen magas százalékának a határokon átnyúló nyelvi, nemzetiségi, családi, tudati kapcsolatai – európai mértékkel mérve – kivételes jelentőségűek. Ugyanakkor jelentős az a közös „negatívum", hogy létviszonyaikban a szláv és a német elem járulékosként fontos, de már önmagában egyik sem meghatározó, nem monopolisztikus. – A gazdasági kapcsolatokat erősítik a földrajzi, meteorológiai, vízrajzi adottságok, a közlekedésre, az egészségvédelemre és környezetvédelemre ható tényezők és mindaz, ami – jórészt még csak részlegesen – kihasznált lehetőség a munkamegosztásban, az árucserében és a tőkeáramlás, illetve a beruházások terén.

4. A bizalmatlanság még mindig a legfőbb akadálya a közeledés teljes sikerének. Folyamatos oldása valamennyiünk nyíltan vállalandó feladata. Vonatkozik ez a személyes, a testületi és – jelentős mértékben – a demokratikus önkormányzatok kapcsolataira. A politikai és kulturális kezdeményezések, országosak és helyiek elengedhetetlenek, kölcsönhatásuk érvényesülésétől remélhető elsősorban az ígéretesen jelentkező spontán folyamatok tudatos kibontakoztatása. A „kedvezménytörvény", az európai integrációs folyamatban való előrehaladás kölcsönös diplomáciai támogatása, a kulturális és idegenforgalmi megállapodások megkötése és végrehajtása fontos, de még hatékonyabbá tehető. – Az együttélés történeti és jelenkori mozzanatainak sok pozitívuma a tudományos együttműködésben, az oktatásban, a tankönyv-

egyeztetésben, a tudatformáló ismeretterjesztésben markánsabb kiemelést érdemel. Indokolt lenne a két ország területén a „közös műemlékek" számbavétele, kétnyelvű megjelölése és a közös gondoskodás fenntartásukról. Elengedhetetlen – többek közt – a császár és a cár áldozatainak, mindenekelőtt az „aradi tizenháromnak" helyreállítani az emlékművét. Indokolt ugyanakkor – ugyancsak többek közt – Hunyadi János román eredetére utaló emléktáblák elhelyezése több magyarországi emlékművén stb. – Kívánatos minél több, a Kárpát-medence közös múltjával és jelenével foglalkozó nemzetközi kulturális és sportrendezvény szervezése.

Kezdeményezésüket támogatva küldöm időhiány miatt rövidre fogott válaszomat nagyon őszinte tisztelettel.

Budapesten, 2002 tavaszán

MISTRUST AS AN OBSTACLE TO RECONCILIATION

Your letter dated February 15 reached me with considerable delay and by a convoluted path. This is the reason why I am also late with my answer, which situation I apologize for. Here is my response:

1. I do not believe that we can reduce the "expectations" regarding the "closeness" of the "Romanians and Hungarians" or of "Hungary and Romania", the expectations that were being outlined in 1989, to merely "two" positions. For me, it is obvious that it is recommended that we speak about a multitude of perspectives, or rather of open and latent opinions. At the same time, we can state that since 1989 – even if at a rhythm and depth of variable sizes, not without temporary stops or even reversals –, "the closeness" has been visible and it has exerted permanently a totally positive influence on the development of the two countries and their populations, from the economy to the evolution of conscience relations, although, for the time being, this has not approached the optimal level.

2. The historical similarity is only valid with some approximation in this case, too. At the time, the economic and social systems of France and Germany – in parallel with their connection to the interests and processes of European integration and the institutional system of the free world – promoted more rapidly their convergence, and through this the dissolution of mistrust, than in the case of Hungary and Romania, up to the recent past.

3. The major "argument" is the fact of vicinity. The linguistic, ethnic, family and conscience cross-border relations of an important part of the population are of an exceptional significance if we weigh them with the European measure. At the same time that common "negative characteristic" that in our living relations the Slavic and German elements are present and important as auxiliaries, but neither of the two elements is determining in itself, or monopolistic. The economic relations are strengthened by our geographical, meteorological and hydrographic position, by the factors that influence transportation, healthcare and environmental protection, and all that represents an opportunity – not thoroughly exploited so far – in the division of labor, in the exchange of goods, as well as in the field of capital circulation and investments.

4. The biggest obstacle in the way of definitively successful closeness remains the lack of trust. To reduce mistrust is our task, which must be openly undertaken by each one of us. This means interpersonal relations, relations between organizations and – to a large extent – relations between democratic local governments. The national and local political and cultural initiatives are indispensable, and it is primarily from their accomplishment that one can hope for a rational development of spontaneous promising relations. The status law, the reciprocal diplomatic support on the road to European integration, the closure of cultural and tourist conventions and their application are all important

elements, but they can be done more efficiently, too. We must give more emphasis to the positive elements that characterize historical events and are present in scientific collaboration, education, transferability of textbooks and in the spreading of knowledge that can shape conscience. A review of the "common monuments" on the territory of both states would be welcome, as would their bilingual marking and common maintenance. It is absolutely necessary to replace the monuments of the victims of the emperor and the tzar, and among others, of the thirteen martyrs of Arad. At the same time, it is justified – among others, again – to place plaques that point out the Romanian origin of Hunyadi János on his monuments in Hungary, etc. It would be desirable to organize more cultural events about the common present and future in the Carpathian Basin, as well as more international sporting events.

Budapest, the spring of 2002

Tibor SZABÓ

NEVOIA UNUI MODEL ORIGINAL AL RECONCILIERII

A MEGBÉKÉLÉSHEZ EREDETI MODELL SZÜKSÉGELTETIK

THE NEED FOR AN ORIGINAL MODEL OF RECONCILIATION

NEVOIA UNUI MODEL ORIGINAL AL RECONCILIERII

1. Din cauza naturii însăşi a omului, aşteptările noastre ne depăşesc mereu posibilităţile. După prăbuşirea dictaturii comuniste, majoritatea românilor şi maghiarilor a crezut că atât în România, cât şi în Ungaria toate greutăţile vor dispărea, toate problemele se vor rezolva, iar popoarele din nou libere se vor integra într-un timp foarte scurt în familia popoarelor libere din Europa, adică vor intra în „Casa Europeană", cum se spunea pe atunci.

În timpul evenimentelor din decembrie, în localităţile cu populaţie mixtă din România, românii şi maghiarii au ieşit în stradă laolaltă, riscându-şi viaţa împreună. Maghiarii însă mai aveau şi unele aşteptări, care la început i-au şocat pe camarazii lor români, pe care dictatura îi convinsese că „chestiunea maghiară" a fost demult „rezolvată". Fraternitatea între camarazi s-a deteriorat după o lună de zile, influenţând şi relaţiile interstatale româno-maghiare.

A trebuit să treacă mai mulţi ani pentru ca oamenii simpli şi politicienii, români şi maghiari, să înţeleagă că în relaţiile între cele două naţiuni şi popoare toleranţa şi răbdarea trebuie să joace rolul principal. Această schimbare s-a datorat în mare parte şi acelor aşteptări pe care unele ţări – care posedă un nivel de trai mai ridicat şi sisteme instituţionale democratice mai vechi şi mai stabile – le-au formulat faţă de ţările noastre.

Astăzi am ajuns în stadiul în care am înţeles că interesul nostru comun este îmbunătăţirea legăturilor româno-maghiare atât în interiorul societăţii celor două ţări, cât şi la nivel interstatal, deoarece aceasta este condiţia prealabilă pentru integrarea în structurile euroatlantice a ambelor naţiuni şi state. Trebuie să mai înţelegem încă ceva ce nu a fost înţeles până acum decât de foarte puţini oameni: dincolo de interesele politice pe termen scurt există ceva mai important pentru noi decât integrarea euroatlantică. Acest ceva este împăcarea sinceră, fără rezerve, care trece dincolo de tratate, acorduri şi înţelegeri politice, bazându-se pe stima şi încrederea reciprocă, deoarece – aşa cum a spus László Németh cândva – popoarele acestei zone sunt de fapt „fraţi de lapte" şi doar recunoaşterea acestui adevăr poate face ca în această zonă nici un popor să nu mai devină niciodată aservit.

În ce măsură ni s-au realizat aşteptările? Este greu de spus. Dacă ne uităm înainte, atunci poate că într-o măsură mai mică, dacă ne uităm înapoi, atunci poate că într-o măsură mult mai mare. Poate că nici nu e important să măsurăm, mai importantă e voinţa de a rămâne ferm pe calea care duce la realizarea aşteptărilor noastre.

2. Este îndeobşte cunoscut că orice comparaţie deformează. Comparaţia dintre reconcilierea istorică franco-germană şi reconcilierea istorică româno-maghiară este mai deformatoare decât una în general. Confruntarea franco-germană a fost de dată relativ mai recentă, iar baza ei a constituit-o

rivalizarea pentru întâietatea în Europa. Pe de altă parte, trebuie ştiut că reconcilierea nu depinde de un simplu tratat sau acord, ea este un proces istoric de lungă durată, care poate începe prin încheierea unui tratat sau acord. Acest proces este conţinutul efectiv al reconcilierii istorice, iar în această privinţă, dacă vreţi, reconcilierea istorică franco-germană seamănă cu cea româno-maghiară.

În acelaşi timp, mai ştim şi că diferendele româno-maghiare sunt de dată mai veche. Maghiarii şi românii nu au luptat pentru întâietatea în Europa, ci de multe ori pentru supravieţuire. Nu ne putem mira, deci, că ideile preconcepute şi traumele s-au săpat mai adânc în conştiinţele colective, decât în cazul francezilor şi germanilor. Noi însă trebuie să conştientizăm într-un cerc cât mai larg posibil că procesul reconcilierii a început deja şi a continuat cu încheierea tratatului de bază româno-maghiar şi a acordurilor care i-au urmat – ultima dată chiar cu declaraţia premierilor referitoare la legea privind maghiarii de peste hotare.

Prin urmare, am putea presupune în mod logic că procesul reconcilierii istorice româno-maghiare va avea o durată mai lungă decât în cazul francezilor şi germanilor. Ambele popoare ştiu însă – pornind de la experienţele lor istorice – că noi, în interesul alinierii noastre, trebuie să scurtăm, să accelerăm anumite epoci istorice. Sper foarte mult că aşa se va întâmpla şi în cazul reconcilierii istorice româno-maghiare.

În timp ce acţionăm pentru reconcilierea istorică româno-maghiară, nu putem urma nici un alt model, prin urmare nici pe cel franco-german. Noi înşine trebuie să creăm modelul cel mai adecvat necesităţilor noastre. Cred că naţiunile şi statele noastre se află deja pe calea cea bună.

3. Este probabil că până acum nimeni nu a alcătuit un inventar complet al acelor argumente politice, economice, culturale – şi chiar filosofice, ecologice etc –, care motivează dinamizarea relaţiei între maghiari şi români „acum, la mai bine de zece ani de la căderea comunismului şi în contextul unui proces de transformări istorice pe plan geopolitic", cum aţi scris Dumneavoastră.

Nu numai transformările geopolitice motivează acest lucru. Pământul s-a transformat în ultimele câteva decenii într-o singură unitate mare şi coerentă. Cu câţiva ani în urmă, până şi trimiterea şi recepţia unei telegrame putea necesita ore întregi, astăzi, mesajele electronice ajung dintr-un colţ al lumii în celălalt în câteva secunde, înainte ca noi să ieşim din casă în stradă. Nici coşurile scuipătoare de fum sau poluarea aerului nu sunt legate de locuri precise, ele otrăvesc atmosfera întregului Pământ. Defrişarea pădurilor ecuatoriale din Brazilia îşi face simţit efectul şi în Europa. Toate ţările lumii trebuie să-şi dinamizeze relaţiile cu celelalte ţări ale lumii, ceea ce este cu atât mai valabil în cazul ţărilor vecine. Astăzi aproape că nici nu mai există „treburi interne". Ca să aduc un singur exemplu: râurile poluate în România trec prin Ungaria şi Iugoslavia, iar dacă în Ungaria sau Iugoslavia în apa râurilor ajung substanţe nocive, acestea se vor depune în România, în Delta Dunării. Nu poate avea loc nici un eveniment într-una din ţări, fără ca anumite efecte să fie simţite şi în ţările vecine. Nu cred că ar trebui să aducem argumen-

te speciale pentru dinamizarea relaţiilor româno-maghiare. Viaţa ne obligă să procedăm astfel.

4. Aş putea enumera mai mulţi factori care împiedică în mare măsură dezvoltarea mai fermă şi mai consistentă a legăturilor româno-maghiare. Aş putea spune: naţionalismul, ideile preconcepute, traumele istorice, orizontul îngust al politicienilor, setea lor de popularitate etc – dar toţi factorii pot fi reduşi la unul singur: la conştiinţă, în cazul nostru la conştiinţa colectivă româno-maghiară. Până când aceasta nu se va schimba, trebuie să învingă multe greutăţi cei care s-au angajat pentru cauza apropierii româno-maghiare.

Cred că aderarea Ungariei şi României la Uniunea Europeană va crea acele condiţii care vor înlesni munca adepţilor apropierii. Mai devreme sau mai târziu, sentimentul „patriotismului european" va fi mai tare decât naţionalismul mărginit. Acest lucru însă nu se va petrece în mod automat. Nu ne putem lipsi nici de factorii secundari, trebuie să lucrăm la crearea unei noi conştiinţe colective. În special în rândurile tinerilor.

Fără să dispreţuiesc rolul politicienilor, părerea mea este că organizaţiile civile pot să facă mai mult în acest sens decât guvernele. Organizaţiile civile pot constitui acel germene care poate provoca fermentaţia binefăcătoare transformării întregii societăţi.

Cunosc activitatea plină de sacrificii pe care Liga Pro Europa o duce de la crearea sa – 30 decembrie 1989 – pentru împământenirea sistemului de valori al democraţiei şi pluralismului, pentru răspândirea ideii paneuropene. Ştiu ce succese a obţinut în Transilvania în crearea condiţiilor unui dialog interetnic în cadrul societăţii. În cursul desfăşurării activităţii şi a programelor sale, a dobândit experienţe şi cunoştinţe atât de bogate încât nu cred că aş putea spune ceva nou acestei organizaţii civile.

Cu toate acestea aş fi foarte bucuros dacă prin răspunsurile mele aş putea contribui la succesul anchetei iniţiate de Institutul dumneavoastră.

A MEGBÉKÉLÉSHEZ EREDETI MODELL SZÜKSÉGELTETIK

1. Az emberi természet olyan, hogy várakozásaink mindig túlmutatnak lehetőségeinken. A kommunista diktatúra bukása után a magyarok és a románok többsége úgy vélte, Romániában és Magyarországon is, hogy azonnal megszűnik minden nehézség, minden probléma megoldódik, és az ismét szabaddá vált népek nagyon rövid időn belül csatlakoznak az európai szabad népek családjához, vagyis belépnek az „Európai Házba", ahogyan akkoriban mondták.

A decemberi események idején Romániában a vegyes lakosságú településeken a románok és a magyarok együtt vonultak ki az utcákra, és együtt kockáztatták az életüket. A magyaroknak azonban olyan elvárásaik is voltak, amelyek kezdetben megdöbbentették a román bajtársakat, akikkel a diktatúra alatt elhitették, hogy a „magyar kérdés" már régen „megoldódott". A kezdeti bajtársi testvériesség egy hónap alatt megromlott, és ez befolyást gyakorolt a magyar–román államközi kapcsolatokra is.

Több évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy mind a magyar, mind a román egyszerű emberek és politikusok megértsék: a két nemzet és a két állam közötti kapcsolatokban a legfőbb szerepet a toleranciának és a türelemnek kell játszania. Ebben a változásban nagy szerepet játszottak azok az elvárások is, amelyeket a nálunk magasabb életszínvonallal és régebbi, stabilabb demokratikus intézményrendszerekkel rendelkező országok támasztottak velünk szemben.

Ma eljutottunk oda, hogy megértettük: közös érdekünk a magyar–román kapcsolatok javítása, mind a két ország társadalmán belül, mind államközi szinten, hiszen ez előfeltétele annak, hogy mindkét nemzet, mindkét állam csatlakozhasson az euroatlanti struktúrákhoz. Még hátravan az, hogy azt is megértsük, amit eddig csak nagyon kevesen értettek meg: a rövid távú politikai érdekeken kívül van valami, ami tulajdonképpen még az euroatlanti csatlakozásnál is fontosabb számunkra. Ez pedig az őszinte, fenntartások nélküli megbékélés, amely túllép a politikai szerződéseken, egyezményeken, megállapodásokon, és a kölcsönös megbecsülésre, bizalomra épít, mert – mint ahogyan azt Németh László fogalmazta meg valamikor – e térség népei tulajdonképpen „tejtestvérek", és csak ennek az igazságnak a felismerése vezethet el oda, hogy térségünkben egyetlen nép se váljék többé kiszolgáltatottá.

Hogy várakozásaink milyen mértékben teljesültek? Nehéz megmondani. Ha előrenézünk, akkor talán kevésbé, ha hátranézünk, akkor talán sokkal nagyobb mértékben. Talán nem is az a fontos, hogy méregessünk, hanem az, hogy szilárdan rajta akarjunk maradni azon az úton, amely várakozásaink megvalósulása felé vezet.

2. Köztudott, hogy minden hasonlat torzít. Amennyiben a francia–német történelmi megbékélést hasonlítjuk össze a magyar–román történelmi megbékéléssel, a hasonlat még az átlagosnál is jobban torzít. A francia–német szembenállás viszonylag újabb keletű volt, alapját pedig az európai elsőbb-

ségért való rivalizálás képezte. Másrészt azt is tudni kell, hogy a megbékélés nemcsak egy egyszerű szerződés vagy megállapodás kérdése, hanem hosszan tartó történelmi folyamat, amely esetleg egy szerződés vagy megállapodás megkötésével kezdődik. Ez a folyamat a történelmi megbékélés tényleges tartalma, és e tekintetben, ha úgy tetszik, hasonlít egymáshoz a francia–német, illetve magyar–román történelmi megbékélés.

Ugyanakkor azt is tudjuk, hogy a magyar–román nézeteltérések régebbi keletűek. A magyarok és a románok nem az európai elsőbbségért, hanem sokszor a puszta megmaradásukért küzdöttek. Nem lehet tehát csodálkozni azon, hogy az előítéletek, traumák mélyebbre ásták le magukat a kollektív tudatokban, mint a franciák és a németek esetében. Azonban a legszélesebb körökben is tudatosítanunk kell, hogy a megbékélés folyamata már megkezdődött és folytatódott a magyar–román alapszerződés és az ezt követő megállapodások megkötésével – legutóbb éppen a határokon túli magyarokról szóló törvénnyel kapcsolatos kormányfői egyetértési nyilatkozattal.

Logikusan tehát feltételezni lehetne, hogy a magyar–román történelmi megbékélés folyamata hosszabb ideig fog tartani, mint ahogyan ez történt a franciák és a németek esetében. Azonban mindkét nép tudja – történelmi tapasztalatai alapján –, hogy nekünk – felzárkózásunk érdekében – meg kellett rövidítenünk, fel kellett gyorsítanunk bizonyos történelmi korszakokat. Nagyon remélem, hogy így fog történni ez a magyar–román történelmi megbékélés esetében is.

Miközben a magyar–román történelmi megbékélésen munkálkodunk, nem igazodhatunk más, tehát a francia–német modell után sem. Nekünk magunknak kell megteremtenünk a számunkra legalkalmasabb modellt. Úgy vélem, hogy nemzeteink és államaink már jó úton haladnak.

3. Vélhetően még soha senki nem leltározta fel azokat a politikai, gazdasági, kulturális, sőt filozófiai, ökológiai stb. érveket maradéktalanul, amelyek amellett szólnak, hogy a magyar–román viszonyt dinamikusabbá kell tenni – „most, bő tíz évvel a kommunizmus bukása után, történelmi mértékű geopolitikai átalakulások közepette" – ahogyan Önök írják.

Nemcsak a geopolitikai átalakulások sürgetik ezt. A Föld egyetlen nagy, összefüggő egységgé változott az utóbbi néhány évtized alatt. Néhány évvel ezelőtt még egy távirat feladása és megkapása között is órák múlhattak el, ma másodpercek alatt jutnak el az elektronikus üzenetek a világ egyik végétől a másik végére, hamarabb, mint ahogyan a lakásunkból kijuthatunk az utcára. A füstöt okádó kémények, a légszennyezés sincs helyhez kötve, a Föld egész atmoszféráját megmérgezi. A brazíliai őserdők irtása Európában is éreztetheti hatását. A világ valamennyi országának dinamikusabbá kell tennie a viszonyát a világ többi országával, és ez még fokozottabban érvényes a szomszédos országok esetében. Ma már szinte semmi sem „belügy". Hogy egy példát mondjak: a Romániában beszennyeződött vizek átfolynak Magyarországra, Jugoszláviába, és ha Magyarországon vagy Jugoszláviában veszélyes anyagok kerülnek a vizekbe, azok Romániában, a Duna-deltában rakódnak le. Nem történhet olyan esemény egy országban, amelynek bizonyos hatásai ne érződnének a szomszédos ország-

gokban is. Nem hiszem, hogy különösebben érvelni kellene a magyar–román viszony dinamikusabbá tétele mellett. Erre az élet kényszerít bennünket.

4. Több olyan tényezőt sorolhatnék fel, amely nagymértékben akadályozza a magyar–román kapcsolatok határozottabb és tartalmasabb fejlődését. Mondhatnám: a nacionalizmus, az előítéletek, a történelmi traumák, a politikusok szűklátókörűsége, népszerűség-hajhászása stb., de valamennyi tényező visszavezethető egyetlenegyre: a tudatra, esetünkben a magyar és román kollektív tudatra. Amíg ez nem változik meg, addig sok nehézséget kell legyőzniük azoknak, akik elkötelezték magukat a magyar–román közeledés ügye mellett.

Úgy gondolom, hogy Magyarországnak és Romániának az Európai Unióhoz való csatlakozása megteremti majd azokat a feltételeket, amelyek megkönnyítik a közeledés híveinek munkáját. Az „európai hazafiság" érzése előbb vagy utóbb erősebb lesz, mint a szűkebb látókörű nacionalizmus. De ez nem következik be automatikusan. Nem nélkülözhetőek a szubjektív tényezők sem, munkálkodni kell az új kollektív tudat kialakításán. Elsősorban a fiatalság körében.

Nem lebecsülve a politikusok szerepét, úgy vélem: a civil szervezetek ezen a téren többet tehetnek, mint a kormányok. A civil szervezetek képezhetik azt a kovászt, amely előidézheti azt a jótékony erjedést, amelynek következtében az egész társadalom átalakul.

Ismerem azt az áldozatos tevékenységet, amelyet a Pro Europa Liga megalakulása, 1989. december 30. óta folytat a demokrácia és a pluralizmus értékrendjének meghonosodásáért, a páneurópai gondolat elterjedéséért. Tudom, hogy milyen sikereket ért el Erdélyben az etnikumok közötti, társadalmon belüli párbeszéd feltételeinek megteremtésében. Tevékenysége, programjainak megvalósítása során olyan gazdag tapasztalatokra és szaktudásra tett szert, hogy nemigen hiszem, hogy valami újat mondhatnék e civil szervezetnek.

Mindazonáltal nagyon örülnék, ha a kérdéseikre adott válaszaimmal hozzájárulhatnék az Intézetük által kezdeményezett ankét eredményességéhez.

THE NEED FOR AN ORIGINAL MODEL OF RECONCILIATION

1. Due to the very nature of man, our expectations always exceed our possibilities. After the collapse of communist dictatorship, most of the Romanians and Hungarians thought that both in Romania and in Hungary all the hardships would disappear, all the problems would be solved, and the newly freed peoples would be shortly integrated in the family of free peoples of Europe, that is they would enter the "House of Europe", as they used to say at the time.

During the events in December, in Romania, in the towns and cities with mixed population, Romanians and Hungarians went out into the streets, risking their lives together. The Hungarians, however, had expectations that at the beginning shocked their Romanian comrades, whom the dictatorship had convinced that the "Hungarian issue" had been long settled. The brotherhood between the comrades deteriorated after a month, influencing also the Romanian-Hungarian interstate relations.

Several years had to pass for common people and politicians, Romanians and Hungarians, to understand that in the relations between the two nations and people, tolerance and patience must play the leading role. This change was mostly due to those expectations that some countries – which have a higher living standard and older and more stable democratic institutions than ours – had of our countries.

Today, we are at the stage where we understand that our common interest is to improve Romanian-Hungarian relations, both inside the societies of the two countries and at interstate level, because this is an important condition for the integration of both nations and states in the Euro-Atlantic structures. We must also understand something that has not been understood so far but by few: beyond short-term political interests there is something else which is more important for us than Euro-Atlantic integration. This is sincere reconciliation, without any reserves, which goes beyond treaties, agreements and political pacts, based on mutual respect and trust, because – as László Németh put it once – the peoples of this region are in fact "brothers", and only by admitting this truth can we all be equal peoples in the region.

To what extent have our expectations been met? It is hard to say. If we look forward, then maybe to a smaller extent, if we look back, then maybe to a larger extent. Maybe it is not important to measure; it is more important to have the will to pursue the road that leads to the fulfillment of our expectations.

2. It is well known that any comparison distorts things. If we compare the French-German historical reconciliation with the Romanian-Hungarian historical reconciliation, the comparison is only the more distorting. The French-German confrontation was relatively recent, and its basis was rival-

ry of the two states for supremacy in Europe. On the other hand, it has to be known that reconciliation does not depend simply on a treaty or agreement, but it is a long historical process, which can start by signing a treaty or an agreement. This process is the effective content of historical reconciliation, and in this respect, if you like, the French-German historical reconciliation looks like the Romanian-Hungarian one.

At the same time, we also know that the different views of the Romanians and Hungarians are of older origin. The Hungarians and the Romanians never fought for supremacy in Europe, but they often fought for survival. So we cannot be surprised that preconceived ideas and traumas dug deeper in the collective conscience than in the case of the French and the Germans. However, we must be aware in increasingly wider circles that the process of reconciliation has already started and continued with the signing of the Romanian-Hungarian basic treaty and the agreements that followed – the last time even with the declaration of the Prime Ministers concerning the status law.

Consequently, we could logically presume that the process of the Romanian-Hungarian historical reconciliation will last longer than in the case of the French and the Germans. However, both peoples know – based on our historical experiences – that for the sake of alignment, we must take a shortcut and accelerate certain epochs of history. I hope that this will be the case in the Romanian-Hungarian historical reconciliation, too.

While we are working for the Romanian-Hungarian historical reconciliation, we cannot copy any model; hence not even the French-German one. We ourselves must create the model that best suits our needs. I believe that our nations and states are already on the good path.

3. It is likely that so far no one has inventoried completely all the political, economic and cultural arguments – or even the philosophical and ecological ones etc. – that motivate the increased dynamics of the relations between Hungarians and Romanians, "now, over ten years after the fall of communism, in the context of historic changes in geopolitics", as you wrote.

This is not only motivated by geopolitical changes. The earth has changed in the last few decades into a single large and coherent unit. A few years ago, even the sending and reception of a telegram would take hours on end; today, electronic mail messages get from one corner of the world to the other in seconds, before we manage to go out of the house. The funnels that give off smoke or the pollution of the air are not linked to precise spots, they poison the atmosphere of the entire earth. Deforestation in Brazil makes its effect felt even in Europe. All the countries of the world should develop more dynamic relations with the rest of the countries of the world, and the neighboring countries should do it even more. Today there is almost no "internal affair" left. To give just one example: the polluted rivers in Romania pass through Hungary and Yugoslavia, and if in Hungary or Yugoslavia people throw poisoning substances in them, they will be deposited in Romania, in the Danube Delta. There can be no event in one country whose effects will not be felt in the neighboring countries. I do not believe that we should bring

special arguments for the more dynamic relations between Romania and Hungary. Life forces us to develop them.

4. I could list several factors that hinder significantly the more determined and consistent development of the Romanian-Hungarian relations. I would say this: nationalism, preconceived ideas, and historical traumas, narrow views of the politicians and their thirst for popularity, etc. – but all can be reduced to one single factor: conscience, in our case collective Romanian-Hungarian conscience. Until these changes happen, those who are committed to developing closer relations between Romanians and Hungarians will have to overcome several hardships.

I think Hungary's and Romania's accession to the European Union will create the conditions that will ease the job of those who are committed to the task of developing closer relations. Sooner or later, the feeling of "European patriotism" will be stronger than nearsighted nationalism. This will not happen automatically, though. We cannot ignore the secondary factors; we must work to develop a collective conscience. Especially among the youth.

Without underestimating the role of politicians, my opinion is that non-governmental organizations can do more to this end than governments. Non-governmental organizations can become the germ that causes the favorable fermentation for the change of the entire society.

I know about the work that the Pro Europa League has carried out since it was set up – December 30 1989 – for the inculcation of the system of values of democracy and pluralism, for the expansion of the pan-European idea. I know what successes it has obtained in Transylvania in developing the conditions for interethnic dialog within the society. In the course of achieving all this, its programs, it has gained an experience and knowledge that are so rich that I doubt I can say anything that is new to this NGO.

Nevertheless, I would be very happy if my answers would contribute to the success of the survey initiated by your Institute.

Vilmos SZABÓ

ROMÂNI ŞI MAGHIARI ÎN TRANZIŢIE

ROMÁNOK ÉS MAGYAROK AZ ÁTMENET IDEJÉN

ROMANIANS AND HUNGARIANS IN TRANSITION

ROMÂNI ŞI MAGHIARI ÎN TRANZIŢIE

Am primit cu bucurie învitaţia de a participa la ancheta dumneavoastră de mare importanţă, cu atât mai mult cu cât am convingerea fermă că reglementarea satisfăcătoare a relaţiilor dintre popoarele român şi maghiar; care au trecut prin multe vicisitudini istorice, depăşirea „prejudecăţilor, traumelor şi elementelor negative existente încă în mentalitatea colectivă" – pe drept cuvânt menţionate şi de dumneavoastră – a devenit de acum o necesitate urgentă. Căci tendinţa generală a dezvoltării mondiale implică nu numai posibilitatea, ci şi inevitabilitatea acestui lucru.

Fără îndoială, sunt şi azi mulţi potrivnici ai acestei – adesea pomenite – „reconcilieri istorice", dar totuşi: există speranţe ca forţele care se bazează pe instincte josnice, stimulează neîncetat ura şi, în general, doresc să menţină vii antagonismele atavice, vor pierde treptat teren şi vor fi dezamorsate, în dorinţa celor două popoare pentru o convieţuire paşnică.

Este incontestabil şi că atât partidele politice, cât şi organizaţiile civile şi societăţile comerciale pot face mult mai mult pentru accelerarea acestui proces pozitiv. În legătură cu sarcinile concrete – ca răspuns la cele patru întrebări formulate de dumneavoastră – iată opiniile mele:

1. Aşteptările referitoare la apropierea celor două naţiuni, desigur, nu s-au putut realiza după 1989 de la o zi la alta, ci dimpotrivă: controversele chiar s-au intensificat din când în când. Fără îndoială, avem încă multe de făcut. Şi totuşi, trebuie să respingem acele vederi radicale, potrivit cărora s-au întâmplat prea puţine lucruri în acest domeniu, oprimarea maghiarimii din România continuă invariabil, iar încercările de asimilare ale societăţii majoritare se realizează fără nici un obstacol. Trebuie se remarcăm că schimbările profunde care după 1989 au început la scară mondială, au avut un efect catalitic şi asupra acestui nod conflictual prin tradiţie al zonei noastre, iar dacă ţinem cont de faptul că sistemul instituţional maghiar autonom din România de atunci s-a consolidat, că s-a construit o amplă colaborare între cele două ţări – prin multiple canale (de exemplu cel regional) –, atunci trebuie să ne opunem cu fermitate vederilor unor cercuri – din Ungaria şi din România –, câteodată ale unor personalităţi de seamă, care propagă şi astăzi caracterul ireconciliabil al diferendelor dintre cele două naţiuni, şi care provoacă – prin susţinerea unor idei depăşite – pagube de nemăsurat atât întregii zone, cât şi – nu în ultimul rând – cauzei integrării europene.

2. Cred că principala cauză a dezacordurilor franco-germane a fost amplificarea aspiraţiilor expansioniste ale Germaniei Mari, în timp ce deteriorarea relaţiilor româno-maghiare, atmosfera de suspiciune reciprocă s-a instaurat în primul rând datorită politicii minoritare opresive a fostelor cercuri dominante, iar mai târziu, după cele două războaie mondiale, în urma deciziilor arbitrare ale politicii de putere cu ocazia tratatelor de pace – deve-

nind un factor capabil să genereze permanent conflicte în această zonă a Europei. Totuşi, comparaţia cu reconcilierea istorică franco-germană (din punctul de vedere al soluţiei de dorit) este binevenită şi – dat fiind că principiul responsabilităţii colective a popoarelor este astăzi, practic, exclus din sistemul de drept internaţional – cred că se poate imagina şi o reglementare istorică, într-un mod asemănător, a relaţiilor româno-maghiare, în măsura în care integrarea euroatlantică a României şi guvernele responsabile, democratice ale ambelor ţări vor face posibilă neutralizarea forţelor extremiste, naţionaliste, iar cele două ţări (lăsând prejudiciile naţionale vechi, reciproce în seama cercetării istoricilor) vor pune la baza politicii lor colaborarea multilaterală a celor două naţiuni, deplina egalitate în drepturi a naţionalităţilor care trăiesc pe teritoriile lor proprii, păstrarea identităţii acestora, precum şi libertatea lor de a se organiza în mod autonom.

3. Sunt convins că aprofundarea colaborării neîngrădite în domeniul politicii, economiei, culturii şi societăţii între ţările noastre va avea un efect favorabil atât pentru dezvoltarea Ungariei şi României, cât şi pentru dezvoltarea Europei şi – mai aproape de noi – a zonei Europei Centrale şi de Est, în aşa fel încât vor fi depăşite definitiv acele disensiuni latente, care apar din când în când la suprafaţă cu virulenţă şi exercită un efect puternic şi în ziua de azi şi care – din păcate – încă pot să fie exploatate cu succes de către forţele extremiste, retrograde, care acţionează în ambele ţări.

4. Cred că din cele spuse mai sus rezultă în mod logic cauza obstacolului principal în calea „unei dezvoltări mai dinamice şi mai consistente a relaţiilor româno-maghiare" şi „ce iniţiative ar putea accelera acest proces". În primul rând, toţi participanţii la acest sistem de relaţii bilaterale ar trebui să urmărească înlăturarea din calea acestei dezvoltări a tuturor obstacolelor care încearcă să împiedice, prin conservarea urii naţionaliste fosilizate, conectarea cu mii de fire a vieţii celor două ţări vecine. Pe această cale a fost o staţie însemnată, care poate fi evaluată şi din punct de vedere istoric, semnarea – însoţită de numeroase dezaprobări vehemente – a tratatului de bază, în septembrie 1996. Cred că ar trebui să facem mai evident, cu ajutorul unei politici externe maghiare mai transparente decât cea de azi, că ne străduim spre consolidarea comunităţii de destin a celor două ţări, tratând ca pe o pretenţie naturală şi susţinând la toate forurile intenţia României de a adera la NATO şi aspiraţiile sale de integrare în UE. (Nu trebuie să uităm nici faptul că şi românii din Ungaria – deşi puţini la număr – au şi ei nemulţumiri susţinute pe drept cuvânt şi care nu au fost remediate până astăzi.)

În sfârşit, aş dori să subliniez că sistemul instituţional maghiar care s-a format în România în ultimul deceniu, reprezentarea maghiarimii la diferite nivele ale guvernământului, sunt exemple vii ale faptului că schimbările istorice începute în 1989 au oferit celor două ţări o şansă unică, nesperată în trecut, pentru a putea pune bazele unei convieţuiri paşnice, iar părţilor naţiunii maghiare despărţite prin dictatul de pace de la Trianon, şansa de a-şi păstra identitatea şi libertatea de a crea contacte cu ţara mamă.

ROMÁNOK ÉS MAGYAROK AZ ÁTMENET IDEJÉN

Örömmel vettem megtisztelő felkérésüket, hogy vegyek részt nagy fontosságú ankétjukban. Annál is szívesebben teszem ezt, mert szilárd meggyőződésem, hogy a magyar és a román nemzet sok történelmi viszontagságot átélt kapcsolatainak megnyugtató rendezése, az Önök által is – joggal – említett „előítéletek, traumák, a kollektív mentalitásban még meglévő (negatív) tudatelemek" stb. meghaladása immár sürgető szükségszerűség, hiszen a világ fejlődésének általános trendje ennek nemcsak lehetőségét, hanem elkerülhetetlenségét is magában foglalja.

Kétségtelen, hogy ma még sokan vannak ennek a – sokszor emlegetett – „történelmi megbékélésnek" ellenzői, mégis: minden remény megvan arra, hogy az alantas ösztönökre építő, továbbra is gyűlölködést szító, többnyire atavisztikus ellentéteket ébren tartani kívánó erők fokozatosan tért vesztenek, és feloldódnak a két nép békés együttélését akaró tömegek vágyaiban. Az is kétségtelen, hogy mind a politikai pártok, mind a civil szervezetek és gazdasági-kereskedelmi társaságok jóval többet tehetnének e pozitív folyamat gyorsításáért. A konkrét tennivalókról – az Önök által megfogalmazott 4 kérdésre adott válaszként – az alábbiakban mondom el véleményemet:

1. A két nemzet közötti közeledés iránti várakozások 1989 után természetesen nem válhattak valósággá egyik napról a másikra, sőt: az ellentétek olykor még fokozódtak is. Kétségtelenül igen sok még a tennivaló. Mégis: el kell utasítani azokat a radikális nézeteket, amelyek szerint e téren túl kevés történt, változatlanul folyik a romániai magyarság elnyomatása, és akadálytalanul érvényesülnek a többségi társadalom asszimilációs törekvései. Meg kell állapítanunk, hogy az 1989-ben világméretekben megindult gyökeres változások térségünknek e hagyományos konfliktusgócára is erjesztő hatással voltak, s ha számba vesszük az önálló romániai magyar intézményrendszer azóta történt megerősödését, a két ország közötti – számtalan csatornán történő (így pl. a regionális) – együttműködés széles körű kiépülését, határozottan szembe kell szállnunk bizonyos – magyarországi és romániai – körök, olykor tekintélyes személyiségek azon nézeteivel, melyek ma is a két nemzet ellentéteinek kibékíthetetlenségét propagálják, és idejétmúlt eszmék hirdetésével mérhetetlen kárt okoznak a térség egészének, valamint – nem utolsósorban – az európai integráció ügyének.

2. Úgy gondolom, hogy a francia–német ellentét fő okozója a nagynémet expanziós törekvések felerősödése volt, míg a magyar–román viszony megromlása, a kölcsönös gyanakvás légkörének kialakulása alapvetően a korábbi uralkodó körök elnyomó nemzetiségi politikája, majd a két világháborút követő békeszerződések önkényes hatalompolitikai döntései nyomán következett be és vált Európa e részének állandó konfliktusveszélyt okozó tényezőjévé. A francia–német történelmi megbékéléshez való hasonlítás (a kívánatos

megoldás szempontjából) mindamellett helytálló és – miután a nemzetközi jogrendben a népek kollektív felelősségének elve ma már gyakorlatilag kizárható – a magyar–román viszony hasonló módon történő történelmi rendezését is elképzelhetőnek tartom, amennyiben Románia euroatlanti integrálódása és mindkét ország felelős, demokratikus kormányzata lehetővé teszi a szélsőséges, nacionalista erők semlegesítését és (a régi, kölcsönös nemzeti sérelmeket a történészek kutatási területére utalva) a két ország, a két nemzet sokoldalú együttműködését és a területükön élő nemzetiségek teljes jogegyenlőségét, önazonosságának megőrzését, autonóm szerveződésük szabadságát teszik politikájuk alapjává.

3. Meggyőződésem, hogy országaink politikai, gazdasági, kulturális és társadalmi együttműködésének korlátozás nélküli elmélyítése mind Magyarország és Románia, mind pedig Európa és – közelebbről – a közép- és kelet-európai térség fejlődésére jótékony hatással lesz, és végérvényesen túlhaladottá teszi azokat a lappangó, olykor virulensen megjelenő ellentéteket, amelyek mindmáig erősen hatnak, s melyek – sajnos – a mindkét országban még működő retrográd, szélsőséges erők által jól ki is használhatók.

4. Azt hiszem, a fentiekből logikusan következik annak megjelölése, hogy mi a fő akadálya „a magyar–román kapcsolatok határozottabb és tartalmasabb fejlődésének", s hogy „milyen kezdeményezések segíthetnék e folyamat felgyorsulását". Mindenekelőtt arra kellene törekednie a kétoldalú kapcsolatrendszer valamennyi szereplőjének, hogy minden olyan akadályt elhárítson e fejlődés útjából, amely a régi, megkövesedett nacionalista gyűlölködés életben tartásával próbálja akadályozni a két szomszédos ország életének ezernyi szállal való összekapcsolását. Ezen az úton történelmileg is értékelhető, jelentős állomás volt a – nem kevesek éles ellenzésétől kísért – alapszerződés aláírása 1996 szeptemberében. Úgy gondolom: egy, a jelenleginél kiszámíthatóbb magyar külpolitikával egyértelművé kell tenni, hogy a két ország sorsközösségének megszilárdítására törekszünk, természetes igényként kezelve és minden fórumon támogatva Románia NATO-csatlakozási szándékát és EU-integrációs törekvését. (Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a – bár viszonylag csekély létszámú – magyarországi románságnak is vannak jogosan hangoztatott és mindmáig nem orvosolt sérelmei.)

Végül szeretném hangsúlyozni: az elmúlt tíz év alatt Romániában kialakult magyar intézményrendszer, a magyarságnak a kormányzásban különböző szinteken részt vevő képviselete élő bizonyítéka annak, hogy az 1989-ben megindult történelmi változások korábban nem is remélt, egyedülálló esélyt adnak mind a két ország békés együttélésének megalapozásához, mind a trianoni békediktátum által szétszakított magyar nemzettestek önazonosságának megőrzéséhez s az anyaországgal való szabad kontaktusteremtéshez.

ROMANIANS AND HUNGARIANS IN TRANSITION

It is an honor to respond to your request to participate in your important survey. I do this with the firm belief that the all-satisfying settlement of the relations between the Romanian and the Hungarian nations, which have seen numerous historical vicissitudes, overcoming the "prejudices, traumas and negative elements that persist in the collective mentality" rightly mentioned by you too, have become an urgent necessity. For the general tendency of global development involves not only the possibility, but also the inevitability of this.

Undoubtedly, there are still many people that oppose the – so often mentioned – 'historical reconciliation', and yet there is hope that the forces that rely on contemptible instincts, that stimulate hatred and, in general, wish to maintain the atavic antagonisms, will slowly lose ground, and will be mitigated, for the sake of the two peoples that wish for peaceful co-existence.

It is uncontested that both the political parties, and the civil organizations, and the commercial enterprises can do more to speed up this positive process. As concerns the concrete tasks – and as a reply to the four questions you formulated – here are my opinions:

1. The expectations concerning the closer relations between the two nations, of course, could not be fulfilled immediately after 1989, as a matter of fact, the controversies became more intense time and again. Undoubtedly, there is a lot to do yet. And still, we must reject those radical views according to which too few things have happened in this field, that the oppression of the Hungarians in Romania has continued unchanged, and the attempts to assimilate them in the majority society are repeated without hindrance. We must take note of the profound, global changes which after 1989 have been a catalyst for the traditional spot of conflict represented by our region, and if we take into account that the institutional system of the Hungarian minority in Romania was consolidated, that an ample scheme of collaboration was built between the two countries through multiple channels, including the regional one, then we must vehemently oppose the view of some circles in Hungary and Romania, sometimes of outstanding personalities, who promote even today the irreconcilable character of the differences between the two nations, and thus cause – through supporting outdated ideas – immeasurable damage both to the entire area, and – not least – to the cause of European integration.

2. I believe that the main cause of the French-German controversy was the amplification of the expansionist aspirations of Great Germany, while the deterioration of the Romanian-Hungarian relations, and the development of an atmosphere of mutual suspicion emerged essentially after the oppressive minority policy of the old circles in power, and later after the two world wars, as a result of the arbitrary decisions of the power politics occasioned by the

peace treaties – becoming a factor capable of permanently generating conflict in this region of Europe. Despite all these, the comparison with the historical French-German reconciliation (from the perspective of the desired solution) is welcome, and – given that the principle of collective responsibility of peoples has been practically excluded from international law – I think we can imagine a historical regulation in a similar way, of the Romanian-Hungarian relations, to the extent to which the Euro-Atlantic integration of Romania and the democratic governments in power in both countries will make it possible to neutralize the extremist, nationalist forces in the two countries (leaving the old national prejudices to the care of historians) and will lay at the foundation of their policies the multilateral collaboration between the two nations, the full equality in rights of the nationalities that inhabit their land, the preservation of their identity and the freedom to organize autonomously.

3. I am positive that the deepening of the collaboration in the field of politics, economy, culture and society between our countries will have a favorable influence for both the development of Hungary and of Romania, and of the entire Europe, and – closer to us – of the Central and Eastern European region, so that the latent conditions that surface from time to time and exert a powerful influence even today, and which unfortunately can still be exploited successfully by extremist forces that act in both countries, can be overcome once and for all.

4. I think that from the above it is clear what the major obstacle to "the development of more dynamic and consistent Romanian-Hungarian relations" is, and "what initiatives could accelerate the process". First of all, all the participants in this system of bilateral relations should pursue the removal of all barriers to this development, which try to hinder through the conservation of fossil nationalist hatred the connection between thousands of lives in the two neighboring countries. There was an important station along this road, which can be evaluated historically, too: the signing of the basic treaty – accompanied by numerous voices of vehement disapproval – in September 1996. I think we should make it more obvious, with the help of a more transparent Hungarian foreign policy than that of today, that we strive for the consolidation of the common destiny of the two countries, treating it as a natural claim and supporting it in all forums, that Romania intends to join NATO and integrate in the EU. (We must not forget that the Romanians in Hungary – though few – have grievances that they voice justly, and which have not been remedied to this day.)

In the end, I would like to underscore that the Hungarian institutional system which developed in Romania in the last decade, the representation of the Hungarians at different levels of government, are living examples of the fact that the historic changes begun in 1989 offered both countries a unique, unhoped-for chance to lay the foundations of a peaceful co-existence, and to the parts of the Hungarian nation that were separated as a result of the Trianon peace dictate, the chance to preserve their identity and the freedom to develop contacts with the motherland.

József SZÁJER

DESPRE NECESITATEA COLABORĂRII ROMÂNO-MAGHIARE

A ROMÁN–MAGYAR EGYÜTTMŰKÖDÉS SZÜKSÉGESSÉGÉRŐL

ABOUT THE NEED FOR ROMANIAN-HUNGARIAN COOPERATION

DESPRE NECESITATEA COLABORĂRII ROMÂNO-MAGHIARE

Scrisoarea dumneavoastră adresată mie la 15 februarie a însemnat o bucurie pentru mine, căci am văzut în ea dovada că evoluţia relaţiilor româno-maghiare nu este indiferentă nici pentru cercurile intelectuale române şi maghiare care urmează tradiţiile europene democratice ale Transilvaniei. Rămâne la latitudinea dumneavoastră să apreciaţi în ce măsură răspunsurile mele scurte, scrise fără pretenţia exhaustivităţii, sunt potrivite pentru a figura în ancheta dumneavoastră. Oricum, vă mulţumesc că am fost onorat cu încrederea dumneavoastră.

1. În decembrie 1989, în Ungaria, oamenii au urmărit cu o atenţie uriaşă evenimentele din România. Semnele favorabile de la început – manifestările spectaculoase ale solidarităţii între cele două ţări, între cele două popoare despărţite în mod artificial – au creat speranţe exagerate în sufletul multora dintre noi. Am crezut că obstacolele care ne despart sunt artificiale, iar pentru a le înlătura, va fi destul dacă în România sistemul de putere al dictatorului comunist se va prăbuşi. Am crezut că suntem deschişi, pregătiţi pentru orice fel de dialog şi pentru ajutorul activ, fiindcă am sperat că principiile democraţiei, ale statului de drept vor putea triumfa în România. Speranţele maghiarilor s-au evaporat repede. Pogromul antimaghiar din martie 1990 de la Târgu Mureş a schimbat simpatia maghiarilor. Din acel moment în Ungaria a devenit o părere generală că România şi conducerea ei nu vor ieşi niciodată – pentru că nu doresc să iasă – din umbra comunismului naţionalist. Această concepţie a fost alimentată în anii ’90 în mod continuu de informaţiile despre iniţiativele antimaghiare ale Vetrei Româneşti sau ale lui Gheorghe Funar (care continuă şi până astăzi), respectiv de lipsa unei poziţii oficiale fără echivoc împotriva acestor manifestări.

2. După părerea mea, exemplul franco-german nu se potriveşte situaţiei noastre. Pe de o parte, maghiarii şi românii nu s-au aflat niciodată faţă în faţă aşa cum s-a întâmplat cu cele două naţiuni vest-europene în cursul secolelor XIX şi XX, iar pe de altă parte, soluţia aleasă pentru tratarea chestiunii minorităţilor naţionale diferă în întregime de practica obişnuită în Europa de Est (doar una dintre explicaţii ar fi că în urma celui de-al doilea război mondial în Franţa, în regiunile Alsacia şi Lorena, nu a rămas o minoritate germană numeroasă, ceea ce constituie o diferenţă esenţială faţă de situaţia transilvană). Aceasta însă nu ar fi o problemă, părerea mea fiind că am putea imagina diverse modele pentru reconciliere, iar succesul modelului franco-german nu face decât să încurajeze pe cei interesaţi dintre maghiari şi români pentru a găsi soluţia cea mai corespunzătoare. Un singur lucru mi se pare absolut sigur: pentru aceasta, în primul rând trebuie să uităm şi să facem să fie uitate suspiciunea reciprocă şi stereotipiile negative.

3. Sunt convins că toate argumentele sunt în favoarea unei colaborări cât mai active şi cât mai multilaterale. În Ungaria, deja în perioada dintre cele două războaie mondiale, s-a dezvoltat o literatură voluminoasă şi de nivel înalt privind necesitatea solidarităţii între naţiunile Europei de Est, prin urmare, ideea colaborării nu este deloc străină maghiarilor. Nu cred că ar avea sens să enumerăm în detaliu modalităţile posibile ale colaborării româno-maghiare şi avantajele acestora, convingerea mea fiind că în ziua de azi, în ambele ţări, opinia publică este de acord că reuşita, prosperitatea noastră pot fi asigurate mai uşor împreună, decât unii împotriva celorlalţi. Este suficientă doar ideea că afirmarea valorilor în comun acceptate ale integrării europene creează condiţia pentru ca ambele ţări şi popoare să beneficieze în mod egal de binecuvântările deja palpabile ale prosperităţii şi bunăstării în zonele Europei care participă la integrare.

4. După părerea mea, doar limitele propriei noastre mentalităţi şi interesele prost înţelese (datorită unor reflexe false) pot constitui obstacole în calea relaţiilor româno-maghiare mai dinamice şi mai consistente. În privinţa tratării chestiunilor care se află pe ordinea de zi a relaţiilor bilaterale, domină din ce în ce mai mult pragmatismul în soluţionarea problemelor, iar învingerea cu succes a obstacolelor temporare, cauzate de resursele materiale limitate, poate conduce la recunoaşterea de către ambele părţi a faptului că împreună putem ajunge mai departe decât pe căi separate. Prezenţa comună în organizaţiile internaţionale, realizarea unor proiecte bilaterale comune, schimbul experienţelor acumulate în cele mai diverse domenii, într-un cuvânt colaborarea poate duce la instaurarea unei atmosfere de încredere durabilă între cele două ţări.

A ROMÁN–MAGYAR EGYÜTTMŰKÖDÉS SZÜKSÉGESSÉGÉRŐL

Február 15-én hozzám intézett szíves levelük örömmel töltött el, mivel annak bizonyságát láttam benne, hogy a magyar–román kapcsolatok helyzetének alakulása Erdély demokratikus európai hagyományokat követő magyar és román értelmiségi körei számára sem közömbös. Az Önök megítélésére bízom, hogy kérdéseikre a teljesség igénye nélkül megírt rövid válaszaimat mennyiben tartják alkalmasnak az ankétjukban való szerepeltetésre, mindazonáltal őszintén köszönöm, hogy megtiszteltek bizalmukkal.

A négy kérdésre adott válaszaim a következők:

1. 1989 decemberében Magyarországon óriási figyelemmel követték az emberek a romániai eseményeket. A kezdeti biztató jelek – a mesterségesen elválasztott két nép, két ország közötti szolidaritás látványos megnyilvánulásai – sokunkban túlzott reményeket keltettek. Azt hittük, hogy a minket elválasztó akadályok mesterségesek, és eltűnésükhöz elég lesz, ha a kommunista diktátor hatalmi rendszere összeomlik Romániában. Nyitottnak, mindenféle párbeszédre és segítő cselekvésre késznek éreztük magunkat, mivel reméltük, hogy Romániában is gyorsan diadalmaskodhatnak a demokrácia, a jogállamiság elvei. A magyar remények hamarosan lelohadtak. Az 1990. márciusi marosvásárhelyi magyarellenes pogrom megváltoztatta a magyarországi szimpátiákat. Attól fogva *közvélekedéssé* vált Magyarországon, hogy Románia és a román vezetés nem fog, mert nem is akar kilépni a nacionálkommunizmus árnyékából. E vélekedést a 90-es években folyamatosan táplálták a Vatra Românească vagy Gheorghe Funar (azóta is tartó) magyarellenes lépéseiről érkező hírek, illetve a velük szembeni egyértelmű hivatalos fellépés elmaradása.

2. Véleményem szerint a francia–német példa esetünkben nem helytálló. Egyrészt magyarok és románok soha nem álltak szemben egymással úgy, mint a két nyugat-európai nemzet a 19. és a 20. század során, másrészt a nemzeti kisebbségi kérdés kezelésére választott megoldás teljesen eltér a Kelet-Európában követett gyakorlattól (ennek csak az egyik magyarázata, hogy a 2. világháborút követően a véglegesen Franciaországhoz került Elzász-Lotaringiában nem maradt számottevő német kisebbség, ami alaposan különbözik az erdélyi helyzettől). De ez nem baj, véleményem szerint a kibékülésre többféle modell is elképzelhető, a sikeres francia–német modell csak bátoríthatja a magyar és román érdekelteket a számunkra legmegfelelőbb megoldás kialakítására. Egyben biztos vagyok: ehhez először az egymás iránt táplált gyanakvást és a negatív sztereotípiákat kell elfeled(tet)ni.

3. Meggyőződésem, hogy minden érv a minél aktívabb és minél többoldalú együttműködés mellett szól. Magyarországon már a két világháború között nagy és színvonalas irodalma bontakozott ki a kelet-európai nemzetek egymásrautaltságának, úgyhogy az együttműködés gondolata cseppet sem idegen a ma-

gyarságtól. Nem látom értelmét most részletekbe menően sorolni a magyar–román együttműködés lehetséges módozatait és ezek előnyeit, mivel meggyőződésem, hogy mára mindkét országban közvélekedéssé vált az, hogy boldogulásunkat, gyarapodásunkat együtt, egymás érdekében könnyebb biztosítani, mint egymás ellenére. Legyen elég az az egy gondolat, hogy az euroatlanti integráció közösen vallott értékeinek érvényre juttatása teremti meg a feltételét annak, hogy mindkét ország és nép egyformán részesüljön a prosperitás és jólét Európa integrációban részt vevő térségeiben már érezhető áldásaiból.

4. Úgy látom, hogy a magyar–román kapcsolatok még dinamikusabb és tartalmasabb fejlődésének kizárólag saját mentalitásunk korlátjai és hamis beidegződések alapján rosszul felfogott érdekeink szabhatnak határt. A kétoldalú kapcsolatainkban napirenden lévő kérdések kezelését illetően egyre inkább a problémamegoldó, pragmatikus jelleg dominál, a korlátozott anyagi források támasztotta átmeneti akadályok sikeres leküzdése vezethet el ahhoz a kölcsönös felismeréshez, hogy együtt többre mehetünk, mint különkülön. Együttes jelenlét nemzetközi szervezetekben, közös kétoldalú projektek megvalósítása, a legkülönbözőbb területeken szerzett tapasztalatok cseréje, egyszóval az együttmunkálkodás vezethet el a tartós bizalmi légkör kialakulásához a két ország kötött.

ABOUT THE NEED FOR ROMANIAN-HUNGARIAN COOPERATION

The letter you sent on 15 February brought me great joy, because in it I saw the evidence that the evolution of Romanian-Hungarian relations is not indifferent to the Romanian and Hungarian intellectual circles that follow the European democratic traditions of Transylvania. It is up to you to decide whether the short answers, written without the claim of completeness, are appropriate for inclusion in your survey. In any case, I am thankful for and honored by your trust.

1. In December 1989, in Hungary people followed with a lot of interest the events in Romania. The favorable signs at the beginning – the spectacular manifestations of solidarity between the two countries, between the two peoples divided artificially – created exaggerated hopes in the souls of many of us. We believed that the obstacles that separate us were artificial, and to remove them, it would be enough if in Romania the power system of the communist dictator would collapse. We thought we were open, prepared for any kind of dialogue and active support, because we hoped that the principles of democracy and of the rule of law could triumph in Romania. The hopes of the Hungarians soon vanished. The anti-Hungarian pogrom in Târgu Mureş in March 1990 changed the attitude of the Hungarians. From then on, it became a general opinion in Hungary that Romania and its leaders would never escape – because they never wanted to escape – from the shadow of nationalist communism. This conception was continually fuelled in the '90s by information about the anti-Hungarian initiatives of Vatra Românească or of Gheorghe Funar (who still carries on), and by the lack of an unequivocal official position on this issue.

2. In my opinion, the French-German example does not apply to our situation. On the one hand, the Hungarians and the Romanians never confronted each other as the two western nations did in the 19th and 20th centuries, and on the other hand, the solution chosen for the management of national minority issues differs entirely from the practices that are familiar in eastern Europe (only one of the explanations would be that after WW II in France, in the regions of Alsace and Loraine, there was no significant German minority, which is an essential difference as compared to the situation in Transylvania). This would not be a problem, however; my opinion is that we can sketch different models of reconciliation, and the success of the French-German model only encourages those interested on the Romanian and Hungarian sides to find the most adequate solution. One thing seems certain to me: for this, first of all, we must forget and make people forget the mutual suspicions and the negative stereotypes.

3. I am sure that all the arguments are for a highly active and multilateral collaboration. In Hungary, in the period between the two world wars there

emerged a sizeable literature of high quality about the need for solidarity among the nations of Eastern Europe; therefore, the idea of collaboration is not unfamiliar to the Hungarians. I do not think it makes sense to enumerate in detail the possible means of Romanian-Hungarian collaboration and their advantages, my conviction is that today in both countries the general public agrees that our success and welfare can be assured more easily together than against each other. Suffice it to say that revealing the common values of European integration creates the condition for both countries and peoples to receive equal shares of the palpable blessings of welfare and prosperity in the regions of Europe that intend to join the union.

4. In my opinion, only the limits of our own mentalities and the wrongly understood intentions (given some false reflexes) can be obstacles in the more dynamic and consistent Romanian-Hungarian relations. As concerns the issues on the agenda of bilateral relations, the pragmatic approach to solving problems has been predominant, and overcoming the temporary obstacles caused by the limited material resources can lead to the admittance, by both parties, of the fact that together we can reach further than on separate ways. The shared presence in international organizations, the achievement of common bilateral projects, the exchange of experiences in the most diverse fields, in one word, collaboration, can lead to a durable atmosphere of trust between the two countries.

László TÓTH GY.

PAŞI PE DRUMUL RECONCILIERII

LÉPÉSEK A MEGBÉKÉLÉSHEZ VEZETŐ ÚTON

STEPS ON THE WAY TO RECONCILIATION

PAŞI PE DRUMUL RECONCILIERII

1. Anul 1989 a fost unul decisiv – anul marilor posibilităţi – în istoria noastră comună. Aşa cum la lumina strălucitoare a revoluţiei maghiare din 1956, prejudecăţile şi controversele istorice austro-ungare au pălit până a deveni invizibile, tot aşa şi argumentele care accentuau divergenţele seculare româno-maghiare au fost sublimate în flacăra revoluţiei române din 1989. Acest lucru a primit un accent deosebit din cauza omului cel mai popular în România de atunci, pastorul (azi episcopul reformat) László Tőkés, care nu şi-a negat niciodată patriotismul maghiar. Ar fi putut oare să exprime vreun alt eveniment istoric minunatele cuvinte ale poeziei lui Endre Ady – „Dunărea şi Oltul unite în glas" –, decât revoluţia română care şi-a văzut conducătorul spiritual în persoana pastorului maghiar? Îmi amintesc cum se adunau aici, în Ungaria, bani, alimente, haine călduroase pentru cei suferinzi. Camioanele şi autoturismele rulau zi şi noapte în direcţia Szeged, spre frontieră. Un tânăr conducător auto din Hódmezővásárhely, care transporta alimente, a fost împuşcat de trăgătorii lui Ceauşescu pe străzile Aradului. Eu cred că aşteptările celor două popoare şi naţiuni au fost concordante şi sincere. Maghiarii au crezut că maghiarii din România pot fi oameni egali în drepturi şi liberi, chiar dacă graniţele Trianonului, care reprezintă o durere atât de profundă pentru mulţi dintre noi, vor rămâne neschimbate, iar românii au crezut (şi au crezut pe drept) că după revoluţia de la Timişoara maghiarii nu vor să le ia Transilvania mult disputată. Ni s-a părut atât de natural încât nimeni nu a pus în discuţie faptul că Secuimea şi celelalte ţinuturi locuite de maghiari vor aparţine şi în continuare României, dar oamenii vor putea să vorbească, să înveţe în limba lor maternă, vor putea să simtă că aparţin naţiunii maghiare fără ca aceasta să pună la îndoială loialitatea lor faţă de statul român. Tot atât de natural a fost pentru români faptul că au şi compatrioţi a căror limbă maternă este maghiara, care au sentimente maghiare şi o cultură maghiară. Oare de ce ar trebui să rivalizeze? Oare de ce ar trebui să pună sub semnul întrebării dreptul la existenţă al celuilalt?

Aceste speranţe au dispărut asemenea unor miraje pe măsură ce s-a aflat că revoluţia română, care pe micile ecrane părea reală, în fond n-a fost altceva decât teatru şi scamatorie, păcălirea oamenilor şi a lumii întregi. Ea trebuie considerată ca o revoluţie de palat sau o lovitură de stat, care a înlocuit o grupare a elitei comuniste cu alta. La aceasta a asistat, fără să vrea, tot poporul indus în eroare, puterea profitând de cele mai sfinte sentimente ale acestuia într-un mod de neiertat. Noua conducere românească – sub acest aspect nu s-a deosebit de Ceauşescu – s-a străduit să se folosească de energiile forţelor naţionaliste şi şovine pentru a-şi consolida puterea. Preţul a fost dezlănţuirea pasiunilor antimaghiare. Acestea din urmă au fost generate în mod natural de către renegaţi ca Gheorghe Funar, care a încercat să-şi compenseze originea în acest fel (tatăl

lui se odihneşte în cimitirul Házsongárd, sub o piatră funerară cu inscripţie în limba maghiară). Concomitent au apărut şi vocile antiromâneşti în viaţa publică a Ungariei – deşi cu mai multă reţinere şi fără să ajungă vreodată până la rang de politică oficială. După toate acestea, construirea relaţiilor româno-maghiare a trebuit să fie reîncepută. Visele s-au evaporat: dincolo de graniţă, maghiarul a devenit din nou bozgor, în timp ce la noi românul – pentru o parte a populaţiei – uzurpatorul pământului sfânt al Transilvaniei. În ciuda faptului că aceste noţiuni odată, în 1989, deja fuseseră date uitării (atunci am crezut că pentru totdeauna). Iar noi am început să ne privim cu ochi suspicioşi.

2. Relaţiile româno-maghiare prezintă într-adevăr multe analogii cu cele franco-germane. Experienţa acestor ţări ar putea fi probabil folosită – chiar dacă nu în întregime – drept model al reconcilierii româno-maghiare. După părerea mea, reconcilierea franco-germană ar putea fi rezumată spunând că nemţii au acceptat ca disputa istorică despre apartenenţa Alsaciei şi Lorenei să fie rezolvată în favoarea Franţei, în timp ce francezii au acceptat faptul că pe acest teritoriu trăiesc şi germani care ţin la limba şi cultura lor, mai mult chiar: ei constituie o parte destul de importantă a populaţiei. Aceasta înseamnă practic că germanii (şi patria mamă, Germania) au renunţat la revizuirea teritorială, iar francezii la asimilarea forţată a germanilor. Până la acest punct – cu condiţia că există destulă sinceritate şi încredere – modelul de reconciliere franco-german ar putea fi adaptat şi la relaţiile româno-maghiare. Problema are două capcane, care trebuie să fie luate în considerare neapărat de către ambele părţi. Realitatea mai puţin importantă este că încercarea de a asimila maghiarimea din Transilvania (şi ceangăii) nu numai că ar contraveni normelor europene, dar forţarea acestei asimilări ar fi oricum o întreprindere fără speranţă, deoarece limba, religia şi tradiţiile celor două popoare sunt atât de diferite încât căsătoriile mixte sunt destul de rare până şi în satele bilingve, respectiv în oraşe. Părerea mea este că acest fapt trebuie acceptat, şi tocmai aici se află diferenţa între relaţiile franco-germane şi cele româno-maghiare. Pentru că cele două popoare din Europa de Vest abia se deosebesc din punct de vedere al componenţei lor confesionale, cunosc limba celuilalt (fără nici o presiune exterioară), modul lor de trai este, în esenţă, identic, vest-european. Ca o consecinţă, asimilarea voluntară a nemţilor din Alsacia este un fapt indiscutabil. Lucru care – fără a se face uz de violenţă – nu se va întâmpla niciodată nici cu maghiarii din Transilvania, nici cu cei din Moldova (ceangăii). Prin urmare, dacă poporul român vrea să fie pace în patria sa, nici nu are voie să forţeze asimilarea maghiarilor sau să gândească în aceşti termeni. În lipsa vieţii publice democratice ar putea să apară unele forţe pentru care reconcilierea şi coexistenţa româno-maghiară sunt ca postavul roşu. Acest pericol este prefigurat, dincolo de graniţă, de popularitatea înfiorătoare a Partidului România Mare, iar la noi de faptul că Partidul Socialist Maghiar – pentru a contracara pierderea treptată a popularităţii sale – a încercat, deşi fără succes, să redeştepte sentimentele antiromâneşti. Un alt obstacol în calea reconcilierii ar putea fi ideea iredentismului, care – este adevărat: mai mult la nivelul unor vise nevinovate, nemărturisite, dar – dormitează în străfundurile subconştientului multor

oameni. O primejdie asemănătoare ar putea fi reprezentată şi de un alt vis: viziunea statului-naţiune al României Mari care se întinde de la Nistru până la Tisa. Din această cauză, reconcilierea româno-maghiară trebuie pusă pe baze cât mai solide. *Nu este destul ca guvernele să ajungă la înţelegere…* Poate ar merita să ne gândim, în paralel cu modelul franco-german, şi la cel elveţian. *Francezii şi nemţii din Elveţia nu au putut fi incitaţi unii împotriva celorlalţi nici în epoca lui Hitler.* Această cale ar fi oare impracticabilă în România?

3. Argumentele pentru dinamizarea legăturilor româno-maghiare sunt aproape evidenţe. Poporul maghiar şi cel român sunt prin tradiţie puntea care leagă slavii din Nord şi din Sud, respectiv Europa de Est şi de Vest – cu toate avantajele şi dezavantajele acestei stări de tranziţie. În vreme de război, aceasta înseamnă mai mult dezavantaj, în timp de pace mai degrabă un avantaj. În Europa, cortina de fier culturală nu este invenţia comunismului, ci o realitate care există de mai multe secole – din timpul Imperiului Roman Oriental şi al celui Bizantin. În Europa spre care ne grăbim, tradiţiile occidentale domină din acest punct de vedere. Şi totuşi, lărgirea Europei în direcţia Est pare să fie realitatea viitorului istoric. Dacă undeva s-ar putea ivi posibilitatea de a începe demolarea acestei cortine de fier culturale, acel loc este tocmai *România,* iar în interiorul ei, în primul rând Transilvania în sens mai larg (întregită cu Partiumul şi cu ţinuturile sud-vestice), precum şi Ţara Ceangăilor. România ar comite o greşeală dacă nu ar profita de această posibilitate unică: în loc de asimilare, asigurarea convieţuirii a două culturi, prin crearea condiţiilor permeabilităţii. Ar fi un lucru natural dacă am putea dezvolta această egalitate culturală, infrastructurală şi economică de la Sopron şi Kőszeg până la Brăila, Galaţi sau Delta Dunării. Nu cred că am putea să ne propunem un obiectiv comun mai nobil decât acesta. Mă gândesc aici la ocrotirea naturii, la nivelarea problemelor de sănătate publică şi de igienă mintală, precum şi la formarea unei mentalităţi omeneşti europene în întreaga zonă. Resursele naturale şi economice sunt date şi am putea să învăţăm încă multe unii de la alţii. Printre problemele noastre comune putem numi apărarea împotriva inundaţiilor, integrarea populaţiei rome, îmbunătăţirea calităţii şi şanselor vieţii acesteia.

4. Primul pas în înlăturarea principalului impediment a fost constituit de către pactul Orbán-Năstase. Aceşti doi politicieni talentaţi au consacrat prin semnătura lor o politică bazată pe înţelegerea celuilalt popor şi a celeilalte naţiuni, acceptarea reciprocă, respectul faţă de sentimentele celuilalt. Impresia mea este că românii aşteaptă de la noi să nu încercăm tot timpul să exercităm presiuni asupra conştiinţei lor prin suspinele noastre după pământul maghiar pierdut, indiferent de felul în care le-am exprima. Maghiarii aşteaptă de la români ca în Transilvania să fie respectată limba şi cultura maghiară, să se respecte monumentele istorice maghiare. Românii ar dori ca maghiarii să nu viseze la recuperarea Ardealului. Maghiarii ar dori ca maghiarii din România să-şi găsească casa şi patria în România fără să fie obligaţi să renunţe la calitatea lor de maghiari. Acest lucru este valabil şi pentru ceangăi, *deoarece o legătură bazată pe încrederea sinceră şi reciprocă nu tolerează nici cea mai mică minciună, nu numai pe cele mai mari.* Ca să mă exprim mai simplu: este nevoie de

o practică şi de o atmosferă care nu oferă posibilitatea ca vreuna dintre formele de manifestare a şovinismului să câştige teren. Este mult mai practic dacă iniţiativele concrete sunt formulate pentru ambele părţi, nu numai pentru noi înşine. Noi am dori ca acceptarea legii facilităţilor în România să fie definitivă, am dori să se creeze posibilitatea învăţării în limba maghiară la toate nivelele de învăţământ. Reînfiinţarea Universităţii „Bolyai" ar însemna cu siguranţă topirea unei mari părţi a gheţii, de asemenea şi retrocedarea avutului bisericesc confiscat de la proprietarii săi de drept. Stoparea tendinţelor de românizare forţată în zonele locuite de maghiari sau de populaţii mixte, astfel şi în Ţara Ceangăilor. Pentru că nu prea este o normă europeană acceptabilă faptul că ceangăii, în bisericile lor, nu au voie să se roage şi să cânte în maghiară, nici să asculte slujba în limba lor maternă. Aceste măsuri ar fi onorate de către Ungaria în mai multe feluri. Ar mai fi nevoie, în afară de acestea, de schimburi de oameni de ştiinţă şi studenţi, de elaborarea şi punerea în aplicare cât mai urgentă a unor concepţii bilaterale cuprinzătoare pentru apărarea împotriva inundaţiilor şi protecţia mediului, a unor planuri concrete şi fără birocraţie.

LÉPÉSEK A MEGBÉKÉLÉSHEZ VEZETŐ ÚTON

1. 1989 döntő év – a nagy lehetőségek éve – volt közös történelmünkben. Ahogyan az 1956-os magyar forradalom ragyogó fényénél láthatatlanná törpültek pl. a magyar–osztrák történelmi előítéletek és ellentétek, úgy párologtak el az évszázados magyar–román ellentéteket hangsúlyozó érvek az 1989-es romániai forradalom hevületének lángjától. Ennek külön nyomatékot adott, hogy akkoriban Románia legnépszerűbb embere a magyar hazafiságát soha nem tagadó Tőkés László tiszteletes (ma református püspök) volt. Vajon kifejezhette-e volna más történelmi esemény Ady Endre gyönyörű költeményének szavait – „Dunának, Oltnak egy a hangja" –, mint a magyar lelkészt szellemi vezérének tekintő román forradalom? Emlékszem rá, hogyan gyűjtöttek pénzt, élelmiszert, meleg ruhát a szenvedőknek itt, Magyarországon. A kamionok, személygépkocsik éjjel-nappal dübörögtek Szegeden át a határ felé. Egy hódmezővásárhelyi fiatal gépkocsivezetőt, aki élelmiszert vitt, Arad utcáin lőtték agyon Ceauşescu orvlövészei. Hitem szerint a két nép és nemzet várakozásai egybecsengők és őszinték voltak. A magyarok elhitték, hogy a romániai magyarok akkor is egyenrangú és szabad emberek lehetnek, ha a sokak számára oly szívbemarkoló fájdalmat jelentő trianoni határok változatlanok maradnak, a románok pedig elhitték (és joggal hitték el), hogy a temesvári forradalom után a magyarok nem akarják tőlük visszavenni a vitatott Erdélyt. Annyira természetesnek tűnt, hogy senki sem vitatta: a Székelyföld és más magyarlakta vidékek ugyan továbbra is Romániához tartoznak, ám az emberek anyanyelvükön beszélhetnek, tanulhatnak, érezhetik magukat a magyar nemzethez tartozónak anélkül, hogy ez a román állam iránti lojalitásukat megkérdőjelezné. Ugyanilyen természetes volt a románok számára, hogy magyar anyanyelvű, magyar érzelmű és kultúrájú honfitársaik is vannak. Ugyan miért kellene rivalizálniuk? Ugyan miért kellene egymás létének jogosultságát megkérdőjelezniük? Ezek a remények olyan mértékben tűntek el délibábhoz hasonlóan, amilyen mértékben kiderült, hogy a tévé képernyőin valóságosként megjelenő romániai forradalom valójában nem volt más, mint színjáték és szemfényvesztés, az emberek és az egész világ átejtése. Palotaforradalomnak vagy puccsnak kell tekintenünk: a kommunista elit egyik csoportja helyére a másikat helyezte. Ehhez asszisztált akaratán kívül az egész félrevezetett nép, amelynek a legszentebb érzéseivel élt vissza megbocsáthatatlan módon a hatalom. Az új román vezetés – ebben nem különbözött Ceauşescutól – igyekezett a nacionalista-soviniszta erők energiáit hatalmának megerősítéséhez felhasználni. Ennek az ára az volt, hogy szabadjára engedték a magyarellenes indulatokat. Ez utóbbiakat természetszerűleg olyan renegátok gerjesztették, mint Gheorghe Funar, aki származását ily módon igyekezett kompenzálni (édesapja a házsongárdi temetőben magyar nyelvű keresztfa alatt nyugszik). Visszafogottabban bár, de ennek megfelelően megjelentek a románellenes hangok a magyar közéletben is, noha a hivatalos politika szintjére soha nem értek el. Ezt követő-

en azután újra kellett kezdeni az építkezést a magyar–román kapcsolatokban. Az álmok elszálltak: odaát a magyar ismét bozgor lett; idehaza pedig – a lakosság egy része számára – a román Erdély szent földjének bitorlója. Pedig ezek a fogalmak egyszer már (akkor azt hittük, örökre) 1989-ben feledésbe merültek. Elkezdtük gyanakodva méregetni egymást.

2. A magyar–román kapcsolatok valóban sok analógiát mutatnak a német–francia viszonyokkal. A magyar–román megbékélés modelljeként – ha nem is egy az egyben, de – valószínűleg felhasználhatóak az ottani tapasztalatok. Szerintem a német–francia megbékélést úgy lehetne összefoglalni, hogy a németek elfogadták, hogy a történelmi vita Elzász-Lotaringia hovatartozásáról a franciák javára dőlt el, a franciák pedig elfogadták, hogy azon a területen nyelvükhöz, kultúrájukhoz ragaszkodó németek is élnek, sőt: a lakosság igen jelentős hányadát teszik ki. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a németek (és a német anyaország) lemondott a területi revízióról, a franciák pedig a németek erőszakos asszimilálásáról. Eddig a pontig – kellő őszinteség és bizalom esetén – a német–francia megbékélési modell talán a magyar–román viszonyokra is adaptálható lenne. Ennek a dolognak két buktatója van, amit feltétlenül figyelembe kell venni mindkét részről. A kisebbik jelentőségű realitás, hogy az erdélyi (és csángó) magyarság asszimilációjára való törekvés nem csupán az európai normákkal ütközne, de erőltetése mindenképpen reménytelen vállalkozás lenne, hiszen a két nép nyelve, vallása, hagyományai annyira eltérőek, hogy a vegyes házasságok még a kétnyelvű falvakban, illetőleg a városokban is elég ritkák. Véleményem szerint ezt a tényt el kell fogadni, és itt különbség van a német–francia és a román–magyar viszony között. Az a két nyugat-európai nép ugyanis vallási összetételében alig különbözik, egymás nyelvét (minden külső nyomás nélkül) ismerik, életformájuk is lényegében azonos, nyugat-európai. Ennek következtében az elzászi németség önkéntes asszimilációja tagadhatatlan tény. Ez – erőszak nélkül – soha nem fog megtörténni sem az erdélyi, sem a moldvai (csángó) magyarsággal. Ezért a román nép, ha valóban békességet akar hazájában, nem is szabad, hogy a magyarok beolvasztását erőltesse, ebben gondolkozzon. A demokratikus közélet hiányának hatására megjelenhetnek olyan erők, melyek számára a magyar–román megbékélés és koegzisztencia vörös posztó. Ilyen veszélyre utal odaát a Nagy-Románia Párt ijesztő népszerűsége, ideát pedig az, hogy a Magyar Szocialista Párt – népszerűségének fokozatos csökkenését ellensúlyozandó, sikertelenül ugyan, de – megkísérelte a románellenes érzelmek felszítását. De akadály lehet a megbékélés útjában az irredentizmus eszméje, amely – igaz: inkább csak be nem vallott, ártatlan álmok szintjén, de – ott szunnyad sokak tudatalattijának mélyén. És hasonló veszélyt jelenthet egy másik álom is: a Dnyesztertől a Tiszáig terjedő Nagy-Románia nemzetállamának víziója. Ezért a román–magyar megbékélést a lehető legjobban kell megalapozni. *Nem elég kormányoknak megállapodniuk...* Talán érdemes lenne a német–francia modellel párhuzamosan egy svájci modellben is gondolkodni. *Svájc franciáit és németjeit még a hitleri idők sem tudták egymással szembefordítani.* Ez az út vajon Romániában járhatatlan lenne?

3. A magyar–román kapcsolatok dinamikusabbá tétele mellett szóló érvek szinte evidenciák. A magyar és a román nép tradicionálisan az északi és déli szlávokat, illetve Kelet- és Nyugat-Európát köti össze – ennek a tranzitállapotnak minden előnyével és hátrányával. Háborús időkben inkább hátrányt, békeidőben ez inkább előnyt jelent. Európában a kulturális vasfüggöny nem a kommunizmus találmánya, hanem évszázadok – a Keletrómai császárság és a Bizánci Birodalom – óta létező valóság. Abban az Európában, ahová igyekszünk, ebben az értelemben a nyugati tradíciók dominálnak. Európa bővülése keleti irányban azonban alighanem a történelmi jövő realitása. Ha valahol lehetőség nyílhat e kulturális vasfüggöny lebontásának megkezdésére, az éppen *Románia* s azon belül első helyen a tágabb értelemben vett Erdély (a Partiummal és a délnyugati országrészekkel), valamint Csángóföld. Hibát követne el Románia, ha nem élne az egyedülálló lehetőséggel: beolvasztás helyett a két kultúra egymás mellett élésének biztosításával, az átjárhatóság feltételeinek megteremtésével. A természetes az lenne, ha Soprontól és Kőszegtől egészen Brăiláig, Galacig vagy a Duna-deltáig tudnánk ezt a kulturális, infrastrukturális, gazdasági és kulturális egyenlőséget kialakítani. Ennél nemesebb közös célt aligha lehet kitűzni. Gondolok itt a természet védelmére, népegészségügyi és mentálhigiéniai problémák szintre hozására és az emberi mentalitás európaivá formálására az egész térségben. A természeti-gazdasági források mindehhez adottak, és sok mindent tanulhatunk egymástól. Közös problémáinkhoz sorolható egyebek mellett az árvízvédelem, a roma lakosság integrálása, életminőségének, életesélyeinek javítása.

4. A legfőbb akadály elgördítésének első mozzanatát az Orbán–Năstase paktum jelentette. Ez a két tehetséges politikus kézjegyével egy olyan politikát szentesített, amely a másik nép és nemzet empátiáján, kölcsönös elfogadásán, érzelmeik tiszteletben tartásán alapul. Érzésem szerint a románok azt várják tőlünk, hogy ne kíséreljünk meg állandóan a lelkiismeretükre nyomást gyakorolni az elvesztett magyar föld iránti sóhajainkkal, bárhogyan is fejezzük ki azokat. A magyarok azt várják a románoktól, hogy Erdélyben tiszteljék a magyar nyelvet, a kultúrát, a történelmi emlékeket. A románok azt szeretnék, ha a magyarok nem álmodnának Erdély visszatéréséről. A magyarok azt szeretnék, ha a romániai magyarok otthont és hazát találnának Romániában anélkül, hogy magyarságukat fel kellene adniuk. Ez a csángókra is vonatkozik, *mert az őszinte és közös bizalmon alapuló kapcsolat kicsiny hazugságot sem bír el,* nemcsak a nagy hazugságokat. Nyersen fogalmazva: olyan praxisra és légkörre van szükség, amely semmiféle sovinizmus térhódításának nem ad lehetőséget. Konkrét kezdeményezéseket célszerűbb egymás, mint önmagunk számára megfogalmazni. Mi szeretnénk, ha a kedvezménytörvény romániai elfogadása végleges lenne, ha az oktatás minden szintjén a magyar nyelvű tanulásra lehetőség nyílna. A Bolyai-egyetem újraindítása alighanem a jég jelentős olvadását jelentené, hasonlóképpen az elkobzott egyházi vagyon visszaadása jogos tulajdonosaiknak. Az erőszakos elrománosítás tendenciáinak visszafogása a magyarlakta és vegyes lakosságú területeken, így a csángók földjén is. Mert aligha elfogadható európai norma, hogy a csángók a templomaikban nem imádkozhatnak és nem énekelhetnek magyarul, istentiszteletet

sem hallgathatnak anyanyelvükön. Ezeket a lépéseket Magyarország sokféleképpen honorálná. Szükség lenne ezenkívül tudósok és diákok cseréjére, átfogó bilaterális árvízvédelmi és környezetvédelmi koncepciók és konkrét, bürokráciamentes tervek kidolgozására és mielőbbi megvalósítására.

STEPS ON THE WAY TO RECONCILIATION

1. 1989 was a decisive year – the year of all possibilities – in our common history. Just like in the bright light of the 1956 Hungarian revolution the preconceptions and controversies of Austrian-Hungarian history turned pale and then invisible, the arguments that accentuated the century-long Romanian-Hungarian divergences were suppressed by the flames of the 1989 Romanian revolution. This received a special emphasis thanks to the most popular man in Romania at that time, pastor (currently Bishop) László Tőkés, who never denied his Hungarian patriotism. Could other historical event have exemplified more beautifully the words of Endre Ady's poetry – "The Danube and the Olt united" –, than the Romanian revolution which saw its spiritual leader in the person of a Hungarian pastor? I remember how money, food, warm clothes were being collected here, in Hungary, for those in suffering. Trucks and cars were running day and night toward Szeged, and the border. A young truck driver from Hódmezővásárhely who was carrying food was shot by Ceauşescu's snipers on the streets of Arad. I believe the expectations of the two peoples and nations were in harmony and sincere. The Hungarians believed that the Hungarians in Romania could be equal in rights and free, even if the borders of Trianon which are a profound sore for many of us would stay unchanged, and the Romanians believed (and rightfully so) that after the revolution in Timişoara the Hungarians would not want to take away their long-disputed Transylvania. It seemed so natural to us that no one discussed the fact that Szeklerland and the other Hungarian-inhabited regions would continue to belong to Romania, but people could speak and learn in their mother tongue, they would be able to feel they belong to the Hungarian nation without jeopardizing their loyalty to the Romanian state. For the Romanians it was just as natural to have fellow co-citizens whose mother tongue is Hungarian, who have Hungarian feelings and a Hungarian culture. Why should they be rivals? Why should they question each other's right to life? These hopes vanished like miracles as soon as the Romanian revolution, which looked so real on the TV screen, was found out to be nothing but a masquerade and a hoax, the misleading of people and of the entire world. It must be considered as a palace revolution or a coup d'etat, which replaced one communist elite with another. The entire mislead people witnessed this, willy-nilly, the power taking advantage of the most sacred feelings of the people in an unpardonable manner. The new Romanian leaders – who in this respect were no different from Ceauşescu – strove to use the energy of nationalist and chauvinistic forces to consolidate their power. The price was the unchained anti-Hungarian passions. These were generated naturally by renegades such as Gheorghe Funar, who tried to compensate for his origin in this manner (his father rests in the Házsongárd cemetery, under a funeral stone with Hungarian inscription). Concomitantly, anti-

Romanian voices began to spring in the Hungarian public life – though with more control and without ever reaching the level of official policy. After all this, the construction of the Romanian-Hungarian relations had to be restarted. The dreams vanished: across the border, Hungarians became *bozgor* again, while here Romanians – for some of the population – became the usurpers of the holy land of Transylvania. Despite the fact that these notions were once forgotten, in 1989, (then we believed forever), we started to eye each other with suspicion.

2. Indeed, Romanian-Hungarian relations show a lot of analogies with the French-German ones. The experience of these countries could be used – if not in its entirety – as a model for the Romanian-Hungarian reconciliation. In my opinion, the French-German reconciliation could be summed up by saying that the Germans accepted that the historical dispute over Alsace and Loraine be solved to the advantage of France, while the French accepted that that territory is also inhabited by Germans, who care about their language and culture, moreover, they make up a significant part of the population. This practically meant that the Germans (and their motherland, Germany) gave up territorial revision, and the French gave up the forced assimilation of the Germans. Up to this point – on condition there is enough sincerity and trust – the model of the French-German reconciliation could be adapted to Romanian-Hungarian relations, too. The issue has two pitfalls which must be taken into account by both parties. The less important reality is that the attempt to assimilate the Hungarians in Transylvania (and the Csangos) would not only counter European norms, but forcing this assimilation would be a hopeless enterprise anyway, because the language, religion and traditions of the two people are so different that mixed marriages are really rare even in bilingual villages and towns. My opinion is that this fact must be accepted and here is where the difference between the French-German and the Romanian-Hungarian relations lies. Because the two peoples of Western Europe are hardly different from the perspective of confessional composition, they know each other's language (without any outside pressure), their way of life is essentially identical, western European. As a consequence, the voluntary assimilation of the Germans in Alsace is an unquestionable fact. And this – without making use of violence – will never happen with the Hungarians in Transylvania, or with those in Moldova (the Csangos). Therefore, if the Romanian people want peace in their homeland, they cannot assimilate the Hungarians forcibly or even think in these terms. In the absence of democratic public life, some forces may appear for whom the reconciliation and coexistence of Romanians and Hungarians is like red cloth. This danger is forecast, across the border, by the fearful popularity of the Greater Romania Party, and in our country by the fact that the Hungarian Socialist Party – to counter the gradual loss of its popularity – tried unsuccessfully to revive anti-Romanian feelings. Another obstacle to reconciliation could be irredentism, which – it's true: more at the level of innocent, unconfessed dreams – slumbers in the depths of many people's conscience. A similar danger could be represented by another dream: the vision of the nation-state of Greater Romania, which stretches from the Dniester to the Tisa. For this reason,

the Romanian-Hungarian reconciliation must be laid on as solid bases as possible. *It is not enough that governments reach an understanding…* Maybe it is worth thinking, in parallel with the French-German model, of the Swiss model, too. *The French and the Germans in Switzerland could not be stirred against each other, not even in Hitler's time.* Would this be impossible in Romania?

3. The arguments for more dynamic connections between Romanians and Hungarians are almost self-evident. The Hungarian and Romanian peoples are by tradition the bridges that connect the Northern and Southern Slavs, and Eastern and Western Europe – with all the advantages and disadvantages of the position. In Europe, the cultural iron curtain is not an invention of communism, but a reality that has existed for several centuries – since the Ottoman Empire and the Byzantine one. In the Europe toward which we are headed western traditions are predominant. And yet, the expansion of Europe toward the east seems to be the reality of the historical future. If somewhere there were the possibility to start demolishing this cultural iron curtain, that place would be exactly *Romania*, and within it, firstly, of course, Transylvania in its wider sense (completed with Partium and the Southwestern regions), and the Csángóland. Romania would make a mistake if it did not take advantage of this unique opportunity: instead of assimilation, assurance of the co-existence of two cultures, through creating conditions for permeability. It would be only natural if we could develop this cultural, infrastructural and economic equality from Sopron and Kőszeg to Brăila, Galaţi or the Danube Delta. I do not think we can aim for a nobler objective than this. I am thinking here of the protection of nature, the leveling of public healthcare and mental hygiene, and the development of a European humane thinking in the entire region. The natural and economic resources are given and we could learn a lot from each other. Among our common concerns we could list: defense against floods, the integration of the Roma population, the improvement of their life quality and chances.

4. The first step in the removal of the first obstacle was represented by the Orbán-Năstase pact. These two talented politicians consecrated through their signature a policy based on the understanding of the other people and nation, mutual acceptance, and respect for each other's feelings. My feeling is that Romanians expect us not to try all the time to exert a pressure on their conscience through our pining for the lost Hungarian land, regardless of the way we express it. Hungarians expect Romanians to respect the Hungarian language and culture in Transylvania, and to respect the Hungarian historical monuments. Romanians would like Hungarians to stop dreaming about the return of Transylvania to Hungary. Hungarians would like the Hungarians in Transylvania to find their home and motherland, without having to give up their being Hungarians. This is also valid for the Csangos, because a relationship based on sincere and mutual trust does not tolerate the smallest lie, let alone the big ones. To put it more simply: it is necessary to develop a practice and an atmosphere that does not provide the opportunity for any forms of chauvinism to gain ground. It is more practical if concrete initiatives are for-

mulated for both parties, not only for us. We would like the acceptance of the Status Law in Romania to be definitive. We would like Romania to ensure the possibility of instruction in Hungarian at all levels of education. The reestablishment of the Bolyai University would certainly mean the melting away of a big amount of the "ice", the same in the case of the retrocession of church properties to their rightful owners. Stopping the tendencies of forced "Romanization" in the areas inhabited by Hungarians or by mixed populations, like in Csangoland… because it is not an accepted European norm that the Csangos should not be allowed, in their churches, to pray and sing in Hungarian or to attend mass in their native tongue. Hungary would honor these measures in many ways. Beside these, it would also be necessary to set up a scheme of scientist and student exchanges, to urgently develop and apply broad bi-lateral agreements in order to prevent flooding and protect the environment, as well as design some concrete and unbureaucratic plans.

István VÁNYOLÓS A.

MENTALITATE ŞI PREJUDECATĂ ÎN RELAŢIILE ROMÂNO-MAGHIARE

MENTALITÁS ÉS ELŐÍTÉLET A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOKBAN

MENTALITY AND PREJUDICE IN ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS

MENTALITATE ŞI PREJUDECATĂ ÎN RELAŢIILE ROMÂNO-MAGHIARE

Mă onorează invitaţia dumneavoastră, pentru care vă mulţumesc. Preocuparea faţă de această sferă tematică este într-adevăr de actualitate. Vă rog să fiţi indulgenţi dacă răspunsurile nu sunt amănunţite, căci toate întrebările ar merita un studiu special. Cer scuze pentru toate contingenţele, greşelile de stil, de formulare, de dactilografiere şi nu în ultimul rând pentru întârzierea răspunsului.

1. Apropierea celor două naţiuni este o necesitate. Ea nu are alternativă. Cele două naţiuni culturale nu pot trăi împreună decât în conformitate cu tendinţele universale de existenţă, în mod civilizat. Într-adevăr, după 1989 am pornit cu aşteptări diferite. Cele două naţiuni, cetăţenii lor, elita spirituală şi puterea, totdeauna atentă la interesele statului, au avut fiecare aşteptările proprii. În orice caz este un lucru pozitiv că uşile închise s-au redeschis, că în capacităţile noastre morale şi spirituale adormite a mai fost şi mai este forţă pentru a redefini valorile naţionale, fără a ceda o iotă din interesele naţionale. Apropierea celor două naţiuni este un proces de durată. Trebuie să fim răbdători şi atenţi unii faţă de alţii. Rolul de punte al tineretului în reconcilierea celor două popoare ne dă speranţe şi cred că schimbarea de generaţie, ieşirea pe scenă a tineretului poate fi un punct de plecare pentru dialogul raţional. Este un mare pas înainte şi numai faptul că putem să ne asumăm destinul în mod liber şi responsabil, că nu ne temem să ne exprimăm nemulţumirile, că acţionăm şi, dacă trebuie, ne recunoaştem greşelile.

2. Ca orice comparaţie, şi aceasta şchioapătă puţin. Ea este o analogie forţată, deoarece există foarte multe diferenţe istorice între cele două popoare. Chestiunea Alsaciei şi Lorenei, în mod implicit cea a disensiunii franco-germane, problema hegemoniei vest-europene are un trecut multisecular, ea poate fi abordată la o scară diferită, la cea a marii politici. În relaţiile româno-maghiare sensibilităţile sunt prea proaspete, diferenţele milenare, oricum am privi lucrurile, nu pot fi schimbate pe durata câtorva generaţii. Se poate înţelege ataşamentul faţă de statalitatea Ungariei Mari cât şi faţă de cea a României Mari unitare, abia realizate. Nu este exagerat să vorbim despre ecourile devenirii unei naţiuni. Mă gândesc aici la rolul şi locul romilor în evoluţia etniilor română şi maghiară. După părerea mea, relaţiile româno-maghiare vor deveni legături europene numai după demontarea stereotipiilor, când doar simpla vedere a simbolurilor de stat nu va mai suscita reacţii imature, copilăreşti. Este un fapt că reconcilierea franco-germană nu a fost deranjată de o dezvoltare politico-economică diferită, ei au făcut şi fac parte, în pofida tuturor diferenţelor, din centrul istoric al continentului. Printr-o uşoară generalizare am putea spune că ambele popoare au făcut parte din acelaşi cerc cultural creştin-occidental din care fac parte şi astăzi, afinităţile, mentalitatea şi

moralul de muncă sunt identice. În aceste condiţii nu a fost deosebit de dificil să-şi întindă mâna. Să nu fiu înţeles greşit, nu sunt adeptul etno-darwinismului, clişeele negative şi totodată peiorative ale secolelor trecute continuă să existe. Acestea trebuie să fie demontate, şi nu numai la nivelul declaraţiilor.

3. Pare să fie un loc comun, dar nu este mai puţin adevărat că trăim într-o epocă extrem de contradictorie. Pe de o parte ne globalizăm, avem aceleaşi probleme stringente, a căror rezolvare necesită eforturi regionale, pe de altă parte se intensifică tendinţele de dezmembrare, de particularizare. După dizolvarea lumii bipolare, atât România cât şi Ungaria îşi caută locul pe această planetă. Cu cât mai repede ne găsim locul, cu atât mai bine. Pentru asta nu e nevoie decât de colaborare şi de responsabilitate, bazate pe sinceritate şi încredere reciprocă. În cursa mondială suntem obligaţi să ne sprijinim unii pe ceilalţi, existenţa acuzaţiilor istorice reciproce este deja anacronică, ea contravine intereselor comune. La scară planetară, orice diferenţă, orice nuanţă de culoare reprezintă un punct în plus. Instabilitatea nu este favorabilă economiei. Dacă vrem să păşim împreună înainte, dezvoltarea noastră economică trebuie să fie aproximativ de acelaşi nivel. În măsura în care acest lucru nu se va realiza, expansionismul economic al ţării care se va dezvolta mai dinamic din punct de vedere economic va genera noi tensiuni şi totul va începe de la capăt.

4. Obstacolele sunt variate şi mari, dar nu imposibil de învins. În primul rând este nevoie de o continuă schimbare de mentalitate în cazul naţiunii majoritare. Opinia publică românească, deşi recunoaşte alteritatea individuală, pe cea comunitară nu. Acordarea oricărui drept unei comunităţi este privită cu suspiciune. Controlul şi dirijarea populaţiei unui anumit teritoriu este rezervată în exclusivitate naţiunii majoritare. Românismul este tot atât de desuet, ca şi maghiarismul exagerat. Obligaţia noastră comună este să determinăm care sunt liniile de ruptură şi care sunt noile legături. Trebuie să stăvilim interesele egoiste şi interesele de grup, marea politică trebuie ţinută la distanţă de viaţa comunităţilor. Poate că este doar o iluzie, dar eu personal mă gândesc la o nouă spiritualitate transilvană, care nu exclude spiritualitatea olteană, moldoveană sau dobrogeană. Pretenţia de a-ţi păstra identitatea maghiară ar trebui să fie firească şi pentru majoritari. Avem o singură limbă maternă şi numai ea poate fi cunoscută la nivel înalt. Pentru noi, însuşirea limbii române la nivel de limbă maternă nu poate fi decât o aspiraţie. În orice măsură de constrângere vedem numai pericolul asimilării, o egalitate de şanse doar aparentă cu cei având ca limbă maternă româna. Dorinţa noastră este să putem trăi în cadrul comunităţii noastre proprii, iar acest lucru să nu fie considerat separatism. Avem pretenţia ca majoritarii să-şi poată forma o imagine cât mai veridică despre noi. Iar din partea noastră este de aşteptat să fim loiali, deschişi colaborării, înţelegerii, şi să fim atenţi faţă de ceilalţi din jurul nostru. În această muncă obositoare, deseori ingrată, un rol eminent trebuie să revină societăţii pedagogilor, a artiştilor şi scriitorilor.

MENTALITÁS ÉS ELŐÍTÉLET A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOKBAN

Megtisztelő az Önök felkérése, köszönet érte, valóban e kérdéskörrel foglalkozni felettébb időszerű. Kérem, legyenek elnézőek, amennyiben a válaszok nem kimerítőek, minden kérdés külön tanulmányt érdemelne. Elnézést kérek minden esetlegességért, a stiláris, a fogalmazási, a gépelési hibákért és nem utolsósorban a kései válaszért.

1. A két nemzet közeledése szükségszerűség. Nincs alternatíva rá. A két kultúrnemzet, az egyetemes létezési trendnek megfelelően, csakis civilizáltan élhet együtt. Valóban, 1989 után, más-más várakozással indultunk. A két nemzetnek, az átlagpolgároknak, a szellemi elitnek és az államérdeket figyelembe vevő mindenkori hatalomnak megvoltak az elvárásai. Mindenképpen pozitívum, hogy a csukott ajtók újranyíltak, szunnyadó erkölcsi és szellemi kapacitásainkban volt és van erő újraértelmezni a nemzeti értékeket, anélkül hogy egy jottányit is engedne a nemzeti érdekekből. A két nemzet közeledése folyamat. Türelmesnek és figyelmesnek kell lennünk egymáshoz. Reményt keltő az ifjúság híd szerepe a két nép közötti megbékélésben, és úgy érzem, a nemzedékváltás, az ifjúság porondra lépése kiindulópontja lehet az értelmes párbeszédnek. Nagy előrelépés már az is, hogy szabadon, felelősséggel vállalhatjuk sorsunkat, nem félünk kimondani sérelmeinket, cselekszünk, és ha kell, beismerjük tévedéseinket.

2. Mint minden összehasonlítás, ez is kissé sántít. Erőltetett analógia, ugyanis nagyon sok a történelmi eltérés a két nép között. Elzász és Lotaringia kérdése, implicite a német–francia ellentét kérdése, a nyugat-európai hegemónia kérdése sok évszázados múltra tekint vissza, és más léptékű, nagypolitikai megközelítésű. A román–magyar viszonyban túl frissek az érzékenységek, 1000 év mássága, bármely oldalról is közelítsük meg a témakört, nem változhat meg egy-két nemzedéknyi időben. A nagymagyar államisághoz való ragaszkodás éppúgy érthető, mint az alig kiteljesedett egységes nagyromán államisághoz. Nem túlzás a nemzetté válás utórezgéseiről beszélni, gondolok itt a cigányság szerepére és helyére a román, valamint a magyar etnikum alakulásában. Véleményem szerint a román–magyar viszony akkor lesz európai, amikor a sztereotípiákat leépítjük, a nemzeti státusszimbólumoknak már a puszta látása nem vált ki éretlen, gyerekes reakciókat. Tény, hogy a francia–német megbékélést nem zavarta az eltérő gazdasági-politikai fejlődés, minden másság ellenére a történelmi centrum részei voltak, és azok ma is. Enyhe általánosítással élve mindkét nép ugyanazon kultúr- és nyugati kereszténykörhöz tartozott és tartozik, ugyanazok az affinitások, a szemléletmód, a munkamorál, így nem volt különösebben nehéz kezet nyújtani egymásnak. Tévedés ne legyen, nem vagyok az etnodarwinizmus híve, az évszázadok negatív, egyben pejoratív kliséi még élnek. Ezeket kell lebontanunk, és nemcsak deklaratív szinten.

3. Közhelynek tűnik, de igaz, rendkívül ellentmondásos korszakot élünk. Egyrészt globalizálódunk, égető problémáink közösek, azok megoldása regionális erőfeszítéseket igényel, másrészt felerősödnek a szétesési, partikularizálódási tendenciák. A kétpólusú világ felbomlása után Románia és Magyarország is keresi a helyét ezen a palettán. Minél hamarabb megkapjuk, annál jobb. Ehhez nem kell más, mint kölcsönös őszinteségen, bizalmon alapuló együttműködés, felelősségvállalás. A világversenyben egymásra vagyunk utalva, a történelmi egymásra mutogatások továbbélése már anakronisztikus, a közös érdekek ellen szólnak. A planetáris méretekben minden különbözőségünk, színességünk egy plusz. A gazdaság nem szereti az instabilitást. Ha együtt akarunk továbblépni, gazdasági fejlettségünk megközelítőleg azonos szintű kell, hogy legyen. Amennyiben ez nem következik be, a gazdaságilag dinamikusabban fejlődő ország gazdasági expanszionizmusa újabb feszültségeket gerjeszt, és minden kezdődik elölről.

4. Az akadályok sokfélék, nagyok, de nem legyűrhetetlenek. Mindenekelőtt folyamatos mentalitásváltásra van szükség a többségi nemzetnél. A román közvélemény az egyéni másságot ugyan még elfogadja, de a közösségit nem. Minden közösségijog-megadást gyanakvóan fogadnak. Egy terület belakhatóságát és az afölötti ellenőrzést, irányítást a többségi nemzet kizárólagosan magának tartja fenn. A nagyrománkodásnak éppúgy nincs helye, mint a nagymagyarkodásnak. Közös feladatunk feltérképezni, melyek a törésvonalak, melyek az új kötődések. Gátat kell szabni az önös, csoportérdekeknek, a nagypolitikát távol kell tartani a közösségek életétől. Lehet, hogy ábránd, személyesen én egy új transzszilván szellemiségben gondolkodom, amelyik nem zárja ki az oltyán, a moldvai, a dobrudzsai szellemiséget. Az igény a magyarságod megőrzésére természetes legyen a többségi számára is. Egy anyanyelvünk van, és csak ezt tudhatjuk, bírhatjuk magas szinten. Számunkra a román nyelv anyanyelvi szinten való tudása csak törekvés lehet. Minden megszorító intézkedésben az asszimilálódás veszélyét látjuk, látszat-esélyegyenlőséget a román anyanyelvűvel szemben. Közösségi létezésünk, óhajunk, hogy a magunk közösségi keretei között élhessünk, és ez ne legyen szeparatizmus. Igényt tartunk arra, hogy a többségi a lehető leghitelesebb képet alkothassa rólunk. És a magunk részéről elvárható a lojalitás, az együttműködés, az empátia, az egymásra figyelés. Ebben a fárasztó, sokszor háládatlan munkában kiemelt szerepet kell játszania a pedagógus-, a művész-, az írótársadalomnak.

MENTALITY AND PREJUDICE IN ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS

I am honored by your invitation, and I thank you for it. This topic is indeed of current interest. Please be lenient with my answers should you not find them detailed, for I am aware that each would be worth a separate study.

1. The development of closer relations between the two nations is a must. It has no alternative. The two cultural nations cannot live together but in conformity with the current universal existence, in a civilized manner. Indeed, after 1989 we set off with different expectations. The two nations, and their citizens, the spiritual elite and the power structures, always attentive to the interests of the state, had their own expectations. In any case, it is a positive thing that the closed doors opened up again, that in our dormant moral and spiritual capacities there was and there still is the force to redefine national values, without giving up anything from the national interests. The close relations between the two nations develop in a time-consuming process. We must be patient and attentive with each other. The bridging role of the youth in the reconciliation of the two peoples gives us hope and I think that the new generation, the youth that emerges, can be a starting point for our rational dialog. It is a big step forward that we can take control of our destiny freely and responsibly, that we do not fear to express our discontent, that we act and, if we have to, we admit to our mistakes.

2. Like any comparison, this one is also flawed. It is a forced analogy, because there are several historical differences between the two peoples. The issue of Alsace and Loraine, and implicitly that of the French-German dissension, the issue of western European hegemony have a multi-century history, they can be approached on a different scale, that of large scale politics. In the Romanian-Hungarian relations, the sensitivities are too fresh, and the millenary differences, no matter how we look upon things, cannot be changed in the timespan of a few generations. One can understand both the feelings for the statehood of Great Hungary, and that of the Great united Romania, which was achieved a short while ago. It is not exaggerated to speak about the echoes of becoming a nation. I am thinking here of the role and place of the Roma in the evolution of the Romanian and Hungarian nations. In my opinion, the Romanian-Hungarian relations will become European-like only after the deconstruction of stereotypes, when the simple spotting of the state symbols will not trigger immature, childish responses. It is a fact that the French-German reconciliation was not bothered by a different political-economic development, as they belonged and still belong, despite all differences, to the historical center of the continent. Through a slight generalization, we might say that both peoples were part of the same Christian-Western circle they still belong to today, their affinities, mentality

and work morale are identical. In these circumstances, it was not very difficult to reach out for each other. Let me not be understood wrongly. I am not a supporter of ethno-Darwinism, but the negative and pejorative clichés of the past centuries continue to exist. These will have to be removed, and not only at the level of lip-service.

3. It seems to be a cliché, but still it is not less true that we live in extremely contradictory times. On the one hand, we are exposed to globalization, we have urgent issues whose solution requires regional efforts, on the other hand the tendencies to divide and particularize are intensified. After the dissolution of the bipolar world, both Romania and Hungary are looking for their place on the planet. The sooner we find it, the better. For this, it is only necessary to collaborate and develop a responsibility based on sincerity and mutual trust. In the global race we are obliged to rely on each other, the existence of mutual historical accusations is already outdated, and it contradicts common interests. At the global level, any difference, any nuance of color is an added value. Instability is not favorable to the economy. If we want to step forward together, our economic development has to be approximately the same. Unless this is achieved, the economic expansionism of the country that will develop more dynamically from the economic point of view will generate new tension and everything will have to be started over.

4. There are various and big obstacles, but not impossible to overcome. First of all, a change of mentality of the majority nation has to be achieved. The Romanian public opinion, though admitting individual diversity, does not admit the communal version of diversity. The granting of any right to any community is regarded with suspicion. The control (governance) of a certain territory is reserved exclusively to the majority. Exaggerated Romanianism is as outdated as Hungarianism. Our common obligation is to identify the breaches and the new connections. We must limit our selfish interests and our group interests, the big politics must be kept out of the life of the communities. Maybe it is just an illusion, but I myself think of a new Transylvanian spirituality, which does not exclude the Oltenian, the Moldavian or the Dobrogean spirituality. The claim to preserve one's identity as a Hungarian should be only natural for the majority. We have a common mother tongue and it is the only one that can be learnt proficiently. For us, learning Romanian and speaking it as if it were our mother tongue is only an aspiration. In any measure of constraint we see the danger of assimilation, equality in chances which is only apparent with those of Romanian mother tongue. Our wish is to live within our own communities, without it being considered separatism. We expect that the majority develop a genuine picture of us. And as for us, we should be loyal, open to collaboration, understanding, and careful with people around us. In this tiring effort, which is often ingrate, an eminent role is reserved for educators, artists and writers.

Daniel VIGHI

NAŢIONALISM ŞI CULTURĂ ÎN TRANSILVANIA

NACIONALIZMUS ÉS KULTÚRA ERDÉLYBEN

NATIONALISM AND CULTURE IN TRANSYLVANIA

NAŢIONALISM ŞI CULTURĂ ÎN TRANSILVANIA

1. Din perspectiva istoriei postrevoluţionare, relaţiile româno-maghiare au pornit sub auspicii favorabile; reconcilierea a putut fi socotită un proces de mare şi favorabilă deschidere după momentul declanşării revoluţiei. Atunci populaţia Timişoarei s-a aliat unei nedreptăţi pe care regimul Ceauşescu o „instrumenta" împotriva comunităţii maghiare din oraş prin încercarea de expulzare a pastorului László Tőkés. Neaşteptata alăturare a populaţiei româneşti a fost o mare surpriză pentru conducătorii de atunci, ea a şi declanşat, în cele din urmă căderea regimului. Numai că acest proces a fost stopat mai apoi de fosta securitate şi nomenclatură; după cum se ştie, prin evenimentele tragice din martie 1990 de la Târgu Mureş, românii şi ungurii au fost angrenaţi într-o confruntare cu urmări dezastruoase pentru imaginea externă a României. Cred că din acel moment foştii responsabili ai regimului comunist, aflaţi în poziţii de conducere politică au simţit că escaladarea unei politici naţionaliste de tip confrontaţionist este departe de cerinţele Europei moderne şi au început treptat, şi cu ezitări, o politică de apropiere de minoritatea maghiară şi de Ungaria. Calculele pragmatice, oricând necesare în politică, au arătat că o politică de tip naţionalist costă infinit mai mult decât una de respectare a standardelor impuse de Consiliul Europei şi de Uniunea Europeană. Adăugaţi la asta istoria tragică a ceea ce s-a întâmplat în fosta Iugoslavie. Exemplele concrete ale urmărilor unei anumite politici au o valoare pedagogică extrem de însemnată, nimeni astăzi nu poate nega faptul că nefericirea din Balcani s-a născut dintr-o dezvoltare extremă a acelui martie '90 din România. De altfel, socot că unul dintre raţionamentele pentru care NATO a intervenit atât de hotărât în Kosovo a fost tocmai faptul că o cât de măruntă cedare în faţa unei politici naţionaliste de stat, reprezentată de Slobodan Miloşevici, ar fi constituit un exemplu pentru escaladări similare în regiune, inclusiv în România. De fapt miza războiului a fost tocmai aceasta: descurajarea pe cale militară a unor asemenea politici regionale. De bună seamă că metoda este discutabilă, numai că o altă soluţie este greu de imaginat pentru momentele acelea. Un Miloşevici care ar fi făcut jocurile în Balcani ar fi însemnat automat o proliferare a naţionalismului panslavist cu tot instrumentarul vechi reactivat de Moscova; pe cale de consecinţă şi alte abordări extreme ar fi fost posibile: ale românilor, apoi posibilul răspuns unguresc, adăugaţi la asta o serie de alte posibile surse potenţiale de conflict interetnic: slovacii cu maghiarii, bulgarii cu turcii, grecii cu turcii, polonezii cu ruşii ş.a.m.d.

În privinţa aşteptărilor românilor şi ale ungurilor la 1989 este greu de precizat cu claritate gradul lor de realizare, mai ales că politica de reconciliere este un proces continuu asupra căruia trebuie vegheat cu multă atenţie. Este relativ limpede că pentru majoritatea românească, momentul de solida-

ritate româno-maghiară consumat la Timişoara a putut însemna, pentru cel puţin câteva săptămâni după revoluţie, închiderea definitivă a unui contencios vechi. Imaginea era idilic-romantică în acord cu multe simţiri ale momentului. De altfel elita intelectuală românească era exasperată de naţional-comunismul cu virulente accente anti-maghiare ale regimului ceauşist. Pe de altă parte, este adevărat că după revoluţie naţionalismul emancipat de comunism a căpătat un avânt nebănuit şi a putut să devină din naţional-comunism anti-unguresc în naţionalism (tot anti-unguresc), însă cu faţă pseudo-democratică. Ceea ce înainte vreme era apanajul limbajului de lemn al perechii conducătoare, a devenit bun public, discursul naţionalist s-a liberalizat, a putut să se exerseze retoric, să îşi caute alibiuri istorice şi culturale noi; mai mult, spre sfârşitul deceniului, mai ales în vremea regimului Constantinescu, o parte a elitei intelectuale româneşti a glisat uşor spre construirea unui naţionalism cultural, aparent mai puţin exclusivist. Adevărul este că naţionalismul cultural este, în fel subtil, expresia aceloraşi resentimente şi neputinţe de a investi cu încredere aspiraţiile minoritare. Cultivarea valorilor naţionale este, în această viziune, o „îndeletnicire" exclusivă a naţionaliştilor culturali şi nu a libertarienilor generaţiei optzeciste, spre exemplu, care, parte din ei, sunt sincer ataşaţi dezvoltării acestei apropieri istorice. Percepţia aceasta este, spre exemplu, cultivată în mare măsură de Academia Română, respectiv de preşedintele acesteia.

La 1989 aşteptările româneşti au fost enorme, la fel şi acelea ungureşti. Deosebirile se accentuează la nici o lună de la revoluţie: revendicările specifice populaţiei maghiare vor constitui resursa principală a dezvoltării politicii naţionalist-şovine a unor partide şi organizaţii româneşti multă vreme de atunci înainte. Până şi partidele democratice româneşti vor fi adesea tentate de asemenea abordări politice, de un populism menit să le aducă „bunăstarea" electorală. Astăzi nu se poate susţine faptul că maghiarimea din Transilvania şi Banat nu a obţinut nişte drepturi la nivele europene acceptabile, nu e mai puţin adevărat că poziţia, susţinută de unii reprezentanţi politici ai majorităţii româneşti şi, în exces, de cei extremişti – cum că minoritatea ungurească din România are toate drepturile cu putinţă şi încă peste nivelul acceptat european – este o altă stratagemă menită să blocheze sau să încetinească ritmul reformelor în domeniu. Trebuie limpede arătat că orice minoritate, fie ea etnică sau de orice altă natură, îşi are propria dinamică politică în care libertăţile dobândite trebuie în permanenţă consolidate şi lărgite: procesul este similar aceluia pretins de democraţie. Nu este mai puţin adevărat nici faptul că, la ora actuală, UDMR ca principala expresie a voinţei politice a maghiarilor din România, ar trebui să fie mai atent la aspiraţiile şi provocările politice noi ale momentului actual cum ar fi politicile regionale care alătură, într-o manieră transetnică, românii ardeleni şi bănăţeni de ungurii locului. Această nouă abordare presupune capacitatea de a lua în calcul abordări politice noi în care etnicitatea devine dintr-un program politic explicit unul implicit în acord cu schimbările majore ale lumii europene.

2. Diferendul româno-maghiar are într-adevăr o importantă dimensiune istorică, din această cauză el poate fi asemănat cu acela franco-german cu observaţia, limpede pentru oricine, că amploarea şi profunzimea celui româno-maghiar este incomparabil mai redusă. Abordările istoriste în politică sunt, cel mai adesea, apanaj al retoricii discursive şi al exaltărilor emoţionale cu tentă populistă. Politica astăzi, şi după experienţa secolului trecut, ar trebui să aibă în permanenţă, în undergroundul ei ideatic, o perspectivă raţionalist-pragmatică, uneori uşor cinică, oricum să fie mai aproape de tradiţia raţionalismului luminilor decât de aceea a exaltărilor revoluţionare romantice. Cea mai importantă misiune a politicii româneşti şi ungureşti, în zona dezvoltărilor lor mental-comunitare, este eliminarea (pe cât posibil) a abordărilor unilaterale de tip istorist-nostalgic în raport cu Transilvania. Pentru unguri credinţa nediferenţiată că Transilvania este creaţie civilizaţională proprie cu, cel mult, zone de dezvoltare urbane săsească, sau, pentru români, credinţa că Ardealul le aparţine anistoric, metafizic, cu tot cu natură, cu mistica plaiului şi toate celelalte. Aceste viziuni istoriste trebuie să devină cel mult apanaj al dezbaterilor culturale şi istorice fără accente confrontaţioniste. Un rol important îl are, în această schiţă a dezvoltării percepţiei comune asupra Transilvaniei, şcoala, numai că aceasta va rămâne încă multă vreme, din păcate, captiva unui naţionalism cultural retardat. În politică, dedemonizarea chestiunii atârnă de capacitatea politicienilor români şi unguri, din România sau Ungaria, de a aborda pragmatic relaţiile bilaterale, strict ancorate în problematica prezentului şi a perspectivelor imediate şi de lungă durată. Este utopic să credem că putem elimina abordările sentimentale din oricare politică de oriunde şi nici nu ştiu dacă ar fi bine să ne imaginăm oameni politici indiferenţi cu totul la propriile lor apartenenţe etnice şi regionale. Toată problema este ca asemenea perspective să aibă în vedere dobândirea mai binelui comun în limitele impuse de filozofia liberală a standardelor democratice, aşa cum s-au consolidat acestea după o experienţă de două veacuri de practică occidentală.

3. Foarte importante, hotărâtoare aş zice, sunt argumentele economice în dinamica relaţiilor româno-maghiare. Această modalitate a apropierii dintre cele două ţări este cea mai importantă întrucât poate angrena concret şi complex cât mai multă populaţie din zonele frontaliere, şi nu numai. Interesele economice depăşesc barierele create de ţarcurile etnice impuse de politicile naţionaliste şi motivează oamenii înspre o apropiere bazată pe interese reciproc-avantajoase. Acest fapt creează o anume cultură comună, deprinderi de cooperare şi posibilităţi de cunoaştere mult mai complexe decât o pot înlesni seminariile culturale sau politice. Din această cauză socot că amplificarea dimensiunii economice a relaţiilor dintre Ungaria şi România este vitală în perspectiva consolidării euroregionale. De aici decurg, pe cale de consecinţă logică, şi celelalte argumente, social-politice şi culturale ale apropierii şi colaborării istorice. Complementară acestei dinamici economice este fără îndoială componenta culturală a dialogului româno-maghiar. Analizele realizate de Centrul de cercetare a literaturilor Europei Centrale *A treia Europă* din Timişoara sau numărul tematic al revistei *Vatra* din Târgu-Mureş a arătat faptul că

scriitorii români şi cei unguri cunosc prea puţin literatura contemporană a vecinilor. Numai că proiectele de cooperare pot îndrăzni mai mult: astfel, în spiritul solidarităţilor regionale, se pot imagina pe lângă seminarii sau studii, într-o oarecare măsură exterioare şi expozitive, creaţii literare, de artă plastică, teatrală, muzicală sau cinematografică realizate în colaborare. Resursele acestor colaborări artistice sunt oferite de spaţiul complex şi exotic încă al Transilvaniei şi Banatului pentru marea cultură europeană. Desigur că asemenea proiecte de colaborare artistică, pentru a se dovedi valide artistic, nu ar trebui să fie predeterminate de nici un considerent politic cu valoare de instrumentalizare propagandistică, oricât de „corect politic" ar fi acesta.

NACIONALIZMUS ÉS KULTÚRA ERDÉLYBEN

1. A forradalom utáni történelem távlatából szemlélve, a román–magyar kapcsolatok alakulása kedvező előjellel indult; a megbékélést a forradalom kitörésének pillanatától nagy és pozitív nyitási folyamatnak lehetett tekinteni. Akkor Temesvár népe összefogott egy igazságtalanság ellen, amelyet a Ceauşescu-rendszer Tőkés László lelkipásztor kitoloncolásának kísérletével a város magyar lakosságával szemben elkövetett. Nagy meglepetést okozott az akkori vezetőknek a román lakosság nem várt csatlakozása, ami végül is a rendszer bukásához vezetett. Csakhogy e folyamatot leállította a volt Securitate és nomenklatúra; közismert, hogy az 1990 márciusában bekövetkezett marosvásárhelyi tragikus események Románia külföldi megítélése szempontjából kétségbeejtő következményekkel járó összecsapásba sodorta a románokat és a magyarokat. Azt hiszem, hogy abban a pillanatban a kommunista rendszer volt felelősei, akik vezető politikai tisztségben voltak, megérezték, hogy a konfrontációs típusú nacionalista politika művelése távol áll a modern Európa elvárásaitól, és meg-megtorpanva ugyan, de megkezdték a közeledési politikát a magyar kisebbség és Magyarország irányába. A politikában mindig hasznos pragmatikus számítások kimutatták, hogy egy nacionalista típusú politika lényegesen többe kerül az Európa Tanács és az Európai Unió által szorgalmazott standardok tiszteletben tartására épített politikánál. Adjuk mindehhez a volt Jugoszláviában bekövetkezett tragikus eseményeket. Bizonyos politikák következményeinek konkrét példája óriási pedagógiai értékkel bír; ma már senki sem tagadhatja, hogy a balkáni szerencsétlenség az 1990-es romániai március szélsőséges végkifejletéből született. Egyébként merem állítani, hogy a NATO Koszovóban való határozott közbelépésének egyik magyarázata éppen az, hogy bármely apró engedmény azzal a nacionalista állampolitikával szemben, melyet Szlobodan Milosevics képviselt, hasonló politikák előretörésére adhatott volna példát a régióban, Romániát is beleértve. A háború tétje éppen ez volt: elrettentés az ilyen regionális politikáktól. Nem kétséges, hogy a módszer vitatható, csakhogy hasonló pillanatokban nehezen képzelhető el más megoldás. A balkáni játszmát irányító Milosevics automatikusan a pánszláv nacionalizmus elburjánzását jelentette volna a Moszkva által újraélesztett régi eszköztárral egyetemben; ami a következményeket illeti, más szélsőséges megnyilvánulások is bekövetkezhettek volna: a románoké, majd az erre adott valószínű magyar válasz; s mindehhez még hozzájárultak volna egyéb interetnikai konfliktusok lehetséges forrásai is: a szlovák–magyar, a bolgár–török, a görög–török, a lengyel–orosz stb. ellentét.

Ami a románok és a magyarok 1989-es elvárásait illeti, nehéz pontosan meghatározni azok teljesülésének fokát, annál inkább, mert a megbékélési politika olyan folyamat, amely fölött nagy figyelemmel kell őrködni. Többé-kevésbé világos, hogy a román többség számára a Temesváron létrejött román–magyar szolidaritás pillanata egy régi viszály végleges lezárását jelentette, legalább-

is a forradalmat követő néhány hétig. A kép összhangban állt a pillanat sok más érzésével, idillikus és romantikus volt. Egyébként a román értelmiségi elit elkeseredett követője volt a Ceauşescu-rendszer erősen magyarellenes hangsúlyokkal tűzdelt nemzeti kommunizmusának. Más tekintetben azonban való igaz, hogy a forradalom után a kommunizmustól megszabadult nacionalizmus előre nem sejtett lendületet kapott, és magyarellenes nemzeti kommunizmusból áldemokratikus (ugyancsak magyarellenes) nacionalizmusba ment át. Az, ami korábban az uralkodó házaspár bikkfanyelvének a sajátossága volt, köztulajdonná vált, a nacionalista diskurzus liberalizálódott és szónoki gyakorlattá vált, új történelmi és kulturális ürügyeket fedezvén fel; mi több, az évtized vége felé, főképpen a Constantinescu-rendszer idején, a román értelmiségi elit egy része egy látszólag kevésbé kizáró jellegű kulturális nacionalizmus irányába csúszott át. Az igazság viszont az, hogy a kulturális nacionalizmus árnyaltabb kifejezője ugyanazon visszatetsző érzelmeknek, valamint a kisebbségek törekvéseivel szembeni bizalom hiányának. A nemzeti értékek művelése, ebből a szempontból, nem lehetett például a nyolcvanas évek libertariánus nemzedékének előjoga, amelynek egy része őszinte híve e történelmi közeledésnek, az sokkal inkább a kultur-nacionalisták kizárólagos „foglalkozási területe". Ez utóbbi meggyőződés jellemzi például a Román Akadémiát, valamint annak elnökét.

1989-ben a románok – s nem kevésbé a magyarok – elvárásai óriásiak voltak. A különbségek alig egy hónappal a forradalom után felszínre jutottak: ezután a magyar lakosság sajátos követelései hosszú időre egyes román pártok és szervezetek soviniszta-nacionalista politikájának fő forrásai lettek. Sőt a román demokratikus pártok is gyakran esnek efféle populista választási „sikert" megcélzó politika kísértésébe. Ma már tagadhatatlan, hogy az erdélyi és a bánsági magyarság európai szinten is elfogadható jogokat szerzett, mint ahogy az is tagadhatatlan, hogy a román többség egyes – különösen szélsőséges – politikai képviselőinek az álláspontja, mely szerint a romániai magyar kisebbség minden lehetséges, az európai szintet is meghaladó jogot megkapott, nem egyéb, mint újabb stratégiája az ezen a területen végrehajtandó reformok lassításának, illetve leállításának. Egyértelműen rá kell mutatni arra, hogy minden, akár etnikai, akár más természetű kisebbségnek megvan a maga politikai dinamikája, melyen belül állandóan szilárdítani és szélesíteni kell a megszerzett szabadságjogokat: a folyamat azonos a demokrácia által igényelt folyamattal. Nem kevésbé igaz az sem, hogy az RMDSZ-nek mint a romániai magyarok politikai akarata fő képviselőjének jobban oda kellene most figyelnie a jelenkor olyan új politikai törekvéseire és kihívásaira, mint amilyen például a regionális politika, amely transzetnikus viszonyba kapcsolja a térség magyarjait az erdélyi és bánsági románokkal. Ez az újfajta viszony új politikai megközelítési módok kialakítását tételezi fel, amelyekben az etnicitás egyértelmű politikai programból az európai változások fő vonulatával összhangban álló értelemszerű programmá válik.

2. A román–magyar viszálynak valóban van egy számottevő történelmi vetülete, ezért hasonló a francia–német ellentéthez, azzal a mindenki számára egyértelmű megjegyzéssel, hogy mind méretében, mind mélységében összehasonlíthatatlanul kisebb az utóbbinál. A politikában a történelmi hivatkozások

rendszerint a retorika és a populista hangvételű érzelmi túlzások járulékai. Manapság, különösen a múlt század tapasztalatai után, a politika szellemi hátterének racionalista-pragmatikus – néha enyhén cinikus – perspektívát kellene tartalmaznia, olyat, amelynek mindenképpen közelebb kellene állnia a felvilágosodás racionalista, mint a romantikus forradalmi rajongás hagyományaihoz. A közösségi mentális fejlődésének területén a román és a magyar politika legfontosabb feladata az Erdéllyel kapcsolatos egyoldalú történeti-nosztalgikus hivatkozások (lehető legnagyobb méretű) kiküszöbölése. Magyar szempontból annak az egysíkú meggyőződésnek a kiküszöbölése, hogy Erdély a magyarság kizárólagos civilizációs alkotása, legfeljebb néhány, szászok által urbanizált térséggel, román szempontból pedig annak a hitnek a kiküszöbölése, hogy Erdély a románság történelmen túli, metafizikus tulajdonát képezi természetével, a vidék misztikájával és minden egyébbel egyetemben. Ennek a történelmi szemléletnek legfeljebb a történelmi és kulturális vitákban kellene helyet kapnia, minden konfrontatív hangsúly nélkül. Az Erdélyről szóló közös felfogás vázlatának kialakításában fontos szerep hárulna az iskolára, csakhogy az, sajnos, sokáig még egy visszamaradott kulturális nacionalizmus foglya leend. A politikában a kérdés méregfogának kihúzása a román és a magyar, a romániai és magyarországi politikusok azon képességétől függ, hogy kétoldalú kapcsolataikat pragmatikusan, szigorúan a jelen és a közelebbi, illetve távolabbi jövő problematikájába tudják beépíteni. Utópia volna azt hinnünk, hogy az érzelmi megközelítés kiküszöbölhető bármilyen politikából, és nem tudom, helyes volna-e etnikai és regionális hovatartozásukkal szemben közömbös politikusok színrelépését kívánnunk. A lényeg az, hogy az ilyenszerű távlatok a közjó megvalósítását tartsák szem előtt a két évszázados nyugati tapasztalat nyomán konszolidálódott demokratikus standardok liberális filozófiáján belül.

3. A román–magyar kapcsolatok alakulásában nagyon fontosak, mondhatni, döntő jelentőségűek a gazdasági érvek. A két ország közeledésének ez a formája a legfontosabb, mert konkrét és összetett kapcsolatrendszerbe fogja a határvidék nagyszámú lakosságát – de nemcsak azt. A gazdasági érdekek meghaladják a nacionalista politikák által létrehozott etnikai akadályokat, és kölcsönös előnyökre épülő közeledésre ösztönzi az embereket. Ez egyfajta közös kultúrát, sokkal összetettebb együttműködési készségeket és megismerési lehetőségeket alakít ki, mint amire a kulturális vagy politikai szemináriumok képesek lennének. Ezért merem állítani, hogy az euroregionális távlatok megszilárdítása szempontjából Románia és Magyarország kapcsolata számára életbevágó fontosságú a gazdasági együttműködés fokozása. Mindebből logikusan származtathatók a történelmi közeledés és együttműködés többi, társadalmi, politikai és kulturális érvei. A gazdasági együttműködés dinamikáját kétségtelenül kiegészíti a román–magyar párbeszéd kulturális dimenziója. A temesvári Közép-európai Irodalmak Kutatási Központjának *Harmadik Európa* című kiadványának, elemzései, illetve a marosvásárhelyi *Vatra* folyóirat tematikus számának írásai azt mutatják, hogy a román és a magyar írók alig ismerik szomszédaik jelenkori irodalmát. Csakhogy az együttműködési projektek többet is megengedhetnek maguknak: például a regionális szolidaritás szellemében – bizo-

nyos mértékben külső és előadó jellegű szemináriumok és tanulmányok mellett – elképzelhetők közösen létrehozott irodalmi, képzőművészeti, színművészeti, zenei vagy filmművészeti alkotások. E művészeti együttműködés erőforrásai éppen Erdély és a Bánság összetett és egzotikus vidékén fedezhetők fel a nagy európai kultúra számára. Természetesen az efféle művészeti közreműködési projekteknek, ha valóban művészi értékűek akarnak lenni, függetleneknek kell maradniuk minden propagandisztikus jellegű politikai megfontolástól, bármennyire is „politikailag helyes" irányzatot képviselne az.

NATIONALISM AND CULTURE IN TRANSYLVANIA

1. From the perspective of post-revolutionary history, Romanian-Hungarian relations started under favorable auspices; reconciliation could be thought of as a process of wide and favorable opening after the moment the revolution started. Then, the population of Timişoara gathered together to confront an injustice to which the Ceauşescu regime subjected the Hungarian community in town through the attempted expulsion of pastor László Tőkés. The unexpected support of the Romanian population was a big surprise for the leaders of the time, and it led to the collapse of the regime. However, this process was later stopped, as we know, by the old Securitate and the nomenclatura, through the tragic events in Târgu Mureş in March 1990, where the Romanians and the Hungarians were involved in a confrontation with disastrous consequences for the external image of Romania. I think that was the moment when the ex-leaders of the communist regime, in political positions, felt that the escalation of a nationalist, confrontational policy was far from the requirements of a modern Europe, and they started gradually, hesitantly, a policy of developing closer relations with the Hungarian community and Hungary. The pragmatic calculations, which are always necessary in politics, showed that nationalist policies cost infinitely more in comparison to those based on respect imposed by the Council of Europe and the European Union. Add to this the tragic history of the events in Former Yugoslavia. The concrete examples of the consequences of a certain type of politics have an extremely important pedagogical value; no one can deny today that the unhappy events in the Balkans sprang from an extreme development of that March 1990 in Romania. In fact, I think one of the reasons why NATO interfered so determinedly in Kosovo was the very fact that a small compromise with nationalist state policy, represented by Slobodan Milosevic, would have been an example for similar consequences in the region, including Romania. In fact, the stake of the war was exactly this: to discourage by a military intervention such regional politics. Of course, the method is debatable, only another solution was hard to image in similar situations. A Milosevic to set the game in the Balkans would have meant a proliferation of pan-Slavic nationalism with the entire old arsenal re-activated by Moscow. As concerns the consequences, other extreme approaches would have been possible: of the Romanians, then a very probable Hungarian answer, add to this a series of other possible sources of potential interethnic conflict: the Slovaks with the Hungarians, the Bulgarians with the Turks, the Greeks with the Turks, the Polish with the Russians, etc.

As concerns the expectations of the Romanians and the Hungarians, in 1989, it is difficult to say to what extent they have been met, especially since the policy of reconciliation is a permanent process which must be observed closely. It is relatively clear that for the Romanian majority, the moment of

solidarity between Romanians and Hungarians in Timişoara meant, for at least a few weeks after the revolution, the final resolution of an old dispute. The image was idyllic-romantic, in tone with many feelings of the time. In fact, the Romanian intellectual elite was exasperated by the nationalist-communism with virulent accents of anti-Hungarianism in the Ceauşescu regime. On the other hand, it is true that after the revolution the nationalism emancipated by communism rose unforeseeably, and could turn from an anti-Hungarian communist nationalism into still an anti-Hungarian nationalism, but with a pseudo-democratic face. What used to be the a feature of the leading couple's doublespeak in the past, became a public good: the nationalist discourse was liberalized, it could be practiced in rhetoric, to search for new historical and cultural alibies, moreover, toward the end of the decade, especially during the Constantinescu regime, a part of the Romanian intellectual elite shifted slightly toward the building of a cultural nationalism, which appeared to be less exclusivist. The truth is that cultural nationalism is, in a subtle manner, the expression of the same resentments and powerlessness to invest with trust the aspirations of the minorities. The cult of national values is, in this perspective, an exclusive "ocupation" of cultural nationalists, and not of the libertarians of the generation of the '80s, for instance, who – in part – are sincerely concerned to develop this historical closeness. This perception is, for instance, cultivated by the Romanian Academy and its President.

In 1989, the expectations of the Romanians and of the Hungarians were enormous. The differences were stressed less than a month after the revolution: the claims of the Hungarian population constituted the major source of developing the nationalist-chauvinistic politics of some Romanian parties and organizations for a long time afterwards. Even the Romanian democratic parties were often tempted by such political approaches, by a populism that was meant to grant electoral "welfare". Today, we cannot say that the Hungarians in Transylvania and Banat did not obtain rights that are acceptable at the European level; it is not less true that the position sustained by some political representatives of the Romanian majority and in excess by the extremists, namely that the Hungarian minority in Romania has all the possible rights, and even in excess as compared to those accepted at the European level, is another stratagem meant to block or to slow down the rhythm of the reform in the field. It must be shown clearly that any minority, either ethnic or of any other nature, has its own political dynamics in which the liberties gained must always be consolidated and enlarged: the process is similar to that required by democracy. It is not less true that at present UDMR, as the major expression of the Romanian Hungarians' political will, should be more careful with the aspirations and the new political challenges of the present, such as the regional policies that may set side by side, in a cross-ethnic manner, Romanians of Transylvanian and Banat with the Hungarians of the place. This new approach presupposes the capacity to take into account new political approaches, in which ethnicity becomes from an explicit political program an implicit one, in accord with the major changes in the European world.

2. The Romanian-Hungarian dissension has a significant historical dimension. For this reason, it can be compared to the French-German one, with the observation – clear for everyone – that the scope and depth of the Romanian-Hungarian one is incomparably smaller. Historical approaches in politics are, most often, the ornament of discursive rhetoric and the emotional exaltations of a populist nature. Politics today, and after the experience of the last century, should permanently bear in its underground a rationalist-pragmatic, sometimes even cynical perspective, it should be closer to the tradition of Illuminist rationalism than to that of the romantic revolutionary exaltations. The most important mission of the Romanian and Hungarian politics, in the area of their mental development, is the elimination, as much as possible, of the unilateral approaches of the historic-nostalgic type when thinking of Transylvania: for the Hungarians the sincere belief that Transylvania is their own civilization's product, with Saxon areas of urban development at most, or for the Romanians the belief that Transylvania belongs to them regardless of history, metaphysically, including nature, the mystic of the land and all the rest. These historical visions must be at most the appendix of cultural and historical debates, without confrontational accents. An important role in the sketch of common perception on Transylvania is played by school, only this will unfortunately be, for a long time, the captive of a retarded cultural nationalism. In politics, the de-demonization of the issue depends on the skills of the Romanian and Hungarian politicians, in Romania and Hungary, to approach pragmatically the bilateral relations, strictly anchored in the issues of present, and of the immediate and long-term perspectives. It is utopian to believe that we can eradicate sentimental approaches from any politics, anywhere, and I do not know whether it would be good to imagine politicians that are absolutely indifferent to their ethnic and regional belonging. The essence of the problem is that such perspectives keep in mind the common improvement within the limits imposed by the liberal philosophy of democratic standards, as they were consolidated after two centuries of western practice.

3. The economic arguments are very important, I might say determining, in the dynamics of Romanian-Hungarian relations. This way of developing closer relations between the two countries is the most important because it can involve concretely and complexly a large part of the population in the border region, and not only. Economic interests go beyond the ethnic limitations imposed by nationalist politics, and they motivate people for a closer relationship based on mutually advantageous interests. This fact develops a certain common culture, cooperation skills and opportunities for more complex knowledge of each other than cultural or political seminars. For this reason, I believe that the enhancement of the economic relations between Romania and Hungary is vital for the consolidation of the Euro-region. Hence, as a logical consequence, the other, social-political and cultural arguments of historical closeness and cooperation. As a complement of this economic dynamics, we have the cultural component of the Romanian-Hungarian dialogue. The analyses carried

out by the Center for the Research of Central European Literature and its publication, *A Treia Europă*[1] in Timişoara, or the thematic issue of the *Vatra*[2] magazine in Târgu Mureş showed that Romanian and Hungarian writers know too little about the contemporary literature of each other. However, cooperation projects can achieve more: thus, in the spirit of regional solidarity, in addition to seminars and studies, somewhat exterior and expository, one can imagine literary creations, fine visual arts products, theatrical performances, music and cinematography done together. The resources of this collaboration in the field of art are provided by the complex and exotic space of Transylvania and Banat, for the larger European culture. Of course, such collaboration projects in arts – in order to be valuable from the artistic point of view – should not be dictated by any political perspective which would add a propagandistic aspect to them, however 'politically correct' that would be.

[1] *The Third Europe*
[2] *The Hearth*

În loc de concluzii

Következtetések helyett

Instead of conclusions

PERSPECTIVELE EVOLUŢIEI RELAŢIILOR ROMÂNO-MAGHIARE ŞI MODELUL RECONCILIERII FRANCO-GERMANE

Chestiunea privind evoluţia probabilă, perspectivele relaţiilor româno-maghiare pot fi abordate din mai multe puncte de vedere. Problema poate fi analizată din perspectiva influenţei exercitate asupra *politicii interne* a celor două ţări, ţinând seama în mod deosebit de pericolul pe care îl reprezintă pentru procesul consolidării democraţiei aspectele încă discutabile ale trecutului comun şi prejudecăţile legate de acestea, precum şi de şansele ca aceste controverse să fie exploatate de unele forţe politice în scopuri egoiste. Pe de altă parte, problema poate fi abordată sub aspectul influenţei asupra *securităţii regionale,* analizând evoluţia relaţiilor dintre cele două ţări după cotitura din 1989, precum şi rolul pe care l-a jucat geopolitica în evoluţia acestor relaţii, sau influenţa pe care au avut-o diferitele organizaţii internaţionale. În fine, problema se poate ridica şi din punctul de vedere al *maghiarimii din România,* aflată la mijloc, care, deşi se împuţinează rapid, mai numără în prezent un milion şi jumătate de suflete. Iar în strânsă legătură cu asta, chestiunea poate fi abordată şi din perspectiva şanselor de susţinere a caracterului multicultural al societăţii din România.

Argument

Iniţiativa care a generat luările de poziţie publicate în prezentul volum este în strânsă legătură mai ales cu ultima perspectivă semnalată mai sus: bogăţia culturală a societăţii din România, activismul şi angajarea faţă de perspectivele politicii minoritare, nu prea încurajatoare pentru maghiarimea din România, stau în arierplanul acestei iniţiative specifice societăţii civile. Ceea ce nu înseamnă, fireşte, că iniţiatorilor le-ar fi indiferent efectul problemei abordate asupra perspectivelor democraţiei interne sau a securităţii regionale. Dimpotrivă, una dintre ipotezele care aşteptă să fie dezminţită, dar care nu poate fi expusă ca posibilitate din capul locului, este că ajungerea la liman a relaţiilor interstatale româno-maghiare şi, în acelaşi timp, consolidarea democratică a celor două ţări şi întărirea securităţii regionale sunt propriu-zis *condiţionate* de scurgerea maghiarimii din România şi lichidarea ei treptată ca factor politic. Ancheta organizată în comun de Liga Pro Europa şi Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală a încercat să verifice, printre altele, dacă evoluţia relaţiilor interstatale româno-maghiare are suficiente resurse spirituale care ar putea fi capabile să ofere o alternativă viabi-

lă faţă de rivalizarea logicilor de stat naţional, a căror afirmare accentuată anteproiectează în prezent acest fel de „soluţie".

Cele două organizaţii civile consideră că în cursul ultimilor 80 de ani societatea românească a trecut din punct de vedere etnic, lingvistic şi cultural printr-un proces puternic de omogenizare, în urma căruia proporţia oficială a minorităţilor faţă de totalul populaţiei s-a redus la aproape o treime: în timp ce în 1930 era în jur de 30%, în 2002 a ajuns la 10%. Cauzele acestui proces sunt, desigur, complexe: un rol semnificativ l-a avut persecuţia evreilor şi Holocaustul, apoi – după încheierea celui de-al doilea război mondial – ideologia vinovăţiei colective, care a lovit îndeosebi germanii şi, în fine, deceniile comunismului din România, amalgamat cu naţionalismul, în care politica antiminoritară şi de omogenizare a fost ridicată la rangul politicii de stat. După care au urmat valurile masive de emigrare – ale comunităţii evreieşti din România, cândva la răspântia anilor '60-'70, iar al minorităţii germane prin anii '70-'80 –, care au făcut ca aceste grupe etnice să se reducă la dimensiuni practic simbolice. După toate semnele a venit rândul maghiarimii din România: faţă de situaţia ei cu zece ani în urmă, în 2002 a numărat cu peste 200.000 de suflete mai puţin. Dispoziţia pentru migrare şi tendinţele demografice înregistrate de specialişti anteproiectează prăbuşirea spectaculoasă în continuare a numărului maghiarilor din România.

Nu încape îndoială că la împuţinarea dramatică a maghiarimii din România contribuie în măsură sporită efectul aspirării acesteia de către Ungaria. Pe lângă diferenţa ritmului de evoluţie post-1989 dintre ţara-mamă şi România – care a avut ca rezultat generalizarea opiniei împărtăşită de mulţi maghiari din România că azi în Ungaria, cu tot atâta muncă, se poate atinge un nivel de trai mult mai ridicat decât în România, iar în condiţiile unei societăţi mai bine organizate, cu un aparat de stat mai eficient şi servicii sociale de nivel mai înalt, calitatea vieţii este mai bună –, o urmare particulară este că mai nou chiar procesele europene dau un nou avânt efectului aspirării de către ţara-mamă. După ce Ungaria, ca membră a Uniunii Europene, a devenit parte a unui spaţiu care permite fluxul liber al forţei de muncă, este la îndemână ca golurile în anumite domenii de activitate lăsate în urmă de forţa de muncă maghiară care migrează spre Vest să fie umplute cu părţi ale naţiunii maghiare care trăiesc în ţările vecine. Semnele acestui fenomen se arată deja, la puţin timp după integrarea Ungariei în UE, şi s-ar părea că în atmosfera publică dezvoltată prin tendinţele caracterizate mai sus ale disponibilităţii pentru migraţie, pe nimeni nu deranjează faptul că la nivele inferioare ale aparatului de stat ungar practica perseverenţei în încurajarea imigrării maghiarilor de dincolo de hotare se află în contradicţie flagrantă cu principiile politicii naţionale şi de vecinătate ale Ungariei, conform cărora ţara-mamă are interesul să sprijine părţile de naţiune rămase în ţările vecine, în scopul dăinuirii şi pro-

păşirii lor pe pământul natal.[1] Deşi e greu de măsurat cu mijloace sigure, asupra strategiilor de emigrare ale maghiarilor din România în ultimul timp exercită o influenţă serioasă printre altele şi faptul că resursele luptei politice par să fie pe cale de epuizare. Lupta pentru drepturile minorităţilor prin mijloace parlamentare nu promite – cel puţin în termen scurt – atingerea acelor scopuri pe care reprezentanţa politică a maghiarimii din România le-a fixat ca indispensabile pentru dăinuirea pe termen lung a comunităţii: oglindirea în Constituţie a caracterului de co-naţiune – constitutivă de stat – a comunităţii maghiare, autonomia teritorială pe bază etnică a Secuimii, autonomia culturală pentru acea parte a maghiarimii care nu trăieşte în comunităţi compacte şi universitatea de limbă maghiară independentă, finanţată de stat.

Pare evident că pentru contrabalansarea tendinţelor care fac să crească pofta de emigrare ar fi strict necesară voinţa politică la nivel înalt, efortul coordonat al unor persoane influente în câmpul decizional. Pentru ca o coordonare de asemenea nivel să fie posibilă, ar fi necesar înainte de toate ca cei ce procedează în numele părţii române să nu considere maghiarimea din România ca o sursă de pericol potenţial recurent şi, în consecinţă, să nu respingă revendicările juste formulate de ea, pe motivul că acestea sunt incompatibile cu interesele statului român. Iar toate acestea ar presupune, evident, nu mai puţin decât că unii actori politici suficient de influenţi ar proceda metodic la lichidarea, pe de o parte, a prejudecăţilor care împovărează încă de ambele părţi relaţia, şi la contrabalansarea, pe de altă parte, a circumstanţelor care se reproduc cu îndârjire, care constrâng alte şi alte generaţii din ambele ţări – potrivit semnelor, şi după 1989 – ca în conceptele impuse lor de către viziunea istoricistă dominantă să descopere pentru uzul lor, iarăşi şi iarăşi, „insolubilitatea" problemei româno-maghiare. Un posibil exemplu al modului în care se poate persevera în acest scop este oferit de Oficiul Franco-German pentru Tineret (OFAJ/DFJW)[2] se fac de patru decenii încoace încercări repetate.

Ce s-a întâmplat până acum

Oricât de paradoxal ar părea, în baza celor de mai sus trebuie să ţinem seama de faptul că pentru prima oară în cursul istoriei interesele politicii naţionale ale Ungariei şi României par să coincidă: nevoia de forţă de muncă calificată a ţării-mamă, vorbitoare de limba maghiară, pe de o parte, iar pe de altă parte faptul că obiectivele politice ale maghiarimii din România, care reprezintă încă o forţă politică însemnată, sunt incompatibile – cel puţin pe

[1] Se cuvine precizat aici că această tendinţă de orientare masivă spre oportunităţile din Ungaria a unei părţi însemnate a minorităţii maghiare din România s-ar putea modifica pe termen mediu, în eventualitatea îmbunătăţirii semnificative a situaţiei economice a ţării şi, implicit, a comunităţii maghiare în ansamblul ei.

[2] Pentru detalii, a se vedea studiul semnat de Monica Robotin şi Petra Szávics din prezentul volum.

termen scurt – cu strategiile statului român de construire a naţiunii, par să confirme alternativa avantajoasă pentru ambele părţi, anume că soluţia este mutarea treptată, dar de fapt în masă, a maghiarimii din România în Ungaria. În această variantă, ambele state reuşesc să valideze în avantajul propriu logica statului naţional: Ungaria poate să menţină omogenitatea cerută de caracteristica statului naţional chiar în condiţiile tendinţelor demografice negative, iar România reuşeşte să facă un nou pas important în direcţia eliberării de consecinţele greu de administrat ale divizării culturale, care implică, după cum am văzut, şi un grad ridicat de mobilizare politică (cel puţin în cazul maghiarilor din România) şi, totodată, un nou pas important în direcţia unei mai accentuate omogenităţi etnice, lingvistice şi culturale.

Din punctul de vedere al iniţiativei civile angajate pentru susţinerea bogăţiei culturale a societăţii române şi dăinuirea minorităţii maghiare din România par justificate aşadar următoarele întrebări: Trebuie într-adevăr să avem în vedere că despre reconcilierea istorică româno-maghiară nu se poate vorbi atâta timp cât comunitatea maghiară din România reprezintă o forţă politică influentă în România? Se poate imagina o variantă a reglementării relaţiei româno-maghiare care nu impune drept condiţie, respectiv nu are ca rezultat lichidarea minorităţii maghiare din România?

Înainte de a trece la aprecierea răspunsurilor la întrebările de mai sus, care pot fi evidenţiate din luările de poziţie în cadrul anchetei ce stă la baza volumului de faţă, pare a fi necesar să trecem în revistă ce s-a întâmplat după 1989 în istoria relaţiilor româno-maghiare. Împărţim scurta noastră recapitulare grupând-o în jurul a patru categorii: evenimentele mai importante ale relaţiei interstatale, reacţiile politicii înţelese în sens mai larg, respectiv ale diferiţilor actori politici, iniţiativele societăţii civile şi momentele mai însemnate ale dialogului dintre intelectuali. Deşi, cu siguranţă, ar fi o greşeală subestimarea iniţiativelor de până acum şi a meritelor efortului făcut de către diferiţi actori în interesul lichidării prejudecăţilor care împovărează relaţia româno-maghiară, toate rămân departe de necesităţi – atât din punctul de vedere al perspectivei concepţiei, cât şi al eficacităţii iniţiativelor. Iar unele faze ale evoluţiei relaţiilor pot fi socotite ca dovezi grăitoare ale dimensiunii prejudecăţilor şi suspiciunii reciproce, de care trebuie încă să ţinem seama.

Evenimentele marcante ale configurării relaţiei interstatale au fost semnarea, în 1996, la Timişoara, a tratatului de bază şi polemica în jurul Legii Statutului, respectiv ecoul acesteia după acordul Orbán-Năstase, încheiat în decembrie 2001.[3] Deşi nu poate fi considerat ca eveniment interstatal în sens

[3] Se cuvine precizat aici că deşi au fost mai puţin vizibile, un impact important asupra evoluţiei relaţiei interstatale au avut şi iniţiativele de cooperare ale ministerelor apărării, respectiv ale internelor din cele două ţări, care au apărut la scurt timp după evenimentele din decembrie 1989, şi care s-au materializat, printre altele, în numeroase forme de cooperare între forţele armate ale celor două state, normalizarea controlului la frontieră, deschiderea unor puncte noi de trecere a graniţei etc, uneori într-o flagrantă contradicţie cu atmosfera generală ce caracteriza relaţiile oficiale la nivel înalt.

strict, în normalizarea relaţiilor româno-maghiare a avut un rol important participarea UDMR la coaliţia guvernamentală în timpul mandatului 1996–2000, respectiv intrarea României în NATO, în 2003; ambele evenimente au slăbit poziţiile acelora care din 1989 s-au străduit – uneori nu chiar fără rezultat – să-şi făurească un capital politic din născocitul „pericol maghiar".[4]

Evenimentele din perioada pregătirii tratatului de bază merită să fie amintite pe scurt, fie şi numai pentru că preşedintele Ion Iliescu, în august 1995, într-un punct mort al seriei de tratative tărăgănate din 1992, a încercat să aducă din nou pe ordinea de zi problema reglementării neînţelegerilor româno-maghiare, referindu-se în acest context la modelul reconcilierii franco-germane. După cum au arătat analiştii Centrului de Studii Internaţionale de la Bucureşti, interpretarea pe care preşedintele statului a asociat-o cu modelul de reconciliere franco-german, precum şi modul în care a încercat să o valideze în contextul reconcilierii româno-maghiare erau radical opuse spiritului documentelor determinante pentru relaţia franco-germană, în special cu declaraţia ministrului de externe francez Robert Schuman, dată publicităţii în 9 mai 1950, considerată ca unul dintre documentele de bază care au condus la apariţia Comunităţii Europene.[5] În timp ce Schuman a luat atitudine privind problemele viitorului comun în spiritul reconcilierii cu istoria, Ion Iliescu şi-a formulat apelul pentru reconciliere în contextul unei manifestări cu tentă antimaghiară accentuată – aniversarea a 55 de ani de la Dictatul de la Viena din 1940 –, indicând drept condiţie din partea română acceptarea de către partea ungară a problemei minorităţii maghiare din România ca fiind o chestiune de ordin strict intern.[6] Faţă de asta, tratatul de bază semnat în septembrie 1996 şi ratificat în scurt timp după aceea de Parlamentul Român contează drept un însemnat pas înainte. Textul acordului stabileşte pentru prima oară că problema minoritară nu este considerată de către părţi ca ţinând de sfera suveranităţii statului, ci ca un aspect al colaborării interstatale. Acordul se ocupă în detalii de drepturile şi protecţia minorităţilor, conţinând practic în totalitate cadrul principial şi posibilităţile prevăzute în tratatul franco-ger-

[4] Abordarea noastră se limitează la acele evenimente care din punctul de vedere al sistemului de relaţii tripartit, ţara-mamă – minoritate – naţiune majoritară şi în interiorul acestuia au o însemnătate deosebită, respectiv au luat naştere la iniţiativa uneia dintre părţi. Asta nu însemnă, fireşte, că analiza ar încerca să diminueze influenţa pe care au exercitat-o asupra desfăşurării relaţiei româno-maghiare Consiliul Europei, Înaltul Comisar pentru Minorităţi al OSCE sau alte organizaţii internaţionale. Cu privire la rolul acestora vezi István Horváth: *Facilitating Conflict Transformation. Implementation of the Recommendations of the High Commissioner on National Minorities to Romania,* 1993-2001, Hamburg: CORE Working Paper 8, 2002.

[5] Vezi pe această temă studiul semnat de Monica Robotin şi Petra Szávics din prezentul volum.

[6] Pentru alte detalii privind punctul de vedere al Centrului Internaţional de Studii, vezi: Gabriel Andreescu, *Ruleta. Românii şi maghiarii, 1990 – 2000,* Iaşi: Polirom, 2001, p. 180 – 188.

man din 1963 şi ceea ce a realizat Oficiului Franco-German pentru Tineret (OFAJ/DFJW) în cei 40 de ani care au trecut de atunci.[7]

Legea maghiară a statutului şi polemica dezvoltată în jurul ei este un capitol special din istoria recentă a relaţiei româno-maghiare. Despre acest demers al statului ungar, complicat la origine, care ocupă un loc special în istoria politicii interne, respectiv naţionale maghiare, am putea spune – reducându-l la un singur aspect al său – că s-a manifestat prin el nemulţumirea părţii maghiare faţă de randamentul politicii minoritare din România la finele primului deceniu de după cotitură şi neîncrederea care poate fi pusă în legătură cu imposibilitatea aplicării celor fixate în tratatul de bază. Ca ţară întărită regional datorită performanţelor economice şi succeselor pe calea integrării, după decenii la rând, Ungaria s-a pronunţat pentru prima dată de pe poziţia iniţiatorului, apelând la măsuri politice unilaterale.[8] Reacţia părţii române a fost pe măsură. Într-o publicaţie în limba engleză, mobilizând, sub îndrumarea lui Adrian Năstase, un aparat spectacular, putem citi, de exemplu, că *Declaraţia de Acord* semnată în decembrie 2001 de către prim-miniştrii Orbán şi Năstase a readus „pe drumul dialogului bilateral autentic" relaţia româno-maghiară întemeiată pe spiritul tratatului de bază, înainte de a fi suferit derapajul pricinuit de gestul unilateral al adoptării Legii statutului.[9]

De atunci, relaţia interstatală, respectiv interguvernamentală româno-maghiară, poate fi considerată deosebit de bună, dacă privim retrospectiv timp de câteva decenii. Că nu chiar totul este în ordine, că în adâncuri există, în ciuda aparenţelor, diferenţe de concepţie, o dovedeşte ultima scrisoare deschisă adresată de Adrian Năstase lui Viktor Orbán. În această scrisoare, primul ministru al României îi reproşează liderului opoziţiei politice maghiare, pe un ton destul de tăios, afirmaţiile sale anterioare în legătură cu situaţia minorităţii maghiare din România.[10]

[7] Textul celor două tratate poate fi citit în anexă. Cu privire la importanţa tratatului de bază româno-maghiar: Corneliu Liviu Popescu: „Protecţia minorităţilor naţionale prin tratatele de bază ale României cu vecinii săi", în Pieter van Dijk (ed): *Protection of Minority Rights Through Bilateral Treaties. The Case of Central and Eastern Europe,* The Hague–Boston–London: Kluwer Law International, 1999.

[8] Bárdi Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határontuli magyarság kapcsolattörténete,* Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 2004, p. 147-208.

[9] Adrian Năstase, Raluca Miga-Beşteliu, Bogdan Aurescu, Irina Donciu: *Protecting Minorities in the Future Europe. Between Political Interest and Interventional Law,* Bucureşti: Monitorul Oficial, 2002, p.198.

[10] În scrisoare, printre altele, putem citi următoarele: „Nu vreau să creez impresia că România ar avea merite în timp ce alţii ar avea lipsuri, dar sunt dezamăgit să constat limbajul confruntaţional, naţionalist al mesajelor dumneavoastră de la Tuşnad deşi astăzi, în România, indiferent de etnie, oamenii dialoghează paşnic şi deschis, gândesc în spirit european. Sunt profund mâhnit să constat radicalismul discursului dumneavoastră, negarea normalităţii şi armoniei etnice din România. Nu doresc, domnule Orbán, ca România să fie lăudată cu orice preţ, dar nici nu pot admite ca eforturile pe care le-am făcut până acum să fie ignorate sau,

Pe lângă evenimentele politicii mari, au avut loc numeroase manifestări, organizate cu mai mult sau mai puţină regularitate, care au încercat direct sau indirect să influenţeze concepţia actorilor influenţi ai vieţii politice româneşti, în interesul normalizării relaţiei româno-maghiare. Un rol deosebit în acest sens au avut iniţiativele fundaţiei americane Project on Ethnic

mai rău, să se susţină că ele nu există şi că nu există democraţie în România. (…) Nu poate fi acceptat ca minoritatea maghiară din România sau orice minoritate să devină obiectul disputelor politice din statul înrudit, pentru a răspunde unor ambiţii politicianiste. Nu este firesc să fie întreţinute teme false, pe seama relaţiilor interetnice dintr-un stat vecin, chiar dacă, aparent, ele creează capital politic. Mai devreme sau mai târziu, oamenii îşi vor da seama de fragilitatea unor asemenea teme şi vor remarca notele lor stridente. Să nu uităm că Europa a respins forma iniţială a Legii maghiarilor din statele vecine Ungariei, tocmai datorită stridenţelor sale naţionaliste, prin care se acorda un statut special, separat minorităţii faţă de majoritate." Sursă: pagina de Internet a Guvernului României, *Discursuri, declaraţii, mesaje, interviuri, luări de poziţie;* Emitent: Guvernul României – Purtătorul de Cuvânt al Guvernului, la data de 29.07.2004, la următoarea adresă: *http://www.gov.ro/presa/afis-doc.php?idpresa=29922&idrubricapresa=2&idrubricaprimm=&idtema=&tip=2&pag=1&dr=*

Nu avem cunoştinţă de faptul că la scrisoarea deschisă a primului ministru ar fi sosit un răspuns oficial. Pe site-ul Fidesz se poate citi în legătură cu asta o ştire a agenţiei MTI, datată la 29 iulie 2004: „Zsolt Németh, şeful cabinetului afacerilor externe al fracţiunii Fidesz, joi a calificat drept neobişnuit faptul că primul-ministru român, Adrian Năstase, a dat publicităţii scrisoarea sa adresată lui Viktor Orbán, înainte ca destinatarul să o fi primit: „este neobişnuit procedeul primului-ministru român, care, nerespectând regulile fundamentale ale eticii diplomatice, publică o scrisoare înainte de a fi fost primită de către destinatar" – a spus el. În declaraţia sa de joi seara, Zsolt Németh a accentuat: după părerea lui, primul-ministru român greşeşte acuzându-l pe Viktor Orbán de campanie politică internă, în baza discursului său. „La guvernare şi în opoziţie deopotrivă, Fidesz a reprezentat aceleaşi concepţii pe care Viktor Orbán le-a enunţat la Tuşnad-Băi" – a conchis el. Faţă de asta – a mai spus Németh – procedeul şefului guvernului român se poate explica prin campania electorală. El încearcă să întărească poziţiile zdruncinate ale partidului său cu ocazia alegerilor locale, prin naţionalism şi antimaghiarism". Cu privire la intenţia de aderare a României la UE, Zsolt Németh a atras atenţia: îndeplinirea criteriilor de la Copenhaga şi ale aderării diferă de îndeplinirea planurilor cincinale de altădată. „Criteriile politice trebuie satisfăcute în mod curent." După părerea politicianului, în ultimul timp s-a adeverit că, din păcate, legea electorală română este antidemocratică şi discriminativă. El a adăugat că în scurt timp şi comisia de la Veneţia îşi va exprima punctul de vedere în legătură cu asta. Zsolt Németh a mai spus că autonomia este acel instrument european al asigurării drepturilor minoritare, fără de care dezvoltarea democratică a României nu poate fi deplină. „Voinţa unanimă a unui milion şi jumătate de oameni nu poate fi măturată de pe masă" – a conchis el, adăugând că Fidesz sprijină, a sprijinit şi în trecut aderarea României la UE. Sursă: *http://www.szabad-europa.hu/online/menn/hirlap/legfrissebb/nemeth-0729.html.* Tot pe site-ul Fidesz, la o întrebare în legătură cu această chestiune adresată lui, Zsolt Németh a răspuns: „Trebuie să mărturisesc bărbăteşte că eu pur şi simplu nu înţeleg la ce s-a gândit şeful

Relations, care cu începere din 1993 a organizat în mai multe rânduri întâlniri tematice, cu participarea personalităţilor de seamă ale elitei politice româneşti şi ale minorităţii maghiare din România. Dintre acestea merită să fie menţionată întâlnirea de la Neptun, în iulie 1993, în cadrul căreia câteva personalităţi mai importante ale celor două părţi au încercat, la iniţiativa organizatorilor, să apropie punctele de vedere, participând la o consfătuire extraordinară, fără mandat. Deşi evenimentul a avut valoarea unui mesaj important pentru publicul din România grevat de prejudecăţi, participanţii ambelor părţi au fost izolaţi în sânul organizaţiilor lor politice, iar din partea maghiară, în gândirea publică minoritară ideea compromisului politic oportunist este legată de atunci de „întâlnirea de la Neptun". Dificultăţile apropierii punctelor de vedere s-au reliefat şi la Conferinţa de la Atlanta, care a avut loc în februarie 1995 la Carter Center, cu participarea reprezentanţilor de nivel înalt ai elitei politice române şi maghiare din România. Consfătuirea la care a încercat să medieze fostul preşedinte american Jimmy Carter s-a încheiat fără rezultate, scoţându-se în relief imposibilitatea armonizării intereselor. În afară de aceste două iniţiative cu prea puţine rezultate, Project on Ethnic Relations a organizat mai multe consfătuiri utile, pe diverse teme, cu participarea unor ziarişti, experţi, funcţionari în administraţia publică şi a contribuit la elaborarea unor convenţii premergătoare alegerilor, vizând eliminarea retoricii naţionaliste din campaniile electorale.

Acest rol de influenţare a actorilor publici – şi în general a gândirii publice din România – a fost asumat şi de unele organizaţii civice, ca de exemplu Grupul pentru Dialog Social (GDS) şi Comitetul Helsinki Român (APADOR-CH) cu sediul la Bucureşti, Liga Pro Europa de la Târgu Mureş, Asociaţia pentru Dialog Interetnic, Asociaţia de Prietenie *Korunk* şi Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, toate acestea din urmă având sediul la Cluj.

După o primă consfătuire memorabilă, care a avut loc în noiembrie 1992, GDS a revenit în mai multe ocazii asupra diverselor aspecte ale dezbaterii româ-

guvernului român. În Ungaria nu este în prezent campanie electorală, respectiv chiar dacă ar fi, acele organizaţii politice care obişnuiesc să ia atitudine pe scena politicii interne în interesul maghiarilor de dincolo de hotare sunt azi în majoritatea lor foarte marginale. Prin urmare, MIÉP (Partidul Maghiar al Dreptăţii şi Vieţii) şi alte forţe asemănătoare nici nu mai pot să-şi mărească sprijinul pentru cauza maghiarilor de dincolo de hotare, ci dimpotrivă: conform analiştilor, retorica antimaghiară de dincolo de hotare este mult mai eficientă pe timp de campanie. Am văzut asta şi în 2002, când socialiştii au folosit în campanie pericolul imigrării a 23.000.000 de români, sau, ca şi acum, când spun că dubla cetăţenie va mina sistemul de servicii sociale din Ungaria. Deosebirea constă în faptul că în România într-adevăr, este campanie, ceea ce din punctul de vedere al lui Năstase este deosebit de important, căci a anunţat că el ar dori să fie preşedintele statului şi în mod vizibil a pus la bătaie retorica specifică partidelor nomenclaturii. Am impresia că în ce priveşte scrisoarea, suntem martorii oculari ai acesteia". Sursă: *http://www.szabad-europa.hu/online/menu/hirlap/ interju/nemeth_0905.html*

no-maghiare, asigurând – într-un săptămânal de limbă română care mult timp s-a bucurat de notorietate (*22*) – publicitatea pentru abordările echilibrate ale problemei, deşi acestea nu totdeauna au satisfăcut aşteptările maghiarilor.

În momentele mai importante de cotitură ale dezvoltării relaţiei româno-maghiare, APADOR-CH a contribuit cu analize profesioniste temeinice, bine documentate, la modelarea concepţiei protagoniştilor.

În interesul lichidării prejudecăţilor care împovărează relaţia româno-maghiară, Liga Pro Europa a organizat la modul – poate – cel mai metodic şi mai perseverent conferinţe, convorbiri la masa-rotundă, universităţi de vară şi a editat o serie întreagă de publicaţii în legătură cu diferite aspecte ale problemei. În anii 1990-1997 Liga a fost co-organizator al Universităţii de Vară de la Bálványos (mai târziu de la Tuşnad), care a pornit ca un forum promiţător al dialogului dintre politicienii români şi maghiari, dar în ultimii ani – datorită adoptării treptate a unui comportament oarecum ostentativ din partea participanţilor maghiari – şi-a pierdut în bună parte această funcţie, devenind unul din evenimentele importante, tradiţionale, ale maghiarimii din România, la care participarea română este din ce în ce mai neînsemnată.

Asociaţia de Prietenie *Korunk* a iniţiat la mijlocul anilor 1990 o serie de studii sociologice, în scopul cercetării metodice, exacte, a evoluţiei relaţiei româno-maghiare, pentru ca rezultatele anchetelor să îndrepte spre un teren mai documentat participanţii la dezbaterea româno-maghiară şi să prevină înstăpânirea punctelor de vedere care exploatează lipsa informaţiilor sigure. Cercetările efectuate pe un eşantion reprezentativ la nivel naţional, repetate de trei ori în anii 1994-1996, au reliefat puternic deosebirile dintre opţiunile etno-politice sprijinite de români şi de maghiarii din România.[11]

Strădania de la mijlocul anilor ’90 a Asociaţiei de Prietenie *Korunk* este reprezentată din 2000 încoace şi de către Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, care a iniţiat o serie de publicaţii menite să pună în lumină diversele aspecte ale problemei precum şi rezultatele mai multor cercetări.[12]

[11] Vezi în legătură cu asta: Gabriel Bădescu, Mircea Kivu (ed): *Barometrul relaţiilor etnice 1994–2002. O perspectivă asupra climatului interetnic din România,* Cluj-Napoca: CRDE. 2004 (în curs de apariţie).

[12] Publicaţiile editate până acum de către Centru: Lucian Nastasă, Levente Salat (ed): *Relaţiile interetnice în România postcomunistă* – cartea albă a conferinţei „*Modelul românesc al relaţiilor interetnice. Ultimii zece ani, următorii zece ani,* Bucureşti, 7–8 iulie, 2000”, Cluj-Napoca: CRDE, 2000; Andreea Andreescu, Lucian Nastasă, Andrea Varga (ed): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Ţiganii din România (1919–1944),* Cluj-Napoca: CRDE, 2001; Viorel Anăstăsoaiei, Daniela Tarnovschi (ed): *Proiecte pentru Romii din România, 1990–2000,* Cluj-Napoca: CRDE, 2001; Andreea Andreescu, Lucian Nastasă, Andrea Varga (ed): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945–1955),* Cluj-Napoca: CRDE, 2002; Gabriel Andreescu: *Extremismul de dreapta în România,* Cluj-Napoca: CRDE, 2003; Ioaneta Vintileanu, Gábor Ádám (ed): *Poliţia şi comunităţile multiculturale din România,* Cluj-Napoca: CRDE,

Istoria dialogului româno-maghiar dintre intelectuali este după 1989 categoric spectaculară, deşi judecând după rezultate putem spune că pare destul de modestă. Istoria începe cu consfătuirea intitulată „Dialog româno–maghiar. Intelectuali pentru reconcilierea istorică", organizată la Budapesta, în perioada 19–20 martie 1990. Intelectuali de ambele părţi, bucurându-se de stimă unanim recunoscută, s-au angajat pentru cauza apropierii în mod reciproc.[13] Ca o ciudată grimasă a istoriei, concomitent cu această consfătuire s-au desfăşurat evenimentele sângeroase de la Târgu Mureş, care, ca singurul conflict interetnic de mai mare amploare din spaţiul central- şi est-european, soldat cu violenţă şi reclamând jertfe umane, a amânat pentru mult timp apropierea româno-maghiară.[14]

În rolul organismului care a insistat şi a creat cadrul pentru dialogul intelectualilor găsim începând cu mijlocul anilor '90 Asociaţia de Prietenie *Korunk,* care a încercat să transmită spre societatea românească, în limba română, produsele gândirii publice maghiare şi documentele mai importante, prin antologii (*Cumpăna*) şi revista presei româno-maghiare (*Magropress* şi *Sajtófókusz*), în dorinţa de a media între publicul român şi maghiar din România, până atunci cu desăvârşire izolat. Asociaţia a organizat şi câteva întâlniri memorabile la Cluj, Bucureşti, respectiv câteva locuri din Ungaria, dintre care una a fost onorată cu prezenţa sa şi de preşedintele statului ungar.

Un capitol interesant al istoriei dialogului româno-maghiar între intelectuali este activitatea din anii 2000–2002 a grupării *Provincia,* care timp de trei ani a făcut posibil un schimb de idei la nivel ridicat în coloanele unei publicaţii editate paralel în limba română şi maghiară, cu conţinut identic. Felul în care această iniţiativă şi-a pierdut suflul este o tristă dovadă a barie-

2003; Andreea Andreescu, Lucian Nastasă, Andrea Varga (ed): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Evreii din România (1945-1965),* Cluj-Napoca: CRDE, 2003; Lucian Nastasă, Levente Salat (ed): *Maghiarii din România şi etica minoritară (1920-1940),* Cluj-Napoca: CRDE, 2003; Andreea Andreescu, Lucian Nastasă, Andrea Varga (ed): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956–1968),* Cluj-Napoca: CRDE, 2003; Monica Robotin, Levente Salat (ed): *A New Balance: Democracy and Minorities in Post-Communist Europe,* Budapest: LGI/OSI 2003.

[13] Printre participanţi găsim pe: Mircea Dinescu, Ioan Alexandru, Dan Petrescu, Smaranda Enache, Gabriel Liiceanu, Sorin Antohi, Gabriela Adameşteanu, Domokos Géza, Cs. Gyimesi Éva, Kányádi Sándor, Demény Lajos, Pálfalvi Attila, Tabajdi Csaba, Csóori Sándor, Cseres Tibor, Bodor Pál, Pomogáts Bela, Köteles Pál.

[14] Vezi în legătură cu asta István Horváth: *Op. cit.,* p. 26-27, respectiv Gabriel Andreescu: *Op. cit.,* p. 36-38. Este important de notat aici că aprecierea de mai sus referitoare la caracterul singular al evenimentelor de la Tg. Mureş se referă la impactul politic al conflictului. Privind o abordare mai nuanţată a evoluţiei conflictelor interetnice din România post-comunistă a se vedea capitolul „Documente privind conflictele intracomunitare desfăşurate în perioada 1990-1995" din: Ioaneta Vintileanu–Gábor Ádám (eds): *Poliţia şi comunităţile multiculturale din România,* Cluj-Napoca: CRDE, 2003.

relor de natură diferită – de concepţie, de ordin material şi a celor care se manifestă în legătură cu resursele umane ce pot fi mobilizate.

Unul dintre ultimele capitole memorabile ale dialogului intelectualilor se leagă de numele lui Tamás Gáspár Miklós, filosof originar din Transilvania, stabilit în Ungaria, unde a devenit în scurt timp o personalitate publică respectată, care în februarie 2001 a adresat o scrisoare „prietenilor români", în prestigiosul săptămânal bucureştean *Dilema,* în care aminteşte tot ceea ce, în opinia sa, baricadează încă drumul apropierii româno-maghiare. Scrisoarea a provocat o reacţie spectaculoasă din partea elitei intelectuale româneşti contemporane, dovadă grăitoare a prăpastiei care se întinde între punctele de vedere româneşti şi maghiare.[15]

De ce anume ar fi nevoie

Deşi prezentarea de mai sus nu s-a alcătuit cu pretenţia exhaustivităţii, cele enumerate pot fi socotite, poate, drept dovezi suficiente pentru a susţine că iniţiativele din anii 1990–2002 nici pe departe nu au fost destule pentru atacarea prejudecăţilor care împovărează încă relaţia româno-maghiară. Se poate constata că până acum nu a avut loc nici o iniţiativă care să fi reuşit să susţină timp mai îndelungat cadrele dialogului şi să procedeze mult mai metodic la lichidarea bazată pe dialog a dezacordurilor. După euforia de la început, în a doua jumătate, respectiv în ultima treime a anilor '90 evenimentele vizând apropierea au devenit mai rare, cercul participanţilor s-a restrâns treptat, iar cei perseverenţi păreau să fi ajuns în mod tacit la concluzia că pentru a menţine aparenţa dialogului trebuie să se evite metodic punerea pe ordinea de zi tocmai a problemelor care ar trebui mai cu seamă discutate, în interesul depăşirii antagonismelor.

Dacă încercăm să analizăm, luând în considerare toate acestea, răspunsurile sosite la ancheta iniţiată de Liga Pro Europa şi Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, orizontul lor spiritual şi aspectele de conţinut, putem constata următoarele:

1. Privind fenomenul în ansamblu, este frapant în primul rând dezechilibrul distribuţiei răspunsurilor: între cei care au a acceptat invitaţia de a participa la anchetă este disproporţionat de mic numărul românilor care au răspuns, clară fiind preponderenţa opiniilor formulate din partea maghiarilor. În pofida acestui fapt, regretabil este de menţionat că în timp ce din partea instituţiilor de rang înalt ale statului român şi maghiar deopotrivă au sosit răspunsuri meritorii, conducerea la vârf a organizaţiei care reprezintă

[15] La scrisoare au răspuns, printre alţii, Andrei Pleşu, Theodor Baconski, Pavel Câmpeanu, Zigu Ornea, Mircea Iorgulescu, Andrei Cornea, Victor Neumann, cu puţine excepţii respingând cvasiunanim evaluarea lui Tamás Gáspár Miklós.

interesele politice ale maghiarimii din România nu a avut nimic de spus pe această temă.

2. Privind orizontul spiritual al răspunsurilor se conturează următorul tablou:

2.1. Răspunsurile româneşti, cu puţine excepţii, se caracterizează prin buna intenţie politicoasă, deşi întrucâtva distantă; atmosfera luărilor de poziţie este aceea a unui optimism particular, reţinut, dar al cărui mesaj pare a fi: „ştim că timpul lucrează pentru noi";

2.2. În majoritatea luărilor de poziţie ale respondenţilor din Ungaria este considerabil mai multă obiectivitate, de obicei întrebările nu sunt eludate, dar rezultatul este că răspunsurile sunt mai pesimiste şi în multe detalii mărunte se întrevăd prejudecăţile specific maghiare care grevează asupra relaţiei româno-maghiare; sunt mai multe luări de poziţie maghiare asupra cărora îşi pune pecetea cunoaşterea superficială a situaţiei din România, drept care o considerabilă parte a propunerilor, de bună credinţă în fond, sunt practic imposibil de aplicat;

2.3. Pe o parte a punctelor de vedere maghiare din România îşi pune pecetea în mod perceptibil lipsa de speranţă şi, în consecinţă, răspunsurile au uneori un ton mai radical, judecând destul de unilateral condiţiile îmbunătăţirii relaţiei româno–maghiare.

3. Analiza care se concentrează pe aspectele de conţinut ale răspunsurilor s-a făcut printr-o grupare în jurul a patru întrebări: (1) ce argumente se pot aduce în sprijinul necesităţii iniţiativelor care vizează creşterea dinamicii relaţiilor româno-maghiare?; (2) ce circumstanţe, respectiv condiţii împiedică în momentul de faţă sporirea intensităţii relaţiilor româno–maghiare?; (3) prin ce iniţiative s-ar putea înfăptui dinamizarea relaţiilor bilaterale?; (4) ce părere au respondenţii despre aplicabilitatea modelului franco-german de reconciliere, în contextul relaţiei româno-maghiare?

3.1. Pentru dinamizarea relaţiilor, respondenţii au adus următoare argumente:

– argumentul geopolitic, respectiv interesele ambelor părţi legate de integrarea euroatlantică (Dan Berindei, Gál Kinga, Mircea Geoană, Márton Árpád, Anton Niculescu, Ioan-Aurel Pop, Rais Wallner István, Somai József);

– argumentul geografic, pe de o parte faptul vecinătăţii, iar pe de altă parte coincidenţa parţială a teritoriului populat de cele două comunităţi (Gál Kinga, Kántor Lajos, Lendvai L. Ferenc, Ioan-Aurel Pop, Somai József, Szabad György);

– faptul că între hotarele României trăieşte maghiarimea care numără 1,5 milioane de suflete, iar rezolvarea satisfăcătoare a situaţiei care derivă de aici este interesul comun al fiecărei părţi vizate (Gabriel Andreescu, Haller István, Németh Zsolt, Ioan-Aurel Pop, Somai József);

– interesele comune legate de securitatea regiunii (Vasile Dâncu, Gál Kinga, Mircea Geoană, Haller István, Tóth Gy. László);

– interesele economice comune (Vasile Dâncu, Enyedi György, Mircea Geoană, Márton Árpád, Anton Niculescu, Rais Wallner István, Szabó Vilmos);

– trecutul comun, moştenirea culturală care în parte poate fi considerată a fi comună (Bárdi Nándor, Vasile Dâncu, Ioan-Aurel Pop, Tóth Gy. László);

– comunitatea intereselor privind protecţia mediului şi dezvoltarea infrastructurală a regiunii (Márton Árpád, Tóth Gy. László);

– valoarea în sine a multiculturalităţii şi interesele legate de stoparea emigrării (Kelemen Attila, Victor Neumann).

3.2. Dintre circumstanţele, respectiv condiţiile care împiedică apropierea şi îmbunătăţirea relaţiilor, respondenţii au subliniat următoarele:

– injuriile şi frustrările comunitare acumulate înainte de 1918 de partea română, respectiv după aceea de partea maghiară, sindromul Trianon (Bárdi Nándor, Dan Berindei, Vasile Dâncu, Kelemen Attila, Ioan-Aurel Pop);

– naţionalismul ambelor părţi, ignoranţa reciprocă, sentimente de inferioritate şi superioritate de ambele părţi (Enyedi György, Gál Kinga, Jankó Szép Sándor, Kántor Lajos, Kürti László, Lendvai L. Ferenc, Victor Neumann, Anton Niculescu, Somai József, Szabó Tibor, Szabó Vilmos, Szájer József, Tóth Gy. László);

– partide naţionaliste şi „întreprinzători" politici de ambele părţi care au interesul să se menţină caracterul tensionat al relaţiei (Gabriel Andreescu, Vasile Dâncu, Mircea Geoană, Kántor Lajos, Ioan-Aurel Pop, Somai, Szabó Tibor, Tóth Gy. László);

– numărul mic şi relativa insuficienţă a iniţiativelor vizând cunoaşterea reciprocă şi colaborarea efectivă (Dan Berindei, Enyedi György, Gál Kinga, Haller István, Rais Wallner István);

– evenimente istorice apreciate în mod contradictoriu (Jankó Szép Sándor, Lendvai L. Ferenc, Victor Neumann);

– situaţia nerezolvată a maghiarimii din România (Dénes László, Kende Péter, Márton Árpád);

– neîncrederea reciprocă (de exemplu Szabad György), respectiv teama de iredentismul maghiar în partea română (de exemplu Kende Péter);

– dezechilibrul intereselor (Bárdi Nándor, Dan Berindei, Horváth István);

– înclinaţia ambelor părţi de a se claustra în adevăruri presupuse (Demény Péter).

3.3. Ca iniţiativă vizând creşterea intensităţii relaţiilor, respondenţii consideră a fi necesare următoarele:

– O luare în seamă mai prevăzătoare a problemelor care grevează asupra relaţiei, întocmirea unui catalog de probleme (Bárdi Nándor, Haller István);

– Lichidarea concepţiei etnocentrice privind istoria, reproducând imaginea duşmanului, de-o parte[16] sau de ambele părţi (Dénes László, Haller István, Márton Árpád, Victor Neumann, Ványolós A. István, Daniel Vighi);

[16] Unele răspunsuri în legătură cu prejudecăţile indică un punct de vedere unilateral, în sensul că iniţiativele vizând lichidarea lor sunt considerate a fi necesare în corelaţie cu cealaltă parte exclusiv.

– Influenţa exercitată de ambele părţi asupra gândirii publice, dezvoltarea relaţiei bazate pe apropiere, respectiv pe valorile europene şi în interesul reprimării naţionalismelor (Haller István, Ioan-Aurel Pop, Rais Wallner István, Daniel Vighi);

– Extinderea relaţiilor de schimb în diferitele straturi ale societăţii (Demény Péter, Dénes László, Haller István); colaborare mai intensă interguvernamentală şi între instituţiile administraţiei publice locale (de exemplu, Enyedi György); lărgirea sferei schimburilor culturale, în interesul cunoaşterii reciproce mai bune (Mircea Geoană, Jankó Szép Sándor, Kántor Lajos, Kürti László, Szabad György, Tóth Gy. László, Daniel Vighi); colaborarea între diferitele societăţi ştiinţifice şi asociaţii profesionale (Enyedi György, Szájer József, Tóth Gy. László); colaborare în interesul dinamizării pieţei comune a forţei de muncă (Kürti László, Somai József); colaborare în domeniul turismului (Mircea Geoană, Somai József); elaborarea unei strategii bilaterale, pentru eficientizarea protecţiei mediului (de exemplu Tóth Gy. László); organizarea unor manifestări sportive comune (Szabad György); activarea unor forme de colaborare între generaţiile tinere (de exemplu, Enyedi György); valorificarea bilingvismului maghiarimii din România, în eforturile vizând lărgirea formelor de colaborare (Enyedi György); insistenţă pentru forme de colaborare transfrontalieră, care sunt legate de viaţa cotidiană, nu ţin seama de liniile de ruptură etnice şi, în consecinţă, nu le întăresc, respectiv nu le reproduc (Bárdi Nándor, Horváth István);

– Reglementarea satisfăcătoare a situaţiei maghiarimii din România, ceea ce ar putea avea ca rezultat reevaluarea de către minoritate a apartenenţei sale la România, fără să mai aştepte îmbunătăţirea situaţiei sale din partea ţării-mamă, sau prin orientarea spre Budapesta (Bárdi Nándor, Dénes László, Somai József, Rais Wallner István);

– Practica bilingvismului bazat pe reciprocitate, în regiunile din România locuite şi de maghiari, reflectarea acestui principiu în politica de învăţământ şi în activitatea şcolară (Jankó Szép Sándor);

– Politica externă maghiară mai transparentă, care sprijină în mod consecvent integrarea euroatlantică a României (Szabó Vilmos).

3.4. În ce priveşte aplicabilitatea modelului de reconciliere franco-german, punctele de vedere formulate pot fi categorisite după cum urmează: (1) au fost unii care au adus diferite argumente în sensul inconsistenţei, al lipsei de temei a unei paralele între cele două situaţii şi/sau au numit modele alternative, pe care le consideră mai potrivite, mai practice în contextul relaţiei româno-maghiare; (2) alţii au atras atenţia asupra asemănărilor dintre cele două situaţii şi au pledat pentru aplicabilitatea parţială a modelului; şi, în fine (3) cei mai mulţi au pus accentul pe deosebiri şi, în consecinţă, şi-au exprimat îndoielile cu privire la aplicabilitatea modelului; în această categorie mai mulţi au adoptat punctul de vedere că reconcilierea româno-maghiară trebuie să parcurgă un drum particular, care nu poate fi pus în paralel cu

nici un alt drum. În cele de mai jos, prezentăm, pe scurt, în conformitate cu aceste categorii, punctele de vedere exprimate în răspunsuri.[17]

3.4.1. Pentru inconsistenţa paralelei şi modele alternative, respondenţii au argumentat după cum urmează:

– Convieţuirea multiculturală, bazată pe acceptarea reciprocă şi pe colaborare, a francezilor şi germanilor din Elveţia este un model mai potrivit în contextul relaţiei româno-maghiare decât reconcilierea franco-germană (Bárdi Nándor, Lendvai L. Ferenc, Tóth Gy. László);

– Reglementarea relaţiei italiano-austriece şi aranjamentul din Tirolul de Sud este mai probabil să ducă la rezultat şi în contextul relaţiei româno-maghiare (Bárdi Nándor, Németh Zsolt);

– Modelul insulei Åland, produs al relaţiei suedezo-finlandeze, ar putea fi mai curând un exemplu pentru relaţia româno-maghiară (Haller István, Kende Péter, Jankó Szép Sándor);

– Dezvoltarea relaţiei româno-maghiare nu poate fi comparată cu reconcilierea istorică franco-germană, fiindcă ea evoluează conform logicii particulare şi irepetabile a situaţiei; în realitate se poate vorbi de modelul româno-maghiar al reconcilierii (Vasile Dâncu, Szabó Tibor), ori ar fi de dorit ca un astfel de model să fie inventat şi realizat de către cei vizaţi: românii şi maghiarii (Gál Kinga, Németh Zsolt, Szájer József);

– Reconcilierea franco-germană nu poate servi drept model, fiindcă în realitate nu este decât un mit; nu este modelul reconcilierii, ci al eludării, al disimulării problemelor, al soluţiilor de tipul: ”să aruncăm văl peste trecut” (Dénes László, Kürti László);

– Punerea în paralel a celor două modele nu are bază reală, aspiraţia exprimă doar dorinţe (Kántor Lajos), sau nu este altceva decât un truc politic (Anton Niculescu).

3.4.2. Pentru analogia dintre cele două situaţii şi aplicabilitatea modelului franco-german de reconciliere s-au formulat următoarele argumente:

– Interesele geopolitice comune ale celor două părţi, stabilitatea regională ca miză pot fi concepute ca dovadă a analogiei între cele două părţi (Gabriel Andreescu, Gál Kinga, Mircea Geoană);

– Reglementarea relaţiei româno-maghiare poate fi concepută ca o condiţie a lărgirii cu succes spre est a Uniunii Europene şi a stabilizării spaţiului central şi est-european (Mircea Geoană, Victor Neumann, Szabad György, Szabó Vilmos);

– Analogia este întemeiată, deşi procesul de reconciliere se află încă în plină desfăşurare; reconcilierea trebuie să se bazeze pe respectarea cinstită, de ambele părţi, a tratatului bilateral semnat în 1996 (Ioan-Aurel Pop, Dan Berindei).

[17] Este important să menţionăm că aceste categorii nu sunt într-o relaţie prin care se exclud reciproc: unele puncte de vedere, prin complexitatea lor, pot fi exemple pentru toate cele trei categorii.

3.4.3. Deosebirile dintre cele două situaţii şi, în consecinţă, inconsistenţa analogiei au fost susţinute de respondenţi prin următoarele argumente:

– Spre deosebire de relaţiile franco-germane, adevărata criză a relaţiilor româno-maghiare este de ordinul politicii interne, este în corelaţie cu situaţia maghiarimii din România (Gabriel Andreescu, Gál Kinga);

– În timp ce Franţa şi Germania au fost două state influente ale Europei, şi reglementarea relaţiei lor a avut o miză pe măsură, România şi Ungaria sunt două state central şi est-europene, care dispun de prea puţină influenţă şi a căror relaţie nu are importanţă deosebită din punctul de vedere al Europei în ansamblu (Bárdi Nándor, Enyedi György, Kende Péter);

– Modelul franco-german este inaplicabil în contextul româno-maghiar, fiindcă tradiţiile acestui spaţiu, istoria mentalităţilor şi cultura politică sunt diferite (Vasile Dâncu, Dénes László, Rais Wallner István);

– Deosebirile dintre teritoriile care reprezintă obiectul dezbaterii (Alsacia-Lorena şi Transilvania): dimensiunile incomparabile ale minorităţilor care trăiesc în cele două regiuni aflate în discuţie (Márton Árpád, Németh Zsolt, Szájer József), diferenţe între structurile identitare ale regiunilor în cauză (Németh Zsolt, Victor Neumann, Tóth Gy. László);

– Deosebirile dintre durata şi natura celor două conflicte: vrajba franco-germană a lăsat în urmă un trecut mai scurt decât cea româno-maghiară, fondul ei a fost rivalizarea pentru întâietatea în Europa, iar reconcilierea a avut loc în împrejurări care nu pot fi puse în paralel cu evoluţia prezentă a relaţiei româno-maghiare (Gál Kinga, Horváth István, Németh Zsolt, Szabó Tibor, Ványolós A. István);

– În prezentul relaţiei româno-maghiare nu există personaje care s-ar putea compara cu politicienii care au făcut posibilă reconcilierea franco-germană, care au pus interesele Europei mai presus de interesele naţionale (Jankó Szép Sándor).

Concluzie

După aprecierea iniţiatorilor, tabloul care s-a conturat din răspunsuri este deosebit de bogat în învăţăminte. Cu puţină exagerare, s-ar putea spune că în timp ce majoritatea celor ce s-au exprimat în numele părţii maghiare protestează împotriva paralelei, sau cel puţin îşi exprimă opiniile în registrul neîncrederii faţă de posibilităţile care rezidă în model, majoritatea hotărâtoare a respondenţilor din partea română vorbeşte de reconcilierea româno-maghiară ca despre un fapt încheiat. De unde rezultă concluzia împărtăşită aparent de ambele părţi, anume că nu merită să ne ocupăm de problemă, în felul în care au propus iniţiatorii anchetei.

Este bătător la ochi faptul că atât cei care s-au exprimat în numele părţii maghiare, cât şi exponenţii părţii române au scăpat din vedere că istoria reconcilierii franco-germane nu se încheie în 22 ianuarie 1963, prin semnarea tratatului de colaborare franco-german. Dimpotrivă, munca propriu-zisă

abia după aceea a început, şi cu mai mică intensitate, dar durează şi azi, după patru decenii. Iar perioada de cele patru decenii care au trecut a însemnat o colaborare interguvernamentală deosebit de serioasă, mobilizarea unor resurse însemnate de către ambele părţi şi a avut drept rezultat formarea unor generaţii întregi de tineri care s-au succedat în ceea ce priveşte dezvoltarea concepţiei lor despre relaţiile franco-germane.

În aprecierea iniţiatorilor acestui volum şi ai anchetei care l-a precedat, pe lângă vederile importante cuprinse în enumerarea de mai sus, nu este nevoie de o dovadă mai convingătoare a imensei necesităţi ca, în contextul relaţiei româno-maghiare, cineva să-şi asume munca pe care, în istoria reconcilierii franco-germane, o desfăşoară Oficiului Franco-German pentru Tineret (OFAJ/DFJW) de mai bine de patru decenii.

Iniţiativa noastră doreşte să servească această cauză. Nu putem decât să sperăm că demersul va avea ecou şi că această cauză îşi va găsi susţinători destul de influenţi, încă înainte ca problema nerezolvării relaţiei româno-maghiare să fie scoasă de pe ordinea de zi prin emigrarea în masă a minorităţii maghiare din România.

Levente SALAT

Cluj, septembrie 2004

A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOK ALAKULÁSÁNAK KILÁTÁSAI ÉS A FRANCIA–NÉMET MEGBÉKÉLÉSI MODELL

A román–magyar kapcsolatok kilátásaira, várható alakulására vonatkozó kérdést több szempontból föl lehet vetni. Meg lehet vizsgálni a problémát a két ország *belpolitikai* viszonyaira gyakorolt hatás szempontjából, különös tekintettel arra, hogy a közös múlt még feldolgozatlan kérdései és az ezzel kapcsolatos előítéletek milyen veszélyt jelentenek a demokrácia konszolidációjának folyamatára nézvést, milyen esély van arra, hogy ezeket a vitás kérdéseket egyes politikai erők önös célok érdekében kiaknázhassák. Lehet foglalkozni a kérdéssel a *regionális biztonságra* gyakorolt hatás oldaláról, megvizsgálván a két ország viszonyának alakulását az 1989-es fordulatot követően, valamint azt, hogy ennek a viszonynak az alakulásában milyen szerepet játszott a geopolitika, mekkora befolyásuk volt a különböző nemzetközi szervezeteknek. És végül föl lehet vetni a kérdést a középre szorult, ez idő szerint még másfél millió lelket számláló, ám rohamosan fogyatkozó *romániai magyarság* nézőpontjából, és – ezzel szoros összefüggésben – a romániai társadalom többkultúrájúságának a fenntarthatósága felől közelítve meg a problémát.

Indoklás

Az a kezdeményezés, amely e kötetben közreadott állásfoglalásokat létrehívta, ez utóbbi megközelítéshez áll a legközelebb: a romániai társadalom kulturális gazdagsága és a romániai magyarság nem túl bíztató kisebbségpolitikai kilátásai iránti elkötelezettség és aktivizmus áll a jellegzetesen civil társadalmi kezdeményezés hátterében. Ami nem jelenti természetesen, hogy a kezdeményezők számára közömbös volna a fölvetett kérdésnek a belső demokrácia kilátásaira, illetve a regionális biztonságra gyakorolt hatása. Ellenkezőleg, a kezdeményezés egyik cáfolatra váró, ám lehetőségként eleve ki nem zárható hipotézise, hogy a román–magyar államközi kapcsolatok megnyugtató révbejutásának – és ezzel egy időben a két ország demokratikus konszolidációjának és a regionális biztonság megerősödésének – voltaképpen *feltétele* a romániai magyarság elszivárgása, politikai tényezőként való fokozatos felszámolódása. A Pro Európa Liga és az Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontjának közös szervezésében sorra került ankét többek között annak próbált utánajárni, hogy a román–magyar államközi kapcsolatok alakulásának vannak-e olyan szellemi tartalékai, amelyek képesek lehetnének életképes alternatívát kínálni a nemzetállami logikák rivalizálásához képest,

amelynek hangsúlyos érvényesülése ez idő szerint meglehetősen markánsan vetíti előre ezt a fajta „megoldást".

A két civil szervezet úgy látja, hogy az elmúlt 80 esztendő során Románia társadalma etnikai, nyelvi és kulturális szempontból erőteljes homogenizációs folyamaton ment át, amelynek következtében a kisebbségek hivatalos részaránya a lakosság egészéhez viszonyítva közel egyharmadára csökkent: míg 1930-ban 30% körül volt, 2002-re 10%-ra esett vissza. Ennek a folyamatnak az okai természetesen összetettek: szerepe volt benne a zsidóüldözésnek és a Holokausztnak, a második világháború lezárultát követően a németséget sújtó kollektív bűnösség ideológiájának, és végül a romániai kommunizmus nacionalizmussal ötvözött évtizedei alatt az állampolitika rangjára emelt kisebbségellenes és homogenizációs politikáknak. Minekutána a romániai zsidó közösség valamikor az 1960-as, 1970-es évek fordulóján, a német kisebbség pedig a '70–'80-as évtizedek során bekövetkezett masszív kivándorlási hullám nyomán gyakorlatilag szimbolikus méretűvé zsugorodott, a jelek szerint a romániai magyarságon a sor: 2002-ben a tíz évvel korábbi állapotokhoz képest több mint 200.000 lélekkel számlált kevesebbet, a demográfiai trendek és a szakemberek által mért migrációs hajlandóság pedig a romániai magyarok lélekszámának további látványos zuhanását vetítik előre.

Kétségtelen, hogy a romániai magyarság drámai fogyatkozásához fokozott mértékben járul hozzá Magyarország elszívó hatása. Az anyaország és Románia közötti fáziskülönbség mellett – ami azt eredményezte rövid távon, hogy sok romániai magyar ma úgy gondolja: Magyarországon ugyanannyi munkával a romániainál jóval magasabb életszínvonalat lehet elérni, a jobban szervezett társadalom, a hatékonyabb államapparátus és a magasabb színvonalú szociális szolgáltatások viszonyai közepette pedig jobb az életminőség – sajátos fejlemény, hogy az anyaország elszívó hatásának újabban maguk az európai folyamatok adnak újult lendületet. Azt követően, hogy Magyarország, az Európai Unió tagállamaként része lett a munkaerő szabad áramlását lehetővé tevő térségnek, számolni kell azzal, hogy egyes tevékenységi területeken a nyugatabbra vándorló magyar munkaerő űröket hagy maga után, amelyeket a szomszédos országokban élő magyar nemzetrészekből a legkézenfekvőbb felölteni. Ennek a jelei máris, kevéssel Magyarország uniós felzárkózását követően mutatkoznak, és úgy tűnik, hogy a migrációs hajlandóság fentebb jellemzett trendjei által kialakított közhangulatban senkit nem zavar, hogy a magyar államapparátus alacsonyabb szintjein az önmagát hallgatólagosan legitimáló, a határon túli magyarok bevándorlását szorgalmazó gyakorlat nehezen feloldható ellentmondásban van Magyarország nemzet- és szomszédságpolitikai elveivel, amelyek szerint az anyaországnak érdeke támogatni a szomszéd országokba szakadt nemzetrészeket, szülőföldjükön való megmaradásuk és boldogulásuk érdekében.[18]

[18] Fontos itt megjegyezni, hogy a romániai magyar kisebbség egy jelentős részének ez a markáns Magyarország fele való orientációja megváltozhat, amennyiben Románia gazdasági fejlődésében pozitív trendek kezdenek kibontakozni.

Noha megbízható eszközökkel nehezen mérhető, a romániai magyarok kivándorlási stratégiáira komoly befolyást gyakorol az utóbbi időben az a körülmény is, hogy úgy tűnik, a kisebbségi jogharc parlamentáris eszközökkel folytatott küzdelme – rövid távon legalábbis – nem kecsegtet azoknak a céloknak a elérésével, amelyeket a romániai magyarság politikai érdekképviselete a közösség hosszútávú fennmaradásához elengedhetetlenként tűzött maga elé: a romániai magyar közösség államalkotó, társnemzeti jellegének a tükröződése az alkotmányban, az etnikai alapú területi autonómia a Székelyföldön, a kulturális autonómia a magyarság azon része számára, amely nem él tömbszerű közösségekben, és az önálló, államilag finanszírozott magyar nyelvű egyetem.

Aligha férhet kétség ahhoz, hogy ezeknek a kivándorlási kedvet fokozó trendeknek az ellensúlyozásához igen magas szintű politikai akarat, befolyásos szereplők összehangolt erőfeszítése volna elengedhetetlen. Ahhoz, hogy egy ilyen szintű koordinációra sor kerülhessen, arra volna mindenekelőtt szükség, hogy a román fél nevében eljárók ne tekinthessék visszatérően potenciális veszélyforrásnak a romániai magyarságot, és ennek megfelelően ne utasíthassák el az általa megfogalmazott, jogos követeléseket azon a címen, hogy azok a román állam érdekeivel összeegyeztethetetlenek. Mindez pedig nem kevesebbet feltételezne, mint hogy valakik valahol, a megfelelő helyen, módszeresebben látnak hozzá a viszonyt mindkét oldalon terhelő előítéletek felszámolásához, és azoknak a makacsul újratermelődő körülményeknek az ellensúlyozásához, amelyek újabb és újabb generációkat kényszerítenek arra mindkét országban, a jelek szerint 1989 után is, hogy történelem uralkodó szemlélete által rájuk erőltetett fogalmakban fedezzék fel a maguk számára, újra és újra, a román–magyar viszony „megoldhatatlanságát". Például úgy, ahogy erre az Office Franco-Allemand pour la Jeunesse/Deutsch-Französisches Jugendwerk (OFAJ/DFJW)[19] által szervezett programok keretében tesznek visszatérően, immár negyedik évtizede, kísérletet.

Ami eddig történt

Bármennyire is paradoxonnak tűnik, a fentiek alapján számolni kell azzal, hogy Magyarország és Romániai nemzetpolitikai érdekei a történelem során első ízben látszanak megegyezni: az anyaország képzett, magyarul beszélő munkaerő-szükséglete egyfelől, és az a körülmény másfelől, hogy a számottevő politikai erőt képviselő romániai magyarság politikai célkitűzései nem egyeztethetők össze – rövid távon legalábbis – a román állam nemzetépítő stratégiáival, azt a minden érintett fél számára előnyösnek látszó alternatívát látszanak erősíteni, hogy a megoldás a romániai magyarság fokozatos, ám a lényeget tekintve tömeges áttelepedése Magyarországra. Ebben a válto-

[19] Lásd ezzel kapcsolatban Monica Robotin és Szávics Petra tanulmányát jelen kötetben.

zatban mindkét országnak saját előnyére sikerül érvényesítenie a nemzetállami logikát: Magyarországnak sikerül fenntartania a nemzetállami jelleg által megkívánt homogenitást a negatív demográfiai trendek viszonyai közepette is, Romániának pedig sikerül újabb fontos lépést tennie a politikai mobilizációval együtt járó kulturális megosztottság nehezen adminisztrálható következményitől való szabadulás – és ezzel együtt a fokozottabb etnikai, nyelvi és kulturális homogenitás – irányába.

A romániai társadalom kulturális gazdagságának fenntarthatósága és a romániai magyar kisebbség megmaradása mellett elkötelezett civil kezdeményezés szempontjából jogosnak látszanak tehát a következő kérdések: Valóban számolni kell-e azzal, hogy a román–magyar történelmi megbékélésről mindaddig nem lehet beszélni, amíg romániai magyar közösség befolyásos politikai erőt képvisel Romániában? El lehet-e képzelni a román–magyar viszony rendeződésének olyan változatát, amely nem követeli meg feltételként, illetve nem eredményezi következményként a romániai magyar kisebbség felszámolódását?

Mielőtt rátérnénk annak értékelésére, hogy milyen válaszok szálazhatók ki a fenti kérdésekre az ankétra beérkezett állásfoglalásokból, szükségesnek látszik röviden áttekinteni, mi történt 1989 óta a román–magyar viszony történetében. Rövid összefoglalónkat négy szereplő-kategória köré csoportosítva tagoljuk: az államközi viszony fontosabb eseményeire, a szélesebben értelmezett politikum, illetve a különböző politikai aktorok reakcióira, a civil társadalom kezdeményezéseire, valamint az értelmiségi dialógus emlékezetesebb mozzanataira összpontosítva.

Noha minden bizonnyal hiba volna alábecsülni az eddigi kezdeményezések és a különböző aktorok erőfeszítéseinek az érdemeit, egészében véve megállapítható, hogy mindaz, ami a román–magyar viszonyt terhelő előítéletek felszámolása érdekében az eddigiekben történt messze elmarad – mind a koncepció távlatossága, mind a kezdeményezések eredményessége szempontjából – a szükségletek mögött. A viszony alakulásának egyes mozzanatai pedig beszédes bizonyítékként fogható fel arra nézve, hogy az előítéletek és a kölcsönös gyanakvás milyen dimenzióival kell még mindig számolni.

Az államközi viszony alakulásának legkiemelkedőbb eseményei az alapszerződés 1996-ban, Temesvárott sorra kerített aláírása és a státus-törvény körül kialakult polémia, illetve annak lecsengése a 2001 decemberében megkötött Orbán-Năstase egyezményt követően.[20] Noha nem tekinthető szigorú értelemben vett államközi eseménynek, fontos szerepe volt a román–magyar államközi viszony normalizálásában az RMDSZ kormánykoalíciós szereplé-

[20] Fontos itt megjegyezni, hogy az államközi viszony alakulására jelentős befolyással volt a két ország nemzetvédelmi és belügyekben illetékes minisztériumai közötti, röviddel az 1989-es eseményeket követően kibontakozott együttműködés is, amely többek között a határ-ellenőrzés normalizálódását, új határátkelő-helyek megnyitását, illetve a két hadsereg több közös akcióját eredményezte, gyakran a hivatalos kapcsolatokat jellemző hangulattal gyökeresen ellenkező szellemben.

sének az 1996-2000 közötti mandátum idején, illetve Románia NATO-taggá való válásának 2003-ban: mindkét esemény azoknak a pozícióit gyöngítette Romániában, akik 1989 óta kitartóan azon igyekeztek – időnként nem teljesen eredménytelenül –, hogy politikai tőkét kovácsoljanak a mondvacsinált „magyar veszélyből".[21]

Az alapszerződés előkészítésének eseményeire már csak azért is érdemes kitérni röviden, mert Ion Iliescu, román államelnök 1995 augusztusában, az 1992 óta húzódó tárgyalássorozat egyik holtpontján, éppen a francia–német megbékélési modellre hivatkozva próbálta újólag napirendre tűzni a román–magyar viszály rendezésének kérdését. Amit arra a bukaresti Nemzetközi Kutatások Központjának (Centrul de Studii Internaţionale) elemzői rámutattak, az államelnök értelmezése, és az a mód, ahogyan azt megpróbálta érvényesíteni a román–magyar közeledés kontextusában, gyökeresen ellenkezett a francia–német viszonyt meghatározó dokumentumok szellemiségével, jelesül Robert Schuman, francia külügyminiszter 1950 május 9-én közreadott Nyilatkozatával, amelyet az Európai Közösséghez elvezető egyik alapdokumentumként tartanak számon[22]. Miközben Schuman a történelemmel való megbékélés szellemében foglalt állást a közös jövő kérdéseiben, addig Ion Iliescu egy élesen magyarellenes rendezvény – az 1940-es Bécsi Döntés 55. évfordulójának szentelt történelmi megemlékezés – keretei között fogalmazta meg felhívását a megbékélésre, és a romániai magyar kisebbség kérdésének szigorúan román belügyként való elfogadását jelölte meg annak román oldalról támasztott feltételeként.[23] Az 1996 szeptemberében aláírt és a Román Parlament által röviddel azt követően ratifikált alapszerződés ehhez képest lényeges előrelépésnek számít. A szerződés szövege első ízben rögzíti, hogy a kisebbségi kérdést a felek nem tekintik az állami szuverenitás hatáskörébe tartozónak, hanem az államközi együttműködés egyik aspektusaként fogják fel azt. A szerződés igen részletesen foglalkozik a kisebbségek jogaival és védelmével, gyakorlatilag teljes mértékben tartalmazván mindannak az elvi keretét és lehetőségét, amit az 1963-as francia–német szerződés előirányzott, és amit az Office Franco-Allemand pour la Jeunesse/Deutsch-

[21] Megközelítésünk azokra az eseményekre szorítkozik, amelyek az anyaország–kisebbség–többségi nemzet hármas viszonyrendszer szempontjából és azon belül bírnak megkülönböztetett jelentőséggel, illetve a felek valamelyikének a kezdeményezésére jöttek létre. Ez nem jelenti természetesen, hogy az elemzés kisebbíteni próbálná a román-magyar viszony alakulására az Európa Tanács, az EBESZ Kisebbségi Főbiztosa vagy más nemzetközi szervezetek által gyakorolt befolyás jelentőségét. Ezek szerepéről lásd István Horváth: *Facilitating Conflict Transformation. Implementation of the Recommendations of the OSCE High Commissioner on National Minorities to Romania, 1993-2001,* Hamburg: CORE Working Paper 8, 2002.

[22] Lásd ezzel kapcsolatban Monica Robotin és Szávics Petra tanulmányát jelen kötetben.

[23] A Nemzetközi Kutatások Intézete álláspontjának további részleteit tekintve lásd: Gabriel Andreescu: *Ruleta. Românii şi maghiarii, 1990-2000,* Iaşi: Polirom, 2001, 180-188.

Französisches Jugendwerk (OFAJ/DFJW) az azóta eltelt 40 esztendő alatt megvalósított.[24]

A magyar státus-, illetve kedvezménytörvény és a körülötte kialakult polémia különös fejezete a román–magyar viszony közelmúlt-történetének. Ezt az eredetében bonyolult, a magyar bel-, illetve nemzetpolitika történetében sajátságos helyet elfoglaló eseményt egyetlen vonatkozására leszűkítve azt mondhatnánk, hogy abban a magyar félnek a fordulat utáni első évtized kisebbségpolitikai hozadékával kapcsolatos elégedetlensége, és az alapszerződésben rögzítettek kivitelezhetetlenségével összefüggésbe hozható bizalmatlansága nyilvánult meg. Mindennek gazdasági teljesítménye és integrációs sikerei okán regionálisan megerősödött országként, hosszú idő óta első alkalommal a kezdeményező pozíciójából, egyoldalú politikai lépések révén adott hangot Magyarország.[25] A román fél reakciója pedig ehhez mérhető volt. Egy látványos apparátust mozgósító, Adrian Năstase miniszterelnök irányítása alatt megjelentetett angol nyelvű publikációban például az olvasható, hogy a 2001 decemberében tető alá hozott, Orbán és Năstase miniszterelnökök által aláírt *Egyetértési Nyilatkozat* visszahozta „az autentikus, kétoldalú dialógus útjára" a kedvezménytörvény elfogadásának egyoldalú gesztusa által elakasztott – az eredetiben a „dérapage" kifejezés szerepel –, addig el az alapszerződés szellemiségére alapozott kétoldalú viszonyt.[26]

A román–magyar állam-, illetve kormányközi viszony azóta látványosan, évtizedekre visszamenően rendhagyónak számító módon jónak mondható. Hogy azért nincs minden rendben, és a mélyben a látszatok ellenére komoly szemléleti ellentétek feszülnek, azt éppen Adrian Năstase legutóbbi, Orbán Viktorhoz intézett nyílt levele bizonyítja, amelyben Románia miniszterelnöke a magyar politikai ellenzék vezetőjének a szemére veti, meglehetősen éles hangnemben, a romániai magyar kisebbség helyzetére vonatkozóan tett korábbi kijelentéseit.[27]

[24] A két szerződés szövege a Függelékben olvasható. A román-magyar alapszerződés jelentőségéről lásd Cornerliu-Liviu Popescu: „Protecţia minorităţilor naţionale prin tratatele de bază ale României cu vecinii săi", in: *Studii Internaţionale,* 1998/4, 46-54. Lásd még ezzel kapcsolatban Arie Bloed–Pieter van Dijk (ed): *Protection of Minority Rights Through Bilateral Treaties. The Case of Central and Eastern Europe,* The Hague–Boston–London: Kluwer Law International, 1999.

[25] Lásd erről Bárdi Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete,* Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 2004, 147-208.

[26] Adrian Năstase–Raluca Miga-Beşteliu–Bogdan Aurescu–Irina Donciu: *Protecting Minorities in the Future Europe. Between Political Interest and International Law,* Bucureşti: Monitorul Oficial, 2002, 198.

[27] A levélben többek között a következők olvashatók: „Nem szeretném azt a látszatot kelteni, hogy Romániának csak érdemei lennének, miközben mások hiányosságok miatt marasztalhatók el, de csalódottsággal tapasztalom az ön Tusnád-i üzenetének konfrontatív, nacionalista hangvételét, miközben ma Romániában az emberek, etnikumtól függetlenül, békésen és nyíltan folytatnak párbeszédet, európai módon gondolkodnak. Mélységesen elszomorít, hogy tapasztalnom kell az

A nagypolitikai eseményei mellett számos olyan kezdeményezésre, alkalmi vagy több-kevesebb rendszerességgel megszervezett rendezvényre is sor került, amelyek közvetve vagy közvetlenül a román politikai élet befolyásos szereplőinek a szemléletét próbálták befolyásolni a román–magyar viszony normalizálódásának érdekében. Megkülönböztetett szerepe volt ezek között a *Project on Ethnic Relations* amerikai alapítvány kezdeményezéseinek, amely 1993-mal kezdődően több alkalommal szervezett tematikus találkozókat a román politikai elit és a romániai magyar kisebbség meghatározó képviselőinek a részvételével. Külön említést érdemel ezek közül az 1993 júliusában sorra kerített Neptun-i találkozó, amelynek keretében a két fél néhány jelentősebb képviselője a szervezők kezdeményezésére soron kívüli, mandátum nélküli tanácskozás keretében tett kísérletet az álláspontok közelítésére. Noha az eseménynek fontos üzenet-értéke volt az előítéletektől terhes romániai nyilvánosság számára, a résztvevők mindkét részről elszigetelődtek politikai szervezeteiken belül, magyar részről pedig az elvtelen kompromisszum fogalma kötődik azóta is a Neptun-i eseményhez a kisebbségi

ön diskurzusának a radikalizmusát, azt, hogy kétségbe vonja az etnikumközi harmóniát és normalitást Romániában. Nem várom el, Orbán úr, hogy Romániának minden áron dicséretben legyen része, de nem is tudom megengedni, hogy az eddigi erőfeszítéseinket bárki is kétségbe vonja, mi több, azt állítsa, hogy azokról nem lehet beszélni, és hogy nincs demokrácia Romániában. (…) Megengedhetetlen, hogy a romániai magyar kisebbség, vagy bármelyik más kisebbség az anyaország belpolitikai vitáinak a tárgya legyen, bizonyos politikusi ambíciók kiélése érdekében. Nem tekinthető normálisnak, hogy bárki egy szomszédos ország etnikumközi viszonyaival kapcsolatos alaptalan állításokhoz folyamodjék, akkor sem, ha az látszólag politikai tőkét eredményez. Előbb vagy utóbb az emberek rá fognak jönni a hasonló fölvetések alaptalanságára, föl fogják fedezni azok visszásságát. Ne feledkezzünk meg arról, hogy Európa elutasította a Magyarország határain túl élő magyarokkal kapcsolatos törvény első változatát, éppen annak nacionalista visszásságai miatt, amelyek speciális, a többségtől megkülönböztető jogállást próbáltak biztosítani a kisebbségeknek." Forrás: a Román Kormány honlapja, *Discursuri, declaraţii, mesaje, interviuri, luări de poziţie;* Emitent: Guvernul României – Purtătorul de Cuvânt al Guvernului, la data de 29.07.2004, a következő címen: *http://www.gov.ro/presa/afis-doc.php?idpresa=29922&idrubricapresa=2&idrubricaprimm=&idtema=&tip=2&pag=1&dr=*

Nincs tudomásunk arról, hogy a román miniszterelnök nyílt levelére hivatalos válasz érkezett volna. A FIDESZ honlapján a következő, 2004. július 29-i keltezésű MTI hír olvasható ezzel kapcsolatban: „Németh Zsolt, a Fidesz-frakció külügyi kabinetjének vezetője csütörtökön szokatlannak nevezte, hogy Adrian Năstase román miniszterelnök azelőtt nyilvánosságra hozta az Orbán Viktornak írt levelét, hogy azt a címzett megkapta volna: „szokatlan a román miniszterelnöknek, a diplomáciai etikett alapvető szabályait nélkülöző azon eljárása, hogy előbb tesz közzé egy levelet, mint azt a címzett megkapja" – mondta. Németh Zsolt csütörtök esti nyilatkozatában hangsúlyozta: szerinte a román miniszterelnök tévesen vádolja a beszéd kapcsán Orbán Viktort belpolitikai kampányolással. „A Fidesz kormányon és ellenzékben egyaránt azokat a nézeteket képviselte, amelyeket Orbán Viktor Tusnádfürdőn kifejtett" – szögezte le. Mint mondta, ezzel szemben a

közgondolkodásban. Az álláspontok közelítésének a nehézségeit domborította ki az Atlanta-i tanácskozás is, amelyre 1995 februárjában, a Carter Center keretében került sor, a román és a romániai magyar politikai elit magas szintű képviselőinek a részvételével. A tanácskozás, amelyen Jimmy Carter volt amerikai elnök próbált közvetíteni, eredménytelenül zárult, és sarkosan kidomborította az érdekek összebékíthetetlenségét. E két nem túl eredményes kezdeményezés mellett a *Project on Ethnic Relations* több hasznos tanácskozást szervezett különféle témák kapcsán újságírók, szakértők, közigazgatási tisztségviselők részvételével, és bábáskodott olyan választásokat megelőző egyezmények megszületésénél, amelyek a nacionalista retorika kiszorítását célozták a választási kampányokból.

A közszereplők – és általában véve a közgondolkodás – befolyásának a szerepét vállalták magukra olyan romániai civil szervezetek is, mint a bukaresti székhelyű Társadalmi Dialógus Csoport (Grupul pentru Dialog Social – GDS) és a Román Helsinki Bizottság (APADOR-CH), a marosvásárhelyi Pro

román kormányfő eljárása a román választási kampánnyal magyarázható. „Pártjának a romániai önkormányzati választásokon megrendült pozícióit a nacionalizmussal és magyarellenességgel kívánja erősíteni" – tette hozzá. Németh Zsolt a román európai uniós csatlakozási szándék kapcsán felhívta a figyelmet: a koppenhágai kritériumok és a csatlakozás feltételeinek teljesítése nem olyan, mint a régi világban az ötéves tervek teljesítése. „A politikai kritériumoknak folyamatosan eleget kell tenni" – szögezte le. A politikus szerint az utóbbi időben sajnálatos módon beigazolódott, hogy a román választási törvény antidemokratikus és diszkriminatív. Hozzátette, hogy erről hamarosan a velencei bizottság is kifejti álláspontját. Németh Zsolt kitért arra, hogy az autonómia a kisebbségi jogok biztosításának azon európai eszköze, amely nélkül nem lehet teljes Románia demokratikus fejlődése. „Másfél millió ember egybehangzó akaratát nem lehet lesöpörni az asztalról" – szögezte le Németh Zsolt, hozzáfűzve, hogy Románia uniós csatlakozását a Fidesz támogatja és a múltban is támogatta. Forrás: *http://www.szabad-europa.hu/online/menu/hirlap/legfrissebb/nemeth_0729.html* Ugyancsak a FIDESZ honlapján, egy, az üggyel kapcsolatosan hozzá intézett kérdésre a következőket válaszolta Németh Zsolt: „Be kell vallanom férfiasan, én ezt egyszerűen nem értem, nem tudom mire gondolt a román kormányfő. Magyarországon jelenleg nincsen választási kampány, illetve, még ha választási kampány lenne is, azok a politikai szervezetek, amelyek a határon túli magyarok érdekében a belpolitikai színtéren szoktak fellépni, azok ma már többnyire marginális erőkké váltak. Tehát a MIÉP, és ahhoz hasonló erők nem is nagyon tudják a határon túli magyarok ügyével támogatottságukat növelni, éppen ellenkezőleg: az elemzők szerint a határon túli magyarellenes retorika sokkal eredményesebb kampány idején. Ezt láttuk akkor is, amikor 2002-ben a szocialisták a 23 millió román bevándorló veszélyével kampányoltak, vagy mint most is, amikor azt mondják, hogy a kettős állampolgárság tönkreteszi a magyar szociális ellátórendszert. Ezzel szemben az a helyzet, hogy Romániában valóban kampány van, amely Năstase szempontjából különösen fontos, hiszen bejelentette, hogy ő államelnök szeretne lenni, és szemmel láthatóan elővette a nómenklatúra-pártokra jellemző retorikát. Úgy látom, hogy most ennek lehettünk szemtanúi a levél kapcsán." Forrás: *http://www.szabad-europa.hu/online/menu/hirlap/interju/nemeth_0905.html.*

Európa Liga, a kolozsvári *Korunk* Baráti Társaság, az Etnikumközi Dialógusért Egyesület, és az Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja.

A GDS egy 1992 novemberében sorra kerített első, emlékezetes tanácskozást követően több alkalommal visszatért a román–magyar vita különböző aspektusaira, egy sokáig tekintélyesnek számító román nyelvű hetilap (*22*) hasábjain biztosítva a nyilvánosságot a kérdés kiegyensúlyozottnak számító – ám a magyar várakozásokat nem mindig kielégítő – megközelítései számára.

Az APADOR-CH a román magyar viszony alakulásának fontos fordulópontjain alapos, jól dokumentált szakértői elemzésekkel járult hozzá a szereplők szemléletének alakításához.

A Pro Európa Liga talán a legmódszeresebben és a legkitartóbban kezdeményezett a román–magyar viszonyt terhelő előítéletek felszámolása érdekében, konferenciákat, kerekasztal megbeszéléseket, nyári egyetemeket szervezvén és kiadványok egész sorát jelentetvén meg a kérdés különböző aspektusairól. A Liga 1990-1997 között társszervezője volt a Bálványosi (később Tusnádi) Nyári Egyetemnek, amely a román és magyar politikusok közötti párbeszéd sokat ígérő fórumaként indult, az utóbbi években azonban – a magyar erőfitogtatás fokozatos eluralkodását követően – ezt a funkcióját többnyire elvesztette, és a romániai magyarság egyik fontos, hagyományossá való eseményévé vedlett át, amelyen a román részvétel egyre jelentéktelenebb.

A *Korunk* Baráti Társaság az 1990-es évek közepén szociológiai vizsgálatokat kezdeményezett a román–magyar viszony alakulásának egzakt módszerű kutatása érdekében, azzal a céllal, hogy a vizsgálatok eredményei dokumentáltabb talajra tereljék a román–magyar vita szereplőit, és elejét vegyék a megbízható információk hiányát kihasználó nézőpontok eluralkodásának. Az 1994-1996 között háromszor megismételt, országos viszonylatban reprezentatívnak számító mintán elvégzett vizsgálatok erőteljesen kidomborították a románok és a romániai magyarok által támogatott etnopolitikai opciók közötti különbségeket.[28]

A '90-es évek derekán a *Korunk* Baráti Társaság által képviselt törekvést jeleníti meg 2000 óta az Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja is, amely a kérdés különböző vonatkozásait megvilágító több kutatást, és azok eredményeit dokumentáló kiadványsorozatot kezdeményezett.[29]

[28] Lásd ezzel kapcsolatban: Gabriel Bădescu–Mircea Kivu (ed): *Barometrul relaţiilor etnice 1994–2002. O perspectivă asupra climatului interetnic din România,* Cluj-Napoca: CRDE. 2004 (megjelenés alatt).

[29] Publicaţiile editate până acum de către Centru: Lucian Nastasă–Levente Salat (ed): *Relaţiile interetnice în România postcomunistă* – cartea albă a conferinţei *„Modelul românesc al relaţiilor interetnice. Ultimii zece ani, următorii zece ani,* Bucureşti, 7–8 iulie, 2000", Cluj-Napoca: CRDE, 2000; Andreea Andreescu–Lucian Nastasă–Andrea Varga (ed): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Ţiganii din România (1919–1944),* Cluj-Napoca: CRDE, 2001; Viorel Anăstăsoaiei–Daniela Tarnovschi (ed): *Proiecte pentru Romii din România, 1990–2000,*

Az 1989 utáni román–magyar értelmiségi dialógus története kifejezetten látványos, bár eredményeit tekintve meglehetősen szerénynek mondható. A történet az 1990 március 19-20 között Budapesten megrendezett „Magyar-román párbeszéd. Értelmiségiek a történelmi megbékélésért" című tanácskozással indít, amelyen mindkét részről köztiszteletben álló értelmiségiek kötelezték el magukat a kölcsönös közeledés ügye mellett.[30] A történelem furcsa fintora, hogy a tanácskozással egy időben zajlottak a véres, emberáldozatokat követelő Marosvásárhely-i események, amelyek a közép-kelet-európai térség egyetlen erőszakba torkoló, nagyobb méretű etnikumközi konfliktusaként hosszú időre visszavetették a román–magyar közeledés ügyét.[31]

Az értelmiségi dialógus szorgalmazójának és keret-teremtőjének a szerepében találjuk az 1990-es évek közepével kezdődőleg a már említett Korunk Baráti Társaságot, amely román nyelvű, a magyar értelmiségi közgondolkodás termését és fontosabb dokumentumait a románság felé közvetítő antológiákkal (*Cumpăna*) és román–magyar sajtófigyelővel (*Magropress* és *Sajtófókusz)* próbált közvetíteni az egymástól addig el teljességgel elszigetelt román és romániai magyar nyilvánosságok között. A Társaság néhány emlékezetes találkozót is szervezett Kolozsvárott, Bukarestben, illetve több helyszínen Magyarországon, az utóbbiak egyikét a magyar államelnök is megtisztelte jelenlétével.

A román–magyar értelmiségi párbeszéd történetének érdekes fejezete a *Provincia* csoportosulás 2000-2002 közötti tevékenysége, amely röpke három esztendeig színvonalas eszmecserét tett lehetővé egy azonos tartalmú, pár-

Cluj-Napoca: CRDE, 2001; Andreea Andreescu–Lucian Nastasă–Andrea Varga (ed): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945–1955),* Cluj-Napoca: CRDE, 2002; Gabriel Andreescu: *Extremismul de dreapta în România,* Cluj-Napoca: CRDE, 2003; Ioaneta Vintileanu–Gábor Ádám (ed): *Poliţia şi comunităţile multiculturale din România,* Cluj-Napoca: CRDE, 2003; Andreea Andreescu–Lucian Nastasă–Andrea Varga (ed): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Evreii din România (1945-1965),* Cluj-Napoca: CRDE, 2003; Lucian Nastasă–Levente Salat (ed): *Maghiarii din România şi etica minoritară (1920-1940),* Cluj-Napoca: CRDE, 2003; Andreea Andreescu– Lucian Nastasă–Andrea Varga (ed): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956–1968),* Cluj-Napoca: CRDE, 2003; Monica Robotin–Levente Salat (ed): *A New Balance: Democracy and Minorities in Post-Communist Europe,* Budapest: LGI/OSI 2003.

[30] A résztvevők között ott találjuk a következőket: Mircea Dinescu, Ioan Alexandru, Dan Petrescu, Smaranda Enache, Gabriel Liiceanu, Sorin Antohi, Gabriela Adameşteanu, Domokos Géza, Cs. Gyímesi Éva, Kányádi Sándor, Demény Lajos, Pálfalvi Attila, Tabajdi Csaba, Csóori Sándor, Cseres Tibor, Bodor Pál, Pomogáts Béla, Köteles Pál.

[31] Lásd erről István Horváth: *I.m.,* 26-27, illetve Gabriel Andreescu: *I.m.,* 36-38. A vásárhelyi események fent hivatkozott egyedisége a konfliktus politikai jelentőségére utalt. Az etnikai konfliktusok 1990–1995 közötti romániai történetét tekintve lásd Ioaneta Vintileanu–Gábor Ádám (ed): *Poliţia şi comunităţile multiculturale din România,* Cluj-Napoca: CRDE, 2003, első, „Documente privind conflictele intracomunitare desfăşurate în perioada 1990–1995" című fejezetét.

huzamosan megjelentetett, román és magyar nyelvű kiadvány hasábjain. Az, ahogyan ez a kezdeményezés kifulladt, szomorú bizonyítéka azoknak a különböző természetű – egyaránt szemléleti, anyagi és a mozgósítható emberanyag összefüggésében megmutatkozó – korlátoknak, amelyekkel a román–magyar közeledés ügyét szolgáló kezdeményezéseknek az ez idő szerint mozgósítható erőforrások tekintetében számolniuk kell.

Az értelmiségi párbeszéd egyik legutóbbi emlékezetes fejezete Tamás Gáspár Miklós, Erdélyből Magyarországra kitelepedett neves filozófus, megbecsült közéleti személyiség nevéhez fűződik, aki 2001 februárjában, egy Bukarestben megjelenő rangos román hetilapban (*Dilema*) levelet intézett „román barátaihoz", amelyben felemlegette mindazt, ami megítélése szerint a román–magyar közeledés útját ez idő szerint még eltorlaszolja. A levél igen látványos reakciót váltott ki a kortárs román értelmiség színe-java részéről, beszédes bizonyítékaként annak a szakadéknak, amely ez idő szerint a román és magyar nézőpontok között húzódik.[32]

Amire szükség volna

Noha a fenti számvetés közel sem készült a teljesség igényével, a felsoroltak elegendő bizonyítékként foghatók fel talán annak igazolására, hogy azok a kezdeményezések, amelyekre 1990-2002 között sor került, messze nem voltak elegendők a román–magyar viszonyt terhelő előítéletek kikezdéséhez. Megállapítható, hogy mindeddig nem került sor olyan kezdeményezésre, amelynek sikerült volna huzamosabban fenntartania a dialógus kereteit és módszeresebben szert keríteni az ellentétek párbeszédre alapozott felszámolására. A kezdeti eufóriát követően a közeledés ügyét szolgáló események a '90-es évek második felében, utolsó harmadában gyérültek, a résztvevők köre fokozatosan szűkült, azok pedig, akik kitartottak, mintha arra a hallgatólagos következtetésre jutottak volna, hogy a dialógus látszatának a fenntartása érdekében módszeresen *el kell kerülni* azoknak a kérdéseknek a napirendre tűzését, amelyeket a leginkább meg kellene vitatni a szemléleti ellentétek meghaladása érdekében.

Ha mindezek figyelembe vételével próbáljuk elemezni a Pro Európa Liga és az Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja által kezdeményezett anketra beérkezett válaszok jelenségrajzát, szellemi horizontját és tartalmi vonatkozásait, a következőket kell megállapítanunk:

1. A jelenség egészét tekintve szembeötlő mindenekelőtt a beérkezett válaszok eloszlásának kiegyensúlyozatlansága: a felkérést komolyan vevők között aránytalanul kevés a román válaszoló, egyértelmű a magyar oldalról

[32] A levélre többek között Andrei Pleşu, Theodor Baconsky, Pavel Câmpeanu, Zigu Ornea, Mircea Iorgulescu, Andrei Cornea, Victor Neumann válaszoltak, kevés kivétellel szinte egyhangúlag visszautasítva Tamás Gáspár Miklós helyzetértékelését.

megfogalmazott vélemények túlsúlya. E sajnálatos körülmény ellenére figyelemreméltó, hogy miközben mind a román, mind a magyar állam magas rangú intézményei részéről érkezett több, mint érdemlegesnek mondható visszajelzés, addig a romániai magyarság politikai érdekképviseletét ellátó szervezet csúcsvezetésének nem volt mondanivalója a kérdésben.

2. A válaszok szellemi horizontját tekintve a következő kép rajzolódik ki:

2.1. a román válaszokat, kevés kivételtől eltekintve, az udvarias, bár némileg távolságtartó jószándék jellemzi; az állásfoglalások hangulatát sajátos, visszafogott optimizmus lengi be, amelynek azonban mintha az volna az üzenete: „tudjuk, az idő nekünk dolgozik";

2.2. a magyarországi válaszolók állásfoglalásainak nagyobbik részében lényegesen több a tárgyszerűség, a kérdések rendszerint nincsenek megkerülve, ám ebből fakadóan a válaszok egy fokkal borúlátóbbak, és több apró részlet tekintetében mutatkoznak meg a román–magyar viszonyt terhelő sajátosan magyar előítéletek; több magyar állásfoglalásra nyomja rá ugyanakkor a bélyegét a romániai helyzet felszínes ismerete, ami azt eredményezi, hogy az alapvetően jóhiszemű javaslatok egy jelentős hányada gyakorlatilag kivitelezhetetlen;

2.3. a romániai magyar álláspontok egy részére a kilátástalanság nyomja rá érezhetően a bélyegét, aminek következtében ezek a válaszok olykor radikálisabb hangvételűek, a román–magyar viszony javításának a feltételeit pedig meglehetősen egyoldalúan ítélik meg.

3. A beérkezett válaszok tartalmi vonatkozásaira összpontosító elemzést a következő négy kérdéskör köré csoportosítva végeztük el: (1) milyen érvek hozható fel a román–magyar kapcsolatok dinamikájának a fokozását célzó kezdeményezések szükségessége mellett?; (2) milyen adottságok-körülmények akadályozzák ez idő szerint a román–magyar kapcsolatok intenzitásának a fokozását?; (3) milyen kezdeményezésekkel lehetne elérni a kétoldalú kapcsolatok dinamikusabbá tételét?; (4) hogyan vélekednek a válaszadók a német-francia megbékélési modell alkalmazhatóságáról a román–magyar viszony összefüggésében?

3.1. A kapcsolatok dinamikájának a fokozása mellett a következő érveket hozták fel a válaszolók:

– a geopolitikai érv, illetve az euroatlanti integrációhoz fűződő mindkét oldali érdekek (Dan Berindei, Gál Kinga, Mircea Geoană, Márton Árpád, Anton Niculescu, Ioan-Aurel Pop, Rais Wallner István, Somai József);

– a földrajzi érv, egyfelől a szomszédság ténye, másfelől a magyar és román szállásterületetek részleges egybeesése tekintetében (Gál Kinga, Kántor Lajos, Lendvai L. Ferenc, Ioan-Aurel Pop, Somai József, Szabad György);

– az a tény, hogy 1,5 millió lelket számláló magyarság él Románia határai között, és az ebből fakadó, a helyzet minden érintett fél számára megnyugtató rendezésével kapcsolatos közös érdek (Gabriel Andreescu, Haller István, Németh Zsolt, Ioan-Aurel Pop, Somai József);

– a térségbeli biztonsághoz fűződő közös érdekek (Vasile Dâncu, Gál Kinga, Mircea Geoană, Haller István, Tóth Gy. László);

– a közös gazdasági érdekek (Vasile Dâncu, Enyedi György, Mircea Geoană, Márton Árpád, Antonb Niculescu, Rais Wallner István, Szabó Vilmos);

– a közös múlt, a részben közösnek tekinthető kulturális örökség (Bárdi Nándor, Vasile Dâncu, Ioan-Aurel Pop, Tóth Gy. László);

– a környezetvédelemi érdekközösség és a térség infrastrukturális fejlesztéséhez fűződő közös érdekek (Márton Árpád, Tóth Gy. László);

– a multikulturalitás önértéke és a kivándorlás megakadályozásához fűződő érdekek (Kelemen Attila, Victor Neumann).

3.2. A közeledést és a viszony javítását akadályozó körülmények, illetve adottságok közül a következőket emelték ki a válaszadók:

– az 1918 előtt román, illetve azt követően a magyar oldalon felgyűlt közösségi sérelmek és frusztrációk, a Trianon szindróma (Bárdi Nándor, Dan Berindei, Vasile Dâncu, Kelemen Attila, Ioan-Aurel Pop);

– a mindkét oldali nacionalizmus, a kölcsönös ignorancia, kisebbségi és felsőbbrendűségi érzések mindkét oldalon (Enyedi György, Gál Kinga, Jankó Szép Sándor, Kántor Lajos, Kürti László, Lendvai L. Ferenc, Victor Neumann, Anton Niculescu, Somai József, Szabó Tibor, Szabó Vilmos, Szájer József, Tóth Gy. László);

– nacionalista pártok és politikai „vállalkozók", akik a viszony feszült jellegének a fenntartásában érdekeltek mindkét oldalon (Gabriel Andreescu, Vasile Dâncu, Mircea Geoană, Kántor Lajos, Ioan-Aurel Pop, Somai, Szabó Tibor, Tóth Gy. László);

– a közös megismerést, a tényleges együttműködést szorgalmazó kezdeményezések kis száma és viszonylagos eredménytelensége (Dan Berindei, Enyedi György, Gál Kinga, Haller István, Rais Wallner István);

– egymásnak ellentmondó módon megítélt történelmi események (Jankó Szép Sándor, Lendvai L. Ferenc, Victor Neumann);

– a romániai magyarság helyzetének a rendezetlensége (Dénes László, Kende Péter, Márton Árpád);

– a kölcsönös bizalmatlanság (pl. Szabad György), illetve a magyar irrendentizmustól való félelem román oldalon (pl. Kende Péter);

– az érdekek kiegyensúlyozatlansága (Bárdi Nándor, Dan Berindei, Horváth István);

– fokozott hajlam mindkét oldalon a vélt igazságokba való bezárkózásra (Demény Péter).

3.3. A kapcsolatok intenzitásának a növelését szolgáló kezdeményezésként a következőket tartanák szükségesnek a válaszolók:

– a viszonyt terhelő problémák körültekintőbb számbavétele, problémakatalógus elkészítése (Bárdi Nándor, Haller István);

– a történelem etnocentrikus, a kölcsönös ellenségképet reprodukáló szemléletének a felszámolása egyik[33], vagy mindkét oldalon (Dénes László, Haller István, Márton Árpád, Victor Neumann, Ványolós A. István, Daniel Vighi);

– a közgondolkodásra gyakorolt befolyás mindkét oldalon, a közeledés, illetve az európai értékekre alapozott viszony kialakítása és a nacionalizmusok visszaszorítása érdekében (Haller István, Ioan-Aurel Pop, Rais Wallner István, Daniel Vighi);

– a cserekapcsolatok kiterjesztése a társadalom különböző rétegeire (Demény Péter, Dénes László, Haller István); a kormányközi és a helyi közigazgatás intézményei közötti intenzívebb együttműködés (pl. Enyedi György); a kulturális cserék körének kiszélesítése a jobb kölcsönös megismerés érdekében (Mircea Geoană, Jankó Szép Sándor, Kántor Lajos, Kürti László, Szabad György, Tóth Gy. László, Daniel Vighi); a különböző tudományos társaságok, szakértői testületek közötti együttműködés (Enyedi György, Szájer József, Tóth Gy. László); együttműködés a közös munkaerőpiac dinamizálása érdekében (Kürti László, Somai József); együttműködés a turizmus terén (Mircea Geoană, Somai József); kétoldalú stratégia kidolgozása a környezetvédelem hatékonyabbá tétele érdekében (pl. Tóth Gy. László); közös sportrendezvények szervezése (Szabad György); a fiatal generáció közötti együttműködési formák szorgalmazása (pl. Enyedi György); a romániai magyarság kétnyelvűségének a kamatoztatása az együttműködési formák bővítésére irányuló erőfeszítésekben (Enyedi György); olyan, többek között határokon átnyúló együttműködési formák szorgalmazása, amelyek a mindennapi élethez kötődnek, nincsenek tekintettel az etnikai törésvonalakra, és ebből fakadóan nem erősítik, illetve nem reprodukálják azokat (Bárdi Nándor, Horváth István);

– a romániai magyarság helyzetének megnyugtatón rendezése, ami azt eredményezheti, hogy a kisebbség megítélésében felértékelődik a romániaiság, helyzetének jobbrafordulását nem kizárólag az anyaországtól, a Budapest fele való orientálódástól várná (Bárdi Nándor, Dénes László, Somai József, Rais Wallner István);

– a kétnyelvűség reciprocitásra alapozott gyakorlata Románia magyarok által is lakott területein, ennek az elvnek a tükröződése az oktatáspolitikában és az iskolai gyakorlatban (Jankó Szép Sándor);

– átláthatóbb magyar külpolitika, amely következetesen támogatja Románia euroatlanti fölzárkózását (Szabó Vilmos).

3.4. A német-francia megbékélési modell alkalmazhatóságának a kérdésében a megfogalmazott állásfoglalások a következők szerint kategorizálhatók: (1) voltak, akik a párhuzam tarthatatlanságára, alaptalanságára vonatkozóan hoztak fel különböző érveket, és/vagy alternatív modelleket neveztek meg, amelyeket a román–magyar viszony kontextusában találóbbnak, célraveze-

[33] Egyes válaszok az előítéletek kérdésében egyoldalú álláspontra helyezkednek, abban az értelemben, hogy az azok fölszámolására irányuló kezdeményezéseket kizárólag a másik oldal összefüggésében vélik szükségeseknek.

többnek ítélnek meg; (2) voltak, akik a két helyzet közötti hasonlóságokra hívták fel a figyelmet, és ennek megfelelően a modell részleges alkalmazhatósága mellett tették le a voksukat; és végül (3) a legtöbben a különbségekre helyezték a hangsúlyt, és ennek megfelelően kételyeiknek adtak hangot a modell alkalmazhatósága tekintetében; ebben a kategóriában többen helyezkedtek arra az álláspontra, hogy a román–magyar megbékélésnek egy sajátos, semmi mással párhuzamba nem állítható utat kell bejárnia. Az alábbiakban ezek szerint a kategóriák szerint ismertetjük röviden a válaszokban kifejtett álláspontokat [34]:

3.4.1. A párhuzam tarthatatlansága, és alternatív modellek mellett a következőképpen érveltek a válaszadók:

– a franciák és németek több évszázados, egymás elfogadására és kooperációra alapozott együttélése Svájcban alkalmasabb modell a román–magyar viszony összefüggésében, mint a francia–német megbékélés (Bárdi Nándor, Lendvai L. Ferenc, Tóth Gy. László);

– az osztrák–olasz viszony rendezése és az arra alapozott Dél-Tiroli berendezkedés nagyobb valószínűséggel vezetne eredményre a román–magyar reláció kontextusában is (Bárdi Nándor, Németh Zsolt);

– a finn–svéd reláció által kitermelt Åland-szigeti modell szolgálhatna inkább például a román–magyar viszony számára (Haller István, Kende Péter, Jankó Szép Sándor);

– a román–magyar viszony alakulása azért nem hasonlítható a francia–német történelmi megbékéléshez, mert a helyzet sajátos és megismételhetetlen logikája szerint alakul, valójában a megbékélés román–magyar modelljéről lehet beszélni (Vasile Dâncu, Szabó Tibor), illetve kívánatos volna, hogy egy ilyen modellt maguk az érintettek: románok és magyarok hozzanak létre (Gál Kinga, Németh Zsolt, Szájer József);

– a francia–német megbékélés azért nem szolgálhat modellül, mert az valójában nem több egy mítosznál; nem a megbékélés, hanem a problémák megkerülésének, elrejtésének, „a borítsunk fátylat a múltra" típusú megoldásoknak a modellje (Dénes László, Kürti László);

– a két modell párhuzamba állításának nincs realitás-alapja, a törekvés kizárólag vágyakat fejez ki (Kántor Lajos); illetve politikai trükk (Anton Niculescu).

3.4.2. A két helyzet közötti analógia, és ebből következően a francia–német megbékélési modellnek a román–magyar reláció kontextusában való alkalmazhatósága mellett a következő érvek fogalmazódtak meg:

– a két fél közötti geopolitikai érdekközösség, a regionális stabilitás, mint tét, a két helyzet közötti analógia bizonyítékaként fogható fel (Gabriel Andreescu, Gál Kinga, Mircea Geoană);

[34] Fontos megjegyezni, hogy ezek a kategóriák nincsenek egymást kölcsönösen kizáró viszonyban: egyes állásfoglalások, összetettségüknél fogva, akár mindhárom vonatkozásban példaként említhetők.

– román–magyar viszony rendeződése az Európai Unió sikeres keleti bővítésének, és a közép-kelet-európai térség stabilizálásának a feltételeként fogható fel (Mircea Geoană, Victor Neumann, Szabad György, Szabó Vilmos);

– az analógia megalapozott, noha a román–magyar megbékélés folyamata még nem zárult le, ez idő szerint is zajlik; a megbékélésnek az 1996-ban aláírt alapszerződés mindkét oldali, tisztességes betartására kellene alapozódnia (Ioan-Aurel Pop, Dan Berindei).

3.4.3. A két helyzet közötti különbségeket, és ennek megfelelően az analógia tarthatatlanságát a következő érvekkel támasztották alá a válaszokat megfogalmazók:

– ellentétben a francia–német kapcsolatokkal, a román–magyar viszony igazi tétje belpolitikai természetű, a romániai magyarság helyzetével függ össze (Gabriel Andreescu, Gál Kinga);

– míg Franciország és Németország Európa két befolyásos állama volt, és viszonyuk rendeződésének ehhez fogható volt a tétje, Románia és Magyarország két csekély befolyással rendelkező közép-kelet-európai állam, amelyek viszonyának alakulása nem bír különösebb jelentőséggel összeurópai szempontból (Bárdi Nándor, Enyedi György, Kende Péter);

– a francia–német modellt az teszi alkalmazhatatlanná a román–magyar viszony összefüggésében, hogy mások a térség hagyományai a mentalitástörténet és a politikai kultúra összefüggésében (Vasile Dâncu, Dénes László, Rais Wallner István);

– a két helyzetben a vita tárgyát képező területek – Elzász-Lotaringia és Erdély – közötti különbségek: a a két vitatott régióban élő kisebbségek össze nem hasonlítható méretei (Márton Árpád, Németh Zsolt, Szájer József), illetve a két térségre jellemző identitás-szerkezetek közötti különbségek (Németh Zsolt, Victor Neumann, Tóth Gy. László);

– a két konfliktus időtartamának és természetének a különbségei: a francia–német viszály rövidebb múltra tekint vissza, mint a román–magyar, alapját az európai elsőbbségért való rivalizálás képezte; a megbékélésre pedig olyan körülmények között került sor, amelyek nem állíthatók párhuzamba a román–magyar viszony jelenbeli alakulásával (Gál Kinga, Horváth István, Németh Zsolt, Szabó Tibor, Ványolós A. István);

– a román–magyar viszony jelenében nincsenek olyan szereplők, akik a francia–német megbékélést lehetővé tevő, Európa érdekeit a nemzeti érdekek fölé helyező politikusokhoz volnának hasonlíthatók (Jankó Szép Sándor).

Következtetés

A kezdeményezők megítélésben a válaszok által kirajzolt kép fölöttébb tanulságos. Enyhe túlzással azt lehetne állítani, hogy míg a magyar oldal nevében nyilatkozók többsége tiltakozik a párhuzam ellen, vagy legalábbis a modellben rejlő lehetőségekkel szembeni bizalmatlanság regiszterében fogalmazza meg állásfoglalásait, román részről a válaszolók döntő többsége lezá-

rult, befejezett tényként beszél a román–magyar megbékélésről. Amiből az a mindkét oldal által osztott következtetés adódik, hogy a kérdéssel úgy, ahogy az ankét kezdeményezői javasolták, nem is érdemes foglalkozni. Szembeötlő, hogy mind a magyar, mind a román oldal nevében nyilatkozók zömének figyelmét elkerülte a jelek szerint, hogy a francia–német megbékélés története nem zárul le 1963. január 22-én, a francia–német Együttműködési Szerződés aláírásával. Ellenkezőleg, a tulajdonképpeni munka azt követően kezdődött, és kisebb intenzitással ugyan, de ma, négy évtized múltán is tart. A közben eltelt négy évtized alatt pedig fölöttébb komoly kormányközi együttműködést, jelentős erőforrások mozgósítását feltételezte mindkét oldalon, és a fiatalok egymást követő egész generációit érintette meg és befolyásolta szemléletének alakulásában.

Jelen kötet és az azt megelőző ankét kezdeményezőinek a megítélésében – a fenti felsorolásban összefoglalt több fontos meglátás mellett – aligha kell ennél meggyőzőbb bizonyíték arra nézve, hogy mekkora szükség volna arra, hogy valakik a román–magyar viszony összefüggésében fölvállalják azt a munkát, amelyet a német-francia megbékélés történetében az Office Franco-Allemand pour la Jeunesse/Deutsch-Französisches Jugendwerk (OFAJ/DFJW) végez több mint négy évtizede. Kezdeményezésünk ezt az ügyet kívánja szolgálni. Csak remélni lehet, hogy a kezdeményezés visszhangra talál, és hogy az ügynek kerül megfelelően befolyásos pártfogója, mielőtt még a román–magyar viszony rendezetlenségének a kérdését a romániai magyar kisebbség tömeges kitelepedése veszi le a napirendről.

SALAT Levente

Kolozsvár, 2004. szeptemberében

PERSPECTIVES ON THE EVOLUTION OF THE ROMANIAN-HUNGARIAN RELATIONS AND THE FRENCH-GERMAN RECONCILIATION MODEL

The issue of the foreseeable evolution of the Romanian-Hungarian relations can be addressed from several standpoints. It can be analyzed from the perspective of the impact it has on the two countries' *domestic politics,* especially considering the contentious aspects of the past and the way in which the related prejudices may threaten the process of democratic consolidation in both countries, the risks of being exploited by certain political powers for selfish reasons remaining considerable. The issue can also be approached from the perspective of the influence it has on *regional security,* by analyzing the evolution of the relations between the two countries since the changes in 1989, and the role geopolitics and the international organizations have had in this evolution. And lastly, the issue can be approached also from the perspective of the 1.5 million *Hungarians living in Romanian,* stuck in the middle and rapidly diminishing, and – in tight connection with this – the sustainability of the ethnic and cultural diversity of the Romanian society.

Argument

The initiative that brought to life the statements published in this volume is closest to the last approach mentioned above: at the bottom of this typically civil society initiative lie the commitment to the preservation of the cultural richness, and advocacy for the minority policy perspectives of the Romanian society, currently not too encouraging, at least as far as the Hungarian minority is concerned. This obviously does not mean that the initiators are indifferent to the impact the issue may have on democratic consolidation, or to its influence on regional security. On the contrary, one of the hypotheses that awaits disproval, but cannot yet be counted out as a possibility, is that the convenient resolution of the Romanian-Hungarian interstate relations – and at the same time the consolidation of democracy in the two countries, as well as the strengthening of regional security – is actually *conditioned* by the diminution of the Hungarian minority in Romania and the gradual disappearance of this community as a political factor. The survey carried out with the joint effort of the Pro Europe League and the Ethnocultural Diversity Resource Center aimed to find out, among others, whether there are any spiritual resources in the evolution of the Romanian-Hungarian inter-state relations that may be able to provide a viable alterna-

tive to the rivalry of the nation-state logic, the emphatic manifestation of which projects quite determinedly this sort of "resolution".

The two civil society organizations have observed that in the last 80 years the Romanian society has undergone a strong homogenization process from the ethnical, linguistic and cultural point of view. As a result, the percentage of the minorities as compared to the total population has dropped almost three times: while in 1930 they represented around 30%, by 2002 they dropped to approximately 10%. The causes of this process are, of course, complex: the persecution of Jews and the Holocaust, the ideology of collective guilt affecting the Germans after the end of WW II, and finally the anti-minority and homogenization measures – raised at the level of state policy during the decades of the Romanian national communism – all played a part. As the Jewish community, around the '60s and '70s, and the German minority after the wave of emigration of the '70s and '80s practically were reduced to symbolic numbers, now it seems that the turn of the Hungarians in Romania has come: in 2002, as compared to ten years ago, there were 200,000 fewer Hungarians in Romania, and the demographic trends and the determination to emigrate anticipated by experts indicate that the number of Hungarians in Romania will significantly drop further.

Undoubtedly, the dramatic diminution of the Hungarians in Romania is also due to the attraction exerted by Hungary. In addition to the developmental gap between the mother country and Romania – which on the short term led to the fact that many Hungarians in Romania now think that in Hungary with the same effort one can live a much better life, and amidst the better organized society, the more efficient state apparatus and the higher level of social services life standards are better –, it is an odd specificity of the situation that the attraction of the mother country is at present intensified by the European processes themselves. As a consequence of the fact that Hungary, as a member state of the European Union, has become part of the area that permits the free movement of the workforce, one must take into account that the migration of the Hungarian workforce towards west is leaving gaps behind in certain domains, and these gaps are most conveniently filled by the workforce originating from the national Hungarians that live in the neighboring countries. The signs of this trend are already evident, only a short while after Hungary's accession to the Union, and in the atmosphere created by the above described trend of migration nobody seems to be bothered by the fact that the practices of encouraging immigration of the Hungarians outside of Hungary, tacitly legitimized at the lower levels of the Hungarian state apparatus, are in a severe contradiction with the principles of Hungary's foreing policy, according to which the mother country is interested in supporting the fractions of the

Hungarian nation living in the neighboring countries, in their endeavor to endure and prosper on the land of their birth.[35]

Although hard to measure with reliable instruments, the emigration strategies of Hungarians in Romania have lately been influenced also by the fact that the resources of political struggle seem to be exhausted: the fight for minority rights in the Parliament do not appear to lead – in the short term, at least – to the achievement of the goals that the political organization engaged to represent the interest of the Hungarians in Romania had outlined as indispensable for the long term preservation of the community: the reflection in the Romanian Constitution of the role the Hungarian community has, as a partner nation, in the state-building process; ethnically based territorial autonomy in the Szeklerland; cultural autonomy for those groups of Hungarians that do not live in compact communities; and the independent, state-supported Hungarian language university.

Undoubtedly, to counterbalance these trends that enhance the wish to emigrate, the combined effort of high level political will and influential factors would be necessary. In order to have such a coordination it would be necessary first of all that those who speak on behalf of the Romanian side should cease looking upon the Hungarians in Romania as a recurrent potential source of threat, and, accordingly, stop refusing the legitimate claims expressed by them, pretending that they are incompatible with the interest of Romanian state. All these would require, however, not less than some people in the right positions decide to take initiative in approaching the issue of doing away with prejudices that burden the Romanian-Hungarian relationships more methodically. One of the first objectives of such a more systematic approach would need to be, beyond doubts, to gradually counterbalance the obstinately reproducing circumstances which coerce new generations in both countries, apparently even after 1989, to rediscover, in the concepts forced upon them by the dominant view of history, that the Romanian-Hungarian problem is "unsolvable". In the way, for instance, in which the programs organized by the Office Franco-Allemand pour la Jeunesse/ Deutsch-Französisches Jugendwerk (OFAJ/DFJW)[36] have proved to be possible, for more than four decades now.

What has happened so far

However paradoxical it may seem, based on the above, it must be taken into account that the national interest of Hungary and Romania seem to be

[35] It is important to note here that this massive orientation towards Hungary of a significant fraction of the Hungarian minority in Romania may change if the economic situation of Romania improves.

[36] For details, see the study of Monica Robotin and Petra Szávics in the present volume.

in agreement for the first time in history: on the one hand, the demand for trained Hungarian-speaking workforce, and the fact, on the other, that the political goals of the Hungarians in Romania representing a significant political force cannot be – in the short term at least – made compatible with the nation-building strategy of the Romanian state, seem to strengthen an alternative apparently advantageous for all involved parties. Namely, that the solution would be the gradual, but essentially the mass-emigration of the Hungarians from Romania to Hungary. In this situation, both countries would manage to follow the logic of the nation-state for their own benefit: Hungary manages to maintain the homogeneity required by its status as a nation-state despite the negative demographic trends, while Romania succeeds to take further steps toward getting rid of the hard-to-manage consequences of cultural diversity – which goes hand in hand, as we have seen, with political mobilization –, and at the same time, toward an increased ethnic, linguistic and cultural homogeneity.

From the perspective of a civic initiative committed, on the one hand, to preserving the cultural diversity of the Romanian society, and to the endurance of the Hungarian minority in Romania, on the other, the following questions appear legitimate: Must we accept that the Romanian-Hungarian historical reconciliation is precluded as long as the Hungarian community in Romania represents an influential political power? Can we envision an alternative solution to the Romanian-Hungarian relations, which does not require, as a necessary condition, or does not render, as a result, the disappearance of the Hungarian minority in Romania?

Before we weigh the answers to the above questions that can be deduced from the statements of positions that are stated in the replies to the questions of the survey, it appears necessary to provide a brief outline of the history of Romanian-Hungarian relations since 1989. We will develop this brief summary around four categories of actors: we will concentrate on the major events of inter-state relations; the realm of the more widely understood politics, with reference to the reactions of various political actors; the initiatives of civil society; and the most significant moments of the intellectuals' dialogue.

Although it would certainly be a mistake to underestimate the merits of previous initiatives and the efforts of various actors, all in all, it can be concluded that most of what has been done so far to remove the prejudices that burden the Romanian-Hungarian relations is badly lagging behind the needs – both from the point of view of the conceptual perspective, and the efficiency of the initiatives. Certain moments in the evolution of the relations that will be presented in what follows are relevant proofs of the dimensions of prejudices and mutual suspicion that we must still take into account.

The most significant events in the evolution of inter-state relations were the polemics around the signing of the basic treaty in Timişoara in 1996, together with the turmoil around the Hungarian Status Law, and its echo

after the Orbán-Năstase agreement, signed in December 2001.[37] Although it cannot be perceived strictly as an inter-state event, two occurrences had significant roles in bringing the Romanian-Hungarian relation closer to normal: the role of DAHR in the coalition government during the 1996-2000 mandate, and Romania's becoming a member of NATO in 2003. Both events weakened the positions of those groups in Romania which since 1989 had persistently acted – and not always inefficiently – to turn the so-called "Hungarian threat" into political capital.[38]

It is worth recalling, in this particular context, some of the events around the preparation of the basic treaty, also because in August 1995, in one of the deadlocks of the series of negotiations started in 1992, Romanian President Ion Iliescu tried to bring back on the agenda the issue of resolving the Romanian-Hungarian dissensions by making reference to the French-German model of reconciliation. As the analysts of the Center for International Studies in Bucharest pointed out, the way the President interpreted the model and tried to apply it in the context of the Romanian-Hungarian reconciliation differed radically from the spirit of the documents defining the French-German relations, more specifically the Declaration that the French foreign minister Robert Schuman made on the 9th of May 1950, which is considered to be one of the fundamental documents that led to the establishment of the European Community[39]. While Schuman phrased his statement in the spirit of reconciliation with history, for the benefit of the common future, Ion Iliescu launched his call to reconciliation at a sharply anti-Hungarian event, the 55th anniversary of the Vienna Dictate in 1940, pointing out as a condition of the reconciliation that the issue of the

[37] It is important to recall, though it was less visible, the impact the cooperation between the interior and defense ministries of the two countries has had on the evolution of the inter-state relations, beginning with the early '90s, sometimes in flagrant contradiction with the atmosphere of the top level relationships. The various forms of cooperation have resulted in joint initiatives of the two armies, the normalization of customs and border-control, opening new points of transit of the frontier, etc, all with evident impact on the improvement of the relationship between the two nations as well.

[38] Our approach stays within the limits of those events that have a special significance from the perspective of the tripartite system of relations defined by the mother country – minority – majority nation, or were initiated by any of these parties. This obviously does not mean that the analysis intends to minimize the significance of the influence exerted on the evolution of the Romanian-Hungarian relation by the Council of Europe, the OSCE High Commissioner on National Minorities or other international organizations. For more information about their role see István Horváth: *Facilitating Conflict Transformation. Implementation of the Recommendations of the OSCE High Commissioner on National Minorities to Romania, 1993-2001,* Hamburg: CORE Working Paper 8, 2002.

[39] In connection with this, see the study of Monica Robotin and Petra Szávics in the present volume.

Hungarian minority in Romania is accepted by the Hungarian party as a strictly domestic affair of Romania.[40]

In comparison, the basic treaty signed in September 1996, and ratified shortly after that by the Romanian Parliament, represents an essential step forward. The text of the treaty lays down for the first time that the parties do not consider the issue of minorities as belonging to the jurisdiction of state sovereignty, but rather an aspect of inter-state cooperation. The treaty deals in detail with the rights and protection of minorities, in fact containing the entire framework of principles and concrete measures set forth in the French-German treaty of 1963, which the Office Franco-Allemand pour la Jeunesse/Deutsch-Französisches Jugendwerk (OFAJ/DFJW) has been working to translate into practice for the last 40 years.[41]

The Hungarian Status Law – the law of preferential treatment of members of the Hungarian communities living in neigboring countries –, as well as the polemics that resulted around it, represent a special chapter of the recent history of the Romanian-Hungarian relation. Narrowing it down to only one aspect, this complicated event – which occupies a special place in the history Hungarian political thought on the national issue – reflects the dissatisfaction of the main Hungarian political actors with the minority policy of governments in the neigbouring states, at the end of the first decade after the change, and expresses the lack of trust that the terms laid down in the basic treaties can be ever accomplished. As a country which, due to its economic development and successes in euroatlantic integration, felt its regional importance enhanced, Hungary formulated all these statements from the position of the initiator, for the first time in recent history, by taking unilateral political steps.[42] The response of the Romanian side was commensurate. For instance, in an English publication that was coordinated by prime-minister Adrian Năstase, setting in motion an amazing apparatus, one can read that the bilateral relations which previously had been based on the spirit of the basic treaty and subsequently were hampered – the original text uses the word "dérapage" – by the unilateral gesture of passing the preferential treatment law, were brought back "to the path of authentic bilateral dia-

[40] For further details about the position of the Center for International Research, see: Gabriel Andreescu: *Ruleta. Românii şi maghiarii, 1990-2000,* Iaşi: Polirom, 2001, 180-188.

[41] The text of the two agreements is available in the Annexes. For the importance of Romanian-Hungarian basic treaty, see Corneliu-Liviu Popescu: „Protecţia minorităţilor naţionale prin tratatele de bază ale României cu vecinii săi", in: *Studii Internaţionale,* 1998/4, 46-54. See also Arie Bloed, Pieter van Dijk (eds): *Protection of Minority Rights Through Bilateral Treaties. The Case of Central and Eastern Europe,* The Hague–Boston–London: Kluwer Law International, 1999.

[42] See Nándor Bárdi: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete,* Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 2004, 147-208.

logue" by the *Statement of Mutual Understanding* signed by prime-ministers Orbán and Năstase in December 2001.[43]

The Romanian-Hungarian inter-state and inter-governmental relations have since been considered outstandingly good by comparison to the last decades. That not everything is all right and that, in depth, despite appearances, there are serious contradictions in perspectives is best proved by Adrian Năstase's latest open letter to Viktor Orbán in which the Romanian prime-minister blames the leader of the Hungarian political opposition in a rather sharp manner for his recent stance taken with regard to the situation of the Hungarian minority in Romania.[44]

[43] Adrian Năstase, Raluca Miga-Beşteliu, Bogdan Aurescu, Irina Donciu: *Protecting Minorities in the Future Europe. Between Political Interest and International Law,* Bucharest: Monitorul Oficial, 2002, 198.

[44] The letter contains, among others, the following: "I do not want to give the impression that Romania has merits whereas others would have only deficiencies but I am disappointed to notice the confronting, nationalistic language of your messages from Tusnad, although today, in Romania, people, in spite of their ethnic origin, participate in a peaceful and open dialogue and are thinking in accordance with the European spirit. I am deeply disappointed to notice the radical orientation of your speech, the denial of the normality and of the ethnic harmony existing in Romania. I do not want, Mr. Orban that Romania be praised at any rate but I cannot admit that the efforts that we have made so far are ignored or worse the assertion that they do not exist or there is no democracy in Romania. (…) It is inacceptable that the Magyar minority from Romania or any other minority become object of the political disputes from the related state in order to respond to some political ambitions. It is abnormal to sustain false themes about the interethnic relations in a neighboring state, even if apparently they bring political capital. Sooner or later, people will realize the frailty of such themes and will notice their strident aspects. Let us not forget that the initial draft of the Status Law of Magyars living in countries neighboring Hungary was rejected due to its strident nationalistic aspects that granted to minority a special status different from the majority status." Source: the homepage of the Government of Romania, *Speeches, press conferences;* issued by the Government of Romania – Spokesperson of the Government, on 29.07.2004, at the following address: *http://www.gov.ro/engleza/presa/afis-doc.php?idpresa=2880&idrubricapresa=&idrubricaprimm=3&idtema=&tip=2&pag=1&dr=*
We do not know whether the open letter signed by the Romanian prime-minister received an official reply. On the homepage of FIDESZ one can read the following MTI news dated July 29, 2004: „On Thursday, Zsolt Németh, the leader of the FIDESZ fraction's Foreign Affairs Cabinet stated that it was unusual that Romanian prime-minister Adrian Nastase made public the letter addressed Viktor Orbán before the addressee received it: "what the Romanian prime-minister did, ignoring the basic rules of diplomacy and publish a letter before the addressee receives it is unusual". In his statement Zsolt Németh emphasized: in his opinion the Romanian prime-minister is wrong to accuse Viktor Orbán's speech of domestic political campaigning. "Whether in the government or in opposition, FIDESZ has the same opinion that Viktor Orbán stated at Tusnad".

In addition to political events on the level of inter-state relations, there have been several initiatives, whether occasional or more or less regular ones, which directly or indirectly tried to influence the attitude of influential actors in the Romania, for the benefit of normalized Romanian-Hungarian relations. A special role among these was played by the initiatives of the American foundation Project on Ethnic Relations, which from 1993 on has organized several thematic meetings for representatives of the Romanian political elite and leading personalities of the Hungarian minority in Romania. It is worth mentioning the meeting in Neptun, in July 1993, where representatives of the two parties were invited by the organizers, within the framework of non-mandated negotiation, to make an attempt to bring the two positions closer. Although the event itself conveyed a very important message to the prejudice-laden Romanian public opinion, the participants

As he pointed out, by comparison, the approach of the Romanian prime-minister can be accounted for by the Romanian election campaign. "He wishes to strengthen the position of his party, badly affected in the local elections, by nationalism and anti-Hungarianism", he added. In connection with Romania's accession to the European Union, Zsolt Németh pointed out that the achievement of the Copenhagen criteria and meeting the condition of accession are not like achieving the five-year plans in old world. "The political criteria must be complied with all the time", he underlined. According to the politician, lately it has been proved, unfortunately, that the Romanian election law is anti-democratic and discriminatory. He added that in connection with this soon the Venice Commission will also state its position. Zsolt Németh also said that autonomy is the European instrument of minority rights protection, without which Romania's democratic development is incomplete. "You cannot wipe aside the unanimous wish of 1.5 million people", Zsolt Németh said, adding that FIDESZ has supported and is till supporting Romania's accession to the European Union. Source: *http://www.szabad-europa.hu/online/menu/hirlap/legfrissebb/nemeth_0729.html* On the same home page of FIDESZ, to a question posed to him in connection with this issue, Zsolt Németh said: „I must admit boldly that I simply do not understand and I don't know what the Romanian head of government was thinking about. In Hungary there is no election campaign at present and even if there was, the political organizations which usually take position to defend the interests of Hungarians abroad are by now mostly marginal powers. So the MIEP and similar forces cannot really increase the mass of their supporters by mentioning the case of Hungarians abroad; on the contrary, according to analysts the anti-Hungarian rhetoric abroad is much more efficient during campaigns. We witnessed this when in 2002 the socialists mentioned in the campaign the threat of 23 million Romanian immigrants, or like now, when they say dual citizenship undermines the Hungarian social service system. In comparison with this, the fact is that in Romania there is a campaign which is extremely important to Nastase since he announced that he would like to be president and he has visibly been using the rhetoric that characterizes nomenclature-parties. As I see it this is what the point is in this letter." Source: *http://www.szabad-europa.hu/online/menu/hirlap/interju/nemeth_0905.html.*

on both sides remained isolated within their political organizations, and for the Hungarian side the "event in Neptun" has since been congruent to the concept of unprincipled compromise in the public thinking of the minority.

The hardships inherent to bringing the two positions closer were also revealed by the negotiation in Atlanta in February 1995, held at the Carter Center, attended by high rank representatives of the Romanian political elite and of leading personalities of the Hungarian minority in Romanian. The negotiation, in which the American ex-president Jimmy Carter tried to mediate, ended without results and sharply revealed the incompatibility of interests.

Besides these two not very efficient initiatives, Project on Ethnic Relations has organized several useful discussions on various topics for journalists, experts, public servants, and facilitated the emergence of pre-electoral agreements which aimed at squeezing out the nationalist rhetoric from election campaigns.

The public actors and, in general, the public opinion were also the target of the influence exerted by Romanian civil organizations such as the Group for Social Dialogue (GDS) and the Romanian Helsinki Committee (APADOR-CH) in Bucharest, the Pro Europe League based in Tg. Mures, the Association for Interethnic Dialogue, The *Korunk* Friends' Association and the Ethnocultural Diversity Resource Center, all three based in Cluj.

GDS, after a first memorable meeting in November 1992, returned to various aspects of the Romanian-Hungarian problem on several occasions, ensuring the publicity for a balanced – but not always satisfactory for the Hungarian expectations – approach of the debate in a prestigious Romanian weekly, *22*.

APADOR-CH contributed to shaping the views of the actors with well-documented expert analyses given to publicity at important turning points of the recent history of Romanian-Hungarian relations.

For the removal of prejudices that burden the Romanian-Hungarian relations, the Pro Europe League has had probably the most methodical approach and the most consistent initiatives: organizing conferences, round table discussions, summer universities and producing a whole series of publications on various aspects of the issue. Between 1990 and 1997, the League was co-organizer of the Bálványos (later Tusnad) Summer University, which started as a much promising forum of dialogue between Romanian and Hungarian politicians, but lately – as a consequence of the gradual expansion of the power-demonstrating conduct of the participants from Hungary – it has lost this function and has turned into one of the important traditional events of Hungarians in Romania, attended by a steadily diminishing number of Romanians.

In the mid-1990s, The *Korunk* Friends' Association initiated a series of sociological surveys aiming to reflect, by using quantitative research methods, the main indicators of the evolution of the Romanian-Hungarian relations. The initiators of the surveys intended to influence with the results the actors engaged in the Romanian-Hungarians debates and to prevent the dominance of those perspectives which exploit the shortage of reliable informa-

tion. The surveys targeted nationally representative samples and were repeated three times between 1994 and 1996. The results clearly revealed the differences between ethno-political options supported on the one hand by the Romanians, and on the other hand by Hungarians in Romania.[45]

The aims formulated in the mid-1990s by The *Korunk* Friends' Association have been followed since 2000 by the Ethnocultural Diversity Resource Center, which initiated a series of publications that bring to the general public the results of various researches on different aspect of the issue.[46]

The dialogue between Romanian and Hungarian intellectuals after 1989 is uniquely spectacular, though in terms of results it is rather modest. Its history starts with the conference on "Romanian-Hungarian dialogue. Intellectuals for the historic reconciliation", organized in Budapest, on 19-20 March 1990, where distinguished intellectuals from both sides committed themselves to the case of bridging the historical gap between the two nations.[47] It was one of the strange twists of history that the violent bloodshed in Tg. Mureş – the only serious inter-ethnic conflict in post-communist Central-East Europe, claiming also human lives – was unfolding in parallel with the conference. The way in which the news from Tg. Mureş put and end to the conference organized in Budapest delayed for a long time the re-

[45] See Gabriel Bădescu–Mircea Kivu (ed): *Barometrul relaţiilor etnice 1994-2002. O perspectivă asupra climatului interetnic din România,* Cluj-Napoca: CRDE, 2004 (in print).

[46] The publication of the Center are: Lucian Nastasă–Levente Salat (eds): *Relaţiile interetnice în România postcomunistă* – cartea albă a conferinţei "*Modelul românesc al relaţiilor interetnice. Ultimii zece ani, următorii zece ani,* Bucureşti, 7-8 iulie, 2000", Cluj-Napoca: CRDE, 2000; Andreea Andreescu–Lucian Nastasă–Andrea Varga (eds): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Ţiganii din România (1919 – 1944),* Cluj-Napoca: CRDE, 2001; Viorel Anăstăsoaiei–Daniela Tarnovschi (eds): *Proiecte pentru Romii din România, 1990-2000,* Cluj-Napoca: CRDE, 2001; Andreea Andreescu–Lucian Nastasă–Andrea Varga (eds): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945-1955),* Cluj-Napoca: CRDE, 2002; Gabriel Andreescu: *Extremismul de dreapta în România,* Cluj-Napoca: CRDE, 2003; Ioaneta Vintileanu–Gábor Ádám (eds*): Poliţia şi comunităţile multiculturale din România,* Cluj-Napoca: CRDE, 2003; Andreea Andreescu–Lucian Nastasă–Andrea Varga (eds): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Evreii din România (1945-1965),* Cluj-Napoca: CRDE, 2003; Lucian Nastasă–Levente Salat (eds): *Maghiarii din România şi etica minoritară (1920-1940),* Cluj-Napoca: CRDE, 2003; Andreea Andreescu–Lucian Nastasă–Andrea Varga (eds): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956-1968),* Cluj-Napoca: CRDE, 2003; Monica Robotin–Levente Salat (eds): *A New Balance: Democracy and Minorities in Post-Communist Europe,* Budapest: LGI/OSI 2003.

[47] The list of participants included: Mircea Dinescu, Ioan Alexandru, Dan Petrescu, Smaranda Enache, Gabriel Liiceanu, Domokos Géza, Cs. Gyímesi Éva, Kányádi Sándor, Demény Lajos, Pálfalvi Attila, Tabajdi Csaba, Csóori Sándor, Cseres Tibor, Bodor Pál, Pomogáts Béla, Köteles Pál.

inclusion of the issue of the Romanian-Hungarian reconciliation in the agenda of the intellectuals' debate.[48]

In the mid-1990s we find the above-mentioned *Korunk* Friends' Association in the role of promoter of the intellectuals' dialogue trying to mediate the thus far predominantly isolated Romanian and Hungarian public by publishing a series of an anthology in Romanian (*Cumpăna*), which included some of the most important products and documents of the contemporary Hungarian intellectual life in Romania, and by issuing on a regular basis digests monitoring both the Romanian and Hungarian press (*Magropress* and *Sajtófókusz*), for those who, due to language barrieres, cannot follow the content of the respective media. The association also organized a few significant meetings in Cluj, Bucharest and several locations in Hungary, one of the latest being also honored by presence of the Hungarian President.

An interesting chapter in the history of Romanian-Hungarian intellectuals' dialogue was the activity between 2000 and 2002 of the *Provincia* group, which for a brief period of three years provided space for high quality exchange of opinion in two journals with identical content, published in parallel in Romanian and in Hungarian languages. The way the brief history of this publication ended is a sad proof of the various barriers – pertaining equally to diverging opinions, and a shortage of available material and human resources – which must be taken into account by the initiatives serving the case of Romanian-Hungarian reconciliation, in terms of resources that can be mobilized.

One of the latest memorable chapters of the intellectuals' dialogue is connected to the name of Tamás Gáspár Miklós, a well-known philosopher and well-respected public figure who left Transylvania and settled in Hungary sometime in the early 1980'. In February 2001, Tamás Gáspár Miklós sent a letter to his "Romanian friends", which was published in a prestigious Romanian weekly (*Dilema*) and in which he pointed out all the issues that in his opinion still prevent the the Romanian-Hungarian reconciliation from becoming a matter of fact. The letter raised an interesting response from leading contemporary Romanian intellectuals, which, as a whole, was probably the most convincing evidence of the gap which still persists between the Romanian and Hungarian perspectives. [49]

[48] See István Horváth: *I.m.,* 26-27, and Gabriel Andreescu: *I.m.,* 36-38. It is important to note here, however, that the above statement on the uniqueness of the clashes in Tg. Mureş refers to the importance of the political implications of the event. For a more detailed perspective on ethnic conflicts, see chapter 1 (Documente privind conflictele intracomunitare desfăşurate în perioada 1990-1995) in: Ioaneta Vintileanu–Gábor Ádám (eds*): Poliţia şi comunităţile multiculturale din România,* Cluj Napoca: CRDE, 2003.

[49] The letter received replies, among others, from Andrei Pleşu, Theodor Baconsky, Pavel Câmpeanu, Zigu Ornea, Mircea Iorgulescu, Andrei Cornea and Victor Neumann. The overwhelming majority of the stances taken by the replyers firmly rejected Tamás Gáspár Miklós's evaluation of the situation.

What would be necessary

Although the above inventory was not intended to be complete, the listed facts prove sufficiently that the initiatives between 1990 and 2002 were far from being enough to remove the prejudices that burden the Romanian-Hungarian relations. It can be concluded that there has been no initiative so far which managed to maintain the framework of dialogue for a longer period of time, or succeeded in offering a more orderly approach to the removal of divergent views. After the initial euphoria characteristic for the first few months of 1990, the events that served the purpose of bringing closer the two nations became rare in the second half of the 1990s, and even rarer in the last third of the decade, the circle of participants shrinking steadily. Those few who remained committed to the cause acted in various circumstances as if reached the tacit conclusions that for the sake of keeping the appearance of dialogue issues that should be most debated for overcoming the divergent opinions *must be* methodically avoided.

If, taking into account the above, we analyze the the spiritual horizon and the content of the answers received within the survey initiated by the Pro Europe League and the Ethnocultural Diversity Resource Center, we find the following:

1. Considering the entire range of the received answers, it is surprising to see the lack of balance in the distribution of responses: though the two sub-samples were comparable, the Romanian respondents are clearly outnumbered by Hungarians who accepetd the invitation to express their opinions. Beyond this, it is interesting to note that while valuable answers were received from both Romanian and Hungarian personalities in high governmental posititions, the leading representatives of the main political organization of the Hungarian minority in Romania did not have any opinion to share with regard to the topic.

2. If we consider the spiritual horizon of the received answers, the following comprehensive image may be outlined:

2.1. the Romanian replies, with a few exceptions, are characterized by polite, but somewhat distantly expressed good intentions; the tone of the opinions is permeated by moderate optimism which seems to convey the message: “we know that time is working for us”;

2.2. in most statements of the Hungarian respondents there is significantly more factuality, the questions are generally not avoided, but – as a result – the answers are more pessimistic and in several small details the typical Hungarian prejudices that burden the Romanian-Hungarian relations are manifest; several Hungarian positions are also marked by the superficial knowledge of the situation of the Hungarian minority in Romania, which results in the lack of feasibility of an important part of the otherwise goodwilled suggestion;

2.3. the opinions expressed by Hungarians in Romania are marked by a general lack of perspective and, as a consequence, these answers are some-

times radical and judge the conditions of improving the Romanian-Hungarian relations rather unilaterally.

3. The following analysis of the content of the received answers will group the information extracted from the replies around four questions: (1) what arguments can be brought to support the necessity of initiatives to enhance the dynamics of the Romanian-Hungarian relations?; (2) what circumstances prevent at this time the development of more intense Romanian-Hungarian relations?; (3) what initiatives could make the bilateral relations more dynamic?; (4) what is the respondents' opinion about the applicability of the French-German reconciliation model in the context of the Romanian-Hungarian relation?

3.1. The following arguments were mentioned in support of the increased dynamics of the relations:

– The geopolitical argument, namely both sides' interest in Euro-Atlantic integration (Dan Berindei, Gál Kinga, Mircea Geoană, Márton Árpád, Anton Niculescu, Ioan-Aurel Pop, Rais Wallner István, Somai József);

– The geographic arguments, the fact of neighborhood and the partial overlapping of the Hungarian- and Romanian-inhabited areas (Gál Kinga, Kántor Lajos, Lendvai L. Ferenc, Ioan-Aurel Pop, Somai József, Szabad György);

– The fact that 1.5 million Hungarians live within the borders of Romania, and the resulting common interest in the convenient solution of the situation for all parties involved (Gabriel Andreescu, Haller István, Németh Zsolt, Ioan-Aurel Pop, Somai József);

– Common interest regarding the security of the region (Vasile Dâncu, Gál Kinga, Mircea Geoană, Haller István, Tóth Gy. László);

– Common economic interests (Vasile Dâncu, Enyedi György, Mircea Geoană, Márton Árpád, Antonb Niculescu, Rais Wallner István, Szabó Vilmos);

– The common past and the partly common cultural heritage (Bárdi Nándor, Vasile Dâncu, Ioan-Aurel Pop, Tóth Gy. László);

– Common environmental protection and the common interest related to the infra-structural development of the region (Márton Árpád, Tóth Gy. László);

– The value of multiculturality and the interest connected to preventing emigration (Kelemen Attila, Victor Neumann).

3.2. Among the circumstances that prevent the improvement of the relations the respondents mentioned the following:

– The offences and frustrations endured by the Romanian community before 1918 and the Hungarians after that; the Trianon syndrome (Bárdi Nándor, Dan Berindei, Vasile Dâncu, Kelemen Attila, Ioan-Aurel Pop);

– Nationalism, mutual ignorance, sentiments of inferiority or superiority on both sides (Enyedi György, Gál Kinga, Jankó Szép Sándor, Kántor Lajos, Kürti László, Lendvai L. Ferenc, Victor Neumann, Anton Niculescu, Somai József, Szabó Tibor, Szabó Vilmos, Szájer József, Tóth Gy. László);

– The nationalist parties and political "entrepreneurs", who are interested on both sides in maintaining the tense relations (Gabriel Andreescu, Vasile Dâncu, Mircea Geoană, Kántor Lajos, Ioan-Aurel Pop, Somai, Szabó Tibor, Tóth Gy. László);

– The small number and the relative inefficiency of initiatives fostering mutual knowledge and authentic collaboration (Dan Berindei, Enyedi György, Gál Kinga, Haller István, Rais Wallner István);

– Historical events that are interpreted in contradictory ways (Jankó Szép Sándor, Lendvai L. Ferenc, Victor Neumann);

– The unsettled aspects of the situation of Hungarians in Romania (Dénes László, Kende Péter, Márton Árpád);

– The mutual mistrust (e.g. Szabad György), and the fear of Hungarian irredentism on the side of the Romanians (e.g. Kende Péter);

– The lack of balance in the interests of the two sides (Bárdi Nándor, Dan Berindei, Horváth István);

– A marked tendency on both sides to isolate oneself in one's believed truths (Demény Péter).

3.3. The respondents suggested the following measures to enhance the intensity of the relations:

– Compiling a thorough inventory of the problems that burden the relations (Bárdi Nándor, Haller István);

– Doing away with the ethnocentric historical perspective that perpetuates the mutual enemy image on one[50] or both sides (Dénes László, Haller István, Márton Árpád, Victor Neumann, Ványolós A. István, Daniel Vighi);

– The influence on public thinking on both sides, the development of closer relations based on European values and the squeezing out of nationalism (Haller István, Ioan-Aurel Pop, Rais Wallner István, Daniel Vighi);

– Extending the exchange visits to various layers of the society (Demény Péter, Dénes László, Haller István); more intense collaboration between the governmental and local institutions (e.g. Enyedi György); extended cultural exchanges for better reciprocal knowledge (Mircea Geoană, Jankó Szép Sándor, Kántor Lajos, Kürti László, Szabad György, Tóth Gy. László, Daniel Vighi); collaboration between various scientific societies, experts and institutions (Enyedi György, Szájer József, Tóth Gy. László); collaboration to enhance the dynamic of a common labor market (Kürti László, Somai József); collaboration in tourism (Mircea Geoană, Somai József); development of a bilateral strategy for more efficient environment protection (e.g. Tóth Gy. László); organizing common sport events (Szabad György); encouraging collaboration between the youth (e.g. Enyedi György); taking advantage of the bilingualism of the Hungarians in Romania for enlarging the forms of col-

[50] Certain answers bear a clear-cut bias in the issue of prejudices, in the sense that the initiatives aiming at removing them are viewed as being necessary only on the other side.

laboration (Enyedi György); encouragement of cross-border collaborations in various fields of everyday life, which are ignorant of ethnic cleavage and therefore do not reinforce or reproduce them (Bárdi Nándor, Horváth István);

– The convenient resolution of the situation of the Hungarians in Romania, which can lead to a deeper appreciation of Romanian citizenship on behalf of the members of the Hungarian minority; in such circumstances the improvement of the minority's situation would not be excepted only from Hungary; the predominant Budapest-orientedness of the members of the Hungarian community in Romania would gradually decline (Bárdi Nándor, Dénes László, Somai József, Rais Wallner István);

– The reciprocity of bilingualism in areas of Romania also inhabited by Hungarians, the reflection of this principle in educational policies and in school practices (Jankó Szép Sándor);

– More transparent Hungarian foreign policy which consistently supports Romania's accession to the Euro-Atlantic structures (Szabó Vilmos).

3.4. As concerns the applicability of the French-German reconciliation model in the context of the Romanian-Hungarian relations, the stances taken can be grouped according to the following criteria: (1) some respondents offered arguments against the parallel between the two situations and/or named alternative models which they considered more appropriate or more efficient for the context of the Romanian-Hungarian relations; (2) some respondents pointed out the similarities between the two situations and, accordingly, sustained the at least partial applicability of the model; and finally (3) most emphasized the differences and voiced their doubts concerning the applicability of the model; in this last category many respondents adopted the position that the Romanian-Hungarian reconciliation calls for a specific path which cannot be paralleled to anything else. In the following, we will summarize the arguments expressed in the answers grouped in the above categories[51]:

3.4.1. The respondents argued for the inappropriateness of the parallel, and the need for alternative models in the following ways:

– The multi-century coexistence of the French and the Germans in Switzerland, based on mutual acceptance and cooperation, is a more appropriate model in the context of the Romanian-Hungarian relations than the French-German reconciliation (Bárdi Nándor, Lendvai L. Ferenc, Tóth Gy. László);

– The settlement of the Austrian-Italian relations and the South-Tirol arrangement would more probably lead to results in the context of the Romanian-Hungarian relations, too (Bárdi Nándor, Németh Zsolt);

[51] It is important to note that these categories do not exclude each other: some statements, due to their complexity, can be brought as examples for all three categories.

– The Åland Islands model provided by the Finnish-Swedish relations could be a better example to follow for the Romanian-Hungarian relations (Haller István, Kende Péter, Jankó Szép Sándor);

– The evolution of the Romanian-Hungarian relations cannot be compared to the French-German historical reconciliation because the situation evolves in accordance with its specific and unrepeatable logic, so in fact we can talk about the model of the Romanian-Hungarian reconciliation (Vasile Dâncu, Szabó Tibor); or such a model should be invented by a common effort of those interested: Hungarians and Romanians (Gál Kinga, Németh Zsolt Szájer József);

– The French-German reconciliation cannot be a model because it is, in fact, nothing more than a myth; it is the model not of reconciliation, but of avoiding the problems, hiding them, the model of the "let bygones be bygones" type of solution (Dénes László, Kürti László);

– The parallel between the two models has no base in reality; the effort only gives voice to wishes (Kántor Lajos); or its not more than mere political trick (Anton Niculescu).

3.4.2. The following arguments were brought in support of the analogy between the two situations and, accordingly, in support of the partial applicability of the French-German reconciliation model in the context of the Hungarian-Romanian relations:

– The common geopolitical of interests of the two sides, regional stability as a stake, can be used as evidence for the analogy between the two situations (Gabriel Andreescu, Gál Kinga, Mircea Geoană);

– The settlement of the Romanian-Hungarian relations can be interpreted as a condition of the European Union's successful expansion to the East, and the stability of the Central-Eastern European region (Mircea Geoană, Victor Neumann, Szabad György, Szabó Vilmos);

– The analogy is justified, though the reconciliation between Romania and Hungary is still in full process; the reconciliation has to based on the fair implementation of the bilateral treaty signed by the parties in 1996 (Ioan-Aurel Pop, Dan Berindei).

3.4.3. The respondents identified the following arguments in support of the differences between the two situations, and, accordingly, the inapplicability of the model:

– Unlike the French-German relations, the real stake in the Romanian-Hungarian relations is of domestic policy, being closely related to the situation of the Hungarians in Romania (Gabriel Andreescu, Gál Kinga);

– While France and Germany are two influential states of Europe, and the settlement of their relation was of commensurate importance, Romania and Hungary are Central Eastern European countries with little influence, and the evolution of their relations does not have an outstanding importance from the entire European perspective (Bárdi Nándor, Enyedi György, Kende Péter);

– The French-German model is inapplicable in the Romanian-Hungarian context because the traditions, the history of mentalities and of political culture of the region are different (Vasile Dâncu, Dénes László, Rais Wallner István);

– The differences in the regions that are the object of discussion in the two situations, Alsace-Lotharingia and Transylvania: the sizes of the minorities living in the two areas are incomparable (Márton Árpád, Németh Zsolt, Szájer József); the two regions have quite different identity structures (Németh Zsolt, Victor Neumann, Tóth Gy. László);

– The differences between the duration and the nature of the two conflicts: the French-German conflict has a shorter history than the Romanian-Hungarian one, and its basis was their rivalry for supremacy in Europe; reconciliation was achieved in circumstances that cannot be considered in parallel with the evolution of the Romanian-Hungarian relations (Gál Kinga, Horváth István, Németh Zsolt, Szabó Tibor, Ványolós A. István);

– In the present of the Romanian-Hungarian relations there are no actors comparable to those that made the French-German reconciliation possible, placing the interests of Europe beyond the national interests (Jankó Szép Sándor).

Conclusions

The image that emerges from the answers is, in the opinion of the initiators of the present edition, highly illustrative. It can be stated, with slight exaggeration, that while most of the respondents on behalf of the Hungarians oppose the parallel, or at least formulate their positions in terms of lack of trust in the possibilities provided by the model, the Romanian respondents consider the issue of Romanian-Hungarian reconciliation resolved. This results in the opinion shared by both parties that the issue, as it was formulated by the initiators of the survey, is not worth being dealt with.

It seems obvious that both those speaking on behalf of the Hungarians, and the Romanians apparently ignored that the history of the French-German reconciliation did not close on January 22, 1963, by signing the French-German Treaty of Collaboration. On the contrary, the actual work only began afterwards, and though less intensely, it still continues today, four decades later. During the four decades between the beginning and now, highly committed inter-governmental collaboration occurred, which lead to the mobilization of sizable resources on both sides, affecting generations after generations of youth, and shaping their perspective on the future of the French-German realationships.

In the opinion of the initiators of the present volume and of the survey that preceded it, it is hardly necessary to have a more convincing proof than the several important observations summarized in the above list for the need for an undertaking comparable, in the context of the Romanian-Hungarian relations, to the work the Office Franco-Allemand pour la Jeunesse/Deutsch-

Französisches Jugendwerk (OFAJ/DFJW) has carried out in the history of the French-German reconciliation for over four decades.

Our initiative aims to serve this purpose. It can only be hoped that this initiative will find its echo, and that the cause will find an appropriately influential proponent before the unsettled nature of the Romanian-Hungarian relations is removed from the agenda by the massive emigration of the Hungarian minority from Romania.

Levente SALAT

Cluj, September 2004

RECONCILIEREA FRANCO-GERMANĂ ŞI ROLUL PROGRAMULUI INTERCULTURAL PENTRU TINERETUL FRANCEZ ŞI GERMAN

Prima parte a secolului XX a fost marcată de violenţă, suferinţă şi război. După distrugerile provocate în urma celor două războaie mondiale, apogeu al escaladării continue a violenţei în contextul procesului de luptă pentru putere şi pentru supremaţie în Europa şi în urma căderii cortinei de fier peste jumătatea estică a continentului, a devenit clar pentru o bună parte a clasei politice europene că pentru a-şi proteja libertatea şi interesele trebuiau să lase deoparte luptele şi diferenţele dintre ei şi să găsească o modalitate de coexistenţă şi pe cât posibil de cooperare.[1] Ca rezultat al acestui proces de acţiune comună a luat naştere ideea Europei unite.

Dar pentru realizarea acestei idei era necesar să se clarifice trecutul şi să se integreze în perspectiva proiectului ce se năştea. Procesul de reconciliere istorică franco-germană a reprezentat punctul central al construcţiei europene, motorul acesteia. Nu numai că reprezintă un succes clar al reorientării pozitive a unei moşteniri istorice grele, dar el se face exponentul unei evoluţii istorice în premieră, un proiect radical nou, cel al construirii unei entităţi civile, politice, militare şi economice numită Europa.

Scopul acestui capitol este prezentarea procesului de reconciliere franco-germană, paralel cu începuturile procesului de unificare europeană, care reprezintă, în esenţă, atât rezultatul procesului de reconciliere propriu-zisă, cât şi garanţia continuităţii colaborării franco-germane. De continuarea procesului de construcţie europeană şi de dimensiunea parteneriatului franco-german depinde viitorul Europei şi refuzul întoarcerii la o istorie dureroasă. Mai mult, experienţa reconcilierii franco-germane este un exemplu de urmat pentru alte state care vor să facă parte dintr-o Uniune Europeană lărgită.

Începuturile construcţiei europene

Relaţia istorică dintre Franţa şi Germania poate fi caracterizată ca una plină de conflicte sângeroase – războiul franco-prusac din 1870 şi cele două războaie mondiale –, dominată de lupta pentru hegemonie în Europa. Traumele ocupaţiilor germane în Franţa, revendicările şi disputele teritoriale au

[1] Jacques Demorgon, Edmond-Marc Lipianski, Burkhard Müller şi Hans Nicklas, *Dynamiques Interculturelles pour L'Europe,* Paris: Ed. Economica, 2003, p. 333.

avut impact nu doar asupra claselor politice din cele două state, ci şi asupra cetăţenilor acestora. Experienţa celui de al doilea război mondial a arătat că relaţia dintre cele două ţări trebuie să se normalizeze, pentru a înlătura pericolul izbucnirii de noi războaie în Europa.

După cea de-a doua conflagraţie mondială, Franţa, deşi era printre puterile învingătoare, era copleşită de sentimentul eşecului şi vulnerabilităţii datorat invaziei şi ocupaţiei germane. Germania, fostă mare putere, acum înfrântă, avea o economie slăbită şi era împărţită între ocupaţia sovietică şi supravegherea celor patru puteri câştigătoare, fără suveranitate naţională. Chiar şi în aceste condiţii economia germană s-a renăscut cu repeziciune, în mare parte datorită asistenţei financiare americane, furnizată prin Planul Marshall.

Încă din anul 1946, Winston Churchill, într-un discurs ţinut la Zürich, invocând necesitatea unităţii Europei, observa nevoia unui parteneriat între Franţa şi Germania, ca bază a creării familiei europene. Unitatea europeană proiectată de el oglindea spiritul izolaţionist, specific Marii Britanii: o unitate în spirit, o convergenţă de acţiuni şi idealuri, dar nu o unitate care să depăşească elementele clasice ale statului naţiune, ale suveranităţii statale.

De fapt ideea unei unităţi europene nu a reprezentat o premieră istorică. Ea a fost promovată încă de la jumătatea secolului XIX, apărând idei de unificare a intereselor economice, de conlucrare economică sau de creare a unei federaţii europene. Pe plan politico-diplomatic eforturile pentru îmbunătăţirea cooperării francezo-germane au fost iniţiate de francezul Aristide Briand şi de germanul Gustav Stresemann în perioada interbelică. Consecvent promotor al ideii europene, cel din urmă propunea în anii ’20 desfiinţarea barierelor vamale şi chiar crearea unei monede europene unice. La rândul său Briand propunea, deşi nu foarte detaliat, un fel de federaţie europeană. Aceste propuneri de unificare se încadrau în curentul pacifist din aceea vreme.

Actorii principali ai construcţiei europene în anii 1950, au fost: cancelarul german Konrad Adenauer[2], Robert Schuman[3], ministrul francez de externe şi Jean Monnet[4], consilier economic francez. Rolul jucat de aceşti oameni a fost foarte important pentru succesul proiectului european: au pus bazele

[2] Konrad Adenauer a fost cancelarul Germaniei între 1949-1966. Încă din 1919 el propune reorientarea politicii germane în direcţia unificării europene, vizând echilibrarea intereselor franco-germane, considerându-le vitale pentru pacea continentului. În timpul crizei Ruhr-ului, în 1923 a pledat pentru colaborarea franco-germană.

[3] Robert Schuman provine dintr-o familie mixtă (mamă luxemburgheză şi tată francez). După ocuparea Alsaciei şi Lorenei familia lui se mută la Luxemburg. A desfăşurat o parte din studii în Germania, cunoscând astfel cultura şi modul de gândire atât al francezilor cât şi al germanilor.

[4] Jean Monnet a fost secretar general adjunct al Societăţii Naţiunilor din 1919, a ajutat la crearea în Alger al Comitetului de Eliberare Naţională francez în timpul celui de-al doilea război mondial şi era membru al guvernului de Gaulle din Alger.

unei Europe ale cărei valori centrale erau reprezentate de cooperare, balanţa puterilor, egalitate şi securitate, contrastând cu istoria continentului de dinainte de cel de-al doilea război mondial, caracterizată de suspiciune, competiţie, divizare, cu guverne care beneficiau prea puţin de sprijin din partea celor pe care îi conduceau şi popoare care încercau să soluţioneze problemele prin conflict şi extremism, în dauna moderaţiei şi a compromisului.[5]

Sfârşitul celui de-al doilea război mondial a impus găsirea unei soluţii pentru problema Germană: identificarea unei modalităţi de integrare paşnică a statului german în sistemul statelor europene.[6] Refacerea economică a Germaniei a generat teama vecinilor săi, mai ales a Franţei, de eventuale noi planuri hegemonice pentru partea vestică a continentului european. Având în vedere această situaţie, Monnet concepe un plan al reconcilierii franco-germane în primăvara anului 1950. Trebuie amintit că, în luna martie a aceluiaşi an Konrad Adenauer, cancelarul Germaniei a venit cu ideea unificării Franţei şi Germaniei; idee care a fost considerată însă mult prea îndrăzneaţă.[7] În memoriile sale, Monnet îşi aminteşte că Adenaer spunea: „dacă francezii şi germanii s-ar aşeza într-o zi la masă împreună, pentru a lucra împreună, pentru a-şi asuma responsabilităţi comune, impactul psihologic ar fi enorm. Dorinţa franceză de securitate ar fi satisfăcută, iar deşteptarea naţionalismului german împiedicată."[8]

Monnet a propus ca întreaga producţie de oţel şi de cărbune, atât a Franţei cât şi a Germaniei, să fie pusă sub conducerea unei Înalte Autorităţi internaţionale, scopul fiind unificarea condiţiilor de producţie. Acest prim pas trebuia să ducă la o extindere treptată a cooperării bilaterale franco-germane şi în alte domenii.[9] Schuman, ministru al afacerilor externe al Franţei între 1948-1953, pornind de la propunerea lui Jean Monnet schiţează planul Comunităţii Europene a Cărbunelui şi Oţelului, plan care a primit acordul guvernului francez la 9 mai 1950. Uniunea Europeană s-a născut astfel ca o instituţie menită să contracareze orice tendinţe expansioniste din partea Germaniei.

Schuman gândea reconcilierea franco-germană în cadrul unei Europe unite. În viziunea lui trebuia creat un cadru în care dinamismul german să se poată manifesta în voie, însă fără a putea deveni periculos pentru vecinii

[5] William I. Hitchcock, *The Struggle for Europe. The History of the Continent since 1945,* London: Profile Books LTD, 2003, p. 147.

[6] Peter Calvocoressi, *Europa de la Bismarck la Gorbaciov,* Iaşi: Polirom, 2000, p. 137

[7] Hans-Gert Pöttering, „Europa trebuie creată" in *Konrad Adenauer, 125 de ani de la naştere,* Bucureşti: Fundaţia Konrad Adenauer, 2001, p. 14.

[8] Jean Monnet, *Memoires,* Paris: Fayard, 2002, p. 338.

[9] Raţiunea propunerii se baza pe faptul că ambele ţări erau tradiţional interesate de producţia de cărbune şi oţel. Regiunile de producţie a respectivelor industrii de bază erau situate în ambele ţări exact în apropierea graniţei franco-germane. Pe lângă multiple alte cauze, lipsa controlului asupra tuturor resurselor strategice de către una din ţări, a fost cauza care a generat sentimentul de nesiguranţă a ambelor părţi, ducând la situaţii de criză şi război.

săi. Împreună cu Konrad Adenauer au ajuns la concluzia că la baza unei Europe unite trebuie să stea reconcilierea franco-germană, însoţită de reabilitarea morală a Germaniei şi restituirea progresivă a suveranităţii. Stabilitatea în Europa depinde în mare măsură de relaţiile franco-germane.

Comunitatea Europeană a Cărbunelui şi Oţelului (CECO) a fost văzută ca un pas spre realizarea reconcilierii franco-germane şi unificării europene, prin cimentarea bazelor unei dezvoltări economice comune, fiind deschisă tuturor ţărilor vest-europene care doreau a se alătura.[10] CECO a fost conceput, conform propunerii lui Monnet, ca un organism internaţional pentru înlăturarea opoziţiei seculare dintre Franţa şi Germania, prin plasarea producţiei de cărbune şi oţel sub o Înaltă Autoritate comună.[11] Între francezi şi germani a existat o identitate de opinii privind necesitatea unui astfel de organism. În plus ambele ţări obţineau avantaje directe dintr-o astfel de abordare. Câştigul Franţei a fost acela că a reuşit să-şi elimine frica faţă de o Germanie renăscută şi faţă de pericolul pe care aceasta îl reprezenta pentru pacea şi liniştea Europei de Vest. Pe de altă parte obiectivul suprem al cancelarului Adenauer era ca Autoritatea Internaţională a Ruhrului să dispară şi împreună cu ea şi limitarea suveranităţii, care apăsa Germania. Prin crearea CECO Germania a fost din nou tratată ca o ţară suverană şi i s-a permis să se alăture din nou Europei de Vest.

În domeniul securităţii, problemele erau mai complicate. Dorinţa de reînarmare a Germaniei era contestată de Schuman, care a considerat ideea ca fiind periculoasă atât din punct de vedere militar cât şi în plan psihologic. Totuşi el era conştient şi de faptul că refuzarea egalităţii în drepturi a Germaniei cu celelalte ţări ale Europei era cea mai sigură şi directă modalitate spre renaşterea naţionalismului german. Din această convingere s-a născut ideea CECO, dar şi propunerea lui de a crea un sistem european comun de apărare. Neacceptat de Adunarea Naţională franceză, acest sistem nu a devenit realitate. În octombrie 1954 însă, în urma Conferinţei de la Londra se semnează la Paris un acord, care modifica Tratatul de la Bruxelles[12] şi prin care se naşte Uniunea Europei Occidentale – sistem de apărare europeană în cadrul NATO. În aceeaşi lună Germa-

[10] Tratatul asupra CECO a fost semnat la Paris pe 18 aprilie 1951 de către Germania, Franţa, Ţările Benelux şi Italia.

[11] În ceea ce priveşte Înalta Autoritate, Germania şi Franţa au subliniat natura politică a acestui organism în opoziţie cu Ţările Benelux, care au pledat pentru menţinerea rolului guvernelor. Compromisul opiniilor divergente a rezultat în formarea unui Consiliu Ministerial. S-a acceptat ca, în cadrul activităţilor colective, deciziile să fie luate prin majoritate calificată – Franţa şi Germania având un număr egal de voturi, neputând însă lua decizii fără acordul a cel puţin uneia dintre celelalte ţări, şi invers.

[12] Tratatul de la Bruxelles a fost încheiat între Marea Britanie, Irlanda de Nord, Franţa şi Benelux în martie 1948, în vederea apărării comune împotriva URSS şi iniţial a Germaniei. Pornind de la această organizaţie, în mai 1949 este semnat Tratatul Atlanticului de Nord, care mai cuprindea pe lângă semnatarele Tratatului de la Bruxelles, SUA, Canada, Danemarca, Islanda, Italia, Norvegia şi Portugalia.

nia este invitată să adere, devenind membru oficial în mai 1955, consfiinţinduse ridicarea stării de ocupaţie şi reînarmarea Germaniei în cadrul UEO şi NATO.

Discuţiile referitoare la continuarea integrării economice, care va duce treptat la o uniune politică, precum şi cele referitoare la valorificarea energiei atomice în scopuri paşnice, se concretizează pe 27 martie 1957, prin semnarea Tratatului de la Roma, creându-se CEE şi EUROATOM. Acest eveniment a marcat începutul extinderii şi consolidării celor trei comunităţi în trei etape succesive: uniune vamală, uniune economică şi uniune politică. Contextul regional era favorabil pentru o astfel de înţelegere, mai ales prin lichidarea contenciosului franco-german şi revenirea Saar-ului Germaniei. În pofida acestor evoluţii, domeniul sensibil al energiei atomice nu a devenit integrator economic natural la fel ca şi industria grea. Modelul naţional în dezvoltarea programelor de profil a rămas dominant, inclusiv în Franţa şi Germania.

În 1958 generalul Charles de Gaulle[13] devine preşedintele Franţei, dând un impuls nou atât construcţiei europene cât şi relaţiilor franco-germane. În viziunea sa, proiectul european se constituia ca „o Europă de state", care ia decizii în unanimitate, are o mai mare independenţă faţă de SUA şi se angajează într-un dialog al egalilor cu URSS. El îşi lansează propriul plan despre Europa într-o conferinţă de presă din 5 septembrie 1960. Pentru ca proiectul să avanseze, el a convocat o întâlnire la nivel înalt la Paris pe 10 februarie 1961, invitând şefii de stat şi miniştrii de externe ai Germaniei, Italiei, Belgiei, Olandei şi Luxemburgului. Declaraţia, care a rezultat în urma discuţiilor desfăşurate la Paris, a comunicat intenţia Celor Şase de a dezvolta noi relaţii în cadrul comunităţii şi de a pune bazele unei uniuni care să evolueze progresiv, pe baza dezvoltării unei pieţe comune şi a cooperării politice. La o nouă întâlnire din 18 iulie 1961, la Bad Goedsberg, Cei Şase au adoptat o altă declaraţie care se referea la accelerarea cooperării şi extinderea acesteia şi asupra învăţământului, culturii şi cercetării, depăşind cadrul pur politic şi economic.

Se poate observa că în cadrul acestor întâlniri Germania şi Franţa susţineau opinii identice, lucru datorat legăturii bilaterale dintre cele două ţări, mai precis relaţiei dintre generalul de Gaulle şi cancelarul Adenauer. În

[13] Charles de Gaulle a fost şeful Comitetului de Eliberare Naţională de la Alger între 1943-1944, apoi prim ministru al Guvernului interimar francez de după război şi şef al statului (1944-1946). El este fondatorul celei de-a V-a Republici Franceze, devenind şeful statului în 1958, ocupând această funcţie până în 1969, când a demisionat. A pus capăt războiului din Algeria, iar de numele lui se leagă renaşterea economică şi politică a Franţei de după război.

[14] Deja la prima sa întâlnire cu cancelarul german, în 1958, de Gaulle a propus ca miniştrii de externe, asistaţi de un secretariat să aibă întâlniri periodice (propunere contestată violent de Olanda). Cu o zi înainte de reuniunea de la Paris, şeful statului francez şi cancelarul german s-au întâlnit din nou. Generalul de Gaulle l-a asigurat pe Adenauer de fidelitatea Franţei faţă de NATO şi faţă de Tratatele de la Paris şi Roma, cancelarul acceptând ideea întâlnirilor regulate a şefilor de state şi a miniştrilor de externe, pregătite de un secretariat permanent.

cadrul unor întâlniri bilaterale cele două ţări ajungeau la un acord asupra unor probleme, reuşind astfel să susţină un punct de vedere comun în cadrul discuţiilor cu ceilalţi membrii ai Comunităţilor.[14]

Relaţia dintre cei doi oameni de stat s-a caracterizat prin colaborare şi chiar amiciţie. Se spune că generalul de Gaulle l-a cucerit pe Adenauer prin europenismul său, cei doi descoperind puncte de vedere comune, precum neîncrederea în ţările anglo-saxone, morala în politică sau ideea unificării europene. Amândoi au privit integrarea continentală ca o premisă pentru ca Europa să poată acţiona în mod autonom pe scena internaţională, în afara jocurilor de putere dintre SUA şi URSS şi pentru a-şi putea crea un destin istoric propriu.

Generalul de Gaulle a ajuns la ideea necesităţii prieteniei franco-germane din considerente de *raison de'etat,* afirmă Henry Kissinger.[15] Imediat după terminarea războiului, generalul francez a stabilit legături privilegiate cu URSS pentru a contracara slăbiciunile Franţei şi pentru a afirma o politică independentă faţă de aliaţii anglo-americani.[16] În momentul crizei Berlinului s-a putut observa că generalul se temea într-o mai mare măsură de pericolul reînvierii naţionalismului german, decât de ameninţările lui Hruşciov. În timpul crizei Berlinului, de Gaulle era îngrozit de posibilitatea unei înţelegeri germano-sovietice şi de o eventuală unificare germană. Astfel, el a plasat Franţa în rolul de promotor al ideii europene, sugerând că aceasta este sensibilă la interesele naţionale ale Germaniei şi înţelege realitatea europeană. De Gaulle a acceptat supremaţia militară şi economică a Germaniei în cadrul comunităţii europene în schimbul menţinerii de către Franţa a supremaţiei politice. Trebuie spus că şi cancelarul Adenauer prefera unificarea Europei de Vest în faţa unităţii naţionale germane, afirmând în timpul aceleiaşi crize că Germania trebuie să se angajeze în eforturile de unificare a Occidentului şi nu în cel de reunificare cu Estul comunist.[17] Adenauer nu avea încredere în Uniunea Sovietica. Deşi spera ca într-o zi Germania de Est se va reuni cu Germania de Vest, se împotrivea realizării uniunii în acel moment. O Germanie unită, şi prin urmare neutralizată, fără sprijinul şi participarea în NATO era în opinia sa un viitor satelit al Uniunii Sovietice. Din aceste considerente scria în 1958 că prioritatea este „protejarea libertăţii Republicii Federale".[18]

Deşi din motive diferite, politica celor doi oameni de stat avea obiective convergente şi relaţiile dintre de Gaulle şi Adenauer au continuat să fie

[15] Henry Kissinger, *Diplomaţia,* Bucureşti: Editura All, 1998.

[16] În 1944 se semnează *Tratatul franco-sovietic.* De Gaulle a refuzat să se asocieze principiilor *Declaraţiei asupra Europei eliberate.* În realitate, politica lui de apropiere faţă de Moscova a rămas fără rezultate pozitive, mai ales din cauza lipsei simpatiei din partea lui Stalin pentru şeful Franţei libere.

[17] Construcţia zidului Berlinului în 1961 va rezulta în scăderea dramatică a popularităţii lui Adenauer.

[18] Hitchcock, *op. cit.,* p. 224.

bune, având ca rezultat semnarea *Tratatului de Cooperare Franco-German* la 22 ianuarie 1963.[19]

Tratatul de Cooperare Franco-German

Tratatul de Cooperare Franco-German a fost semnat în Palatul Élysée din Paris de către cancelarul german Konrad Adenauer şi preşedintele francez de Gaulle[20]. Tratatul de prietenie reprezintă un punct de cotitură în procesul de reconciliere dintre cele două ţări, act prin care se pun bazele unei conlucrări în domenii importante, precum politica externă, de apărare, cultură şi educaţie. Obiectivul vizat este ca, prin întâlniri şi consfătuiri regulate ale celor două părţi să se ajungă la concepţii asemănătoare mai ales în ceea ce priveşte politica externă şi de apărare.

Tratatul voia să pună capăt rivalităţii istorice dintre francezi şi germani prin promovarea înfrăţirii dintre cele două popoare, legând dezvoltarea lor economică, culturală şi de securitate. Cele două părţi sunt în deplină cunoştinţă a faptului că întărirea cooperării dintre ei este un lucru indispensabil pentru a putea continua procesul de construcţie europeană. Tineretul primeşte un rol important, acela de a deveni conştient de solidaritatea celor două naţiuni şi de a întări legătura dintre ele.

Pentru a îndeplini obiectivele tratatului se stipulează că şefii de stat şi de guverne se vor întâlni de două ori pe an în mod regulat şi oricând este necesar, iar miniştrii de externe, miniştrii de apărare şi miniştrii educaţiei o dată la trei luni. Ministrul familiei şi tineretului german şi comisarul pentru tineret şi sport francez se vor întâlni o dată la două luni. Întâlnirile vor fi pregătite şi coordonate de câte o comisie interministerială, înfiinţată în ambele state, care se va ocupa şi de informarea părţilor despre rezultatele activităţilor bilaterale (cap. I, art. 1-4).

Conform tratatului, cele două state îşi vor coordona activitatea în domeniul politicii externe: politicile în cadrul comunităţilor europene, relaţiile dintre Est şi Vest, precum şi politicile organismelor internaţionale a căror membrii sunt (cap. II/A). În cadrul cooperării în probleme de securitate se va întâlni şi personalul celor două forţe armate şi se va înfiinţa un institut comun de cercetare, obiectivul suprem fiind apărarea societăţii civile din

[19] Totuşi au existat şi divergenţe între cei doi mai ales în viziunea asupra politicii externe. Adenauer, un convins creştin-democrat, a dorit să salveze continentul de pericolele naţionalismului exagerat şi de ameninţarea comunismului, îndreptându-se în politica externă spre SUA şi aliaţii occidentali. Franţa, pe de altă parte, dorea o autonomie faţă de SUA şi faţă de NATO, o politică europeană mai independentă. Astfel, în ceea ce priveşte politica de securitate, Germania s-a bazat permanent pe SUA, distanţându-se de Franţa. Divergenţele în privinţa rolului SUA şi NATO au devenit evidente mai ales după întâlnirea de la Rambouillet, din 1962.

[20] Textul tratatului este prezentat în capitolul „Documente" din acest volum.

ambele ţări (cap. II/B). În ceea ce priveşte problemele legate de educaţie şi de tineret, tratatul vine să îmbunătăţească prevederile celor două Memorandumuri franco-germane – din 19 septembrie şi 8 noiembrie 1962 – stipulând că accentul se va pune pe cunoştiinţele lingvistice, pe recunoaşterea diplomelor şi pe cercetarea ştiinţifică (cap. II/C, art.1). Tinerii francezi şi germani trebuie să primească tot ajutorul pentru a putea coopera, în principal fiind vizate întâlniri de grup, în scopul cultivării înţelegerii bilaterale. Întâlnirea elevilor, studenţilor, a tinerilor muncitori va fi coordonată printr-un Curatoriu independent (cap. II/B, art.2).

Ca şi scop strategic, tratatul bilateral îşi propune unirea forţelor celor două ţări pentru a duce mai departe procesul de construcţie europeană şi depunerea unui efort comun pentru a slăbi în continuare influenţa SUA şi NATO în Europa – lucru considerat important mai ales de către de Gaulle.

În procesul de ratificare al tratatului, Bundestagul german – dirijat de aliaţii transatlantici – i-a ataşat un Preambul prin care sublinia rolul Statelor Unite şi al Alianţei Nord Atlantice în Europa, repudiind astfel interesul francez pentru o Europă autonomă. A devenit astfel clar că, în cadrul politicii de apărare şi de securitate, Republica Federală Germană nu era încă pregătită pentru a renunţa la parteneriatul cu SUA şi pentru a pune bazele unei Europe independente. Acest lucru a generat neîncredere şi deziluzii în Franţa lui de Gaulle.

Absenţa Franţei de la discuţiile de armonizare a relaţiilor cu SUA şi acţiunile sale unilaterale în domeniul politicii externe au dus la o răcire a relaţiilor franco-germane. Aceasta a rămas neclară până la reluarea parteneriatului de către Schmidt şi Giscard d' Estaing.[21]

Neînţelegerile privind politica externă nu au distrus însă complet iniţiativa de reconciliere. Astfel obiectivul primordial a devenit acţiunea bilaterală eficace în domeniul tineretului. În acest sens, reprezentanţii celor două state au semnat o Convenţie pe data de 5 iulie 1963. Prin această înţelegere s-a înfiinţat o organizaţie cu rolul de a dezvolta legăturile între tinerii francezi şi germani în scopul înţelegerii reciproce, organizaţie care a primit numele de Oficiul Franco-German pentru Tineret (Deutsch-Französisches Jugendwerk, Office Franco-Allemand pour la Jeunesse).[22]

Litigiul franco-german referitor la politica agrară din cadrul Comunităţii Europene, dar mai ales retragerea lui Konrad Adenauer şi înlocuirea lui în 1966 cu veşnicul său rival, anglofilul Ludwig Erhardt, care a indus o răceală în relaţiile cu Franţa, au înrăutăţit relaţiile bilaterale. Astfel obiectivele afirmate în tratatul din 1963 nu au putut deveni realitate în următorii ani.

Totuşi trebuie subliniată relevanţa istorică a tratatului. Întâlnirile bilaterale între şefii de stat şi de guverne, desfăşurate cu regularitate au avut o contribu-

[21] Elizabeth Pond, *Renaşterea Europei,* Târgovişte: Editura Pandora-M, 2003, p. 46.

[22] De fapt organizarea programelor pentru tineretul francez şi german cu obiectivul stabilirii unui dialog între ei îşi are originea în perioada interbelică. Între anii 20-30 tinerii francezi şi germani au început să stabilească contacte concrete şi întâlniri.

ţie de netăgăduit în reconcilierea franco-germană şi în dezvoltarea procesului de construcţie europeană. Dar un impact şi mai puternic, la nivelul celor două societăţi civile l-au avut programele pentru tineret din cadrul Oficiului Franco-German pentru Tineret. Astfel, prietenia franco-germană a devenit realitate.

La 25 de ani după semnarea tratatului de cooperare au fost semnate două *protocoale adiţionale***,** vizând crearea a două consilii: unul pentru finanţe şi economie, celălalt pe probleme de securitate şi apărare. Ultimul Consiliu are ca obiectiv cooperarea concretă în probleme de securitate şi de apărare, prin întâlnirile bilaterale ale şefilor de stat şi de guverne desfăşurate de două ori pe an. Cancelarul german Helmut Kohl şi preşedintele francez Françoise Mitterand au demonstrat prin aceste acte că doresc să continue procesul de reconciliere ale cărui baze au fost cimentate de predecesorii lor Adenauer şi de Gaulle. Mai mult, pe lângă manifestarea acestei dorinţe cei doi au desfăşurat o activitate concretă în vederea desăvârşirii obiectivelor tratatului din 1963 şi a instituţionalizării cooperării în domeniul securităţii şi politicii de apărare.

Protocolul adiţional la tratat, referitor la Consiliul franco-german de finanţe şi economie a fost încheiat pe 22 ianuarie 1988, pentru a relaţiona dezvoltarea economică a celor două ţări în sensul stipulat în Tratatul de cooperare din 1963, conformându-se liniilor generale ale uniunii economice şi monetare europene. Consiliul este alcătuit din Ministrul Finanţelor german şi Ministrul Economiei şi Finanţelor francez, precum şi din preşedinţii celor două bănci centrale. El se întruneşte de două ori pe an, prezentând rapoarte despre activitatea lui şefilor de stat şi de guverne, putându-se consulta cu guvernele ambelor ţări. Consiliul dezbate liniile de bază ale bugetelor ambelor ţări cu parlamentele şi guvernele naţionale, precum şi situaţia economică, politicile economice şi monetare ale ambelor ţări în sensul obţinerii unei cât mai bune armonizări a poziţiilor celor două ţări în negocierile internaţionale pe probleme economice.

Cel de-al doilea protocol adiţional încheiat la aceeaşi dată dispune înfiinţarea unui Consiliu mixt pe probleme de securitate şi apărare. Consiliul este alcătuit din şefii de stat şi de guverne şi din miniştrii de externe şi de apărare, reunindu-se de două ori pe an. La şedinţe mai pot participa şefii statelor majore, precum şi înalţi funcţionari şi soldaţi cu grad înalt din ambele ţări. Obiectivul activităţii sale este de a dezvolta puncte de vedere comune în ceea ce priveşte problemele de securitate ale Europei, de a colabora în problema dezarmării, în perfecţionarea personalului militar, şi pentru îmbunătăţirea operaţionabilităţii şi întărirea potenţialului industrial şi tehnologic european. Raţionamentul funcţionării acestui Consiliu se bazează pe dorinţa celor două ţări de a decide împreună asupra acelor probleme de securitate şi de apărare care influenţează întreaga Europă, admiţând faptul că Uniunea Europeană va rămâne incompletă fără a cuprinde o politică comună în aceste domenii. Obiectivul suprem este de a înlătura orice fel de situaţie de război care ar putea ameninţa Europa şi de a dezvolta o identitate europeană şi în acest domeniu, toate în conformitate cu obligaţiile celor două izvorâte din decizii-

lor asupra Uniunii Europei de Vest luate la Haga în 1987, Tratatele de la Bruxelles şi cel asupra înfiinţării Alianţei Nord Atlantice.

Oficiul Franco-German pentru Tineret

Bazele Oficiului Franco-German pentru Tineret (OFGT) au fost puse pe de o parte prin Tratatul de Cooperare Franco-German din 22 ianuarie 1963 şi prin Convenţia dintre Guvernele Franţei şi Germaniei privind înfiinţarea Oficiului din 5 iulie a aceluiaşi an, pe de altă parte.

Oficiul are personalitate juridică, acţionează şi ia decizii în mod autonom, având ca obiectiv strângerea şi dezvoltarea legăturilor dintre tineretul francez şi german prin promovarea înţelegerii şi solidarităţii reciproce. Activitatea sa cuprinde următoarele domenii[23], conform art.1 din Convenţie:

a. întâlniri şi schimburi ale elevilor, studenţilor şi tinerilor muncitori;
b. excursii de grup, activităţi comune ale organizaţiilor de tineret şi organizaţiilor sportive ale tinerilor;
c. recreerea copiilor şi tinerilor;
d. schimbul şi instruirea tinerilor muncitori şi sportivilor, antrenamente comune ale tinerilor sportivi;
e. aprofundarea cunoştinţelor despre ambele ţări prin lucrări deschise, călătorii educative, seminarii, călătorii de studii, organizaţii muzicale şi sesiuni ale liderilor organizaţiilor de tineret;
f. evenimente extraşcolare pentru dezvoltarea cunoştinţelor lingvistice;
g. analiza şi cercetarea ştiinţifică a problemelor ce privesc tineretul.

În prezent Oficiul este administrat de un Consiliu Administrativ independent, compus din 30 de membrii (15 francezi şi 15 germani) şi un număr egal de înlocuitori, desemnaţi de cele două guverne şi alese din administraţia publică şi autorităţile regionale, organizaţii ale tinerilor şi din alte sectoare acoperite de activitatea Oficiului. Consiliul Administrativ se întâlneşte alternativ, în Franţa şi în Germania sub conducerea celor două ministere responsabile pentru problemele tineretului. Organul executiv este Secretarul General, ajutat în munca lui de către un Secretar General Adjunct, reprezentând Oficiul şi pregătind întâlnirile Consiliului, luând toate măsurile necesare pentru a asigura funcţionarea in condiţii optime a programelor asigurate de Oficiu. Unul este francez, celălalt german, fiind numiţi de cele două guverne la propunerea Consiliului. Mandatul lor este de 5 ani şi nu poate fi reînnoit. Oficiul are două centre, la Paris şi la Berlin, angajaţii fiind de ambele naţionalităţi, acoperind părţi diferite ale activităţii Oficiului.[24]

[23] Anexele 1 şi 2 prezintă principalele domeniile de activitate ale OFGT, numărul de participanţi şi cheltuielile pentru promovarea acestora până în 1991.

[24] Pentru o scurtă prezentare a documentelor relevante pentru activitatea OFGT şi a evoluţiei instituţionale a Oficiului, a se vedea anexa 3.

Resursele materiale provin din fonduri egale oferite de cele două state[25]. Consiliul Administrativ are grijă ca ele să fie folosite în scopul cooperării franco-germane între tineri. Controlul şi execuţia bugetului este de competenţa celor doi controlori financiari, numiţi de cele două guverne.

OFGT sprijină schimburi ale tinerilor organizate de asociaţii ale tinerilor, cluburi sportive, centre lingvistice, centre de perfecţionare, organizaţii profesionale şi de comerţ, şcoli şi universităţi, autorităţi locale şi comitete pentru înfrăţirea oraşelor. Rolul Oficiului este de a furniza suport financiar, lingvistic şi de instruire, precum şi sfaturi şi informaţii despre conţinutul întâlnirilor.

OFGT este cel mai vechi şi cel mai important institut al prieteniei şi colaborării franco-germane. El s-a născut din convingerea că relaţia dintre cele două popoare influenţează viitorul european. După războaie şi suferinţe, neîncredere, suspiciune şi ură reciprocă, erau multe lucruri de clarificat şi definit pentru a pune bazele parteneriatului nu numai în domeniul relaţiilor instituţionale, ci mai ales în ceea ce priveşte relaţia dintre cele două societăţi civile.

Programul s-a orientat şi se orientează spre tineri pentru a cultiva solidaritatea franco-germană, pentru a înlătura din perioada de început a socializării posibilitatea aversiunii faţă de celălalt. La început, obiectivul important era punerea bazelor unei generaţii, capabile să sprijine şi să accepte colaborarea celor două naţiuni în domeniile politicii, economiei şi securităţii. Cunoaşterea celuilalt încă de la o vârstă fragedă este importantă pentru a putea înlătura neîncrederea care poate apărea ca o influenţă din cadrul familiei, din şcoală, sau din sfera culturală. Din acest punct de vedere este important faptul că, între cele două state, pe lângă lupta pentru supremaţia europeană sau pentru resurse materiale, s-a desfăşurat şi o luptă, o competiţie permanentă pe plan cultural, care este şi ea vinovată de generarea urii şi neîncrederii între cele două naţiuni, pe baza unei afinităţi elective. Cele două se generează reciproc. Războaiele se termină, însă operele literare de exemplu pot regenera permanent suspiciunea faţă de celălalt.

Educaţie lingvistică

Principalul obiectiv al programului este de a apropia tinerii. Astfel în centrul activităţii Oficiului stă preocuparea pentru *a înlătura barierele lingvistice,* pentru că fără a cunoaşte limba celuilalt, cunoaşterea şi acceptarea culturii, a mentalităţii sale ar fi incertă. La început s-au înfiinţat ateliere lingvistice, pentru a înzestra tinerii cu cunoştinţe minimale de limbă, pentru a putea participa la programe. Programul s-a dezvoltat şi s-a reînnoit continuu, adaptându-se realităţilor. Astfel, în anii ’70, s-au organizat cursuri binaţionale intensive, oferite ca programe de vacanţă. În anii ’80 au debutat cursurile

[25] Pentru o prezentare a contribuţiilor celor două guverne de la înfiinţarea biroului până în 1991, a se vedea anexa 4.

care ofereau posibilitatea însuşirii diferitelor limbaje profesionale. Se pune un accent deosebit pe reînnoirea permanentă şi pe dezvoltarea materialelor, suporturilor în procesul de predare şi învăţare, precum şi pe perfecţionarea personalului implicat în predare – profesori, translatori, animatori – atât din punct de vedere lingvistic, cât mai ales din punct de vedere metodologic şi tehnic. Cursurile care oferă posibilitatea însuşirii limbii celuilalt sunt activitatea cheie a OFGT, mai ales în Franţa unde nu prea există posibilitate de a însuşi limba germană în afara şcolii.

Întâlniri ale tinerilor

La începuturile programului întâlnirile tinerilor simbolizau colaborarea politică dintre cele două ţări, punându-se mare accent pe întinderea instituţională a schimburilor. Apoi s-a cristalizat ideea că la baza programelor organizate trebuie să stea *cunoaşterea modului de viaţă, a culturii şi economiei celuilalt,* care să ducă la sentimentul de solidaritate şi la cooperare. S-a pus întrebarea firească, dacă astfel de întâlniri, cu durată de 2 săptămâni, organizate în scopul cunoaşterii reciproce pot avea sau nu efecte structurale în cele două societăţi, concluzia fiind că trebuie create programe cu o durată mai lungă. Astfel forma tradiţională a *întâlnirilor de grup* a fost înlocuită cu *finanţarea călătorilor individuale,* având ca obiectiv cunoaşterea culturii celuilalt. În plus s-a făcut o investiţie pentru a *perfecţiona pedagogii în educaţia interculturală.*

Un alt program important este organizarea unui cadru de *întâlnire a tinerilor în afara şcolii.* La început aceste activităţi aveau la bază ideea că tinerii trebuie să treacă împreună prin experienţe plăcute, întâlnirile concentrându-se în jurul unei activităţi agreate de tineri – *artă, sport, teatru sau diferite ştiinţe* – în scopul colaborării în domeniul respectiv prin dezbaterea unor teme date. În anii ’70 s-a pus accent pe dezvoltarea dialogului şi pe cooperarea cu diferitele organizaţii, asociaţii ale pedagogilor şi cu autorităţile locale. Începând cu 1975 programele s-au extins şi asupra altor ţări a CE, organizându-se *programe trinaţionale,* în cadrul cărora se dezbat mai ales teme prin care tinerii pot înţelege dinamica construcţiei europene. S-a dat o mare importanţă de la început *întâlnirilor sportive,* ca program extraşcolar, având ca şi conţinut jocuri sportive prin care se promova capacitatea tinerilor de a ajunge la compromis şi conciliere. Programul s-a dezvoltat permanent, ajungând să cuprindă şi familiarizarea participanţilor cu situaţia locuitorilor dintr-o anumită regiune şi dezbaterea unor probleme ce ating tinerii în general: alegerea profesiei, şomajul sau mediul înconjurător. În 1975 au debutat programele care au avut ca scop *întâlnirea tinerilor artişti,* în cadrul unor ateliere de lucru. Scopul acestor ateliere este ca tinerii artişti să cunoască viaţa culturală a ţării partenere, să analizeze atât asemănările cât şi diferenţele în artă, metode de lucru, atitudini, precum şi de a dezbate problemele artei moderne ca de exemplu greutăţile cooperării transfrontaliere. O altă parte impor-

tantă a programului este perfecţionarea artistică şi creşterea mobilităţii profesionale într-o Europă deschisă. Oficiul colaborează în acest sens cu instituţii partenere: muzee, teatre, radiouri şi televiziuni.

Schimburi de elevi

O altă latură a activităţii OFGT este organizarea *schimburilor de elevi*, în colaborare cu instituţiile de învăţământ. Schimburile sunt percepute ca un proces de cunoaştere atât a limbii cât şi a culturii străine astfel punându-se accent şi pe motivarea participanţilor să înveţe limba celuilalt – franceza sau germana – ca limbă străină în şcoală. Se fac şi *schimburi individuale pe termen lung*. Elevii din clasele IX-X frecventează 3 luni de zile orele şcolii partenere, fiind cazaţi la familii. Programul a avut şi unele dificultăţi, schimbul fiind împiedicat mai ales de teama de necunoscut a părinţilor.

Perfecţionarea pedagogilor

Sunt organizate şi *schimburi ale profesorilor*, care provin din instituţiile de învăţământ care participă la program. Iniţial organizate numai pentru profesorii de limbi străine, întâlnirile s-au extins şi asupra profesorilor care predau alte materii. În cadrul întâlnirilor se încearcă dezbaterea unor teme de interes general, care motivează profesorii să participe şi să ajute copii să perceapă întâlnirile şi schimburile ca pe o dezvoltare în variate domenii şi nu numai ca pe o modalitate de îmbunătăţire a cunoştinţelor lor lingvistice. Oficiul colaborează în acest sens cu instituţiile de învăţământ, având şi proiecte care vizează *perfecţionarea personalului pedagogic şi a directorilor* care au un rol cheie în organizarea întâlnirilor din punct de vedere administrativ şi pedagogic.

Schimburi de studenţi

Programele vizând *schimburile de studenţi* au început din 1963, dezvoltându-se continuu. La început accentul s-a pus pe înlăturarea barierelor lingvistice şi pe crearea unei reţele oficiale de parteneriate, lucru mult mai uşor de realizat decât în cazul şcolilor. Deja în anii ’70 programele s-au diversificat, iar iniţiativa a trecut în mâna universităţilor, grupurilor de cercetare şi a studenţilor. De la schimburi şi cercetare comună în anii ’80, programul s-a orientat spre organizarea unor seminarii şi dezbateri pe diferite teme, pe confruntări de idei, încurajând iniţiativele studenţeşti. Paralel s-a pus accentul pe europenizarea programului. Şi în acest sens există o colaborare strânsă între oficiu şi instituţii naţionale, precum DAAD. După debutul programelor europene de mobilitate – Erasmus, Lingua, Comett, Tempus – organizate pe

baza experienţei acumulate prin OFGT, dar şi din cauza scăderii fondurilor, Oficiul s-a retras de pe planul organizării schimburilor de studenţi, punând un accent mai mare pe alte laturi ale activităţii sale în acest domeniu: pe pregătirea profesională, organizarea seminariilor şi a practicilor profesionale, în ultimul caz oferind şi burse.

Dezvoltare profesională

Un alt *program* oferit de OFGT încă de la începutul activităţii sale este cel *referitor la tinerii angajaţi.* Astfel, OFGT colaborează cu sindicatele tinerilor, cu asociaţii de agricultori şi muncitori şi mai recent cu Fondurile Sociale Europene. În primii 10 ani au oferit posibilitatea tinerilor muncitori să poată lucra un an de zile în ţara parteneră, precedată de o pregătire lingvistică de 2 luni. În anii ’70 datorită recesiunii economice programul trebuia modificat. Astfel au organizat schimburi ale elevilor din şcolile profesionale. Din anii ’80 au fost promovate programele multiplicator, programe organizate pentru anumite grupuri de profesii, şi programe care ofereau posibilitatea efectuării unui stagiu de practică şi perfecţionare de 1-3 luni în ţara parteneră. Azi se pune accentul pe întâlniri în vederea schimbului de opinii şi perfecţionării. Cele mai reuşite au fost întâlnirile bibliotecarilor şi angajaţilor librăriilor, întâlnirile tinerilor jurnalişti, ale muncitorilor manuali şi agricultorilor, precum şi ale artiştilor. Totodată se pune un accent deosebit pe *perfecţionarea şi recalificarea tinerilor şomeri,* pentru care se oferă cursuri de limbă şi consiliere în vederea angajării.

OFGT are relaţii bune atât cu autorităţile locale din cele două ţări, cât şi cu diferitele organisme şi instituţii europene, de exemplu cu programul Lingua, cu biroul pentru tineret al Uniunii, cu Fondurile Sociale Europene, dar şi cu Consiliul Europei. Programele sale se dezvoltă permanent, acomodându-se la realităţile europene şi mondiale. Astfel după 1989 au fost atraşi în program tinerii din landuri est-germane.

Se accentuează faptul că activitatea OFGT, ca şi tratatul bilateral şi relaţiile bilaterale se desfăşoară într-un context european, activităţile având ca scop şi informarea tinerilor asupra realităţilor europene. Dezbaterea temelor de actualitate are un rol de informare, dar şi scopul de a îmbunătăţi comunicarea orală a participanţilor şi capacitatea lor de a trăi într-un mediu internaţional. Programele au fost treptat extinse şi asupra tinerilor din state terţe. Mai întâi au fost organizate programe trilaterale cu tineri din alte ţări ale UE, apoi s-au extins şi asupra ţărilor din Europa Centrală şi de Est şi din Africa[26]. Aceste programe trilaterale au uneori efecte benefice şi asupra relaţiilor instituţionale şi

[26] Anexa 5 include date privind numărul participanţilor în programele OFGT conform naţionalităţii.

politice între ţări. Astfel în cadrul unui program din 1992, desfăşurat la Bad Honnef s-au întâlnit delegaţi culturali ai ambasadelor a 13 ţări europene.

Concluzii

OFGT este un institut important al dialogului franco-german în cadrul societăţii civile. Prin cooperarea sectorului privat şi statal cu scopul educării tinerilor, implicând în activitatea sa universităţi, şcoli, iniţiative profesionale, culturale, politice şi sociale se pun bazele posibilităţii dialogului în cadrul societăţii civile, fără de care o politică comună franco-germană în cadrul unei Europe unite probabil că nu ar fi fost posibilă. Această platformă importantă a dialogului societăţilor civile face politica franco-germană în cadrul Europei posibilă şi credibilă.[27]

Programul este unul de succes. Metodele sale de lucru sunt oferite ca exemplu în cadrul programelor de la Bruxelles pentru alte lucrări bilaterale în Europa. Germania, pornind de la succesul colaborării franco-germane a iniţiat programe bilaterale germano-poloneze şi germano-cehe. *Însă, se atrage atenţia că prietenia franco-germană nu este una care poate fi copiată.* Ea este un experiment singular, un laborator care se schimbă şi se adaptează permanent cerinţelor. Tot ceea ce poate oferi este de a furniza idei şi metode asupra cărora cei preocupaţi de întâlniri bilaterale pot reflecta. Toate iniţiativele care au ca scop înfiinţarea unui parteneriat bilateral trebuie să fie clădite pornind de la problemele existente între părţi, cu ajutorul creativităţii partenerilor şi luând în calcul specificităţile celor doi parteneri.[28]

O evaluare a eficienţei activităţii OFGT trebuie să înceapă cu menţionarea unor cifre[29] care dau dimensiunea implicării celor două societăţi civile în acest proces de reconciliere. Mai mult, o serie de sondaje realizate asupra tinerilor francezi şi germani, indică în rândul acestora o îmbunătăţire a percepţiei celuilalt: tinerii francezi şi germani nu mai consideră cele două ţări ca duşmane, ca o ameninţare, ci le văd ca parteneri. Dar activitatea OFGT nu se reduce doar la atât. În cursul activităţii sale de 40 de ani, Oficiul a dezvoltat metode specifice de abordare, acoperind atât modele pragmatice de lucru cât şi exigenţele cercetării: analiză, evaluare, conceptualizare. Pe parcursul acestei activităţi s-a obţinut o redefinire a unor noţiuni cheie, precum multiculturalitate, transculturalitate, interculturalitate, instrumente care pot fi utilizate pentru alte cazuri[30].

[27] Herrmann, Rudolf, „Die Zivilgesellschaft und das Deutsch-Französische Jugendwerk", Deutsch-Französisch Forum, *http://www.leforum.de/de/de-revue-culture 00.htm*.

[28] Michel Cullin în Wuthnow, Verena, „Abschied von der »Versöhnungsideologie«. Kreativität und Dynamik: neuer schwung für die deutsch-französischen Beziehungen", *http://www.uni-weimar.de/raus/artikel/dfjwe.html.*

[29] Vezi textul lui Bernard Viale în acest volum.

[30] Demorgon, et. al., *Op. cit,* pp. 62-63, 331.

În cursul celui de al II-lea război mondial existau puţini francezi şi germani care aveau speranţe că prin unirea forţelor Franţei şi Germaniei se vor pune bazele pe care se va clădi unitatea europeană. Azi prietenia franco-germană a devenit realitate, însă cooperarea trebuie să continue pentru a trage după sine unificarea europeană.

Colaborarea franco-germană a ajuns în perioada post-reconcilierii, spune Hubert Védrine[31]. Trebuie acordată o atenţie deosebită calităţii, pentru ca programele să nu devină ritualizate. Este necesară accentuarea ideii întâlnirilor de parteneriat precum şi punerea bazelor reflecţiei critice în societăţile civile. Astfel în cadrul dezbaterilor nu se urmăreşte armonia şi consensul, ci se acordă o importanţă primordială diferenţelor de opinii, a capacităţii de a participa la o dispută într-un cadru al relaţiilor, caracterizate prin parteneriat şi egalitate în drepturi[32]. Deşi discutarea trecutului şi amintirile sunt importante pentru a câştiga claritate, azi cele mai importante sunt discuţiile libere despre viitorul societăţii civile şi cele care ajută la întărirea personalităţii fiecărui participant. Tinerii sunt încurajaţi să propună teme care îi interesează în mod special. Astfel au ajuns să fie dezbătute în cadrul discuţiilor franco-germane subiecte precum: reforma democraţiei, responsabilităţile civice, imigrarea, ura împotriva imigranţilor, problema drogurilor, sectelor şi a graniţelor, respectarea drepturilor omului.

Între francezi şi germani rămân multe de realizat, chiar dacă cooperarea celor două state a devenit realitate. După al II-lea război mondial cele două societăţi civile au găsit un punct de vedere comun în dorinţa de a înlătura viitoarele suferinţe şi orori cauzate de eventuale războaie în plan european. Azi, ceea ce uneşte tineretul francez şi german este realitatea mondială generală, care îi afectează: frica de viitor, lipsa perspectivelor, noile realităţi europene, confruntarea cu celălalt şi acceptarea acestuia, criza identitară a lumii globale.

Activităţile comune franco-germane nu mai sunt pe punctul de a se auto-legitima, trebuie să contribuie la dezvoltarea şi întărirea coeziunii europene, la solidaritatea şi la consolidarea Uniunii. Pe de o parte trebuie să ajute în procesul lărgirii europene, pe de altă parte legăturile franco-germane rămân importante pentru contactele europene cu lumea. În ceea ce priveşte primul obiectiv, el trebuie să ajute la europenizarea instituţiilor naţionale. Lărgirea europeană va naşte neîncrederi. Diferenţele culturale trebuie menţinute, pentru că Europa înseamnă diversitate. Dorinţa pentru o unitate europeană trebuie să aparţină fiecărui individ. Este important ca deciziile de la Bruxelles să oglindească dorinţele cetăţenilor europeni şi să fie acceptate de societatea civilă. Parteneriatul este important şi în sensul reformării structurilor europene, în sensul democratizării UE.

Prietenia franco-germană nu poate fi copiată. Însă poate fi folosită ca model care trebuie adaptat la istoria, valorile, mentalitatea şi conţinutul

[31] Herrmann, *Op. cit.*
[32] Michel Cullin *Op. cit.*

identităţii etnice a oricăror parteneri, care iau o decizie concretă prin care se angajează să pună capăt neînţelegerii şi neîncrederii. Desăvârşirea integrării europene, atlantice sau chiar globale nu va fi posibilă fără astfel de angajamente concrete care vizează în mod real punerea bazelor colaborării, acceptării şi prieteniei, mai ales între popoare care s-au angajat în timpul istoriei în conflicte sângeroase. Constituirea şi rafinarea unei identităţi europene rămâne provocarea majoră a acestui proces excepţional, atât în dimensiunile politico-instituţionale, cât şi în cele economice. În ceea ce priveşte cultura şi politica culturală, promovarea pluralismului şi diferenţei reprezintă o sarcină actuală. Cele două imperative al stilizării identităţii europene şi al continuării democratizării în contextul redefinirii graniţelor Uniunii datorită procesului de admitere a noilor membrii, se pot întâlni doar în proiectul unei societăţi civile solidare, tolerante, multietnice şi multiculturale.

Monica ROBOTIN şi Petra SZÁVICS

Referinţe

Abkommen über die Gründung des Deutsch-Französischen Jugendwerks vom 5. Juli 1963, *http://www.dfjw.org/netzwerk/grund/dfjw63.html.*

Gemeinsame Erklärung und Vertrag über die deutsch-französische Zusammenarbeit vom 22. Januar 1963 *http://www.dfjw.org/netzwerk/grund/vertrag63.html.*

Office Franco-Allemand pour la Jeunesse (Oficiul Franco-German pentru Tineret), *www.ofaj.org.*

Was ist das Deutsch-Französische Jugendwerk? *http://www.rwth-aachen.de/zentral/dez2_Aktuelles_Hanke_dfjw.htm.*

Protokoll über die Schaffung eines deutsch-französischen Finanz- und Wirtschaftsrat vom 22. Januar 1988 *http://www.dfjw.org/netzwerk/grund/finanz88.html.*

Protokoll zur Schaffung des deutsch-französischen Verteidigungs- und Sicherheitsrats vom 22. Januar 1988 *http://www.dfjw.org/netzwerk/grund/verteid88.html.*

Tätigkeitsbericht (DFJW), 1992, 1993.

Calvocoressi, Peter, *Europa de la Bismarck la Gorbaciov,* Iaşi: Polirom, 2000.

Coghe, Samuel, „Élyséer Vertrag", *http://www.weltpolitik.net/sachgebiete/eu article/329.html.*

Demorgon Jacques, Edmond-Marc Lipianski, Burkhard Müller şi Hans Nicklas, *Dynamiques Interculturelles pour L'Europe,* Paris: Ed. Economica, 2003.

Herrmann, Rudolf, „Die Zivilgesellschaft und das Deutsch-Französische Jugendwerk", Deutsch-Französisch Forum, *http:// www.leforum.de/de/ de-revue-culture 00.htm.*

Hitchcock, William I., *The Struggle for Europe. The History of the Continent since 1945,* London: Profile Books LTD, 2003.

Kissinger, Henry, *Diplomaţia,* Bucureşti: Editura All, 1998.

Lepenies, Wolf, „Vergangenheit und Zukunft der deutsch-französischen Beziehungen", *http://www.leforum.de/de/de-revue-culture 00.htm.*

Monnet, Jean, *Memoires,* Paris: Fayard, 2002.

Păun, Nicolae, *Istoria construcţiei europene,* Cluj-Napoca: Ed. Efes, 1999.

Pond, Elizabeth, *Renaşterea Europei,* Târgovişte: Editura Pandora-M, 2003.

Pőttering, Hans-Gert, „Europa trebuie creată", în *Konrad Adenauer, 125 de ani de la naştere,* Bucureşti: Fundaţia Konrad Adenauer, 2001.

Teipen, Alfons H., „Rezension zu: Remi Hess & Christoph Wulf (1999) (Hrsg.). *Grenzgänge. Über den Umgang mit dem Eigenen und dem Fremden", http://qualitative-research.net/fqs/fqs.htm*

Wuthnow, Verena, „Abschied von der „Versöhnungsideologie". Kreativität und Dynamik: neuer schwung für die deutsch-französischen Beziehungen", *http://www. uni-weimar.de/raus/artikel/dfjwe.html.*

Anexa 1

Numărul participanţilor în programele OFGT după domeniul de activitate

Domeniul de activitate	Anul 1975		Anul 1980		Anul 1985		Anul 1991	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Dezvoltare profesională	16 655	16	13 434	12	20 834	16	21 072	13
Întâlniri ale tinerilor	38 341	37	35 300	32	36 361	28	33 570	21
Schimburi de elevi	19 183	19	31 236	28	39 815	31	60 648	38
Schimburi de studenţi	3 679	4	2 885	3	4 600	4	4 953	3
Perfecţionarea pedagogilor	7 161	7	8 544	8	8 740	7	9 251	6
Educaţia lingvistică	5 142	5	7 348	7	4 755	4	18 542	12
Sport	13 168	13	12 777	11	14 771	11	11 522	7

Datele din tabel sunt preluate din:
Tätigkeitsbericht der DFJW, 1992, p. 69, 71, 73, 75.

Anexa 2

Cheltuieli pentru promovarea domeniilor de activitate ale OFGT

Domenii de activitate	Anul 1975		Anul 1980		Anul 1985		Anul 1991	
	Mii de DM	%	Mii de DM	%	Mii de DM	%	Mii de DM	%
Dezvoltare profesională	4 320	22	4 022	19	6 355	25	7 996	25
Întâlniri ale tinerilor	6 558	33	6 551	31	7 397	30	8 888	28
Schimburi de elevi	2 171	11	3 207	15	2 783	11	3 703	12
Schimburi de studenţi	2 324	12	2 290	11	2 691	11	2 304	7
Perfecţionarea pedagogilor	1 110	6	1 495	7	1 892	8	2 569	8
Educaţia lingvistică	1 271	6	1 177	6	1 338	5	4 247	13
Sport	2 170	11	2 140	10	2 578	10	2 380	7

Datele din tabel sunt preluate din:
Tätigkeitsbericht der DFJW, 1992, p. 70, 72, 74, 76.

Anexa nr. 3

Istoria OFGT în ani:

23 septembrie 1955 – este semnată o C*onvenţie culturală între guvernele Republicii Franceze şi Republicii Federale Germania***,** care are ca scop promovarea dialogului cultural între cele două popoare, fiind axat pe studenţi.

22 ianuarie 1963 – semnarea de către Konrad Adenauer şi Charles de Gaulle a *Tratatului de Cooperare Franco-German.*

5 iulie 1963 – cele două state semnează o *Convenţie***,** prin care se înfiinţează Oficiul Franco-German pentru Tineret.

22 iunie 1973 – cele două state semnează *Protocolul pentru modificarea Convenţiei asupra Oficiului Franco-German pentru Tineret.*

22 ianuarie 1988 – au fost încheiate două protocoale adiţionale la tratatul din 1963, unul pentru cooperare în domeniul finanţelor şi pe probleme economice, celălalt pe probleme de securitate şi apărare, înfiinţând Consiliul franco-german de finanţe şi economie şi Consiliul mixt pe probleme de securitate şi apărare.

19 iunie 1990 – Miniştrii de tineret ai celor două ţări declară necesitatea extinderii programului şi asupra Germaniei de Est, declaraţie care ia în considerare noile evoluţii istorice, unificarea Germaniei.

29-30 mai 1991 – Miniştrii de cultură ai celor două state fac o declaraţie comună despre colaborarea pe plan cultural şi în domeniul instruirii între Franţa şi landurile estice ale Germaniei.

Evoluţia instituţională a Oficiului

1963–1973: Oficiul este slab reprezentat în Franţa, accentul se pune pe democratizarea şi programele pentru Germania. În 1968, datorită dificultăţilor economice, Franţa reduce contribuţia sa financiară cu 10%. În 1972-1973, contribuţia franceză se reduce din nou. Apar critici puternice contra birocraţiei şi sclerozării Oficiului, deşi între 1970-1972 numărul angajaţilor se reduce de la 112 la 96 de persoane.

1973–1984: Se semnează Protocolul pentru modificarea Convenţiei asupra Oficiului. Se pune accent pe o mai mare integrare, administraţia Oficiului este unificată şi pusă sub directa conducere a Secretarului General, şi mutată la Bad Honnef, iar sediul francez e mutat de la Versailles la Paris. Numărul angajaţilor este redus la 8 şi se urmăreşte restabilirea echilibrului între ponderea celor doi parteneri, relativ la bidirecţionarea programelor şi obiectivelor.

1984–2002: în luna noiembrie a anului 1983 survine o schimbare, menită să perfecţioneze integrarea Oficiului, îndepărtându-se astfel de sistemul iniţial cu un Secretar General şi două secţiuni naţionale. Se pune accent pe o reprezentare îmbunătăţită în Franţa, pe deplina egalitate în cadrul Oficiului, urmărind participarea şi dialogul în detrimentul consensului.

Anexa nr. 4

Evoluţia contribuţiilor guvernamentale între anii 1963/1964 – 1991 – în milioane

Anul bugetar	Contribuţia guvernului francez		Contribuţia guvernului german	
	FF	Contravaloarea în DM	DM	Contravaloarea în FF
1963/1964	25,2	20,2	20,2	25,2
1965	25,0	20,0	20,0	25,0
1966	25,0	20,0	20,0	25,0
1967	25,0	20,0	20,0	25,0
1968	25,0	20,0	20,0	25,0
1969	23,5	18,8	18,0	22,5
1970	25,3	16,8	17,4	26,1
1971	25,3	16,8	16,8	25,3
1972	23,6	14,7	14,7	23,6
1973	23,6	14,8	14,7	23,4
1974	23,6	13,6	13,6	23,6
1975	23,6	13,2	13,2	23,6
1976	23,6	13,8	13,8	23,6
1977	23,6	13,0	13,1	23,6
1978	26,0	11,3	13,9	31,8
1979	29,0	12,4	14,5	33,7
1980	32,0	13,75	16,0	37,2
1981	35,2	16,5	16,5	35,2
1982	41,9	17,7	17,5	41,3
1983	47,3	16,7	19,9	47,9
1984	54,0	17,6	17,7	54,5
1985	54,9	17,9	18,0	55,1
1986	55,0	17,9	18,5	56,6
1987	58,3	18,0	18,5	59,7
1988	60,4	18,0	18,5	62,0
1989	64,2	19,1	19,6	65,7
1990	64,2	19,1	19,6	65,7
1991	68,4	20,4	20,9	70,0

Tabel preluat din:

Henri MÉNUDIER, *Das Deutsch-Französische Jugendwerk. Ein exemplarischer Beitrag zur Einheit Europas,* Bonn: Ed. Aktuell, 1991, p. 125.

Anexa 5

Numărul participanţilor în programele OFGT conform naţionalităţii între anii 1963/1964 – 1990

Anul	Numărul participanţilor			
	Germani	Francezi	Alţii	În totalitate
1963/1964	120 336	97 297		217 633
1965	157 251	146 845		304 096
1966	152 577	130 387		282 964
1967	143 459	128 388		271 847
1968	145 553	119 795		265 348
1969	126 647	98 472		225 119
1970	112 567	83 785		196 352
1971	110 348	79 607		189 955
1972	99 544	77 937		177 481
1973	73 384	59 183		132 567
1974	63 262	49 737		112 999
1975	54 717	48 612		103 329
1976	54 137	46 825		100 962
1977	54 102	47 897	332	102 331
1978	52 518	49 756	585	102 859
1979	49 606	46 496	406	96 508
1980	56 151	54 788	585	111 524
1981	58 477	59 535	589	118 601
1982	58 838	59 417	650	118 905
1983	65 089	64 650	800	130 539
1984	63 614	63 965	951	128 530
1985	64 121	64 416	1 339	129 876
1986	68 697	67 275	1 384	137 356
1987	71 683	72 351	1 491	145 525
1988	68 810	73 732	1 539	144 081
1989	68 697	75 691	1 886	146 274
1990	69 904	82 518	1 733	154 155
TOTAL	2 284 089	2 049 357	14 270	4 348 016

Tabel preluat din:

Henri MÉNUDIER, *Das Deutsch-Französische Jugendwerk. Ein exemplarischer Beitrag zur Einheit Europas,* Bonn: Ed. Aktuell, 1991, p. 178.

A FRANCIA–NÉMET MEGBÉKÉLÉS ÉS AZ INTERKULTURÁLIS PROGRAM SZEREPE A FRANCIA ÉS NÉMET IFJÚSÁG NEVELÉSÉBEN

A XX. század első felét az erőszak, a szenvedés és a háborúk jellemezték. A hatalomért és az európai vezető szerepért kibontakozó harccal kapcsolatos erőszak eszkalálódásának a csúcspontját jelentő két világháború rombolásai, valamint a kontinens keleti felét a többitől elválasztó vasfüggöny leereszkedése után, az európai politikai vezetők egy része számára világossá vált, hogy a szabadság és érdekeik megvédése szükségessé teszik az egymás közötti harcok megszüntetését, az ellentétek félretevését és az együttélés, valamint az együttműködés útjának a megtalálását.[33] Ennek a felismerésnek az eredményeképpen született meg az egyesült Európa eszméje.

Az eszme megvalósításához szükségesnek bizonyult a múlt tisztázása és a megvalósítás előtt álló tervezet perspektívájába való maradéktalan belehelyezkedés. A francia–német történelmi megbékélés ennek a folyamatnak központi magvát jelentette, az európai konstrukció motorját. Nem csupán egy súlyos történelmi örökség egyértelműen eredményes újrafogalmazása volt, hanem a történelmi fejlődés teljesen új mozzanata is, az Európának nevezett civil, politikai, katonai és gazdasági entitás radikálisan új építménye.

Jelen fejezet célja a francia–német megbékélési folyamat bemutatása párhuzamosan az Európa egyesítésére irányuló folyamat történetének a kivonatos ismertetésével. Az európai építkezés fenntarthatóságától és a francia–német partnerség sikerétől függ Európa jövője és ezen múlik a fájdalmas múlthoz való visszatérés elutasítása. Mi több, a francia–német megbékélés követendő példa lehet más, az Európai Unióhoz csatlakozni kívánó államok számára is.

Az európai konstrukció kezdetei

Franciaország és Németország kapcsolatának története a XIX. század második felétől számítva a konfliktusok történelme – elegendő ezzel kapcsolatban az 1870-es francia–porosz háborúra és az európai hegemóniáért vívott két világháborúra utalni. Franciaországban a német hódítás által okozott traumák, valamint a területi követelések és viták nem csupán a két ország politikai osztályaira voltak hatással, hanem az állampolgárokra is. A második világháború

[33] Jacques Demorgen, Edmond-Marc Lipiansky, Burkhard Müller, Hans Nicklas, *Dynamiques Interculturelles pour L'Europe*, Paris: Ed. Economica, 2003, 333.

tapasztalatai egyértelművé tették, hogy az újabb európai háborúk elkerülhetősége érdekében a két ország kapcsolatainak normalizálódniuk kell.

Bár Franciaország győztes hatalomként került ki a második világháborúból, a német invázió következtében a kudarc és a sebezhetőség érzésének eluralkodásával kellett szembenéznie. Az egykori nagyhatalom, a vesztes Németország gazdasága összeroppant, területének egy része Szovjet megszállás alá került, másik része fölött a négy győztes hatalom gyakorolta az ellenőrzést, nemzeti önállósággal nem rendelkezett. E kilátástalan körülmények ellenére a német gazdaság gyorsan talpra állt, nem utolsó sorban a Marshall-terv által nyújtott amerikai pénzügyi támogatásnak köszönhetően.

Winston Churchill, még 1946-ban, egy Zürichben tartott beszédében felvetette az európai egység szükségességét, megállapítván, hogy az európai egység létrehozásának feltétele a Franciaország és Németország közötti partnerség kialakítása. Az általa eltervezett európai egység a Nagy Britanniára jellemző izolacionista szellemet tükrözte: egy többnyire szellemi egységet, a cselekvések és eszmék egységét, amely nem lépi túl a nemzeti állam klasszikus kereteit, és nem veszélyezteti az államok függetlenségét.

Az európai egység gondolata voltaképpen nem volt teljesen új a történelemben. Már a XIX. század közepén felvetődött az elképzelésnek egy első változata, amikor megfogalmazódott a gazdasági érdekek egységesítésének, a gazdasági együttműködésnek, illetve az európai föderációnak az eszméje. A két világháború között a francia Aristide Briand és a német Gustav Stresemann tett politikai-diplomáciai erőfeszítéseket a francia–német együttműködés javítása érdekében. Stresemann, mint az európai gondolat következetes hirdetője, a húszas években javasolta a vámsorompó megszüntetését, sőt az egységes európai pénznem létrehozását is. Briand pedig, a maga során, egy, bár nem túl részletesen kidolgozott terv alapján, európai föderáció létrehozását javasolta. Ezek az egységesítésre tett javaslatok a korabeli pacifista irányzatok sorába illeszkedtek.

Az európai konstrukció főszereplői a múlt század ötvenes éveiben Konrad Adenauer[34] német kancellár, Robert Schuman[35] francia külügyminiszter és Jean Monnet[36] francia gazdasági tanácsadó volt. Jelentős szerepet játszot-

[34] Konrad Adenauer 1949 és 1966 között Németország kancellárja volt. Még 1919-ben javasolta a német politika újrafogalmazását az európai egység irányába a francia–német érdekek közös nevezőre hozásával, amit létfontosságúnak tartott a kontinens békéje szempontjából. A Ruhr-vidéki válság idején a francia–német együttműködés szószólója volt.

[35] Robert Schuman vegyes családból származott (anyja luxemburgi, apja francia volt). Elzász és Lotaringia elfoglalása után családja Luxemburgba költözött. Tanulmányai egy részét Németországban végezte, így lehetősége volt megismerni mind a franciák, mind pedig a németek kultúráját és gondolkodásmódját.

[36] Jean Monnet a Népszövetség főtitkár-helyettese volt 1919-ben, a második világháború idején részt vett Algériában a francia Nemzeti Felszabadító Bizottság megalakításában, és tagja volt de Gaulle algériai kormányának.

tak az európai projekt sikerében: lefektették az alapjait annak az Európának, amelynek legfontosabb értékei az együttműködés, az erőegyensúly, az egyenlőség és a biztonság – szemben a földrész második világháború előtti történelmével, amelyet a gyanakvás, a versengés, a megosztottság jellemzett, és olyan kormányok, amelyeket alig-alig támogattak azok, akiket vezettek, illetve olyan népek, amelyek a mérséklet és a kompromisszum helyett konfliktusokkal és szélsőségességgel próbálták megoldani problémáikat.[37]

A második világháború befejezése szükségessé tette a németkérdés megoldását: annak a lehetőségnek a megtalálását, hogy a német állam békésen illeszkedjék be az európai államok rendszerébe[38]. Németország gazdasági helyreállítása felébresztette szomszédai, különösen Franciaország félelmét az európai kontinens nyugati részére vonatkozó esetleges újabb hegemónikus berendezkedést célzó elképzelésekkel kapcsolatosan. Tekintettel erre a helyzetre Monnet 1950 tavaszán tervet dolgozott ki a francia–német megbékélésre. Említést érdemel, hogy ugyanaz év márciusában Németország kancellárja, Konrad Adenauer, megfogalmazta Franciaország és Németország egyesítésének gondolatát; ez azonban túl merésznek bizonyult.[39] Emlékirataiban Monnet felidézi Adenauer egyik ezzel kapcsolatos megállapítását: „ha a franciák és a németek egy nap közös asztalhoz ülnének, hogy közösen dolgozzanak, közösen vállalják a felelősséget, hatalmas lenne a pszichológiai hatás. Kielégítést nyerne a franciák biztonság iránti vágya, és megakadályozhatóvá válna a német nacionalizmus újjászületése".[40]

Monnet azt javasolta, hogy az egész franciaországi és németországi acéltermelést és szénkitermelést helyezzék egy nemzetközi, úgynevezett Felső Hatóság vezetése alá abból a célból, hogy egységesítsék a termelési feltételeket. Ezt az első lépést aztán fokozatosan követte volna a kétoldalú francia–német együttműködés kialakítása más területeken is[41]. Schuman, aki 1948–1953 között Franciaország külügyminisztere volt, Jean Monnet javaslatát véve alapul, felvázolta az Európai Szén- és Acélközösség tervezetét, amely tervet a francia kormány 1950. május 9-én elfogadott. Az Európai Unió

[37] William I. Hitchcock, *The Struggle for Europe. The History of the Continent since 1945*, London: Profile Books LTD, 2003, 147.

[38] Peter Calvocoressi, *Europa de la Bismarck la Gorbaciov*, Iaşi: Polirom, 2000, 137.

[39] Hans-Gert Pöttering, „Europa trebuie creată", in: *Konrad Adenauer, 125 ani de la naştere*, Bucureşti: Fundaţia Konrad Adenauer, 2001, 14.

[40] Jean Monnet, *Memoires*, Paris: Fayard, 2002, 338.

[41] A javaslat ésszerűsége abban ált, hogy mindkét ország hagyományosan érdekelt volt az acéltermelésben és a szénkitermelésben. A szóban forgó iparágak központjai mindkét országban a francia–német határ közelében találhatók. A kérdésnek az adott különös jelentőséget, hogy – egyebek mellett – a mindkét oldalon megnyilvánuló bizalmatlanság, amely abból a tényből fakadt, hogy egyik fél sem uralta teljes egészében ezeket a stratégiailag oly fontos ipari térségeket, vezetett a válsághelyzethez és a háborúhoz.

tehát olyan intézményként jött létre, amely arra volt hivatott, hogy meghiúsítsa az esetleges német terjeszkedési szándékokat.

Schuman egy egyesült Európán belül gondolta el a francia–német megbékélést. Elképzelése szerint olyan kereteket kell létrehozni, amelyeken belül a német dinamizmus szabadon kibontakozhat, anélkül azonban, hogy szomszédai számára veszélyessé válna. Konrad Adenauerrel együtt arra a meggyőződésre jutott, hogy az egyesült Európa alapját a francia–német megbékélésnek kell alkotnia, aminek együtt kell járnia Németország erkölcsi rehabilitációjával, önállóságának fokozatos visszaállításával. Az európai biztonság nagymértékben függ a francia–német megbékéléstől.

Az Európai Szén- és Acélközösség (CECO) létrejöttét, ami a közös gazdasági fejlődés alapjainak lerakását jelentette, a francia–német megbékélés és az egységes Európa létrehozása felé tett első lépésnek tekintették, lévén, hogy ez a Közösség minden, benne részt venni kívánó nyugat-európai ország előtt nyitva állt.[42] A CECO olyan nemzetközi szervezet, amelynek célja a Franciaország és Németország közötti évszázados feszültség felszámolása az acél- és szénkitermelésnek egy közös, Felső Hatóság vezetése alá való helyezésével.[43] A franciák és a németek egyaránt egyetértettek egy ilyen szerv létrehozásával. Ráadásul ez a megoldás mindkét félnek kölcsönös előnyére szolgált. Franciaország nyeresége az volt, hogy sikerült úrrá lennie az újjászületett Németországgal szemben érzett félelmén, valamint attól a veszélytől való félelmén, amit Németország megerősödése Nyugat-Európa békéje és biztonsága szempontjából jelentett. Másrészt pedig Adenauer kancellár elsődleges célja az volt, hogy megszűnjék a Ruhr-vidék fölött gyakorolt nemzetközi ellenőrzés, ezzel együtt pedig az önállóság korlátozása is, ami nehéz teherként nyomta Németországot. A CECO létrehozásával lehetővé vált, hogy Németországot ismét önálló államként kezeljék, és felzárkózzék Nyugat-Európához.

A biztonság kérdésének a területén a helyzet bonyolultabb volt. Németország újrafegyverkezésének gondolata ellen szót emelt Schuman, aki mind katonai, mind pedig pszichikai szempontból veszélyesnek tartotta azt. De azzal is tisztában volt, hogy Németországnak a többi európai országhoz viszonyított jogegyenlőségének megtagadása a legbiztosabb és a legközvetlenebb módja a német nacionalizmus újjászületésének. Ebből a felismerésből született a CECO megalakításának gondolata, de Schuman javaslata is, hogy

[42] A CECO megalakítására vonatkozó szerződést 1951. április 18-án írta alá Párizsban Franciaország, Németország, a Benelux Államok és Olaszország.

[43] Ami a Felső Hatóságot illeti, Németország és Franciaország hangsúlyozta ennek a szervnek a politikai jellegét, míg a Benelux Államok a kormányok szerepének megtartása mellett törtek lándzsát. A kompromisszumos megoldás egy Miniszteri Tanács létrehozása volt. Elfogadták, hogy közös ügyek esetében a határozatot minőségi többség hozza – Franciaországnak és Németországnak egyenlő számú szavazata volt, de egy másik ország szavazata nélkül nem hozhatott döntést, és fordítva.

közös európai védelmi szervezetet hozzanak létre. Mivel azonban a francia Nemzetgyűlés elvetette ezt a javaslatot, az nem valósulhatott meg. A londoni Konferencia után, 1954 októberében, Párizsban aláírtak mindazonáltal egy egyezményt, amely módosította a Brüsszeli Szerződést[44], és amely kimondta a Nyugat-Európai Unió – a NATO-n belül működő európai védelmi rendszer – megalakítását. Még ugyanabban a hónapban felkérik Németországot a csatlakozásra, az ország 1955 májusában teljes jogú taggá lett. Ezzel megszűnt elfoglalt ország lenni, és lehetővé vált a Nyugat-európai Unión és a NATO-n belüli újrafegyverkezése.

A gazdasági integráció közben igéretes fejlődésnek indult. Az erre vonatkozó viták, amelyek fokozatosan a politikai egység felé egyengették az utat, és azok a viták, amelyek az atomenergia békés célokra való felhasználására vonatkoztak, a Római Szerződés 1957. március 27-i aláírásában öltenek testet, amely kimondta a CCE és az EUROATOM megalakulását. Ez az esemény három, egymásból következő szakaszban – vámunió, gazdasági, valamint politikai unió – a három szervezet megerősödését vonta maga után. A regionális összefüggések kedvezők voltak egy ilyesfajta megegyezéshez, különösen a francia–német jogügyi osztály megszüntetése és Saar Németországhoz való visszatérése következtében. Az atomenergia azonban, különösen érzékeny terület lévén, nem vált a nehéziparhoz hasonlóan természetes gazdasági integráló tényezővé. Az erre vonatkozó programok fejlesztésében a nemzeti modellek váltak mindenhol, így Németországban és Franciaországban is, uralkodókká.

1958-ban Franciaország elnöke Charles de Gaulle[45] tábornok lett, aki újabb lökést adott mind az európai konstrukciónak, mind a francia–német kapcsolatok alakulásának. Elképzelése szerint az európai projekt az „államok Európájáról" szól, arról az Európáról, amely egyhangúlag hozza meg döntéseit, amelynek az Egyesült Államokkal szembeni függetlensége nagyobb az eddiginél, és amely egyenlő jogú partnerként tárgyal a Szovjetunióval. De Gaulle egy 1960. szeptember 5-én tartott sajtótájékoztatón ismertette saját, Európára vonatkozó elképzeléseit. Hogy a tervezetével kapcsolatos előrelépés megtörténhessék 1961. február 10-re magas szintű találkozót szervezett Párizsban, amelyre meghívta Németország, Olaszország, Belgium, Hollandia

[44] A Brüsszeli Szerződés Nagy Britannia, Észak-Írország, Franciaország és a Benelux Államok között jött létre 1948 márciusában eredetileg Németország, utóbb a Szovjetunió elleni védekezés érdekében. Ebből kiindulva 1949 májusában megszületik az Észak-atlanti Szerződés, amelynek aláírói, a Brüsszeli Szerződést aláírókon kívül, az Egyesült Államok, Kanada, Dánia, Izland, Norvégia és Portugália.

[45] 1943–1944 között Charles de Gaulle volt az algériai Francia Nemzeti Felszabadítási Bizottság főnöke, majd 1944–1946 között ő lett a francia átmeneti kormány miniszterelnöke. Megalapítója volt az V. Francia Köztársaságnak és 1958 és 1969 között (lemondásáig) annak államfője is volt. Véget vetett az algériai háborúnak, és nevéhez fűződik a második világháború utáni Franciaország gazdasági és politikai újjászületése.

és Luxemburg államelnökeit és külügyminisztereit. A párizsi megbeszélések eredményeként megszületett Nyilatkozat ismertette a Hatok szándékát a közösségen belüli új típusú kapcsolatok kialakítására és egy, közös piacon és politikai együttműködésen alapuló, fejlődőképes közösség létrehozására. Egy másik, 1961. július 18-án Bad Goedsbergben tartott találkozón a Hatok újabb, az együttműködés felgyorsítására és annak az iskolarendszerre, a művelődésre és a kutatásra való kiterjesztésére vonatkozó Nyilatkozatot fogadtak el, átlépve ilyenképpen az együttműködés politikai és gazdasági határait.

Figyelemre méltó, hogy ezeken a találkozókon Franciaország és Németország, a kétoldalú kapcsolatoknak, illetve a de Gaulle tábornok és Adenauer kancellár közti viszonynak köszönhetően azonos álláspontot képviselt. A két ország vezetői, kétoldalú megbeszéléseken, kialakították közös szemléletmódjukat, és így lehetővé vált, hogy egységes álláspontot képviseljenek a Közösség többi tagjával való megbeszéléseken.[46]

A két államfő kapcsolatát az együttműködés, sőt, a barátság jellemezte. Azt mondják, hogy de Gaulle tábornok európaiságával hódította meg Adenauert. Kölcsönösen sok közös pontot fedeztek fel egymásban, többek között azt, hogy egyikük sem bízott az angolszász országokban, hogy hittek a politikai erkölcsben és az európai egység gondolatában. A kontinens integrációját úgy tekintették, mint elengedhetetlen feltételét annak, hogy Európa önállóan tevékenykedhessék a nemzetközi színtéren, az Egyesült Államok és a Szovjetunió hatalmi játékaitól függetlenül, annak érdekében, hogy saját történelmi szerepet tölthessen be.

Henry Kissinger szerint de Gaulle az *államérdeknek* alárendelt szempontok alapján jutott el a francia–német barátság szükségességének gondolatához.[47] A francia tábornok még a háború befejezése előtt kivételes kapcsolatokat épített ki a Szovjetunióval annak érdekében, hogy ellensúlyozza Franciaország gyengeségét, és hogy politikájának függetlenségét hangsúlyozza az angol–amerikai szövetségesekkel szemben.[48] A berlini válság idején észrevehető volt, hogy jobban fél a német nacionalizmus feltámadásától, mint Hruscsov fenyegetéseitől. Ezekben a napokban de Gaulle rettegett egy

[46] Már a német kancellárral való első találkozásán, 1958-ban, De Gaulle javasolta, hogy a két ország külügyminiszterei, egy-egy titkárság közvetítésével, rendszeresen találkozzanak (a javaslat ellen Hollandia vehemensen tiltakozott). A párizsi megbeszélés előtt egy nappal a francia államfő és a német kancellár ismét találkozott. De Gaulle tábornok biztosította Adenauert Franciaország hűségéről a NATO-val és a Párizsi, valamint a Római Szerződéssel szemben, a kancellár pedig elfogadta az államfők és a külügyminiszterek rendszeres találkozójának gondolatát, amely találkozót egy állandó titkárság készítsen elő.

[47] Henry Kissinger, *Diplomaţia*, Bucureşti: Editura All, 1998.

[48] 1944-ben sor került a a Francia–Szovjet Szerződés aláírására, amely révén de Gaulle visszautasította, hogy csatlakozzék a Felszabadított Európára vonatkozó Nyilatkozat elveihez. A valóságban Moszkvához való közeledési politikája, elsősorban Sztálin iránta érzett ellenszenve miatt, pozitív eredmények nélkül maradt.

német–szovjet megegyezéstől és egy esetleges német újraegyesítéstől. Ezért az európai gondolat védelmezőjének szerepét vállalta fel Franciaország nevében, azt sugalmazva ezáltal, hogy az ország érzékeny a német nemzeti érdekekre és megérti az európai valóságot. De Gaulle, Franciaország politikai vezető szerepéért cserébe, elfogadta Németország katonai és gazdasági vezető szerepét az európai közösségen belül. Az is említést érdemel, hogy Adenauer kancellár fontosabbnak tartotta Nyugat-Európa egyesítését a német egységnél. A berlini válság idején megfogalmazta, hogy Németországnak a Nyugat egyesítéséért tett erőfeszítésekben kell elsősorban szerepet vállalnia és nem a kommunista. Kelettel való egyesülésért tett erőfeszítésekben.[49] Adenauer nem bízott a Szovjetunióban. Bár remélte, hogy Kelet-Németország valamikor egyesül majd Nyugat-Németországgal, szembefordult az azonnali egyesítés megvalósításának gondolatával. Azt a véleményt osztotta, miszerint egy egyesült, következésképpen semleges, NATO-tagság és NATO-támogatás nélküli Németország a Szovjetunió szatellitjévé válhat. Ebből a meggondolásból írta 1958-ban, hogy a prioritás „a Föderatív Köztársaság szabadságának megvédése".[50]

Különböző okokból ugyan, de a két államfő politikájának voltak azonos célkitűzései, és a köztük levő kapcsolat továbbra is jól alakult, aminek eredménye az 1963. január 22-én aláírt Francia–Német Együttműködési Szerződés lett.[51]

A Francia–Német Együttműködési Szerződés

A Francia–Német Együttműködési Szerződést a párizsi Élysée Palotában írta alá Adenauer német kancellár és de Gaulle francia elnök.[52] Ez a szerződés fordulópontot jelentett a két ország megbékélésének folyamatában, lerakta alapjait a különböző fontos területeken, például a külpolitika, a védelmi politika, a művelődés- és oktatáspolitika területén való együttműködésnek. A kitűzött cél az volt, hogy rendszeres találkozók és tanácskozások segítségével

[49] A Berlini Fal 1961-es felépítése következtében Adenauer népszerűsége drámai módon zuhant.

[50] Hitchcock, *i.m.*, p. 224.

[51] Adenauer és de Gaulle között voltak azonban ellentétek is, különösen a külpolitikai kérdésekben. Adenauer, aki meggyőződéses keresztény-demokrata volt, meg akarta menteni a kontinenst a szélsőséges nacionalizmus veszélyeitől és a kommunizmus fenyegetéseitől, ezért külpolitikájában az Egyesült Államok és a nyugati szövetségesek felé fordult. Franciaország azonban ragaszkodott az Egyesült Államok és a NATO-val szembeni önállóságához, függetlenebb európai politikát akart. Ilyenformán, biztonságpolitikai szempontból, Németország általában az Egyesült Államokra támaszkodott, és eltávolodott Franciaországtól. Az Egyesült Államok és a NATO-val szembeni álláspontok különbözősége különösen az 1962-es Rambouillet-i találkozó után vált nyilvánvalóvá.

[52] A szerződés szövegét lásd jelen kötet „Dokumentumok" című fejezetében.

a két fél hasonló elképzelésekre jusson különösen a külpolitika és a védelmi politika kérdésében.

A Szerződés a két nép közti barátság kibontakozásának támogatásával – megteremtvén a gazdasági, kulturális és biztonsági kapcsolatok közös fejlődésének lehetőségét – véget kíván vetni az évszázados francia–német versengésnek. A felek teljes mértékben tudatában voltak annak, hogy együttműködésük megerősítése elengedhetetlen feltétele az európai építkezés folyamatának. A szerződés jelentős szerepet szán a fiatalságnak azáltal, hogy célul tűzte ki a két nemzet közti szolidaritás jelentőségének a tudatosítását a két ország fiataljainak sorában.

A Szerződés, a benne foglalt célkitűzések megvalósítása érdekében, leszögezi, hogy a két állam- és kormányfő évente kétszer rendszeresen, illetve minden szükséges alkalommal találkozik, a külügyminiszterek, a védelmi és az oktatásügyi miniszterek pedig három havonként. A német család- és ifjúságügyi miniszter, valamint a francia ifjúság- és sportügyi miniszter pedig két havonként. A találkozókat egy minisztériumok közötti bizottság készíti elő és koordinálja, és ez a bizottság tájékoztatja a feleket a kétoldali tevékenységek eredményeiről is (I. fejezet, 1–4 cikk).

A szerződés értelmében a két állam összehangolja külpolitikai tevékenységét: az európai közösségen belüli politikáját, a Kelet és Nyugat közti kapcsolatokra vonatkozó politikáját, valamint azokban a nemzetközi szervezetekben folytatott politikáját, amelyeknek mindketten tagjai (II. fejezet/A). A biztonsági kérdésekben való együttműködés esetében a két fegyveres erő tagjai is találkoznak, létrehoznak majd egy közös kutatási intézetet, amelynek elsődleges célja a mindkét országbeli civil társadalom védelme lesz (II. fejezet/B). Ami a nevelés és az ifjúság kérdését illeti, a szerződés módosítja a két – 1962. szeptember 19-i és november 8-i – francia–német Memorandum előírásait, és a hangsúlyt a nyelvismeretre, az oklevelek elismerésére és a tudományos kutatásra helyezi (III. fejezet/C). A francia és német fiataloknak minden segítséget meg kell kapniuk az együttműködéshez, és ennek megfelelően a hangsúly, a kölcsönös megértés érdekében, a csoporttalálkozókra tevődik át. Az iskolások, egyetemisták és fiatal munkások találkozóinak koordinálása egy független kuratórium feladata lett (II. fejezet/B, 2. cikk).

Stratégiai célként a kétoldalú szerződés a két ország erőinek egyesítését tűzi ki az európai építkezés folyamatának tovább fejlesztése, valamint a közös erőfeszítést az Egyesült Államok és a NATO európai befolyásának csökkentése érdekében – ez utóbbit különösen de Gaulle tartotta fontosnak. A szerződés ratifikálásakor a német Bundestag – a transzatlanti szövetségesek nyomására – beillesztett a szövegbe egy Bevezetést, amely hangsúlyozza az Egyesült Államok és a NATO szerepét Európában, s ezzel eltávolodott a független Európára vonatkozó francia elképzelésektől. Ilyenformán nyilvánvalóvá vált, hogy védelmi és biztonsági politikájában a Német Szövetségi Köztársaság még nincs felkészülve arra, hogy lemondjon az Egyesült Államokkal való partnerségről és hozzájáruljon a független Európa megalapozá-

sához. Ez az esemény bizalmatlanságot és illúzióvesztést okozott de Gaulle Franciaországában.

Az, hogy Franciaország nem vett részt az Egyesült Államokkal való viszony harmonizálásáért folyó megbeszéléseken, valamint különutas külpolitikai ténykedése a francia–német kapcsolatok elhidegüléséhez vezetett, és ez csupán azután enyhült, hogy Schmidt és Giscard d'Estaign visszaállította a partnerséget.[53]

A külpolitikai nézetkülönbségek azonban nem tették teljesen tönkre a megbékélési kezdeményezéseket. Az elsődleges cél most az ifjúság kérdésében való hatékony kétoldalú tevékenység megszervezése lett. Ennek érdekében a két állam képviselői 1963. július 5-én megegyezést írtak alá, amely kimondja a Francia–Német Ifjúsági Hivatal (Deutsch–Französisches Jugendwerk, Office Franco–Allemand pour la Jeunesse) létrehozását. Ennek feladata a francia és a német fiatalok közti kapcsolatok erősítése a kölcsönös megértés érdekében.[54]

Az agrárpolitikai kérdésekben az Európai Közösségen belül kialakult francia–német vita, de még inkább Konrad Adenauer visszavonulása és nagy riválisával, az angolbarát Ludwig Erhardt-tal való helyettesítése 1966-ban – ami a francia–német viszony fokozatos elhidegüléséhez vezetett –, megrontotta a kétoldalú kapcsolatokat. Ilyenformán az 1963-as szerződés célkitűzései rövid távon nem válhattak valósággá.

Hangsúlyoznunk kell mindazáltal a szerződés történelmi jelentőségét. Az állam- és kormányfők rendszeres találkozói tagadhatatlanul hozzájárultak a francia–német megbékéléshez és az európai építkezés folyamatának fejlődéséhez. De a civil társadalom szintjén ennél is nagyobb hatásuk volt a Francia–német Ifjúsági Hivatal által szervezett programoknak, amiknek eredményeképpen a francia–német barátság valósággá vált.

Huszonöt évvel az együttműködési szerződés aláírása után két kiegészítő protokollumot is aláírtak, amely két tanács megalakítását mondja ki: az egyik a pénzügyekkel és a gazdasággal, a másik a biztonsággal és a védelemmel foglalkozik. Ez utóbbi célja a biztonsági és védelmi kérdésekben való konkrét együttműködés kibontakoztatása a két ország állam- és kormányfőinek rendszeres, évente kétszeri találkozóinak megszervezésével. Ezekkel a Protokollumokkal Helmut Kohl német kancellár és Françoise Mitterand francia elnök bebizonyította, hogy folytatni óhajtja azt a megbékélési folyamatot, amelynek alapjait elődeik, Adenauer és de Gaulle rakták le. Mi több, ennek az óhajnak megfogalmazásán kívül konkrét lépéseket is tettek az 1963-as

[53] Elizabeth Pond, *Renaşterea Europei*, Târgovişte: Editura Pandora-M, 2003, p. 46.

[54] A közös programok szervezése a francia és német fiatalok számára abból a célból, hogy párbeszéd alakuljon ki közöttük, voltaképpen visszanyúlik a két világháború közötti időre. A húszas és harmincas években a francia és a német fiatalok kapcsolatokat alakítottak ki, és találkozókat szerveztek.

szerződés célkitűzéseinek megvalósítása, valamint a biztonsági és védelmi politika terén való együttműködés intézményesítése érdekében.

A Francia–Német Pénzügyi és Gazdasági Tanács létrehozatalára vonatkozó kiegészítő protokollumot 1988. január 22-én írták alá; feladata a két ország gazdaságának összehangolása az 1963-as együttműködési szerződésben foglaltak értelmében, hozzáigazítva azokat az európai gazdasági és monetáris unió fővonalához. A Tanácsban részt vesz a német pénzügyminiszter és a francia gazdasági- és pénzügyminiszter, valamint a két központi bank elnöke. A Tanács évente kétszer ülésezik, amikor is jelentésben számol be tevékenységéről a két állam- és kormányfőnek, és lehetősége van mindkét ország kormányának képviselőivel tárgyalni. A Tanács, annak érdekében, hogy a nemzetközi tárgyalásokon a két ország gazdasági kérdésekben minél egységesebb álláspontot képviselhessen, megvitatja a nemzeti parlamentekkel és kormányokkal a két ország költségvetésének főbb vonalait, a gazdasági helyzetet, valamint a gazdasági és monetáris politikát.

A másik, ugyanakkor aláírt kiegészítő protokollum kimondja a Biztonsági és Védelmi Kérdések Vegyes Tanácsának létrehozását. Ezt az állam- és kormányfők, valamint a védelmi és külügyminiszterek alkotják, és évente kétszer ül össze. Az üléseken részt vehetnek mindkét országbeli vezérkari főnökök, magas rangú hivatalnokok és magas rangú katonatisztek is. A Tanács célja, hogy közös álláspontot alakítson ki az európai biztonság kérdéseiben, hogy kidolgozza az együttműködést a leszerelés kérdéseiben, a katonai személyzet felkészítésének tökéletesítésében, és az európai technológiai és ipari potenciál hatékonyabbá és erősebbé tételében. Működésének logikája a két ország ama óhaján alapszik, hogy közösen határozzanak azokban a védelmi és biztonsági kérdésekben, amelyek egész Európa sorsát meghatározzák – abból a felismerésből kiindulva –, hogy az Európai Unió mindaddig hiányos lesz, amíg nem dolgoz ki ezeken a területeken közös politikát. A legfőbb cél minden olyan háborús helyzet kialakulásának a megakadályozása, amely Európát fenyegetné. Az európai identitás fejlesztésének ezen a téren is összhangban kell állnia azokkal a kötelezettségekkel, amelyeket a két állam a Nyugat-Európai Unióval kapcsolatban – 1987-ben, Hágában, a Brüsszeli Szerződéssel és az Észak-atlanti Szövetség megalapításával stb. – vállalt.

A Francia–Német Ifjúsági Hivatal

A Francia–Német Ifjúsági Hivatal (OFAJ) alapjait részben az 1963. január 22-én aláírt Francia–Német Együttműködési Szerződés, részben pedig az ugyanazon év július 5-én, a Hivatal megalakítására vonatkozó, Franciaország és Németország kormányai között létrejött Konvenció rakta le.

A Hivatal jogi személy, önállóan tevékenykedik és hoz döntéseket, célja a francia és a német fiatalság közötti kapcsolatok megerősítése és fejlesztése a kölcsönös megértés és szolidaritás feltételeinek kibontakoztatása érdeké-

ben. A Konvenció 1. cikkelye értelmében tevékenysége a következő területekre terjed ki[55]:

a. iskolások, egyetemisták és fiatal munkások találkozója és cseréje;
b. csoportkirándulások, ifjúsági szervezetek és ifjúsági sportszervezetek közös tevékenysége;
c. gyerekek és fiatalok üdültetése;
d. fiatal munkások és sportolók képzése és cseréje, ez utóbbiak közös edzése;
e. a másik országról való ismeretek kölcsönös elmélyítése nyitott rendezvények, neveléscélzatú kirándulások, előadások, tanulmányutak, zenei rendezvények és az ifjúsági szervezetek vezetői találkozásainak a szervezésével;
f. iskolán kívüli tevékenység a kölcsönös nyelvismeret fejlesztésére;
g. a fiatalságra vonatkozó kérdések tudományos elemzése és kutatása.

Jelen pillanatban a Hivatalt egy független, harminc tagból (15 német és 15 francia) és ugyanannyi helyettesből álló Ügyvezető Tanács vezeti; őket a két kormány jelöli és választja ki a közigazgatásból, a regionális szervekből, az ifjúsági szervezetekből és más olyan területekről, amelyeken a Hivatal kifejti tevékenységét. Az Ügyvezető Tanács az ifjúsági ügyekkel foglalkozó két miniszter vezetésével felváltva találkozik Franciaországban és Németországban. Végrehajtói szerepkört a főtitkár tölti be, akit egy főtitkárhelyettes segít munkájában; ők képviselik a Hivatalt és készítik elő a Tanács üléseit, meghozva a szükséges döntéseket a Hivatal programjainak optimális feltételek között való teljesítéséhez. Egyikük francia, másikuk német, és a két kormány nevezi ki őket a Tanács javaslatai alapján. Mandátumuk öt évre szól, és nem újítható meg. A Hivatalnak két központja van, az egyik Párizsban, a másik Berlinben és mindkettő alkalmazottai mindkét nemzetbeliek és a Hivatal különböző tevékenységi területein munkálkodnak[56].

Anyagi forrásaikat egyenlő mértékben a két állam biztosítja[57]. Az Ügyvezető Tanács felügyel arra, hogy ezeket a forrásokat a francia és a német fiatalok közti együttműködés érdekében használják fel. Az ellenőrzés és a költségvetés megállapítása a két kormány által kinevezett egy-egy pénzügyi ellenőr feladata.

Az OFAJ támogatja a fiatalok cseréjét, amelyeket az ifjúsági szervezetek, sport- és nyelvklubok, továbbképzési központok, szakmai és kereskedelmi szervezetek, iskolák és egyetemek, a testvérvárosi kapcsolatok kialakításával foglalkozó helyi hatóságok és bizottságok szerveznek meg. A Hivatal szerepe

[55] A 1. és a 2. melléklet az OFAJ fő tevékenységi köreit, az abban résztvevők számát és a tevékenységek költségeit mutatja be.

[56] Az OFAJ tevékenységeire vonatkozó dokumentumokat és a Hivatal intézményes fejlődését röviden az 3. mellékletben mutatjuk be.

[57] A két kormány hozzájárulásának alakulását a hivatal létesítésétől 1991-ig az 4. mellékletben mutatjuk be.

a pénzügyi, nyelvi és a képzésben nyújtott támogatás, valamint a találkozókkal kapcsolatos tanácsok és ismeretek megadása.

Az OFAJ a francia–német barátság és együttműködés legrégebbi és legfontosabb intézménye. Abból a meggyőződésből született, hogy a két nép közötti kapcsolatok befolyásolják Európa jövőjét. A kölcsönös háborúk, szenvedések, bizalmatlanság, gyanú és gyűlölet után sok mindent kellett tisztázni, sok mindent kellett meghatározni, ahhoz, hogy nemcsak az intézmények, hanem még sokkal inkább a két civil társadalom szintjén le lehessen fektetni a partnerség alapjait.

A program a fiatalok felé irányult és irányul azért, hogy megalapozza a francia–német szolidaritást, hogy már a szocializálódás kezdetén lehetetlenné tegye a másikkal szembeni ellenszenv kialakulását. Eleinte a legfontosabb célkitűzés egy olyan nemzedék felnevelése volt, amely képes legyen támogatni és elfogadni a két nemzet együttműködését a politika, a gazdaság és a biztonság területén. A másiknak egész zsenge korban való megismerése nagyon fontos annak érdekében, hogy meg lehessen szüntetni azt a bizalmatlanságot, amely a család, az iskola, a kultúra bizonyos területeinek hatására kialakulhat. Ebből a szempontból nagy jelentősége volt annak a felismerésnek, hogy a két országban az európai vezető szerepért, illetve az altalajkincsekért folyó harcon kívül kulturális téren is állandó viszálykodás, vetélkedés folyt, és ez a harc is oka a két nemzet közti gyűlölet és bizalmatlansági érzés kialakításának.

Nyelvoktatás

A program fő célkitűzése a fiatalok egymáshoz való közelítése. Ennek alapján a Hivatal tevékenységének központjában a nyelvi korlátok eltávolítása áll, mert a másik nyelvének ismerete nélkül lehetetlen volna kultúrájának, gondolkodásmódjának ismerete és elfogadása. Eleinte nyelvoktató műhelyeket hoztak létre, hogy a fiataloknak, a programokban való részvétel érdekében, lehetőségük legyen minimális nyelvismeretre szert tenni. A program, a követelmények figyelembevételével, folyamatosan fejlődött és megújult. A hetvenes években vakációs programként intenzív kétnemzeti tanfolyamokat szerveztek. A nyolcvanas években olyan tanfolyamok kerültek megszervezésre, amelyek lehetővé tették a különböző szaknyelvek kölcsönös elsajátítását. Különleges hangsúlyt fektetnek a folyamatos megújulásra, a tananyag, a tanítás és a tanulás folyamatában való segédanyagok fejlesztésére és a tanításban részt vevő személyzet – tanárok, tolmácsok, szervezők – nyelvi, de még inkább módszertani és technikai továbbképzésére. A másik nyelvének elsajátítását lehetővé tevő tanfolyamok kulcsszerepet töltenek be az OFAJ tevékenységében különösen Franciaországban, ahol az iskolán kívül nemigen van lehetőség a német nyelv elsajátítására.

Ifjúsági találkozók

A program beindulásakor az ifjúsági találkozók a két ország közötti politikai együttműködést jelképezték, ezért nagy hangsúlyt fektettek a különböző cserék intézményességének kiterjesztésére. Később kikristályosodott az a gondolat, hogy a programok alapjául *a másik életmódjának, kultúrájának és gazdaságának ismerete* kell hogy szolgáljon, aminek a szolidaritás és az együttműködés érzésének kialakulásához kell vezetnie. Feltevődött a kérdés, hogy lehetnek-e szerkezeti hatásai a két társadalomra ilyen, a kölcsönös megismerés érdekében szervezett kéthetes találkozóknak, és az eredmény az a következtetés volt, hogy hosszabb ideig tartó programokat kell szervezni. Ennek megfelelően a *csoporttalálkozók* hagyományos formáját felváltották az *egyéni utazások finanszírozásá*nak formái, amiknek célja a másik kultúrájának megismerése. Ezen kívül pénzügyi támogatást nyújtottak az *interkulturális továbbképzés*re vállalkozó pedagógusok számára.

Egy másik fontos program a fiatalok iskolán kívüli találkozásának megszervezésére irányul. Ennek a tevékenységnek alapjául eleinte az a gondolat szolgált, hogy a fiataloknak közösen kell kellemes tapasztalatokra szert tenniük, ezért a találkozások megszervezésekor a fiatalok számára kellemes tevékenységekre koncentráltak – *művészetek, sport, színház vagy különböző tudományok* – azért, hogy adott témák feldolgozásával kialakítsák az együttműködést a szóban forgó területeken. A hetvenes években a párbeszéd fejlesztésére helyezték a hangsúlyt és a pedagógusok különböző szervezeteinek, egyesületeinek együttműködésére a helyi hatóságokkal. 1975-től a tevékenység, háromnemzeti programok szervezésével, a kelet-európai országokra is kiterjedtek, s a megbeszélések olyan témákat öleltek fel, amelyek lehetővé tették a fiatalok számára az európai építkezés dinamikájának megértését. Kezdettől fogva nagy hangsúlyt fektettek az iskolán kívüli *sporttalálkozókra*, s ezeken elsősorban olyan játékokra került sor, amelyek a fiatalok kompromisszum- és megegyezésre való készségét erősítették. A program folyamatosan működött, és egyre nagyobb teret biztosítottak benne a résztvevők megbarátkoztatásra egy adott térség lakóinak helyzetével, és a fiatalokat érintő legfontosabb problémák – pályaválasztás, munkanélküliség, környezetvédelem – megbeszélésére. 1975-ben kezdődött az a program, amelynek célja a *fiatal művészek műhelytalálkozói*nak megszervezése. Ezeknek a műhelyeknek a célja, hogy a fiatal művészek kölcsönösen ismerjék meg egymás országának kulturális életét, hogy elemezzék a művészeteken belüli hasonlóságokat és a különbségeket, a munkamódszereket, a magatartásformákat, és hogy megvitassák a modern művészetek problémáit, mint például a határokon átívelő együttműködés nehézségeit. A program másik számottevő része a művészi tökéletesedés és a szakmai mozgékonyság növelése egy nyitott Európában. Ebben a kérdésben a Hivatal partnerintézetekkel működik együtt: múzeumokkal, színházakkal, rádió- és televíziós szerkesztőségekkel.

Tanulócserék

Az OFAJ egy másik tevékenysége a tanügyi intézetekkel közösen megszervezett diákcsere. A cseréket az idegen nyelv és kultúra ismeretének szellemében szervezik meg, ilyenformán erősen motiválják a résztvevőket, hogy az iskolában megtanulják a másik – a francia vagy a német – nyelvet. *Hosszú időtartamú* cseréket is szerveznek. A IX–X. osztály tanulói három hónapig a testvériskola óráit látogatják, és családoknál vannak elszállásolva. A program megvalósítása nehézségekbe is ütközött, mert a cserét gyakran megakadályozták a szülők aggodalmai.

Pedagógus továbbképzés

Azok a tanügyi intézetek, amelyek részt vesznek a programban, pedagóguscseréket is szerveznek. Ezekben eleinte csak a nyelvtanárok vettek részt, később már más tantárgyakat oktatók is. A találkozók alkalmával általános érdeklődésre számot tartó témákat vitatnak meg, olyanokat, amelyek ösztönzik a tanárokat a részvételre, és segítik a gyermekeket annak megértésében, hogy a találkozók és a cserék nem egyszerűen a nyelvi ismeretek gazdagítását jelentik, hanem a legkülönbözőbb területeken való fejlődést teszik lehetővé. Ennek érdekében a Hivatal együttműködik a különböző tanügyi intézetekkel, és olyan projekteket is kidolgozott, amelyek célja a találkozók adminisztratív és pedagógiai szempontból való megszervezésében kulcsszerepet játszó tanügyi személyzet és az iskolaigazgatók továbbképzése.

Diákcserék

Egyetemisták cseréjét lehetővé tevő programok 1963-tól működnek, és azóta folyamatosan fejlődnek. A hangsúly eleinte a nyelvi akadályok elhárítására és egy hivatalos partnerhálózat kiépítésére tevődött, ami könnyebben megvalósítható volt, mint az iskolák esetében. A programok már a hetvenes években változatosakká váltak, és a kezdeményezés az egyetemek, kutatócsoportok és az egyetemisták kezébe került. A nyolcvanas években a program a diákcserék és a közös kutatások területéről egyre inkább a különböző témákban szervezett tanfolyamok és megbeszélések, a gondolatok összeütköztetése felé fordult bátorítva az egyetemista-kezdeményezéseket. Ezzel párhuzamosan a program európaivá tételére is egyre nagyobb hangsúlyt fektettek. A Hivatal és az olyan nemzeti intézmények között, mint például a DAAD, ebben az értelemben is szoros együttműködés alakult ki. Az OFAJ tapasztalatai alapján megszervezett változatos európai programok – Erasmus, Lingua, Comett, Tempus – beindítása után, de részben a rendelkezésre álló pénzalapok csökkenése miatt a Hivatal visszavonult az egyetemisták cseréjének szervezésétől és egyre nagyobb hangsúlyt fektetett tevékenységének más aspek-

tusaira: a szakmai felkészítésre, tanfolyamok szervezésére, szakmai gyakorlatokra, végső soron pedig ösztöndíjak folyósítására.

Szakmai továbbképzés

Az OFAJ már megalakulásakor beindított egy másik, a *fiatal alkalmazottakat megcélzó* programot. Ennek megfelelően a Hivatal együttműködik a fiatalok szakszervezeteivel, a mezőgazdaságban dolgozók és a munkások egyesületeivel és, újabban, az Európai Szociális Alapokkal. Az első tíz évben biztosította annak lehetőségét, hogy a fiatal munkások – két hónapos nyelvi felkészítés után – egy évet dolgozzanak a partner-országban. Ezt a programot a hetvenes években bekövetkezett gazdasági visszaesés következtében módosítani kellett, s a módosítás értelemében a Hivatal azt követően a szakiskolák tanulóinak cseréjét szervezte meg. A nyolcvanas évektől kezdődően előtérbe kerültek a bizonyos szakmai csoportok számára létrehozott programok, amelyek lehetővé tettek 1–3 hónapos szakmai gyakorlatot és továbbképzést a partner-országban. Ma a hangsúly a tapasztalatcsere és a továbbképzés érdekében megszervezett találkozásokon van. A legsikeresebbeknek a könyvtárosok és könyvüzletben dolgozók, a fiatal újságírók, a kétkezi munkások és a mezőgazdaságban dolgozók, valamint a fiatal művészek találkozói bizonyultak. Ugyanakkor külön hangsúlyt fektetnek a *fiatal munkanélküliek továbbképzésére és átképzésére,* akik számára nyelvtanfolyamokat és tanácsadásokat szerveznek.

Az OFAJ-nak jó kapcsolatai vannak a két ország helyhatóságaival, valamint a különböző európai szervekkel és intézményekkel, például a Lingua programmal, az EU ifjúsági irodájával, az Európai Szociális Alapokkal, de az Európa Tanáccsal is. Programjai állandóan fejlődnek, alkalmazkodnak Európa és a világ változó valóságához.

Hangsúlyoznunk kell azt a tényt, hogy az OFAJ egész munkássága, akárcsak a kétoldalú szerződés és a kétoldalú kapcsolatok alakulása európai összefüggések között bontakozik ki, tevékenységének céljai közé tartozik a fiatalok tájékoztatása az európai valóságról is. Az időszerű témák megvitatása a tájékoztatást szolgálja, de hozzájárul a résztvevők szóbeli kommunikációjának, valamint ama képességének javításához, hogy nemzetközi közösségben éljenek. A programokat fokozatosan egy-egy harmadik országra is kiterjesztették. Eleinte egy másik EU-s országból való fiatalokkal szerveztek találkozókat, később bevonták ezekbe a közép- és kelet-európai, valamint az afrikai országokat is.[58] Ezeknek a háromoldalú programoknak néha jótékony hatása van az országok közötti intézményes és politikai szinten létező kapcsolataira is. Így például egy 1992-ben, Bad Honnefben megvalósított programon belül 13 európai ország nagykövetsége művelődési osztályának képviselői találkoztak.

[58] A 5. melléklet az OFAJ programban résztvevők számát tartalmazza, nemzetiségi megoszlás szerint.

Következtetések

Az OFAJ egyik legfontosabb intézménye a civil társadalmon belüli francia–német párbeszédnek. A magánszektornak és az állami szektornak a fiatalok nevelése érdekében való együttműködése, amely egyetemeket, iskolákat, szakmai, kulturális, politikai és társadalmi kezdeményezéseket mozgósít, letette a civil társadalmon belüli párbeszéd lehetőségeinek az alapjait, ami nélkül az egyesült Európán belüli francia–német közös politika valószínűleg nem volna lehetséges. A két civil társadalom párbeszédének ez a számottevő platformja teszi lehetővé és hitelessé az európai francia–német politikát[59].

A program sikeres. Munkamódszerei a brüsszeli programokon belül követendő példaként szolgálnak a többi európai kétoldalú kapcsolat kialakítása számára. Németország, a német–francia együttműködés sikeréből kiindulva, kétoldalú német–lengyel és német–cseh programokat kezdeményezett. De fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a francia–német barátság nem olyan, amit egyszerűen le lehetne másolni. Egyedi kísérlet, laboratórium, amely folyamatosan változik a fennálló körülményektől függően, és alkalmazkodik azokhoz. A legtöbb, amit meg lehet tenni, hogy bizonyos elképzelésein és módszerein elgondolkozzanak azok, akik kétoldalú találkozók megszervezésével foglalkoznak. Minden kezdeményezésnek, amelynek célja egy kétoldalú partnerség kialakítása a felek kreativitásának segítségével és sajátosságainak figyelembevételével a köztük levő problémákból kell kiindulnia.[60]

A OFAJ tevékenységének hatékonyságát leginkább azoknak az adatoknak az elemzése alapján lehet felmérni, amelyek a két civil társadalomnak a megbékélés folyamatában játszott szerepére vonatkoznak[61]. A fiatal franciák és németek körében végzett számtalan felmérés kimutatta, hogy kölcsönösen javult a másikról való véleményük: már nem tartják kölcsönösen ellenségnek, fenyegetőnek egymás országát, sokkal inkább partnernek érzik azt. De az OFAJ által kifejtett tevékenység eredményessége nem szorítkozik csupán erre. Negyven éves működése alatt a Hivatal sajátos munkamódszereket dolgozott ki, amelyek mind a gyakorlati munkára, mind pedig az elméleti-elemző kutatásra vonatkoznak. Ennek során olyan kulcsfogalmak jelentésvilágának az átértelmezésére is sor került, mint például: multikulturalitás, transzkulturalitás, interkulturalitás.[62]

A második világháború idején túl kevés olyan francia és német létezett, aki reménykedett abban, hogy Franciaország és Németország erőinek egyesí-

[59] Rudolf Herrmann, *Die Zivilgesellschaft und das Deutsch–Französische Jugendwerk*, Deutsch–Französisch Forum, *http:/www.leforum.de/de/de-revue-culture 00.htm.*

[60] Michel Cullin, in: Verena Wuthnow, „Abschied von der „Versönhnungsideologie". Kreativität und Dynamik: neuer schwung für die deutsch–französischen Beziehungen", *http:/www.uni-weimar.de/raus/artikel/ dfjwe.html.*

[61] Lásd Bernard Viale írását ebben a kötetben.

[62] Demorgon et al., *i.m.,* p. 62–63, 331.

tésével le lehet rakni az egyesült Európa alapjait. Mára a francia–német barátság valósággá vált, de az együttműködésnek folytatódnia kell, hogy maga után vonja Európa egyesülését.

Hubert Védrine szerint a francia–német együttműködés mára a megbékélés utáni szakaszba jutott.[63] Most már különleges figyelmet kell fordítani a minőségre, hogy a programok nem váljanak rutinszerűekké. Elengedhetetlen a partnertalálkozók szükségességének hangsúlyozása, valamint a bíráló szellem kialakítása a civil társadalomban. Ennek megfelelően a megbeszéléseken nem a harmóniára és a megegyezésre kell tenni a hangsúlyt, hanem a véleménykülönbségekre, a partnerség és a jogegyenlőség által jellemzett kapcsolatokban gyökerező vitákban való részvétel képességére.[64] Bár a múlt és az emlékek megvitatásának nagy szerepe van a tisztánlátásban, ma a legfontosabbak a civil társadalomról folyó szabad viták és azok, amelyek hozzájárulnak a résztvevők személyiségének megerősítéséhez. A fiatalokat arra bátorítják, hogy olyan témákat javasoljanak, amelyek kiváltképpen érdeklik őket. Ilyenformán a francia–német viták alkalmával olyan témákat beszélnek meg, mint például a demokrácia reformja, a polgári felelősség, a bevándorlás, a kábítószerek, a szekták, a határok és az emberi jogok tiszteletben tartásának kérdése.

A franciák és a németek között még sok megoldatlan probléma van, bár a két állam közti együttműködés valósággá vált. A második világháború után a két civil társadalom, a jövendő szenvedések és a lehetséges európai háborúk okozta hibák elkerülése érdekében, közös kiindulási pontot talált. Ma az általános világhelyzet – a jövőtől való félelem, a távlatnélküliség, az új európai realitások, a másikkal való szembefordulás, illetve a másik elfogadása, a globális világ identitástudatának válsága – köti össze a francia és a német fiatalságot.

A francia–német közös cselekvés már meghaladta az önigazolás szintjét, a továbbiakban hozzá kell járulnia az európai kohézió fejlődéséhez és megerősödéséhez, az Unió konszolidálásához és az azon belüli szolidaritáshoz. A két ország közötti kapcsolatoknak egyrészt segítséget kell nyújtaniuk az európai bővítéshez, másrészt továbbra is megkerülhetetleneknek kell maradniuk Európa és a világ többi része kapcsolatainak alakításában. Ami az első pontot illeti, a kapcsolatoknak hozzá kell járulniuk a nemzeti intézmények európaivá való válásához. Az európai bővítés bizalmatlanságot szül. A kulturális különbségeket fenn kell tartani, mert Európa lényegéhez tartozik a sokféleség. Minden európai polgárnak akarnia kell az európai egységet. Fontos, hogy a brüsszeli döntések az európai polgárok kívánságait tükrözzék, és a civil társadalmak elfogadják azokat. A partnerségnek az európai struktúrák megreformálása, az Európai Unió demokratizálása szempontjából is nagy jelentősége van.

A francia–német barátság nem lemásolható. De ha a felek konkrétan elhatározzák, hogy végét vetik a meg nem értéseknek és a bizalmatlanságnak,

[63] Herrmann, *i.m.*
[64] Michel Cullin, *i.m.*

akkor felhasználható olyan modellként, amelyet a lehető legjobban hozzá kell idomítani az érintett országok történelméhez, értékeihez, gondolkodásmódjához és etnikai identitásának jellegzetességeihez. Az európai, atlanti, sőt a globális integráció sem lesz lehetséges azok nélkül a konkrét kötelezettségvállalások nélkül, amelyek az együttműködés, a barátság, egymás kölcsönös elfogadása reális alapjainak lefektetését célozzák meg, különösen azoknak a népeknek esetében, amelyek a történelem folyamán véres összeütközésekbe bonyolódtak. Ennek a kivételes folyamatnak mind politikai-intézményes, mind pedig gazdasági szinten az európai identitás kialakítása és finomítása a legfőbb kihívása. Ami a kultúrát és a politikai kultúrát illeti, a ma legfontosabb feladata a pluralizmus és a másság támogatása. Az európai identitás alakításának és a demokratizálás folytatásának ez a két imperatívusza, a határoknak az Unió bővítésével szükségessé vált újrafogalmazásának körülményei között, csupán egy erős, türelmes, többnemzetiségű és multikulturális társadalomban képzelhető el.

Monica ROBOTIN és SZÁVICS Petra

Hivatkozások

„Abkommen über die Gründung des Deutsch–französischen Jugendwerks", *http:/www.dfjw.org/netzwerk/grund/dfjw63.html.*

„Gemeinsame Erklärung und Vertag über die deutsch–französische Zusammenarbeit vom 22. Januar 1963", http:/www.dfjw.org/netzwerk/grund/vertrag63.html.

„Office Franco–Allemand de la Jeunesse", *http:/www.dfjw.org.*

„Was ist das Deutsch–Französische Jugendwerk?", *http:/www.rwth-aachen.de/zentral/dez2_Akuelles_ Hanke_dfjw.htm.*

„Protokoll über die Schaffung eines deutsch–französischen Finanz- und Wiertschaftstrat vom 22. Januar 1988", *http:/www.dfjw.org/netzwerk/grund/finanz88.html.*

„Protokoll für Schaffung des deutsch–französischen Verteidigungs- und Sicherheitstrats vom 22. Januar 1988", *http:/www.dfjw.org/netzwerk/grund/verteid88.html.*

Tätigkeitsbericht (DFJW), 1992, 1993.

Calvocoressi, Peter, *Europa de la Bismarck la Gorbaciov*, Iaşi: Politom, 2000.

Coghe, Samuel, „Élysée Vertrag", *http:/www. weltpolitik.net/sachgebiete/euarticle/329.html.*

Demorgen, Jacques; Lipianski, Edmond-Marc; Müller, Burkhard; Nicklas, Hans, *Dynamiques Interculturalles pour L'Europe,* Paris: Ed. Economica, 2003.

Herrmann, Rudolf, „Die Zivilgesellschaft und das Deutsch–Französische Jugendwerk", Deutsch–französisch Forum, *http:/www.leforum.de/de/de-revue-culture 00.htm.*

Hitchcock, William I., *The Struggle for Europe. The History of the Continent since 1945*, London: Profile Books LTD, 2003.

Kissinger, Henry, *Diplomaţia*, Bucureşti: Editura All, 1998.

Lepenies, Wolf, „Vergangenheit und Zukunft der deutsch–französischen Beziehungen", *http:/www.leforum.de/de/de-revue-culture 00.htm.*

Monnet, Jean, *Memoires*, Paris: Fayard, 2002.

Păun, Nicolae, *Renaşterea Europei*, Târgovişte: Editura Pandora-M, 2003.

Pőttering, Hans-Gert, „Europa trebuie creată", in: *Konrad Adenauer, 125 de ani de la naştere,* Bucureşti: Fundaţia Konrad Adenauer, 2001.

Teipen, Alfons H., „Rezension zu: Remi Hess&Cristoph Wulf (1999) (Hrsg.). *Grenzgänge. Über den Umgang mit dem Eingenen und dem Fremden", http://qualitative-research. net/fqs/fqs.htm.*

Wuthnow, Verena, „Abschied von der »Versöhnungsideologie«. Kreativität und Dynamik: neuer schwung für die deutsch–französischen Beziehungen", *http:/www. uni-weimar.de/raus/artikel/dfjwe.html.*

1. melléklet

Az OFAJ programokban résztvevők száma a tevékenység szerint

Tevékenységi terület	1975		1980		1985		1991	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Szakmai képzés	16 655	16	13 434	12	20 834	16	21 072	13
Ifjúsági találkozók	38 341	37	35 300	32	36 361	28	33 570	21
Tanulócsere	19 183	19	31 236	28	39 815	31	60 648	38
Diákcsere	3 679	4	2 885	3	4 600	4	4 953	3
Pedagógus-továbbképzés	7 161	7	8 544	8	8 740	7	9 251	6
Nyelvtanítás	5 142	5	7 348	7	4 755	4	18 542	12
Sport	13 168	13	12 777	11	14 771	11	11 522	7

Forrás: *Tätigkeitsbericht der DFJW*, 1992, p. 69, 71, 73, 75.

2. melléklet

Az OFAJ tevékenységi területeinek költségtámogatása

Tevékenységi terület	1975		1980		1985		1991	
	Ezer DM	%	Ezer DM	%	Ezer DM	%	Ezer DM	%
Szakmai képzés	4 320	22	4 022	19	6 355	25	7 996	25
Ifjúsági találkozók	6 558	33	6 551	31	7 397	30	8 888	28
Tanulócsere	2 171	11	3 207	15	2 783	11	3 703	12
Diákcsere	2 324	12	2 290	11	2 691	11	2 304	7
Pedagógus-továbbképzés	1 110	6	1 495	7	1 892	8	2 569	8
Nyelvtanítás	1 271	6	1 177	6	1 338	5	4 247	13
Sport	2 170	11	2 140	10	2 578	10	2 380	7

Forrás: *Tätigkeitsbericht der DFJW*, 1992, p. 70, 72, 74, 76.

3. melléklet

Az OFAJ története számokban:

1955. szeptember 23. – Aláírják a *Franciaország és a Németország, Szövetségi Köztársaság Kormányai Közötti Kulturális Egyezményt,* amelynek célja a két nép közötti kulturális párbeszéd támogatása, különös tekintettek az egyetemistákra.

1963. január 22. – Konrad Adenauer és Charles de Gaulle aláírja a *Francia–német Együttműködési Szerződést.*

1963. július 5. – A két állam aláírja a Francia–Német Ifjúsági Hivatal létrehozásáról szóló *Megegyezést.*

1973. június 22. – A két állam aláírja a Francia–Német Ifjúsági Hivatal létrehozásáról szóló *Megegyezést* módosító *Protokollumot***.**

1988. január 22. – Két kiegészítő záradékkal látják el az 1963-as szerződést: az egyik a pénzügyek és a gazdaság, a másik a védelem és a biztonság területén való együttműködésre vonatkozik, és kimondja a Francia–Német Pénzügyi és Gazdasági Tanács, valamint a Biztonsági és Védelmi Kérdések Vegyes Tanácsának létrehozását.

1990. június 19. – A két ország ifjúságügyi minisztere kimondja a program kiterjesztésének szükségességét Kelet-Németországra is; ez a nyilatkozat figyelembe veszi a történelmi fejlődést és Németország újraegyesítését.

1991. május 29–30. – A két állam művelődésügyi miniszterei közös nyilatkozatot fogalmaznak meg a Franciaország és Németország keleti tartományai közötti kulturális együttműködésről.

A Hivatal intézményének fejlődése

1963–1973: A Hivatal franciaországi képviselete gyenge, a hangsúly Németország demokratizálására és a számára készült programokra tevődik. A gazdasági nehézségek miatt 1968-ban Franciaország 10%-kal csökkenti pénzügyi támogatását. 1972–1973-ban a francia támogatás tovább csökken. Súlyos bírálatok jelennek meg a Hivatal bürokráciájával és elöregedésével kapcsolatban, bár 1970 és 1972 között az alkalmazottak száma 112-ről 96-ra csökken.

1973–1984: Aláírják a Hivatalra vonatkozó Konvenció módosításának Protokollumát. Nagyobb hangsúly kerül az integrációra, a Hivatalt egységesítik, a főtitkár irányítása alá helyezik, és Bad Honnefbe költöztetik, míg a francia központot áthelyezik Versailles-ből Párizsba. Az alkalmazottak számát nyolcra csökkentik, és megpróbálják biztosítani a két fél közti egyensúlyt, a programok és a célkitűzések viszonylagos kettős irányításának visszaállítását.

1984–2002: 1983 novemberében változás következik be, amelynek célja a Hivatal integrációjának tökéletesítése; ilyenformán eltávolodnak az eredeti rendszertől, amelyet egy főtitkár és két nemzeti részleg megléte jellemzett. Nagyobb hangsúlyt helyeznek a franciaországi képviselet tevékenységének tökéletesítésére, a Hivatalon belüli teljes egyenlőségre, a részvételre és a párbeszédre.

4. melléklet

A kormányhozzájárulások alakulása 1963/1964 és 1991 között – milliókban

Pénzügyi év	A francia kormány hozzájárulása		A német kormány hozzájárulása	
	FF	DM ellenérték	DM	FF ellenérték
1963/1964	25,2	20,2	20,2	25,2
1965	25,0	20,0	20,0	25,0
1966	25,0	20,0	20,0	25,0
1967	25,0	20,0	20,0	25,0
1968	25,0	20,0	20,0	25,0
1969	23,5	18,8	18,0	22,5
1970	25,3	16,8	17,4	26,1
1971	25,3	16,8	16,8	25,3
1972	23,6	14,7	14,7	23,6
1973	23,6	14,8	14,7	23,4
1974	23,6	13,6	13,6	23,6
1975	23,6	13,2	13,2	23,6
1976	23,6	13,8	13,8	23,6
1977	23,6	13,0	13,1	23,6
1978	26,0	11,3	13,9	31,8
1979	29,0	12,4	14,5	33,7
1980	32,0	13,75	16,0	37,2
1981	35,2	16,5	16,5	35,2
1982	41,9	17,7	17,5	41,3
1983	47,3	16,7	19,9	47,9
1984	54,0	17,6	17,7	54,5
1985	54,9	17,9	18,0	55,1
1986	55,0	17,9	18,5	56,6
1987	58,3	18,0	18,5	59,7
1988	60,4	18,0	18,5	62,0
1989	64,2	19,1	19,6	65,7
1990	64,2	19,1	19,6	65,7
1991	68,4	20,4	20,9	70,0

Forrás: MÉNUDIER, Henri: *Das Deutsch-Französische Jugendwerk. Ein exemplarischer Beitrag zur Einheit Europas*, Bonn: Ed. Aktuell, 1991, p. 125.

5. melléklet

Az OFAJ programokban résztvevők nemzetiségi megosztás szerinti száma 1963/1964 és 1990 között

Év	A résztvevők száma			
	Németek	Franciák	Mások	Összesen
1963/1964	120 336	97 297		217 633
1965	157 251	146 845		304 096
1966	152 577	130 387		282 964
1967	143 459	128 388		271 847
1968	145 553	119 795		265 348
1969	126 647	98 472		225 119
1970	112 567	83 785		196 352
1971	110 348	79 607		189 955
1972	99 544	77 937		177 481
1973	73 384	59 183		132 567
1974	63 262	49 737		112 999
1975	54 717	48 612		103 329
1976	54 137	46 825		100 962
1977	54 102	47 897	332	102 331
1978	52 518	49 756	585	102 859
1979	49 606	46 496	406	96 508
1980	56 151	54 788	585	111 524
1981	58 477	59 535	589	118 601
1982	58 838	59 417	650	118 905
1983	65 089	64 650	800	130 539
1984	63 614	63 965	951	128 530
1985	64 121	64 416	1 339	129 876
1986	68 697	67 275	1 384	137 356
1987	71 683	72 351	1 491	145 525
1988	68 810	73 732	1 539	144 081
1989	68 697	75 691	1 886	146 274
1990	69 904	82 518	1 733	154 155
ÖSSZESEN	2 284 089	2 049 357	14 270	4 348 016

Forrás: MÉNUDIER, Henri: *Das Deutsch-Französische Jugendwerk. Ein exemplarischer Beitrag zur Einheit Europas*, Bonn: Ed. Aktuell, 1991, p. 178.

THE FRANCO-GERMAN RECONCILIATION AND THE ROLE OF THE INTERCULTURAL PROGRAMME FOR THE FRENCH AND GERMAN YOUTH

The first half of the 20th century was marked by violence, suffering, and war. After the destruction caused by the two world wars, the apogee of the continuous escalation of violence in the context of fight for power and supremacy in Europe, and after the iron curtain separated the eastern part of the continent from the west, it became clear for many actors of European politics that in order to protect its freedom and interests, it had to stop fighting and focusing on the differences among them, and start looking for ways of coexistence and cooperation.[65] As a result of this process of joint action, the idea of a united Europe was born.

However, for the realisation of this idea it became necessary to clarify the past and integrate it into the perspective of the emerging project of the future. The process of the historical French-German reconciliation represented the central point of this process, the engine of European construction. Not only does this count as a clear success of positive reorientation of a difficult historical inheritance, but it is also the exponent of a unique historical evolution, a radically new project, that of building a civic, political, military and economic entity called Europe.

The aim of this chapter is to present the process of French-German reconciliation, in parallel with the beginnings of the European unification process, which is, in fact, both the result of the French-German reconciliation process, and the warrant of the continuation of French-German collaboration. The future of Europe and the refusal to return to a painful history depend on the continuation of the process of European construction, and the success of the French-German partnership. Moreover, the experience of the French-German reconciliation sets an example that other states that want to be part of an enlarged European Union may want to observe.

The beginnings of the European construction

The historical relations between France and Germany may be described as full of bloody conflicts – the French-Prussian war of 1870 and the two

[65] Jacques Demorgon, Edmond-Marc Lipianski, Burkhard Müller and Hans Nicklas, *Dynamiques Interculturelles pour L'Europe,* Paris: Ed. Economica, 2003, p. 333.

world wars – motivated by the fight for hegemony in Europe. The traumas of German occupation in France, the territorial claims and disputes all had an impact not only upon the political classes of the two states, but also on their citizens. The experience of World War II showed that the relations between the two countries had to become normal so as to avoid the danger of new wars bursting out in Europe.

After the second world conflagration, France, which was among the winning powers, was overwhelmed by the feeling of failure and vulnerability due to the German invasion and occupation. Germany, the previous great power, was now defeated, with a weakened economy, partly under Russian occupation, and partly under the supervision of the four winners, without national sovereignty. Even under these circumstances, the German economy was rapidly re-born, mainly due to American financial support scheme, provided within the Marshall Plan.

As early as 1946, in a speech delivered at Zurich, invoking the need for a united Europe, Winston Churchill noted the necessity of a partnership between France and Germany, which should be the basis of creating a European family. The European unity he envisaged reflected the isolationism that characterised Great Britain, a unity of spirit, a convergence of actions and ideals, but not a unity that might outgrow the classical elements of a nation state, or of state sovereignty.

Actually, the idea of European unity was not a historical première. It appeared as early as the middle of the 19th century, in the shape of ideas of unification of economic interests, economic collaboration, or the creation of a European federation. On the political-diplomatic plane, the efforts for the improvement of French-German cooperation were initiated by the Frenchman Aristide Briand and the German Gustav Stresemann in the interwar period. A consistent promoter of the European idea, the latter proposed in the 1920s the elimination of customs barriers and even the introduction of a single European currency. Similarly, Briand proposed, without providing a detailed plan, a sort of European federation. These proposals of unification were part of the pacifist tendency of the time.

The leading figures of the European construction in the 1950s were the German Chancellor Konrad Adenauer[66], the French Foreign Minister Robert

[66] Konrad Adenauer was Chancellor of Germany from 1949 to 1966. As early as 1919 he proposed the reorientation of German politics toward European unification, aiming at balancing the French-German interests, which he considered vital for peace on the continent. During the Ruhr crisis, in 1923 he pleaded for collaboration between France and Germany.

Schuman[67], together with Jean Monnet[68], the French economic advisor. The role these people played was extremely important for the success of the European project: they laid the basis of a Europe the core values of which were cooperation, balance of powers, equality and security, contrasting with the history of the continent before World War II, which was characterised by suspicion, competition, division, with governments that had too little support from those they led, and peoples that tried to solve problems by violence and extremism, to the detriment of moderation and compromise[69].

The end of World War II raised the need to find a solution to the German issue: the identification of a means of peaceful integration of the German state in the system of European states.[70] The economic growth of Germany caused fear to its neighbours, especially to France, that there might be new hegemonic plans for the western part of the European continent. Given this situation, Monnet conceived a French-German reconciliation plan in the spring of 1950. It is important to recall that in March, the same year, Konrad Adenauer, the German Chancellor had the idea of uniting France and Germany; however, this idea proved to be too reckless[71]. In his memoirs, Monnet remembers Adenauer saying, „if the French and the Germans sat down to work together one day, to take on common responsibilities, the psychological impact would be enormous. The French wish for security would be granted, and the awakening of German nationalism would be prevented."[72].

Monnet proposed that the entire steel and coal production of both France and Germany be placed under the administration of an international High Authority, with the aim of unifying the conditions of production. This first step was supposed to lead to a gradual expansion of the bilateral French-German cooperation in other fields, too[73]. Schuman, the French Minister of

[67] Robert Schuman came from a mixed family (Luxembourgian mother and French father). After the occupation of Alsace and Loraine, his family moved to Luxemburg. He did some of his studies in Germany, and thus he became acquainted with the culture and way of thinking of both the French and the Germans.

[68] Jean Monnet was deputy secretary general of the Nations' Society from 1919; he helped create in Algeria the French Committee for National Liberation during WW II and was a member of the de Gaulle government in Algeria.

[69] William I. Hitchcock, *The Struggle for Europe. The History of the Continent since 1945,* London: Profile Books LTD, 2003, p. 147.

[70] Peter Calvocoressi, *Europa de la Bismarck la Gorbaciov,* Iaşi: Polirom, 2000, p. 137.

[71] Hans-Gert Pöttering, "Europa trebuie creată", in *Konrad Adenauer, 125th anniversary of his birth,* Bucharest: Fundaţia Konrad Adenauer, 2001, p. 14.

[72] Jean Monnet, *Memoires,* Paris: Fayard, 2002, p. 338.

[73] The rationale for the proposal was that both countries were traditionally interested in coal and steel production. The regions where this industry was placed were close to the border separating the two countries. In addition to other numerous causes, the fact that none of the countries held all the strategic resources was one of the main factors that generated the feeling of insecurity on both sides, leading to situations of crisis and war.

Foreign Affairs between 1948 and 1953, starting from Jean Monnet's proposal, sketched the plan of the European Coal and Steel Community, a plan that was approved by the French Government on May 9, 1950. Thus, the European Union was born as an institution that was meant to prevent any expansionist tendency of Germany.

Schuman envisaged the French-German reconciliation within a united Europe. In his vision, a framework was necessary for the German dynamism to freely express itself, but without Germany becoming a threat for its neighbours. Together with Konrad Adenauer, he reached the conclusion that the basis of a united Europe must be represented by the French-German reconciliation, alongside the moral rehabilitation of Germany and its progressive regain of sovereignty. Stability in Europe depended to a great extent on the evolution of the French-German relations.

The European Coal and Steel Community (ECSC) was regarded as a step toward the achievement of the French-German reconciliation and the European unification, through consolidating the bases of common economic development, open to all western European countries that wished to join[74]. ECSC was conceived as an international organism to remove the multi-century enmity between France and Germany, through placing the coal and steel production under a common High Authority.[75] The French and the Germans agreed on the need for such an organism. In addition, both countries would benefit directly from such an approach. The gain of France was that it managed to do away with the fear of a re-born Germany and the danger it represented for the peace of Western Europe. On the other hand, the major objective of Chancellor Adenauer was to regain full sovereignty over the Ruhr region. Through the establishment of ECSC, Germany was again treated as a sovereign country and allowed to rejoin Western Europe.

As concerns security, the problems were more complicated. Germany's plan to re-arm was contested by Schuman, who considered the idea dangerous from the military perspective, and psychologically, too. However, he was aware that the refusal to grant to Germany the same rights as to the other European countries was the safest and most direct means of reviving German nationalism. This conviction led to the idea of ECSC, but also to his proposal that a common European defence plan should be developed. Unaccepted by the French National Assembly, this plan did not become a reality. In

[74] The ESCS treaty was signed in Paris on April 18, 1951 by Germany, France, the Benelux countries and Italy.

[75] As concerns the High Authority, Germany and France underlined the political nature of this organism in opposition to the Benelux countries, which pleaded for maintaining the role of national governments. The compromise of these divergent opinions led to the setting up of a Ministerial Council. It was agreed that, within the collective activities, decisions should be made by a qualified majority – France and Germany holding an equal number of votes, but unable to make decisions without the approval of at least one of the other countries, and vice versa.

October 1954, however, after the London Conference, an agreement was reached in Paris to modify the Brussels Treaty[76]. This marked the birth of the Western European Union – a European system of defence within NATO. In the same month Germany was invited to join, becoming an official member in May 1955, thus consecrating the end of the state of occupation, and granting permission to Germany to arm within WEU and NATO.

Meanwhile progress was made in the field of economic integration also. Discussions referring to the continuation of economic integration, which would gradually lead to political union, as well as those concerning the use of nuclear power for peaceful purposes, bore fruit on March 27, 1957, by signing the Treaty of Rome, and, subsequently, setting up EEC and EUROATOM. This event marked the beginning of expansion and consolidation of the three organizations in three successive stages: unification of customs regulations, economic unification, and political unification. The regional context was favourable for such an agreement, especially through the liquidation of the French-German contention and the return of the Saar to Germany. However, the sensitive field of nuclear energy did not turn into a natural economic integrator, as did heavy industry. The national model in program development was still predominant, including in France and Germany.

In 1958 General Charles de Gaulle[77] became president of France, giving a new impetus to both the European construction, and the French-German relations. In his vision, the European project referred to „a Europe of states", which makes decisions unanimously, was less dependent on the USA and was engaged in a dialogue of equal partners with the USSR. He launched his own plan about Europe, in a press conference held on September 5, 1960. In order for the project to progress, he convened a summit in Paris on February 10, 1961, inviting the heads of states and the foreign ministers of Germany, Italy, Belgium, Holland, and Luxemburg. The declaration that was made after the discussion in Paris stated the intention of "The Six" to develop new relations within the community and to lay the foundation of a union that would progress gradually, based on a common market and political cooperation. At another meeting, on July 18, 1961 in Bad Goedsberg, The Six adopted a new declaration, which referred to the acceleration of cooperation and

[76] The Brussels Treaty was signed by Great Britain, Ireland, France and the Benelux, in March 1948, to ensure joint defence against the USSR, and initially against Germany. Starting from this organization, in May 1949 the North Atlantic Treaty was signed, including, besides the signatories of the Brussels Treaty, the USA, Canada, Denmark, Iceland, Italy, Norway, and Portugal.

[77] Charles de Gaulle headed the French Government of Algeria from 1943 to 1944, after the war became prime minister of the interim French government, and then chief of state (1944-1946). He was the founder of the 5th French Republic, become the head of the state in 1958, and holding this position until 1969, when he resigned. He ended the war of Algeria, but his name is also linked to the economic and political revival of France after the war.

its expansion to include education, culture and research, surpassing the so far merely political and economic frame.

It can be noticed that at these meetings Germany and France sustained identical opinions, which was due to the bilateral connections between them, more precisely to the relationship between general de Gaulle and Chancellor Adenauer. In bilateral meetings, the two countries agreed on specific issues, thus managing to sustain a common point of view in the discussions with the other members of the Communities.[78]

The relationship between the two statesmen was based on collaboration and even friendship. It is said that General de Gaulle conquered Adenauer with his Europeanism; the two discovered common points of view, such as their lack of trust in the Anglo-Saxon countries, morals in politics and the idea of European unification. Both looked upon continental integration as a premise for Europe to be able to act independently on the international scene, outside of the games of the USA and the USSR, and for the creation of a specific historical destiny.

General de Gaulle had the idea of the French-German friendship out of *raison d'etat,* states Henry Kissinger[79]. Immediately after the end of the war, the French general established privileged connections with the USSR to counterbalance the weaknesses of France, and to affirm independent politics from the Anglo-American allies.[80] At the time of the Berlin crisis, it could easily be noticed that the general feared more the revival of German nationalism than the threats of Khrushchev. De Gaulle was frightened by the possibility of a German-Soviet agreement and a possible unification of Germany. Therefore, he placed France in the position of defender of the European idea suggesting that it was sensitive toward the national interests of Germany and it understood the European reality. De Gaulle accepted Germany's military and economic supremacy within the European communities in exchange for France's political supremacy. It has to be pointed out that Chancellor Adenauer also preferred the unification of Western Europe to the national unification of the Germans, stating during the same crisis that Germany must commit itself to the efforts of western unification, and not to those of re-unification with the communist

[78] Upon his very first meeting with the German chancellor, in 1958, de Gaulle proposed that the foreign ministers, assisted by a secretariat meet periodically (a proposal that was heavily contested by Holland). A day before the Paris reunion, the head of the French state and the German chancellor met again. General de Gaulle ensured Adenauer of France's loyalty to NATO and the Treaties of Paris and Roma, and the chancellor accepted the idea of the regular meetings of the heads of state and the foreign ministers, prepared by a permanent secretariat.

[79] Henry Kissinger: *Diplomaţia*, Bucureşti: Editura All, 1998.

[80] In 1944 the French-Soviet Treaty was signed. De Gaulle refused to adopt the principles in the Declaration on a Freed Europe. In reality, his policy of developing close relations with Moscow remained without positive results, especially due to the lack of Stalin's sympathy for the head of state the free France.

East.[81] Adenauer did not trust the Soviet Union. Although he hoped that one day Eastern Germany would be reunited with Western Germany, he opposed the idea of unification at that time. A united, and therefore neutralised, Germany, without the support of and participation in the NATO was, in his opinion, a future satellite of the Soviet Union. For these reasons, he wrote in 1958 that the priority was „to protect the freedom of the Federal Republic"[82].

Although for different reasons, the politics of the two statesmen had convergent objectives and the relations between de Gaulle and Adenauer were good, resulting in the signing of the French-German Cooperation Treaty on January 22, 1963.[83]

French-German Cooperation Treaty

The French-German Cooperation Treaty was signed in the Élysée Palace, in Paris, by the German Chancellor Konrad Adenauer and the French President Charles de Gaulle.[84] The treaty of friendship represented a turning point in the reconciliation process between the two countries, a document that laid the basis of collaboration in important domains, such as foreign affairs, defence, culture and education. The objective it targeted was that, through regular meetings of the two parts, similar perspectives should be developed as concerns foreign policy and defence.

The treaty wanted to end the historical rivalries between the French and the Germans through promoting the fraternization of the two peoples, connecting their economic and cultural development, and safeguarding their security. The two parts were fully aware that strengthening their cooperation was indispensable for the continuation of the process of European construction. The youth played an important role, namely to become aware of the solidarity between the two nations and to strengthen their relations.

In order to meet the objectives of the treaty, it was stipulated that the heads of states and of governments would meet twice a year regularly, and

[81] The building of the Berlin wall in 1961 led to the dramatic decrease of Adenauer's popularity.

[82] Hitchcock, *Op. cit.,* p. 224.

[83] There were, however, divergences, too, between the two, especially as concerned their view of foreign policy. Adenauer, a convinced Christian-Democrat, wished to protect the continent from the dangers of exaggerated nationalism and from the threat of communism, turning in his foreign policy toward the USA and the western allies. France, on the other hand, wanted to be independent from the USA and the NATO, and in general wanted a more independent European policy. Therefore, as concerned its security policy, Germany relied permanently on the USA, distancing itself from France. The divergences regarding the role of the USA and NATO became more obvious especially after the meeting at Rambouillet, in 1962.

[84] The text of the treaty is reproduced in the present volume, the chapter entitled "Documents".

whenever necessary in addition, while the foreign ministers, the ministers of defence, and the ministers of education every three months. The German Minister of Family and Youth and the French Commissioner for Youth and Sports would meet every two months. The meetings would be prepared and co-ordinated by an inter-ministerial commission, which would be set up in both countries to also deal with the dissemination of information on the bilateral activities on both sides (Ch. I, art. 1-4).

According to the treaty, the two states would co-ordinate their activity in the field of foreign policy: policies regarding the European communities, relations between the East and the West, as well as the policies within international organizations they are members of (cap. II/A). Within the framework of cooperation as regards issues of security, the staff of the two armed forces would also meet, and a joint research institute would be set up, whose major objective would be to defend the civil society in both countries (cap. II/B). As concerns the issues in the field of education and youth, the treaty amended the provisions of the two French-German Memoranda – of September 19 and November 8, 1962 – stipulating that emphasis would be laid on language skills, recognition of diplomas and scientific research (Ch. II/C, art.1). The French and German youth must receive all assistance to be able to cooperate, and this applies mainly to group meetings with the aim of enhancing mutual understanding. The meetings of students and young workers would be co-ordinated by an independent Board (Ch. II/B, art.2).

As a strategic goal, the bilateral treaty aims to unite the forces of the two countries to further the process of European construction and to weaken the influence of the USA and the NATO in Europe – which was considered important especially by de Gaulle.

In the process of ratification of the treaty, the Bundestag – directed by its transatlantic allies – attached to it a Preamble, which underlined the role of the United States and of the North Atlantic Alliance in Europe, thus repudiating the French interest for an independent Europe. In this way, it was clear that within the defence and security policy, the German Federal Republic was not yet prepared to give up its partnership with the USA, and to lay the foundations of an independent Europe. This issue generated mistrust and disappointment in de Gaulle's France.

The absence of France from the discussions concerning the harmonisation of relations with the USA and its unilateral actions in foreign policy led to a weakening of the French-German relations. The situation remained unclear until the partnership was re-approached by Schmidt and Giscard d'Estaing[85].

However, misunderstandings regarding foreign policy did not destroy altogether the initiative of reconciliation. Thus, the primary goal was now to develop efficient bilateral actions in the field of youth. In this respect, the rep-

[85] Elizabeth Pond, *Renaşterea Europei*, Târgovişte: Editura Pandora-M, 2003, p. 46.

resentatives of the two states signed a Convention on July 5, 1963. As part of this agreement, an organization was set up whose role would be to develop relations of mutual understanding between the French and the German youth. This organisation was called the French-German Youth Office (Deutsch-Französisches Jugendwerk, Office Franco-Allemand pour la Jeunesse).[86]

The French-German litigation over agrarian policy within the European Community, but especially Konrad Adenauer's resignation and his replacement in 1966 by his old rival, the Anglophile Ludwig Erhardt, who induced a distancing in the relations with France, worsened the bilateral relations. Thus, the objectives set in the 1963 treaty could not be translated into reality in the following years.

However, the historical relevance of the contract must be underscored. The regular bilateral meetings between the heads of states and of the governments had an undoubted contribution to the French-German reconciliation, and to the progress of the European construction process. But an even more powerful impact was exerted on the two societies by the youth programmes within the French-German Youth Office. Thus, the French-German friendship became reality.

Twenty-five years after signing the treaty of cooperation, two *additional protocols* were signed to set up two councils: one for finance and economy, and the other for issues of security and defence. The latter aims to develop concrete co-operations schemes in issues of security and defence through bilateral meetings of the heads of states and governments, held twice a year. The German Chancellor Helmut Kohl and the French President Françoise Mitterand demonstrated through these documents that they wished to continue the process of reconciliation whose basis was consolidated by their predecessors, Adenauer and de Gaulle. Moreover, besides demonstrating this intention, the two carried out a concrete activity to perfect the objectives of the treaty of 1963, and to institutionalise co-operation in the field of security and defence policy.

The additional protocol to the treaty referring to the French-German Council for Finance and Economy was signed on January 22, 1988, to establish a connection between the two countries' economic development, in the sense stipulated in the Cooperation Treaty of 1963, generally in line with the European economic and monetary union. The Council includes the German and French Ministers of Finance, as well as the presidents of the two central banks. It meets twice a year to presents reports on the activities of their respective head of state and head of government, and to consult with the governments of each country. The Council debates the basic lines of each

[86] In fact the organization of programmes for the French and German youth with the objective of establishing a dialog between them originated in the inter-war period. Between the 1920s and 1930s, French and German youth started to have contacts and meetings.

country's budget with the national parliaments and governments, as well as the economic situation, the economic and monetary policies of both countries in order to obtain a good harmonization of the positions of the two countries in international negotiations on economic issues.

The second additional protocol, closed on the same day, established the setting up of a Mixed Council on Issues of Security and Defence. The Council is made up of the heads of state and of the government, as well as the ministers of foreign affairs and of defence, and meets twice a year. Its meetings can be attended by the heads of the Army Headquarters, and high officials and army leaders from both countries. The major objective of its activities is to develop common points of view as concerns issues of security in Europe, and to collaborate in the fight against disarmament, in the training of the military staff, and for the improvement of the operating potential and the enhancement of European industrial and technological potential. The rationale for the operation of this Council is based on the two countries' wish to decide together on those issues of security and defence that influence the entire Europe, admitting that the European Union will be incomplete without a common policy in these fields. The major objective is to remove any situation of war that might threaten Europe and to develop a European identity in this field, too, all in conformity with the obligation of the two parts resulting from the decisions in the issue of the Western European Union made in The Hague in 1987, the Brussels Treaty, the North Atlantic Treaty a.o.

The French-German Youth Office

The foundations of the French-German Youth Office (FGYO) were laid, on the one hand, by the French-German Cooperation Treaty of January 22, 1963, and by the Convention between the Governments of France and Germany regarding the setting up of the Office in July 5 the same year, on the other hand.

The Office has legal personality, it acts and makes decisions independently, with the goal to strengthen and develop the connections between the French and the German youths through promoting mutual understanding and solidarity. Its activity includes the following domains, according to Article 1 of the Convention[87]:

a. Meetings and exchanges between student, college students and young workers;
b. Group excursions, joint actions of the youth organizations and sports organizations of the youth;

[87] Annex 1 and 2 present the main fields of activity of the FGYO programmes, the number of participants and the costs of promoting them until 1991.

c. Spare time activities for children and youth;
d. Exchange and training for young workers and sports people, joint training sessions of the young sports people;
e. Gaining more knowledge on both countries through open working sessions, study trips, seminars, musical events and sessions of the leaders of youth organizations;
f. Extra-curricular events for the improvement of language skills;
g. Analysis and research on the issues that concern the youth.

At present, the Office is managed by an independent Board of Directors, consisting of 30 members (15 French and 15 Germans) and an equal number of substitutes, appointed by the two governments and elected by the regional public administration and authorities, organizations of the youth and from other sectors covered by the activities of the Office. The Board of Directors meets alternatively in France and Germany, under the leadership of the two ministries in charge of youth issues. The executive body is the Secretary General assisted by the Deputy Secretary General, who represent the Office and prepare the meetings of the Council, taking all the necessary measures to ensure the best possible operation of the Office's programmes. One of them is French and the other is German, named by the two governments upon the recommendation of the Council. Their mandate is for five years and it cannot be extended. The Office has two centres, in Paris and Berlin, the employees can be of either nationality, and providing expertise for the various areas of interest of the Office.[88]

The financial resources come from equal contributions of the two states.[89] The Board of Directors makes sure that they are used in the purpose of French-German cooperation of the youth. Budget control and execution is the competency of the two financial audits appointed by the two governments.

FGYO supports youth exchanges organised by youth associations, sporting clubs, language centres, training centres, professional and trade organizations, schools and universities, local authorities and committees for the twinning of towns. The role of the Office is to provide financial, language and training support, as well as advice and information about the content of the meetings.

FGYO is the oldest and most important institute of French-German friendship and collaboration. It was born out of the belief that the relationship between these two peoples influences the future of Europe. After wars and suffering, mutual mistrust, suspicion and hatred, there were many things to clarify and define to lay the foundations of a partnership not only

[88] For a brief presentation of the relevant documents for the FGYO activity and the institutional evolution of the Office, see annex 3.

[89] For a presentation of the evolution of governmental contributions since the Office establishment until 1991, see annex 4.

in the field of institutional relationships, but mostly in the relationships between the two civil societies.

The programme turned towards – and directs youth towards – the cultivation of French-German solidarity, in order to remove, in the first period of socialization, the possibility to develop hate against each other. At the beginning, the objective was to lay the basis of a new generation, capable of supporting and accepting the collaboration of the two nations in politics, economy and security. Knowledge of the other from a very early age is important to be able to remove the mistrust that may appear as an influence from the family, from school, or from the cultural sphere. From this point of view, it is important that between the two states, besides the fight for European supremacy or for material resources, there was also a permanent competition on the cultural plane, which is also responsible for generating mistrust and hatred between the two nations, based on an elective affinity. The two are intertwined. Wars end, but literary works, for instance, can regenerate permanently suspicion against the other.

Language instruction

The major objective is to bring the youth together. Thus, in the centre of the Office's activities stays the preoccupation to *remove language barriers,* because without knowing the other's language, knowing and accepting the other's culture and mentality would be uncertain. At the beginning, there were language centres that helped the youth develop basic language skills to be able to participate in programmes. The programme has been developed and renewed continuously, adapting to the existing realities. Thus, in the 1970s, bi-national intensive courses were provided as part of a holiday scheme. In the 1980s there were courses that provided the opportunity to develop specialised professional language. There is great emphasis on the permanent renewal and development of materials that are used in language teaching and learning, as well as on the training of the staff involved in this teaching – teachers, translators, animators – both from the linguistic point of view, and especially as concerns methodology and techniques. Courses providing the opportunity to learn the language of the other represent a major activity of FGYO, especially in France, where there are no real opportunities for learning German outside of school.

Youth meetings

At the beginning of the programme, the meetings of the youth symbolised the political collaboration between the two countries, and a lot of emphasis was laid on the institutionalisation of exchanges. Then the idea that the programmes must be based on *knowing the other's life, culture and*

economy emerged, aiming to develop a sense of solidarity and cooperation. The natural question was posed whether such two-week meetings, organised with the aim of providing the opportunity for mutual knowledge may or may not have structural impact in the two societies, and the conclusion was that longer programmes must be developed. Thus, the traditional form of group meetings was replaced by *supporting individual trips,* with the aim of knowing the other's culture. In addition, there was an investigation to improve the teachers' intercultural education skills.

Another important programme was to organize a framework for *meetings of the youth outside of the school.* At the beginning, these activities were based on the idea that the youth must have enjoyable experiences together, so the meetings focused on activities the youth prize – arts, sport, theatre, or various sciences – with the aim of collaboration in the respective domain through debates on certain topics. In the '70s emphasis was laid on creating opportunities for dialog and cooperation with various organizations, teacher associations and local authorities. Starting from 1975, the programmes extended to include other EC countries, and thus tri-national programmes were organised in which especially topics that help the youth understand the dynamics of the European construction can be debated. A lot of attention has been paid from the beginning to sporting events, as an extracurricular activity, including sports and games that can promote the youth's skills to compromise and reconcile. The programme has been developed permanently, and it extended to include familiarising the participants with the situation of the inhabitants in a certain region and the debate of various issues that affect the youth in general: career choice, unemployment or the environment. In 1975 programmes that aimed at *bringing together young artists* were started, within the framework of workshops. The aim of these workshops was for the young artists to know the cultural life of the partner country, to analyse the similarities and differences in art, methods of work, attitudes, as well as the debate of problems of modern art, such as the hardships of cross-border cooperation. Another important part of the programme has been to perfect artists' training and to increase professional mobility in an open Europe. The Office works together in this respect with partner institutions: museums, theatres, and radio and television stations.

Student exchanges

Another dimension of FGYO's activities is to organize student exchanges in cooperation with institutions of education. The exchanges are perceived as a process of knowing the other's language and culture, and thus emphasis is also laid on the students' motivation for learning the other's language – French or German – as a foreign language in school. There are also long term individual exchanges. Students in the 9th -10th grade attend courses in a partner school for three months and are put up by a local family. The pro-

gramme has met with difficulties, as the exchanges were often prevented by the parents' fear of the unknown.

Teachers' in-service training

There are also exchanges for teachers who come from education institutions that participate in the programme. At the beginning, they were organised only for teachers of foreign languages, but later they included teachers of other subject matters, too. In these meetings, the participants discuss topics of general interest, which motivate he teachers to participate and help the children to perceive the meetings and exchanges as an opportunity for growth in various fields, and not merely as an opportunity to improve their language skills. The Office collaborates to this end with educational institutions, within projects that aim at the training of teachers and school managers who have had a key role in organizing the meetings from the administrative and the pedagogical points of view.

College student exchanges

The college students exchange programmes started in 1963, and have been developing ever since. At the beginning, emphasis was laid on removing language barriers and creating an official network of partners, which was much easier to do than in the case of schools. As early as the '70s the programme diversified and the initiative was transferred to the universities, research groups and students themselves. From exchanges and joint research in the '80s, he programme moved toward organising seminars and debates on various topics, opportunities to share ideas and to encourage student initiatives. In parallel, emphasis attention was paid to Europeanising the programme. In this domain, too, there has been close collaboration between the Office and national institutions, such as DAAD. After the start of the European programmes of mobility – Erasmus, Lingua, Comett, Tempus – relying on the experience gained in the FGYO, but also due to the reduction of funds, the Office withdrew from organising student mobilities and laid more emphasis on other dimensions of is activity in this field: professional development, organisation of seminars and professional practicum, in the last case also providing scholarships to students.

Professional development

Another programme offered by FGYO since the beginning of its activity targets young employees. For this, FGYO collaborates with trade unions, agricultural and industrial workers' associations, and more recently with the

European Social Funds. In the first ten years they have provided the opportunity for young employees to work for a year in the partner country, a stage that is preceded by a 2-month language course. In the '70s, due to the economic recession, the programme needed to be altered. Thus, exchanges of the students in vocational education schools were supported. Since the '80s, the multiplying programmes have been promoted, organised for various categories of professions, and offering the opportunity of a 1-3 month stage of practice in the partner country. Nowadays, much attention is being paid to meetings where opinions are shared and professional development is taking place. The most successful meetings were those of librarians and other library staff, of young journalists, of manual workers and agricultural workers, and of artists. At the same time, a lot of emphasis is laid on the training and retraining of young unemployed people, for whom language courses and career counselling are provided.

FGYO has good relations both with the local authorities in both countries and with various European organisms and institutions, such as the Lingua programme, the Youth Office of the Union, the European Social Funds, but also with the Council of Europe. Its programmes are permanently developed, adjusting to the European and global reality. Thus, after 1989 the youth from the East-German Lands were included in the programmes.

It is emphasised that the activities of FGYO, like the bilateral treaty and relations, are unfolding in a European context, aimed at also informing the youth about the European realities. Debates on topics of current interest have the role of informing the youth, but also to help them improve oral communication skills and the ability to live in an international environment. The programmes have been gradually extended to youth in third states. First, tri-lateral programmes were organised including youth from other EU countries, hen the programme extended to Central and Eastern Europe and Africa.[90] These tri-lateral programmes sometimes have a good impact on the institutional and political relations among the countries. Thus, within a programme in 1992, the cultural officers of 13 European embassies met in Bad Honnef.

Conclusions

FGYO is an important institute of the French-German dialog within the frameworks of civil society. Through the cooperation of the private and the state sector, aimed at educating the youth, involving universities and schools, professional, cultural, political and social initiatives, the foundation of dialog is laid in civil society, without which a common French-German policy within a united Europe may not have been possible. This important platform of

[90] Annex 5 includes data about the number of participants in the FGYO programmes by nationality.

civil society dialogue makes the French-German policy possible and credible in Europe.[91]

The programme has been a success. Its methods are offered as an example within the programmes of Brussels for other bilateral initiatives in Europe. Germany, starting from the success of the French-German collaboration, initiated German-Polish and German-Czech bilateral programmes. However, our attention is drawn to the fact that the French-German friendship cannot be copied. It is a unique experiment, a laboratory that changes and adapts to needs permanently. All it can offer is ideas and methods on which those who are interested in bilateral partnerships can reflect. All the initiatives aimed at starting a bilateral partnership must be built starting from the problems that exist between the parties, with the aid of the partners' creativity, and taking into account the specificity of the two partners.[92]

An efficient evaluation of the activities of FGYO must start with mentioning some figures[93] which provide the dimension of the involvement of the two civil societies in this reconciliation process. Moreover, a series of surveys on the French and German youth indicate that there has been an improvement in the perception of the other: the French and German youth do not any longer consider that the two countries are enemies, or a threat to each other, but they see them as partners. But the activity of FGYO is not only this much: in the 40years of its existence, the Office has developed specific methods providing for both the pragmatic models of work, and the exigencies of research: analysis, evaluation, and conceptualisation. During these activities, some key notions have been redefined, such as multicultural, trans-cultural, intercultural instruments that can be used in other cases, too. [94]

During World War II there were not enough French or Germans that hoped that by uniting the forces of France and Germany the foundations of the European Union would be laid. Today, the French-German friendship is a reality, but still cooperation must continue to help bring along the unification of Europe.

The French-German collaboration has reached its post-reconciliatory period, according to Hubert Védrine.[95] Special attention must be paid lest the programmes may become ritualised. It is necessary to emphasise the idea of partnership meetings and the basis of critical reflection in civil society must be laid. Therefore, within the debates harmony and consensus are not

[91] Herrmann, Rudolf, "Die Zivilgesellschaft und das Deutsch-Französische Jugendwerk", Deutsch-Französisch Forum, *http://www.leforum.de/de/de-revue-culture 00.htm*

[92] Michel Cullin in Wuthnow, Verena, "Abschied von der „Versöhnungsideologie". Kreativität und Dynamik: neuer schwung für die deutsch-französischen Beziehungen", *http://www.uni-weimar.de/raus/artikel/dfjwe.html*

[93] See Bernard Viale's article in this volume.

[94] Demorgon, et. al., *Op. cit,* p. 62-63, 331.

[95] Herrmann, *Op. cit.*

necessarily sought, but primary importance is paid to different ideas, the capacity to participate in a debate within the framework of the relations characterised by partnership and equal rights.[96] Although discussing the past and memories are important for the sake of clarity, today the most important discussions are the free debates on the future of civil society and those discussions that help strengthen the personality of each participant. The youth are encouraged to suggest topics that there are especially interested in. In this way, topics such as the following have been discussed within the framework of the French-German discussions: the reform of democracy, civic responsibility, immigration, hatred of immigrants, drugs, sects and borders, respect for human rights.

There are many things to settle between the French and the Germans, even if the cooperation of the two states has become reality. After World War II the two civil societies found a common denominator: the wish to prevent future suffering and horros caused by wars in Europe. Today, what unites the French and German youth is the general global reality that affects the: fear of the future, lack of perspectives, the new European realities, confronting and accepting each other, and the identity crisis of the world at large.

The joint French-German activities are no longer on the verge of self-legitimising, but they have to contribute to the development and strengthening of European cohesion, solidarity and consolidation of the Union. On the one hand, they must help in the process of European enlargement, and on the other hand the French-German ties are important for Europe's contact with the world. As concerns the first objective, they must help the Europeanization of national institutions. The enlargement of Europe will give rise to suspicion. The cultural differences must be maintained, because Europe means diversity. The goal of European unity must be each individual's. It is important that the decisions in Brussels should reflect the wish of Europe's citizens and be accepted by the civil society. Partnership is important also in the sense of reforming the European structures, in the sense of democratisation of the EU.

The French-German friendship cannot be copied. It can be used as a model adapted to the history, values, mentality and the content of ethnic identity of any partners that make a determined engagement to misunderstanding and mistrust. The completion of European, Atlantic or even global integration will be impossible without such concrete arrangements that are aimed realistically at laying the foundation of collaboration, acceptance of the other and friendship, especially between peoples that along history have been engaged in bloody conflicts. The realization and refinement of a European identity remains a major challenge of this exceptional process, as concerns both the political-institutional dimensions, and the economic one. As for culture, and cultural policy, the promotion of pluralism and difference is a concrete task.

[96] Michel Cullin *Op. cit.*

The two imperatives of adding style to the European identity and continuing democratisation in the context of redrawing the border of the Union, due to the process of accession of the new member states, can meet only in the project of a united, tolerant, multiethnic and multicultural civil society.

Monica ROBOTIN and Petra SZÁVICS

References

"Abkommen über die Gründung des Deutsch-Französischen Jugendwerks vom 5 Juli 1963", *http://www.dfjw.org/netzwerk/grund/dfjw63.html.*

"Gemeinsame Erklärung und Vertrag über die deutsch-französische Zusammenarbeit vom 22 Januar 1963", *http://www.dfjw.org/netzwerk/grund/vertrag63.html.*

"Office Franco-Allemand de la Jeunesse", *http://www.dfjw.org.*

"Was ist das Deutsch-Französische Jugendwerk?" *http://www.rwth-aachen.de/zentral/dez2_ Aktuelles_Hanke_dfjw.htm.*

"Protokoll über die Schaffung eines deutsch-französischen Finanz- und Wirtschaftsrat vom 22 Januar 1988", *http://www.dfjw.org/netzwerk/grund/finanz88.html.*

"Protokoll zur Schaffung des deutsch-französischen Verteidigungs- und Sicherheitsrats vom 22 Januar 1988", *http://www.dfjw.org/netzwerk/grund/verteid88.html.*

Tätigkeitsbericht (DFJW), 1992, 1993.

Calvocoressi, Peter, *Europa de la Bismarck la Gorbaciov,* Iaşi: Polirom, 2000.

Coghe, Samuel, "Élysée Vertrag", *http://www. weltpolitik.net/sachgebiete/eu article/329.html.*

Demorgon Jacques, Edmond-Marc Lipianski, Burkhard Müller and Hans Nicklas. *Dynamiques Interculturelles pour L'Europe,* Paris: Ed. Economica, 2003.

Herrmann, Rudolf, "Die Zivilgesellschaft und das Deutsch-Französische Jugendwerk", Deutsch-Französisch Forum, *http://www.leforum.de/de/de-revue-culture 00.htm.*

Hitchcock, William I. *The Struggle for Europe. The History of the Continent since 1945,* London: Profile Books LTD, 2003.

Kissinger, Henry: *Diplomaţia,* Bucureşti: Editura All, 1998.

Lepenies, Wolf, "Vergangenheit und Zukunft der deutsch-französischen Beziehungen", *http://www.leforum.de/de/de-revue-culture 00.htm*

Monnet, Jean, *Memoires,* Paris: Fayard, 2002.

Păun, Nicolae, *Istoria construcţiei europene,* Cluj-Napoca: Ed.Efes, 1999.

Pond Elizabeth. *Renaşterea Europei,* Târgovişte: Editura Pandora-M, 2003.

Pőttering Hans-Gert "Europa trebuie creată", in *Konrad Adenauer, 125th anniversary of his birth,* Bucharest: Konrad Adenauer Foundation, 2001.

Teipen, Alfons H., Rezension zu: "Remi Hess&Christoph Wulf (1999) (Hrsg.). *Grenzgänge. Über den Umgang mit dem Eigenen und dem Fremden", http://qualitative-research.net/fqs/fqs.htm.*

Wuthnow, Verena, "Abschied von der »Versöhnungsideologie«. Kreativität und Dynamik: neuer schwung für die deutsch-französischen Beziehungen", *http://www.uni-weimar.de/raus/artikel/dfjwe.html.*

Annex 1

Number of participants in the FGYO programmes after the field of activity

Field of activity	Year 1975		Year 1980		Year 1985		Year 1991	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Professional development	16 655	16	13 434	12	20 834	16	21 072	13
Youth meetings	38 341	37	35 300	32	36 361	28	33 570	21
Student exchanges	19 183	19	31 236	28	39 815	31	60 648	38
College student exchanges	3 679	4	2 885	3	4 600	4	4 953	3
Teachers' in-service training	7 161	7	8 544	8	8 740	7	9 251	6
Language learning	5 142	5	7 348	7	4 755	4	18 542	12
Sport	13 168	13	12 777	11	14 771	11	11 522	7

The data in the table are from:
Tätigkeitsbericht der DFJW, 1992, p. 69, 71, 73, 75.

Annex 2

Costs of promoting the fields of activity of FGYO

Field of activity	Year 1975		Year 1980		Year 1985		Year 1991	
	Thousand DM	%	Thousand DM	%	Thousand DM	%	Thousand DM	%
Professional development	4 320	22	4 022	19	6 355	25	7 996	25
Youth meetings	6 558	33	6 551	31	7 397	30	8 888	28
Student exchanges	2 171	11	3 207	15	2 783	11	3 703	12
College student exchanges	2 324	12	2 290	11	2 691	11	2 304	7
Teachers' in-service training	1 110	6	1 495	7	1 892	8	2 569	8
Language learning	1 271	6	1 177	6	1 338	5	4 247	13
Sport	2 170	11	2 140	10	2 578	10	2 380	7

The data in the table are taken from:
Tätigkeitsbericht der DFJW, 1992, p. 70, 72, 74, 76.

Annex no. 3

FGYO history by years:

23 September 1955 – a *Cultural Convention between the Governments of the French Republic and the Federal Republic of Germany* is signed, with the aim to promote cultural dialogue between the two peoples, with a special focus on college students.

22 January 1963 – Konrad Adenauer and Charles de Gaulle sign the *French-German Treaty of Cooperation*

5 July 1963 – The two states sign a Convention, which establishes the French-German Youth Office

22 June 1973 – The two states sign the *Protocol for the Amendment of the Convention on the French-German Youth Office*

22 January 1988 – Two additional protocols were signed to the treaty of 1963, one for cooperation in finances and economy, and the other in issues of security and defence, thus setting up the French-German Council for Finance and Economy, and the Mixed Council for issues of security and defence.

19 June 1990 – The youth ministers of the two countries declared the need to extend the programme to Eastern Germany, too, a statement that takes into account the new historical evolutions, namely the unification of Germany.

29-30 May 1991 – The ministers for culture of the two states make a common statement on cultural collaboration and collaboration in training between France and the East German lands.

The institutional evolution of the Office

1963-1973: The Office is weakly represented in France; emphasis is laid on democratisation and programmes for Germany. In 1968, due to economic difficulties, France cuts its financial contribution by 10%. In 1972-1973, the French contribution is reduced yet again. There is heavy criticism against the bureaucracy and obsoleteness of the Office, although in 1970-1972 the number of employees is reduced from112 persons to 96 de persons.

1973-1984: The Protocol for the Amendment of the Convention on the Office is signed. Emphasis is laid on integration; the administration of the Office was united and placed under the direct management of the state secretary and moved to Bad Honnef, while the French headquarters are moved from Versailles to Paris. The number of employees is reduced to 8 and the aim is to re-establish the balance between the two partners as concerns the two-way development of programmes and objectives.

1984-2002: in November 1983 a changes occurs that is meant to perfect the integration of the Office, thus moving away from the initial system, including a secretary general and two national sections. Emphasis is laid on an improved representation of France, on full equality within the Office, participation and dialog to the detriment of consensus.

Annex 4

Evolution of governmental contributions between 1963/1964 – 1991 – in million

Budget year	Contribution of the French Government		Contribution of the German Government	
	FF	Equivalent in DM	DM	Equivalent in FF
1963/1964	25,2	20,2	20,2	25,2
1965	25,0	20,0	20,0	25,0
1966	25,0	20,0	20,0	25,0
1967	25,0	20,0	20,0	25,0
1968	25,0	20,0	20,0	25,0
1969	23,5	18,8	18,0	22,5
1970	25,3	16,8	17,4	26,1
1971	25,3	16,8	16,8	25,3
1972	23,6	14,7	14,7	23,6
1973	23,6	14,8	14,7	23,4
1974	23,6	13,6	13,6	23,6
1975	23,6	13,2	13,2	23,6
1976	23,6	13,8	13,8	23,6
1977	23,6	13,0	13,1	23,6
1978	26,0	11,3	13,9	31,8
1979	29,0	12,4	14,5	33,7
1980	32,0	13,75	16,0	37,2
1981	35,2	16,5	16,5	35,2
1982	41,9	17,7	17,5	41,3
1983	47,3	16,7	19,9	47,9
1984	54,0	17,6	17,7	54,5
1985	54,9	17,9	18,0	55,1
1986	55,0	17,9	18,5	56,6
1987	58,3	18,0	18,5	59,7
1988	60,4	18,0	18,5	62,0
1989	64,2	19,1	19,6	65,7
1990	64,2	19,1	19,6	65,7
1991	68,4	20,4	20,9	70,0

Source: Henri MÉNUDIER, *Das Deutsch-Französische Jugendwerk. Ein exemplarischer Beitrag zur Einheit Europas,* Bonn: Ed. Aktuell, 1991, p. 125.

Annex 5

Number of participants in the fgyo programmes by nationality between 1963/1964 – 1990

Year	Number of participants			
	Germans	French	Others	Total
1963/1964	120 336	97 297		217 633
1965	157 251	146 845		304 096
1966	152 577	130 387		282 964
1967	143 459	128 388		271 847
1968	145 553	119 795		265 348
1969	126 647	98 472		225 119
1970	112 567	83 785		196 352
1971	110 348	79 607		189 955
1972	99 544	77 937		177 481
1973	73 384	59 183		132 567
1974	63 262	49 737		112 999
1975	54 717	48 612		103 329
1976	54 137	46 825		100 962
1977	54 102	47 897	332	102 331
1978	52 518	49 756	585	102 859
1979	49 606	46 496	406	96 508
1980	56 151	54 788	585	111 524
1981	58 477	59 535	589	118 601
1982	58 838	59 417	650	118 905
1983	65 089	64 650	800	130 539
1984	63 614	63 965	951	128 530
1985	64 121	64 416	1 339	129 876
1986	68 697	67 275	1 384	137 356
1987	71 683	72 351	1 491	145 525
1988	68 810	73 732	1 539	144 081
1989	68 697	75 691	1 886	146 274
1990	69 904	82 518	1 733	154 155
TOTAL	2 284 089	2 049 357	14 270	4 348 016

Source: Henri MÉNUDIER, *Das Deutsch-Französische Jugendwerk. Ein exemplarischer Beitrag zur Einheit Europas,* Bonn: Ed. Aktuell, 1991, p. 178.

Documente

Dokumentumok

Documents

TRATATUL DE COOPERARE FRANCO-GERMAN

General Charles de Gaulle, Preşedintele Republicii Franceze şi Dr. Konrad Adenauer, Cancelarul Republicii Federale Germania,

La încheierea conferinţei ce s-a desfăşurat la Paris în 21 şi 22 ianuarie 1963 şi la care au participat, din partea franceză, Prim-ministrul, Ministrul Afacerilor Externe, Ministrul Forţelor Armate şi Ministrul Educaţiei, iar din partea germană, Ministrul Afacerilor Externe, Ministrul Apărării şi Ministrul Familiei şi al Tineretului,

Convinşi că reconcilierea între poporul german şi cel francez, încheierea rivalităţilor vechi de secole dintre cele două naţiuni, constituie un eveniment istoric ce transformă profund relaţiile dintre cele două popoare,

Conştienţi de solidaritatea care uneşte cele două popoare atât sub aspectul securităţii, cât şi al dezvoltării economice şi culturale,

Observând în special faptul că tinerii au devenit conştienţi de această solidaritate şi se simt chemaţi să joace un rol important în consolidarea relaţiei de prietenie franco-germană,

Recunoscând faptul că întărirea cooperării între cele două ţări constituie un stadiu vital în drumul spre o Europă unită, care este obiectivul celor două popoare,

Au căzut de acord în ce priveşte organizarea şi principiile cooperării între cele două state, după cum stipulează acest Tratat, semnat astăzi.

Întocmit la Paris, în douăzeci şi doi ianuarie, anul o mie nouă sute şaizeci şi trei, atât în limba franceză cât şi în limba germană.

Preşedintele Republicii Franceze:
Charles de Gaulle

Cancelarul Federal al Republicii Federale Germania:
Dr. Konrad Adenauer

Tratat între Republica Franceză şi Republica Federală Germania privind cooperarea franco-germană

În urma Declaraţiei Comune a Preşedintelui Republicii Franceze şi a Cancelarului Republicii Federale Germania, dată în 22 ianuarie 1963, privind organizarea şi principiile cooperării dintre cele două state, s-a convenit asupra următoarelor prevederi:

I – Organizarea

1 – Şefii Statelor şi ai Guvernelor vor da, de câte ori situaţia o va cere, directivele necesare şi vor urmări în mod regulat implementarea programului prezentat în cele ce urmează. Ei se vor întâlni în acest scop ori de câte ori va fi necesar, în principiu cel puţin de două ori pe an.

2 – Miniştrii Afacerilor Externe vor avea grijă de implementarea programului ca întreg. Ei se vor reuni cel puţin trimestrial. Fără a prejudicia contactele normale stabilite prin canalele diplomatice ale ambasadelor, înalţii oficiali ai celor două Ministere de Afaceri Externe, responsabili pentru probleme politice, economice şi culturale, se vor întruni cel puţin o dată pe lună, alternativ la Paris şi Bonn, cu scopul de a studia problemele curente şi de a pregăti întrunirile Miniştrilor. De asemenea, misiunile diplomatice şi consulatele celor două ţări, precum şi misiunile permanente la organizaţiile internaţionale vor întreprinde contactele necesare în problemele de interes comun.

3 – Vor avea loc întruniri regulate între autorităţile responsabile din cele două ţări în domeniile apărării, educaţiei şi tineretului. Aceste întruniri nu vor afecta sub nici un fel desfăşurarea activităţii organizaţiilor deja existente – Comisia Culturală Franco-Germană, Grupul de Stat Major Permanent – ale căror activităţi, din contră, vor fi extinse. Ambii Miniştri ai Afacerilor Externe vor fi reprezentaţi în cadrul acestor reuniuni, pentru a asigura coordonarea la nivel înalt a cooperării.

a) Miniştrii Forţelor Armate, respectiv ai Apărării se vor întruni cel puţin o dată la trei luni. În mod similar, Ministrul Francez al Educaţiei Naţionale va avea întrevederi la aceleaşi intervale de timp cu persoana desemnată de statul german pentru a urmări programul de cooperare pe plan cultural.

b) Şefii de Stat Major ai celor două ţări vor avea întrevederi cel puţin o dată la două luni; în cazul în care acest lucru nu va fi posibil, ei vor fi înlocuiţi de către reprezentanţii responsabili ai acestora.

c) Înaltul Comisar pentru Tineret şi Sport al Franţei se va întâlni cel puţin o dată la două luni cu Ministrul Federal al Familiei şi Tineretului sau cu reprezentantul acestuia.

4 – În fiecare din cele două ţări o comisie interministerială va fi însărcinată cu urmărirea problemelor de cooperare. Aceasta va fi prezidată de către un înalt oficial al Ministerului de Externe şi va cuprinde reprezentanţi ai

tuturor administraţiilor implicate. Rolul său este de a coordona activităţile ministerelor implicate în program şi de a înainta rapoarte periodice guvernului propriu referitoare la starea cooperării franco-germane. De asemenea, va avea sarcina de a face toate sugestiile utile în ce priveşte implementarea programului de cooperare şi apoi a extinderii sale în noi domenii.

II – Program

A – Afaceri externe

1 – Cele două Guverne se vor consulta reciproc, înaintea luării oricărei decizii, asupra tuturor aspectelor importante ale politicii externe şi în primul rând asupra problemelor de interes comun, pentru a ajunge, pe cât posibil, pe poziţii similare.

Această consultare va privi, printre altele, următoarele subiecte:

– Probleme referitoare la Comunităţile Europene şi la cooperarea politică europeană;

– Relaţiile Est-Vest, la nivel politic şi economic;

– Subiecte tratate în Organizaţia Tratatului Nord-Atlantic şi în diferite organizaţii internaţionale în care cele două guverne sunt interesate, între care Consiliul Europei, Uniunea Europei Occidentale, Organizaţia pentru Cooperare şi Dezvoltare Economică, Naţiunile Unite şi agenţiile sale specializate.

2 – Cooperarea deja stabilită în sfera informaţiei va fi continuată şi dezvoltată între serviciile responsabile din Paris şi Bonn şi între misiunile diplomatice din alte ţări.

3 – Cu referire la ajutorul acordat ţărilor în curs de dezvoltare, ambele Guverne îşi vor compara sistematic programele în vederea menţinerii unei cooperări strânse. Ele vor studia posibilitatea de a se angaja în acţiuni comune. Deoarece mai multe departamente ministeriale sunt responsabile de aceste aspecte, atât în Franţa cât şi în Germania, va cădea în sarcina celor doi Miniştri ai Afacerilor Externe să determine împreună bazele practice ale acestei cooperări.

4 – Cele două guverne vor studia împreună mijloacele de întărire a cooperării în alte sectoare importante ale politicii economice, cum ar fi: politica agricolă şi forestieră; politica în domeniul energetic; problemele de comunicaţii şi transport şi dezvoltarea industrială în cadrul general al Pieţei Comune; politica creditelor de export.

B – Apărare

1 – În acest domeniu vor fi urmărite următoarele obiectivele:

a) La nivel de strategii şi tactici, autorităţile competente ale ambelor ţări vor încerca să îşi armonizeze doctrinele în vederea ajungerii la concepţii comune. Vor fi înfiinţate instituţii franco-germane pentru cercetare operaţională.

b) Vor fi sporite schimburile de personal din cadrul forţelor armate. Acestea privesc în mod special profesorii şi elevii din cadrul şcolilor militare. Ele pot include detaşarea temporară de unităţi întregi. Pentru a facilita aceste schimburi, se vor depune eforturi de ambele părţi pentru a asigura cursuri practice de limbă pentru cei instruiţi.

c) Cu referire la armamente, ambele Guverne se vor strădui să organizeze un program comun, începând de la întocmirea planurilor de armament adecvate şi formularea planurilor de finanţare.

În acest scop, comitetele comune vor studia desfăşurarea cercetărilor din ambele ţări legate de aceste proiecte şi vor întocmi un studiu comparativ. Ele vor înainta propunerile Miniştrilor, care le vor examina în cadrul reuniunilor lor trimestriale şi vor da directivele necesare pentru implementare.

C – Educaţie şi tineret

Cu referire la educaţie şi tineret, propunerile cuprinse în memorandumurile franceze şi germane din 19 septembrie şi 8 noiembrie 1962 vor fi studiate în conformitate cu procedurile indicate mai sus.

1 – În domeniul educaţiei, efortul va fi îndreptat în special înspre următoarele puncte:

a) Învăţarea limbii:

Cele două Guverne realizează importanţa esenţială pe care o are cunoaşterea reciprocă a limbilor celor două ţări în procesul de cooperare franco-german. Din acest motiv, ei se vor strădui să întreprindă măsuri concrete pentru creşterea numărului de elevi germani care învaţă limba franceză, respectiv a elevilor francezi care învaţă limba germană.

Guvernul Federal va examina împreună cu guvernele Landurilor, competente în această problemă, pentru a studia posibilitatea introducerii unor reglementări în vederea atingerii acestui obiectiv.

În toate instituţiile de învăţământ superioare vor fi organizate cursuri practice de limba franceză în Germania, respectiv cursuri practice de limbă germană în Franţa, care vor fi deschise tuturor studenţilor.

b) Problema echivalărilor:

Autorităţilor competente din ambele ţări li se va solicita să accelereze adoptarea prevederilor referitoare la echivalarea perioadelor academice, a examenelor, a gradelor şi diplomelor universitare.

c) Cooperarea în cercetarea ştiinţifică:

Organizaţiile de cercetare şi institutele ştiinţifice îşi vor spori contactele, începând cu o informare reciprocă mai detaliată. Vor fi înfiinţate programe de cercetare coordonate în domeniile în care este posibil.

2 – Tinerilor din ambele ţări li se vor oferi toate oportunităţile pentru a spori legăturile dintre ei şi pentru a întări cooperarea dintre aceştia. Vor fi sporite, în special, schimburile colective.

Cele două ţări vor crea un organism condus de un consiliu administrativ autonom, al cărui scop va fi să dezvolte aceste posibilităţi şi să promoveze

schimburile. Acest organism va beneficia de fonduri comune franco-germane, în vederea schimburilor de elevi, studenţi, tineri artişti şi muncitori între cele două ţări.

III – Dispoziţii finale

1 – Vor fi date directivele necesare în fiecare ţară pentru punerea imediată în aplicare a procesului. Miniştrii Afacerilor Externe vor examina progresele înregistrate în cadrul fiecărei întruniri.

2 – Cele două Guverne vor informa permanent guvernele statelor membre ale Comunităţii Europene asupra dezvoltării procesului de cooperare franco-german.

3 – Cu excepţia prevederilor referitoare la apărare, actualul Tratat se va aplica şi în landul Berlin, în absenţa unei declaraţii contrare date de Guvernul Federal al Republicii Federale Germane Guvernului Republicii Franceze, în termen de trei luni de la intrarea în vigoare a prezentului Tratat.

4 – Cele două guverne pot aduce orice îmbunătăţiri care vor părea benefice pentru implementarea prezentului Tratat.

5 – Prezentul Tratat va intra în vigoare de îndată ce guvernele celor două ţări vor anunţa reciproc îndeplinirea pe plan intern a condiţiilor necesare pentru implementarea sa.

Întocmit la Paris, în douăzeci şi doi ianuarie, anul o mie nouă sute şaizeci şi trei, atât în limba franceză cât şi în limba germană, ambele texte fiind autentice şi de valoare egală.

Preşedintele Republicii Franceze:
Charles de Gaulle

Prim-ministrul francez:
Georges Pompidou

Ministrul francez al Afacerilor Externe:
Maurice Couve de Murville

Cancelarul Federal al Republicii Federale Germania:
Dr. Konrad Adenauer

Ministrul Federal al Afacerilor Externe
al Republicii Federale Germania:
Gerhard Schroeder

A FRANCIA–NÉMET EGYÜTTMŰKÖDÉSI SZERZŐDÉS

Charles de Gaulle tábornok, a Francia Köztársaság Elnöke, és Dr. Konrad Adenauer, a Német Szövetségi Köztársaság Kancellárja,

Az 1963. január 21-22-én, Párizsban tartott konferencia lezárásakor, amelyen francia részről a Miniszterelnök, a Külügyminiszter, a Fegyveres Erők Minisztere és az Oktatásügyi Miniszter, német részről pedig a Külügyminiszter, a Honvédelmi Miniszter, valamint a Család- és Ifjúságügyi miniszter vett részt,

Meggyőződve arról, hogy a német és a francia nép megbékélése, az évszázados viszálykodások beszüntetése egy olyan történelmi esemény, amely alapjaiban átalakítja át a két nép közötti kapcsolatokat,

A két népet mind biztonsági, mind gazdasági és kulturális fejlődésükben összekötő szolidaritás tudatában,

Különös tekintettel arra, hogy a fiatalokban tudatosult ez a szolidaritás, és kötelezve érzik magukat, hogy meghatározó szerepet játsszanak a francia-német barátság megerősítésében,

Felismerve, hogy a két ország közötti együttműködés megerősítése létfontosságú lépés az egyesült Európához vezető úton, amely a két nép célját képezi,

Egyezségre jutottak a két Állam közötti együttműködés megszervezésére és elveire vonatkozóan, a mai napon aláírt Szerződésben foglaltak szerint.

Kelt Párizsban, ezerkilencszázhatvanhárom január hó huszonkettedik napján, francia és német nyelven.

A Francia Köztársaság Elnöke:
Charles de Gaulle

A Német Szövetségi Köztársaság Szövetségi Kancellárja:
Dr. Konrad Adenauer

Szerződés a Francia Köztársaság és a Német Szövetségi Köztársaság között a francia–német együttműködésről

A Francia Köztársaság Elnökének és a Német Szövetségi Köztársaság Kancellárjának 1963. január 22-i, a két ország közötti együttműködés megszervezésére és elveire vonatkozó Közös Nyilatkozata nyomán, a következőkben állapodtak meg:

I – Szervezés

1 – Az Államfők és Kormányok szükség esetén megszabják a követendő irányelveket, és rendszeresen nyomon követik az alábbiakban rögzített program megvalósítását. E cél érdekében bármikor találkoznak, amikor szükséges, elvileg legalább évente kétszer.

2 – A Külügyminiszterek gondoskodnak a program egészének a megvalósításáról. Legalább háromhavonta egyszer találkoznak. Rendes körülmények között, a nagyköveteken keresztül létrejövő kapcsolatokat nem érintve, a két Külügyminisztérium politikai, gazdasági és kulturális ügyekért felelős magas rangú tisztségviselői minden hónapban találkoznak, felváltva Párizsban és Bonnban, a mindenkori problémák áttekintése és a Miniszterek találkozásának előkészítése céljával. Emellett a két ország külképviseletei és konzulátusai, valamint a nemzetközi szervezeteknél működő állandó missziók minden szükséges kapcsolattartást lebonyolítanak a közös érdeket képező ügyekkel kapcsolatban.

3 – Rendszeres találkozókra kerül sor a két ország honvédelmi, oktatási és ifjúsági kérdésekért felelős testületei között. Ezek a találkozók semmiképp nem érintik a már létező testületek – Francia-Német Kulturális Bizottság, Állandó Vezérkari Csoport – működését, amelyek épp ellenkezőleg, kiterjesztik tevékenységük körét. Mindkét Külügyminiszter képviselve lesz ezeken a találkozókon, az együttműködés általános összehangolása érdekében.

a) A Fegyveres Erők Minisztere, illetve a Honvédelmi Miniszter háromhavonta legalább egyszer találkozik. Hasonlóképpen, a francia Nemzeti Oktatásügyi Miniszter ugyanazon időközönként találkozik a Németország által a kulturális együttműködési program nyomon követésére kijelölt személlyel.

b) A két ország Vezérkari Főnöke kéthavonta legalább egyszer találkozik. Akadályoztatásuk esetén felelős képviselőik helyettesítik őket.

c) A francia Ifjúság- és Sportügyi Főbiztos kéthavonta legalább egyszer találkozik a Szövetségi Család- és Ifjúságügyi Miniszterrel vagy annak képviselőjével.

4 – Mindkét országban miniszterközi bizottságot bíznak meg az együttműködési kérdések felügyeletével. A bizottság elnöke a Külügyminisztérium egy magas rangú tisztségviselője, és tagjai közt minden érintett igazgatóság képviselője megtalálható. A bizottság feladata összehangolni az érintett Mi-

nisztériumok tevékenységét, és rendszeresen beszámolni a Kormánynak a francia-német együttműködés helyzetéről. Feladatát képezi továbbá minden hasznos javaslat bemutatása, az együttműködési program megvalósítása és új területekre való kiterjesztése érdekében.

II – Program

A – Külügy

1 – A két Kormány döntéshozatal előtt egyeztet minden jelentős külpolitikai kérdésben, különösen a közös érdeket képező kérdésekben, lehetőség szerint egy közös álláspont kialakítása érdekében.

Az egyeztetés magába foglalja, többek között, a következő témákat:

– Az Európai Közösségekkel és az európai politikai együttműködéssel kapcsolatok kérdések;

– Kelet-nyugati kapcsolatok, mind politikai, mind gazdasági téren;

– Az Észak-Atlanti Szövetség és különböző olyan nemzetközi szervezetek által megvitatott ügyek, amelyekben a két Kormány is érdekelt, így például az Európa Tanács, Nyugat-Európai Unió, a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet, az Egyesült Nemzetek Szövetsége és szakosodott ügynökségei.

2 – Az információ terén már létrehozott együttműködést folytatják és továbbfejlesztik a párizsi és bonni érintett szolgálatok, illetve a más országokbeli külképviseletek.

3 – A fejlődő országok segélyezésére vonatkozóan, a két Kormány rendszeresen összeveti programját a szoros együttműködés fenntartása végett. Tanulmányozzák a közös vállalkozások lehetőségét. Mivel mind Franciaországban, mind Németországban több minisztériumi igazgatóság felel ezekért az ügyekért, a két Külügyminisztérium közösen határozza meg ezen együttműködés gyakorlati alapjait.

4 – A két Kormány közösen tanulmányozza a szorosabb együttműködés lehetőségét egyéb fontos gazdaságpolitikai területeken, mint például mezőgazdasági és erdőgazdálkodási politika, energiaügyi politika, közlekedési és szállítási ügyek és ipari fejlődés, a Közös Piac keretében, valamint az exporthitel-politika.

B – Honvédelem

1 – Ezen a téren a következő célokat követik:

a) Stratégia és taktika szintjén, a két ország illetékes hatóságai igyekeznek összehangolni doktrínáikat, közös elgondolások kialakítása érdekében. Francia-német operációkutatási intézményeket hoznak létre.

b) Fokozzák a személyzet-cseréket a fegyveres erők között. Ez elsősorban a vezérkari iskolák tanárait és tanulóit érinti. Egész egységek ideiglenes áthelye-

zését és magában foglalhatja. Az ilyen cserék elősegítése érdekében mindkét fél erőfeszítéseket tesz a kiképzés alatt álló személyek gyakorlati nyelvoktatására.

c) A fegyverzet tekintetében mindkét Kormány törekszik egy közös program kialakítására, a megfelelő fegyverbeszerzési tervek felvázolásától és a finanszírozási tervek megfogalmazásától kezdve.

E célból közös bizottságok tanulmányozzák majd az ilyen tervezetekkel kapcsolatos kutatásokat mindkét országban, és összehasonlító tanulmányt készítenek. A bizottságok javaslatokat tesznek a Miniszteréknek, akik megvizsgálják azokat a negyedévi találkozókon, és megszabják a megfelelő megvalósítási irányelveket.

C – Oktatás és ifjúság

Az oktatás és ifjúság tekintetében, az 1962. szeptember 19-i és november 8-i francia és német előterjesztésben foglalt javaslatokat tanulmányozzák a fentebb leírt eljárások keretében.

1 – Oktatás terén az erőfeszítések elsősorban a következő pontokra összpontosulnak:

a) Nyelvoktatás:

A két Kormány felismeri, mennyire fontos mindkét országban egymás nyelvének ismerete a francia-német együttműködés szempontjából. E célból konkrét lépéseket tesznek a francia nyelvet tanuló német, illetve a német nyelvet tanuló francia diákok számának növelésére.

A Szövetségi Kormány, az ügyben illetékes tartományi kormányokkal közösen, megvizsgálja annak a lehetőségét, hogy jogszabályok bevezetésével segítsék elő e cél megvalósítását.

Minden felsőoktatási intézményben gyakorlati francia nyelvleckéket szerveznek Németországban, illetve gyakorlati német nyelvleckéket Franciaországban, amelyeken minden hallgató részt vehet.

b) Az ekvivalencia kérdése:

A két ország illetékes hatóságait felkérik az egyetemi félévek, vizsgák és egyetemi fokozatok és oklevelek ekvivalenciájára vonatkozó rendelkezések elfogadásának felgyorsítására.

c) Együttműködés a tudományos kutatás terén:

A kutatói testületek és tudományos intézmények szorosabb kapcsolatokat alakítanak ki, fokozzák a kölcsönös információátadást. Összehangolt kutatási programokat hoznak létre olyan területeken, ahol erre lehetőség mutatkozik.

2 – A két ország fiataljai számára minden lehetőséget megteremtenek a köztük levő kapcsolatok megerősítésére, kölcsönös együttműködésük előmozdítására. Különösen támogatják a csoportos cserelátogatásokat.

Egy testületet hoznak létre a két országban az ilyen lehetőségek kidolgozására és a cserék népszerűsítésére. Az egyesületet egy független adminisztratív tanács vezeti majd. Ez a testület közös francia-német pénzalapokkal gazdálkodik csereakciók lebonyolításában, tanulók, egyetemi hallgatók, ifjú művészek és munkások körében.

III – Záró rendelkezések

1 – Mindkét országban kidolgozzák a megfelelő irányelveket a fentiek azonnali alkalmazására. A Külügyminiszterek minden találkozójuk alkalmával elemzik az elért eredményeket.

2 – A két Kormány tájékoztatja az Európai Közösségek tagállamainak Kormányait a francia-német együttműködés fejlődéséről.

3 – A honvédelemre vonatkozó rendelkezések kivételével, a jelen Szerződés Berlin tartományra is érvényes, amennyiben a Német Szövetségi Köztársaság Kormánya nem tesz ellenkező értelmű bejelentést a Francia Köztársaság kormánya felé a jelen Szerződés hatálybalépésétől számított három hónapon belül.

4 – A két Kormány bármely, a jelen Szerződés megvalósítása céljából kívánatos javítást elvégezhet.

5 – Jelen Szerződés akkor lép érvénybe, amikor a két Kormány mindegyike tájékoztatja a másik felet arról, hogy saját országában a szerződés megvalósításához szükséges feltételek teljesültek.

Kelt Párizsban, ezerkilencszázhatvanhárom január hó huszonkettedik napján, francia és német nyelven, a két nyelvi változat egyformán eredetinek számít.

A Francia Köztársaság Elnöke:
Charles de Gaulle

A francia Miniszterelnök:
Georges Pompidou

A francia Külügyminiszter:
Maurice Couve de Murville

A Német Szövetségi Köztársaság Szövetségi Kancellárja:
Konrad Adenauer

A Német Szövetségi Köztársaság Szövetségi Külügyminisztere:
Gerhard Schroeder

THE FRENCH-GERMAN COOPERATION TREATY

General Charles de Gaulle, President of the French Republic, and Dr. Konrad Adenauer, Chancellor of the Federal Republic of Germany,

At the close of the conference which was held in Paris on January 21 and 22, 1963 and which was attended, on the French side, by the Premier, the Minister of Foreign Affairs, the Minister of the Armed Forces and the Minister of Education and, on the German side, by the Minister of Foreign Affairs, the Minister of Defense and the Minister of Family and Youth Affairs,

Convinced that the reconciliation of the German people and the French people, bringing an end to the age-old rivalries, constitutes a historic event which profoundly transform the relations of the two peoples,

Conscious of the solidarity which unites the two peoples both with respect to their security and with respect to their economic and cultural development,

Observing particularly that young people have become aware of this solidarity and find themselves called upon to play the determinant role in the consolidation of French-German friendship,

Recognizing that a strengthening of the cooperation between the two countries constitutes a vital stage along the road to a united Europe, which is the goal of the two peoples,

Have agreed to the organization and to the principles of the cooperation between the two States as they are stated in the Treaty signed this day.

Done at Paris, on the twenty-second day of January in the year one thousand nine hundred and sixty-three, in both the French and German languages.

The President of the French Republic:
Charles de Gaulle

The Federal Chancellor of the Federal Republic of Germany:
Konrad Adenauer

Treaty Between the Republic and the Federal Republic of Germany on French-German Cooperation

Following the Common Declaration of the President of the French Republic and the Chancellor of the Federal Republic of Germany, dated January 22, 1963, on the organization and the principles of the cooperation between the two States, the following provisions have been agreed upon:

I – Organization

1 – The Heads of State and Government will give whenever required the necessary directives and will follow regularly the implementation of the program set hereinunder. They will meet for this purpose whenever this is necessary and, in principle, at least twice a year.

2 – The Ministers of Foreign Affairs will see to the implementation of the program as a whole. They will meet at least once every three months. Without prejudice to the contacts normally established through the channels of the embassies, high officials of the two Ministries of Foreign Affairs, responsible respectively for political, economic and cultural affairs, will meet each month in Paris and Bonn alternately to survey current problems and to prepare the Ministers' meeting. In addition, the diplomatic missions and the consulates of the two countries, and also the permanent missions to the international organizations, will make all the necessary contacts on the problems of common interest.

3 – Regular meetings will take place between the responsible authorities of the two countries in the fields of defense, education and youth. These meetings will not in any way affect the functioning of the already existing bodies – French-German Cultural Commission, Permanent General Staff Group – whose activities will on the contrary be extended. Both the Ministers of Foreign Affairs will be represented at these meetings in order to ensure the overall coordination of the cooperation.

a) The Ministers of the Armed Forces or of Defense will meet at least once every three months. Similarly, the French Minister of National Education will meet, at the same intervals, with the person who will be designated by Germany to follow up the program of cooperation on the cultural level.

b) The Chiefs of Staff of the two countries will meet at least once every two months; in the event of their being unable to meet, they will be replaced by their responsible representatives.

c) The French High Commissioner for Youth and Sports will meet, at least once every two month, with the Federal Minister for Family and Youth Affairs or his representative.

4 – In each of the countries, an interministerial commission will be charged with following problems of cooperation. It will be presided over by

a high Foreign Ministry official and it will include representatives of all the administrations concerned. Its role will be to coordinate the action of the Ministries concerned and to report periodically to its Government on the state of French-German cooperation. It will also have the task of presenting all useful suggestions with a view to implementing the program of cooperation and to its ultimate extension to new domains.

II – Program

A – Foreign Affairs

1 – The two Governments will consult each other, prior to any decision, on all important questions of foreign policy, and in the first place on questions of common interest, with a view to arriving, insofar as possible, at a similar position.

This consultation will cover, among other subjects, the following:

– Problems relative to the European Communities and to European political cooperation;

– East-West relations, both on the political and economic levels;

– Subjects dealt with in the North Atlantic Treaty Organization and the various international organizations in which the two Governments are interested, notably the Council of Europe, Western European Union, the Organization for Economic Cooperation and Development, the United Nations and its specialized agencies.

2 – The cooperation already established in the area of information will be continued and developed between the services concerned in Paris and Bonn and between the diplomatic missions in other countries.

3 – With regard to aid to the emergent countries, both Governments will systematically compare their programs with a view to maintaining close cooperation. They will study the possibility of engaging in joint undertakings. Since several Ministerial departments are responsible for these matters in both in France and Germany, it will be the duty of the two Ministries of Foreign Affairs to determine together the practical bases for this cooperation.

4 – The two Governments will study together the means for strengthening their cooperation in other important sectors of economic policy, such as agricultural and forest policy; energy policy; communications and transportation problems and industrial development, within the framework of the Common Market; as well as export credits policy.

B – Defense

1 – The following objectives will be pursued in this domain:

a) On the level of strategy and tactics, the competent authorities of both countries will endeavor to harmonize their doctrines with a view to arriving

at mutual concepts. French-German institutes for operational research will be created.

b) Exchanges of personnel between the armed forces will be increased. These particularly concern professors and students from the general staff schools. They may include temporary detachments of entire units. In order to facilitate these exchanges, an effort will be made on both sides to give the trainees pratical language instruction.

c) With regard to armaments, both Governments will endeavor to organize a joint program from the time of drafting appropriate armaments projects and formulating financing plans.

To this end, joint committees will study the research being conducted on these projects in both countries and will carry out a comparative study. They will submit proposals to the Ministers, who will examine them during their quarterly meetings and will give the necessary directives for implementation.

C – Education and Youth

With regard to education and youth, the proposals contained in the French and German memoranda of September 19 and November 8, 1962 will be studied, in accordance with the procedures indicated hereinabove.

1 – In the field of education, the effort will chiefly concern the following points:

a) Language instruction:

The two Government recognize the essential importance that the knowledge in each of the two countries of the other's language holds for French-German cooperation. They will endeavor, to this end, to take concrete measures with a view to increasing the number of German students learning the French language and that of French students learning the German language.

The Federal Government will examine, with the governments of the Laender competent in this matter, how it is possible to introduce regulations making it possible to achieve this objective.

In all the establishments for higher education, practical courses in French will be organized in German and practical courses in German will be organized in France, which will be open to all students.

b) The problem of equivalences:

The competent authorities of both countries will be asked to accelerate the adoption of provisions concerning the equivalence of academic periods, examinations and university degrees and diplomas.

c) Cooperation in scientific research:

Research bodies and scientific institutes will increase their contacts, beginning with more extensive reciprocal information. Concerted research programs will be established in the areas in which it will appear possible.

2 – All opportunities will be offered to the young people of both countries in order to draw closer the ties that unite them and to strengthen their mutual cooperation. Collective exchanges, particularly, will be increased.

A body whose purpose will develop these possibilities and to promote exchanges will be created by the two countries with an autonomous administrative council at its head. This body will have at its disposal a joint French-German fund for the exchanges between the two countries of pupils, students, young artists and workers.

III – Final Provisions

1 – The necessary directives will be given in each country for the immediate enactment of the preceeding. The Minister of Foreign Affairs will examine the progress made at each of their meetings.

2 – The two Governments will keep the Governments of the member States of the European Communities informed on the development of French-German cooperation.

3 – With the exception of the provisions concerning defense, the present Treaty will also be applied to the Land of Berlin, barring a contrary declaration made by the Government of the federal Republic of Germany of the government of the French Republic in the three months following the entry into force of the present Treaty.

4 – The two Governments may make any improvements which might appear desirable for the implementation of the present Treaty.

5 – The present treaty will enter into force as soon as each of the two Governments will have made known to the other that, on the domestic level, the necessary conditions for its implementation have been fulfilled.

Done at Paris on the twenty-second day of January in the year one thousand nine hundred and sixty-three, in both the French and German languages, both texts being equally authentic.

The President of the French Republic:
Charles de Gaulle

The French Premier:
Georges Pompidou

The French Minister of Foreign Affairs:
Maurice Couve de Murville

The Federal Minister of Foreign Affairs,
of the Federal Republic of Germany:
Gerhard Schroeder

LEGE NR. 113 DIN 10 OCTOMBRIE 1996 PENTRU RATIFICAREA TRATATULUI DE ÎNŢELEGERE, COOPERARE ŞI BUNĂ VECINĂTATE DINTRE ROMÂNIA ŞI REPUBLICA UNGARĂ, SEMNAT LA TIMIŞOARA LA 16 SEPTEMBRIE 1996

Emitent: Parlamentul
Publicată în: Monitorul Oficial nr. 250 din 16 octombrie 1996
Parlamentul României adoptă prezenta lege.

Articol unic

Se ratifică Tratatul de înţelegere, cooperare şi bună vecinătate dintre România şi Republica Ungară, semnat la Timişoara la 16 septembrie 1996.

Această lege a fost adoptată de Senat în şedinţa din 26 septembrie 1996, cu respectarea prevederilor art. 74 alin. (2) din Constituţia României.

Preşedintele Senatului
prof. univ. dr. Oliviu Gherman

Această lege a fost adoptată de Camera Deputaţilor în şedinţa din 3 octombrie 1996, cu respectarea prevederilor art. 74 alin. (2) din Constituţia României.

Preşedintele Camerei Deputaţilor
Adrian Năstase

Tratat de înţelegere, cooperare şi bună vecinătate între România şi Republica Ungară

România şi Republica Ungară,

– convinse că buna vecinătate, respectul reciproc şi colaborarea dintre cele două ţări corespund intereselor fundamentale ale României şi Ungariei,

– reafirmând angajamentul lor faţă de drepturile omului şi libertăţile fundamentale, democraţie, umanism şi statul de drept şi exprimându-şi convingerea că afirmarea şi îmbogăţirea conţinutului acestora reprezintă bazele libertăţii, justiţiei şi păcii,

– animate de năzuinţa comună ca Europa să devină un continent unit, al păcii, securităţii şi cooperării pentru toate statele şi popoarele şi hotărâte să acţioneze pentru dezvoltarea unor astfel de relaţii care să facă posibilă realizarea acestor obiective,

– recunoscând că minorităţile naţionale constituie o parte integrantă a societăţii din statul în care trăiesc şi considerând că protejarea acestora este o parte componentă a protecţiei internaţionale a drepturilor omului şi, în consecinţă, face obiectul cooperării internaţionale şi că normalizarea cooperării lor în acest domeniu reprezintă o contribuţie importantă atât la stabilitatea şi înţelegerea în Europa, cât şi la consolidarea democraţiei din cele două ţări şi la integrarea lor în structurile europene şi euroatlantice,

– reafirmându-şi hotărârea de a acţiona pentru înfăptuirea scopurilor şi principiilor Cartei Naţiunilor Unite, ale Actului final de la Helsinki, ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă, precum şi ale altor documente ale Organizaţiei pentru Securitate şi Cooperare în Europa,

– convinse că schimbările ireversibile care au avut loc în Europa şi în cele două ţări deschid noi perspective în relaţiile dintre ele,

au căzut de acord asupra celor ce urmează:

Art. 1

(1) România şi Republica Ungară (denumite în continuare părţi contractante) îşi întemeiază relaţiile pe încredere, cooperare şi respect reciproc.

(2) Părţile contractante vor respecta, în relaţiile reciproce, precum şi în relaţiile cu alte state, principiile înscrise în Carta Naţiunilor Unite, în Actul final de la Helsinki, în Carta de la Paris pentru o nouă Europă şi în alte documente ale Organizaţiei pentru Securitate şi Cooperare în Europa, precum şi celelalte principii şi norme general acceptate ale dreptului internaţional.

Art. 2

(1) Părţile contractante vor acţiona pentru ca întreaga Europă să devină o comunitate de state, paşnică şi democratică, bazată pe supremaţia dreptului, şi vor contribui la apărarea şi consolidarea securităţii în acest spaţiu, la realizarea obiectivului garantării păcii şi securităţii prin cooperare, în conformitate cu angajamentele din cadrul Organizaţiei pentru Securitate şi Cooperare în Europa.

(2) Părţile contractante, în scopul întăririi păcii şi securităţii europene, vor sprijini continuarea procesului de limitare şi de reducere a forţelor armate şi a armamentelor în Europa la un nivel corespunzător necesităţilor de apărare. Ele vor sprijini, de asemenea, elaborarea de noi măsuri de creştere a încrederii şi securităţii şi se vor strădui să ia asemenea măsuri şi în cadrul relaţiilor lor bilaterale.

Art. 3

(1) Părţile contractante reafirmă că se vor abţine, în relaţiile lor reciproce, de la ameninţarea cu forţa sau folosirea forţei, fie îndreptate împotriva integrităţii teritoriale sau a independenţei politice a celeilalte părţi contractante, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Organizaţiei Naţiunilor Unite şi cu principiile Actului final de la Helsinki. Ele se vor abţine, de asemenea, de la sprijinirea unor asemenea acţiuni şi nu vor permite unei terţe părţi să folosească teritoriul lor pentru comiterea unor activităţi de acest fel împotriva celeilalte părţi contractante.

(2) Orice diferende care ar putea apărea între părţile contractante vor fi soluţionate exclusiv pe cale paşnică.

Art. 4

Părţile contractante, în conformitate cu principiile şi normele dreptului internaţional, precum şi cu principiile Actului final de la Helsinki, reconfirmă că vor respecta inviolabilitatea frontierei lor comune şi integritatea teritorială a celeilalte părţi contractante. Ele reafirmă, de asemenea, că nu au pretenţii teritoriale una faţă de cealaltă şi că nu vor ridica astfel de pretenţii nici în viitor.

Art. 5

(1) În scopul realizării obiectivelor acestui tratat, părţile contractante vor crea cadrul corespunzător colaborării în toate domeniile de interes reciproc.

(2) Pentru aplicarea acestui tratat, părţile contractante vor asigura un loc prioritar colaborării şi extinderii relaţiilor dintre organele lor legislative şi executive.

(3) În scopul asigurării dezvoltării şi aprofundării în continuare a relaţiilor bilaterale, precum şi al cunoaşterii reciproce a punctelor de vedere referitoare la problemele internaţionale, vor fi continuate schimburile regulate de păreri la diferite niveluri. În acest sens, cel puţin o dată pe an va avea loc o întâlnire a primilor-miniştri, iar miniştrii afacerilor externe vor proceda cel puţin o dată pe an la trecerea în revistă a aplicării prezentului tratat.

(4) Întâlnirile regulate ale conducătorilor altor ministere şi instituţii centrale vor fi reglementate prin înţelegerile ce se vor încheia între acestea.

Art. 6

(1) Părţile contractante vor sprijini dezvoltarea în continuare şi utilizarea consecventă a mecanismelor colaborării europene, în scopul de a contribui activ şi pe această cale la menţinerea şi consolidarea păcii şi securităţii în regiune.

(2) În cazul apariţiei unei situaţii care, potrivit părerii uneia dintre părţile contractante, poate ameninţa pacea şi securitatea internaţională sau interesele sale majore de securitate, partea contractantă respectivă poate propune celeilalte părţi contractante să examineze împreună măsurile de natură să contribuie la reducerea tensiunii şi eliminarea situaţiei create, luând în con-

siderare principiile şi mecanismele cuprinse în Carta Naţiunilor Unite, precum şi cele disponibile în cadrul colaborării europene.

(3) Părţile contractante vor organiza consultări regulate, la diferite niveluri, în problemele securităţii şi apărării, care prezintă interes reciproc. La cererea oricăreia dintre ele, părţile contractante se vor informa reciproc despre îndeplinirea obligaţiilor asumate în baza documentelor internaţionale la care au subscris, referitoare la securitate şi dezarmare.

(4) Colaborarea dintre instituţiile militare ale celor două părţi contractante se realizează pe baza unor acorduri separate.

Art. 7

(1) Părţile contractante îşi vor extinde relaţiile şi colaborarea în organizaţiile internaţionale, inclusiv cele regionale şi subregionale. Ele se vor sprijini reciproc în eforturile lor de integrare în Uniunea Europeană, în Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord şi în Uniunea Europei Occidentale.

(2) Părţile contractante, în înţelegere cu alte ţări europene interesate, vor conlucra pentru realizarea unor proiecte de cooperare regională şi subregională şi a altor forme de colaborare care să favorizeze accelerarea dezvoltării ţărilor participante la acestea, în domeniile de interes comun – economie, industrie, agricultură, ecologie, transporturi, telecomunicaţii şi altele. Ele vor încuraja participarea celor direct interesaţi, în concordanţă cu legislaţia fiecărei părţi, la realizarea acestor proiecte şi forme de cooperare.

Art. 8

(1) Părţile contractante vor dezvolta, în conformitate cu practicile şi normele comerţului internaţional, cooperarea economică şi schimburile comerciale reciproc avantajoase, în toate domeniile vieţii economice.

(2) În acest scop, ele vor stimula, în concordanţă cu reglementările lor interne şi cu obligaţiile lor internaţionale, legăturile şi cooperarea directă dintre agenţii economici din cele două state şi vor acţiona pentru a asigura condiţii favorabile pentru activităţi antreprenoriale, comerciale şi alte activităţi economice ale persoanelor fizice şi juridice ale uneia dintre părţile contractante pe teritoriul celeilalte părţi contractante.

(3) Părţile contractante vor încuraja, de asemenea, şi vor promova investiţiile de capital reciproce şi vor garanta protecţia acestora.

(4) Părţile contractante vor acorda o atenţie deosebită cooperării dintre ele în vederea dezvoltării coordonate, în conformitate cu standardele internaţionale, a infrastructurilor naţionale, inclusiv a sistemelor energetice şi a reţelelor de transporturi şi telecomunicaţii interconectate.

Art. 9

(1) Părţile contractante vor promova cooperarea reciproc avantajoasă şi eficientă în domeniul cercetărilor fundamentale şi aplicative, acordând o atenţie deosebită tehnicii şi tehnologiilor moderne.

(2) Părţile contractante vor încuraja contactele directe şi iniţiativele comune ale oamenilor de ştiinţă şi ale cercetătorilor din cele două ţări, precum şi cooperarea între institute de cercetări ştiinţifice, biblioteci şi alte instituţii în acest domeniu.

Art. 10

(1) Părţile contractante vor coopera, la nivel bilateral, subregional şi regional, în scopul prevenirii, reducerii şi eliminării poluării care afectează teritoriile lor respective şi al îmbunătăţirii condiţiilor pentru securitatea lor ecologică.

(2) În cazul unui dezastru ecologic ori al unui accident care poate să aibă un asemenea efect, sau în cazul unui asemenea pericol, părţile contractante se vor informa fără întârziere asupra situaţiei apărute şi asupra măsurilor de urgenţă luate.

Art. 11

(1) Părţile contractante vor extinde cooperarea dintre ele, precum şi cu alte state dunărene, în scopul dezvoltării navigaţiei pe Dunăre şi al conlucrării între statele riverane, în toate domeniile de interes comun, precum şi pentru prevenirea, reducerea şi controlul poluării apelor Dunării.

(2) Părţile contractante vor coopera, de asemenea, în problemele referitoare la apele transfrontiere care interesează ambele ţări, pe baza convenţiei bilaterale şi a convenţiilor multilaterale la care ambele părţi contractante sunt sau vor deveni părţi.

Art. 12

(1) Părţile contractante vor dezvolta cooperarea în domeniile culturii, ştiinţei şi învăţământului.

(2) Părţile contractante vor sprijini dezvoltarea schimburilor culturale dintre instituţii, uniuni de creaţie, asociaţii şi organizaţii neguvernamentale, precum şi persoane fizice din cele două ţări, şi vor încheia, în acest scop, acorduri şi programe guvernamentale şi interdepartamentale.

(3) Părţile contractante vor dezvolta şi vor sprijini cooperarea, inclusiv pe bază de înţelegeri directe, între universităţi şi alte instituţii de învăţământ, institute şi centre de cercetare ştiinţifică din cele două ţări, precum şi schimburile de elevi, studenţi, profesori şi cercetători ştiinţifici. Ele acordă o atenţie deosebită colaborării în domeniul pregătirii şi perfecţionării specialiştilor şi declară că sunt gata să lărgească şi să aprofundeze această cooperare.

(4) Părţile contractante vor încuraja cooperarea şi schimburile directe dintre arhive, biblioteci şi muzee şi vor asigura accesul la sursele documentare existente în acestea, pentru cercetători şi alte persoane din cealaltă ţară, în conformitate cu reglementările interne în vigoare în ţara respectivă.

(5) Părţile contractante vor lua măsurile necesare pentru ca autorităţile lor competente să examineze problema recunoaşterii diplomelor de studii, în vederea încheierii unei înţelegeri corespunzătoare în acest domeniu.

(6) Fiecare parte contractantă va încuraja predarea limbii celeilalte părţi contractante în universităţi, şcoli şi în alte instituţii şi, în acest scop, va acorda asistenţă pentru pregătirea profesorilor şi pentru organizarea învăţământului.

(7) Părţile contractante vor sprijini activitatea centrelor lor culturale şi vor folosi pe deplin posibilităţile pe care acestea le oferă pentru dezvoltarea schimburilor culturale reciproce, în conformitate cu înţelegerea bilaterală pertinentă.

(8) În scopul înfăptuirii obiectivelor stabilite prin acest articol şi al dezvoltării cadrului instituţionalizat al colaborării bilaterale, părţile contractante vor acţiona pentru încheierea unui nou acord de colaborare în domeniile culturii, învăţământului şi ştiinţei, precum şi a altor convenţii corespunzătoare.

Art. 13

(1) Părţile contractante vor colabora în vederea păstrării şi cunoaşterii reciproce de către cele două popoare a moştenirilor lor culturale.

(2) Părţile contractante vor acţiona pentru protejarea monumentelor istorice şi de cultură, a locurilor memoriale, a vestigiilor scrise şi materiale aflate pe teritoriile lor, care evocă şi păstrează momente din istoria şi cultura celeilalte părţi contractante, vor sprijini conservarea lor şi vor înlesni accesul la acestea, în conformitate cu legislaţia fiecărei părţi contractante.

Art. 14

Părţile contractante vor încuraja un climat de toleranţă şi înţelegere între cetăţenii lor, care au origini etnice sau religii, culturi ori limbi diferite. Ele condamnă orice manifestări de xenofobie, de ură, discriminare sau prejudecăţi rasiale, etnice sau religioase şi vor lua măsuri eficiente pentru a preveni orice asemenea manifestări.

Art. 15

(1) a) Părţile contractante se angajează ca, în reglementarea drepturilor şi obligaţiilor persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale care trăiesc pe teritoriul lor, să îndeplinească Convenţia-cadru a Consiliului Europei cu privire la minorităţile naţionale, dacă în ordinea lor de drept internă nu există o reglementare mai favorabilă în privinţa drepturilor persoanelor aparţinând minorităţilor.

b) Părţile contractante, fără a aduce atingere conţinutului paragrafului de mai sus, în scopul protejării şi promovării identităţii etnice, culturale, lingvistice şi religioase a minorităţii române din Ungaria şi a minorităţii maghiare din România, vor aplica, ca angajamente juridice, prevederile care definesc drepturile acestor persoane, aşa cum sunt încorporate în documentele pertinente ale Organizaţiei Naţiunilor Unite, Organizaţiei pentru Securitate şi Cooperare în Europa şi ale Consiliului Europei, menţionate în anexa la prezentul tratat.

(2) Drept urmare, părţile contractante reafirmă că persoanele la care se referă paragraful precedent au dreptul, exercitat în mod individual sau împreună cu alţi membri ai grupului lor, de a-şi exprima liber, de a-şi păstra şi dezvolta identitatea etnică, culturală, lingvistică şi religioasă. În mod

corespunzător, ele au dreptul să înfiinţeze şi să menţină propriile instituţii, organizaţii sau asociaţii educative, culturale şi religioase, care pot apela la contribuţii financiare voluntare şi la alte contribuţii, precum şi la sprijin public, în conformitate cu legislaţia internă.

(3) Părţile contractante respectă dreptul persoanelor aparţinând minorităţii române din Ungaria şi al persoanelor aparţinând minorităţii maghiare din România de a folosi liber limba lor maternă, în particular şi în public, oral şi în scris. Ele vor lua măsurile necesare pentru ca aceste persoane să poată învăţa limba lor maternă şi să aibă posibilităţi adecvate pentru a fi educate în această limbă, în cadrul sistemului învăţământului de stat, la toate nivelurile şi formele, potrivit nevoilor acestora. Părţile contractante vor asigura condiţiile care să facă posibilă folosirea şi a limbii materne în relaţiile cu autorităţile locale, administrative şi judiciare, în conformitate cu legislaţia internă, precum şi cu angajamentele internaţionale asumate de cele două părţi. Aceste persoane au dreptul de a folosi numele şi prenumele lor în limba lor maternă şi se vor bucura de recunoaşterea oficială a acestora. În zonele locuite de un număr substanţial de persoane aparţinând minorităţilor respective, fiecare parte contractantă va permite să fie expuse, şi în limba minorităţii, denumiri tradiţionale locale, denumiri de străzi şi alte inscripţii topografice destinate publicului.

(4) Părţile contractante vor respecta dreptul persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale de a avea acces, în limba maternă, la informaţie şi la mijloace de comunicare în masă, electronice şi scrise, precum şi de a schimba liber şi de a difuza informaţii. Ele vor da acestor persoane posibilitatea, în cadrul legislaţiei interne a fiecăreia, de a înfiinţa şi de a administra propriile mijloace de comunicare în masă.

(5) Părţile contractante vor asigura exercitarea de către persoanele aparţinând acestor minorităţi a dreptului de a participa efectiv, individual sau prin partidele sau organizaţiile lor, la viaţa politică, economică, socială şi culturală şi la soluţionarea problemelor de interes naţional sau local, prin reprezentanţii lor aleşi în organele autorităţilor publice centrale şi locale. Fiecare parte contractantă, în luarea deciziilor asupra problemelor referitoare la protecţia şi promovarea identităţii naţionale a acestor persoane, va consulta organizaţiile, partidele politice sau asociaţiile acestora, în conformitate cu procedurile democratice de luare a deciziilor, prevăzute de lege.

(6) Părţile contractante respectă moştenirea culturală şi istorică a minorităţilor naţionale, sprijină eforturile acestora pentru protejarea monumentelor şi siturilor istorice care păstrează cultura şi istoria minorităţilor şi iau măsurile cuvenite pentru ca, în zonele cu populaţie mixtă, cetăţenii să cunoască valorile culturale româneşti, respectiv maghiare.

(7) Părţile contractante vor respecta dreptul persoanelor aparţinând acestor minorităţi de a menţine contacte libere între ele şi peste frontiere cu cetăţenii altor state, precum şi dreptul de a participa la activităţi ale organizaţiilor neguvernamentale, naţionale şi internaţionale.

(8) Părţile contractante recunosc că, în exercitarea drepturilor la care se referă acest articol, orice persoană aparţinând unei minorităţi va respecta, ca

oricare alt cetăţean al statului respectiv, legislaţia naţională şi drepturile celorlalţi. Aceste persoane se bucură de aceleaşi drepturi şi au aceleaşi obligaţii cetăţeneşti ca şi ceilalţi cetăţeni ai ţării în care trăiesc.

(9) Părţile contractante, fără a aduce atingere măsurilor luate în cadrul politicii lor generale de integrare, se vor abţine de la orice politică ori practică având drept scop asimilarea, împotriva voinţei lor, a persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale şi vor proteja aceste persoane împotriva oricărei acţiuni urmărind o astfel de asimilare. Ele se vor abţine, de asemenea, de la măsuri care, modificând proporţiile populaţiei din zonele locuite de persoane aparţinând minorităţilor naţionale, sunt îndreptate împotriva drepturilor şi libertăţilor care decurg din standardele şi normele internaţionale menţionate în paragraful (1) al prezentului articol.

(10) Părţile contractante se vor sprijini reciproc în urmărirea modului de punere în aplicare a prevederilor cuprinse în acest articol. În acest scop, în cadrul consultărilor periodice menţionate la art. 5 al prezentului tratat, părţile contractante vor examina şi probleme ale cooperării bilaterale referitoare la minorităţile naţionale, decurgând din aplicarea prevederilor prezentului tratat, şi vor constitui un comitet interguvernamental format din experţi. Ele vor coopera în desfăşurarea corespunzătoare a procedurilor Organizaţiei pentru Securitate şi Cooperare în Europa şi ale Consiliului Europei, care verifică îndeplinirea angajamentelor referitoare la protecţia minorităţilor naţionale, aşa cum sunt conţinute în documentele acestor organizaţii, la care părţile contractante au subscris.

(11) Părţile contractante vor coopera în vederea dezvoltării cadrului juridic internaţional pentru protecţia minorităţilor naţionale. Ele sunt de acord să pună în aplicare, ca parte a prezentului tratat, prevederile documentelor internaţionale, în virtutea cărora ele îşi vor asuma şi alte angajamente în ceea ce priveşte promovarea drepturilor persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale.

(12) Nici unul dintre angajamentele cuprinse în acest articol nu poate fi interpretat ca implicând vreun drept de a întreprinde vreo activitate sau de a comite vreo acţiune contrară scopurilor şi principiilor Cartei Naţiunilor Unite, altor obligaţii decurgând din dreptul internaţional sau prevederilor Actului final de la Helsinki şi ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europa ale Organizaţiei pentru Securitate şi Cooperare în Europa, inclusiv principiul integrităţii teritoriale a statelor.

Art. 16

Părţile contractante vor dezvolta cooperarea în domeniul mijloacelor de comunicare în masă. Ele vor favoriza circulaţia liberă a informaţiei referitoare la viaţa socială, politică, economică, culturală şi ştiinţifică din ţările lor şi vor sprijini orice efort îndreptat spre înţelegere, cunoaştere reciprocă obiectivă, spre depăşirea prejudecăţilor.

Art. 17

(1) Părţile contractante vor dezvolta şi vor sprijini cooperarea în domeniile protecţiei sănătăţii şi cercetării medicale.

(2) Părţile contractante vor promova, de asemenea, cooperarea în domeniile protecţiei şi asigurărilor sociale, în interesul cetăţenilor fiecărei părţi contractante, aflaţi pe teritoriul celeilalte părţi contractante, şi, în acest scop, vor analiza posibilitatea încheierii unor înţelegeri.

Art. 18

Părţile contractante vor sprijini extinderea contactelor directe dintre organizaţii politice şi sindicale, biserici şi comunităţi religioase, fundaţii, asociaţii de femei, de tineret, sportive şi de altă natură.

Art. 19

(1) Părţile contractante vor sprijini şi vor facilita contactele directe dintre cetăţenii lor.

(2) Părţile contractante vor extinde relaţiile consulare şi vor simplifica trecerile peste frontieră şi controlul vamal, inclusiv prin deschiderea de noi puncte de frontieră şi lărgirea celor existente, în funcţie de posibilităţi, în vederea facilitării traficului de persoane şi mărfuri, încheind acordurile corespunzătoare pentru realizarea acestor scopuri.

Art. 20

(1) Părţile contractante îşi vor acorda în mod reciproc asistenţă juridică în cauzele civile, familiale, penale, în conformitate cu convenţiile în vigoare, şi vor dezvolta cooperarea, pe bază de înţelegeri speciale, între organele lor de poliţie.

(2) Părţile contractante vor coopera în prevenirea şi combaterea crimei organizate, în special a terorismului, traficului ilegal de stupefiante, pirateriei aeriene, contrabandei şi traficului ilegal de bunuri şi valori culturale, istorice şi muzeale. De asemenea, ele îşi declară disponibilitatea de a conlucra în aceste domenii, în cadrul cooperării internaţionale.

Art. 21

(1) Părţile contractante vor soluţiona, prin consultări şi negocieri directe, toate diferendele rezultând din interpretarea sau aplicarea prezentului tratat. După ce ambele părţi contractante vor deveni părţi la un acord internaţional multilateral privind reglementarea paşnică a diferendelor, diferendele menţionate la acest articol, care nu vor fi fost soluţionate într-un termen rezonabil prin consultări şi negocieri directe, vor fi soluţionate potrivit procedurilor stabilite prin acordul internaţional multilateral sus-menţionat, cu condiţia ca angajamentele asumate prin acel acord multilateral să se refere şi la asemenea diferende.

(2) Părţile contractante se vor strădui, ori de câte ori va fi cazul, să includă, în convenţiile lor bilaterale, clauze potrivit cărora diferendele referitoare la interpretarea sau aplicarea convenţiilor respective vor fi supuse unor proceduri de soluţionare disponibile.

Art. 22

Prezentul tratat nu este îndreptat împotriva nici unui stat terţ şi nu aduce atingere drepturilor şi obligaţiilor care decurg pentru părţile contractante din tratatele bilaterale şi multilaterale încheiate de fiecare dintre ele cu alte state.

Art. 23

Prezentul tratat se încheie pe o perioadă de 10 ani. Valabilitatea tratatului se prelungeşte automat, pe noi perioade de câte 5 ani, dacă nici una dintre părţile contractante nu notifică în scris celeilalte părţi contractante, cu cel puţin un an înainte de expirarea perioadei respective, intenţia sa de a-l denunţa.

Art. 24

Prezentul tratat va fi supus ratificării în conformitate cu procedurile constituţionale respective ale fiecărei părţi contractante şi va intra în vigoare în ziua schimbului instrumentelor de ratificare. Părţile contractante constată că Tratatul de prietenie, cooperare şi asistenţă mutuală dintre Republica Socialistă România şi Republica Populară Ungară, semnat la Bucureşti la 24 februarie 1972, şi-a pierdut valabilitatea.

Art. 25

Prezentul tratat va fi înregistrat la Secretariatul Organizaţiei Naţiunilor Unite, în conformitate cu prevederile art. 102 al Cartei Naţiunilor Unite.

Întocmit la Timişoara la 16 septembrie 1996, în două exemplare originale, fiecare în limba română şi în limba ungară, ambele texte fiind egal autentice.

Pentru România,
Nicolae Văcăroiu

Pentru Republica Ungară,
Horn Gyula

Anexa 1

Lista documentelor la care se referă paragraful (1) b) al Art. 15 din Tratatul de înţelegere, cooperare şi bună vecinătate dintre România şi Republica Ungară

1. Documentul Reuniunii de la Copenhaga asupra Dimensiunii Umane a Organizaţiei pentru Securitate şi Cooperare în Europa, 29 iunie 1990.

2. Declaraţia Adunării generale a Organizaţiei Naţiunilor Unite asupra drepturilor persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale sau etnice, religioase şi lingvistice (Rezoluţia nr. 47/135), 18 decembrie 1992, şi

3. Recomandarea nr. 1.201 (1993) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei cu privire la un protocol adiţional la Convenţia europeană a drepturilor omului, referitor la drepturile minorităţilor naţionale.

Părţile contractante sunt de acord că Recomandarea nr. 1.201 nu se referă la drepturi colective şi nici nu obligă părţile contractante să acorde persoanelor respective dreptul la un statut special de autonomie teritorială bazată pe criterii etnice.

1997. ÉVI XLIV. TÖRVÉNY A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ÉS ROMÁNIA KÖZÖTT TEMESVÁROTT, 1996. SZEPTEMBER 16-ÁN ALÁÍRT, A MEGÉRTÉSRŐL, AZ EGYÜTTMŰKÖDÉSRŐL ÉS A JÓSZOMSZÉDSÁGRÓL SZÓLÓ SZERZŐDÉS KIHIRDETÉSÉRŐL

1. § Az Országgyűlés a Magyar Köztársaság és Románia között Temesvárott, 1996. szeptember 16-án aláírt, a megértésről, az együttműködésről és a jószomszédságról szóló Szerződést e törvénnyel kihirdeti. (A Szerződés megerősítő okiratait Budapesten, 1996. december 27-én kicserélték, és a Szerződés ezen a napon hatályba lépett.)

2. § A Szerződés magyar nyelvű szövege a következő:

Szerződés a Magyar Köztársaság és Románia között a megértésről, az együttműködésről és a jószomszédságról

A Magyar Köztársaság és Románia

– meggyőződve arról, hogy a két ország közötti jószomszédság, a kölcsönös tisztelet és az együttműködés megfelel Magyarország és Románia alapvető érdekeinek,

– megerősítve az emberi jogok, az alapvető szabadságjogok, a demokrácia, a humanizmus és a jogállamiság iránti elkötelezettségüket és kifejezve azon meggyőződésüket, hogy azok érvényesítése és tartalmi gazdagítása a szabadság, az igazságosság és a béke alapját képezi,

– áthatva attól a közös törekvéstől, hogy Európa valamennyi állam és nép javára a béke, a biztonság és az együttműködés egységes kontinensévé váljon, és eltökélten arra, hogy olyan kapcsolatok fejlesztéséért tevékenykedjenek, melyek lehetővé teszik e célok megvalósítását,

– elismerve, hogy a nemzeti kisebbségek azon állam társadalmának integráns részét képezik, ahol élnek, továbbá tekintetbe véve, hogy védelmük az emberi jogok nemzetközi védelmének részét képezi és mint ilyen, a nemzetközi együttműködés tárgya, valamint hogy az ezen a területen való együttműködésük normalizálása fontos hozzájárulást jelent a stabilitáshoz és megértéshez Európában, valamint a demokrácia országaikban való erősítéséhez és az európai és euro-atlanti struktúrákba való integrálódásukhoz,

– megerősítve elkötelezettségüket, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmányában, a Helsinki Záróokmányban, az Új Európáról szóló Párizsi Chartában, valamint az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet egyéb dokumentumaiban foglalt célok és elvek megvalósításáért tevékenykednek,

– meggyőződve arról, hogy az Európában és a két országban bekövetkezett visszafordíthatatlan változások új távlatokat nyitnak kétoldalú kapcsolataikban,

a következőkben állapodtak meg:

1. Cikk

(1) A Magyar Köztársaság és Románia (a továbbiakban: Szerződő Felek) kapcsolataikat a bizalomra, az együttműködésre és a kölcsönös tiszteletre alapozzák.

(2) A Szerződő Felek kölcsönös kapcsolataikban ugyanúgy, mint más államokkal fennálló kapcsolataikban, tiszteletben tartják az Egyesült Nemzetek Alapokmányában, a Helsinki Záróokmányban, az Új Európáról szóló Párizsi Chartában és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet más dokumentumaiban foglalt elveket, illetőleg a nemzetközi jog egyéb általánosan elfogadott elveit és normáit.

2. Cikk

(1) A Szerződő Felek azon munkálkodnak, hogy Európa egésze békés, az államok demokratikus és a jog felsőbbségén alapuló közösségévé váljon, és hozzájárulnak e térség biztonságának megőrzéséhez és megszilárdításához, az együttműködésen alapuló béke és biztonság garantálásához, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet keretében vállalt kötelezettségeknek megfelelően.

(2) A Szerződő Felek az európai béke és biztonság megszilárdítása érdekében támogatják az európai fegyveres erők és fegyverzetek korlátozását és csökkentését célzó folyamatok továbbvitelét a védelmi szükségleteknek megfelelő szintig. Támogatják továbbá új bizalomerősítő és biztonságnövelő intézkedések kidolgozását és arra törekednek, hogy kétoldalú kapcsolataik keretében is hasonló jellegű lépéseket tegyenek.

3. Cikk

(1) A Szerződő Felek megerősítik, hogy kölcsönös kapcsolatukban tartózkodnak a másik Szerződő Fél területi integritása vagy politikai függetlensége ellen irányuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy annak alkalmazásától, valamint bármely más, az Egyesült Nemzetek céljaival és a Helsinki Záróokmány elveivel összeegyeztethetetlen cselekedetektől. Úgyszintén tartózkodnak az ilyen akciók támogatásától és harmadik fél számára sem teszik lehetővé, hogy területüket a másik Szerződő Fél elleni hasonló cselekmények elkövetésére felhasználja.

(2) A Szerződő Felek a közöttük felmerülő vitás kérdéseket kizárólag békés eszközökkel oldják meg.

4. Cikk

A Szerződő Felek, a nemzetközi jog elveivel és normáival, valamint a Helsinki Záróokmány alapelveivel összhangban megerősítik, hogy tisztelet-

ben tartják közös határuk sérthetetlenségét és a másik Fél területi integritását. Úgyszintén megerősítik, hogy egymással szemben területi követelésük nincsen és ilyet a jövőben sem támasztanak.

5. Cikk

(1) A Szerződő Felek e Szerződés céljainak megvalósítása érdekében a kölcsönös érdeklődésre számot tartó minden területen megteremtik az együttműködés megfelelő kereteit.

(2) A Szerződő Felek e Szerződés végrehajtásában kiemelt helyet biztosítanak a törvényhozó és végrehajtó szervek együttműködésének és kapcsolatai bővítésének.

(3) Különböző szinteken rendszeres eszmecseréket folytatnak annak érdekében, hogy biztosítsák kétoldalú kapcsolataik további fejlesztését és elmélyítését, valamint a nemzetközi kérdésekre vonatkozó nézeteik kölcsönös megismerését. Ennek során évente legalább egyszer sor kerül a miniszterelnökök találkozójára, és a külügyminiszterek is évente legalább egy alkalommal áttekintik e Szerződés végrehajtását.

(4) A különböző egyéb minisztériumok és központi szervek vezetőinek rendszeres találkozójáról a közöttük kötendő megállapodások rendelkeznek.

6. Cikk

(1) A Szerződő Felek támogatják az európai együttműködési mechanizmusok továbbfejlesztését és következetes alkalmazását annak érdekében, hogy a térség békéjének és biztonságának megőrzéséhez és megszilárdításához ezzel is aktívan hozzájáruljanak.

(2) Ha a Szerződő Felek egyikének véleménye szerint olyan helyzet állna elő, amely veszélyeztetheti a nemzetközi békét és biztonságot, avagy saját legfontosabb biztonsági érdekeit, úgy ez a Szerződő Fél javasolhatja a másik Szerződő Félnek, hogy közösen vizsgálják meg a feszültség enyhítése vagy a kialakult helyzet felszámolása érdekében teendő lépéseket, figyelembe véve az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt, valamint az európai együttműködés keretében rendelkezésre álló elveket és mechanizmusokat.

(3) A Szerződő Felek különböző szinteken rendszeres konzultációkat folytatnak a biztonság és a védelem kölcsönös érdeklődésre számot tartó kérdéseiről. Bármelyikük kérésére tájékoztatják egymást a biztonságra és leszerelésre vonatkozó azon nemzetközi kötelezettségeik teljesítéséről, amelyek olyan dokumentumokon alapulnak, melyeknek mindkét Fél részese.

(4) A két Szerződő Fél katonai intézményei közötti együttműködés külön megállapodás alapján valósul meg.

7. Cikk

(1) A Szerződő Felek bővítik kapcsolataikat és együttműködésüket a nemzetközi szervezetekben, beleértve a regionális és szubregionális szervezeteket. Kölcsönösen támogatják egymás integrációs erőfeszítéseit az Európai Unióba, a NATO-ba és a Nyugat-Európai Unióba.

(2) A Szerződő Felek, más érdekelt európai országokkal egyetértésben, együttműködnek regionális és szubregionális projektek és egyéb együttműködési formák megvalósításában, hogy elősegítsék a gazdasági, ipari, mezőgazdasági, ökológiai, szállítási, hírközlési és egyéb közös érdeklődésre számot tartó területeken az azokban részt vevő országok fejlődésének gyorsítását. Bátorítják a közvetlenül érdekeltek részvételét ezen együttműködési formák és projektek megvalósításában, összhangban a Szerződő Felek belső jogszabályaival.

8. Cikk

(1) A Szerződő Felek a nemzetközi kereskedelmi gyakorlat és normák alapján fejlesztik gazdasági együttműködésüket és kölcsönösen előnyös kereskedelmüket a gazdasági élet minden területén.

(2) E célból belső jogszabályaikkal és egyéb nemzetközi kötelezettségeikkel összhangban ösztönzik a két állam gazdasági alanyai közötti közvetlen kapcsolatokat és együttműködést, valamint azon munkálkodnak, hogy előnyös feltételeket biztosítsanak mindkét Szerződő Fél természetes és jogi személyei számára, hogy a másik Szerződő Fél területén vállalkozói, kereskedelmi és más gazdasági tevékenységet fejthessenek ki.

(3) A Szerződő Felek ugyancsak bátorítják és elősegítik a kölcsönös tőkebefektetéseket, és szavatolják azok védelmét.

(4) A Szerződő Felek kiemelt figyelmet fordítanak az országos és egymáshoz kapcsolódó infrastruktúráik, beleértve az energiarendszereik, közlekedési és távközlési hálózataik összehangolt, a nemzetközi szabványoknak megfelelő fejlesztésében való együttműködésre.

9. Cikk

(1) A Szerződő Felek támogatják a kölcsönösen előnyös és hatékony együttműködést az alap- és alkalmazott kutatások területén, különös tekintettel a modern technikára és technológiára.

(2) A Szerződő Felek bátorítják a két ország tudósainak és kutatóinak közvetlen kapcsolatait és közös kezdeményezéseit, a tudományos kutatóintézetek, valamint az ezen a területen működő könyvtárak és más intézmények együttműködését.

10. Cikk

(1) A Szerződő Felek kétoldalú, szubregionális vagy regionális szinten együttműködnek a területüket érintő szennyezés megelőzése, csökkentése és kiküszöbölése, valamint ökológiai biztonságuk feltételeinek javítása érdekében.

(2) Környezeti katasztrófa vagy ilyen következményekkel fenyegető baleset vagy annak veszélye esetén a kialakult helyzetről és a foganatosított rendkívüli intézkedésekről a Szerződő Felek haladéktalanul tájékoztatják egymást.

11. Cikk

(1) A Szerződő Felek kiterjesztik együttműködésüket egymás között és más Duna menti államokkal, szem előtt tartva a dunai hajózás fejlesztését, a parti államok együttműködését minden közös érdeklődésre számot tartó területen, továbbá a Duna szennyeződésének megakadályozását, csökkentését és ellenőrzését.

(2) A Szerződő Felek együttműködnek továbbá a határvizekkel kapcsolatos, a két ország közös érdeklődésére számot tartó kérdésekben, azon két- és többoldalú szerződések alapján, amelyeknek a Szerződő Felek részesei vagy részesei lesznek.

12. Cikk

(1) A Szerződő Felek fejlesztik együttműködésüket a kultúra, a tudomány és az oktatás területén.

(2) A Szerződő Felek támogatják a kulturális cserék fejlesztését a két ország intézményei, alkotószövetségei, nem kormányzati szervezetei és társulásai, továbbá természetes személyei között, és e célból kormányközi és tárcaközi megállapodásokat és munkaterveket kötnek.

(3) A Szerződő Felek fejlesztik és támogatják az együttműködést közvetlen megállapodások alapján is a két ország egyetemei, más oktatási intézményei és tudományos kutatóintézetei és -központjai között, valamint tanulók, diákok, oktatók és tudományos kutatók cseréjét. Nagy fontosságot tulajdonítanak a szakemberek oktatása és továbbképzése terén való együttműködésnek, és kijelentik, hogy készek annak bővítésére és elmélyítésére.

(4) A Szerződő Felek bátorítják a közvetlen együttműködést és cserét a levéltárak, könyvtárak és múzeumok között, valamint biztosítják a másik ország kutatói és más személyei részére az ezekben az intézményekben található forrásanyagok hozzáférhetőségét, az adott országban érvényes belső rendelkezésekkel összhangban.

(5) A Szerződő Felek megteszik a szükséges intézkedéseket, hogy a két ország illetékes hatóságai megvizsgálják a diplomák elismerésének kérdését megfelelő megállapodás megkötése céljából e területen.

(6) Mindkét Szerződő Fél bátorítja a másik ország nyelvének oktatását az egyetemeken, iskolákban és más intézményekben, s e célból támogatást nyújtanak a tanárok képzéséhez és az oktatás megszervezéséhez.

(7) A Szerződő Felek támogatják kulturális központjaik tevékenységét és teljes mértékben kihasználják azokat a lehetőségeket, amelyeket ezen központok nyújtanak a kölcsönös kulturális cserék fejlesztésére, összhangban a vonatkozó kétoldalú megállapodással.

(8) Az ebben a cikkben megállapított célok megvalósítása, valamint a kétoldalú együttműködés intézményes kereteinek fejlesztése érdekében a Szerződő Felek azon munkálkodnak, hogy a kultúra, az oktatás és a tudomány területére vonatkozó együttműködésről új egyezményt, valamint megfelelő más megállapodásokat kössenek.

13. Cikk

(1) A Szerződő Felek együttműködnek kulturális örökségük megőrzése és a két nép számára történő kölcsönös megismertetése érdekében.

(2) A Szerződő Felek azon munkálkodnak, hogy védelmezzék a területükön található azon történelmi és kulturális emlékműveket, emlékhelyeket, írásos és tárgyi emlékeket, amelyek a másik Szerződő Fél történelmét és kultúráját idézik fel, és támogatják ezek megőrzését, valamint belső jogszabályaikkal összhangban megkönnyítik ezek hozzáférhetőségét.

14. Cikk

A Szerződő Felek elősegítik az országaik eltérő etnikai, vallási, kulturális és nyelvi eredetű állampolgárai közötti tolerancia és megértés légkörét. Elítélik az idegengyűlölet, a faji, etnikai és vallási alapú gyűlölet, diszkrimináció és előítéletek mindenfajta megnyilvánulását, és hatékony intézkedéseket tesznek ezek bármiféle megnyilvánulásának megelőzésére.

15. Cikk

(1) a) A Szerződő Felek vállalják, hogy a területükön élő nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogainak és kötelezettségeinek szabályozása során az Európa Tanácsnak a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményét alkalmazzák, hacsak belső jogrendjük nem tartalmaz a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek vonatkozásában kedvezőbb rendelkezéseket.

b) A fenti bekezdésben foglaltakat nem érintve, a Szerződő Felek, a magyarországi román kisebbség, valamint a romániai magyar kisebbség etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásának védelme és fejlesztése céljából jogi kötelezettségként alkalmazzák az ezen személyek jogait meghatározó előírásokat úgy, ahogy azokat az Egyesült Nemzetek Szervezete, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet és az Európa Tanács vonatkozó, a jelen Szerződés mellékletében felsorolt dokumentumai tartalmazzák.

(2) A Szerződő Felek ennek megfelelően megerősítik, hogy az előző bekezdésben említett személyeknek egyénileg vagy csoportjuk más tagjaival együtt gyakorolva, joguk van etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk szabad kifejezésére, megőrzésére, fejlesztésére. Ennek megfelelően joguk van saját oktatási, kulturális, vallási intézmények, szervezetek, egyesületek létrehozásához és fenntartásához, amelyek önkéntes pénzügyi és egyéb hozzájárulásért, valamint köztámogatásért folyamodhatnak a belső jogszabályokkal összhangban.

(3) A Szerződő Felek tiszteletben tartják a romániai magyar és a magyarországi román kisebbséghez tartozó személyek azon jogát, hogy anyanyelvüket szabadon használhassák a magánéletben és a nyilvánosság előtt, szóban és írásban egyaránt. Megteszik a szükséges intézkedéseket, hogy ezek a személyek anyanyelvüket megtanulhassák és megfelelő lehetőségük legyen ezen a nyelven képzésben részesülni az állami oktatás keretei között minden szinten és formában, szükségleteiknek megfelelően. A Szerződő Felek bizto-

sítani fogják azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik az anyanyelv használatát is a helyi közigazgatási és bírói hatóságokkal való kapcsolataikban, összhangban a belső jogszabályokkal és a két Fél által aláírt nemzetközi kötelezettségekkel. E személyeknek joguk van arra, hogy vezeték- és keresztnevüket anyanyelvükön használhassák, és ezt hivatalosan el fogják ismerni. Azon területeken, ahol jelentős számban élnek az illető kisebbségekhez tartozó személyek, mindkét Fél lehetővé teszi, hogy a kisebbségek nyelvén is kifüggesztésre kerüljenek a hagyományos helyi elnevezések, utcanevek és más, a nyilvánosságnak szánt földrajzi feliratok.

(4) A Szerződő Felek tiszteletben tartják a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogát arra, hogy anyanyelvükön hozzájussanak az információkhoz és az elektronikus nyomtatott információhordozókhoz, valamint szabadon cseréljenek és terjesszenek információkat. A Szerződő Felek jogrendszereik keretei között lehetővé teszik számukra, hogy saját médiumokat hozzanak létre és működtessenek.

(5) A Szerződő Felek biztosítani fogják a kisebbségekhez tartozó személyek számára a jogot, hogy egyénileg vagy pártjaik vagy szervezeteik révén ténylegesen részt vegyenek a politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális életben, és a központi és helyi közhatalmi és közigazgatási szervekbe beválasztott képviselőik révén az országos vagy helyi érdekű kérdések megoldásában. Mindkét Szerződő Fél, az ezen személyek nemzeti önazonossága védelmével és érvényesítésével kapcsolatos kérdésekre vonatkozó döntéshozatalban, kikéri e személyek szervezeteinek, politikai pártjainak vagy szövetségeinek véleményét a törvényben előírt demokratikus döntéshozatali eljárásnak megfelelően.

(6) A Szerződő Felek tiszteletben tartják a nemzeti kisebbségek kulturális és történelmi örökségét, és támogatják erőfeszítéseiket a kisebbségi kultúrát és történelmet őrző műemlékek, emlékhelyek megőrzésére, valamint megfelelő intézkedéseket tesznek, hogy a vegyes lakosságú vidékeken az állampolgárok megismerkedhessenek a magyar, illetve a román kulturális értékekkel.

(7) A Szerződő Felek tiszteletben tartják, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van szabad kapcsolatot tartani egymással és a határokon túl más államok polgáraival, továbbá részt venni nemzeti és nemzetközi nem kormányzati szervezetek tevékenységében.

(8) A Szerződő Felek egyetértenek abban, hogy az ezen cikkben említett jogok alkalmazása során bármely, a nemzeti kisebbségekhez tartozó személynek, csakúgy, mint az illető állam bármely más állampolgárának, tiszteletben kell tartania a nemzeti törvényeket és mások jogait. Ezen személyek ugyanazokkal az állampolgári jogokkal és kötelezettségekkel rendelkeznek, mint azon ország többi állampolgára, amelyben élnek.

(9) A Szerződő Felek, az általános integrációs politikájuk megvalósítását célzó intézkedéseket nem érintve, tartózkodni fognak a kisebbséghez tartozó személyek akaratuk elleni asszimilációját célzó politikától vagy gyakorlattól, és védelmezni fogják ezen személyeket bármilyen cselekedettel szemben, ami az ilyen asszimilációra irányul. Tartózkodnak továbbá az olyan intézkedésektől, amelyek a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek által lakott

régiók lakosságának arányait megváltoztatva arra irányulnak, hogy korlátozzák e személyeknek az ezen cikk (1) bekezdésében felsorolt nemzetközi standardokból és normákból következő jogait és szabadságjogait.

(10) A Szerződő Felek elősegítik egymás számára, hogy figyelemmel kísérjék az ebben a cikkben foglaltak megvalósulását. E célból a jelen Szerződés 5. Cikkében említett rendszeres konzultációk keretében megvizsgálják a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos kétoldalú együttműködésük kérdéseit is, amelyek e Szerződés alkalmazásából adódnak, és létrehoznak egy kormányközi szakértői bizottságot. Együttműködnek az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet és az Európa Tanács azon mechanizmusainak megfelelő működtetésében, amelyek a nemzeti kisebbségek védelmével kapcsolatos, ezen szervezetek dokumentumaiban található, általuk vállalt kötelezettségek teljesítését ellenőrzik.

(11) A Szerződő Felek együttműködnek a nemzeti kisebbségek védelme nemzetközi jogi kereteinek továbbfejlesztésében. Egyetértenek abban, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogainak továbbfejlesztésével kapcsolatos azon nemzetközi dokumentumok rendelkezéseit, amelyekre nézve a jövőben kötelezettséget vállalnak, e Szerződés részeként fogják alkalmazni.

(12) Az ebben a cikkben foglalt kötelezettségvállalások egyike sem értelmezhető oly módon, hogy feljogosítana az Egyesült Nemzetek Alapokmányának céljaival és elveivel, egyéb nemzetközi jogi kötelezettségekkel, vagy a Helsinki Záróokmány és az Európai Bizottsági és Együttműködési Értekezlet Párizsi Chartájának rendelkezéseivel ellentétes bárminemű tevékenység folytatására vagy cselekedet végrehajtására, az államok területi integritása elvét is beleértve.

16. Cikk

A Szerződő Felek fejlesztik az együttműködést a tömegtájékoztatás területén. Megkönnyítik az országaik társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális és tudományos életére vonatkozó információk szabad áramlását, és támogatnak minden olyan erőfeszítést, amely egymás kölcsönös, tárgyilagos megismerésére és megértésére, az előítéletek meghaladására irányul.

17. Cikk

(1) A Szerződő Felek fejlesztik és támogatják az együttműködést az egészségvédelem és az orvostudományi kutatások területén.

(2) A Szerződő Felek szorgalmazzák továbbá az együttműködést a társadalombiztosítás és a szociális védelem területén az egyik Szerződő Félnek a másik Szerződő Fél területén tartózkodó állampolgárai érdekében, és megvizsgálják e célból megállapodások kötésének lehetőségét.

18. Cikk

A Szerződő Felek támogatják a közvetlen kapcsolatok bővítését a politikai szervezetek, szakszervezetek, egyházak és vallási közösségek, alapítványok, a női, ifjúsági, sport- és más jellegű szervezetek között.

19. Cikk

(1) A Szerződő Felek támogatják és elősegítik az állampolgáraik közötti közvetlen kapcsolatokat.

(2) A Szerződő Felek bővítik konzuli kapcsolataikat és egyszerűsítik a határátkelést és a vámvizsgálatot, beleértve új határátkelőhelyek megnyitását és meglévők bővítését a lehetőségek függvényében, annak érdekében, hogy megkönnyítsék a személyi és az áruforgalmat. E célból megfelelő megállapodásokat kötnek.

20. Cikk

(1) A Szerződő Felek az érvényben lévő szerződésekkel összhangban kölcsönös jogsegélyben részesítik egymást a polgári jogi, családi jogi és büntetőjogi ügyekben, és külön megállapodás alapján fejlesztik a rendőri szerveik közötti együttműködést.

(2) A Szerződő Felek együttműködnek a szervezett bűnözés megelőzésében és leküzdésében, különös tekintettel a terrorizmusra, a kábítószerek illegális forgalmára, a légi kalózkodásra, a csempészetre, valamint a kulturális, történelmi, muzeális javak, értékek illegális forgalmára. Kifejezik továbbá készségüket arra, hogy ezeken a területeken nemzetközi keretekben is együttműködjenek.

21. Cikk

(1) A Szerződő Felek közvetlen konzultációk és tárgyalások útján oldják meg az ennek a Szerződésnek az értelmezéséből vagy alkalmazásából következő minden vitájukat. Azt követően, hogy mindkét Szerződő Fél részesévé válik egy, a viták békés rendezésére vonatkozó nemzetközi többoldalú szerződésnek, az ebben a cikkben említett azon viták, amelyek ésszerű időn belül közvetlen konzultációk és tárgyalások útján nem oldhatók meg, a fent említett nemzetközi többoldalú szerződésben rögzített eljárásoknak megfelelően kerülnek rendezésre azzal a feltétellel, hogy az ezen többoldalú szerződésben vállalt kötelezettségek az ilyen jellegű vitákra is vonatkozzanak.

(2) A Szerződő Felek arra törekszenek, hogy amikor csak szükséges, kétoldalú szerződéseikbe olyan előírásokat iktassanak be, amelyek alapján az ezen szerződések értelmezésével vagy alkalmazásával kapcsolatos vitákat a rendelkezésre álló vitarendezési mechanizmusoknak vetik alá.

22. Cikk

Ez a Szerződés nem irányul harmadik államok ellen, és nem érinti a Szerződő Felek valamelyikének más államokkal kötött két- és sokoldalú szerződéseiből eredő jogait és kötelezettségeit.

23. Cikk

Ezt a Szerződést tíz évre kötik. Érvényessége ezt követően automatikusan meghosszabbodik újabb ötéves időszakokra, amennyiben a Szerződő Fe-

lek egyike sem értesíti írásban a másik Szerződő Felet legalább egy évvel a Szerződés mindenkori érvényességének lejárta előtt felmondási szándékáról.

24. Cikk

Ezt a Szerződést mindkét Szerződő Fél alkotmányos előírásaival összhangban meg kell erősíteni, és az a megerősítő okiratok kicserélésének napján lép hatályba. A Szerződő Felek megállapítják, hogy a Bukarestben, 1972. február 24-én aláírt "Barátsági, Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Szerződés a Magyar Népköztársaság és a Román Szocialista Köztársaság között" hatályát vesztette.

25. Cikk

Ez a Szerződés az Egyesült Nemzetek Szervezete Titkárságán az Alapokmány 102. Cikkének megfelelően nyilvántartásba vétetik.

Készült Temesvárott, az 1996. év szeptember havának 16. napján, két eredeti példányban, mindegyik magyar és román nyelven, mindkét szöveg egyaránt hiteles.

A Magyar Köztársaság nevében,
Horn Gyula

Románia nevében,
Nicolae Văcăroiu

Melléklet

Azon dokumentumok listája, melyekre a Magyar Köztársaság és Románia között a megértésről, az együttműködésről és a jószomszédságról szóló Szerződés 15. Cikkének (1) b) bekezdése vonatkozik

1. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet emberi dimenzióval foglalkozó koppenhágai találkozójának 1990. június 29-én kelt dokumentuma.

2. Az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló, 1992. december 18-án kelt Nyilatkozata (47/135. számú határozat).

3. Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201 (1993) számú ajánlása az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez kapcsolódó, a nemzeti kisebbségek jogairól szóló kiegészítő jegyzőkönyvről.

A Szerződő Felek egyetértenek abban, hogy az 1201-es ajánlás nem hivatkozik a kollektív jogokra és nem kötelezi a Feleket arra, hogy az említett személyek számára biztosítsák a jogot az etnikai alapú területi autonómia speciális státusára.

TREATY BETWEEN THE REPUBLIC OF HUNGARY AND ROMANIA ON UNDERSTANDING, COOPERATION AND GOOD NEIGHBORHOOD

The Republic of Hungary and Romania,

– being convinced that good neighborhood, mutual respect and cooperation correspond to the fundamental interests of Hungary and Romania;

– reaffirming that they are committed to the human rights and fundamental freedoms, democracy, humanism and the rule of law and expressing the conviction that their enforcement and substantial enrichment constitutes the basis of freedom, justice and peace;

– being guided by their common effort aimed so that Europe becomes a unified continent of peace, security and cooperation for the benefit of all states and peoples, and determined to act in order to develop such relations which would enable the advancement of these goals;

– recognizing that national minorities constitute an integral part of the society of the state where they live and taking furthermore into account that their protection forms part of the international protection of human rights and as such falls within the scope of international cooperation, and that normalization of their cooperation in this field constitutes an important contribution to stability and understanding in Europe, to the strengthening of democracy in their respective countries and to their integration into the European and Euro-Atlantic structures;

– reaffirming their commitment to act in order to implement the purposes and principles contained in the Charter of the United Nations, the Helsinki Final Act, the Paris Charter for a New Europe and other documents of the Organization on Security and Cooperation in Europe;

– being convinced that the irreversible changes which have occurred in Europe and in their respective countries open new perspectives in their bilateral relations;

have agreed as follows:

Article 1

(1) The Republic of Hungary and Romania (hereinafter referred to as "the Contracting Parties") will base their relations on confidence, cooperation and mutual respect.

(2) The Contracting Parties shall, both in their mutual relations and in relations with other states, respect the principles enshrined in the Charter of the United Nations, the Helsinki Final Act, the Paris Charter for a New Europe and other documents of the Organization on Security and

Cooperation in Europe, as well as other accepted principles and norms of international law.

Article 2

(1) The Contracting Parties shall act in order that Europe as a whole becomes a peaceful and democratic community of states based on the rule of law and will contribute to the safeguarding and strengthening of security of this region, and to the guaranteeing of peace and security based on cooperation, in accordance with their obligations undertaken within the framework of the Organization on Security and Cooperation in Europe.

(2) The Contracting Parties, in order to strengthen European peace and security, support the continuation of processes aimed at controlling and limiting European armed forces and armaments to the level necessary for defense. They will furthermore support the elaboration of new confidence-building and confidence-strengthening measures and will strive at making similar steps in their bilateral relations.

Article 3

(1) The Contracting Parties confirm that they shall, in their mutual relations, refrain from the use, or the threat of use, of force against the territorial integrity or political independence of the other Contracting Party, as well as from any actions which are inconsistent with the purposes of the United Nations and the Helsinki Final Act. They shall also refrain from supporting such actions and they shall not allow a third party to use their territory for conducting similar actions against the other Contracting Party.

(2) The Contracting Parties shall settle any dispute arising between them exclusively by peaceful means.

Article 4

The Contracting Parties confirm that, in accordance with the principles and norms of international law and the principles of the Helsinki Final Act, they shall respect the inviolability of their common border and the territorial integrity of the other Party. They further confirm that they have no territorial claims on each other and that they shall not raise any such claims in the future.

Article 5

(1) The Contracting Parties shall, with the view to implementing the purposes of this Treaty, establish an appropriate framework for cooperation in all fields of mutual interest.

(2) When implementing this Treaty, the Contracting Parties will attach special attention to the enhancement of cooperation and the extension of relations between the legislative and executive bodies.

(3) They will continue, at different levels, regular exchanges of views in order to ensure further development and deepening of their bilateral rela-

tions and to become mutually acquainted with each other's views on international issues. Within this framework, the Prime Ministers will meet at least once a year and the Ministers for Foreign Affairs shall also meet annually with the aim of reviewing the implementation of this Treaty.

(4) Regular meetings of leaders of other different ministries and central agencies shall be provided for in the agreements to be concluded between them.

Article 6

(1) The Contracting Parties will, in order to contribute actively to preserving and strengthening of peace and security in the region, support the further development and consistent implementation of European cooperation mechanisms.

(2) If, in the opinion of either of the Contracting Parties, a situation emerges that may present a threat to international peace and security or to its own security interests, this Contracting Party may propose to the other Contracting Party to consider jointly those steps to be taken in order to ease the tension or to eliminate the emerged situation, taking into account the principles and mechanisms enshrined in the Charter of the United Nations, as well as those available within the framework of the European cooperation.

(3) The Contracting Parties shall conduct regular consultations at various levels on questions of mutual interest concerning security and defense. Upon the request of either Party they shall inform each other on the fulfillment of their international engagements concerning security and disarmament, stemming from such documents they have both subscribed to.

(4) Cooperation between the military institutions of the Contracting Parties shall be realized on the basis of a separate agreement.

Article 7

(1) The Contracting Parties will broaden their relations and cooperation in international organizations, including regional and sub-regional organizations. They shall mutually support each other's efforts aimed at integration to the European Union, NATO and the Western European Union.

(2) The Contracting Parties shall, together with other interested European countries, cooperate in the realization of regional and sub-regional projects and other forms of cooperation with the aim of promoting, in the field of economy, industry, agriculture, ecology, transport and communication as well as in other fields of mutual interest, the acceleration of development of the countries participating in those projects and other forms of cooperation. They shall encourage the participation of those directly interested in the realization of these forms of cooperation and projects, in accordance with the domestic legislation of the Contracting Parties.

Article 8

(1) The Contracting Parties shall, on the basis of international trade practice and norms, develop their economic cooperation and mutually advantageous trade in all fields of the economy.

(2) For this purpose they shall, in accordance with their domestic legislation and other international obligations, incite direct contacts and cooperation between the participants in the economy of the two States and will endeavor to create favorable conditions for natural and legal persons of both Contracting Parties in order to enable them to exert the undertaking of entrepreneurial, commercial and other economic activity in the territory of the other Contracting Party.

(3) The Contracting Parties shall also encourage and promote mutual capital investments and shall guarantee their safety.

(4) The Contracting Parties shall pay particular attention to the cooperation in the coordinated, international standard-conform development of their national and interconnected infrastructures, including their energy systems, transport and telecommunication networks.

Article 9

(1) The Contracting Parties shall support mutually advantageous and efficient cooperation in the field of basic and applied research, with special emphasis on modern equipment and technology.

(2) The Contracting Parties shall encourage direct contact between, and the shared initiatives of, scientists and researchers of the two countries, as well as cooperation between scientific research institutes and libraries and other institutions specializing in this field.

Article 10

(1) The Contracting Parties shall cooperate, at sub-regional or regional level, in preventing, reducing and eliminating the pollution affecting their territories, as well as in improving the conditions for their ecological security.

(2) In the event of an ecological catastrophe or of an accident threatening with such consequences or of the risk thereof the Contracting Parties shall, without delay, inform each other concerning the situation which has emerged and on emergency measures they have taken.

Article 11

(1) The Contracting Parties will broaden their cooperation between each other and with other Danubian states, keeping in view the development of Danubian shipping, the cooperation of riparian states in all fields representing mutual interest, as well as the prevention, reduction and control of pollution of the Danube.

(2) Furthermore, the Contracting Parties shall cooperate on the questions of mutual interest between the two countries related to the issues of trans-

boundary watercourses, on the basis of those bilateral and multilateral treaties which the Contracting Parties are, or will be, a party to.

Article 12

(1) The Contracting Parties shall promote their cooperation in the fields of culture, science and education.

(2) The Contracting Parties shall support the development of cultural exchanges between the institutions, creative associations, non-governmental organizations and associations, as well as the exchange of natural persons of the two countries and will conclude for this purpose inter-governmental and inter-ministerial agreements and work programs.

(3) The Contracting Parties shall develop and promote, also on the basis of direct arrangements, cooperation between universities, other educational institutions and the scientific research institutes and centers of the two countries, as well as the exchange of pupils, students, teachers, professors and scientific research fellows. They attach particular importance to cooperation in the field of vocational education and the post-graduate training of specialists and declare that they are ready to broaden and deepen this cooperation.

(4) The Contracting Parties shall encourage direct cooperation and exchange between archives, libraries and museums, and shall grant, in accordance with the domestic regulation of the given country, access to the source material available in these institutions for researchers and other persons of the other country.

(5) The Contracting Parties shall take the necessary measures in order to have the competent authorities of the two countries examine the issue of recognition of diplomas with a view to conclude an appropriate agreement in this field.

(6) Both Contracting Parties encourage the teaching of the language of the other country in universities, schools and other institutions, and they shall, for this purpose, grant support for the training of teachers and the organization of education.

(7) The Contracting Parties shall support the activity of their cultural centers and will make to a full extent use of those possibilities offered by these centers for developing mutual cultural exchanges, in accordance with the relevant bilateral agreement.

(8) The Contracting Parties shall, in the interest of the realization of the aims established in this article and the development of an institutional framework of bilateral cooperation, act in order to conclude a new convention concerning cooperation in the field of culture, education and science, as well as other appropriate agreements.

Article 13

(1) The Contracting Parties shall cooperate in the preservation of their cultural heritage and in making the two peoples mutually acquainted with that heritage.

(2) The Contracting Parties shall endeavor to protect historical and cultural monuments, memorial sites, written and material relics located in their respective territories related to the history and culture of the other Contracting Party and will support their preservation and will facilitate, in accordance with their domestic legislation, access to them

Article 14

The Contracting Parties shall promote the climate of tolerance and understanding among their citizens of different ethnic, religious, cultural and linguistic origin. They condemn xenophobia and all kind of manifestations based on racial, ethnic or religious hatred, discrimination and prejudice and will take effective measures in order to prevent any such manifestation.

Article 15

(1) a) In regulating the rights and duties of persons belonging to national minorities living on their territories, the Contracting Parties undertake to apply the Framework Convention of the Council of Europe for the protection of national minorities, if more favorable provisions concerning the rights of persons belonging to national minorities do not exist in their domestic legislation.

b) Without prejudice to the contents of the preceding paragraph, the Contracting Parties shall, with the aim of protecting and developing the ethnic, cultural, linguistic and religious identity of the Hungarian minority in Romania and the Romanian minority in Hungary, apply as legal obligations the provisions defining the rights of persons belonging to such minorities as contained in the documents of the United Nations, the Organization on Security and Cooperation in Europe and the Council of Europe, listed in the Annex of this Treaty.

(2) The Contracting Parties shall reconfirm accordingly, that the persons referred to in the preceding paragraph shall have, individually or in community with other members of their group, the right to freely express, preserve, and develop their ethnic, cultural, linguistic and religious identity. Accordingly, they shall have the right to establish and maintain their own educational, cultural and religious institutions, organizations and associations which are entitled to seek voluntary financial and other contributions, as well as public support in accordance with the domestic legislation.

(3) The Contracting Parties shall respect the right of persons belonging to the Hungarian minority in Romania and the Romanian minority in Hungary to use freely both orally and in writing their mother tongue in private and in public. They shall take the necessary measures to ensure that such persons can learn their mother tongue and have adequate opportunities for being educated and trained in this language at all levels and forms within the framework of the State education system, according to their needs. The Contracting Parties shall ensure the conditions allowing the use also of the mother tongue of these persons in their relations with local administrative and judicial authorities, in accordance with the domestic legislation and the

international obligations the Contracting Parties have subscribed to. These persons shall have the right to use their surnames and first names in their mother tongue and to have them officially recognized. In areas where persons belonging to the minority concerned live in a substantial number, both Parties shall allow the display, also in the language of the minorities, the traditional local denominations, street names and other topographical indications intended for the public.

(4) The Contracting Parties shall respect the right of persons belonging to national minorities to have access, in their mother tongue, to information and to the electronic and printed media, as well as to freely exchange and disseminate information. The Contracting Parties shall, within the framework of their domestic legislation, grant the possibility to establish and operate their own media.

(5) The Contracting Parties shall ensure the right of persons belonging to the minorities to effectively participate, individually or through their parties or organizations, in the political, economic, social and cultural life and, through their representatives elected to central and local public authorities and administrations, in the settlement of issues representing national or local interests. Both Contracting Parties shall, in the process of decision-making concerning questions related to the protection and enforcement of the national identity of these persons, consult the organization, political parties or associations of these persons according to democratic decision-making procedures as provided by the law.

(6) The Contracting Parties shall respect the cultural and historical heritage of national minorities and shall support their efforts to preserve the architectural monuments and memorial sites related to minority culture and history, and will take appropriate measures to allow citizens living in regions of mixed population to become acquainted with Hungarian and Romanian cultural values.

(7) The Contracting Parties shall respect the rights of persons belonging to national minorities to maintain free contacts among themselves and across frontiers with citizens of other States, as well as to participate in the activities of national and international non-governmental organizations.

(8) The Contracting Parties agree that, in the exercise of the rights referred to in this article, persons belonging to national minorities, similarly to any other citizen of the state concerned, shall respect the national legislation and the rights of others. These persons shall enjoy the same rights and have the same duties of citizenship as other citizens of the State in which they live.

(9) Without prejudice to measures taken in pursuance of their general integration policy, the Contracting Parties shall refrain from policies or practices aimed at the assimilation of persons belonging to national minorities against their will and shall protect these persons from any action aiming at such assimilation. They shall further refrain from measures which by altering the proportions of the population in areas inhabited by persons belonging to national minorities are aimed at restricting the rights and freedoms

flowing from the international standards and norms listed in paragraph 1 of this article.

(10) The Contracting Parties shall assist each other in observing the implementation of the present article. For this purpose they will also examine, in the framework of the regular consultations referred to in Article 5 of this Treaty, those questions of their bilateral cooperation related to national minorities concerning the implementation of this Treaty and shall establish an intergovernmental expert commission. They will cooperate in the appropriate operation of the mechanisms of the Organization on Security and Cooperation in Europe and the Council of Europe verifying compliance with obligations contained in the documents of these organizations and to which the Parties have entered into.

(11) The Contracting Parties shall cooperate in further developing the international legal framework for the protection of national minorities. They agree that they will apply as part of this Treaty the provisions relating to further developing the rights of persons belonging to national minorities contained in those international documents to which they will subscribe in the future.

(12) Neither of the obligations contained in the present article shall be interpreted as implying any right to engage in any activity to perform any act contrary to the purposes and principles of the Charter of the United Nations, other obligations of international law or the Helsinki Final Act and the Paris Charter of the Conference on Security and Cooperation in Europe, including the principle of the territorial integrity of states.

Article 16

The Contracting Parties shall develop their cooperation in the field of mass media. They shall facilitate free flow of information relating to the social, political, economic, cultural and scientific life of their countries and shall support all efforts aimed at becoming mutually and objectively acquainted, understanding each other and overcoming prejudices.

Article 17

(1) The Contracting Parties shall develop and support cooperation in the fields of health care and research in the medical sciences.

(2) The Contracting Parties shall furthermore urge cooperation, in the interest of citizens of each other sojourning in the territory of the other Contracting Party, in the field of social security and social protection, and they will examine the possibility to conclude agreements to this effect.

Article 18

The Contracting Parties shall support the broadening of direct contacts between political organizations, trade unions, churches and religious communities, foundations, organization of women, youth, sport and associations of other type.

Article 19

(1) The Contracting Parties shall support and facilitate direct contact between their citizens.

(2) The Contracting Parties shall extend their consular relations and will simplify border crossing and custom control, including the opening of new border crossing points and the enlargement of the existing ones to the extent of their possibilities, in order to facilitate the traffic of persons and goods. They will conclude appropriate agreements for this purpose.

Article 20

(1) The Contracting Parties shall, in accordance with the treaties in force, grant each other mutual legal assistance in civil, family and criminal law matters and they will develop, under separate agreement, the cooperation between their police bodies.

(2) The Contracting Parties shall cooperate in preventing and combating organized crime, with special emphasis on terrorism, illicit traffic in drugs, unlawful seizure of aircraft, smuggling and illegal traffic of cultural, historical objects and valuables and of museum pieces. They express readiness to cooperate in this field also within an international framework.

Article 21

(1) The Contracting Parties will settle all their disputes concerning the interpretation or implementation of this Treaty through direct consultations and negotiations. After that point when both Contracting Parties have become Party to an international multilateral treaty on peaceful settlement of disputes, those disputes referred to in this article that could not be settled through direct consultations and negotiations within a reasonable time, will be settled according to procedures prescribed in the above mentioned international multilateral treaty, provided that the obligations to be assumed under that treaty would encompass disputes of this kind.

(2) The Contracting Parties shall endeavor, whenever necessary, to insert in their bilateral provisions under which they may submit their disputes concerning the interpretation or implementation of such treaties to available mechanisms of settlement of disputes.

Article 22

The present Treaty is not aimed against any third state and shall not prejudice the rights and obligations of either Contracting Party flowing from its bilateral or multilateral treaties concluded with other states.

Article 23

The present Treaty is concluded for a period of ten years. Its validity shall be automatically extended, for further five year periods, unless one of the Contracting Parties, at least one year before the given validity period expires, notifies the other Contracting Party in writing of its intention to renunciate.

Article 24

This Treaty shall be ratified in accordance with the constitutional requirements of both Contracting Parties and shall enter into force on the date of exchange of the instruments of ratification. The Contracting Parties take note that the "Treaty on Friendship, Cooperation and Mutual Assistance between the Hungarian People's Republic and the Socialist Republic of Romania", signed in Bucharest, February 24, 1972, is no longer in force.

Article 25

This Treaty shall be registered with the Secretariat of the United Nations, in accordance with Article 102 of the Charter.

Done at Timisoara, this 16th day of September, 1996 in two original copies, both in the Hungarian and Romanian languages, both texts being equally authentic.

For the Republic of Hungary,
Gyula Horn

For Romania,
Nicolae Văcăroiu

Annex

List of documents referred to in Article 15, paragraph (1) b), of the Treaty on Understanding, Cooperation and Good Neighborhood between the Republic of Hungary and Romania

1. Document of June 29, 1990 of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the Conference on Security and Cooperation in Europe;

2. Declaration of December 18, 1992, of the General Assembly of the United Nations on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities (Resolution 47/135);

3. Recommendation 1201 (1993) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on an additional protocol on the rights of national minorities to the European Convention on Human Rights.

DESPRE AUTORI

ANDREESCU Gabriel (n. 1952), fizician, activist în drepturile omului la Asociaţia pentru Apărarea Drepturilor Omului în România – Comitetul Helsinki, membru fondator al Grupului pentru Dialog Social, publicist, editor, autor şi co-autor al mai multor cărţi, studii şi articole. Printre volumele sale sunt de reţinut: *Extremismul de dreapta în România* (2003), *Ruleta. Români şi maghiari, 1990-2000* (2001), *Evoluţia concepţiei U.D.M.R. privind drepturile minorităţii maghiare* (1995), *Problema transilvană* (împreună cu Molnár Gusztáv 1999), *Naţionalişti, antinaţionalişti. O polemică în publicistica românească* (1996), *România versus România* (1996).

BÁRDI Nándor (n. 1962), doctor în istorie, colaborator al Fundaţiei Teleki László, Budapesta din 1997. Este autor a numeroase volume şi articole, dintre care amintim: *Paál Árpád kéziratos hagyatéka* (1992), *Köztes-Európa 1763-1993* (1995, 1997), *Útkeresés és integráció. Határon túli magyar érdekvédelmi szervezetek dokumentumai* (2000), *Tény és való* (2004).

BERINDEI Dan (n. 1923), istoric, doctor în ştiinţe istorice, profesor asociat la Facultatea de Istorie de la Universitatea Bucureşti, membru al Academiei Române, fiind preşedintele Secţiei de Ştiinţe Istorice şi Arheologie, preşedinte al Comisiei de heraldică, genealogie şi sigilografie a Academiei Române, cercetător la Institutul de Studii şi Cercetări Balcanice şi la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" (1946-1990). A publicat peste 500 lucrări ştiinţifice, din care peste 50 de cărţi, cele mai multe legate de evoluţiile istorice din secolele XVIII-XX, atât privind istoria României, cât şi cea universală, abordând îndeosebi problematica relaţiilor internaţionale, istoria culturii, istoria social-politică. Participant activ la numeroase reuniuni internaţionale – cu circa 200 rapoarte, comunicări şi conferinţe –, având un număr important de lucrări publicate peste hotare. Este membru în mai multe comitete de redacţie de peste hotare (*Revue d'Europe Centrale,* Strasbourg; *Cahiers Charles Fourier,* Besançon etc), bucurându-se totodată de afilierea la prestigioase instituţii academice din străinătate (Academia Europeană de Ştiinţe, Arte şi Litere din Paris, Academia Poloneză de Ştiinţe şi Litere din Cracovia ş.a.). Dintre ultimele apariţii editoriale amintim: *Revoluţia româna din l821* (1991), *Societatea românească în vremea lui Carol I* (1992, 2002), *Diplomaţia românească modernă* (1995), *Românii şi Europa în perioadele premodernă şi modernă* (1997), *Revoluţia română din 1848-1849. Însemnătatea şi programele ei* (1998), *Portrete istorice* (2001). Este totodată coordonator al vol. VII, tom I, din sinteza editată de Academia Română: *Istoria românilor.*

DEMÉNY Péter (n. 1972), filolog, absolvent al Universităţii Babeş–Bolyai (1995), specializarea maghiară-română. În perioada 1995-1999 a fost redac-

tor la Editura Kriterion, după care a lucrat la *Krónika* şi *Erdélyi Riport.* În prezent activează la Editura Polis. I-au apărut două volume de poezii – *Ikarus imája* (1994) şi *Bolyongás* (1997) – şi unul de eseuri – *A menyét lábnyoma* (2003).

DÉNES László (n. 1959), poet şi jurnalist, colaborator al mai multor reviste maghiare din Transilvania. Este membru fondator al publicaţiei *Erdélyi Napló,* iar din 1997 redactor şef al acesteia. Din 2002 este lector al revistei culturale *Várad.* În 1995 a primit premiul pentru performanţă profesională al Societăţii Ziariştilor Maghiari din România. Este membru fondator al mai multor organizaţii civile.

DÎNCU Vasile (n. 1961), doctor în sociologie, conferenţiar la Facultatea de Sociologie a Universităţii Babeş–Bolyai din Cluj-Napoca şi formator în domeniul comunicării interculturale. În perioada 2000-2003 a fost ministrul Informaţiilor Publice, iar din iunie 2003 este preşedinte al Agenţiei pentru Strategii Guvernamentale. A publicat mai multe studii şi cercetări, dintre care amintim: *Comunicarea simbolică. Anatomia discursului publicitar* (1999), *Comunicarea în managementul instituţional* (2000), *Ţara telespectatorilor fericiţi. Contraideologii* (2000).

ENACHE Smaranda (n. 1950), absolventă a Universităţii din Bucureşti, specialitatea literatură franceză şi filologie fino-ugrică (1973). Până în 1991 a fost profesoară de franceză, apoi a lucrat ca dramaturg şi director artistic la Teatrul de Păpuşi Ariel din Târgu Mureş. Din 1991 până în 1993 a fost redactor la *Gazeta de Mureş,* iar între 1998-2001 ambasadorul României în Finlanda şi Estonia. În prezent este co-preşedinte al Ligii Pro Europa şi editor al revistei *Altera,* o publicaţie ce are ca tematică integrarea europeană şi diversitatea etnică, religioasă şi lingvistică în România. Este membru fondator al Ligii Pro Europa, al organizaţiei Alianţa Civică şi al Partidului Alianţa Civică, membru al altor organizaţii non-guvernamentale, co-preşedinte al Consiliului Consultativ al Centrului European pentru Problemele Minorităţilor (ECMI, Germania) şi vicepreşedinte al Centrului pentru Democraţie din Sud-Estul Europei (Thessalonik, Grecia).

ENYEDI György (n. 1930), economist şi geograf, membru al Academiei Ungare de Ştiinţe (din 1982), ulterior şi vicepreşedinte al acesteia, membru al Academiei Europaea (Londra) din 1990. În perioada 1984-1992 a fost vicepreşedinte al Uniunii Internaţionale Geografice. Este totodată laureat al premiului „Széchenyi", autor a 18 volume ştiinţifice şi redactor şi co-autor la alte 22 tomuri. În prezent este profesor-cercetător al Centrului de cercetări regionale al Academiei Ungare de Ştiinţe.

GÁL Kinga (n. 1970), membru al Parlamentului European din 2004, fost vicepreşedinte al Biroului guvernamental pentru maghiarii de peste hotare din Budapesta, cercetător asociat al Centrului european pentru problemele minorităţilor (ECMI) din Flensburg (Germania) în perioada 1997-2000. Este specialist în legislaţia internaţională privind drepturile omului şi ale minorităţilor în Europa Centrală şi de Est, precum şi în contextul ONU, OSCE, al Consiliului Europei. Este de asemenea expert în tratate bilaterale în Europa

Centrală şi de Est, coordonator al proiectului „Minority Governance Concepts in Europe on the Threshold of the 21st Century". Este editorul volumului: *Minority Governance in Europe* (2002).

GEOANĂ Mircea (n. 1958), absolvent al Institutului Politehnic şi al Facultăţii de Drept de la Universitatea Bucureşti, Ambasador Extraordinar şi Plenipotenţiar al României în Statele Unite ale Americii (1996-2000), ministru al Afacerilor Externe din decembrie 2000. În această ultimă calitate a îndeplinit şi funcţia de Preşedinte în exerciţiu al Organizaţiei pentru Cooperare şi Securitate în Europa în anul 2001. După 1990 a îndeplinit mai multe funcţii importante în cadrul Ministerului Afacerilor Externe (MAE), precum: director al Direcţiei Afaceri Europene (NATO, Uniunea Europeană, OSCE, UEO, Consiliul Europei), director general al Direcţiei Generale Europa, America de Nord, Asia, America Latină, Orientul Mijlociu şi Africa (1995) şi director general al Direcţiei Generale Asia, America Latină, Orientul Mijlociu şi Africa (1994). De asemenea, între 1993-1995, a fost şi purtător de cuvânt al MAE.

HALLER István (n. 1962), geolog, jurnalist şi coordonator de programe la Liga Pro Europa din Târgu Mureş (din 1993). Autor a numeroase articole şi studii în limba maghiară, română şi engleză despre drepturile omului.

HORVÁTH István (n. 1966), doctor în sociologie, conferenţiar la Facultatea de Sociologie a Universităţii Babeş–Bolyai din Cluj-Napoca, director al Centrului de Cercetare a Relaţiilor Interetnice. Este autorul a numeroase studii şi cercetări pe tema relaţiilor etnice, dintre care amintim: *Facilitating Conflict Transformation: Implementation of the recommendations of the OSCE High Commissioner on National Minorites to Romania, 1993-2001* (2002), *From the Unitary to the Pluralistic: Fine-tuning Minority Policy in Romania* (împreună cu A. Scacco, 2001), *Sociologia relaţiilor etnice* (2001), *Minorităţile din România. Aspecte politice* (1999), *Geografie, limbă şi naţionalism* (1998), *Relaţii interetnice* (1996), *Sensul multiculturalismului în Europa de Est* (1994).

JANKÓ SZÉP Sándor (1944-2002), absolvent al Facultăţii de Fizică a Universităţii Babeş–Bolyai (1967), profesor la Liceul „Ady Endre" din Oradea, la care a fost şi director între anii 1989-1992 şi 1997-2002. În perioada 1992-1997 a activat în calitate de consilier local din partea Uniunii Democratice a Maghiarilor din România, iar din 1993 a fost preşedinte al Fundaţiei Alma Mater.

KÁNTOR Lajos (n. 1937), filolog, publicist şi scriitor, absolvent al Universităţii Babeş–Bolyai din Cluj-Napoca (secţia de limba şi literatura maghiară), unde a obţinut şi titlul de doctor (în 1976). Între 1959-1990 a fost redactor literar al revistei *Korunk*, iar din 1990 până astăzi este redactor şef. Autor al mai multor volume, printre care *Korváltás* (1979), ce reuneşte mai multe articole şi studii, *Líra és novella* (1981), *A megtalált színház* (1976), în care sunt adunate texte de critică teatrală. Ca o recunoaştere a activităţii sale în câmpul jurnalistic, în 1992 i s-a decernat la Budapesta premiul Pulitzer, iar volumul său de *Istoria literaturii maghiare din Transilvania, 1945-1970* (elaborat împreună cu Láng Gusztáv) a câştigat premiul Academiei Române. Este totodată, din 2002, membru al Corporaţiei doctorilor a Academiei de Ştiinţe din Ungaria.

KELEMEN Attila (n. 1973), licenţiat în filosofie, redactor şef la *Transindex,* profesor de jurnalism online şi multimedia la Universitatea Babeş–Bolyai din Cluj-Napoca, secţia jurnalistică, precum şi la Universitatea Sapientia şi la Colegiul de Presă Ady Endre. Studiile sale mai includ un masterat la Facultatea de Litere a Universităţii Babeş–Bolyai şi o doctorantură la Universitatea din Szeged, programul „Teorie si interpretare".

KENDE Péter (n. 1927), sociolog şi eseist, participant la Revoluţia din 1956 în calitate de jurnalist. Ulterior s-a stabilit în Franţa, unde aproape 40 ani a lucrat în calitate de cercetător, preocupat în primul rând de blocul sovietic. A predat la universităţile Paris-X din Nanterre (1970-1974), Aix-Marseille III (1975-1978) şi la Facultatea de Ştiinţe Sociale din Paris (1979-1991), îndeplinind până în 1993 şi calitatea de director de cercetări la Centre National de la Recherche Scientifique. Din 1993 este membru corespondent al Academiei Ungare de Ştiinţe. Este membru fondator al Institutului 1956 din Budapesta, iar din 1994 preşedinte al Consiliului de Administraţie al aceluiaşi institut. A colaborat cu studii şi articole la mai multe reviste de specialitate, precum *Esprit, Contrepoint, La nouvelle Alternative* şi *Commentaire.* Este totodată autorul mai multor studii şi cărţi, printre care amintim: *Még egyszer a párizsi toronyból* (2003), *A köztársaság törékeny rendje* (2000), *A párizsi toronyból* (1991), *La vérité sur l'affaire Imre Nagy* (1958), *Varsovie-Budapest, la deuxičme révolution d'octobre* (1978).

KÜRTI László (n. 1953), socio-antropolog şi politolog, a obţinut doctoratul la University of Massachusets în 1989. În prezent este şeful Catedrei de Ştiinţe Politice de la Universitatea Miskolc. Domeniile sale de cercetare sunt: antropologia politică, minorităţi etnice, regimuri postcomuniste, regionalism, curente politice de tineret. Este autor a numeroase articole apărute în reviste precum *Eastern European Politics and Society, Anthropology Today, Social Anthropology, Current Anthropology, Politikatudományi Szemle,* şi a unor studii, din care amintim: *Beyond Borders: Remaking Cultural Identities in Eastern and Central Europe* (1997), *The Remote Borderland: Transylvania in the Hungarian Imagination* (2001), *Youth and the State in Hungary: Capitalism, Communism and Class* (2002).

LENDVAI L. Ferenc (n. 1937), absolvent al Universităţii Eötvös Lóránd din Budapesta (secţia literatură maghiară-istorie şi apoi pe cea de filosofie). În perioada 1961-1971 a predat la Universitatea de Medicină din Budapesta, catedra de filosofie, iar între 1971-1987 la Universitatea Eötvös Lóránd, Facultatea de Litere (Catedra de filosofie socială şi culturală). În perioada 1987-1992 a fost cercetător ştiinţific principal şi director adjunct la Institutul de Filosofie al Academiei de Ştiinţe Ungare. A obţinut titlul de doctor habilitat al Academiei Ungare de Ştiinţe, în 1994. Volumele publicate includ: *Protestanizmus, forradalom, magyarság* (1986), *Közép-Európa koncepciók* (1997). În perioada 1983-1999 a fost redactor şef la *Magyar Filozófiai Szemle.*

MÁRTON Árpád (n. 1955), actor, membru al Camerei Deputaţilor din 1990, din partea Uniunii Democrate a Maghiarilor din România (UDMR), preşedintele filialei judeţene Covasna a UDMR, secretar al Comisiei pentru

cultură, arte, mijloace de informare în masă a Camerei Deputaţilor, membru fondator al Uniunii Democrate Maghiare de Tineret în Sfântu Gheorghe şi locţiitor al liderului grupului parlamentar al UDMR. Este autor de poezii, colaborator la diferite reviste şi ziare pe teme culturale şi politice.

NÉMETH Zsolt (n. 1963), economist, preşedinte al Comisiei pentru politică externă a Parlamentului Ungariei, vicepreşedintele grupului parlamentar FIDESZ din Parlamentul Ungariei, preşedintele Biroului de Politică Externă şi de Securitate al FIDESZ, membru în delegaţia Ungariei la Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei. Între 1998-2002 a fost secretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe, responsabil cu Biroul guvernamental pentru maghiarii de peste hotare. Membru fondator FIDESZ. În cadrul Parlamentului Ungariei, din care face parte din anul 1990, a activat în numeroase comisii parlamentare (de politică externă, socială, juridică).

NEUMANN Victor (n. 1953), istoric şi profesor la Facultatea de Litere şi Istorie a Universităţii de Vest din Timişoara. A fost profesor invitat la Universitatea din Angers (Franţa) în 1999, la Atlanta şi Athens (Georgia, SUA) în 1999, bursier Fulbright afiliat la The Catholic University of America din Washington, D.C. în 2000–2001. În martie 2003 a fost director de studii invitat la École Pratique des Hautes Études – Sorbona (Paris), iar în primul semestru al anului academic 2003-2004 a fost profesor invitat la Universitatea din Viena. Experienţa sa internaţională mai cuprinde conferinţe ştiinţifice, prezentări şi activităţi de cercetare desfăşurate în SUA, Marea Britanie, Germania, Franţa, Olanda, Bulgaria, Ungaria, Republica Cehă. Principalele sale domenii de cercetare sunt: istoria intelectuală şi istoria gândirii politice în România şi în Europa Est-Centrală în epocile modernă şi contemporană, interculturalitate şi multiculturalism, teoria istoriei. Dintre volumele sale cele mai importante amintim: *Vasile Maniu – monografie istorică* (1984), *Convergenţe spirituale. Studii privind relaţiile culturale şi politice în Europa Centrală şi de Est, 1750–1850* (1986), *Tentaţia lui Homo Europaeus. Geneza spiritului modern în Europa Centrală şi de Sud-Est* (1991, 1997, ediţia în engleză 1993), *Ideologie şi fantasmagorie* (2001), *Perspective comparative asupra istoriei gândirii politice în Europa Est-Centrală* (2001), *Between Words and Reality. Studies on the Politics of Recognition and Regime Changes in Contemporary Romania* (2001).

NICULESCU Anton (n. 1965), inginer, în prezent vicepreşedinte executiv al Uniunii Democratice a Maghiarilor din România, responsabil cu problemele legate de integrarea europeană. A activat ca editor al săptămânalului *Valóság* între 1990 şi 1992, ulterior fiind şi corespondent la Radio Europa Liberă. Între 1997-1998 a fost secretar general adjunct al Guvernului României responsabil cu reforma administraţiei centrale, iar între 1998-1999 a fost secretar de stat în cadrul Departamentului pentru Integrare Europeană al Guvernului României. În perioada 1999-2001 a lucrat în calitate de expert politic la Ambasada SUA din Bucureşti, iar între 2001-2003 a fost director responsabil cu integrarea europeană în cadrul Fundaţiei pentru o Societate Deschisă, România. Din aprilie 2002 a fost numit expert al unui supleant din cadrul Delegaţiei României la Convenţia privind Viitorul Uniunii Europene,

iar din luna iunie a aceluiaşi an a devenit membru supleant al Consiliului de Administraţie al Televiziunii Române.

POP Ioan-Aurel (n. 1955), doctor în istorie, profesor la Facultatea de Istorie a Universităţii Babeş–Bolyai din Cluj-Napoca, la catedra de istorie medievală şi istoriografie. Este membru corespondent al Academiei Române din 2001, al Academiei Europene de Ştiinţe, Arte şi Litere din Paris din 1999, director al Centrului de Studii Transilvane din Cluj-Napoca şi al Institutului Român de Cultură şi Cercetare Umanistică din Veneţia, membru al unor colegii de redacţie şi al altor foruri ştiinţifice interne şi internaţionale. A scris numeroase volume, cărţi în colaborare şi circa 200 articole, studii şi recenzii apărute în ţară şi în străinătate, pe teme de istoria instituţiilor medievale, istoria Transilvaniei, formarea naţiunilor, izvoare latine medievale, istoria istoriografiei. Din ultimele lui volume se cuvin a fi reţinute: *Istoria, adevărul şi miturile (note de lectură)* (2002) şi *Contribuţii la istoria culturii româneşti (Cronicile braşovene din secolele XVII-XVIII)* (2003).

RAIS WALLNER István Zsolt (n. 1967), inginer, în prezent redactor-şef la *Bihari Napló*. Între 1993-1995 a activat în calitate de corespondent în judeţul Bihor al Radio România pentru emisiunea în limba maghiară. Este membru al Uniunii Democratice a Maghiarilor din România, între 1993-1994 fiind vicepreşedinte al aripii de tineret a acestuia. Este membru al asociaţiei ziariştilor profesionişti din România.

ROBOTIN Monica (n. 1979), absolventă a Facultăţii de Ştiinţe Politice a Universităţii Babeş–Bolyai din Cluj-Napoca (2001) şi a unui masterat în ştiinţe politice la Universitatea Central Europeană din Budapesta (2002). În prezent este coordonator de program la Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală (Cluj-Napoca). Este co-editor al volumului *A New Balance: Democracy and Minorities in Post-Communist Europe* (2003) şi autor al câtorva articole pe teme legate de relaţiile interetnice şi extrema dreaptă.

SALAT Levente (n. 1957), conferenţiar la Facultatea de Ştiinţe Politice şi prorector din 2004 al Universităţii Babeş–Bolyai din Cluj-Napoca, preşedinte executiv al Centrului de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală. Între 1990 şi 1991 a fost redactor, iar până în 1994 redactor-şef adjunct al revistei *Korunk*. Între 1990 şi 1999 a fost directorul Filialei Cluj a Fundaţiei pentru o Societate Deschisă. Este autor al unor lucrări precum *Filippika az idő ellen* (1996) şi *Multiculturalismul liberal* (2001, apoi şi cu o versiune maghiară: *Etnopolitika – a konfliktustól a méltányosságig*), precum şi editor, respectiv co-editor al volumelor *Tény és való* (1989), *Relaţii interetnice în România post-comunistă* (2000, împreună cu Lucian Nastasă), *A New Balance: Democracy and Minorities in Post-Communist Europe* (2003, împreună cu Monica Robotin) şi *Maghiarii din România şi etica minoritară, 1920-1940* (2003, împreună cu Lucian Nastasă).

SOMAI József (n. 1931), economist, fost notar principal la Primăria Cluj-Napoca, apoi viceprimar în 1990. În perioada 1991-1995 a fost vicepreşedinte al Uniunii Democratice a Maghiarilor din România pentru probleme organizatorice, iar până în 2003 preşedinte al Fundaţiei pentru Organizaţiile Civile Maghiare din Transilvania. Este preşedinte al Asociaţiei Economişti-

lor Maghiari din România şi redactor şef la revista *Közgazdász Fórum,* colaborator la numeroase alte reviste.

SZABAD György (n. 1924), absolvent al secţiei de istorie-arhivistică a Universităţii Eötvös Lóránd din Budapesta. În perioada 1949-1951 a fost colaborator al Arhivelor Naţionale Maghiare. Începând cu 1954 a fost lector, din 1956 conferenţiar, ulterior profesor (din 1970) la Facultatea de Litere a Universităţii Eötvös Lóránd, la Catedra de istorie maghiară recentă. A obţinut titlul de academician doctor în 1969. În 1989 a participat la negocierile politice dinaintea schimbării regimului, din partea Forumului Democrat Maghiar. În perioada 1990-1998 a fost membru al Parlamentului Ungariei, în această calitate îndeplinind şi funcţia de preşedinte al forului legislativ până în 1994. Din 1982 este membru corespondent al Academiei de Ştiinţe Ungare, iar din 1998 este membru plin al acesteia. Cercetările sale s-au concentrat în special asupra sedimentării schimbărilor civice în Ungaria secolului XIX.

SZABÓ Tibor (n. 1959), absolvent al Universităţii Eötvös Lóránd din Budapesta, secţia geografie, obţinând doctoratul în acelaşi domeniu la Academia Ungară de Ştiinţe. A lucrat la Institutul Slovac de Geofizică din Bratislava, iar din 1986 până în 1991 la Serviciul Naţional de Meteorologie. Din 1991 a fost şef de departament responsabil cu minorităţile maghiare din Ucraina şi Slovacia în cadrul Biroului guvernamental pentru maghiarii de peste hotare. Între 1992-1998 a fost secretarul Comisiei mixte ucrainiano-maghiare pentru minorităţi, iar între 1998-2002 a fost co-preşedinte al comisiilor mixte pentru minorităţi româno-maghiară, ucrainiano-maghiară, croato-maghiară, slovenomaghiară, precum şi preşedinte al Biroului guvernamental pentru maghiarii de peste hotare. În aceeaşi perioadă a fost membru al Consiliului de Administraţie al Fundaţiei Apáczai şi al Fundaţiei „Esély a Stabilitásra". Din 2002 este şef de departament în Cancelaria Primului Ministru.

SZABÓ Vilmos (n. 1952), profesor de istorie-germană, absolvent al Facultăţii de Litere a Universităţii Kossuth Lajos din Debrecen. Din 1976, timp de 12 ani, a fost asistent universitar la Universitatea Tehnică din Budapesta. Ca membru fondator al Partidului Socialist Maghiar, în perioada 1989-1994 a fost colaborator al organizaţiei din districtul al XI-lea al Budapestei. Din 1994 este şeful Secretariatului de Relaţii Internaţionale al Partidului Socialist Maghiar, iar din 1998 este parlamentar din partea aceluiaşi partid. Din 2002 este preşedintele Biroului guvernamental pentru maghiarii de peste hotare.

SZÁJER József (n. 1961), absolvent al Facultăţii de Drept a Universităţii Eötvös Lóránd din Budapesta, unde a dobândit şi titlul de doctor în 1986. În prezent este lector la această Universitate, fiind preocupat îndeosebi de dreptul roman şi dreptul constituţional englez. Este membru fondator al FIDESZ şi membru în Parlamentul Ungariei din partea acestei grupări politice. Din 2002 este observator în cadrul Parlamentului European şi locţiitor al liderului grupului parlamentar FIDESZ, precum şi şeful Cabinetului de Externe şi Integrare în cadrul acestui partid. Din 2004 este membru al Parlamentului European. A susţinut o serie de conferinţe internaţionale la Cardozo School of Law (New York), Michigan University Law Society, Princeton

University, Columbia University Law School, Aix-en-Provence Summer University despre integrarea europeană şi tranziţie.

SZÁVICS Petra (n. 1979), absolventă a Facultăţii de Studii Europene a Universităţii Babeş–Bolyai din Cluj-Napoca (2002) şi a masteratului de studii despre naţionalism al Universităţii Central Europene din Budapesta (2004). A fost colaborator al Centrului de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală (între 2001-2002) şi al Institutului de Cercetare a Minorităţilor Etnice şi Naţionale din cadrul Academiei Ungare de Ştiinţe din Budapesta (între 2002-2003). În prezent lucrează în calitate de consultant pe probleme legate de Uniunea Europeană, fondurile de preaderare şi cooperare transfrontalieră, la Megacom Consultants România (Satu Mare).

TÓTH GY. László (n. 1948), politolog şi publicist, absolvent al Facultăţii de Litere a Universităţii Eötvös Lóránd din Budapesta. Din 1986 este director de teatru, între 1990-1996 a fost preşedintele Asociaţiei Naţionale Artmozik, iar din 1991 este preşedintele Comisiei Fundaţiei Maghiare Cinematografice de distribuire a filmelor şi video-editare. Începând cu 1995 este fondator şi putător de cuvânt al Societăţii Civice a Democraţilor Maghiari, iar din 1998 responsabil cu secretariatul cultural al cabinetului primului ministru. Este autorul unor volume şi studii dintre care amintim: *Leletek a kommunizmus romjai alól (poezii din perioada 1968-1974)* (1992), *A kádárizmus örökösei és a polgári Magyarország* (1997), *Az előre jelzett földrengés* (1998), *Janus-arcú rendszerváltozás* (co-editor, 1998), *Posztkommunista kormánykoalíció Magyarországon* (1999).

VÁNYOLÓS A. István (n. 1950), absolvent al secţiei de istorie şi istoria artelor a Universităţii Babeş–Bolyai din Cluj-Napoca (1973). De peste trei decenii este profesor la Liceul „Tamási Áron" din Odorheiu Secuiesc, unde a fost şi director (până în 2002). Din 1990 este vicepreşedintele Uniunii Democratice a Maghiarilor din România, filiala Odorheiu Secuiesc, iar în 2000 a fost ales consilier local. Este membru al Uniunii Rákóczi, al Uniunii Pedagogilor Maghiari din România, al Societăţii Bolyai, al Societăţii Muzeului din Transilvania. Este autor al mai multor articole pe teme istorice şi de istoria artei, publicate în reviste locale şi regionale.

VIALE Bernard (n. 1948) a absolvit ştiinţe politice şi studii de germanistică. După ce a fost activ implicat în formarea şi educarea tinerilor, între 1972-1974 a fost responsabil de relaţiile franco-germane la Federaţia Arbeit und Leben în Düsseldorf. Între 1974-1986 a coordonat biroul de schimburi al Biroului Franco-German pentru Tineret, devenind apoi coordonator al serviciilor. Începând cu 1990, una dintre priorităţile sale a fost dezvoltarea schimburilor de multiplicatori şi tineret cu Europa Centrală şi de Est, precum şi regiunea mediteraneană. A publicat o serie de articole în diverse publicaţii franceze şi germane, pe tema relaţiilor interculturale şi a integrării europene.

VIGHI Daniel (n. 1956), conferenţiar la Facultatea de Litere a Universităţii de Vest din Timişoara, autorul mai multor cărţi de beletristica, studii de specialitate şi reflecţii despre lumea contemporană. A susţinut mai multe conferinţe la Graz, Udine, Esslingen, Frankfurt, Stuttgart, Berlin, Budapesta ş.a. Din 1990 este redactor al revistei *Orizont.*

A SZERZŐKRŐL

ANDREESCU Gabriel (sz. 1952) fizikus, emberjogi aktivista, a romániai Helsinki Bizottság munkatársa, a Társadalmi Párbeszéd Csoport alapító tagja, rovatvezető, szerző, számos könyv, tanulmány és több száz cikk szerzője és társszerzője. Jelentősebb könyvei: *Extremismul de dreapta în România* (2003), *Ruleta. Români şi maghiari, 1990-2000* (2001), *Evoluţia concepţiei UDMR privind drepturile minorităţii maghiare* (1995), *Problema transilvană* (Molnár Gusztávval közösen) (1999), *Naţionalişti, antinaţionalişti. O polemică în publicistica românească* (1996), *România versus România* (1996).

BÁRDI Nándor (sz. 1962) történész doktor, 1997-től a budapesti Teleki László Alapítvány munkatársa. Számos kiadvány és cikk szerzője, ezek közül megemlítjük: *Paál Árpád kéziratos hagyatéka* (1992), *Köztes-Európa 1763-1993* (1995, 1997), *Útkeresés és integráció. Határon túli magyar érdekvédelmi szervezetek dokumentumai* (2000), *Tény és való* (2004).

BERINDEI Dan (sz. 1923) történész, a történelemtudomány doktora, társelőadó a Bukaresti Egyetem Történelem Karán, a Román Akadémia tagja, a Román Akadémia Történelemtudományok és Régészet Szakának, valamint Címertani, Genealógiai és Pecséttani Bizottságának elnöke. 1946–1990 között a Balkán Tanulmányok és Kutatások Intézete és a „Nicolae Iorga" Történeti Intézet kutatója. Több mint ötszáz tudományos dolgozatot jelentett meg, ezek között több mint ötven könyvet, amelyek nagy része Románia, illetve az egyetemes történelem XVIII–XX. századi fejlődési irányvonalait tárgyalja. Főbb érdeklődési területei: a nemzetközi kapcsolatok története, művelődéstörténet és a társadalompolitikai kapcsolatok története. Körülbelül kétszáz jelentés és előadás szerzőjeként aktív résztvevője különböző nemzetközi rendezvényeknek. Számos dolgozata külföldön is megjelent. Külföldi szerkesztőbizottságok tagja (*Revue d'Europe Centrale* – Strasbourg; *Cahiers Charles Fourier* – Besançon stb). Több külföldi akadémia tagja (a párizsi Európai Tudományok, művészetek és Irodalom Akadémiájának, a krakkói Lengyel Tudományos és Irodalmi Akadémiának stb.). Az utóbbi években megjelent könyvei közül a legjelentősebbek: *Revoluţia româna din l821* (1991), *Societatea românească în vremea lui Carol I* (1992, 2002), *Diplomaţia românească modernă* (1995), *Românii şi Europa în perioadele premodernă şi modernă* (1997), *Revoluţia română din 1848–1849. Însemnătatea şi programele ei* (1998), *Portrete istorice* (2001). Ugyanakkor, a Román Akadémia által kiadott *Románok történelme* I rész, VII. fejezetének szerkesztője.

DEMÉNY Péter (sz. 1972) filológus, 1995-ben végzett a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Filológia Karának magyar–román szakán. 1995–1999 között a Kriterion Könyvkiadó szerkesztője, ezután a *Krónika* cí-

mű napilaphoz, majd az *Erdélyi Riport* című hetilaphoz került. Jelenleg a Polis Könyvkiadó munkatársa. Két vers- (Ikarus *imája* – 1994, *Bolyongás* – 1997) és egy esszékötet (*A menyét lábnyoma* – 2003) szerzője.

DÉNES László (sz. 1959) költő és újságíró, több romániai magyar lap belső és külső munkatársa, az *Erdélyi Napló* hetilap egyik alapító tagja, 1997 őszétől főszerkesztője, emellett lektora a 2002-ben indult *Várad* című kulturális folyóiratnak. 1995-ben megkapta a Magyar Újságírók Romániai Egyesületének szakmai nívódíját. Több civil szervezet alapító tagja.

DÎNCU Vasile (sz. 1961) a szociológia doktora, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Szociológia Karának docense, 2000–2003 között tájékoztatási miniszter. 2003. júniusától a Kormányzati Stratégiák Irodájának elnöke. Képzéseket tart az interkulturális kommunikáció szakterületén, számos tanulmány szerzője, ezek közül a legfontosabbak: *Comunicarea simbolică. Anatomia discursului publicitar* (1999), *Comunicarea în managementul instituţional* (2000), *Ţara telespectatorilor fericiţi. Contraideologii* (2000).

ENACHE Smaranda (sz. 1950) A Bukaresti Egyetem francia irodalom és finnugor nyelvészet szakán végzett 1973-ban. 1991-ig franciatanár, illetve a marosvásárhelyi Ariel bábszínház dramaturgja és művészeti igazgatója. 1991 és 1993 között a *Gazeta de Mureş* hetilap szerkesztője, 1998 és 2001 között Románia finnországi és észtországi nagykövete. Jelenleg a Pro Europa Liga társelnöke és a romániai európai integrációval, etnikai, vallási és nyelvi sokféleséggel foglalkozó *Altera* folyóirat szerkesztője. A Pro Europa Liga, a Polgári Szövetség és a Polgári Szövetség Pártjának alapító, valamint több civil szervezet tagja, a németországi székhelyű ECMI, a Kisebbségi Kérdésekkel Foglalkozó Európai Központ Konzultatív Tanácsának társelnöke, és a theszaloniki Délkelet-Európa Demokráciájáért Központ alelnöke.

ENYEDI György (sz. 1930) közgazdász, geográfus, 1982-től a Magyar Tudományos Akadémia tagja, majd alelnöke, 1990-től az Academia Europaea (London) tagja. 1984–1992 között a Nemzetközi Földrajzi Egyesület alelnöke. Széchenyi díjas. Tizennyolc önálló tudományos könyve jelent meg, huszonkettőnek volt szerkesztője, illetve társszerzője. Jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központjának kutató professzora.

GÁL Kinga (sz. 1970), 2004-től kezdődően tagja az Európai Parlamentnek, a Határon Túli Magyarok Hivatalának volt elnökhelyettese, 1997–2001 között, nemzetközi kisebbségjogászként, az European Centre for Minority Issues (Flensburg, Németország) európai kisebbségkutató központ tudományos munkatársa. Emberjogi, közép- és kelet-európai kisebbségjogi tanácsadó, részt vett az ENSZ, az ET és az EBESZ különböző fórumain. A közép- és kelet-európai kétoldali egyezmények szakértője, a „Minority Governance Concepts in Europe on the Threshold of the 21st Century" projekt koordinátora. A *Minority Governance in Europe* (2002) kötet szerkesztője.

GEOANĂ Mircea (sz. 1958), tanulmányait a bukaresti Politechnikai Intézetben és a Bukaresti Egyetem jogi karán végezte. 1996–2000 között Románia egyesült államokbeli meghatalmazott nagykövete. 2000. decemberétől külügyminiszter. Ebben a minőségében, 2001-ben, az EBESZ soros elnöki tiszt-

jét töltötte be. A Külügyminisztérium munkatársaihoz csatlakozva 1990-től a következő tisztségeket töltötte be a román Külügyminisztériumban: az Európai Ügyek Igazgatósága igazgatója (NATO, Európai Unió, EBESZ, UEO, Európai Bizottság), az Európai, Észak-Amerikai, Ázsiai, Latin-Amerikai, a Közép-Keleti és Afrikai Főigazgatóság igazgatója (1995), valamint az Ázsiai, Latin-Amerikai, Közép-Keleti és Afrikai Főigazgatóság igazgatója (1994). 1993-1995 között a Külügyminisztérium szóvivője.

HALLER István (sz. 1962) geológus, újságíró, 1993 óta a marosvásárhelyi Pro Európa Liga program-koordinátora. Számos magyar, román és angol nyelvű emberjogi cikk és tanulmány szerzője.

HORVÁTH István (sz. 1966) a szociológia doktora, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Szociológia Karának előadó tanára, a kolozsvári Etnikumok Közötti Kapcsolatok Kutatása Központjának igazgatója. Számos, az etnikumok közötti kapcsolatok kérdésével foglalkozó tanulmány szerzője. Ezek közül megemlítjük: *Facilitating Conflict Transformation: Implementation of the recommendations of the OSCE High Commissioner on National Minorites to Romania, 1993–2001* (2002), *From the Unitary to the Pluralistic: Fine-tuning Minority Policy in Romania* (A. Scaccoval közösen, 2001), *Sociologia relaţiilor etnice (2001), Minorităţile din România. Aspecte politice* (1999), *Geografie, limbă şi naţionalism (1998), Relaţii interetnice* (1996), *Sensul multiculturalismului în Europa de Est* (1994).

JANKÓ SZÉP Sándor (1944–2002) a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen szerzett fizikatanári oklevelet, 1967-ben. A nagyváradi Ady Endre Líceum tanára, majd 1989–1992 és 1997–2002 között igazgatója. 1992–1997 között a nagyváradi Romániai Magyar Demokrata Szövetség városi tanácsosa, 1993-tól az Alma Mater Alapítvány elnöke.

KÁNTOR Lajos (sz. 1937) filológus, közíró és író, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar nyelv- és irodalom szakán szerzett oklevelet, majd ugyanitt doktori címet 1976-ban. 1959–1990 között a *Korunk* folyóirat irodalmi szerkesztője, 1990-tól főszerkesztője. Több kötet szerzője: *Korváltás* (cikkek és tanulmányok) (1979), *Líra és novella* (1981), *A megtalált színház* (színikritikák gyűjteménye) (1976). Újságírói tevékenységének elismeréseként 1992-ben, Budapesten, Pulitzer-díjat kapott. A Láng Gusztávval közösen írt *A romániai magyar irodalom története (1945-1970)* c. kötete elnyerte a Román Akadémia díját. 2002 óta a Magyar Tudományos Akadémia doktori bizottságának tagja.

KELEMEN Attila (sz. 1973) filozófus, a *Transindex* internetes honlap főszerkesztője, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Politikatudományi Kara újságíró szakának on-line újságírás és multimédia tanára. Előad a Sapientia Tudományegyetemen és az Ady Endre Újságíró Kollégiumban is. Mesteri fokozatot szerzett a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Filológia Karán. Doktorátiusi tanulmányokat folytat a Szegedi Egyetemen, az Elmélet és értelmezés programban.

KENDE Péter (sz. 1927) szociológus, esszéíró, 1956-ban újságíróként részt vett a felkelésben, majd elhagyta Magyarországot. Franciaországban te-

lepedett le, ahol közel 40 évig dolgozott társadalomkutatóként, elsősorban a szovjet blokk kutatójaként. Többek között a nanterre-i Paris-X. Egyetem (1970–1974), az Aix-Marseille III Egyetem (1975–1978) és a párizsi Társadalomtudományi Főiskola (1979–1991) tanára. 1993-ban a Centre National de la Recherche Scientifique kutatási igazgatójaként ment nyugdíjba. Ugyanebben az évben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett. 1989-ben egyik alapítója volt a budapesti 1956-os Intézetnek, 1994 óta az Intézet kuratóriumának elnöke. Több szakfolyóirat, pl. az *Esprit,* a *Contrepoint,* a *La nouvelle Alternative* és a *Commentaire* munkatársa. Számos cikk, tanulmány és kötet szerzője, ezek közül megemlítjük: *Még egyszer a párizsi toronyból* (2003), *A köztársaság törékeny rendje* (2000), *A párizsi toronyból* (1991), *La vérité sur l'affaire Imre Nagy* (1958), *Varsovie–Budapest, la deuxičme révolution d'octobre* (1978).

KÜRTI László (sz. 1953) társadalomantropológus, politológus, doktori címet a University of Massachusets-en szerzett 1989-ben. A Miskolci Egyetem Politikatudományi Tanszékének vezetője. Kutatási területe a politikai antropológia, nemzeti kisebbségek, posztkommunista rendszerek, regionalizmus, ifjúsági politikai mozgalmak. Főbb publikációi az *Eastern European Politics and Society, Anthropology Today, Social Anthropology, Current Anthropology, Politikatudományi Szemle* c. folyóiratokban jelentek meg. Könyvei: *Beyond Borders: Remaking Cultural Identities in Eastern and Central Europe* (1997), *The Remote Borderland: Transylvania in the Hungarian Imagination* (2001*), Youth and the State in Hungary: Capitalism, Communism and Class* (2002).

LENDVAI L. Ferenc (sz. 1937) az Eötvös Lóránd Tudományegyetem (ELTE) magyar-történelem, majd filozófia szakán szerzett oklevelet. 1961–71 között a Budapesti Orvostudományi Egyetem filozófiai tanszékén, 1971–87 között az ELTE Bölcsészettudományi Karának társadalom- és művelődésfilozófiai tanszékén adott elő. 1987–1992 között a Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai Intézetének tudományos főmunkatársa és egy ideig tudományos igazgatóhelyettese volt. A Magyar Tudományos Akadémián 1994-ben DSc fokozatot szerzett. Főbb munkái: *Protestantizmus, forradalom, magyarság* (1986), *Közép-Európa koncepciók* (1997). 1983 és 1999 között a *Magyar Filozófiai Szemle* felelős szerkesztője volt.

MÁRTON Árpád (sz. 1955) színész, 1990-től a képviselőház tagja a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) képviseletében, az RMDSZ Kovászna megyei fiókjának elnöke, a képviselőház művelődési, művészeti és tömegtájékoztatási bizottságának titkára, a Magyar Demokrata Ifjak Szövetsége sepsiszentgyörgyi fiókjának alapító tagja, az RMDSZ parlamenti csoportja vezetőjének helyettese. Számos verskötet szerzője, több művelődési és politikai folyóirat és újság munkatársa.

NÉMETH Zsolt (sz. 1963) közgazdász, a Magyar Parlament Külügyi Bizottságának elnöke, a FIDESZ frakció alelnöke a Magyar Parlamentben, a FIDESZ Külügyi- és Biztonságpolitikai Irodájának elnöke, az Európai Bizottság Parlamenti Küldöttségének tagja magyar részről. 1998–2002 között a Magyar Külügyminisztérium politikai államtitkára, fő feladata a Határon Túli Magya-

rok Hivatalának felügyelete. A FIDESZ alapító tagja. 1990-től a Magyar Parlament tagja, számos parlamenti bizottság tagja (külügyi-, szociális-, jogi).

NEUMANN Victor (sz. 1953) történész, professzor a Temesvári Egyetem Filológia Karán. 1999-ben vendégtanár a franciaországi Angers-i, valamint az amerikai atlantai és Athens-i (Georgia) Egyetemen. 2000–2001-ben Fulbright-ösztöndíjas a washingtoni Amerikai Katolikus Egyetemen. 2003 márciusában meghívott tanulmányi igazgató a Sorbonna-i École Pratique des Hautes Études-ön, a 2003–2004-es tanév első félévében vendégtanár a Bécsi Egyetemen. Nemzetközi tevékenységéhez tartozik a különböző tudományos konferenciákon való részvétel; előadások és kutatások Amerikai Egyesült Államokban, Nagy-Britanniában, Németországban, Franciaországban, Hollandiában, Bulgáriában, Magyarországon, Csehországban. Főbb kutatási területei: az intellektualitás és a politikai gondolkodás története Romániában, valamint Közép- és Kelet-Európában a modern- és jelenkorban, interkulturalitás és multikulturalizmus, történelemelmélet. Fontosabb kötetei: *Vasile Maniu – monografie istorică* (1984), *Convergenţe spirituale (Studii privind relaţiile culturale şi politice în Europa Centrală şi de Est, 1750–1850)* (1986*), Tentaţia lui Homo Europaeus. Geneza spiritului modern în Europa Centrală şi de Sud-Est* (1991, 1997, angol kiadás 1993-ban), *Ideologie şi fantasmagorie* (2001), *Perspective comparative asupra istoriei gândirii politice în Europa Est-Centrală* (2001), *Between Words and Reality. Studies on the Politics of Recognition and Regime Changes in Contemporary Romania* (2001).

NICULESCU Anton (sz. 1965) mérnök, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség európai integrációs kérdésekért felelős ügyvezető alelnöke. 1990–1992 között a *Valóság* című hetilap szerkesztője, majd a Szabad Európa Rádió tudósítója. 1997–1998 között Románia kormányának a központi közigazgatás reformjáért felelős főtitkár-helyettese. 1998–1999 között a román kormány Európai Integrációs Hivatalának államtitkára. 1999–2001 között az Amerikai Egyesült Államok bukaresti nagykövetségének politikai szakértője. 2001–2003 között a Nyílt Társadalomért Alapítvány európai integrációs kérdésekért felelős programigazgatója. 2002 áprilisától az Európai Unió Jövőjét tárgyaló bizottságába választott román küldöttség egyik póttagjának tanácsadója, 2002 júniusától a Román Televízió vezetőtanácsának póttagja.

POP Ioan-Aurel (sz. 1955) történész doktor, egyetemi tanár a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Történelem Kara középkori tanulmányok és történelemelmélet tanszékén. 1999-től az Európai Tudományos-Művészeti-Filológiai Akadémia, 2001-től a Román Akadémia, levelező tagja. A kolozsvári Erdélyi Tanulmányok Központja, valamint a velencei Román Művelődési és Humán Kutatói Intézet igazgatója. Számos szerkesztőbizottság és hazai, valamint nemzetközi tudományos egyesület tagja. Számtalan kötet és könyv szerzője, illetve társszerzője, kb. 200 – belföldön és külföldön publikált – cikke, tanulmánya és recenziója jelent meg a középkori intézmények történetéről, Erdély történetéről, a nemzetek kialakulásáról, középkori latin forrásokról, a hisztoriográfia történetéről. Legutóbb megjelent kötetek közül megemlítjük:

Istoria, adevărul şi miturile (note de lectură) (2002), Contribuţii la istoria culturii româneşti (cronicile braşovene din secolele XVII–XVIII) (2003).

RAIS WALLNER István Zsolt (sz. 1967) mérnök, a *Bihari Napló* főszerkesztője. 1993–1995 között a Román Rádió magyar adásának Bihar megyei tudósítója. 1993–1994 között a Romániai Magyar Demokrata Szövetség ifjúsági alelnöke. A Magyar Újságírók Romániai Egyesületének tagja.

ROBOTIN Monica (sz. 1979) A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Politikai Tudományok Karán végzett 2001-ben, 2002-ben pedig a budapesti Közép-európai Egyetemen szerzett mesteri fokozatot. Jelenleg a kolozsvári Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontjának programvezetője. A 2003-ban megjelent *A New Balance: Demokracy and Minorities in Post-Communist Europe* c. kötet társszerkesztője, és több, az etnikumközti kapcsolatokkal és a szélsőjobbal foglalkozó cikk szerzője.

SALAT Levente (sz. 1957) A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem előadótanára, 2004-től prorektora, az Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontjának ügyvezető elnöke. 1990 és 1994 között a kolozsvári *Korunk* szerkesztője, illetve 1991-től főszerkesztő-helyettese, ugyanakkor, 1999-ig, a Nyílt Társadalom Alapítvány kolozsvári fiókjának igazgatója. Publikációi közül megemlítjük: *Filippika az idő ellen* (1996), *Multiculturalismul liberal* (2001), valamint ennek magyar változata: *Etnopolitika – a konfliktustól a méltányosságig* (2001). Szerkesztője, illetve társ-szerkesztője a következő köteteknek: *Tény és való* (1989), *Relaţii interetnice în România post-comunistă* (2000, Lucian Nastasă-val közösen), *A New Balance: Democracy and Minorities in Post-Communist Europe* (2003, Monica Robotin-nal közösen) şi *Maghiarii din România şi etica minoritară, 1920-1940* (2003, Lucian Nastasă-val közösen).

SOMAI József (sz. 1931) közgazdász, a kolozsvári Polgármesteri Hivatal főjegyzője, 1990-ben alpolgármestere. 1991–1995 között a Romániai Magyar Demokrata Szövetség szervezési kérdésekért felelős alelnöke, 2003-ig az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért Alapítvány elnöke. A Romániai Magyar Közgazdász Társaság elnöke, a *Közgazdász Fórum* főszerkesztője, számos folyóirat munkatársa.

SZABAD György (sz. 1924) az Eötvös Lóránd Tudományegyetem (ELTE) történelem-levéltáros szakán szerzett oklevelet. 1949–1951-ben a Magyar Országos Levéltár munkatársa. 1954-ben adjunktus, 1956-ban docens, 1970-től professzor az ELTE Bölcsészettudományi Karán, az újkori magyar történelem tanszéken. 1969-ben akadémiai doktori fokozatot szerzett. 1989-ben a Magyar Demokrata Fórum delegátusaként részt vett a rendszerváltást előkészítő kerekasztal-megbeszéléseken. 1990–1998 között országgyűlési képviselő, 1990–1994 között az Országgyűlés elnöke. 1982-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1998-tól pedig annak rendes tagja. Kutatási területe: Magyarország polgári átalakulása a 19. században.

SZABÓ Tibor (sz. 1959) egyetemi oklevelet az Eötvös Lóránd Tudományegyetem földtudományi szakán, doktori oklevelet a Magyar Tudományos Akadémián szerzett, hasonló témakörben. Először a pozsonyi Szlovák Geofizikai Intézet, 1986 és 1991 között pedig az Országos Meteorológiai Szolgálat

munkatársa. 1991-től a Határon Túli Magyarok Hivatalának (HTMH) felvidéki- és kárpátaljai főosztályainak főosztályvezetője. 1992–1998 között az ukrán–magyar kisebbségi vegyes bizottság titkára, 1998–2002 között a román–magyar, ukrán–magyar, horvát–magyar, szlovén–magyar kisebbségi vegyes bizottságok társelnöke, az Apáczai Közalapítvány és az „Esély a Stabilitásra" Közalapítvány kuratóriumi tagja, valamint a HTMH elnöke. 2002-től a magyar Miniszterelnöki Hivatal főosztályvezetője.

SZABÓ Vilmos (sz. 1952) Történelem–német szakos tanár, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett oklevelet. 1976-tól, tizenkét éven át, tanársegéd a Budapesti Műszaki Egyetemen. A Magyar Szocialista Párt (MSZP) alapító tagjaként 1989–1994 között a párt XI. kerületi szervezetének munkatársa volt Budapesten. 1994 óta az MSZP Nemzetközi Kapcsolatok Titkárságának vezetője, 1998 óta országgyűlési képviselője. 2002-től a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke.

SZÁJER József (sz. 1961) Egyetemi tanulmányait az Eötvös Lóránd Tudományegyetem (ELTE) Állam- és Jogtudományi Karán végezte, 1986-ban doktori címet szerzett. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara Római Jogi tanszékének adjunktusa, főbb kutatási területei a római jog és az angol alkotmányjogi rendszer. A FIDESZ alapító tagja, 1990-től a magyar Országgyűlés képviselője (FIDESZ). 2002-től az Európai Parlament megfigyelője, a FIDESZ frakcióvezető-helyettese, külügyi, illetve integrációs kabinetjének vezetője. 2004-től Európai Parlamenti képviselő. Vendégelőadásokat tartott az európai integrációról és az alkotmányos átmenet jogi kérdéseiről a következő egyetemeken: Cardozo School of Law (New York), Michigan University Law Society, Princeton University, Columbia University Law School, Aix-en-Provence Summer University.

SZÁVICS Petra (sz. 1979) 2002-ben végzett a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Európai Tanulmányok Karán, 2004-ben pedig mesteri fokozatot szerzett a nacionalizmus tárgykörében a budapesti Közép-európai Egyetemen. 2001–2002-ben a kolozsvári Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontjának, 2002–2003-ban a Magyar Tudományos Akadémia Nemzetiségi Kisebbségek Országos Kutatóintézetének a munkatársa. Jelenleg a szatmárnémeti Megacom Consultants Romania tanácsadója az Európai Unióhoz való csatlakozás és a határmenti együttműködés kérdéseiben.

TÓTH GY. László (sz. 1948) politológus, közíró, egyetemi tanulmányait az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán végezte. 1986-tól színházigazgató, 1990–1996 között az Artmozik Országos Szövetségének elnöke, 1991-től a Magyar Mozgókép Alapítvány filmforgalmazói és videó-kiadói szakkuratóriumának elnöke. 1995-ben alapító tagja, és azóta szóvivője a Magyar Polgári Demokraták Társasága. 1998-tól a Miniszterelnöki Hivatal Művelődési Titkárságának vezetője. Megjelent munkái: *Leletek a kommunizmus romjai alól (versek 1968-1974)* (1992), *A kádárizmus örökösei és a polgári Magyarország* (1997), *Az előre jelzett földrengés* (1998), *Janus-arcú rendszerváltozás* (társszerző, 1998), *Posztkommunista kormánykoalíció Magyarországon* (1999).

VÁNYOLÓS A. István (sz. 1950) a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem történelem–művészettörténelem szakán szerzett oklevelet 1973-ban. Több mint három évtizede a székelyudvarhelyi Tamási Áron Líceum tanára, 2002-ig igazgatója. Tizennégy éve a Romániai Magyar Demokrata Szövetség helyi szervezetének alelnöke, 2000-től a város önkormányzati képviselője. Tagja a Rákóczi Szövetségnek, a Romániai Magyar Pedagógus Szövetségnek, a Bolyai Társaságnak, az Erdélyi Múzeum Egyesületnek. Több tucat történelmi, művészettörténeti cikket írt helyi és regionális lapokba.

VIALE Bernard (sz. 1948) képesítését a politikai tudományok és a germanisztika terén szerezte. Miután egy ideig aktívan részt vett a fiatalok oktatásában és nevelésében, 1972 és 1974 között a düsseldorfi Arbeit und Leben föderáció felelős tisztségét töltötte be a francia–német kapcsolatok részlegén. 1974–1986-ban az Francia–Német Ifjúsági Iroda csere-osztályát vezette. Érdeklődési köre 1990-től egyre inkább a közép- és kelet-európai, valamint a mediterrán térségi ifjúsági csere felé fordul. 2000-től ő koordinálja ezt az új kezdeményezést a délkelet-európai országokkal. Több cikket közölt az interkulturális és nemzetközi kapcsolatokról, a fiatalok cseréjéről valamint a béke, az interkulturális nevelés és az európai integrálódás eszközéről francia és német kiadványokban, és számos ilyen jellegű nemzetközi konferencián vett részt.

VIGHI Daniel (sz. 1956) egyetemi docens a Temesvári Egyetem Filológia Karán. Több szépirodalmi könyv, szaktanulmány és a jelenkorról szóló elmélkedés szerzője. Számos konferencián vett részt az említett témakörökben, a következő városokban: Graz, Udine, Esslingen, Frankfurt, Stuttgart, Berlin, Budapest. 1990-től az *Orizont* c. lap szerkesztője.

ABOUT THE AUTHORS

ANDREESCU Gabriel (b. 1952) physicist, human rights activist of the Association for the Defense of Human Rights in Romania – The Helsinki Committee, founding member of the Group for Social Dialogue, journalist, editor, author and co-author of several books, studies and hundreds of articles. Among his most recent books: *Extremismul de dreapta în România* (2003), *Ruleta. Români şi maghiari,* 1990-2000 (2001), *Evoluţia concepţiei UDMR privind drepturile minorităţii maghiare* (1995), *Problema transilvană* (together with Molnár Gusztáv 1999), *Naţionalişti, antinaţionalişti. O polemică în publicistica românească* (1996), *România versus România* (1996).

BÁRDI Nándor (b. 1962) holds a PhD in history, collaborator of the Teleki László Foundation, Budapest since 1997. He is the author of several books and articles, among which: *Paál Árpád kéziratos hagyatéka* (1992), *Köztes-Európa 1763-1993* (1995, 1997), *Útkeresés és integráció. Határon túli magyar érdekvédelmi szervezetek dokumentumai* (2000), *Tény és való* (2004).

BERINDEI Dan (b. 1923) historian, PhD in historical sciences, professor at the Faculty of History, University Bucharest, active member of the Romanian Academy, chairman of the Section for Historic Sciences and Archeology, President of the Commission of Heraldry, Genealogy and Sealography of the Romanian Academy, scientific researcher at the Institute of Balkan Studies and Researches and the „Nicolae Iorga" Institute of History (1946-1990). He is author of over 500 scientific works among which over 50 books, most of them about the historical developments occurred during the XVIII-XX centuries in the Romanian and universal history, with particular emphasis on the history of the international relations, the history of culture and the socio-political history. He is active participant to numerous international conferences and seminaries with more than 200 reports, communications and lectures, having an important number of contributions published abroad. He is member of several editing committees (*Revue d'Europe Centrale,* Strasbourg, *Cahiers Charles Fourier,* Besançon, etc), and of prestigious academic institutions abroad (European Academy of Science, Art and Letters, Paris, Polish Academy of Science and Letters, Cracow, etc). Among the books published most recently: *Revoluţia română din l821* (1991), *Societatea românească în vremea lui Carol I* (1992, 2002), *Diplomaţia românească modernă* (1995), *Românii şi Europa în perioadele premoderna şi modernă* (1997), *Revoluţia română din 1848-1849. Însemnătatea şi programele ei* (1998), *Portrete istorice* (2001). He is the coordinator of the vol. VII tome I of the synthesis edited by the Romanian Academy *Istoria românilor.*

DEMÉNY Péter (b. 1972) philologist, graduated in 1995 Babeş–Bolyai University, Faculty of Letters, Hungarian-Romanian department. During 1995-1999 he was editor of the Kriterion Publishing house, then he worked at *Krónika* and *Erdélyi Riport*. He is currently working with Polis Publishing house. He is the author of two poetry volumes *Ikarus imája* (1994) and *Bolyongás* (1997) and one essay volume *A menyét lábnyoma* (2003).

DÉNES László (b. 1959) poet and journalist, collaborating with several Hungarian journals of Transylvania, founding member and since 1997 chief-editor of the *Erdélyi Napló* journal. Since 2002 he is reader of the *Várad* cultural review. He received an award for professional activity from the Society of the Hungarian Journalists in Romania, in 1995. He is founding member of several civic organizations.

DÎNCU Vasile (b. 1961) holds a PhD in sociology, professor at the Faculty of Sociology, Babeş–Bolyai University and trainer in the field of intercultural communication. He was Minister of Public Information between 2000-2003 and since June 2003 he has been the president of the Agency for Governmental Strategies. He is the author of several research studies and articles, among which: *Comunicarea simbolică. Anatomia discursului publicitar* (1999), *Comunicarea în managementul instituţional* (2000), *Ţara telespectatorilor fericiţi. Contraideologii* (2000).

ENACHE Smaranda (b. 1950) graduated French literature and finno-ugric philology at the University Bucharest (1973). Before 1991 she worked first as a French language teacher and then as a dramatist and art director at the Ariel Puppets Theater. From 1991-1993 she was editor-in-chief of a weekly magazine, *Gazeta de Mureş*. Between 1998-2001 she served as Romania's Ambassador in Finland and Estonia. She is co-president of the Pro-Europe League and editor-in-chief of *Altera,* a publication focusing on European accession and ethnic, religious and linguistic diversity in Romania. She is founding member of the Pro Europe League, of the Civic Alliance organization and of the Civic Alliance Party, member of several other non-governmental organizations, co-president of the Advisory Council of the European Center for Minority Issues (Germany) and vice-president of the Center for Democracy in South-Eastern Europe (Thessaloniki, Greece).

ENYEDI György (b. 1930) economist and geographer, he is member of Hungarian Academy of Science since 1982, later vice-president of the Academy, member of the Europaea Academy (London) since 1990. During 1984-1992 he was the vice-president of the International Geographic Alliance. He received the Széchenyi award. He is the author of 18 books, editor or co-author of another 22 volumes. He is researcher-professor of the Regional Research Center of Hungarian Academy of Science.

GÁL Kinga (b. 1970) is member of the European Parliament since 2004, former-vice-president of the Governmental Office for Hungarian Minorities Abroad, Budapest, and associate researcher of the European Centre for Minority Issues (ECMI), Flensburg, Germany. She is a specialist in international human rights law and minority legislation in Central and Eastern

Europe, as well as within the context of the UN, OSCE and Council of Europe. She is also an expert on bilateral treaties in Central and Eastern Europe, and coordinator of the project 'Minority Governance Concepts in Europe on the Threshold of the 21st Century'. Editor of the book: *Minority Governance in Europe* (2002).

GEOANĂ Mircea (b. 1958) graduated the Polytechnic Institute and the Faculty of Law of the University Bucharest. Ambassador of Romania to the United States of America (1996-2000), Foreign Minister of Romania since December 2000. As a Foreign Minister he also served as President of the Organization for Security and Cooperation in Europe in 2001. Since 1990 he served in several important positions in the Ministry for Foreign Affairs, such as: Director General for Europe, North America, Asia, Latin America, Middle East and Africa (1995) and Director General for Asia, Latin America, Middle East and Africa (1994). From 1993 to 1995 he was Spokesman for the Romanian Foreign Ministry.

HALLER István (b. 1962) geologist, journalist and program coordinator of Pro Europe League, Târgu Mureş (since 1993). He is author of several articles and studies in Hungarian, Romanian and English about human rights.

HORVÁTH István (b. 1966) holds a PhD in sociology, professor at the Faculty of Sociology, Babeş–Bolyai University, Cluj-Napoca, director of the Research Center of Interethnic Relations. He is author of studies and research about interethnic relations, among which: *Facilitating Conflict Transformation: Implementation of the recommendations of the OSCE High Commissioner on National Minorities to Romania, 1993-2001* (2002), *From the Unitary to the Pluralistic: Fine-tuning Minority Policy in Romania* (together with A. Scacco, 2001), *Sociologia relaţiilor etnice* (2001), *Minorităţile din România. Aspecte politice* (1999), *Geografie, limbă şi naţionalism* (1998), *Relatii inter-etnice* (1996), *Sensul Multiculturalismului în Europa de Est* (1994).

JANKÓ SZÉP Sándor (1944-2002) graduated the Faculty of Physics, Babeş–Bolyai University, Cluj-Napoca (1967), teacher at the Ady Endre Highschool (Oradea), where he was also principal between 1989-1992 and 1997-2002. He activated as member of the Local Council from Democratic Alliance of Hungarians from Romania between 1992-1997, and beginning with 1993 he was the president of Alma Mater Foundation.

KÁNTOR Lajos (b. 1937) philologist, journalist and writer, graduated Babeş–Bolyai University in Cluj-Napoca (Hungarian language and literature) where he also received his PhD in 1976. Between 1959-1990 he was literary editor of *Korunk* magazine, and since 1990 he is chief-editor of the magazine. He is the author of several books, among which a volume that gathers several of his articles and studies *Korváltás* (1979), drama critique in *Líra és novella* (1981) and *A megtalált színház* (1976). As an acknowledgement of his journalistic activity he received the Pulitzer award in 1992 in Budapest, and his volume *The History of Hungarian Literature in Transylvania* 1945-1970 (together with Láng Gusztáv) won the award of the Romanian Academy. He

is also member of Corporation of the Doctors of Philosophy of the Hungarian Academy of Science, since 2002.

KELEMEN Attila (b. 1973) graduated philosophy, he is the chief-editor of *Transindex*. He is teaching online journalism and multimedia at the Journalism Department of the Babeş–Bolyai University, Cluj-Napoca, at the Sapientia University and Ady Endre Media College. His studies include an MA at the Faculty of Letters of the Babeş–Bolyai University and he is a PhD candidate at the University of Szeged, theory and interpretation program.

KENDE Péter (b. 1927) sociologist and essay writer. He participated in the 1956 Hungarian Revolution as a journalist. Later, he settled in France where he worked for forty years as a researcher, studying the Soviet bloc in the first place. He taught at the Paris-X University of Nanterre (1970-1974), Aix-Marseille III University (1975-1978) and Faculty of Social Science of Paris (1979-1991), being also director of Centre National de la Recherche Scientifique until 1993. Since 1993 he is correspondent member of the Hungarian Academy of Science. He is founding member of the 1956 Institute in Budapest and since 1994 president of the Board of the same Institute. He wrote articles published in the following journals: Esprit, Contrepoint La nouvelle Alternative and Commentaire. He is the author of several studies of books, among which: *Még egyszer a párizsi toronyból* (2003), *A köztársaság törékeny rendje* (2000*), A párizsi toronyból* (1991), *La véritá sur l'affaire Imre Nagy* (1958), *Varsovie-Budapest, la deuxičme révolution d'octobre* (1978).

KÜRTI László (b. 1953) social anthropologist and political scientist, he received his PhD at the University of Massachusets in 1989. He is currently head of department at the Political Science Department University of Miskolc. His research field includes political anthropology, ethnic minorities, post-communist regimes, regionalism, and youth political thinking trends. He is the author of several articles published in journals like *Eastern European Politics and Society, Anthropology Today, Social Anthropology, Current Anthropology, Politikatudományi Szemle* and studies, among which: *Beyond Borders: Remaking Cultural Identities in Eastern and Central Europe* (1997), *The Remote Borderland: Transylvania in the Hungarian Imagination* (2001), *Youth and the State in Hungary: Capitalism, Communism and Class* (2002).

LENDVAI L. Ferenc (b. 1937) graduated the Eötvös Lóránd University (Hungarian literature-history department and later also philosophy). During 1961-1971 he taught at the Medicine University, Budapest, philosophy department, later, between 1971-1987 at the Faculty of Letters of Eötvös Lóránd University, department of social and cultural philosophy. He was associate scientific researcher and vice-director of Philosophy Institute of the Hungarian Academy of Science between 1987-1992. He received the title of doctor habilitat from the Hungarian Academy of Science in 1994. Among his volumes: *Protestanizmus, forradalom, magyarság* (1986) and *Közép-Európa koncepciók* (1997). Between 1983-1999 was chief-editor of *Magyar Filozófiai Szemle*.

MÁRTON Árpád (b. 1955) actor, he is member of the Romanian Parlament (Chamber of Deputies) since 1990, president of the Covasna county branch of the Democratic Alliance of Hungarians from Romania (DAHR), secretary of the Committee for Culture, Arts, and Mass Media of the Chamber of Deputies, founding member of the Hungarian Democratic Youth Organization in Sfântu Gheorghe, alternate for the leader of the Parliamentary Group of the DAHR. He is also author of poetry, collaborator of various magazines and newspapers (cultural and political issues).

NÉMETH Zsolt (b. 1963) economist, is chairman of the Foreign Affairs Committee of the Hungarian Parliament, deputy head of the FIDESZ Group in the Hungarian Parliament, head of the Foreign and Security Policy Cabinet of FIDESZ, member of the Hungarian Delegation to the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Between 1998-2002 he was the political state secretary of the Ministry of Foreign Affairs, overseeing the Governmental Office for Hungarian Minorities Abroad. He is a founding member of FIDESZ. He is member of the Hungarian Parliament since 1990, and member of numerous parliamentary committees (Foreign Affairs Committee, Committee on Funding Social Organizations, Committee on Legal Affairs).

NEUMANN Victor (b. 1953) historian and professor at the Faculty of Letters and History, Universitatea de Vest, Timişoara. He was guest professor at the University of Angers (France) in 1999, in Atlanta and Athens (Georgia), USA in 1999. He received a Fulbright scholarship and taught at the Catholic University of America, Washington DC in 2000-2001. In march 2003 he was the first research director invited to École Pratique des Hautes Etudes – Sorbona, Paris. In the first semester of the 2003-2004 academic year he was a guest professor at the University of Vienna. His international experience includes also scientific conferences, lecturers and research in USA, Great Britain, Germany, France, Holland, Bulgaria, Hungary and Czech Republic. His main research interests are: history of political thought and of intellectuality in Romania and in Central and Eastern Europe in modern and contemporary era, multiculturalism, theory of history. His most important books are: *Vasile Maniu – monografie istorică* (1984), *Convergenţe spirituale. Studii privind relaţiile culturale şi politice în Europa Centrală şi de Est, 1750–1850* (1986), *Tentaţia lui Homo Europaeus. Geneza spiritului modern în Europa Centrală şi de Sud-Est* (1991, 1997, English edition 1993), *Ideologie şi fantasmagorie* (2001), *Perspective comparative asupra istoriei gândirii politice în Europa Est-Centrală* (2001), *Between Words and Reality. Studies on the Politics of Recognition and Regime Changes in Contemporary Romania* (2001).

NICULESCU Anton (b. 1965) engineer, he is executive vice-president of the Democratic Alliance of Hungarians in Romania, in charge with European accession issues. He worked as a journalist being free lance correspondent to Radio Free Europe (1992) and editor of *Valoság* weekly (1990-1992). In 1997, he was appointed deputy-general secretary of the Government of Romania being in charge with the coordination of central government reforms. Between 1998 and 1999 he served as secretary of state within the Government

of Romania's Department for European Integration. He worked as a political expert at the USA Embassy in Bucharest (1991-2001), and until 2003 he was director of the European Accession Program at the Open Society Foundation, Romania. He is expert of the alternate to the Romanian Delegation to the Convention on the Future of the European Union since April 2002, and also alternate of the National Board of the Romanian TV (June 2002).

POP Ioan-Aurel (b. 1955) doctor of philosophy in history, he is professor at the Faculty of History of the Babeş–Bolyai University in Cluj-Napoca, department of medieval history and historiography. He is correspondent member of the Romanian Academy since 2001, of the European Academy of Science, Art and Letters, Paris, since 1999, director of the Transylvanian Studies Center, Cluj-Napoca and of the Romanian Institute of Culture and Humanistic Research, Venice, member of the editorial board of several journals and of international and national scientific fora. He is the author and co-author of many volumes, author of 200 articles, studies and reviews about history of medieval institutions, history of Transylvania, the birth of nations, medieval Latin sources, the history of historiography, published in Romania and abroad. His most recent books include: *Istoria, adevărul şi miturile (Note de lectură*) (2002) and *Contribuţii la istoria culturii româneşti (Cronicile braşovene din secolele XVII-XVIII)* (2003).

RAIS WALLNER István Zsolt (b. 1967) engineer, he is the chief-editor of *Bihari Napló*. Between 1993-1995 he also worked as a correspondent of the Radio România in Bihor county for the Hungarian language broadcast. He is member of the Democratic Alliance of Hungarians in Romania, between 1993-1994 being vice-president of the youth wing of the party. He is also member of the associations of professional journalists in Romania.

ROBOTIN Monica (b. 1979) graduated political science at the Babeş–Bolyai University, Cluj-Napoca (2001) and received an MA in political science at the Central European University, Budapest (2002). She is currently program manager at the Ethnocultural Diversity Resource Center, Cluj-Napoca. She is co-editor of *A New Balance: Democracy and Minorities in Post-Communist Europe* (2003) and author of several other articles on ethnic relations and extreme right issues.

SALAT Levente (b. 1957) is professor of political science at Babeş–Bolyai University, vice-rector since 2004 and executive president of the Ethnocultural Diversity Resource Center. From 1990 to 1991 he was editor and until 1994 deputy editor-in-chief of *Korunk*. Between 1990 and 1999 he was director of the Cluj branch of the Open Society Foundation. He is author of the following volumes: *Filippika az idő ellen* (1996), *Multiculturalismul liberal* (2001), and a Hungarian version of the latter: *Etnopolitika – a konfliktustól a méltányosságig* (2001). He was editor or co-editor of: *Tény és való* (1989), *Relaţii interetnice în România post-comunistă* (2000, together with Lucian Nastasă), *A New Balance: Democracy and Minorities in Post-Communist Europe* (2003, together with Monica Robotin) and *Maghiarii din România şi etica minoritară, 1920-1940* (2003, together with Lucian Nastasă).

SOMAI József (b. 1931) economist, he was the main notary of the Cluj-Napoca Town Hall, becoming vice-mayor in 1990. Between 1991-1995 he was vice-president in charge with administrative issues in the Democratic Alliance of Hungarians in Romania, and until 2003 was president of the Foundation for Hungarian Civil Organizations in Transylvania. He is the president of the Association of the Hungarian Economists of Romania, chief-editor of *Közgazdász Fórum* and collaborator of several other magazines.

SZABAD György (b. 1924) graduated the history-archives department of the Eötvös Lóránd University. During 1949-1951 he worked with the Hungarian National Archives. He was associate professor (since 1954), later becoming professor (since 1970) at the Faculty of Letters, Hungarian Recent History Department, Eötvös Lóránd University. He received his PhD in 1969. In 1989 he was involved in the negotiations before the change of regime, as member of the Hungarian Democrat Forum. During 1990-1998 he was member of the Hungarian Parliament, and president of the institution until 1994. He was correspondent member of the Hungarian Academy of Science (1982-1998), becoming full member in 1998. His main research interest is the institutionalization of the civic changes in the XIXth century Hungary.

SZABÓ Tibor (b. 1959) graduated geography at the Eötvös Lóránd University in Budapest. He received his PhD in the same field from the Hungarian Academy of Science. After graduation, he worked at the National Institute of Meteorology, and until 1986 at the Geophysics Slovak Institute in Bratislava. He was chief of the department in charge with Hungarian minorities form Ukraine and Slovakia at the Governmental Office for the Hungarian Minorities Abroad (since 1991). Between 1992-1998 he was the secretary of the Ukrainian-Hungarian commission for minorities, after 1998 until 2002 he was co-president of the Romanian-Hungarian, Ukrainian-Hungarian, Croat-Hungarian and Slovene-Hungarian commissions for minorities and president of the Governmental Office for the Hungarian Minorities Abroad. Since 2002 he is the chief of cabinet of the Cabinet of the Prime Minister. He was also member of the Board of two foundations: Apáczai and Esély a Stabilitásra.

SZABÓ Vilmos (b. 1952) professor of history and German language, he graduated the Faculty of Letters of the Kossuth Lajos University of Debrecen. Since 1976, for 12 years he was assistant professor at the Technical University in Budapest. As a founding member of the Hungarian Socialist Party, during 1989-1994 he worked at the local organization of the party in the XIth Budapest district. Since 1994 he is the head of International Relations Secretariat of the Party. He is also a member of the Parliament since 1998. Since 2002 he is the president of the Governmental Office for the Hungarian Minorities Abroad.

SZÁJER József (b. 1961) graduated the Faculty of Law of the Eötvös Lóránd University, in 1986 receiving also his PhD from the same University. He is assistant professor at the Eötvös Lóránd University in Budapest, his major research interests being Roman law and British constitutional law. He

is founding member of FIDESZ and member of the Hungarian Parliament since 1990. In 2002 he became observer in the European Parliament, alternate for the leader of the FIDESZ parliamentary group and leader of the Foreign Affairs and Accession Cabinet of the party. Since 2004 he is full member of the European Parliament. He lectured on European accession and legal problems of the transition at the Cardozo School of Law (New York), Michigan University Law Society, Princeton University, Columbia University Law School, Aix-en-Provence Summer University.

SZÁVICS Petra (b. 1979) graduated European studies at the Babeş–Bolyai University, Cluj-Napoca (2002) and received an MA from the Nationalism Studies program of the Central European University, Budapest (2004). She worked with the Ethnocultural Diversity Resource Center (between 2001-2002) and the Research Institute of Ethnic and National Minorities of the Hungarian Academy of Science (between 2002-2003). She is currently consultant on European Union, pre-accession funding and cross-border cooperation issues at Megacom Consultants Romania, Satu Mare.

TÓTH GY. László (b. 1948) political scientist and journalist, he graduated the Faculty of Letters of the Eötvös Lóránd University, Budapest. In 1986 he became the director of a theater, and the president of the Committee of Hungarian Cinema Foundation, in charge with video editing and distribution of cinema productions in 1991. Between 1990-1996 he was the president of the National Association Artmozik. He is founding member and speaker of the Civic Society of Hungarian Democrats since 1995, later in 1998 he became the chief of the Cultural Secretariat of the Prime Minister's Cabinet. He is the author of several books and studies, among which: *Leletek a kommunizmus romjai alól (poetry 1968-1974)* (1992), *A kádárizmus örökösei és a polgári Magyarország* (1997*), Az előre jelzett földrengés* (1998), *Janus-arcú rendszerváltozás* (co-editor 1998), *Posztkommunista kormánykoalíció Magyarországon* (1999).

VÁNYOLÓS A. István (b. 1950) graduated the history-history of art department of the Babeş–Bolyai University in Cluj-Napoca in 1973. He has been teacher of history for the past three decades at the Tamási Áron Highschool in Odorheiu-Secuiesc and principal of the highschool (until 2002). He has been member of the Local Council since 2000 and vice-president of the Odorheiu Secuiesc branch of the Democratic Alliance of the Hungarians in Romania since 1990. He is also member of the Rákóczi Alliance, of the Alliance of the Hungarian Teachers in Romania, of the Bolyai Society and the Muzeum of Transilvania Society. He is author of several articles about history and history of art, published in regional and local journals.

VIALE Bernard (b. 1948) graduated political science and German studies. After being actively involved in activities of formation and education of youth, he was responsible for Franco-German relations of the Arbeit und Leben Fédération in Düsseldorf (1972-1974). Between 1974-1986 he coordinated the exchange office of the Franco-German Youth Office, becoming afterwards coordinator of services in the same institution. Starting 1990, one

of his priorities was the development of exchanges of multipliers and youth with the Central and Eastern European countries and also Mediterranean Region. He published several articles in French and German journals and books and he participated in international conferences about intercultural and international relations and European accession.

VIGHI Daniel (b. 1956) professor at the Faculty of Letters, Universitatea de Vest, Timişoara, author of several fiction books, studies and reflections on contemporary world. He lectured and participated in several conferences in Graz, Udine, Esslingen, Frankfurt, Stuttgart, Berlin, Budapest, etc. Since 1990 he is the chief-editor of *Orizont* magazine.

Publicat de

CENTRUL DE RESURSE PENTRU
DIVERSITATE ETNOCULTURALĂ
400305 Cluj, str. Ţebei 21, România
Telefon: +40 264 420 490, fax: +40 264 420 491
E-mail: info@edrc.osf.ro
www.edrc.ro

Liga PRO EUROPA
540049 Târgu-Mures, P-ţa Trandafirilor nr. 5 et. III., România
Telefon: +40 265 250 182, fax: +40 265 250 183
E-mail: office@proeuropa.ro
www.proeuropa.ro

Tipărit de

Telefon/fax: +40 264 433 894
E-mail: office@ammdesign.ro